ياسنجان سادىق

داۋان

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مىللىي يېزىقتىكى نەشر بۇيۇملىرى مەخسۇس مەبلىغگە ئېرىشكەن تۈر

民族文字出版专项资金资助项目

ئۇيغۇر ئەدەبىي ئەسەرلىرىدىن تاللانمىلار

21 - 50

维吾尔原创文学作品精选

یاسنجان سادیق

داڤان

(رومان)

شنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شنجاڭ خەلق نەشرىياتى

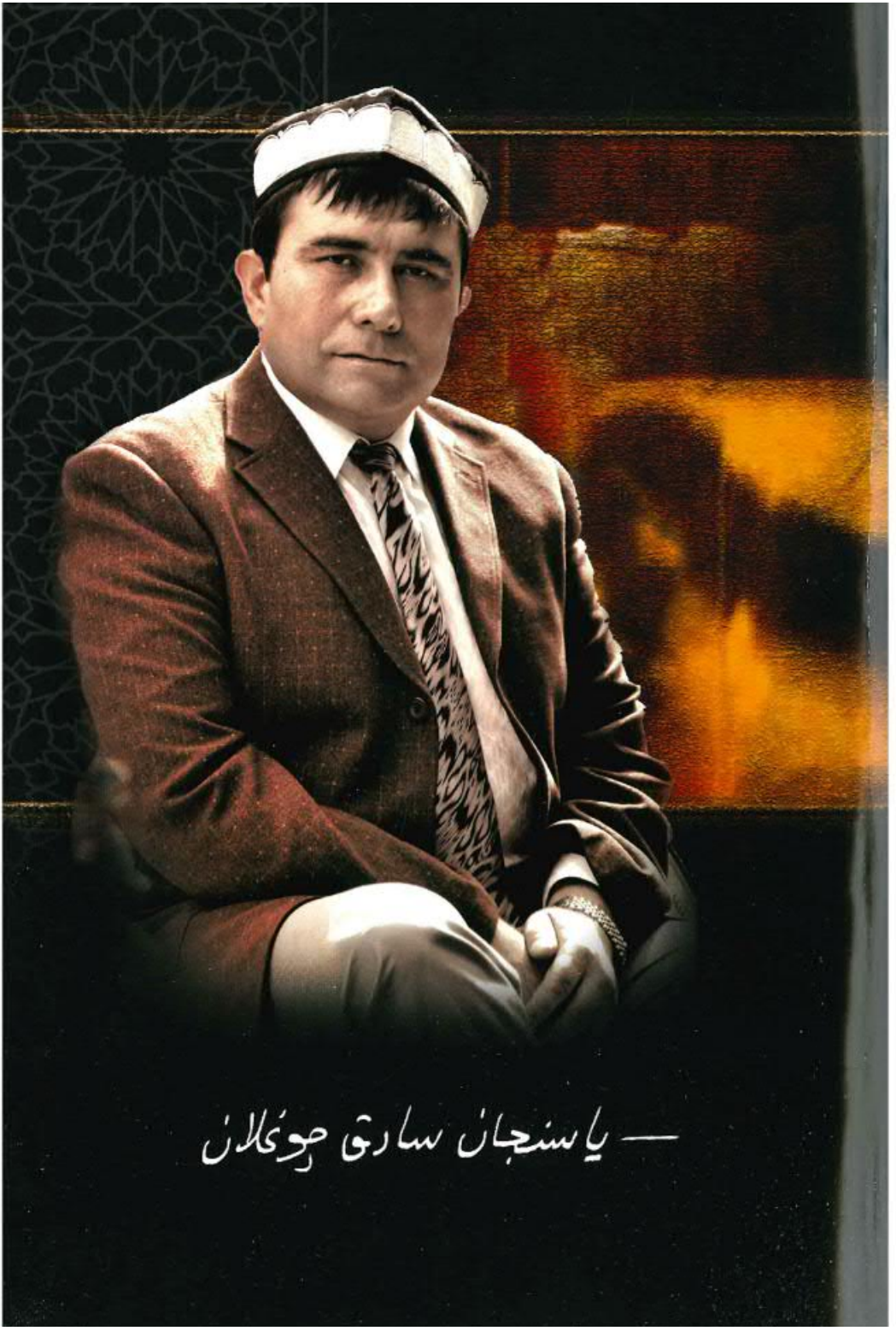
图书在版编目(CIP)数据

山岭：维吾尔文 / 亚森江·萨迪克著. — 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2013.9
ISBN 978-7-228-17054-8

Ⅰ. ①山… Ⅱ. ①亚… Ⅲ. ①长篇小说 — 中国 — 当代 — 维吾尔(中国少数民族语言) Ⅳ. ①I247.5

中国版本图书馆CIP数据核字(2013) 第238342号

责任编辑	阿不都克依木·沙依木
责任校对	再米拉·裴达依
封面设计	买买提·诺比提
出　　版	新疆人民出版总社 新疆人民出版社
电　　话	0991-2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路348号
邮　　编	830001
印　　刷	北京顺诚彩色印刷有限公司
发　　行	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230毫米 32开本
印　　张	11.25
版　　次	2013年9月第1版
印　　次	2013年9月第1次印刷
印　　数	1-3000
定　　价	32.00 元

— یاسنجان سادتی حوئلان

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب تۇنجى سۆيگۈ 1
ئىككىنچى باب ئىككى ساۋاقداش 10
ئۈچىنچى باب كېچىككەن سۆيگۈ 22
تۆتىنچى باب خەير ـ خوش، ساۋاقداشلار 32
بەشىنچى باب پەرزەنت غېمى 55
ئالتىنچى باب ئىككى پارچە خەت 72
يەتتىنچى باب ئانارگۈل 86
سەككىزىنچى باب كۆرۈنگەن تاغ... 99
توققۇزىنچى باب يىگىت ئاشق، قىز بىخەۋەر 121
ئونىنچى باب دوستلارغا خەت 141
ئون بىرىنچى باب ئۇرۇمچى 154
ئون ئىككىنچى باب شۇنىرغانلىق شەھەر 186
ئون ئۈچىنچى باب قىز تەرسا، يىگىت جاھىل 198
ئون تۆتىنچى باب ئەقىدە 218
ئون بەشىنچى باب دوستلار ۋە رەقىبلەر 237
ئون ئالتىنچى باب قايتا ئۇچرىشىش 259
ئون يەتتىنچى باب خەير، بەختلىك بولۇڭ 276
ئون سەككىزىنچى باب قىسىلغان يۈرەك 293
ئون توققۇزىنچى باب تەقدىرنىڭ چاقچىقى 311
يىگىرمىنچى باب ئازغان قەدەملەر 322
يىگىرمە بىرىنچى باب دوستلۇق مېھرى 349

بىرىنچى باب

تۇنجى سۆيگۈ

ئەتراپ سۈتتەك ئايدىڭ ۋە تىنچ ئىدى. يېقىملىق مۇزىكىدەك شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان ئۆستەڭ سۈيىدە تولۇن ئاي تارتىنچاق قىزلاردەك تەبەسسۇم قىلاتتى. ئۇلار ئايدىڭدا ئۆستەڭ بويىدىكى قارامتۇل سايە تاشلاپ تۇرغان مەجنۇنتالنىڭ تۈۋىگە كېلىپ، بىر چامدام ئارىلىق قالدۇرۇپ ئولتۇرۇشتى. ئارىنى ئېغىر سۈكۈنات قاپلىدى. يىگىت بىردە قۇلىقىنىڭ تۈۋىنى تاتلايتتى، بىردە قوڭۇر رەڭ بۇدۇر چاچلىرىنى بارماقلىرى بىلەن تارايتتى، ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزغۇدەك مۇۋاپىق سۆز تېپىش ئۈچۈن باش قاتۇراتتى. نەچچە كۈندىن بېرى شۇنچە پۈختا تۇزگەن گۈزەل پىلانلىرىنى ۋە كۆڭۈل دەپتىرىگە بىرمۇبىر خاتىرىلىۋالغان تاتلىق ـ تاتلىق سۆزلەرنى ئېسىگە ئالالماي جىلە بولاتتى. ئۇنىڭ كاللىسى بىردىنلا قۇرۇقدىلىپ قالغان، ھاياجان، قورۇنۇش ۋە جۇرئەتسىزلىك ۋۇجۇدىنى ئىسكەنجىگە ئېلىۋالغانىدى. يىگىت ئۆستەڭ سۈيىگە قاراپ جىمجىت ئولتۇرغان قىزغا ئوغرىلىقچە بىر قارىدى ـ دە، شۇ ھامان يۇرىكى دۈپۈلدەپ، ئۆزىنى تېخىمۇ يوقىتىپ قويدى، قىزنىڭ ئاجايىپ سېھرىي كۈچكە تولغان بىر جۈپ كۆزى ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرغاندەك بىلىنىپ، پۈتكۈل ۋۇجۇدىنى قارا تەر باستى. ئاشۇ دەقىقىدە قىزنىڭ قەلبىمۇ مەجنۇنتاللار قارامتۇل سايە تاشلاپ تۇرغان ئۆستەڭ سۈيىدەك دولقۇنلايتتى. ئۇ يىگىتنىڭ كۈتمىگەن يەردىن سوئال سوراپ قېلىشىدىن غەم يەپ، گويا ئىمتىھان مەيدانىدا تۇرغاندەك دەككە ـ

دۇككىدە ئولتۇراتتى.

توۋا، يالغۇز ئولتۇرۇپ خىيال سۈرگەن چاغلاردا، يۈرەكلەرنى لەرزىگە سالىدىغان سۆھبەتلەرگە ئەپچىل تېما تەييارلايدىغان بۇ ئەقىل ئىگىلىرىگە بۇگۈن نېمە بولغاندۇ؟ قېنى ئۇ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى قايتا ـ قايتىلاپ كۆڭۈلگە پۈككەن يالقۇنلۇق سۆزلەر، مۇھەببەتلىك كۆڭۈل ئىزھارلىرى، ئولۇغ ئارمانلار؟ ئاشۇ كېچە ـ كېچىلەپ كۆڭۈل ئېكرانىدىن ئۆتكۈزگەن پىنھان سىرلىرىنى كەڭ ـ كۇشادە ئىزھار قىلىۋالمىدىغان پەيت كەلگەندە ئۇلار نېمە ئۈچۈن تەمتىرەيدۇ؟ ھودۇقۇپ، تىلى گەپكە كەلمەيدۇ؟ يۈرەكلەر تىنچمايدۇ؟ كۆزلەر كۇلمەيدۇ ياكى تۇنجى سۆيگۈنىڭ قەدىمىنى چامدىماق ئاشۇنداق قىيىن بولامدىغاندۇ؟...

يىگىت تىت ـ تىت بولاتتى. ھەر قېتىم گەپ قىلىش ئۈچۈن قىزغا قارىغىنىدا يۈرىكى ئات چاپقاندەك دۇپۇرلەپ، ۋۇجۇدىنى جۇرئەتسىزلىك، قورقۇنچ ئارىلاش تۇيغۇلار قاپلايتتى ـ دە، ئاغزى گەپكە كەلمەيتتى. تاماقلىرى قۇرۇپ، بىر دەريا سۇنى ئىچىپ بولغۇدەك چاڭقايتتى. ئۇ قىزغا يازغان سۆيگۇ خەتلىرىدە نۇرغۇن ـ نۇرغۇن دەبدەبىلىك سۆزلەرنى قىلغانىدى، قىزدىن مەڭ تەستە ماقۇللۇق خېتىنى تاپشۇرۇۋالغاندا بولسا، خۇشاللىقتىن ئۆزىنى قويغۇدەك يەر تاپالماي قالغان ۋە كۆڭلىگە قىز بىلەن خالىي جايلاردا ئۇچرىشىپ، كەڭ ـ كۇشادە مۇڭدىشىش ئۈچۈن نۇرغۇن ـ نۇرغۇن سۆزلەرنى پۈككەنىدى. ئەپسۇس، قىزغا شۇنچىۋالا يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇپ بۇ يەرگە ئاران باشلاپ ئەكەلسۇنۇ، ئەمما كۆڭلىگە پۈككەن ئاشۇ سۆزلەرنى بىر ئېغىزمۇ دېيەلمەي، گۆشىيىپ ئولتۇرۇپ ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈۋەتسۇن. بۇ نېمىدېگەن جۇرئەتسىزلىك ـ ھە ! شۇمۇ ئۆزىنى ئەر چاغلىغان بىر ئوغۇل بالىنىڭ قىلىقى بولدىمۇ ئەمدى. بۇ ئەھۋالنى باشقا ئوغۇل ساۋاقداشلىرى بىلىپ قالىدىغان بولسا...

ئۇ بىر قېسىم ئوغۇل ساۋاقداشلىرىنىڭ ئاغزىدىن مۇھەببەتلىشىپ يۈرۈۋاتقان قىز دوستلىرى بىلەن خالىي قالغان

چاغلاردا دېيىشكەن گەپ ـ سۆزلەرنى نۇرغۇن قېتىم ئاڭلىغان ۋە ئۇلارغا ئاجايىپ ھەۋەس قىلغانىدى. تېخى بىر سائەت ئىلگىرىلا ساۋاقدىشى شاكىر ئۇنىڭغا: «ئاران تەستە كەلتۇرگەن بۇنداق پۇرسەتنى ھەرگىز قولدىن بېرىپ قويما. نازاكەتنىڭ ئالدىدا تارتىنىپ ئولتۇرماي قىزىق ـ قىزىق پاراڭلارنى سال. بولدى دېگۈچە پو ئات، چوڭ سۆزلە، تەشەببۇسكار بول، قىزلار تارتىنچاق ئوغۇللارنى ياقتۇرمايدۇ. بۇ مۇھەببەتلەشكىنىڭلاردىن بېرى تۇنجى قېتىم يالغۇز ئۇچرىشىشىڭلار، شۇڭلاشقا قانداقلا بولمىسۇن ئۇنى سۆيۈۋېلىشنى ئۇنتۇما. بىر قېتىم سۆيۈشكەندىن كېيىنلا ئاراڭلاردىكى خىجىللىق، تارتىنىشلار بىراقلا يوقايدۇ...» دەپ ئالاھىدە تاپىلىغانىدى. ئۇمۇ دوستىغا: «ئۆگەتمىسەڭمۇ، شۇنچىلىك ئىشنى بىلمىگىلى مەن كىچىك بالا ئەمەس» دەپ خىلىلا چوڭ سۆزلىگەنىدى. ھەي... گەپنى ئېغىزدا دېگەن بىلەن ئەمەلىيەتتە قىلماق نېمىدېگەن تەس ـ ھە !

يىگىت ئۇمىدسىزلىك بىلەن ئاسمان گۈمبىزىگە كۆز تىكتى. ئۇنىڭغا تولۇن ئاي: «سەن تېخى بالا، بۇنداق ئىشلار سېنىڭ قولۇڭدىن كەلمەيدۇ» دەپ مەسخىرە قىلىپ كۈلۈمسىرەۋاتقاندەك، يۇلتۇزلارمۇ قوشۇلۇپ مەسخىرىلىك كۆز قىسىۋاتقاندەك بىلىنىدى:

ـــ شۇ ھالىڭغا قىزلار بىلەن مۇھەببەتلىشىمەن دەپ يۈرەمسەن ئەخمەق؟

ـــ بۇ سەندەك ئۇششاق بالىلارنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئەمەس.

ـــ سەن بىزنى دوربىنالمايسەن. سېنىڭ يىگىت بولۇشۇڭغا خېلى ۋاقىت بار.

ـــ ماڭ، بېرىپ لاي ئوينا.

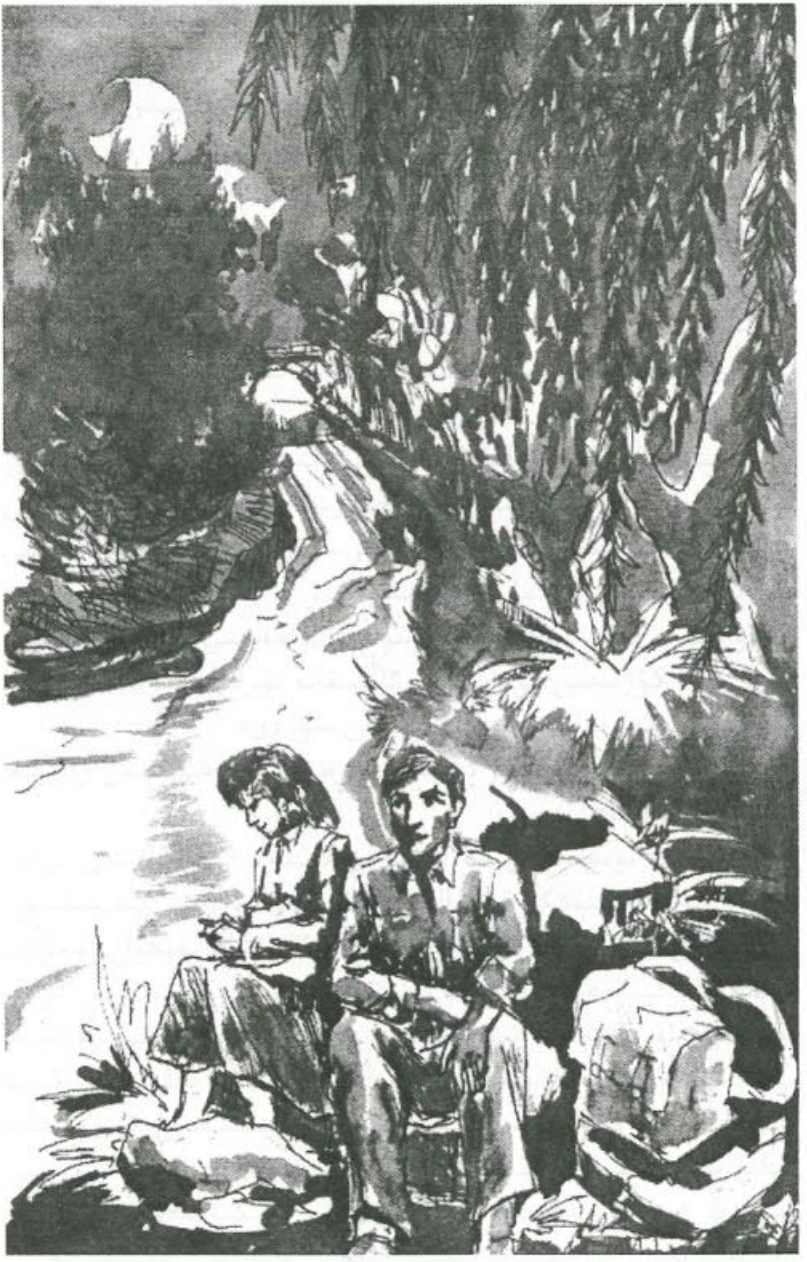
تولۇن ئاي، يۇلتۇزلار مەسخىرىلىك كۈلۈۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئوغۇل ساۋاقداشلىرىمۇ مەسخىرىلىك كۈلۈۋاتقاندەك، چۇقان سېلىۋاتقاندەك بىلىنىدى. ئۇ نومۇس كۈچىدىن ئىككى قۇلىقىنى ئېتىۋالدى، كۆزىنى مەھكەم يۇمۇۋالدى، «پاڭىدە» يىغلاپ

تاشلىماسلىق ئۈچۈن لېۋىنى مەھكەم چىشلىدى...

ئۇ كالپۇكىنىڭ قاتتىق ئاغرىشىدىن ئېسىگە كەلدى، لېۋىنى چىشلەپ قانىتىۋالغانىدى. كۆزىنى ئېچىپ ئەتراپىغا خۇدۇكسىرەپ قارىدى. ئەتراپ سۈتتەك ئايدىڭ. ئۆستەڭ سۈيى شوخ شىلدىرلاپ ئېقىۋاتاتتى. قىز ئۆستەڭ سۈيىگە خىيالچان قاراپ ئولتۇراتتى. يىگىت ئاستاغىنا سائىتىگە قاراپ، ۋاقتىنىڭ خېلى يەرگە بېرىپ قالغانلىقىنى پەملىدى ـ دە، يەنە بىرئازدىن كېيىن ئۆيگە قايتمىسا بولمايدىغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى. چۈنكى، ئۇلار ئاتا ـ ئانىسىغا قاناداقتۇر بىر ئىش ھەققىدە يالغان ئېيتىپ، بۇ يەرگە كەلگەنىدى. شۇڭلاشقا، ھېچبولمىغاندا تېلېۋىزور تۇغىشتىن بۇرۇن ئۆيگە قايتمىسا بولمايتتى. بىراق، ۋاقىت ئۇچقاندەك ئۆتمەكتە. ئۇ نېمىدېگەن رەھىمسىز، نېمىدېگەن بېخىل ـ ھە ! ۋاقىت سۆيگۈ كوچىسىغا تۇنجى قېتىم قەدەم تاشلاۋاتقان بۇ ئاشىق ـ مەشۇقلارنىڭ كۆڭۈل سىرلىرىنى ئىزھار قىلىۋېلىشى ئۈچۈن نېمىشقا بىرنەچچە دەقىقە بولسىمۇ ئاستاراق مېڭىشنى خالىمايدىغاندۇ؟

يىگىت ئاخىر غەيرەتلەنىدى. ئۆزىگە مەدەت بېرىپ تۇرۇپ، قولىنى ئاستا ـ ئاستا سىلجىتىشقا باشلىدى. «تۇتتۇم ـ تۇتتۇم !» يىگىت قىزنىڭ قولىنى تارتىۋېلىشىدىن، قوپاللىق بىلەن سىلكىپ تاشلىشىدىن ئەنسىرىدىمۇ ياكى قىزنىڭ قولىدىن ۋۇجۇدىغا خۇددى بىر ئېلېكتىر ئېقىمىدەك تارالغان ئاجايىپ شېرىن، ئىللىق بىر سېزىمدىن مەست بولۇپ خۇدىنى يوقىتىپ قويدىمۇ، ئەيتاۋۇر قىزنىڭ ئاچقۇچتەك بارماقلىرىنى مەھكەم قىستى. قىز يىگىتنىڭ كۈچلۈك بارماقلىرى ئارىسىدىكى قولىنى تارتىۋېلىش ئۈچۈن بىرئاز ئۇرۇنۇپ باقتى ـ دە، كېيىن قولىنى يىگىتنىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇردى.

پاختىدەك يۇمشاق، يۇمران، لېكىن ئۆزگىچە ھارارەتكە ئىگە ئوتلۇق قول. يىگىتنىڭ كۈچلۈك بىلەكلىرى خۇددى چوغ تۇتۇۋالغاندەك تىترەيتتى، نەپەسلىرى سىقىلاتتى. ئاجايىپ بىر

هۆزۇرلۇق سېزىم ئىلكىدە يىگىتىنىڭ پۈتكۈل ۋۇجۇدى لەرزىگە كەلگەنىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا مانا ئەمدى بايىقى ھودۇقۇش، تەمتىرەش، تارتىنىشلار پۈتۈنلەي غايىب بولغانىدى. ئۇ ئاي نۇرىدا تېخىمۇ گۈزەللەشكەن قىزنىڭ جامالىغا تەلمۈرۈپ قارىدى. تۇنجى قېتىملىق سۆيگۈ لەززىتىدىن مەست بولغان خۇمارلىق كۆزلەر ھېيىقىپ توقۇنۇشتى. قىز نومۇسچان كېيىك كۆزلىرىنى ئۆستەڭ تەرەپكە ئەپقاچتى. ئالمىدەك قىپقىزىل مەڭزىدە، يېرىم ئېچىلغان، جىنەستىدەك لەۋلىرىدە يوشۇرۇۋالغۇسىز بىر بەختىنىڭ، خۇشاللىقىنىڭ سىيماسى بالقىيتتى.

ئىنسان ۋۇجۇدىغا ئاجايىپ تاتلىق لەززەتلەرنى، سۆز بىلەن ئىپادىلەپ بەرگۈسىز ھېس ـ تۇيغۇلارنى بېغىشلىغۇچى تۇنجى سۆيگۈ، بۇ بىر جۈپ گۈدەك ۋۇجۇدنى، بىر جۈپ سەبىي قەلبنى لەرزىگە سېلىپ، كۆڭۈل رىشتىنى بىر ـ بىرىگە چەمبەرچاس باغلاۋاتاتتى. يىگىتنىڭ يۈرىكى شوخ دۈپۈلدەيتتى. چوغدەك يانغان بىر جۈپ كۆزىدىن تۆكۈلگەن ئاشىقانە نۇرلار قىزنىڭ نازۇك ۋۇجۇدىنى تىترىتەتتى. يىگىت زۇۋان سۈردى:

ـــ بۇ مېنىڭ چۈشۈم ئەمەستۇ ـ ھە، نازاكەت؟ سەن راستلا مېنىڭ... مېنىڭ...

قىزنىڭ نومۇسچان كۆزلىرى يىگىتكە قىيا باقتى ـ دە، دەرھال يەنە ئۆستەڭگە قارىۋالدى. «ئاھ، نېمىدېگەن يېقىملىق، نېمىدېگەن مېھرىلىك قاراش ـ ھە !» يىگىتنىڭ پۈتكۈل ۋۇجۇدى سىمابتەك ئېرىدى، يۈرىكىگە يەنە بىر ھەسسە ئاشىقلىق ئوتى تۇتاشتى. ئۇ ۋۇجۇدىدا تۇيۇقسىز پەيدا بولغان بىر غەيرەتنىڭ تۇرتكىسىدە قىزنىڭ مەجنۇنتالدەك ئەۋرىشىم بېلىدىن، گويا ئىنتايىن نازۇك بىرنەرسىنى سۇندۇرۇۋېتىشتىن ئېھتىيات قىلغاندەك ئاستا قۇچاقلىدى ـ دە، چاڭقاپ كەتكەن لېۋىنى قىزنىڭ ئوتتەك مەڭزىگە ئاستا ئاپاردى... يىگىتنىڭ ئاتەشلىك تىنىقلىرىدىن بىردەملىك مەست بولۇپ، خۇددىنى يوقاتقان قىز

تېزلا هوشىغا كەلدى ـ دە، يىگىتنىڭ مەھكەم گىرە سېلىۋالغان كۆچلۈك بىلەكلىرى ئارىسىدىن بېلىقتەك سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، ئۆزىنى چەتكە ئالدى.

ـــ بەك كەچ بولۇپ كەتتى. يۇرە كېتەيلى، ـــ دېدى قىز ئۇياتچانلىق بىلەن ئاستا پىچىرلاپ.

يىگىت ئۆستەڭ بويىدىن قىيمىغان هالدا ئورنىدىن تۇردى ۋە قىز بىلەن بىللە ئۆيگە تەرەپكە قاراپ ئاستا ماڭدى. مانا ئەمدى يۇرەكلەرنىڭ هاياجانلىق سوقۇشلىرى خېلىلا رېتىمىغا چۈشۈپ قالغان بولۇپ، ئۇلار ئەركىن قەدەم تاشلىشاتتى.

ـــ نازاكەت، ـــ دېدى يىگىت ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، ـــ ئەتە ئالىي مەكتەپ ئىمتىهانىنىڭ تەييارلىقىغا رەسمىي چۈشىمىز. ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ پۈختا تەييارلىق قىلايلى. مەن ئاشۇ ئالىي بىلىم باغچىلىرىدىمۇ سەن بىلەن مانا مۇشۇنداق قول تۇتۇشۇپ سەيلە قىلالىسام، ئۆزۈمنى ئىنتايىن بەختلىك هېسابلايتتىم.

ـــ ئەگەر، تەقدىر ئارزۇيۇڭنىڭ ئەكسىچە هۆكۈم چىقارسچۇ؟ ـــ دېدى قىز ئويچان كۈلۈمسىرەپ.

ـــ ياق نازاكەت، ئاغزىڭنى ئۇششۇتمە. بىز تەقدىرگە جەڭ ئېلان قىلايلى. تەقدىر ئۇستىدىن غالىب كېلىشكە تىرىشايلى. سەن قېشىمدا تۇرۇپ مەدەت بەرسەڭلا، هەرقانداق مۇشكۈلاتلار ئۇستىدىن غالىب كېلەلەيمەن. بىلەمسەن، سەن دېگەن مېنىڭ پەرىشتەم، هاياتىم...

ـــ مېنىڭ تىلىكىمۇ شۇ، ـــ دېدى قىز تارتىنىپقىنا، ـــ كونىلار «تىلىسەڭ تاپارسەن، تېرىساڭ ئالارسەن» دەپتىكەن، خۇدا تىلىكىمىزگە يەتكۈزۈپ، مۇرادىمىزنى هاسىل قىلغاي، ئىلاهىم.

ـــ شۇنداق قىلغاي، ـــ دېدى يىگىت بىر خىل ئىشەنچ بىلەن، ـــ قېنى جاپاغا چىداپ پۈختا تەييارلىق قىلايلىچۇ، ئاشۇ كاج ۋە سىرلىق تەقدىر قانداق كارامەتلەرنى كۆرسىتەركىن؟

ـــ ئەمدى قايتىپ كەت. ئىشىك تۈۋىگە كېلىپ قالدۇق.

— نېمە، بىر دەمنىڭ ئىچىدە؟ — خالمۇرات قىزنىڭ كوچا دوقمۇشىدىكى كۆرۈنۈپ تۇرغان ئۆيىنىڭ قوش قاناتلىق دەۋازىسىغا قاراپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — مېنىڭ تېخى ساڭا دەيدىغان يەنە نۇرغۇن گەپلىرىم بار ئىدى. ئوبدان نازاكەت، ماقۇل دە، يەنە بىر دەم ئايلىنايلى.

— ئۇنداق قىلما خالمۇرات، بىرسى كۆرۈپ قالسا سەت تۇرىدۇ. خالمۇرات... قېلىن...

قىز، يىگىتنىڭ بىلەكلىرى ئارىسىدىن ئاران تەستە قۇتۇلدى ـ دە، ئۆيىگە ئۇچقاندەك كىرىپ كەتتى. يىگىت قوش قاناتلىق دەرۋازىغا بىرھازا قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، قىزنىڭ چوغدەك لېۋىدىن كۆيۈشۈپ تاتلىق قىچىشۇاتقان لېۋىنى تىلى بىلەن يالىغاچ، كۆكتىكى تولۇن ئايغا مەغرۇرلۇق بىلەن كۆز تىكتى. ئۇ شۇ تۇرقىدا ئۆزىنى چوپچوڭلا بىر ئادەم بولۇپ قالغاندەك ھېس قىلماقتا ئىدى. خالمۇرات بىرھازا شۇنداق تۇرغاندىن كېيىن، تۇيۇقسىز قاقاھلاپ كۈلۈۋەتتى ـ دە، شارتتىدە كەينىگە بۇرىلىپ ئۆيى تەرەپكە ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كەتتى.

ئىككىنچى باب

ئىككى ساۋاقداش

1

بۇگۈن شەھەرلىك تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئىچىنى ئوقۇغۇچىلار كۈندىكىدىن يېرىم سائەت بۇرۇن جانلاندۇرۇۋەتكەنىدى. ئۇلارنىڭ كەيپىياتىمۇ كۈندىكىدىن جىددىي ئىدى. ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزەتكەن كىشى ئۇلارنىڭ چىرايىدا ئىپادىلىنىۋاتقان ئۆزگىچە ئالامەتلەرنى روشەن سېزىۋالغان بولاتتى...

ئاخشام يۇرەكلەرنى لەرزىگە سېلىپ، ئاجايىپ شېرىن تۇيغۇ بېغىشلىغان سۆيگۈ لەززىتىدىن پۈتكۈل ۋۇجۇدىنى كۈچلۈك هاياجان ۋە كەلگۈسى ئۇلۇغۋار غايىلىرىگە بىرلەشكەن ئارزۇ ـ ئارمانلىرى ئورىۋېلىپ، تۈن يېرىمغىچە پەقەتلا ئۇخلىيالمىغان خالمۇرات بىلەن نازاكەتمۇ مەكتەپكە سەھەردىلا كەلگەنىدى. ئۇلار مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىدىلا ئۇچرىشىپ قالدى. مۇھەببەتلىك تۇيغۇلاردا خۇمارلاشقان ئىككى جۈپ كۆز تارتىنىپقىنا توقۇنۇشتى. يۇرەكلەر ئىختىيارسىزلا دۈپۈلدەپ كەتتى. قىزنىڭ قەدەملىرى كالۋالىشىپ، باغلاقىغا چۈشۈپ قالغان كېيىكتەك جىددىيلەشتى.

ـــ ياخشىمۇسەن نازاكەت؟ ـــ دېدى يىگىت قىزنىڭ ئالدىغىراق كېلىپ.

ـــ ياخشى، ئۆزۈڭچۇ؟ ـــ دېدى قىزمۇ هاياجاندىن لەۋلىرى تىترىگەن هالدا.

يىگىت قىزنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ ئاستا

پىچىرلىدى:

ــ كېچىدىن بېرى سېنى چۈشەپ...

ــ يۈرە، نەتىجىمىزنى كۆرۈپ كېلەيلى.

نازاكەت خالمۇراتنىڭ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلاشنى خالىمىدىمۇ ياكى نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى ئالدىن پەرەز قىلىۋالدىمۇ، يىگىتنىڭ ئەستايىدىل، قىزغىن ھېسسىيات بىلەن قىلىۋاتقان سۆزىنى بۆلۈۋەتتى ۋە كەينىگە بۇرلىپ ئاستا قەدەم تاشلىدى.

ــ كۆرسەك ـ كۆرمىسەك بەربىر. بۇنچىلىك تالاش ئىمتىھانلىرىدىن ئۆتەلمىسەك، ئالىي مەكتەپلەرنى خىيال قىلىپ يۈرەمدۇق؟ ــ دېدى خالمۇرات قىزغا ياندىشىپ ماڭغاچ ئۆزىگە ئىشەنگەن ھالدا سۆزلەپ، ــ نەتىجىمىز ئەڭ ئالدىنقى قاتارغا تىزىلمىغان بولسا، مەن ساڭا قۇلىقىمنى ساپالدا كېسىپ بېرەي.

ــ دەۋاتقان گېپىنى قارا، ــ دېدى نازاكەت نازلىق كۇلۇپ، ــ قۇلىقىڭنىڭ ماڭا نېمە كېرىكى، بىكاردىن ـ بىكار مېيىپ بولۇپ قالما يەنە؟ !

قىزنىڭ ژۇجۇدىدىكى بايىقى جىددىيلىك، ھاياجانلىق ھېسلار خېلىلا بېسىققان بولۇپ، ئۆزىنى ئوبدانلا تۇتۇۋالغانىدى. شۇڭا، ھازىر يىگىتنىڭ ئالدىدا تارتىنىپ، قورۇنۇپ تۇرماي ئەركىن ـ ئازادە سۆزلەۋاتاتتى. قىزنىڭ بىردىنلا ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ سۆزلىشى يىگىتنى خېلىلا يۈرەكلىك قىلىپ قويدى. شۇڭا، ئۇ دەرھاللا چاقچاق قىلدى:

ــ ئۇنداقتا، قۇلىقىمنى كېرەك قىلمىساڭ، يۈرىكىمنى سۇغۇرۇپ بېرەي...

ــ ماڭە، قېلىن...

ئۇلار كۇلۇشكىنىچە ئىلمىي بۆلۈم ئىشخانىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، قارا دوسكىغا چاپلانغان ئىمتىھاننىڭ نەتىجىسىگە قىستىلىشىپ بويۇندىشىپ قاراپ تۇرغان ساۋاقداشلىرىنىڭ ئارىسىغا سىغدالدى ۋە ئىمتىھان نەتىجىلىرىنى كۆرۈپ بىر ـ

بىرىگە مەمنۇنىيەتلىك بىلەن قاراشتى.

ــ قانداق، پەرىزىم توغرىمىكەن؟ ــ دەپ سورىدى خالمۇرات قىزنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ.

قىزنىڭ كۆزى خۇشاللىقتىن چاقناپ كەتكەندى. ئۇ قايىللىق بىلەن يىگىتكە قاراپ ئاستا جاۋاب بەردى:

ــ توغرا ئىكەن، ئەۋلىيا ئىكەنسەن.

ئۇلار توپنىڭ ئارىسىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقتى.

ــ قېنى، ئەمدى ئۆزۈڭ سەممىيلىك بىلەن كۆرسەتىپ بېرە، مەن سېنىڭ نەرىگىنى كېسىۋالسام بولار؟ ــ پىچىرلىدى خالمۇرات قىزنىڭ كۆزلىرىگە ئىچ كۆيەرلىك بىلەن تىكىلىپ تۇرۇپ.

خۇشاللىق ئۇلارنى يۇرەكلىك، شوخ ۋە گەپدان قىلىپ قويغانىدى. نازاكەت شوخلۇق بىلەن يىگىتنىڭ سوئالىغا سوئال بىلەن جاۋاب قايتۇردى:

ــ سەن مېنىڭ قەيىرىمنى كېسىۋېلىشنى خالايسەن؟

ــ مەن... سېنىڭ... ــ خالمۇرات ئاغزىنى قىزنىڭ قۇلىقىغا يېقىن ئەكەلدى ـ دە، هاياجان بىلەن پىچىرلىدى، ــ سېنىڭ ئاشۇ ناۋاتتەك لەۋلىرىڭنى كېسىۋالسام دەيمەن.

ــ قېنى ! ... ئەسكى !

نازاكەت بۇ ئىككى ئېغىز سۆزنى قانداقسىغا ئاغزىدىن شۇنچە ئۇنلۇك چىقىرىۋەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ سەزمەيلا قالدى. شۇ دەقىقىدە ئۆزىگە ئەجەبلىنىپ قاراۋاتقان ساۋاقداشلىرىنى كۆرۈپ خىجىللىقتىن چىرايى ھۇپىپدە قىزاردى ـ دە، شارتتىدە كەينىگە ئۆرۈلۈپ، دەرسخانا تەرەپكە قاراپ ئۇچقاندەك يۇگۇردى.

2

مەكتەپ باغچىسى، چىملىقلاردا، مەجنۇنتالنىڭ سايىسىدا، گۈللۈك ئەتراپىدىكى ياغاچ ئورۇندۇقلاردا ئوقۇغۇچىلار ئىككى ـ

ئۇچتىن بولۇپ دەرس تەكرارلىماقتا، كەلگۈسى ئالىي مەكتەپ هايات‌ى هەققىدە ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى قىزغىن سۆزلەشمەكتە.

باغچىنىڭ بىر بۇلۇڭىدىكى مەجنۇنتالنىڭ تۈۋىدە يالغۇز ئولتۇرۇپ ئۆگىنىش قىلىۋاتقان نازاكەت بىرئاز دەم ئېلىۋېلىشنى ئويلىدىمۇ ياكى ئۆگەنگەنلىرىنى كاللىسىدىن بىر قۇر ئۆتكۈزۈپ باقماقچى بولدىمۇ ـ قانداق، كىتابنى يېپىپ قويۇپ، هارغىن كۆزلىرىنى يۇمغىنىچە بىرپەس جىمجىت ئولتۇردى.

ـــ ياللا ئاداش، ئەسلىدە بۇ يەرگە مۆكۈۋاپتىكەنسەن ـ دە.

خۇددى يەردىن ئۇنۇپ چىققاندەكلا پەيدا بولغان قىزنىڭ تارىڭ ـ تۇرۇڭ ئاۋازى نازاكەتنى چۆچۈتۈۋەتتى. ئۇنىڭ ئالدىدا ساۋاقداشى گۈلىستان سۇرمە سۈرۈپ، قاشلىق ئەتكەن چىرايلىق قاش ـ قاپاقلىرىنى ئۇچۇرۇپ، لەۋ سۈرۈخ سۈرگەن قىپقىزىل لەۋلىرىنى پۈرۈشتۈرگىنىچە يالغان ناز ۋە ئاچچىق بىلەن قاراپ تۇراتتى. ئۇ نازاكەت ئېغىز ئېچىپ بولغۇچە يەنە پاراسلاپ سۆزلەپ كەتتى:

ـــ سېنى مەكتەپ ئىچىدىن ئىزدىمىگەن يېرىم قالمىدى ئاداش، ئەجەب يېتىم بالىدەك بىر بۇلۇڭدا شۇمشىيىپ ئولتۇرۇپ قاپسەنغۇ؟ خالمۇراتتىن سورىسام «نەگە كەتكىنىنى بىلمەيمەن، مەنمۇ نازاكەتنى ئىزدەۋاتىمەن» دەيدۇ...

ـــ مەنده بىرەر ئىشىڭ بارمىتى؟ ـــ دېدى نازاكەت گۈلىستاننىڭ سۆزلىرىدىن بىزار بولغان بولسىمۇ بىلىندۇرمەي، يالغاندىن كۈلۈمسىرەپ.

ـــ ئاينۇر دېگەن خام كاۋنى كۆردۈڭمۇ، ـــ مۇشۇ گەپ بىلەن تەڭلا ئۇنىڭ چىرايى غەزەپلىك تۈس ئالدى، چىرايلىق لەۋلىرى تېخىمۇ بەك پۈرۈشتى. ئۇ نازاكەتنىڭ جاۋابىنى كۈتمەستىنلا سۆزلەشكە باشلىدى، ـــ بايا ئالدىمغا ئۇچرىغانىدى، سالام قىلسام، بېشىنى شۇنداقلا گىلدىڭلىتىپ قويۇپ، بوينىنى غازدەك تۇتۇپ كېتىپ بارىدۇ ئۇ سەت ئۆرەدەك. نېمىشقا ئۇنچىلىك يوغانچىلىق قىلىدىكىن دېسەم، ئەسلىدە يېڭىدىن بىر قۇر كىيىم

كىيىۋاپتىكەن ئۇ سېرىق ئاسلان، ــ گۈلىستان بارغانسېرى ئەدەپ سۆزلەۋاتاتتى، ــ كىيگەن كىيىملىرى ياراشقان بولسىچۇ كاشكى. خەپ، ئەتىلا مەنمۇ ئاشۇ كىيىمدىن بىر قۇر ئېلىپ كىيىپ كۆزىدىن ئوت چىقىرىۋەتمەيدىغان بولسام...

ــ بولدى، خاپا بولمىغىنا ئاداش، ــ دېدى نازاكەت، گۈلىستاننىڭ ئىچى تارلىق قىلىپ، خەقنى بىكاردىن ـ بىكارغا ھاقارەتلەۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، يەنىلا ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، تەسەللى بېرىپ، ــ سېنىڭمۇ ئاينۇرنىڭكىدىن قېلىشمىغۇدەك بىرمۇنچە كىيىملىرىڭ بارغۇ. مەكتەپتىكى قىزلارنىڭ ھېچقايسىسىنىڭ سەنچىلىك كىيىم ـ كېچىكى يوق. قارا، ئۇچاڭدىكى ماۋۇ كىيىملىرىڭنىڭ چىرايىڭغا شۇنداق ياراشقىنىغا.

نازاكەتنىڭ ئىككى ئېغىز سۆزى تېزلا ئۇنۇمىنى كۆرسەتتى. گۈلىستاننىڭ چىرايىغا كۈلكە يامىشتى. ئادەتتىمۇ ئۇنىڭ مىجەزى خۇددى ئەتىياز مەزگىلىنىڭ ئۆزگىرىشچان ھاۋاسىغىلا ئوخشايتتى، ھازىرلا ئاچچىقلاپ دومسايسا، ھازىرلا خۇشاللىنىپ سەكرەيتتى.

ــ سەن بەك ئوبدان جۇمۇ ئاداش، ــ دېدى گۈلىستان نازاكەتنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ، ــ ئوغۇل بالا بولۇپ قالغان بولسام سېنى ھېچكىمگە بەرمەيتتىم.

ــ بولدىلا، ــ دېدى نازاكەت گۈلىستاننىڭ مەيدىسىدىن ئىتتىرىپ، يالغاندىن چىرايىنى پۈرۈشتۇرۇپ، ــ شىتىلىلىك قىلىپ ئىچمىنى پۇشۇرغىلى تۇردۇڭغۇ ئەمدى.

ــ ھە راست، خالمۇرات بىلەن بىرنېمە دېيىشىپ قالمىغانسەن؟ ــ تۇيۇقسىز سوردى گۈلىستان.

نازاكەت تۇيۇقسىز سورالغان بۇ سوئالغا دەمالمققا بىرنېمە دېيەلمەي تۇرۇپ قالدى، چىرايىغا سۇس قىزىللىق يۈگۈردى.

ــ ۋاي ـ ۋۇي، مەندەك بىر دوستۇڭدىنمۇ خىجىل بولامسەن ئەمدى. تۇنۇگۈن شۇنچە ساۋاقداشلارنىڭ ئالدىدا ۋارقىرىشىپ

قاپسىلەر، بۇ راستمۇ؟

— قەيەردە ۋارقىرىشىپ قاپتىمىز؟

— ئىلمىي بۆلۈمنىڭ ئالدىدىچۇ؟

— كىم شۇنداق دەيدۇ؟

— سەن خالمۇراتقا قوپاللىق بىلەن ۋارقىراپ، قېيىدىغىنىڭچە كېتىپ قاپسەنغۇ؟ ۋاي - ۋۇي، ئىچىمنى تولا سىقماي گەپ قىلساڭچۇ؟

نازاكەت گۈلستاننىڭ چىرايىغا بىرھازا قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ۋىلىققىدە كۈلۈۋەتتى. نازاكەتنىڭ كۈلكىسىدىن ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەن گۈلستاننىڭ يەنە جۇدۇنى تۇتتى.

— بولدى - بولدى، ھىجىيىۋەرمىگىنە سەتلىشىپ، — گۈلستان تۇرۇلگەن چىرايىغا يەنە شۇ ھامان كۈلكە يۈگۈرتتى، — گەپ قىلە ئاداش، زادى نېمە بولغان سىلەرگە؟

— خاتا ئاڭلاپ قاپسەن. مېنىڭ خالمۇرات بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغىنىم يوق...

نازاكەت بىرئاز تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، تۇنۇگۈن ئىلمىي بۆلۈمنىڭ ئالدىدا خالمۇرات بىلەن قىلىشقان چاقچىقىنى قىسقىلا قىلىپ سۆزلەپ بەردى.

— ھا - ھا - ھا... — گۈلستان نازاكەتنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىنى ئاڭلاپ ھۇزۇرلىنىپ كۈلدى، — ۋاي خۇدايىم، شۇنچىلىك گەپمىدى. سەنمۇزە... خالمۇرات قانچىلىك خىجىل بولۇپ كەتكەندۇ. ئېيتە، خۇشلۇقتىن شۇنداق ۋارقىراپ سالدىڭمۇ ياكى خاپىلىقتىنمۇ؟ — گۈلستان نازاكەتنىڭ ئۇن چىقارماي تۇرغىنىنى كۆرۈپ يەنە سۆزلەشكە باشلىدى، — سېنى نېمە دېسەم بولار جېنىم دوستۇم. سەن خۇددى كىچىك بالىغىلا ئوخشايسەن. بەلكىم كىچىك بالىمۇ سەندەك ئۇنچىۋالا تارتىنچاق ئەمەستۇ. شۇنچىلىك گەپكىمۇ بەزىلەرنىڭ «ۋاي، نازاكەت بىلەن خالمۇرات ئۇرۇشۇپ قالدى» دەپ گەپ تارقىتىپ كېتىشلىرىنى. ئادەم ئۇنلۇكرەك گەپ قىلغىلىمۇ بولمايدىغان بولۇپ كەتتىغۇ بۇ

جاھاندا، ــ گۈلىستان يانچۇقىدىن قول ياغلىقىنى چىقىرىپ، خجىللىقتىنمۇ ياكى ئىسسىقتىنمۇ، ئەيتاۋۇر چىپ ـ چىپ تەرلەپ كەتكەن نازاكەتكە تەڭلىدى، ــ مە، تەرىڭنى سۈرتىۋال. ئۆزۈڭنى ئەركىنرەك تۇتۇشنى ئۆگەن دوستۇم. ئەھۋالدىن قارىغاندا خالمۇراتنىڭ يۈرىكىنى چاڭگىلىڭغا پۈتۈنلەي ئېلىۋالغان ئوخشايسەن. مۇبارەك بولسۇن، ــ ئۇ پۈتى بىلەن يەر جىجاپ تۇرغان نازاكەتكە قاراپ نېمىندۇر ئەسكە ئالدى، ــ ھە راست، ئالدىنقى كۈنى كەچتە ئۆستەڭ بويىدا ئۇچرىشىپسىلەرغۇ؟

ــ ھەئە، ــ دېدى نازاكەت قىسقىلا قىلىپ.

ــ ھەرقاچان گەپنىڭ بېشى چىقىپ بولغۇچە باتناپ قېچىپ كەلگەنسەن؟

ــ ياق، ــ دېدى نازاكەت. شۇ ھامانلا ئۇنىڭ چىرايىغا يالليده قىزىللىق يامرىدى.

گۈلىستان بېزەڭلىك بىلەن قۇمدەك سوئاللارنى سوراشنى داۋاملاشتۇردى:

ــ پاراڭلاشتىڭلارمۇ؟

ــ ھەئە...

ــ نېمە توغرۇلۇق؟

ــ ھېچ...

ــ سۆيۈشكەنسىلەر؟...

ــ ...

ــ خالمۇرات ئاۋۋال سۆيدىمۇ؟

ــ ھەئە... ياق...

ــ يائاللا سېنى... كۆڭلۈڭنى كۆتۈرەي دەپ پاراڭ سېلىپ قويسام، قارا، تۇرقۇڭغا، ــ گۈلىستان خجىللىقتىن تۆگۈلۈپ كەتكەن نازاكەتنىڭ مۇرىسىدىن تۇتۇپ پەپلىدى، ــ بولدىلا، خجىل بولغۇدەك ئىشلار ئەمەسقۇ بۇ. كۈلە، ماڭا قاراپ كۈلۈۋېتە بىرنى. يائاللا، كۈلكەڭنى پۈلغا ساتمىغاندەك قىلىپ

كەتتىڭغۇ. ھە راست، خالمۇرات بىلەن ئىمتىھان نەتىجىمىزنى كۆردۈڭ دېدىڭ. ھە، شاكىر بىلەن ئىككىمىزنىڭ نەتىجىمىز سىلەرنىڭكىگە يەتمىسمۇ، ھەرھالدا تاللىنىپتىمىز، ــ مانا ئەمدى ئۇ تەسەللىيىسىزلا چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتتى، ــ قانداقلا بولمىسۇن، بىزمۇ ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتنىشالايدىغان بولدۇق.

ــ نېمە دېدىڭ؟ ــ نازاكەت ھەيرانلىق بىلەن ئۇنىڭغا قارىدى، ــ سەن ئىمتىھاندىن چىققاندا، بىرمۇ سوئالغا تۇزۇك جاۋاب يازالمىدىم، تاللىنىشىمدا ئۈمىد يوق دەۋاتامتىڭ.

ــ ھەي... شۇنداقلىقىغۇ شۇنداق، بىراق، ــ گۈلىستان ئەتراپىقا ئېھتىياتچانلىق بىلەن نەزەر تاشلىۋېتىپ، ئاغزىنى نازاكەتنىڭ قۇلىقىغا يېقىن ئاپاردى ـ دە، ئاۋازىنى پەسلەتتى، ــ بىلەمسەن نازاكەت، مەن ھازىر ئۆزۈمنى ئالىي مەكتەپكە قوبۇل قىلىنىپ بولدۇم دېسەممۇ بولىۋېرىدۇ. دادام بۇ ھەقتىكى ھەممە ئىشلارنى توغرىلاپ بوپتۇ. بۇ ئىشلارنىڭ تەپسىلاتىنى مەنمۇ بىلمەيمەن. لېكىن، دادام بىلەن ئانامنىڭ يولۇمنى ماڭغىلى تۇرغىنىغا خېلى مەزگىل بولۇپ قالدى. سەنمۇ بىلىسەن، شاكىرنىڭ دادىسى باشلىق، ئۇنىڭ ئۈستىگە مائارىپ ئىدارىسىدىكىلەر بىلەن كۆڭلى بەك يېقىن بولغاچقا، ئۇمۇ ھېچقانداق ئىشلاردىن غەم تارتماي يۈرىدۇ. ئەمدىغۇ چۈشەنگەنسەن؟

گۈلىستانىڭ مەغرۇرلۇق بىلەن ئېيتقان سۆزلىرى نازاكەتنىڭ بىردىنلا جۈدۈنىنى قوزغاپ قويدى ـ دە، ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي سۆزلەپ تاشلىدى:

ــ ھە، ئەسلىدە قولىنى باشقىلار يۇغان بىلەن پولۇنى سىلەر يەيدىكەنسىلەر ـ دە، قايسىبىر شور پېشانە سىلەرنىڭ كاساپىتىڭلارغا كېتەر؟

ــ نېمە دېگىنىڭ بۇ، ــ گۈلىستانىڭ كۆزلىرى نازاكەتكە دۈشمەنلىك نەزىرى بىلەن چەكچەيدى، ــ دوستۇم دەپ ئىچ

گېپىمنى قىلسام، ئەجەب بىر گەپ قىلدىڭا؟

ــ دېمەكچى بولغىنىم، ــ نازاكەت ئاچچىقتىن قىزىرىپ كەتتى، ــ ئالىي مەكتەپكە قوبۇل قىلىدىغان سان چەكلىك. سىلەر ئىككى سانىنى ئىگىلىۋالغان بولساڭلار، ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ تۇرۇپمۇ سان چەكلىمىسىگە ئۇچراپ، تاللىنالماي قالغان ئاشۇ ساۋاقداشلارغا ئىچىم ئاغرىپ قالدى. سەن ئاشۇلارنىڭ قانچىلىك روھىي ئازاب تارتىۋاتقانلىقىنى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈرۈپ باققىنا قېنى. شۇ چاغدا...

ــ بولدى قىلە، ــ گۈلىستاننىڭ چىرايىدىكى بايىقى ئاچچىقنىڭ ئورنىغا مەسخىرىلىك كۈلكە ئالماشتى، چىرايلىق لەۋلىرى پۈرۈشتى، ــ ھىم، بۇ جاھاندا ئۆز بەختى ئۈچۈن، ئۆز ئىستىقبالى ئۈچۈن قايغۇرمايدىغان، ھەربىر كەت قىلمايدىغان كىم بار. باشقىلارنىڭ مەنپەئىتى، باشقىلارنىڭ خۇشاللىقى دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى قۇرۇق گەپ. راست، ھازىرغۇ بۇنداق سۆز ـ ئىبارىلەر بەكمۇ مودا بولۇپ كەتتى. تېخى بەزى كىشىلەر بۇ سۆزلەرگە «ئىنساب» دېگەندەك ئىبارىلەرنىمۇ قوشۇپ سۆزلەۋاتىدۇ. ھالال، توغرا ئادەم بولۇش يولىغا ئۇنداقۋاتىدۇ. ئەمما، سەن ئويلاپ باقتىڭمۇ؟ ئاشۇ ئادەملەرنىڭ زادى قانچىسى بۇ سۆزلەرنى ئاغزىنىڭ ئۈچىدا ئەمەس، ھەقىقىي يۈرىكىدىن چىقىرىپ دەۋاتىدۇ؟ ئەمەلىيەتتە كۆرسىتەۋاتىدۇ؟ ياق ـ ياق دوستۇم، ئەمەلىيەت ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس. ئاشۇ ئادەملەرمۇ ھازىرقىدەك بىر ئۆمۈر ئىستىقبالىغا، مەنپەئەتىگە تاقىشىدىغان يەرگە كەلگەندە، ئىرادىسى بوش ئادەم ئېسىل نازۇنېمەتلەرنى كۆرگەندە شۇنچىۋالا ئىرادە قىلىپ تۇتقان روزىسىنى يەپ كەتكەندەك، ھېلىقىدەك دەبدەبىلىك سۆز ـ ئىبارىلەرنى ئېچىگە يۇتۇۋېتىدۇ. ھېلىقىدەك سۆز ـ ئىبارىلەر ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنى پەردازلايدىغان قىزلارنىڭ گىرىم بۇيۇملىرىغا ئوخشاش گىرىم بۇيۇملىرى، جەمئىيەتتە ھازىر ژىجدان، ئېتىقادقا تايىنىپ ئەمەس، قانداق ئىشقا قابىلىيىتى يەتسە شۇ ئىشنى قىلىپ ياشىغان نوچى بولۇپ

قالدى، ــ گۈلستاننىڭ چىرايىغا ئەمدى بايىقى مەسخىرىنىڭ ئورنىغا مەغرۇرلۇق، ھاكاۋۇرلۇق ئالامەتلىرى ئالماشتى، ــ قولىدىن كەلسە، خەقمۇ ياغ چاينىسۇن، خەقنىڭ بەختى، ئىستىقبالىنى دەپ، جاپادا قېلىشنى ھەرگىز خالىمايمەن. سەنمۇ ئۆزۈڭنى تۇتۇۋال دوستۇم. ھە دېسىلا باشقىلارنى ئويلاۋېرىپ، باش ئاغرىقى تېپىۋالما يەنە.

گۈلستاننىڭ ئون ئېشەككە يۈك بولغۇدەك گەپلىرى نازاكەتنى خېلى بەك رەنجىتتى. ئۇ ئىلگىرى گۈلستاننى «باغرى قاتتىق، ئاغزى ئىتتىك، كۆڭلى تۇز» دەپ چۈشەنسىمۇ، لېكىن كۆڭلىنىڭ بۇنچىۋالا قارىلىقىنى، ئەقەللىيسى ئۇنىڭدا بىر ئىنسانىڭ ۋۇجۇدىدا بولىدىغان، ۋىجدان ئازابى دەيدىغان نەرسىنىڭ يۇقۇنىدىسىمۇ يوقلۇقىنى ھازىر چۈشىنىپ يەتتى. لېكىن، نېمە ئۈچۈندۇر مۇنازىرىنى مۇشۇ يەردە ئۈزۈپ قويغۇسى كەلمىدى.

ــ دېمەكچى بولغىنىم، ــ دېدى نازاكەت ئانارداڭ قىزىرىپ تۇرۇپ، ئۆزىنى ئىمكان بار تەمكىن تۇتۇشقا تىرىشىپ، ــ سەن ھېچبولمىغاندا، ئۆزۈڭنى ئاشۇ بەختى قارا ساۋاقداشلارنىڭ ئورنىغا قويۇپ تۇرۇپ، قولۇڭنى يۇرىكىڭگە سېلىپ باقساڭ، ئاندىن ئالدانغانلىقىنىڭ، باشقىلار ئۈچۈن قۇربانلىق بولغانلىقىڭ دەرد ـ ئازابىنى تولۇق چۈشىنىپ يېتەتتىڭ، ــ نازاكەت سۆزۈم تەسىر قىلىۋاتامدىكىن دېگەندەك، مەغرۇرلۇق بىلەن گەدىيىپ تۇرغان گۈلستانغا بىرنى قارىۋېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ــ كۆنلەرنىڭ بىرىدە ئاشۇلارنىڭ ئۇۋالىغا قېلىشنىمۇ بولسا...

ــ بولدىلا، بۇۋىلەرگە ئوخشاش ۋەز ئوقۇۋەرمەسەڭچۇ، ــ گۈلستان دەرھال ئاغزىنى ئۇچلىدى، دىمەقدا خىڭىلداپ كۈلدى، ــ ھى ـھى ـ ھى... ئۇۋالىغا قېلىش دەمسەن؟ بىلىپ قوي، مېنىڭ ئەزەلدىن نېسى ئىش بىلەن خۇشۇم يوق. چىرايىڭنى تۇرمە ئاداش. بىز ئەڭ ياخشىسى بۇ توغرۇلۇق پاراڭلاشمايلى. كىشىلىك تۇرمۇشتا ھەممە ئادەمنىڭ ئويلىغىنى،

تاللىغان يولى بىر خىل بولمايدۇ. بۇنى مەندىن سەن ياخشى چۈشىنىسەن. ھەرقايسىمىز ئۆزىمىز تاللىغان يولدا مېڭىپ باقايلى. قېنى، قايسىمىزنىڭ تاللىغىنىمىز توغرا چىقاركىن. قانداق دەيسەن؟

نازاكەت، گۈلىستانىنىڭ چىرايىغا قاراپ بىرھازا تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن گۈلىستانغا يا قايىل بولغانلىقىنى يا ئېچ ئاغرىتىۋاتقانلىقىنى، ياكى نەپرەتلىنىۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى.

ــ بوپتۇ، ــ دېدى نازاكەت بىرئازدىن كېيىن چوڭقۇر ئۇھ تارتىپ، ــ بايا دېگەن گەپلىرىڭنىڭ ھەممىسى ئۆزۈڭگە ھېساب. لېكىن، مەنمۇ ئۆز پىكرىمدە قالىمەن. ئەمما، شۇنى ئېسىڭدە مەھكەم تۇت گۈلىستان، ھەقىقەت ھامىنى ھەقىقەت. ئۇ خۇددى قۇياشقا ئوخشايدۇ. بۇلۇت قۇياشنىڭ يۈزىنى مەڭگۈ توسۇۋېلىشقا قادىر بولالمىغاندەك، ھەقىقەتنىمۇ تۇنجۇقتۇرۇۋېتىش، يوق قىلىۋېتىش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس.

ــ يەنە بېشىمنى ئاغرىتقىلى تۇردۇڭغۇ، خۇددى ئارقا ئىشىكتىن يالغۇز مەنلا مېڭىپ سان ھەل قىلغانىدەك، ــ گۈلىستان نازاكەتنىڭ بىلىكىدىن ئاستا تارتتى، ــ بۇنداق قۇرۇق پاراڭنى قويۇپ، يۇرە كېتەيلى.

ــ بولدى، سەن كېتىۋەر، ــ دېدى نازاكەت بىلىكىدىن گۈلىستانىنىڭ قولىنى ئاجرىتىۋېلىپ، ــ مۇھەممەتنى بۇ يەرگە چاقىرىپ قويالامسەن؟

ــ ئۇ سەھرالىقتا نېمە ئىشىڭ بار ئىدى؟

ــ سەندىن ئۇنى چاقىرىپ قويالامسەن دەپ سوراۋاتىمەن!

ــ ماقۇل، چاقىرىپ قويای، ــ گۈلىستان نارازىلىق بىلەن غوتۇلدىدى، ــ ھېچ چۈشەنمىدىم، ئەجەبلا ھۆرمىتىنى قىلىسەنغۇ ئۇ توكۇرلىقنىڭ، خۇددى قەرزدار بولۇپ قالغاندەك.

ــ ئۆتۈنۈپ قالاي گۈلىستان، ــ نازاكەتنىڭ چىرايى جىددىي تۇس ئالدى، لەۋلىرى سىزىلەرلىك دەرىجىدە تىترىدى، تۇرقىدىن

غەزىپىنى زورغا بېسىۋالغاندەك قىلاتتى، ــ سەن مۇشۇ «سەھرالىق»، «شەھەرلىك» دەيدىغان ئادىتىڭنى ئۆزگەرت. مۇھەممەت نېمىلا بولمىسۇن ئۈچ يىل بىر سىنىپتا ئوقۇغان ساۋاقدىشىمىزغۇ. سەندە ساۋاقداشلىق مېھرى دەيدىغان نەرسىمۇ يوقمۇ ئەمدى.

ــ بولدى، بولدى، ــ گۈلىستان ئىككى قۇلىقىنى قولى بىلەن ئېتىۋېلىپ چىرايىنى پۈرۈشتۈردى، ــ سېنىڭ مۇشۇ ۋەز ــ نەسىھەتلىرىڭدىن جاق تويدۇم. مۇھەممەتنى چاقىرىپ قويسام بولامدۇ زادى؟

نازاكەت يىراقلاپ كېتىپ بارغان گۈلىستانىنىڭ نازۇك قەدىمىگە قاراپ يەڭگىل باش چايقىدى، ئاندىن نەزىرىنى يىراق كۆكۈچ ئۈپۈقتا تىككىنىچە چوڭقۇر خىياللار قايىنىمىغا غەرق بولدى. خېلى ئۇزاق ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئۇلۇغ ــ كىچىك تىندى ــ دە، ئۆزىگە ئۆزى ئاستا پىچىرلىدى: «مۇھەممەتكە خالمۇرات بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمنى قانداق چۈشەندۈرسەم بولار؟»

ئۇچىنچى باب

كېچىككەن سۆيگۈ

1

ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتنىشىش ئۈچۈن تىزىملاتقان ئوقۇغۇچىلاردىن ئېلىنىدىغان سالاھىيەت تەكشۈرۈش ئىمتىھانىغا ھەپتە قالغان ۋاقىت ئىدى. مەكتەپ ئىچى تىمتاسلىققا چۆمگەن بولۇپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ۋاراڭ ـ چۇرۇڭلىرى بېسىقتى، كۈلكە ـ چاقچاقلىرى غايىب بولغان. ئوقۇغۇچىلار مەكتەپ ئىچىدىكى خالىي، تىمتاس جايلارنى تېپىپ، جىمجىت ئولتۇرۇپ دەرس تەكرارلىماقتا.

باراقسان ئۆسكەن مەجنۇنتالنىڭ سايىسىدا يالغۇز ئولتۇرۇپ دەرس تەكرارلاۋاتقان نازاكەت بىرسىنىڭ يېڭىل يۆتەلگىنىنى ئاڭلاپ كىتابتىن ئاستا باش كۆتۈردى. ئۇنىڭ قېشىدا ساۋاقدىشى مۇھەممەت قاراپ تۇراتتى.

ـــ ھوي، سەنمىدىڭ. ئەجەب چۆچۈتۈۋەتتىڭا ئادەمنى، ـــ دېدى نازاكەت كۈلۈپقىنا، ـــ قېشىمغا كەلگىنىڭنى تۇيمايلا قاپتىمەن.

ـــ نېمە ئۆگىنىۋاتىسەن؟ ـــ سورىدى مۇھەممەت نازاكەتكە ياندىشىپ ئولتۇرغاچ.

ـــ ئەدەبىيات، سەنچۇ؟

ـــ مەن جۇغراپىيە ئۆگىنىۋاتىمەن.

ـــ ئىمتىھاننى ھەر قېتىم ئويلىسام، كۆڭلۈمگە قورقۇنچ چۈشىدۇ. «ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەي ئالىي مەكتەپكە بارالماي

قالسام قانداق قىلارمەن» دېگەندەك خىيالىلار كاللامنى چىرمىۋالمىدۇ. ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەيمۇ قالارمىزمۇ؟

ــ ئۇنداقمۇ بولۇپ كەتمەس، ــ دېدى مۇھەممەت ئىشەنچ بىلەن، ــ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى ئۇدا ئۈچ يىل «ئۈچتە ياخشى ئوقۇغۇچى» بولۇپ پۈتكۈزدۇق. مانا ھازىرمۇ پۈختا تەييارلىق قىلىۋاتىمىز. ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمىسەك سەت تۇرار. ئىمتىھان سوئاللىرى ھەرقانچە قىيىن چىقسىمۇ، ئۈچ يىل ئۆگەنگىنىمىزنىڭ سىرتىدىن چىقماس.

ــ ئىلاھىم شۇنداق بولغاي.

ئۇلار جىمىپ قېلىشتى. تۇرقىغا قاراپ ئۇلارنىڭ ئىمتىھان ۋەھىمىسىدىن غەمگە پېتىپ قېلىۋاتقانلىقىنى ياكى كەلگۈسى ئالىي مەكتەپ ھاياتىدىكى گۈزەل، قايناق كارتىنىلارنى خىيال قىلىۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. نازاكەت تېگى يوق خىياللار قاينىمىغا چۆكۈپ كەتكەندەك، قېشىدا مۇھەممەتنىڭ بارلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ، كۆزىنى يىراق بىر نۇقتىغا تىككىنىچە جىمجىت ئولتۇراتتى. مۇھەممەت قىزغا بىر گېپى بارەدەك پات ـ پات يەر تېگىدىن قاراپ قويۇاتتى. قولىدىكى كىتابنى مەقسەتسىز، ئاستا ۋاراقلايتتى، خۇددى بىرەر ئىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايۋاتقاندەك دېلىغۇل بولۇپ ئولتۇراتتى. ئۇ شۇ تۇرقىدا ئون مىنۇتتەك ئولتۇردى ـ دە، بىردىنلا قەتئىي نىيەتكە كەلگەندەك بېشىنى تىكلا كۆتۈردى. قولىدىكى كىتابنىڭ ئارىسىدىن بىر پارچە كونۋېرتنى سۇغۇرۇۋېلىپ نازاكەتكە تەڭلىدى.

ــ ۋاقتىڭ يەتسە بۇنى كۆرۈپ باقارسەن.

نازاكەت خىيالدىن تېزلا باش كۆتۈردى. مۇھەممەتنىڭ تىترەپ تۇرغان بارماقلىرى ئارىسىدىكى كونۋېرتنى ئەجەبلىنىپ قولىغا ئالدى ـ دە، ئۇنىڭ كۆزىگە لاپىدە قارىدى. يىگىت كۆزىنى دەرھال ئەپقاچتى ـ دە، شارتتىدە كەينىگە ئۆرۈلۈپ كېتىپ قالدى. نازاكەت كونۋېرتقا بىر پەس قاراپ تۇردى، كاللىسىدا

تۆيۈقسىزلا نۇرغۇن گىچماچ سوئاللار پەيدا بولدى. ئۇ، شۇ تەرىقىدە بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن كونۇبرتنى ئاچتى، كۆزلىرى مۇھەممەتنىڭ تولمۇ چىرايلىق، خۇددى مارجانىدەك تىزىلغان تونۇش پوچىركىسى ئۈستىدە يۈگۈرۈشكە باشلىدى:

«نازاكەت، سەن بەلكىم بۇ خەتنى تاپشۇرۇۋالغىنىڭدا ھېچنېمىنى چۈشەنمەي ئەجەبلىنەرسەن، ھەيران قالارسەن. «مۇھەممەتنىڭ خەت ئارقىلىق بايان قىلىپ كەتكۈدەك قانداق مۇھىم گېپى بار بولغىيدى؟» دەپ ئويلاپ قالارسەن، مەيلى كاللاڭغا ھەرقانداق ئوي - خىياللارنى كەلتۈرمىگىن، ئەمما بىرلا تەلىپىم بۇ خەتنى ئاخىرىغىچە ئوقۇپ چىق.

نازاكەت، بىز ھازىر ئوقۇش پۈتكۈزۈپ، ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىمىزنى ئاخىرلاشتۇرۇش ئالدىدا تۇرماقتىمىز. ئالدىمىزدا جەمئىيەتتىن ئىبارەت يەنە بىر مەكتەپنىڭ دەرۋازىسى بىزنىڭ كىرىشىمىزنى كۈتۈپ تۇرماقتا. ئەمما، ئۇنىڭ بوسۇغىسى بولسا گويا خەتەرلىك بىر تىك داۋاندەك يولىمىزنى توسۇپ تۇرماقتا. بەلكىم بىر قىسىملىرىمىز ھەممىمىزنىڭ ئورتاق ئارزۇسى بولغان ئالىي مەكتەپلەرنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىش بەختىگە ئېرىشىپ، جەمئىيەت دەرۋازىسىنىڭ خەتەرلىك داۋانغا ئوخشاش بوسۇغىسىغا بىرنەچچە يىل كېچىكىپرەك قەدەم ئالارمىز. ئەمما، ھېلى كۆپ قىسىملىرىمىزغا يەنىلا ئاشۇ بوسۇغا ــ داۋاندىن ئۆتۈشىمىزگە توغرا كېلىدۇ. كونىلار «بوسۇغا ــ داۋان» دەپ توغرا ئېيتقانكەن. بىزنىڭ جەمئىيەتتىن ئىبارەت ئاشۇ رەڭگارەڭ ھايات قاينىمىدا كىشىلىك تۇرمۇش يولىمىزنى مۇڭدىپقىيەتلىك مېڭىش ياكى ماڭالماسلىقىمىز، ئەنە ئاشۇ جەمئىيەت دەرۋازىسىنىڭ بوسۇغىسىدىن ئىبارەت خەتەرلىك داۋاندىن غەلىبىلىك ئېشىش ياكى ئاشالماسلىقىمىزغا باغلىق. مەن ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ ئالىي مەكتەپلەرگە قوبۇل قىلىنغان ساۋاقداشلارنى، ھەرگىزمۇ «جەمئىيەت بوسۇغىسىدىن ئىبارەت ئاشۇ خەتەرلىك داۋاندىن غەلىبىلىك ئاشتى، دەپ ھېسابلىمايمەن. شۇنداقلا ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەي قالغان ساۋاقداشلارنى «داۋاندىن ئاشالمايدۇ، مەغلۇب بولدۇ» دەپمۇ قارىيالمايمەن. چۈنكى، ئىمتىھان بىر ئادەمنىڭ قابىلىيىتىنى،

بىلىم ـ سەۋىيەسىنى ھەقىقىي تۇردە ئۆلچىيەلەيدىغان بىردىنبىر تارازا ئەمەس. تېخى ھازىرغا قەدەر ئۇنداق مۇكەممەل تارازىنىڭ مەيدانغا كەلگىنىمۇ يوق. بەلكىم مەن شۇنچە پۇختا تەييارلىق قىلىپ تۇرۇپ ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەسلىكىم، نەچچە يىلدىن بېرى قىلىپ كەلگەن ئىزدىنىشلىرىمغا يېتەلمەسلىكىم، ئەمما دەرس ئۆگەنمەيدىغان، ئويۇن ـ تاماشىدىن باش ئالالمايدىغان، ئالىي مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇش ئۇخلىسا چۈشىگىمۇ كىرمەيدىغان بەزى ساۋاقداشلار ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ كېتىشى، ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بېرىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن. سەنمۇ بىلىسەن، بۇ ھەر قېتىملىق ئىمتىھان ژاقىتلىرىدا داۋاملىق مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان ئەھۋال. ئەمما، مەن بۇ ئەھۋاللارنى تەبىئىي دەپ چۈشەنمەيمەن. چۈنكى، بۇنداق ئەھۋاللارغا ھەر خىل ئىجتىمائىي ئامىللار سەۋەبچى بولغان. ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتسام، مەن سەھرادا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن بىر دېھقان بالىسى. ئاتا ـ ئانامنىڭ مەرپىەت سۆيەرلىكى، شۇنداقلا ياخشىراق ئوقۇپ كادىر بولۇپ قالسا، دېھقانچىلىقنىڭ جاپاسىدىن قۇتۇلۇپ قالارمىكىن، دېگەن ئارزۇ ـ ئىستەكلىنىڭ تۇرتكىسىدە تاكى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكىچە قىينالماي ئوقۇدۇم. ئاتا ـ ئانامنىڭ ئارزۇسى مېنى يەنە ھەرقانچە قىينىچىلىق تارتسىمۇ ئالىي مەكتەپكىچە ئوقۇتۇش ئىدى. مەنمۇ ئاشۇنداق ئارزۇنىڭ ئارمانىنى يەپ، ئەلاچىلىقنى قولدىن بەرمەي تىرىشىپ ئوقۇغانىدىم. يەنە تېخى بىزنىڭ يېزىدىكى دېھقانلارنىڭ ئاغزىدا ئېغىز يۈرگەن: «جىگىدە ياغىچى بادرا بولمايدۇ، دېھقان بالىسى كادىر بولمايدۇ، دېگەن سۆزلەرگە خاتىمە بەرمەكچىدىم. لېكىن، بىلمەيمەن، ھەر خىل ئىجتىمائىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بۇ ئارزۇيۇم ئەمەلگە ئاشماسلىقى، ئاتا ـ ئانامنىڭ شۇنچىۋالا جاپا تارتىپ مېنى ئوقۇتقان ئارزۇ ـ ئۈمىدىنى ئاقلىيالماسلىقىم مۇمكىن. ئېھتىمال، ئالىي مەكتەپكە بارالماي، يېزىغا قايتىشىقا مەجبۇر بولارمەن. بۇ ماڭا ئوخشاش يۆلەنچۈكى يوق، ئۆمۈر بويى يەر تاتىلاپ ئۆتكەن جاپاكەش، ساددا، ياۋاش دېھقان پەرزەنتلىرى ئۈچۈن بۇرنىمىزغا پۇراپ تۇرغان رېئاللىق. لېكىن، بۇ رېئاللىق كەلگۈسى ھايات يولۇمنىڭ پۈتۈنلەي بەربات بولغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرەلمەيدۇ. شۇڭلاشقا، مەن «ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بارغانلارنىڭ

ئىستىقبالى پارلاق، ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىگەنلەرنىڭ، ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بارالمىغانلارنىڭ ئىستىقبالى يوق، دېگەن قاراشقا ھەرگىز ئىشەنمەيمەن. چۈنكى، ئالىي مەكتەپ قانداقتۇر ھۆرۈنلار ئۈچۈن «ئېچىل داستىخىنىم»، لايغەزەللەر ئۈچۈن «جەننەت» ئەمەس، بەلكى ئىلىم ئاشنالىرى ئۈچۈن كەسكىن جەڭ مەيدانى، رىقابەت سورۇنى. ئۇ تىرىشچانلارغا، ئالىيجانناب غايىگە ئىگە ئوقۇغۇچىلارغا، جەمئىيەت بوسۇغىسىدىن ئىبارەت خەتەرلىك داۋاندىن بىمالال ھالقىپ ئۆتەلەيدىغانلارغا سۈنىماس قانات، كۈچ ـ قۇۋۋەت ئاتا قىلىدۇ. ھۆرۈن، لايغەزەللەرنى شاللىۋېتىدۇ. توردىن چۈشۈپ قالغانلىرىمۇ جەمئىيەت بوسۇغىسىدىن ئىبارەت خەتەرلىك داۋاندىن ھالقىيالماي چوڭقۇر ھاڭغا چۈشۈپ كېتىدۇ.

مەن ئىدىيەمدە تەييارلىق كۆرۈپ قويدۇم. ناۋادا ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بارالماي قالسام ھەرگىز روھىمنى چۈشۈرمەيمەن. ئۆزۈمنى تاشلىۋەتمەيمەن. جەمئىيەت بوسۇغىسىدىن ئىبارەت خەتەرلىك داۋانغا دادىل يامىشىمەن. ئەقىل ـ پاراسىتىمىزنى، قابىلىيەت، ئىقتىدارىمىزنى جارى قىلدۇرۇپ، توغرا يول ۋە كەسىپ تۇتۇپ شۇنداقلا بولساق، كەلگۈسى ئىستىقبالىمىز ئۈچۈن يېڭى بىر پارلاق سەھىپە ئېچىشىمىزدا گەپ يوق.

نازاكەت، يۇقىرىدىكىلەر ھەرگىزمۇ بۇ خەتكە يازماقچى بولغان ئاساسلىق سۆزلىرىم ئەمەس. بىراق، ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن، بۇ گەپلەرنى نېمە ئۈچۈن يازدىمكىن؟ بەلكىم ئەسلىي مەقسىتىمنى ساڭا ئۆز ئاغزىم بىلەن ئېيتىشقا ھەرقانچە ئورۇنغان بولسامۇ، لېكىن قېشىڭغا كەلگەندە تىلىم كالۋالىشىپ، تەمتىرەپ، ھودۇقۇپ، دېمەكچى بولغان گەپلىرىم ئاغزىمدىن باشقا گەپ ـ سۆز بولۇپ چىققىنىغا ئوخشاش، قەلبىمدىمۇ ئەسلىي مەقسىتىمنى يېزىشتىن ھودۇقۇۋاتامدىكىن ياكى نەچچە ۋاقىتتىن بېرى يۇرىكىمنى زېھە قىلغان، جەمئىيەت، ئىنسان، ئەخلاق ۋە كىشىلىك مۇناسىۋەتلەر ھەققىدىكى ئازابلىق ئوي ـ خىياللىرىم سېنىڭ ئوي ـ خىياللىرىڭ بىلەن ئورتاقلىشىشنى خالاۋاتامدىكىن؟ لېكىن، سەن شۇنىڭغا ئىشەنگىنكى، يۇقىرىدىكى سۆزلىرىم ھەرگىزمۇ بەڭباش قەلبىمدىنىڭ قالايمىقان يېزىپ قويغان ئىبارىلىرى ئەمەس، بەلكى ھەقىقىي يۈرەك سۆزۈمدۇر. ئېھتىمال ھازىر سەن: «ئۇنداقتا بۇ

خەتنى يېزىشتىكى مەقسىتىڭ زادى نېمە؟» دەپ ئويلاپ قېلىشىڭ مۇمكىن. ماقۇل، مەن بۇ خەتنى يېزىشقا جۇرئەت قىلغانىكەنمەن، مەقسىتىمنى ئوچۇقلا بايان قىلاي.

نازاكەت، مەن سېنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم. بىرنەچچە ئايدىن بېرى يۈرىكىمدە ساڭا نىسبەتەن باشقىچە ئويغىنىش ھېس - تۇيغۇلىرىم، يېگىتلىك ئارزۇ - ئىستەكلىرىم سېنى ھەقىقەتەن ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىمنى ئىسپاتلىدى. مەن دەسلەپتە بۇنى ئىككىمىزنىڭ بىرنەچچە يىللىق ساۋاقداشلىق ھاياتىمىزدا ئورناتقان چوڭقۇر دوستلۇقتىن پەيدا بولغان، شۇنداقلا بىر ئۆتكۈنچى ھېس - تۇيغۇ بولسا كېرەك دەپ ئويلىغان. ئۆزۈمنى تۇتۇۋالىشقا، ئالدىراپ ھېسسىياتقا تايىنىپ ھۆكۈم چىقارماسلىققا تىرىشقانىدىم. ھازىر يۈرىكىمدە ساڭا نىسبەتەن ئويغانغان مۇھەببەتنىڭ ساۋاقداشلىق چېگرالىرىدىن ئاللىقاچان ھالقىپ كەتكەنلىكىگە ئىشەنىدىم. مۇھەببىتىمگە نىسبەتەن ئىشەنچىم مۇقىملاشقاندىن كېيىن، ۋۇجۇدۇم بىردىنلا غايەت يالقۇنلۇق بىر گۈلخانىڭ ئارىسىدا قالغاندەك ئارامسىنى يوقاتتى - دە، ئاشۇ يالقۇنلۇق مۇھەببىتىمنى ساڭا بىلدۈرۈشكە، ئاشكارىلاشقا ئالدىرىدىم. ئالدىرىدىم - يۇ، قېشىڭغا كېلىپلا تىلىم تۇتۇلدى، ساڭا يۈرەك سىرىمنى ئاشكارىلاشقا جۇرئەت قىلالمىدىم. مەقسىتىمگە يات گەپلەرنى قىلىپ قېشىڭدىن ئايرىلدىم. يالغۇز ئولتۇرۇپ جۇرئەتلىكرەك بولۇپ ساڭا يۈرەك سىرىمنى ئاشكارىيالمىغانلىقىم ئۈچۈن ئازابلىنىمەن، پۇشايمان قىلىمەن، يەنە قېشىڭغا بارىمەن، يەنە جۇرئەت قىلالمايمەن، ئاغزىمدىن يەنە مەقسىتىمگە يات گەپلەر چىقىدۇ، يەنە پۇشايمان، ئازابلارغا قالىمەن. ئۆزۈمنىڭ يۈرەكسىزلىكىنى ئەيىبلەيمەن. يەنە بىر نۆۋەتتە قەتئىي يۈرەكلىك، جۇرئەتلىك بولۇشقا ئۆزۈمگە ئۆزۈم ۋەدە بېرىمەن. مانا بۈگۈن ئاخىر خەت ئارقىلىق يۈرەك سىرىمنى ئىپادىلەشتىن ئىبارەت بۇ ئاددىي ئامالغا مۇراجىئەت قىلىپ، بۇ خەتنى يېزىپ ئولتۇرۇپتىمەن.

نازاكەت، ئەگەر خالىساڭ، سەن بىلەن كىشىلىك ھايات يولىدىكى ئاشۇ خەتەرلىك داۋانلاردىن بىرلىكتە ھەمدەم بولۇپ، قول تۇتۇشۇپ ئېشىپ، كەلگۈسى غايىلىرىمىز ئۈچۈن بىر ئۆمۈر بىللە ھايات كەچۈرۈشنى خالايمەن. مېنىڭ بۇ تەلىپىمگە سەن قانداق

قارايسەن، بۇنىسى ماڭا قاراڭغۇ.

بەلكىم سەنمۇ بىلىدىغانسەن، سۆيگۈگە چاقچاق قىلىشقا، تەۋەككۇل قىلىشقا ھەرگىز بولمايدۇ. چۈنكى، ئۇ خۇشى تۇتسا ئۆزىگە ئەمەك قىلىپ، زېرىكسە چۆرۈپ تاشلىۋېتىدىغان ئويۇنچۇق ئەمەس، ياكى «دەتتىكام» دەپ تەلەي سىناپ سېتىۋالىدىغان لاتارىيە بىلىتىمۇ ئەمەس. سۆيگۈ مۇقەددەسلىكى، ۋاپادارلىقى بىلەن شۇنداق بىر قۇدرەتلىك نەرسىكى، بىر - بىرىگە يات بولغان ئىككى ئادەمنىڭ يۈرەك ساداسىنى بىرلەشتۈرەلەيدۇ. دىل رىشتىنى بىر - بىرىگە مەھكەم باغلايدۇ، كىشىلىك ھايات يولىدا بىر - بىرىگە ھەمدەم بولۇپ، باشقا كۈن كەلگەندە بىرسى ئۇچۇن يەنە بىرسىنى قۇربان بېرىشكە، ئۆزىنى پىداكار قىلىشقا ئۇندەيدۇ. لېكىن، بۇنىڭ ئۇچۇن ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئارزۇ - ئارمانلىرى، كۆڭۈل خاھىشى، ھېس - تۇيغۇلىرى بىر يەردىن چىقىشى، ئوخشاش بولۇشى كېرەك. چۈنكى، سۆيگۈ - مۇھەببەت ئەلمىساقتىن تارتىپ زورلۇق كۈچكە باش ئەگمەس ئەمەس ھەم ئۇ ئەركىنلىكنى ئەسىرلەيدىغان بېرى ئۆزىنىڭ مۇقەددەس شوئارى قىلىپ كەلدى. بۇ سۆزلىرىم ئارقىلىق ساڭا شۇنى دېمەكچىمەنكى، مەن پەقەت سېنى ياخشى كۆرگەنلىكىم ئۈچۈنلا، سەنمۇ مېنى ياخشى كۆرۈشۈڭ كېرەك دەپ تۇرۇۋالمايمەن. سەن مېنىڭ بۇ ئىشىق دەۋايىمغا ئۆزۈڭنى تۇتۇۋېلىپ، يۈرىكىڭنى تىڭشاپ، كۆڭلۈڭنى دەڭسەپ تۇرۇپ، يۈرىكىمنىڭ ئادىل سوتچىسى بولۇش سۈپىتىڭ بىلەن توغرا ۋە ھەق ھۆكۈم چىقارغىن. چىقارغان ھۆكمۈڭ مېنىمۇ ھەم ئۆزۈڭنىمۇ ئالدىمايدىغان بولسۇن.

خەير، جاۋابىڭنى كۈتىمەن. سېنى چىن يۈرىكىمدىن سۆيۈپ:

مۇھەممەت.»

نازاكەت خەنتى ئوقۇپ تۈگەتكەندىن كېيىن، ئولتۇرغان ئورنىدا يېرىم سائەتكىچە مىدىر - سىدىر قىلماي ئولتۇردى. ياق، ئۇنىڭ جىسمى مىدىرلىمىغان بىلەن روھىي دۇنياسى بوراندا قالغان كۆل سۈيىدەك چايقىلىپ، خىياللىرى تۈگىمەس مۇنازىرە قاينامىلىرى ئارىسىدا قالدى. نازاكەت مۇھەممەتنىڭ

بۇنداق سۆيگۈ تەلىپى قويۇپ قېلىشنى ھەرگىز خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. ئۆزىمۇ مۇھەممەتنى ياخشى كۆرەتتى. لېكىن، ساۋاقداشلىق، دوستلۇق مېھرى بىلەن ياخشى كۆرەتتى. ئۇنىڭ خالمۇراتنىڭ سۆيگۈ تەلىپىنى قوبۇل قىلغىنىغا تېخى ئەمدىلا ئىلككى ھەپتە بولغانىدى. بىراق، مانا بۇگۈن مۇھەممەتمۇ سۆيگۈ تەلىپى قويۇپتۇ. قانداق قىلىش كېرەك؟ بەلكىم ئۇ خالمۇراتنىڭ سۆيگۈسىنى قوبۇل قىلمىغان بولسا، مۇھەممەتنىڭ بۇ تەلىپىنى ئويلىشىپ باقارمىدىكىنتاڭ.

نازاكەت ئانچە ئۇزاق ئويلانمىدى، تەڭلىكتىمۇ قالمىدى، مۇھەممەتكە دەرھال خالمۇرات بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ئوچۇق ئېيتىپ، لايىقىدا جاۋاب بېرىۋېتىشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

2

نازاكەت ئۆزىدىن ئىككى قەدەم يىراقلىقتا تۇرغان يىگىتنى كۆرۈپ خىيالدىن باش كۆتۈردى. ئۇ يىگىتكە گەپ قىلىش ئۈچۈن ئاغزىنى ئۆمەلىلىدى ـ يۇ، لېكىن كۆزى يىگىتنىڭ ئازاب ۋە ئۈمىدسىزلىككە تولغان بىچارە قىياپىتىگە چۈشكەندە بوغۇزىغا كېلىپ قالغان گەپنى يۇتۇۋەتتى. يىگىت قىزغا قاراپ كۈلمەكچى بولۇۋىدى، قاملاشتۇرۇپ كۈلەلمەي يۈز مۇسكۈللىرى تارتىشىپ، چىرايى غەلىتىلا بىر قىياپەتكە كىرىپ قالدى. بۇ يالغان كۈلكە ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن مانا مەن دەپلا چىقىپ تۇرغان ھەسرەت ـ مۇڭنى يوشۇرۇپ قالالمىدى. ئۇ ئاخىر ياسالما كۈلكىسىنى يىغىشتۇرۇپ قىزغا شۇنداق بىچارە، شۇنداق ئىلتىجالىق قىياپەتتە قارىدى ـ دە، دەرھال كۆزىنى پۈتۈنىڭ ئۇچىغا يۆتكىدى.

ـــ نېمىگە قاراپ تۇرىسەن مۇھەممەت، كېلە، ئولتۇرۇپ مۇڭدىشايلى.

يىگىت ئاستا قىزنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ ئولتۇردى، قولىدىكى

كىتابنى ۋاراقلىغان بولۇپ، قىزنىڭ گەپ قىلىشىنى كۈتتى.

نازاكەت بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، ئاۋۇال يىگىتنىڭ كۆڭلىگە تەسەللى بېرىپ قويۇپ، ئاندىن نەچچە كۈندىن بېرى تەييارلاپ قويغان جاۋابىنى ئوچۇقلا ئېيتماقچى بولدى.

— مۇھەممەت، مېنى ئەپۇ قىل. مەن...

— بولدى، سۆزلىمەيلا قوي، — دېدى يىگىت چاقچاقلىق بىلەن قىزنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — بايا گۈلستاننىڭ گېپىنگە ئىشەنمىگەنىدىم. مانا ئەمدى ماڭا نېمە دەيدىغانلىقىڭنى پەرەز قىلىپ بولدۇم. كېچىكىپتىمەن، راستلا كېچىكىپتىمەن. مەن بۇ ئىشلارنى بۇرۇنراق بىلگەن بولسام، بۇ يۇرەك سىرىمنى ساڭا مەڭگۈ ئاشكارىلىمىغان، يوشۇرۇن كۆيۈك ئازابىدا يۇرىكىم پۈچىلىنىپ كەتسىمۇ قەلبىم قېتىدا مەڭگۈ پىنھان ساقلار ئىكەنمەن. خالمۇرات بىلەن ئىككىڭلارغا بەخت تىلەيمەن.

— سەن بۇ ئىشنى كىمدىن ئاڭلىدىڭ؟

— گۈلستاندىن. گۈلستان ماڭا بايىلا ئېيتتى. مېنى ئەپۇ قىل نازاكەت، — مۇھەممەت ئازاب بىلەن كۈلۈمسىرىدى. بۇ قېتىم ئۇنىڭ چىرايى غەلىتە پۈرۈشمىدى، لېكىن كۆز چانىقىغا لىققىدە ياش كېلىپ قالدى، — خالمۇرات ھەقىقەتەن تەلەيلىك ئىكەن. مەڭگۈ بەختلىك ئۆتۈڭلار.

— رەھمەت ساڭا، — نازاكەت يىگىتكە مەمنۇنىيەتلىك بىلەن تىكىلدى، زىممىسىدىكى ئېغىر بىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك يەڭگىل نەپەسلەندى، — تەلىپىڭنى قوبۇل قىلالمىغانلىقىم ئۈچۈن سەنمۇ مېنى ئەپۇ قىل. بىز بۇنىڭدىن كېيىن دوست بولۇپ ئۆتەيلى.

— بىز بۇرۇنمۇ دوست ئىدۇققۇ؟

نازاكەت مۇھەممەتنىڭ بۇ سوئالىغا تەمكىنلىك بىلەن جاۋاب بەردى:

— شۇنداق، بىز بۇرۇنمۇ دوست ئىدۇق، ئەمما بىر - بىرىمىزنى ھەقىقىي چۈشىنىدىغان دوستلاردىن ئەمەس ئىدۇق.

مانا ئەمدى بىر - بىرىمىزنى تېخىمۇ بەك چۈشەندۈق دەپ ئويلايمەن. شۇڭلاشقا، بىز بۇرۇنقى دوستلۇق رىشتىمىزنى تېخىمۇ چىڭىتىپ، سەن ئېيتقان ھېلىقى جەمئىيەت بوسۇغىسىدىن ئىبارەت داۋاندىن غەلىبىلىك ئېشىش ئۈچۈن تىرىشايلى.

تۆتىنچى باب

خەير ـ خوش، ساۋاقداشلار

1

سېنتەبىر ئايلىرىدا تەبىئەت بەئەينى جەننەت تۈسىنى ئالىدۇ. ئۇ ئەڭ گۈزەل، ئەڭ يارىشىملىق يېپىنچىسىنى كىيىدۇ، ئىنسانلارغا ئەڭ سەرخىل، ئەڭ شېرىن، ئەلۋەك نېمەتلىرىنى سۇۋغا قىلىدۇ. نەگىلا قارىسىڭىز تاتلىقلىقى بىلەن تىلنى يارىدىغان، شېرىنلىكى بىلەن دىلىڭىزغا ھۇزۇر بېغىشلايدىغان قوغۇن، تاۋۇز، ئۈزۈم، شاپتۇل، ئالما، ئەنجۈر، بادام، يانتاق... قاتارلىق جەننەت نېمەتلىرى تولۇپ تاشقان. سىز پۈتۈن بىر كۈنىڭىزنى بىر يۈتۈم سۇسىز، بىر بۇردا نانسىز، ئەنە ئاشۇ مول، شېرىن نېمەتلەرنى ئۈزۈق قىلىپ ئۆتكۈزۈشىڭىز مۇمكىن. چۈنكى، ھەممە ئۈيغۇر ئۆيلىرىنىڭ داستىخانلىرىدىن ئەنە ئاشۇ بېھىش نېمەتلىرى ئورۇن ئالغان.

بۇگۈن نازاكەت، خالمۇرات، گۈلستان، شاكىر، مۇھەممەت، ئابدۇسېلىم... قاتارلىق ئون نەچچە ساۋاقداشنىڭ پۈل يىغىش قىلىشىپ، ئۆزئارا خوشلىشىش يۈزىسىدىن تەييارلاشقان بۇ داستىخىنىمۇ ئەنە ئاشۇ يەل ـ يېمىشلەر بىلەن ئالاھىدە بېزەلگەن بولۇپ، تەخسىلەرگە گۈل كەلتۈرۈپ تىزىلغان، خۇددى داستىخان ئەتراپىدىكى قىزلار بىلەن ھۆسن تالىشىۋاتقاندەك رەڭدار جۇلالىنىپ تۇرغان ئالمىلار، ۋايىگە يېتىپ پىشقان شاخ مانتىسى ـــ ئەنجۈرلەر، شېرىنلىكى ۋە چۈرۈكلۈكى بىلەن

قوغۇنلارنىڭ شاھى دەپ ئاتالغان قارىكۆسەي بارلىق مېھمانلارنىڭ ئىشتىھاسىنى ئۆزىگە جەلپ قىلغان بولسا؛ شاكىلىنىڭ نېپىزلىكى، مېغىزىنىڭ تەملىكلىكى بىلەن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇرىدىغان يەكەن بادىمى، شېرنىسى شەربەتتەك، ئۇرۇقى رەڭدار مەرۋايىتتەك جۇلالىنىپ تۇرىدىغان قەشقەر ئانارى، خۇددى كەھرىۋادەك كۆزنى قاماشتۇرۇپ تۇرىدىغان مۇناقى ئۈزۈملەر، ئامۇت ـ نەشپۈتلەر... ئۇنىڭدىن باشقا، ياغ توقاچ، گۆشگىرده، پەرمۇده، تونۇر كاۋىپى ۋە پىشىق گۆشلەر خۇددى سورۇندىكى ئوت يۈرەك ياشلارنىڭ كۆڭلى ـ كۆكسىدەك داستىخانغا مول، كەڭ ـ كۇشاده تىزىلغانىدى.

شاكىر خوشلىشىش سورۇنى ئۈچۈن، دادىسىنىڭ نوپۇزىدىن پايدىلىنىپ ئالاھىده ئورۇنلاشتۇرغان بۇ باغ، بايا ساۋاقداشلار ئۆزلىرى ئەكەلگەن ئەدىيال، پالاسلارنى سېلىش، يېمەك ـ ئىچمەكلەرنى تىزىش جەريانىدا ھەر خىل كۇلكە ـ چاقچاقلار بىلەن ئالاھىده جانلىنىپ كەتكەنىدى. مانا ئەمدى سورۇن راسلىنىپ، نېمەتلەر داستىخانغا تىزىلىپ، ھەممەيلەن داستىخاندىن ئورۇن ئېلىپ بولغاندا، نېمە ئۈچۈندۇر سورۇن ئەھلىنىڭمۇ، باغنىڭمۇ بىردىنلا كەيپىياتى سۇسلاشتى. باغدىكى قۇشلارمۇ بىرنەچچە دەقىقە سايراشتىن توختىدى. ساۋاقداشلار خۇددى ئىمتىھان مەيدانىدا ئولتۇرغاندەك جىمجىت ئولتۇرۇشاتتى. ئۇلارنىڭ نەپەس ئېلىشلىرىنىمۇ ئاڭلىغىلى بولمايتتى. ھەممەيلەننىڭ چىرايىدىن نېمىنى ئويلاۋاتقانلىقىنى، قانداق ئىشلارنى مۇلاھىزە قىلىۋاتقانلىقىنى، خۇشلۇقىنى ياكى خاپىلىقىنى پەرەز قىلماق بەكمۇ تەس ئىدى. ئەنە، نازاكەتنىڭ چىرايلىق قوي كۆزلىرى چەكسىز مۇڭ ـ ھەسرەتكە تولغان. ئۇ ئۆزىنى كۇلكىگە زورلاۋاتقاندەك، چىرايىدا كۇلكە ـ تەبەسسۇم ئىپادىلىمەكچى بولغاندەك كۆرۇنىدۇ. لېكىن، بۇ ساختا، ياسالما كۇلكە ـ تەبەسسۇم ئۇنىڭ چىرايىدا ئازراق بولسىمۇ ئۆز ئىپادىسىنى تاپمىغان. نازاكەتنىڭ ئەڭ يېقىن دوستى، شوخ قىز

گۈلستاننىڭ بولسا كەيپىياتىنىڭ قانداقلىقىنى پەرەز قىلماق تېخىمۇ قىيىن. بىر دەم شۇك ئولتۇرالمايدىغان، بىر مىنۇت گەپ قىلمىسا ئىچى پۇشىدىغان، ھېلى يىغلاپ، ھېلى كۈلۈپ ئولتۇرىدىغان بۇ شىتىلە، ناياق قىز ھازىر نېمە ئۈچۈندۇر چىرايلىق لەۋلىرىنى ئۇمچەيتىپ، گەپ قىلىپ تاشلاشتىن ئۆزىنى ئاران ـ ئاران توتۇپ ئولتۇرىدۇ. چىرايىغا بىر قاراپلا، ئۇنىڭ گەپ قىلغۇسى كېلىپ ئىچى تىتىلداپ تۇرغانلىقىنى بىلىۋالماق تەس ئەمەس. خالىمۇراتنىڭ چىرايلىق قارچىغا كۆزلىرى چەكسىز بىر بەختتىن خۇمارلاشقان، ئەمما مايسىدەك يۇمشاق، قارامتۇل ساقال ـ بۇرۇت باسقان ئاقپىشماق چىرايى بىرئاز غەمكىن. ئۇنىڭ ئۆزى بۇ سورۇندا بولغان بىلەن، خىيالى نەلەردە قانات قېقىۋاتقانلىقىنى پەرەز قىلماق قىيىن، لېكىن تاتلىق خىياللار ئىلكىدە ئەللەيلىنىۋاتقىنى ئېنىق. شاكىر بولسا تەكلىپسىز، تۇزۇتسىز بەخىرامان ھالدا قولىدىكى بىر پارچە سۆڭەكلىك گۆشنى ئىشتىها بىلەن غاجىماقتا. ئۇ پەقەت مۇشۇ سورۇندا پەرۋاسىز، غەمسىز، ھېسسىياتسىز ئولتۇرغان بىردىنبىر ئادەم. مۇھەممەتنىڭ ئورۇق، ئېگىز بەستى قانداقتۇر غايەت زور غەم تاغلىرىنىڭ ئاستىدا قالغاندەك مۆكچىيىپ كەتكەن، بىرئاز ئولتۇرۇشۇپ قالغان كۆزلىرىدىن مۇڭ، ئازاب، ھەسرەت تۆكىلىدۇ. ئۇ قەلبىدىكى، ۋۇجۇدىدىكى بارلىق دەرد ـ ئازابلىرىنى سىرتىغا چىقىرىۋەتمەكچى بولغاندەك، پات ـ پات ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىدۇ. ئابدۇسېلىم ھېلىدىن ـ ھېلىغا بارماقلىرىنى ئېچىپ ـ يۇمۇپ بىرنېمىلەرنى ھېسابلىماقتا، دىققىتىنى مەركەزلەشتۈرمەكچى بولغاندەك، بېشىنى كۆتۈرۈپ كۆزىنى پات ـ پات يىراق ـ يىراقلارغا تىكمەكتە. باشقا ساۋاقداشلارنىڭ كەيپىياتىمۇ يۇقىرىدىكىلەرنىڭ كەيپىياتىدىن ئانچە پەرقلىق ئەمەس. ئىشقىلىپ سورۇن تىمتاسلىققا، سورۇن ئەھلى ئېغىر سۈكۈتكە چۆمگەن. باغدىكى قۇرت ـ قوڭغۇزلارنىڭ ئاۋازىنى ئېنىق ئاڭلىغىلى بولىدۇ. شۇ تۇرقىدا باغدىكى

ھەرقانداق بىرنەرسىدىن ئاۋاز چىقسا چىقىدۇكى، ئولتۇرغانلاردىن ئاۋاز چىقمايدۇ. تۈيۈقسىز بىر كاككۇك باغنىڭ جىمجىتلىقىنى بۇزۇپ ئارقىمۇئارقا ئون نەچچىنى سايرىدى.

ــ ئاھ، ئەجەب ئىچىمنى سىقتىڭلارغۇ، ئاغزىڭلارنى بوغۇپ قويغاندەك نېمانچە جىمىپ ئولتۇرىسىلەر، ــ دېدى گۈلستان كاككۇك ئاۋازىدىن روھلانغاندەك بىردىنلا چۈڭۈلداپ سۆزلەپ، ــ سورۇننىڭ كەيپىياتىنى بۇنداق سۇسلاشتۇرۇۋەتمەي، كۈلكە ـ چاقچاق، ناخشا ـ ئۇسسۇل، تانسا بىلەن ئولتۇرايلى دوستلار. ئارىمىزدا يات ئادەم يوققۇ، نېمە بولغانغا بۇنچىۋالا تارتىنىپ، شۇمشىيىپ ئولتۇرىمىز، ــ ئۇ تېخىچىلا بەخىرامان سۆزۈك غاجاپ ئولتۇرغان شاكىرغا قاراپ ۋارقىرىدى، ــ شاكىر، نېمانچە قىلىسەن، چوڭ بولۇپ گۆش يەپ باقمىغان ئادەمدەك... تاشلىغىنا قولۇڭدىكى سۆڭەكنى، كۆڭلۈمنى ئىلەشتۇرمەي. بولە، بوتۇلكىلارنىڭ ئاغزىنى ئاچ. سىلەر ئوغۇللارنىڭغۇ بىرەر ـ ئىككى رومكا ئىچىپ قىزىۋالمىغۇچە تىلىڭلار چىقمايدۇ. ھە، قىزلار سىلەرمۇ قاراپ ئولتۇرماي، ئالدىڭلاردىكى گاززاپ[1]لارنىڭ ئاغزىنى ئاچقاچ ئولتۇرۇڭلار، ــ ئۇ قولىغا بىر قۇتا گاززاپنى ئالدى ـ دە، ئاغزىنى تاراسسىدە ئېچىپ، بىر يۇتۇم ئىچىۋېتىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ــ مەن ھازىر شۇنى جاكارلايمەنكى، مۇشۇ دەقىقىدىن باشلاپ سورۇنىمىز ئاخىرلاشقۇچە ھەرقانداق ئادەمنىڭ كۈلمەي گۆشىيىپ ئولتۇرۇشىغا رۇخسەت يوق. كىمكى كۆزىنىڭ يۇندىسىنى ئېقىتىپ سورۇننىڭ كەيپىياتىغا تەسىر يەتكۈزىدىكەن، شۇنىڭغا قاتتىق جازا بېرىلىدۇ. بۇگۈن بارلىق دوستلار جەم بولغان كۈن. شۇڭلاشقا، سورۇننىڭ كەيپىياتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە ھەممەيلەن تىرىشايلى. بۇ سورۇندا ئولتۇرغانلىرىمىزنىڭ كۆپ قىسمىمىز ئەتە يولغا چىقمىز. بىر قىسىملىرىمىز پايتەختكە، بىر قىسىملىرىمىز ئاپتونوم رايون

① گاززاپ ــ جىەنلىباۋ، كوكاكولا قاتارلىق سوغۇق ئىچىملىك.

مەركىزىگە سەپەر قىلىمىز. قېنى، ئوغۇللار قولۇڭلارغا ھاراق رومكاڭلارنى، قىزلار گاززاپ قوتىلىرىنى ئېلىڭلار. بۇ مېنىڭ قەدەھ سۆزۈم بولۇپ قالسۇن. ئەتە سەپەرگە چىقىدىغانلىرىمىزنىڭ مەنزىلگە ساق ـ سالامەت يېتىپ بېرىشىمىز ئۈچۈن، يۇرتتا قالىدىغان ساۋاقداشلارنىڭ ئارزۇ ـ تىلەكلىرىنىڭ تېزرەك ئەمەلگە ئېشىشى ئۈچۈن... ـــ ھايا‌جان بىلەن سۆزلەۋاتقان گۇلىستاننىڭ كۆزى تۇيۇقسىز بىر بۇلۇڭدا پەرۋاسىز ھالدا، داستىخان ئورنىدا سالغان گېزىتنى قولىغا ئېلىپ كۆرۈۋاتقان مۇھەممەتكە چۈشتى ـ دە، غۇۋزۇدە ئاچچىقى تۇتتى. ئۇ دەبدەبە بىلەن سۆزلەۋاتقان نۇتقىنى بىر يانغا قايرىپ قويۇپ توۋلىدى، ـــ مۇھەممەت، ھوي، ساڭا گەپ قىلىۋاتىمەن كىتاب خالتىسى. بۇگۈن ھاراق ئىچكەنگە ئۆلىدىغان ئىش بولسىمۇ، قولۇڭدىكى گېزىتىنىڭ ئورنىغا رومكا ئالماشتۇر. نېمە، بېزىرىپلا تۇرىسەنغۇ؟ شاكىر، ئالدىڭدىكى ئاۋۇ بوش رومكىنى تولدۇر. ئالە مۇھەممەت رومكىنى قولۇڭغا...

باشقىلارمۇ گۇلىستانىنىڭ بۇ سۆزلىرى بىلەن تەڭلا، مۇھەممەتنىڭ سورۇنغا قېتىلمايا ئولتۇرغىنىنى ئەمدىلا كۆرگەندەك، بىر ئېغىزدىن چۇرقىرىشىپ گۇلىستانىنىڭ سۆزلىرىنى قۇۋۋەتلىدى:

ـــ گۇلىستان توغرا ئېيتىدۇ.

ـــ شۇنداق قىل مۇھەممەت. مۇشۇ بىر قېتىم بولۇپ قالسۇن، رومكىنى قولۇڭغا ئال.

ـــ سېنىڭ مۇشۇ ئېزىلەڭگۇ مىجەزىڭ قاچان تۈگەر.

ـــ دوستلارنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن بولسىمۇ بىر رومكا كۆتۈرۈپ قوي.

ـــ ئالە قولۇڭغا رومكىنى. يەنە بىر قېتىم بۇنداق جەم بولۇپ ئولتۇرغۇچە كىم بار، كىم يوق.

مۇھەممەت ساۋاقداشلىرىنىڭ قاتتىق ـ يۇمشاق چاقچاقلىرىغا مېيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ، قولىدىكى گېزىتنى

يەرگە قويدى ـ دە، شاكىر تەڭلىگەن ھاراق رومكىسىنى قولىغا ئالدى.

ـــ مۇھەممەت راستلا ھاراق ئىچىپ باقمىغان، ئۇنىڭ ھارىقىنى مەن ئىچەي. ئۇ پۈتۈن ئىچسۇن، قانداق دەيسىلەر ساۋاقداشلار، ـــ دېدى خالمۇرات ئەتراپتىكىلەرگە ئۆتۈنۈش تەلەپپۇزىدا.

ـــ ياق ـ ياق، بولمايدۇ، ـــ قەتئىي قارشى چىقتى گۈلىستان باشقىلارنى ئېغىز ئاچۇرمايلا، ـــ مۇھەممەت بۇرۇن ئىچمىگەن بولسا ئەمدى ئىچىدۇ. بۇگۈن دېگەن قانداق كۈن، بىزنىڭ بۇنداق جەم بولمىقىمىز ئاسان ئەمەس. شۇنچە يىل ساۋاقداش بوپتۇق، يېقىن ئۆتۈپتۇق. پەقەت ھېيت ـ ئايەملەردە بىر ـ بىرىمىزنىڭ ئۆيىمىزنى ھېيتلاشقانىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، بۇنداق سورۇن تۇزۇپ ئولتۇرۇپ باقماپتۇق، ـــ ئۇ مۇھەممەتكە قاراپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ ئىچكىن مۇھەممەت، بىرەر رومكا ھاراقنى ساۋاقداشلار بىلەن سوقۇشتۇرۇپ ئىچكىنىڭگە ھېچنېمە بولمايسەن. بۇ بىر پۇرسەت، ئەتە ھەممىمىز ئۈچۈرما بولغان قۇش بالىسىدەك ھەر تەرەپكە ئۇچۇپ كېتىمىز. قولۇڭدىكى بىر رومكا ھاراق دوستلارنىڭ كۆڭلى. ئۇنى ئىچىۋەتكىن. ھەممەيلەن خۇش بولىمىز، بولۇپمۇ مەندەك بىر جاۋلداق ساۋاقدىشىڭ تېخىمۇ خۇش بولىدۇ. نېمىلا بولمىسۇن، شۇنچە يىل بىر سىنىپتا بىللە ئوقۇدۇق. گاھىدا بىر قازانىڭ تامىقىنىمۇ بىللە يېدۇق، تېخى نادانلىقىمىزدىن بىر ـ بىرىمىزنىڭ كۆڭلىنى ئانچە ـ مۇنچە چىگىپ قويغان يەرلىرىمىزمۇ بار. مېنىڭ ئاغزىم ئىتتىك بولغان بىلەن كۆڭلۈم توز، كۆڭلۈڭنى رەنجىتىپ قويغان يەرلىرىم بولسا ئەپۇ قىلارسەن. راستلا بىر ـ بىرىمىزگە خىلى ئوبدانلا كۆنۈكۈشۈپ قالغانكەنمىز. كۆڭلۈمنىڭ بىر يەرلىرى ئەتە راستلا خۇددى چېچىلغان تېرىقچا ئوخشاش بىر ـ بىرىمىزدىن ئايرىلىپ كېتىدىغانلىقىمىزغا پەقەتلا گۇۋاھلىق بەرمەيدۇ. ماڭا ئەتىمۇ، ئۆگۈنمۇ خۇددى بۈگۈنكىدەك مۇشۇنداق، ھەممە دوستلار

بىللە ئۆتىدىغانىدەك، ئايرىلىپ كەتمەيدىغانىدەك تۇيۇلىدۇ، — گۈلىستان ھاياجانلانغانىدى، ھاياجاندىن لەۋلىرى ئۈمچىيىپ، چىرايلىق كۆزلىرىدە ياش تامچىلىرى گۈل بەرگىدىكى شەبنەمدەك پارقىراپ قالغانىدى. ئۇ تىمتاس ئولتۇرغان ساۋاقداشلىرىغا قاراپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئەمما رېئاللىقنى ئويلىسام يۈرىكىم ئېچىشىدۇ. توۋا، تەقدىر نېمانداق ئۇستا چاقچاقچىدۇ. نېمە ئۈچۈن ھەرقانداق ئىش ئادەمنىڭ ئارزۇسىدىكىدەك بولمايدىغاندۇ. نازاكەت بىلەن سېنى ئويلىسام ئىچىم سىيرىلىدۇ. ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىگەن بولساڭلارغۇ مەيلىتى، قولۇڭلارغا ئالىي مەكتەپنىڭ چاقىرىق قەغىزى كەلگەندە... نازاكەت ئاداشنىڭ ئانىسىمۇ ئۇلگۈرۈپلا ئاغرىپ يېتىپ قالغىنىنى قېرىنىشقاندەك. يا كېسىلى تېزرەك شىپا تاپمىدى. دادامنى ئىقتىسادتىن قىينىپ قويىمەن دەپ نازاكەت تېخى سۇلتىيىپ، سەن بولسىڭ ئاتا ـ ئانامنىڭ ئوقۇش راسخوتۇمنى تۆلىيەلىگۈدەك ماجالى يوق دەپ سۇلتايساڭ، يۇقسۇزلۇقنىڭ، نامراتلىقنىڭ قۇربانى بولۇپ كېتەرسىلەرمۇ جېنىم دوستلىرىم...

گۈلىستان سۆزلىرىنى تۇگىتىشى بىلەنلا كۆزىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلدى. ئەمدىلا جانلىنىشقا باشلىغان سورۇن قاينىۋاتقان قازانغا سۇ قۇيۇۋەتكەندەك بىردىنلا تىمتاسلىققا چۆمدى.

— بولدى گۈلىستان، دوستلار، كۆڭلۈڭلارنى يېرىم قىلماڭلار، — دېدى مۇھەممەت بۇ تىمتاسلىقنى بۇزۇپ، — گۈلىستان، سەن بايا تەقدىرنى ئۇستا چاقچاقچى دېدىڭغۇ. شۇنداق، ئۇنىڭ ئويۇنلىرى ھەقىقەتەن كىشى چۈشەنگۈسىز دەرىجىدە سىرلىق. ئۇ ھازىر بىزنى يىغلاتقان بولسا، كىم بىلىدۇ، ئەتىلا كۈلدۈرۈپ تېلىقتۇرۇۋېتەمدۇ تېخى. لېكىن، مېنىڭ نەزىرىمدە ھاياتقا ئۈمىدۋار بولۇپ مۇئامىلە قىلغان كىشىلا، ئاشۇ تەقدىردىن ئىبارەت ئۇستا چاقچاقچىغا تەڭ كېلەلەيدۇ. بولدىلا، بۇنداق گەپلەرنى قىلىپ كۆڭلىمىزنى يېرىم

قىلمايلى. بايا ئۆزۈڭ دەپ ئۆتتۈڭغۇ. بۇگۈن بىزنىڭ كۈلۈشمىزگە رۇخسەت، يىغلاشقا رۇخسەت يوق. قېنى، ھەممەيلەننىڭ بۇگۈنلا ئەمەس، مەڭگۈ كۈلۈپ ياشىشى ئۈچۈن بىر رومكىدىن كۆتۈرەيلى.

— خۇشە.

— ھەممەيلەننىڭ بەختى ئۈچۈن.

— ئىستىقبالىمىز ئۈچۈن.

— سالامەتلىكىمىز ئۈچۈن.

— خۇشاللىقىمىز ئۈچۈن.

رومكىلار ئارقا ـ ئارقىدىن بوشىتىلدى. ئوغۇللار ھاراق رومكىلىرىنى ھەر قېتىم «خۇش كەتتى» قىلىشقاندا، قىزلارمۇ گاززاپ قوتلىرىنى ھاراق رومكىلىرىغا تەگكۈزۈپ، سورۇنغا ماسلاشتى. سورۇننىڭ كەيپىياتى بىردىنلا جانلاندى، كۈلكە ـ چاقچاقلار باشلاندى. گۈلىستاننىڭ چىرايىدىكى بايىقى مەيۇسلۇكنىڭ ئورنىنى خۇددى بۇلۇتنىڭ ئارىسىدىن كۈن چىققاندەك، پاللىدە خۇشاللىق قاپلىغاندى.

— ھەي دوستلار، — دېدى ئۇ ۋاراقىراپ سۆزلەپ، — نازاكەتنى سۆزگە تەكلىپ قىلايلى. ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ بەرسۇن. قانداق دەيسىلەر.

ئولتۇرغانلار قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ چاۋاك چېلىشتى.

— گۈلىستان ياخشى تەكلىپ بەردى. ھەممەيلەن ئۆز ئالدىمىزغا شەخسىي پاراك سېلىشماي، نۆۋەت بىلەن بىر ـ ئىككى ئېغىزدىن كۆڭۈلدىكى گەپلىرىمىزنى قىلىشايلى، — دېدى خالمۇرات ھاراقنىڭ تەسىرىدە خۇمارلاشقان كۆزلىرىنى نازاكەتتىن ئۈزمەي.

— نازاكەت كۆڭلىدىكى گەپنى يالغۇز ساڭلا دەمدۇ ياكى ھەممەيلەنگە دەمدۇ، — چاقچاق قىلدى ئابدۇسېلىم خالمۇراتنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ.

ئابدۇسېلىمنىڭ گېپى تۇگىشى بىلەن سورۇندا گۇررىدە كۈلكە كۆتۈرۈلدى، مۇھەممەتمۇ بۇ كۈلكىگە قوشۇلدى. لېكىن، ئۇنىڭ كۈلكىسى تولىمۇ ياسالما ئىدى، چىرايىنىڭ بىر يېرلىرى تاتىرىپ كېتىپ بارغاندەك كۆرۈنەتتى.

— مەن... مەن... — نازاكەت خىجىللىقتىنمۇ ياكى ھاياجاندىنمۇ، ئەيتاۋۇر بىرھازا دۇدۇقلاپ، دەيدىغان گېپىنى باشلىيالمىدى. ئۇنىڭ غەمكىن شەھلا كۆزلىرى خۇددى تېشىپ كېتەيلا دەپ تۇرغان بىر جۈپ بۇلاققا ئوخشاپ قالغانىدى.

— جىددىيلەشمە، نېمىگە جىددىيلىشىسەن؟ ھەممەيلەن ساۋاقداشقۇ. يات ئادەم بولمىغاندىكىن تارتىنماي سۆزلەۋەرمەمسەن، — دېدى گۈلىستان مەدەت بېرىپ. نازاكەت قولىدىكى گاززاپتىن بىر يۇتۇم ئوتلۇۋالغاندىن كېيىن سۆز باشلىدى:

— مەن ئاۋۋال بۇ سورۇنغا جەم بولغان بارلىق دوستلارغا بەخت تىلەيمەن، ئاندىن ھەرقايسى ئالىي مەكتەپلەرگە شەرەپ بىلەن قوبۇل قىلىنغان دوستلارنى چىن دىلىمدىن تەبرىكلەيمەن ھەم ئۇلارنىڭ ئەتىدىكى سەپىرىگە ئاق يول تىلەيمەن. شۇنداقلا ئالىي مەكتەپنى غەلىبىلىك تاماملاپ، ئەل ـ يۇرت، ئاتا ـ ئانا، ئۇستاز ۋە دوستلارنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويماسلىقىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن، — ئۇ قولىدىكى گاززاپ قۇتىسىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ تۇرۇپ تۆۋەندىكى سۆزلەر بىلەن گېپىنى ئاخىرلاشتۇردى، — قېنى، دوستلۇقىمىزنىڭ مەڭگۈ داۋاملىشىشى ئۈچۈن.

— سالامەتلىكىمىز ئۈچۈن.

— خۇشە.

ئىچىشۋازلىق خېلى ئوبدان قىزىدى. يىگىتلەردىن پەقەت ئىچىمىدىم دېگەنلىرىمۇ ئۈچ ـ تۆت رومكىدىن ئاق ھاراق ئىچىشتى. ھاراق يىگىتلەرنى ئوبدانلا قىزىتقانىدى. كۆپرەك ئىچىپ قويغان بىر قىسىم يىگىتلەر ئېگىز ـ پەس سۆزلەپ، مەست بولۇشقا باشلىغانلىقىنى ئاشكارىلىماقتا ئىدى. ئاۋۇ قىز

بىلەن يىگىت باشلىرىنى بىر يەرگە ئەكېلىۋېلىپ تاتلىق پىچىرلاشماقتا. ئاۋۇ بىر جۈپلەر بولسا ۋەدىلەشمەكتە، قەسەم ئىچىشمەكتە. ئاۋۇ بىر جۈپلەرنىڭ بەخت دېگىزىغا ئايلانغان كۆزلىرى خۇمارلىق بېقىشماقتا. ئاۋۇ زىلۋاغىنا كەلگەن قىز بولسا ئىچىملىكىنىڭ تەسىرىدىنمۇ ياكى باشقا بىر كۈچنىڭ تەسىرىدىنمۇ، ئەيتاۋۇر بارلىق يېتىرقاش، تارتىنىشلارنى بىر يانغا قايرىپ قويۇپ، يېنىدىكى دوغلاققىنا كەلگەن قارا قاشلىق يىگىتنىڭ ئالقانلىرىغا ئانارەك قىزارغان مەڭزىنى يېقىپ كۆز يېشى قىلمىقىتا، قوي كۆزلىرىدىنمۇ ياش تامچىلىرى مۆلدۈرلىمەكتە...

— ھە... ھەي دوستلار... مېنىڭ بىر تەكلىپىم بار، — دەپ توۋلىدى شاكىر سورۇندىكىلەرنىڭ كەيپىياتىغا ھالاقىت بېرىپ، شۇ ھامان بىر يەرگە كەلگەن باشلار ئايرىلىشتى، بىر - بىرىگە مەھكەم كىرىشىپ كەتكەن بارماقلار قىيمىغان ھالدا ئاجرىدى. شاكىر گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — گۈلىستان، سەن ئۇنىڭلۇغا مۇزىكىسى تانسىغا كەلگۈدەك بىر لېنتا ئالماشتۇرۇۋېتە. دوستلار، ۋاقىتمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى. ھەممەيلەن ئۆيىمىزگە بۇرۇنراق قايتايلى. ئەتە يولغا چىقىدىغانلىرىمىز بىلەن خوشلاشقىلى ئۇرۇق - تۇغقان، قولۇم - قوشنىلار ئۆيلىرىمىزگە كېلىپ بولدى ھەرقاچان. شۇڭا، سورۇننى بۇرۇنراق يىغىشتۇرايلى. سورۇنمىزنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا ھەممەيلەن بىر مەيدان تانسا ئوينىساق قانداق دەيسىلەر، — شاكىر يېنىدىكى خىيالغا پېتىپ ئولتۇرغان خالمۇراتنى نوقۇدى، — قويە ئاداش، ئېزىلىپ كەتكەن شاپتۇلدەك ئولتۇرماي، پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، ئەڭ ئاخىرىدا نازاكەت بىلەن بىر مەيدان تانسا ئوينىۋال.

شاكىرنىڭ گېپى تۇگىشى بىلەنلا سورۇندىكىلەر يەنە گۈرىدە كۈلۈشتى. گۈلىستان ئۇنىڭلۇغا لېنتا ئالماشتۇرۇشقا تۇتۇندى.

— گۈلىستان ئۇنىڭلۇغۇنىڭ كۇنۇپكىسىنى باسماي تۇر، — دېدى مۇھەممەت دەرھاللا. ئۇ ھاراقنى خېلىلا كۆپ ئىچكەن بولسا

كېرەك، كۆزلىرى ۋە چىرايى گەدەنلىرىگىچە قىزىرىپ كەتكەندى، ــ شاكىر ئاداش ناھايىتى ئوبدان تەكلىپ بەردى. مەنمۇ ئەڭ ئاخىرىدا بىر مەيدان تانسا قىلىپ ئاندىن سورۇنمىزنى ئاخىرلاشتۇرساق دېمەكچىدىم. ئەمما، مېنىڭمۇ بىر شەخسىي تەلىپىم بار. ئۇنىڭالغۇنى قويمىساق. ئۇنىڭ ئورنىغا مەن بىر پەدە گىتار چېلىپ ناخشا ئېيتىپ بەرسەم دەيمەن.

ــ نېمە، گىتار چېلىپ بېرەي دەمسىنا؟ ــ ھەيران بولغانلىقىنى يوشۇرماي سورىدى گۈلستان.

ــ ئەجەبلىنىۋاتامسەن؟ بەلكىم مەندەك بىر سەھرالىقنى گىتار چالالايدۇ دەپ ئويلىمىغان بولغىيدىڭ ھەرقاچان، ــ دېدى مۇھەممەت شوخلۇق بىلەن ئۆزىنى كۈلكىگە زورلاپ.

راستلا سورۇندىكىلەرنىڭ كۆپىنچىسى گۈلستانغا ئوخشاش، مۇھەممەتنىڭ گىتار چېلىپ بېرەي دېگىنىگە ھەيران قالغاندى. شۇنداق، بۇ جىمغۇر «كىتاب خالتىسى» ــ سەھرالىقنى كىممۇ گىتار چېلىشنى بىلىدۇ دەپ ئويلىغان دەيسىز. بىراق، ئۇلارنىڭ بۇ ئەجەبلىنىشى خالىمۇراتنىڭ چۈشەندۈرۈشى بىلەن دەرھال يوقاپ كەتتى.

ــ ئەجەبلەنمەسەڭلارمۇ بولىدۇ، ــ دېدى خالىمۇرات چۈشەندۈرۈپ، ــ راست، ئولتۇرۇش باشلانماستا مۇھەممەتنى بىرەر پەدە گىتار چالدۇرارمەن دەپ ئويلىغانىدىم. باشقا گەپلەر بىلەن بولۇپ كېتىپ ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ قاپتۇ. ھېلىمۇ ياخشى ئۆزى بۇ ئىشنى ئېسىمگە سالدى. ھەيران قالماڭلار، مۇھەممەت گىتارنى چالالايدۇلا ئەمەس، خېلىلا ۋايىگە يەتكۈزۈپ چالىدۇ. ئەسلىدە مۇھەممەت ھەر قېتىملىق يازلىق، قىشلىق تەتىلىرىدە شەھەرلىك ئىشچىلار مەدەنىيەت سارىيىدا ئېچىلغان ئىشتىن سىرتقى مۇزىكا ئۆگىنىش كۇرسىغا قاتنىشىپ، ياخشى تەربىيەلەنگەنكەن ئەمەسمۇ، ماڭمۇ ئۇنىڭ بۇ ھۈنىرىنى بىلگىلى تېخى بىر ھەپتە بولدى. ئۇنىڭالغۇنى تولا ئاڭلاپ زېرىكىپ كەتتۇق. مۇھەممەتنىڭ گىتاردىن بىر پەدە تىڭشايلى.

هەممىزگە خاتىرە بولۇپ قالار.

بۇ تەكلىپكە ھەمىلەن قوشۇلدى. ھەيرانلىق، گۈمانسىراش ئالامەتلىرى چىقىپ تۇرغان جۇپ - جۇپ كۆزلەر مۇھەممەتكە تىكىلدى. مۇھەممەت گىتارنى قولىغا ئېلىپ ئىككى مىنۇتچە ئىخلاس بىلەن تۇزىۋالدى - دە، ئۆزىگە ھەيرانلىق، ئىشەنمەسلىك، مەنسىتمەسلىك ئالامەتلىرى بىلەن تىكىلگەن كۆزلەرگە قاراپ مىيىقىدا كۈلۈمسىرەپ قويۇپ، بارماقلىرى بىلەن گىتارنىڭ تارىنى چېكىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ بۇلاق سۈيىدەك سۈزۈك، سۇبھى شامىلدەك يېقىملىق بىرئاز يۈمران كەلگەن ئاۋازى سورۇندىكىلەرنىڭ يۈرەك بېغىشىغا بېرىپ ئۇرۇلۇپ، ۋۇجۇدىنى قاتتىق ھاياجانغا سالدى. خالىمۇرات بىلەن نازاكەت، شاكىر بىلەن گۈلىستان... قاتارلىق بىرنەچچە جۇپلەر گىتارنىڭ رىتمىغا ماسلاشتۇرۇپ تانسىغا چۈشتى.

ئاھ، ۋەيرانمەن، ئەي جانان،
سەندىن كېرەك ماڭا ۋىجدان.
كېچىلەرى زارە قىلغان،
كۆيۈك ئوتۇڭغا مەن ھەيران.

كۆيلەيمەن سېنى دائىم،
دەرد كەلدى ماڭا ئايىم.
باشقىنى تاللاپ سۆي دەيسەن،
بارمىسا مېنىڭ رايىم.

ئىشەنگىن ماڭا جانان،
سەن ئۈچۈن پىدا بۇ جان.

گىتارنىڭ يۇقىرى ماھارەت بىلەن چېلىنىشى، ناخشىنىڭ يېقىملىق ساداسى ئولتۇرغانلارنىڭ ھېس - تۇيغۇلىرىنى

قاناتلاندۇرۇپ، يۈرەك تارىنى چەككەندى. ئۇلار زوقمەنلىك، قايىللىق بىلەن ھېسسىياتلىرىنى باسالماي بىر - بىرىگە پىچىرلاشماقتا ئىدى.

— توۋا، ئادەمنىڭ تۇرقىغا قاراپ باھا بەرگىلى بولمايدىكەن.

— بىر مۆرىمەس دېسەم...

— مۇھەممەتنى ئەمدى لاي بۇت دېمەي، ئاشىق دېسەك بولغۇدەك.

— ناخشىنى ئەجەبمۇ ھېسسىياتلىق ئوقۇدى يا.

— شۇنى دەيمىنا، بارماقلىرى گىتارنىڭ تارىنى چېكىۋاتامدۇ ياكى يۈرەكنىڭ تارىنىمۇ.

— ھەي بىچارە، ئاتا - ئانىسىنىڭ نامراتلىقى تۇپەيلىدىن ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بارالمايدىغان بولدى - دە.

— ئالىي مەكتەپكە قوبۇل قىلىنىپ تۇرۇپمۇ ئوقۇش راسخوتىغا چىقىنالماي ئوقۇشتىن ۋاز كەچكەنلەرگە ھۆكۈمەت يارىدەم بەرمەسمۇ؟

— بەش يىللىق ئوقۇش راسخوتى دېگەن كەم دېگەندە ئوتتۇز - قىرىق مىڭ كوي دەڭلا.

— خۇداغا شۈكۈر، بىزنىڭ ئاتا - ئانىمىز دېھقان بولۇپ قالماپتىكەن.

— ئالىي مەكتەپلەرگە مۇھەممەتتەك ئوقۇغۇچىدىن مىڭى بولسىمۇ ئارتۇق كەلمەيتتى.

— نازاكەتنىڭ باغرى يۇمشاقلىقىنى دەيمىنا، دادىسى قىينىچىلىق تارتسامۇ، ھەرقانچە قەرزدار بولۇپ كەتسەمۇ ئوقۇتمەن دېسىمۇ ئۇنىماپتۇ.

— شۇنداقمۇ دەيسەن، ئانىسىنى داۋالىتىشقا يىگىرمە مىڭ يۇەندىن ئارتۇق پۇل كېتىپتۇ. شۇنداق تۇرۇقلۇق ئانىسى تېخى ساقايمىغان تۇرسا.

— بىر قىسىم مەرىپەتپەرۋەر سودىگەرلەر ئىقتىسادىي قىينىچىلىق سەۋەبىدىن ئوقۇشقا بارالمىغانلارغا ئىئانە قىلىپ

پۇل جۇغلاپتۇ دەپ ئاڭلىغانىدىم. شۇلاردىن نېمىشقا يارىدەم سورىمىغاندۇ؟

ــ سوراپتۇ، ئۇلارمۇ مەكتەپكە تاپشۇرىدىغان بىر يىللىق ئوقۇش راسخوتىنىلا بېرەلەيدىكەن، قالغىنىغا...

ــ شۇنداق، بەربىر ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يېنىدىن پۇل چىقمىسا بىكار ـ دە.

ــ بىر ئامالى بولۇپ قالار.

ــ شۇنداق، بۇنداقمۇ بولۇپ كەتمەس.

مۇھەممەت ئۆزى ھەم نازاكەت ھەققىدە بولۇۋاتقان بۇ پاراڭلارغا قۇلاق سالماستىن، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن گىتار چېلىپ، ناخشا توۋلىماقتا. جىسمانىي ئەمگەك بىلەن شۇغۇللانغانلىقتىن خېلىلا پىشىپ قېتىپ كەتكەن بارماقلىرى گىتارنىڭ تارى ئۈستىدە يەڭگىل ئوينىماقتا، سۈزۈك، مۇڭلۇق ئاۋازى پۈتكۈل باغقا ئاستا ـ ئاستا تارالماقتا. ئۇ شۇ تۇرقىدا گىتار بىلەن بىر تەن ـ بىر جان بولۇپ كەتكەنىدى. قىز ـ يىگىتلەرنىڭ ھەممىسى تانسىغا چۈشتى. مۇھەممەت ناخشىسىنى بار ئىشتىياقى بىلەن داۋاملاشتۇرماقتا:

مېھرىڭ گويا بىر دېڭىز،
سىز ئۇنىڭغا چۆمىسىڭىز.
يۇلتۇز بولسا كۆزلەرىڭىز،
تولۇن ئايدۇر جامالىڭىز.

ئاھ، مېنى سەرسان قىلدىڭىز،
يۈرەك باغرىمنى تىلدىڭىز.
چىن دىلىمنى بىلىسىڭىز،
مېنى ھەمراھ قىلسىڭىز.

ئىشەنگىن ماڭا جانان،
سەن ئۈچۈن پىدا بۇ جان.

ـــ ياشاپ كەت دوستۇم.
ـــ قولۇڭ دەرد كۆرمىسۇن ئاداش.
ـــ گىتارنى بىر كىشىلىك چالىدىغان بولۇپ كېتىپسەن.
ـــ شۇغىنىسى ئاران بىر پەدە چېلىپ توختىۋالدىڭ ـ دە.
ـــ يەنە بىر پەدە چېلىۋېتە.
ـــ شۇنداق قىلە مۇھەممەت، ئادەمنى يالۋۇرغۇزماي.
مۇھەممەت ناخشىسىنى تۈگىتىپ، گىتارنى توختىتىشى بىلەنلا، بارلىق قىز ـ يىگىتلەر تانسا سورۇنىدىن چۈشمەي تۇرۇپلا ئۇنىڭغا تەبرىك، ئالقىش، ئىلتىجا، ئۆتۈنۈش، تەلەپ سۆزلىرىنى يامغۇردەك ياغدۇرۇۋەتتى. مۇھەممەت كەمتەرلىك بىلەن ئۆزرە قويدى.
ـــ رەھمەت دوستلار، سىلەرگە قاملاشمىغان ناخشام بىلەن ئازراق بولسىمۇ خۇشاللىق بېغىشلىيالىغانلىقىم ئۈچۈن ئۆزۈمنى ئىنتايىن بەختلىك ھېس قىلماقتىمەن. مېنىڭغۇ كۆڭلۈڭلارنى يەردە قويماي، تاكى سىلەر زېرىكىپ بولدى دېگۈچە چېلىپ بەرگۈم بار، لېكىن ئارىمىزدىكىلەرنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ ئەتە سەپەرگە چىقىدىغانلىقىنى ئېسىمىزدىن چىقارمايلى. ھازىر كۈن ئولتۇرۇشقا بەرەر سائەت ۋاقىت قاپتۇ. ئاتا ـ ئانا، ئۇرۇق ـ تۇغقانلارنى ئۆيده ساقلىتىپ قويۇپ، بىز بۇ يەردە ناخشا توۋلاپ ئولتۇرساق ياخشى بولماس. شۇڭلاشقا، سورۇنمىزنى مۇشۇ يەردە ئاخىرلاشتۇرساق. خۇدا بۇيرۇسا مۇشۇنداق ئولتۇرۇۋېلىشىمىزغا يەنە پۇرسەت كېلەر. كىم بىلىدۇ تېخى، مەنمۇ ئەتە ياكى ئۆگۈن ئىچىدە ئارقاڭلاردىن بېرىپ قالسام... ئولتۇرۇشۇۋاتقان ئاۋامنى مەكتەپتە ئولتۇرۇشۇۋالمىدۇق تېخى.
ـــ شۇنداق بولسىغۇ تازا بەلەن بولاتتى، ـــ دېدى كىمدۇر بىرسى مۇھەممەتنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ.
ـــ سەنمۇ مۇھەممەت ئۇمىدنى ئۈزۈۋەتمەي، ئامال ئىزدەپ باق، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىڭمۇ بولسا ياردەم قىلىپ قالار.

ـــ شۇنداق قىل. بۇ دېگەن ئۆمرۈڭدە بىر قېتىم كەلگەن ئەڭ چوڭ پۇرسەت، ئالدىراپ قولدىن بېرىپ قويما.

ـــ سەندىن ئىقتىسادىي ئەھۋالى تۆۋەنلەرمۇ بىر ئامال قىلىپ مەكتەپكە بېرىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلىۋاتىدۇ.

ـــ ھېچ بولمىسا يېزىلىق ھۆكۈمەتتىكى باشلىقلار بىلەن كۆرۈشۈپ، ئەھۋالىڭنى ئېيتىپ باق.

ـــ خەير، ئۇرۇمچىدە كۆرۈشەيلى.

ياخشى تىلەك، ياخشى مەسلىھەتلەر، ئايرىلىش، خوشلىشىش سۆزلىرى، قول سىقىشىش، قۇچاقلىشىش ۋە كۆز يېشى قىلىشلار تەكرارلاندى، ھەر خىل ۋەدە ـ قەسەملەر بېرىلدى ۋە ئېلىندى.

ـــ ئەتە بىكەتكە ئۇزىتىپ چىقالماي قالسام ئاقيولۇق بولارسىلەر.

ـــ خەير، ئامان بولۇڭلار.

ـــ خەير ـ خوش، ساۋاقداشلار.

ـــ بېرىپلا خەت يازارسىلەر، دادامنىڭ ئادرېسىغا يېزىڭلار.

ـــ چوقۇم يازىمىز، سىلەرمۇ يازارسىلەر.

ـــ خوش، خۇدايىمغا ئامانەت.

2

مۇھەممەت خالمۇراتنىڭ ۋە باشقا ساۋاقداشلىرىنىڭ «بىزنىڭ ئۆيدە قونۇپ قالغىن» دەپ شۇنچە تۇتۇشلىرىغا ئۆزرە قويۇپ، ئابدۇسېلىمنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالمىغانلىقىنى ئېيتتى. ئابدۇسېلىممۇ مۇھەممەتنى «مەن ئەكېتەي» دەپ تۇرۇۋالغانلىقى ئۈچۈن باشقا ساۋاقداشلار بولدى قىلىشتى، لېكىن خالمۇرات پەقەتلا قويۇپ بەرمىدى. چۈنكى، مۇھەممەت ئىلگىرى كۆپ ھاللاردا خالمۇراتنىڭ ئۆيىگە بېرىپ تاماق يەپ كېلەتتى، گاھى ۋاقىتلاردا قونۇپمۇ قالاتتى. خالمۇراتنىڭ ئاتا ـ ئانىسىمۇ

مۇھەممەتنى ئۆز بالىسىدەك ياخشى كۆرەتتى.

خالمۇرات مۇھەممەتنى بىر يانغا تارتىپ تۇرۇپ سورىدى:

— راست گەپ قىلە ئاداش، بۈگۈن راستلا ئابدۇسېلىمنىڭ ئۆيىگە كېتەمسەن؟

— شۇنداق، بۈگۈنچە ئابدۇسېلىمنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالاي.

— سەن ئابدۇسېلىمنىڭ ئەھۋالىنى بىلىسەنغۇ، ئۆيلىرى بەكمۇ كىچىك، ئابدۇسېلىمنىڭ ئانىسى، سىڭلىسى بولۇپ تۆتىكىلار قانداق سىغىسىلەر؟

— ھازىر ياز بولغاندىكىن، ئابدۇسېلىم بىلەن ئىككىمىز ئۆگزىدە ياتارمىز.

— شۇنداق دېگىنىڭ بىلەن ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشقىلى كەلگەن ئۇرۇق - تۇغقانلىرىمۇ خېلى باردۇ.

— بۇنچە ئىنچىكە ئويلاپ كەتمىسەڭمۇ بولىدۇ، — دېدى مۇھەممەت خالمۇراتنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — ئۆيلىرى ھەرقانچە كىچىك بولسىمۇ، ماڭا ياتقۇدەك جاي چىقىپ قالار.

— مەيلى ئەمىسە، — دېدى خالمۇرات مەقسىتىنى چۈشەندۈرۈشكە تىرىشىپ، — بايىقى گەپلىرىمنى باشقىچە ئويلاپ قالما. دېمەكچى بولغىنىم، ئابدۇسېلىمنىڭ قىينىچىلىق ئەھۋالىنى بىلىپ تۇرۇپ خىجىل قىلىپ قويارمىزمىكىن دەيمەن.

— خاتىرجەم بول، مېنىڭمۇ ئويلىغىنىم بار، — دېدى مۇھەممەت خالمۇراتنىڭ قولىنى مەھكەم سىقىپ تۇرۇپ.

— ماقۇل ئەمىسە، — دېدى خالمۇرات ۋە نېرىراقتا ئۆزىنى ساقلاپ تۇرغان نازاكەتكە قاراپ ماڭدى.

ئابدۇسېلىم بىلەن مۇھەممەت خېلى ئۇزاقچە ئۇن - تىنسىز مېڭىشتى. ئابدۇسېلىمنىڭ بايا ئولتۇرۇشتىكى شوخلۇقلىرى تامام غايىب بولغان بولۇپ، چىرايىنى غەم بۇلۇتلىرى قاپلىغانىدى. قوشۇملىرى مەھكەم تۇرۇلگەن بولۇپ، قانداقتۇر قىيىن بىر مەسىلىنى مۇلاھىزە قىلىۋاتقاندەك

كۆرۈنەتتى.

ــ سەپەر تەييارلىقلىرىڭ پۈتتىمۇ؟ ــ سورىدى مۇھەممەت ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ.

ــ ھەئە، ــ دېدى ئابدۇسېلىم.

ــ چالا قالغان ئىشلىرىڭ يوقتۇ؟

ــ يوق.

ــ ھەممە نەرسىلىرىڭ تەخ بولۇپ بولدىمۇ؟

ــ ھەئە.

ئابدۇسېلىمنىڭ قىسقا ـ قىسقا جاۋابلىرى مۇھەممەتنى قانائەتلەندۈرەلمىدى. ئۇ شارتتىدە ئابدۇسېلىمنىڭ ئالدىغا ئۆتتى ـ دە، كۆزىگە قاراپ تۇرۇپ سورىدى:

ــ راست گەپ قىلە ئاداش، ئالىي مەكتەپكە بارساڭ قىينالمىغۇدەك، تەييارلىقلىرىڭ شۇنچە پۇختا بولۇپ بولدىمۇ؟ مەندىن يوشۇرماي، راست گېپىڭنى قىل.

ئابدۇسېلىم مۇھەممەتنىڭ مىختەك تىكىلگەن كۆزلىرىدىن كۆزىنى ئاستا ئەپقاچتى.

ــ ئىشقىلىپ پۈتتى دېسەممۇ بولىدۇ، ــ دېدى ئابدۇسېلىم خىجىللىق بىلەن، ــ ئانامنىڭ «يوق ـ يوق» دەپ يۇرۇپ، چىشىنىڭ كاۋىكىغا سېلىپ ساقلاپ قويغان ئازراق پۇلى بار ئىكەن. ئوقۇشقا ئۆتكىنىمنى ئاڭلاپ نەچچە كۈندىن بېرى كېچە ـ كۈندۈز ئۇخلىماي، دەم ئالماي دوپپا تىكىۋاتىدۇ. بۈگۈن پۈتكەن دوپپىلارنى سودىگەرلەرگە ئۆتكۈزۈپ بېرىمەن دەپ قالغان. ناۋادا ئاشۇ دوپپىلارنى ساتالىغان بولسا ئازراق پۇل بولىدۇ، ــ ئابدۇسېلىم شۇلارنى دەپ ئېغىر خورسىندى ـ دە، گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ قانداق قىلىمەن ئاداش، مەن ئانامغا ئوقۇپلا بېرىپتىمەن. يەنە ئوقۇيمەن دەۋاتىمەن. مېنى ئوقۇتمەن دەپ ئانامنىڭ خۇن ـ خۇنى كەتتى. بىچارە ئانام يەنە قانچىلىك جاپايمىنى تارتار. رەھىمەتلىك دادام بولغان بولسىمۇ ... ــ ئابدۇسېلىمنىڭ گەپلىرى بوغۇزىغا كەپلىشىپ قالدى، كۆز

چاناقلىرى لىققىدە ياش تولدى. ئۇ بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ «ئوقۇشقا بارماي بىرەر ئىشنىڭ پېشىنى تۇتاي، قىينىلىپ قالىدىكەنسىز» دېسەم، ئانام پەقەتلا ئۇنىمىدى. تاغام ئىمتىھاندىن ئۆتكىنىمنى ئاڭلاپ ئوقۇش راسخوتۇمنى بېرىدىغان بولدى. ئۆزۈمنىڭمۇ تەستە كەلگەن بۇ پۇرسەتنى قولدىن بېرىۋەتكۈم كەلمىدى. ئەھۋال شۇ ئاداش. شۇڭا، ساڭا ئارتۇق گەپ قىلغۇم كەلمىدى.

ــ كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما، ــ دېدى مۇھەممەت تەسەللى بېرىپ، ــ بۇ ئىشلارمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ. تاغاڭ ئېسىل ئادەم ئىكەن. ئۇنىڭ ئەجرىنى كېيىن قايتۇرارسەن. سەن ئوقۇشۇڭنى خاتىرجەم ئوقۇۋەر. ئاناڭ بىلەن سىڭلىڭنىڭ ئەھۋالىدىن مەن خەۋەر ئېلىپ تۇرىمەن، ــ مۇھەممەت قويۇن يانچۇقىدىن بىر تۇتام پۇلنى ئېلىپ ئابدۇسېلىمغا تەڭلىدى، ــ مە، ماۋۇ ئىككى يۈز كوي پۇل مېنىڭ يوللۇقۇم.

ــ بۇ... بۇ نەمە قىلغىنىڭ، ــ دېدى ئابدۇسېلىم ھاياجانلانغان ھالدا، ــ ياق، ئالالمايمەن، ئالسام بولمايدۇ.

ــ ئال ئابدۇسېلىم، بىز دېگەن ساۋاقداش. سېنىڭ قىينىچىلىقىڭ، ئوخشاشلا مېنىڭ قىينىچىلىقىم. بۇ يوللۇقۇمنى قوبۇل قىلمىساڭ ساۋاقداشلىقىمىزنىڭ يۈزىنى قىلمىغان، مېنى كۆزگە ئىلمىغان بولىسەن. بۇ ئۆزۈمنىڭ پۇلى. مەن بۇ پۇللارنى بېغىمىزدىكى ئۆرۈك ـ شاپتۇللارنى شەھەرگە ئەكىرىپ سېتىپ جۇغلاپ قويغان. مانا ئەمدى ساڭا يوللۇق تۇتۇشۇمغا ئوبدانلا ئەسقاتتى.

مۇھەممەت پۇلنى ئابدۇسېلىمنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي يانچۇقىغا سېلىپ قويدى.

ــ رەھمەت ساڭا دوستۇم، ــ دېدى ئابدۇسېلىم كۆزىگە لىققىدە ياش ئېلىپ تۇرۇپ، ــ ھازىرچە بۇ پۇللارنى ئالاي، لېكىن قەرز ھېسابىغا ئالىمەن، كېيىنچە چوقۇم قايتۇرىمەن.

ــ ئۆيۈڭدىكىلەردىن خاتىرجەم بول، مەن ئۇلارنى پات ـ پات

يوقلاپ، ئەھۋالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرىمەن، مەكتەپكە بارغاندىن كېيىن ئىقتىسادىي جەھەتتىن قىينىچىلىق تارتىپ قالساڭ مەندىن يوشۇرماي خەت يېز، قولۇمدىن كېلىشىچە يارەمىم قىلىمەن. مەن سەن بىلەن مۇشۇ يەردە خوشلىشاي، خەير، ساڭا ئاقيول تىلەيمەن.

مۇھەممەت شۇلارنى دېدى ـ دە، ۋېلىسىپىتىنىڭ ئالدىنى كەينى تەرەپكە بۇرىدى.

ـــ قونۇپ قالىمەن دېگەنىدىڭغۇ؟ ـــ دېدى ئابدۇسېلىم تەئەججۇپلىنىپ.

ـــ كۇن خېلى بالدۇر ئىكەن. ئۆيگە چىقىپ كېتەي دەپ قالدىم. بىز بەربىر خوشلىشىمىز ئەمەسمۇ، بېرىپلا خەت يېزىۋېتەرسەن.

ـــ ماقۇل، سەنمۇ خەت يازغىن.

ئىككى ئاغىنە بىر ـ بىرىنىڭ قولىنى مەھكەم سىقىشىپ تۇرۇپ خوشلاشتى.

3

تۇمەن مىڭ زىننەت چىراغلىرى ئېسىلغاندەك جۇلالىنىپ تۇرغان يۇلتۇزلۇق ئاسماندا تولۇن ئاي گۇزەل جامالىدىن ئالتۇن نۇرلىرىنى سېخىيلىق بىلەن چاچماقتا. شەھەر كوچىلىرىدا ئادەملەر خېلىلا شالاڭلاپ قالغان. خالمۇرات بىلەن نازاكەت بىر ـ بىرىنىڭ ئاياغ تىۋىشىغا قۇلاق سېلىپ ئاستا مېڭىشماقتا. ئۇلارنىڭ بىر ـ بىرىگە دەيدىغان نۇرغۇن يۇرەك سۆزلىرى، ئەزگۇ تىلەكلىرى بولسىمۇ، نېمە ئۈچۈندۇر بوغۇزىغىلا كەپلىشىپ قالغاندى. يېگىت قەدىمىنى ئاستا توختاتتى، ئۇنىڭغا ئەگىشىپلا نازاكەتمۇ توختاشقا مەجبۇر بولدى. يېقىنلاپ كېلىۋاتقان ئايرىلىش دەقىقىلىرىدىن مۇڭغا تولغان كۆزلەر ئىنتىزارلىق بىلەن بېقىشتى. قىزنىڭ كۆز چانقىدىن سىرغىپ

چۈشكەن ئىككى تامچە ياش مەڭزىگە كېلىپ توختىدى ـ دە، ئاي نۇرىدا شەبنەمدەك يالتىراپ، خۇددى يىپى ئۈزۈلگەن مارجانىدەك يەرگە چۈشۈپ كەتتى.

بىر جۈپ يۈرەك ھاياجانلىق دەقىقىلەردە رىتمسىز سوقماقتا. بىر جۈپ تەن جۇدالىق ئازابىدا خۇددى جۈدۈن سوققان ياپراقتەك تىترىمەكتە ئىدى. ئاخىر يىگىت قىزنى قۇچاقلىۋالدى. قىز قارشىلىقسىزلا يىگىتنىڭ كەڭ، كۈچلۈك كۆكرىكىگە باش قويدى، ئايرىلىش تىلەكلىرىنى ئىزھار قىلىشقا ئاجىز كەلگەن لەۋلەر جۈپلەشتى. يىگىتنىڭ يۈمشاق، ساقال باسقان مەڭزى قىزنىڭ ئانارىدەك مەڭزىگە قايتا ـ قايتا تەگدى.

ـــ نازاكەت... نازاكەت... ـــ توختىماي پىچىرلايتتى يىگىت تىترەك ئاۋازدا.

ـــ خۇدا... ئاھ خۇدا... ـــ دەيتتى قىز مۇڭلۇق ئاۋازدا.

ـــ مېنى كۆت. ماڭا پەقەت سەنلا كېرەك. سەن مېنىڭ جېنىم، پەرىشتەم، ـــ دەپ پىچىرلايتتى يىگىت لېۋىنى قىزنىڭ چۆچۈرىدەك قۇلىقىغا تەگكۈزۈپ.

ـــ چوقۇم... مەن سېنى كۆتىمەن. خۇدايىمغا تاپشۇردۇم، ـــ دەيتتى قىز يىگىتنىڭ مەڭزىگە لەۋلىرىنى يېقىپ تۇرۇپ.

ئايدىڭدا ئۇلارنىڭ گەۋدىسى پەقەت بىر تەن بىر جان بولۇپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى. ئۇلارنى غەيرىي كۆزلەردىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈنمىكىنتاك، تولۇن ئاي تۇيۇقسىز بىر پارچە بۇلۇتنىڭ ئارقىسىغا شۇڭغۇدى.

بەشىنچى باب

پەرزەنت غېمى

1

ياقۇپ ئاكىنىڭ ئەسلىدىنلا ۋىجىك قامىتى تېخىمۇ بەك قورۇلۇپ كەتكەنىدى. ئۇ دوختۇرخانىغا كەلسە بىر خىللا ئىگراپ ياتقان ئايالىغا قاراپ ئىچى سىيرىلاتتى. مانا بىر ئايدىن ئاشتى، دوختۇرلارنىڭ جان پىدالىق بىلەن داۋالىشى نەتىجىسىدە ئېسىنى بىلمىگۈدەك ھالەتتە ياتقان ئايالى گەپ قىلالمىغۇدەك، مەقسەت ـ مۇددىئاسىنى دېيەلمىگۈدەك ھالەتكە كەلگەن بولسىمۇ، تېخىچىلا كېسەل كارىۋىتىدىن چۈشەلمەيۋاتاتتى. نازاكەتنى ئوقۇتۇش ئۈچۈن تېجەشلىك بىلەن جۇغلىغان پۇللىرىمۇ پاك ـ پاكىز تۈگىدى. يەنە تېخى دوختۇرخانىدىن تېپىلمايدىغان چەت ئەللىنىڭ قىممەت باھالىق دورا ـ ئوكۇللىرىنى قەشقەر، ئۈرۈمچىدىن ئەكەلدۈرۈش ئۈچۈن بەش مىڭ يۈەن قەرز ئالدى. ئېغىر ئىقتىسادىي غەم، روھىي بېسىم ئۇنى گاراڭ قىلىپ قويغانىدى. نازاكەتنىڭ ئوقۇشقا بېرىشتىن ۋاز كەچكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئايالىنىڭ كېسىلى يەنە ئۆزگىرىپ قالدى. قىزىنىڭ ئوقۇشقا بارالمىغانلىق سەۋەبىنى ئۆزىدىن، بىمەھەل ئاغرىپ قالغانلىقىدىن كۆرگەن ئانا ئۆزىنى ئەيىبلەيتتى. تەقدىرنىڭ رەھىمسىزلىكىدىن، ۋاپاسىزلىقىدىن رەنجىيتتى، ئۇنسىز ياش تۆكەتتى. تاماق كۆتۈرۈپ كەلگەن نازاكەتنى ھەر كۆرگەندە خىجىللىقتىن ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالمايتتى. قىزىنىڭ

مۇڭ ـ ھەسرەت يوشۇرۇنغان كۆزلىرىگە تىكىلىپ قارىيالمايتتى، گېلىدىن غىزامۇ ئۆتمەيتتى.

ئانىسىنىڭ روھىي ھالىتىنى چۈشەنگەن نازاكەت بىر ئامال قىلىپ ئانىسىنى گەپكە سېلىشقا، نىمجان ۋۇجۇدىدىكى خىجىللىق، ئەيىبكىرانە تۇيغۇرلارنى يوقىتىۋېتىشكە، كۈلدۇرۇپ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرۇشقا تىرىشاتتى ـ يۇ، قاملاشتۇرالماي سۆز ـ ھەرىكەتلىرىنىڭ ياسالمىلىقىنى چاندۇرۇپ قويياتتى. ئۇ بۇ قېتىم قەتئىي غەيرەتكە كېلىپ ئانىسىغا كۆڭلىدىكىنى ئوچۇقلا ئېيتتى:

ـــ خۇش بولاي جېنىم ئانا، ئۇنداق ئىچىڭىزگە تىنىپ ھەسرەت يۇتىۋەرمەڭ. ئۇنىڭسىزمۇ كېسەل ئازابىڭىز، دەرد ـ ھەسرىتىڭىز يەتكۈچە بار. مېنىڭ ئوقۇشقا بارالمىغانلىقىم ھەرگىزمۇ سىزنىڭ سەۋەنلىكىڭىز ئەمەس. بۇنداق روھىي بېسىمنى كۆڭلىڭىزدىن چىقىرىۋېتىڭ. دادام ئۇچۇن، مەن ئۇچۇن، ئۇكىلىرىم ئۇچۇن سالامەتلىكىڭىز تېزرەك ئەسلىگە كەلسىلا بولدى. ئالىي مەكتەپكە بۇ يىل بارالمىسام كېيىلىك بارارمەن، بارمىسامۇ مەيلى. جاھاندىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسىگە ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش نېسىپ بولمايدۇغۇ. بۇ ئىشلارغا كۆڭۈلنى يېرىم قىلىش، ئارتۇقچە ھەسرەتلىنىش ئەرزىمەيدۇ ئانا. مېنى خۇش بولسۇن دېسىڭىز، ھېچنېمىنى ئويلىماي، دوختۇرلارنىڭ داۋالىشىغا ياخشى ماسلىشىپ بېرىڭ.

ـــ جېنىم قىزىم، سېنىڭ ئىستىقبالىڭغا، بەختىڭگە مەن توسالغۇ بولدۇمغۇ ئاخىر...

ئانا نازاكەتنىڭ ئالقانلىرىنى يۇزىگە يېقىپ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلىدى. ئانا ـ بالا بىرھازا يىغلىشىپ دەرد تۆكۈشۈۋالغاندىن كېيىن خىلىلا يەڭگىللەپ قالدى. ئەنە شۇ كۈندىن كېيىن نازاكەتنىڭ كۆزىگە ئانىسىنىڭ كېسىلى خىلىلا ياخشىلىنىپ قالغاندەك كۆرۈنۈپ، كۆڭلى بىرئاز ئارامىغا چۈشتى.

ئانىسىنىڭ كېسىلىنىڭ ياخشىلىنىشىغا ئەگىشىپ ئۇ ئوقۇشقا كەتكەن ساۋاقداشلىرىنى، بولۇپمۇ خالمۇراتنى كۆپرەك ئويلايدىغان بولۇپ قالدى. خالمۇراتنىڭ ئوتلۇق كۆزلىرى، شوخ چاقچاقلىرى كۆز ئالدىغا كېلىۋېلىپ سېغىنىشىنى ھەسسىلەپ ئاشۇرۇۋېتەتتى. تۇنجى قېتىم سۆيۈشكەن دەقىقىلەردىكى ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سالغان ئاجايىپ تاتلىق، قۇدرەتلىك تۇيغۇ ۋۇجۇدىدا قايتىدىن زاھىر بولۇپ، ھاياجانلىق ھېسلارغا ئەسىر بولاتتى. قۇربى يەتسە خالمۇرات ئالدىدىلا پەيدا بولۇپ قالسا، يىگىتنىڭ بوينىغا گىرە سېلىپ قانغۇدەك يىغلىۋالسا، دەرد ـ ھەسرەتلىرىنى تۆكۈۋالسا... ئۇ لەززەتلىك تۇيغۇلار، ئارمانلار ئىسكەنجىدىن قۇتۇلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى قىزلارغا خاس زىددىيەتلىك تۇيغۇلار چىرمىۋالاتتى. «خالمۇرات ئۆزگىرىپمۇ قالارمۇ؟ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان بىرەر قىز ساۋاقدىشىنى ياخشى كۆرۈپمۇ قالارمۇ؟» بۇنداق مۇدھىش خىيالدىن پۈتكۈل ۋۇجۇدى مۇزلايتتى، كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشاتتى، نەپىسى قىسلاتتى، يەنە ئاستا ـ ئاستا ئېسىگە كېلىپ ئۆزىنىڭ بۇ بىمەنە خىيالىدىن نومۇس قىلاتتى. خالمۇراتقا بولغان ئىشەنچىنى يوقاتقانلىقىدىن، بىھۇدە گۇمانلانغانلىقىدىن ئۆزىنى ئەيىبلەيتتى. «ئۇ ئوقۇش پۈتكۈزۈپ كەلسە توي قىلالارمىزمۇ؟ ئىككىمىزنىڭ تەقدىرى چىگىلگەنمىدۇ؟ بالىلىق بولارمىزمۇ؟ بالىلىق بولۇپ قالساق، بالىلىرىمنى چوقۇم ياخشى تەربىيەلەيمەن. تېجەشلىك بىلەن پۇل ئىقتىسادىقلىپ، ئۆزۈم كىيمىسەممۇ، يېمىسەممۇ بالىلىرىمنى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتمەن...»

ـــ كەچلىك تاماقنىڭ تەييارلىقىنى قىلدىڭمۇ قىزىم؟

دادىسىنىڭ تۇيۇقسىز سورىغان سوئالىدىن نازاكەت چۆچۈپ ئېسىگە كەلدى. ئوي ـ خىيالىرىنى دادىسى بىلىپ قالغاندەك تۇيغۇغا كېلىپ ۋىللىدە قىزاردى، نومۇس كۈچىدىن دادىسىنىڭ چىرايىغا قاراشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى.

ـــ ياق تېخى، هازىر تەييارلىق قىلاي.

قىزىنىڭ جىمىغۇر تۇرقىنى كۆرسە، ئالىي مەكتەپكە بارالمىغانلىقى ئۈچۈن ماڭا باتىناپ قالغانمىكىن دەپ خۇدۇكسىرەپ، خجىللىق ئوتىدا ئۆرتىنىدىغان جاپاكەش دادا، قىزىنىڭ هازىرقى خىيالچان تۇرقىنى كۆرۈپ بىرئاز ئوڭايسىزلاندى، ئىككى ئېغىز تەسەللى بەرمەكچى بولدى ـ يۇ، لېكىن دەماللىققا مۇۋاپىق سۆز تاپالمىدى.

ـــ مىجەزىڭىز يوقمۇ، نېمە؟

ـــ ياقەي، بىر ئوبدان تۇرۇپتىمەنغۇ مانا، ـــ نازاكەت ئالدىراپ ـ تېنەپ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتتى، ـــ نېمە تاماق يېگۈڭىز بار دادا؟

ـــ ئانىڭىز ياخشى كۆرىدىغان تاماق ئېتىڭ قىزىم.

نازاكەت بىر پىيالە چاي قۇيۇپ دادىسىغا تۇتتى. ياقۇپ ئاكا چايىنى قولىغا ئېلىپ بىر ئوتلىدى ـ دە، نازاكەتنى يېنىغا چاقىردى.

ـــ كېلىڭ، قېشىمدا ئولتۇرۇڭ قىزىم، سىزگە دەيدىغان گېپىم بار.

نازاكەت دادىسىنىڭ قېشىغا ئاستا كېلىپ ئولتۇردى ـ دە، خىيالچانلىق بىلەن يەرگە تىكىلدى.

ـــ مەندىن رەنجىپ قالدىڭىزمۇ قىزىم؟

دادىسىنىڭ كۈتمىگەن يەردىن سوربغان بۇ سوئالىدىن نازاكەت ھېچنېمىنى ئاڭقىرالماي بىرنەچچە دەقىقە تېڭىرقىدى. دادىسىنىڭ سوئالىنىڭ تېگىگە يەتكەندە بولسا ۋۇجۇدىغا گۈررىدە يىغا ئولاشتى. شۇ دەقىقىدە كۆزىگە دادىسى شۇ قەدەر سۆيۈملۈك، شۇ قەدەر مېھرىبان، شۇ قەدەر ئۇلۇغ ـــ مۇقەددەس كۆرۈندى. «دادا مېھرى دېگەن نەقەدەر هارارەتلىك ـ هە ! تۇرمۇشنىڭ شۇنچىۋالا ئېغىر قىسمەتلىرىگە دۇچار بولۇپ تۇرۇپمۇ يەنە پەرزەنت غېمىدە تېپىرلايدۇ، پەرزەنت ئوتىدا كۆيىدۇ. ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشنى ئارزۇ قىلمايدىغان كىم بار. لېكىن،

يوقسۇزلۇق، قولى قىسقىلىق سىزنىڭ گۇناھىڭىز، ئەيىبىڭىز ئەمەس دادا، ھېلىمۇ ئائىلىنىڭ ئېغىر ئىقتىسادىي يۈكىنى يالغۇز ئۈستىڭىزگە ئېلىپ، بىزنى بېقىپ قاتارغا قوشتىڭىز، ساۋاقداشلىرىمنىڭ، دوستلىرىمنىڭ ئالدىدا بوينۇمنى قىستۇرمىدىڭىز. ئانامنىڭ كېسىلىنىمۇ پەرۋانە بولۇپ بېقىۋاتىسىز، داۋالىتىۋاتىسىز. مەن چوپچوك بىر قىز بولۇپ تۇرۇپمۇ سىزگە قىلچىلىك ياردەم بېرەلمىدىم. كەچۈرۈمنى سىز مەندىن ئەمەس، مەن سىزدىن سورىسام بولىدۇ، جېنىم دادا...» نازاكەتنىڭ يۈرىكى ئۇنسىز ئىدا قىلاتتى. ئۇ دادىسىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ راسا بىر يىغلىۋالماقچى بولدى ـ يۇ، يەنە ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. «نېمە قىلاي ئۇنىڭ ھەسرىتىگە ھەسرەت قوشۇپ، ئۆزۈڭنى تۇتۇۋال نازاكەت، دادامنىڭ دەردلىك يۈرىكىنى زېدە قىلما، ھەسرەتلىك دىلىنى ئاۋۇندۇر، تەسەللى بەر...»

ـــ گەپ قىلمايسىزغۇ قىزىم؟

ـــ سىزدىن نېمىشقا رەنجىگۈدەكمەن دادا، ـــ دېدى نازاكەت چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ ۋە بالىلارچە ئەركىلىك بىلەن دادىسىنىڭ يۈزىنى سىلىدى، ـــ سىز شۇنداق ياخشى تۇرسىڭىز. قىزىق جۇمۇ سىز دادا، نەدىكى سوئاللارنى سوراپ قويىدىكەنسىز، ـــ نازاكەت ئۇستىلىق بىلەن سۆزىنى تېمىدىن چەتنەتتى، ـــ دوختۇرلار بىلەن كۆرۈشتىڭىزمۇ؟ ئانامنى يەنە قانچىلىك ۋاقىتلاردا دوختۇرخانىدىن ئاچىقالىغۇدەكمىز؟

ـــ دوختۇرلار ئانىڭىزنى سالامەتلىكى خېلىلا تېز ئەسلىگە كېلىۋاتىدۇ، يەنە ئون ـ ئون بەش كۈنلەردىن كېيىن ياتاقتىن چىقسا بولىدۇ دەيدۇ.

ـــ ئانام دوختۇرخانىدىن چىققاندىن كېيىن ئۆينىڭ ئىشلىرىنى قەتئىي قىلدۇرمايلى. بۇ توغرۇلۇق ئانامغا ياخشىراق بىر خىزمەت ئىشلىمەسكىز بولمايدۇ جۇمۇ، دادا.

ـــ بولىدۇ قىزىم، ـــ دېدى ياقۇپ ئاكا قىزىغا ئىچ كۆيەرلىك بىلەن قاراپ، ـــ سىز نېمە دېسىڭىز شۇ.

ـــ ماقۇل ئەمەسە، مەن تاماقتا تەييارلىق قىلاي. ئۇكىلىرىمنىڭ مەكتەپتىن كېلىدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قاپتۇ.

نازاكەت شۇنداق دېدى ـ دە، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ئاشخانا ئۆيگە چىقىپ كەتتى.

قىزىنىڭ كەينىدىن مېھرىبانلىق بىلەن قاراپ قالغان ياقۇپ ئاكىنىڭ ۋۇجۇدىنى سوۋۇنۇش، رازىمەنلىكتىن ئىبارەت بىرخىل تۇيغۇ چىرمىۋالدى. خۇشاللىقتىن كۆز چاناقلىرى ياشقا تولدى: «جېنىم قىزىم، ئەقىللىك قىزىم، مېنى ئايىغىنىڭغا رەھمەت. ئەسلىي سىزدىن يۈزتۇرا ئەپۇ سورىماقچىدىم. مەقسىتىمنى بىلىپ قېلىپ مېنى ئېغىز ئاچۇرمىدىڭىز، كۆڭلۈمنى ئايىدىڭىز. ئىنسابىڭىزغا، ياخشى كۆڭلىڭىزگە رەھمەت قىزىم. ئى خۇدا، بالىلىرىمنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىنى، ئىتسابىنى زىيادە قىلغايسەن...»

2

تۆت كارىۋاتلىق كېسەللەر ياتقى. دېرىزە تۈۋىدىكى كارىۋاتتا ياتقان ھەسەلخان ئاچا كۆزىنى يۇمغىنىچە يەڭگىل پۇشۇلداپ تىنىپ ياتماقتا. تۇرقىدىن ئۇخلىغان ـ ئۇخلىمىغانلىقىنى بىلگىلى بولمايدۇ. ئەنە، ئۇنىڭ قوشۇمىسى تۇرۇلۇپ، چىرايى ئازابلىق پۇرۇشتى. دېمەك، ئۇ ئۇخلىمىغان. ئاغرىق ئازابى بىلەن ئۇنسىز ئېلىشماقتا. نازاكەتنىڭ تەقدىرى ھەققىدە باشلانغان ئازابلىق خىياللىرى يۇرىكىنى قۇرتتەك غاجاپ، ۋۇجۇدىدىكى ئاغرىق ئازابىدىن بەكرەك قىينىماقتا. ئۇ بۇ خىياللارنى كاللىسىدىن چىقىرىۋېتىشكە بىرقانچە قېتىم ئۇرۇنۇپ باقتى، تۇۋۈى يوق قاراڭغۇ ھاڭدەك باش ـ ئاخىرى يوق خىياللار ئۇنى ئازابلىغىنى ئازابلىغان. كاللىسىنىڭ ئىچىگە بىرەر مىڭ ھەرە كىرىۋالغاندەك غوڭۇلداپ كەتتى. «ئى تەڭرىم، بۇنچىۋالا قىينىغۇچە ئالىدىغان ئامانىتىڭنى تېزرەك ئالساڭچۇ. ئالدىڭدا

قانداق ئېغىر گۇناھلارنى قىلغان بولغىيدىم.» ئانا كاللىسىدىن كەچكەن بۇ خىيالدىن خىجىل بولدى، ياراتقان ئىگىسىدىن رەنجىگەنلىكى ئۈچۈن شۇ ھامان ئۆزىنى ئەيىبلىدى. نازاكەتنىڭ مۇڭلۇق كۆزلىرى، ياقۇپ ئاكىنىڭ تېخىمۇ بەك كىچىكلەپ كەتكەن ئاجىز قامىتى، ئۇمىدلىك تىكىلگەن كۆزلىرى نامايان بولدى. «كەچۈرگىن تەڭرىم، خاتا سۆزلەپ قويۇپتىمەن. كېسىلىمگە ئۆزۈڭ شىپالىق بېرەرسەن. بالىلىرىمنى قاتارغا قېتىۋالغۇچە ئۆمۈر بەرگىن...»

ياتاق ئىشىكىنىڭ قوپال سىلكىنىپ ئېچىلىشى ئانىنىڭ گادىرماچ تۇيغۇلىرىنى ئۈزۈپ قويدى، كۆزىنى لاپپىدە ئېچىپ ئىشىككە ئۈمىد بىلەن تەلمۈردى. ساقاللىرى ئۆسۈپ چاڭگىلىشىپ كەتكەن، ئۇستىبېشى توپىغا مىلەنگەن، كۆڭلىكى تەر ۋە كىردىن رەڭگىنى يوقاتقان، چىرايى ئاپتاپتا كۆيۈپ قارىداپ كەتكەن دېھقان ــ تام تۈۋىدىكى كارىۋاتتا ئېگىز ياتقان ئايالىنىڭ ئېرى كۆرۈندى. كېسەلچان ئانىنىڭ ۋۇجۇدىنى خەيرخاھلىق تۇيغۇلىرى چىرمىۋالدى.

ــ ھېسابلىشىپ بوللىمۇ؟

ــ ھەئە، ــ ئەر ئايالىنىڭ سولغۇن چىرايىغا قارىماسلىققا تىرىشىپ جاۋاب بەردى، ــ قولۇمغا يىگىرمە كويغا يېقىن پۇل ئاشتى.

ــ ھەرنېمە بولسا ئۆيگە بېرىۋالغۇدەك پۇل ئېشىپتۇ، ــ دېدى چوكان نەپىسى سىقىلغان ھالدا خىرقىراپ سۆزلەپ، ــ ئەمىسە، نەرسە ـ كېرەكلەرنى تېزرەك يىغىشتۇرسىلا.

ــ كېسەللىرى ساقايماي تۇرۇپ دوختۇرخانىدىن چىقىپ كېتەملا سىگىلىم؟

ئۇلارنىڭ سۆزىنى تىڭشاپ ياتقان ئانا سورىدى ـ يۇ، شۇ ھامان سورىغان سوئالىدىن خىجىل بولدى.

ــ قانداق قىلىمىز ئاچا، مېنى داۋالىتىمەن دەپ ئۆيدىكى پۇلغا يارىغۇدەك نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى سېتىپ بولدى، ــ

دېدى چوكان زارلىنىپ، ــ خەۋەرلىرىدە بار، ئىككى كۈندىن بېرى دوختۇرلار «ئۆتكۈزگەن پۈلۈڭلار تۈگەپ كەتتى، پۈل تۆلىمىسەڭلار بولمايدۇ» دەپ دورا ـ ئوكۇللىرىمنى توختىتىۋەتتى. قەرز بېرەلىگۈدەك تۇغقانلارنىڭ ھەممىسىدىن بىر قېتىمدىن قەرز ئېلىپ بولدۇق. يەنە سوراۋەرگىلى يۈزىمىز چىدىمىدى. ئۆيدىمۇ تۆت بۇلۇڭ، بىر كۇلۇڭدىن باشقا ھېچنېمە قالمىدى. بۇ يەردە ئۆلۈمۈمنى كۈتۈپ ياتقۇچە ئۆيگە چىقىپ كېتەي دېدىم. رەھمەتلىك قېينىئانامدىن تەۋەررۈك قالغان زىرەم بار ئىدى. بايا شۇنى سېتىپ كىرىپ ھېسابلىشىپتىكەن، قولىغا ئاران يىگىرمە كوي ئېشىپتۇ. ئاشۇ پۈل بىلەن ئاستا ئۆيگە كېتىۋالايلى دېيىشتۇق. يەيدىغان رىزقىم، كۆرىدىغان كۈنۈم بولسا ساقىيىپ قالارمەن، ئەجىلىم توشقان بولسا ئۆلەرمەن...

چوكان شۇلارنى دېدى ـ دە، بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى. ھەسەلخان ئاچىنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلدى، ياش چوكانغا تەسەللى بەرگۈدەك مۇڭاپىق ئىككى ئېغىز سۆز تاپالماي قىينالدى. ياش چوكانىنىڭ يېرىم ـ يارتا داۋالىنىپلا چىقىپ كەتمەكچى بولغانلىقىدىن كۆڭلى يېرىم بولدى، ئىچ ئاغرىتتى. نېمە ئامال. «تاپشۇرغان پۈلۈڭلار تۈگىدى» دەپ، ھەسەلخان ئاچىنىڭ دورا ـ ئوكۇلىنى توختىتىۋەتكەندىمۇ، ياقۇپ ئاكىنىڭ «پۈل تېپىپ كەلگۈچە داۋالىغاچ تۇرۇڭلار» دەپ شۇنچە يېلىنىشلىرىغا پەرۋا قىلمىغان، ھەسەلخان ئاچىمۇ تولۇق بىر كۈن دورا ـ ئوكۇلىسىز يېتىپ قالغانىدى. «پۈل مۇھىممۇ ـ ئادەممۇ؟ ئادەم ھايات بولسا پۈل تېپىلىدۇغۇ ئاخىر. جاھان نېمە بولۇپ كېتىپ باردىغاندۇ ھازىر. ھەممە نېمىگە پۈل ـ پۈللا دەيدۇ. پۇلۇڭ بولمىسا ئۆلۈپ كېتىشىڭ بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى يوق. رەھىم ـ شەپقەت، مېھىر ـ مۇھەببەت نەگە كەتتى ـ ھە ! ئاھ خۇدا... نازاكەت قىزىمۇ ئاشۇ پۈل سەۋەبىدىن ئوقۇشقا بارالمىدىغۇ ئاخىر. بېچارە بالا نېمىمۇ بولۇپ كەتكەندۇ. دادىسى بىلەن مەندىن رەنجىپ قالغانمىدۇ؟ كىچىك ۋاقتىدىن تارتىپ ئىمتىھاندىن

ئۆتۈپ ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بارالمىساق بولمايدۇ دەپ، تەلەپنى قاتتىق قويدۇق، ھە دېسىلا ئۆگىنىشكە، تاپشۇرۇق ئىشلەشكە بېسىپ، دوستلىرى بىلەن بىرەر - يېرىمدەم ئوينىۋالغىلىمۇ قويمىدۇق. مانا، تەلەپ - ئۈمىدىمىزنى يەردە قويماي ئىمتىھاندىن يۇقىرى نومۇر ئېلىپ ئۆتۈۋىدى... ئاھ خۇدا، بىرنەچچە يىل كېچىكىپ سالساق بولماسمىدى ماڭا شۇ نىجىس كېسەلنى. شۇ ئاجىز قىز بالىغا قانداق يۈز كېلەلەيمىز ئەمدى. ئاتا - ئانا بولماق ئىمانچە تەستۇ. شۇ ئاجىز قىزىمنىڭ تەقدىرى ئىمە بولۇپ كېتەر، قانداق قىسمەتلەرگە دۇچار بولار. ئۆزۈڭگە ئاسان، بەندىڭگە قىيىن، ئىشلىرىمىزنى ئۆزۈڭ ئاسان قىلغايسەن...»

— خوش ئاچا، كېسەللىرى تېزرەك شىپا تاپقاي.

كېسەلچان چوكانىنىڭ سۆزلىرى ئانىنىڭ تەگسىز خىيالىرىنى چالغىتتى. چوكان ھەممە نەرسىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ بولغان بولۇپ، ھەسەلخان ئاچا بىلەن خوشلىشىش ئۈچۈن ئىشىك تۈۋىدە ئېرىگە يۆلىنىپ تۇراتتى، سولغۇن چىرايى تاتىرىپ كەتكەن بولۇپ، جىنچىراغدەك ئاجىز كۆزلىرىدىن مۇڭ تۆكۈلەتتى.

— خوش سىڭلىم، — دېدى ھەسەلخان ئاچا ئۆكسۈگەن ھالدا چوكانغا تەسەللى بېرىپ، — ئۆزلىرىنى ئوبدان ئاسرىسىلا، ساقىيىپ كېتەرلا، خۇدايىم شىپالىق بېرەر. ئاچا - سىڭىللاردەك ئوبدان كۆنۈشۈپ قاپتىكەنمىز. ئۆينىڭ ئادرىسىنى بىلگەندىكىن، شەھەرگە كىرسىلە چوقۇم يوقلىسىلا. شەھەرگە كىرىپ مېنى ئىزدىمىسىلە خاپا بولىمەن. خۇدايىم بۈيرۇسا ساقىيىپ قالسام مەنمۇ سىلىنى يوقلاپ چىقىمەن.

— ماقۇل، مەنمۇ ئىزدەيمەن. سىلىمۇ سەھرالىق دېمەي، چوقۇم ئىزدەپ چىقسىلا.

چوكان ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلىغىنىچە، ئېرىنىڭ ياردىمىدە ياتاقتىن سىرتقا ماڭدى.

گۆرستانلىقتەك تىمتاسلىققا چۆمگەن ياتاقتا ھەسەلخان ئاچا يالغۇزلا قالدى. ئۇ قۇرۇقدىلىپ قالغان ئۇچ كىسەل كارىۋىتىغا ئىختىيارسىز نەزىرىنى ئاغدۇردى. ئاۋۇ كارىۋاتتىكى ياش چوكان ساقىيىپ چىقىپ كەتكەندىن بېرى، دوختۇرخانىغا تۇزۇك كىسەل كەلمىدىمۇ، كارىۋات خېلى كۆنلەردىن بېرى قۇرۇق ئىدى. يەنە بىر كارىۋاتتىكى كىسەل ئۇرۇمچىگە بېرىپ داۋالىنىدىغان بولدۇم دەپ چىقىپ كەتكىلى ئىككى كۈن بولغانىدى. ھەسەلخان ئاچىنى غېرىبلىق بېسىپ يەنە يىغا تۇتتى، ۋۇجۇدىنى يەنە ئازابلىق تۇيغۇلار چىرمىۋالدى. ياش چوكانلىقى سۆزلىرى ئۇنىڭغا كۈچلۈك تەسىر قىلغانىدى. «ئەھۋالدىن قارىغاندا كىسىلىم ساقايماي ئۇزاققا سۆرۈلۈپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ. ھېلىمۇ ئاز قەرزگە بوغۇلمىدۇق. بىچارە دادىسى چاندۇرماي يۈرگەن بىلەن ئاز قىينالمىدى. راست، ئەمدى مەنمۇ يېتىۋەرمەي، دوختۇرخانىغا پۇل غازاڭدەك كېتىۋاتىدۇ، ئالتە پاتمان قەرزنى گەدىنىمىزگە ئارتىۋالغان بىلەن قايتۇرمىساق بولمايدۇ. نازاكەتتىن كىچىكلىرىنى ئوقۇتۇش ئۈچۈنمۇ پۇل لازىم. شۇنداق قىلاي، مەنمۇ ياتاقتىن چىقىپ كېتەي، يەيدىغان رىزقىم، كۆرىدىغان كۈنۈم بولسا ساقىيىپ كېتەرمەن...»

ھەسەلخان ئاچا شۇ تەرزدە شۇنداق خىيال سۈرۈپ ياتتى. كارىدوردىكى ۋاراڭ ـ چۇرۇڭلار، ئۈياق ـ بۇياقتا ئۆتۈۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئاياغ تىۋىشلىرى، قوشنا ياتاقتىكى كېسەللەرنىڭ ئىڭراشلىرىمۇ قۇلىقىغا كىرمىدى. ياتاقتا ئېرى ياقۇپ ئاكىنىڭ كىرگىنىنىمۇ، سولغۇن چېھرىگە كۆيۈمچانلىق بىلەن ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق تىكىلىپ تۇرغىنىنىمۇ كۆرمىدى. يەڭگىل يۆتەل ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئېسىگە كەلگەن ھەسەلخان ئاچا ياقۇپ ئاكىنى كۆرۈپ زورغا كۈلۈمسىرىدى. بۇ ئۇنىڭ ياقۇپ ئاكىغا بەرگەن ئۇنىسىز تەسەللىسى، مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈشى ئىدى. يىگىرمە نەچچە يىللىق بۇ ۋاپادار ئەر ـ خوتۇنلار شۇنچىلىك ئاددىي چىراي ئىپادىلىرىدىنمۇ بىر ـ بىرىنىڭ قەلبىنى چۈشىنەلەيتتى،

كۆڭلىدىن كەچكىنىنى، مەقسەت ـ مۇددىئاسىنى بىلمۇالالايتتى.

ـــ ئاۋۇ سىڭىلچاق چىقىپ كەتكەن ئوخشىمامدۇ؟ ـــ سورىدى ياقۇپ ئاكا يېڭىلا بوشىغان كارىۋاتنى كۆزى بىلەن ئىشارەت قىلىپ.

ـــ شۇنداق، هېلىراقتا چىقىپ كەتتى، ـــ جاۋاب بەردى هەسەلخان ئاچا هەسرەتلەنگەن هالدا.

ـــ كېسىلى ئانچە ياخشىلانغاندەك قىلمايۋاتاتتى...

ـــ دوختۇرخانىغا ئۆتكۈزگەن پۇلى تۈگەپتۇ. دوختۇرلار دورا ـ ئوكۇللىرىنى توختىتمۇەتتى. يەنە داۋالانغىلى پۇل تاپالماپتۇ، نېمە ئامال بىچارىلەرگە. بىزنىڭ هالىمىزمۇ شۇ تۇرسا، دېهقانىنىڭ كۇنى نېمە بولماقچىدى دەيلا.

ياقۇپ ئاكا ئۇن چىقارمىدى. ئايالىنىڭ ئايىغىدا، كارىۋاتنىڭ لېۋىدە ئولتۇردى، ئېغىر غەم تاغلىرى مۇكچەيتىۋەتكەن ۋۇجۇدى قەددى تېخىمۇ بەك كىچىكلەپ كەتكەندەك كۆرۇندى. ئادەتتە ساقلىنى پەقەتلا ئۆستۈرۈۋەتمەيدىغان ئىككى كۇندە بىر قىرىپ تۇرىدىغان بۇ ئادەمنىڭ ساقاللىرى خېلىلا ئۆسۈپ قالغانىدى. هەسەلخان ئاچىنىڭ كۆزىگە ئېرىنىڭ چاچ ـ ساقاللىرىدىكى ئاق بىرىدىنلا كۆپىيىپ قالغاندەك كۆرۇنۇپ يۇرىكى ئېچىشتى، كۆزىگە غىلىلىدە ياش كەلدى. ئادەتتە مۇڭدىشىشى تۇگىمەيدىغان بۇ ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ تىلى تۇتۇلۇپ قالغانىدى، بىر ـ بىرىنىڭ چىرايىغا مېهرىبانلىق بىلەن تىكىلگەن كۆزلەردىن يوشۇرۇشقا هەرقانچە ئۇرۇنسىمۇ مۇڭ ـ هەسرەت تۆكۈلەتتى، كۆزلەر بىر ـ بىرىگە تەسەللى بېرىپ پىچىرلىشاتتى، يۈرەكلەر ئوخشاش رىتىمدا دۇپۇلدەيتتى. تۇرمۇشنىڭ نۇرغۇن قىسمەتلىرىگە، تۇيۇقسىز كەلگەن زەربىلىرىگە بىر ـ بىرىگە هەمدەم بولۇپ تاقابىل تۇرۇپ، غالىب كەلگەن، سىنالغان بۇ ئەر ـ خوتۇنلار شۇ تۇرقىدا بىر ـ بىرىگە تويماي قارىشاتتى. ئاشۇ قاراشلىرى بىلەن مىسكىن كۆڭۈللىرىگە تەسەللى بېرىشەتتى.

ـــ مەن ياتاقتىن چىقىپ كېتەيمىكىن، ـــ دېدى هەسەلخان

ئاچا ئاربدىكى جىملىقنى بۇزۇپ.

— نېمىشقا؟ — سوربدى ياقۇپ ئاكا گۇمانىي تۇيغۇدا، — تېخى كېسەللىرى تۇزۇك ساقايمىغان تۇرسا.

— بايا دوختۇر كىرىپتىكەن، سۆزلەشتىم، — دېدى يالغان سۆزلەپ، — دوختۇر «خەتەرلىك كېسەل ئاسارىتى پۈتۈنلەي تۇگىدى، ئەمدى ياتاقتىن چىقىپ بىر مەزگىل ئوبدان كۈتۈنسىلە» دەيدۇ.

— راستما؟ — ياقۇپ ئاكا ھەم خۇشاللانغان، ھەم گۇمانسىرىغان ھالدا ئايالىغا تىكىلدى.

— راست، — دېدى ھەسەلخان ئاچا ئېرىگە دادىل قاراشقا تىرىشىپ، — مەن بۇ يەردە يېتىۋەرسەم سىلىنى كۆپ ئاۋارە قىلىپ قويىدىكەنمەن. دوختۇرخانىغا چاپمىسىلا تېخى، ئىدارىلىرىگە چاپمىسىلا تېخى. خىزمەتلىرىگىمۇ كۆپ تەسىر يەتتى. بالىلارمۇ مەكتەپ، ئۆي، دوختۇرخانا ئارىلىقىدا قاتناپ ئۆگىنىش قىلالماي، تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلىيەلمەيۋاتىدۇ. شۇنداق قىلايلى، دەرھال ياتاقتىن چىقىش رەسمىيەتلىرىنى بېجىرسىلە.

— ئاۋۋال دوختۇر بىلەن ئۆزۈم بىر سۆزلىشىپ باقاي، — دېدى ياقۇپ ئاكا ئايالىنىڭ سۆزلىرىگە ئانچە پەرۋا قىلماي.

— كۆرۈشسىلىمۇ شۇ ماڭا دېگەن گەپنى دەيدۇ، — ھەسەلخان ئاچا ئالدىراپ ـ تېنەپ ئېرىنى نېيىتىدىن ياندۇرۇشقا تىرىشىپ، — كۆرۈشمىسىلىمۇ بولىدۇ.

— شۇنداقتىمۇ دوختۇرنىڭ مەسلىھەتىنى ئالمىساق، پىكرىنى ئاڭلاپ باقمىساق بولمايدۇ ـ دە.

ھەسەلخان ئاچا ئۇن چىقارمىدى.

«گېپىمگە ئىشەنمەيتىمەن ـ دە، شۇنداق، باشقا گەپ بولسا ئىشەنمەيلىگىنىم بىلەن بۇ گەپكە ئىشەنمەيلىگۇ ـ دەكمەن. كۆڭلۈمنى نېمىشقا چۈشەنگىلى ئۇنىمايدىغانلا ياقۇپ ئاخۇن. ھېلىمۇ شۇنچە داۋالاتتىلا، نۇرغۇن قەرزگە بوغۇلدىلا،

مېنى دەپ باشقىلارغا يېلىنىدىلا، يالۇۋردىلا، توي قىلغاندىن تارتىپ ھازىرغىچە كۆڭلۈمنى چۈشەنمەيدىغان قانىتىچىلىك چىگمەدىلە. ھەرقانداق تەلەپلىرىمگە ھۆرمەت قىلىپ كەلدىڭ. مەن سىلەدىن ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا رازى...»

ياقۇپ ئاكىنىڭ يۈرىكىمۇ پىچىرلىماقتا:

«ياخشى كۆڭۈللىرىنى چۈشەندىم ھەسەلخان. بىلىمەن، مېنى ئاياۋاتىدىلا. ئۆزلىرىنى ئەمەس مېنى، بالىلارنىڭ غېمىنى يەۋاتىدىلا. سىلى بولغاچقىلا مەن ھېچنېمىدىن غەم قىلماي، زېھنىمنى ئائىلىنىڭ ئىشلىرىغا چاچماي، خاتىرجەم خىزمەت ئىشلىگەنىدىم. ھېلىمۇ جىق ئېغىرچىلىقىمنى كۆتۈردىلە، كۆيۈندىلە. ئەمدى سالامەتلىك ئەھۋاللىرى بۇ دەرىجىگە يەتكەندە مېنىمۇ، ئۆزلىرىنىمۇ ئالدىمسىلا. سىلى ئۇچۇن، كېسەللىرىنى تېزرەك داۋالىتىپ ساقايتىش ئۇچۇن مەن ھەرقانداق ئىشنى قىلىشقا رازى. خاتىرجەم بولسىلا، تىلەمچى بولۇپ كەتسەممۇ پۇل تېپىپ كېلىپ سىلىنى داۋالىتىمەن. بۇ مېنىڭ ئەرلىك بۇرچۇم. ماڭا سىلى بولمىسىلا بولمايدۇ ھەسەلخان، رەھمەت ياخشى كۆڭۈللىرىگە...»

ــ نېمە تاماق يېگۈلىرى بار؟ نازاكەت قىز ئانامدىن سوراپ كېلىڭ، شۇ بويىچە تاماق ئېتەي دېگەنىدى.

ــ چاچتەك كېسىپ ئۈگرە ئەتسۇن، ــ دېدى ھەسەلخان ئاچا.

ــ ماقۇل ئەمىسە، مەن ماڭاي، ــ دېدى ياقۇپ ئاكا ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، ــ نازاكەت قىزغا ئىككى پارچە خەت كەپتىكەن، تېزرەك ئاپىرىپ بېرەي.

ــ كىمدىن كەپتۇ؟

ــ ئوقۇشقا كەتكەن ساۋاقداشلىرىدىن.

ــ ساۋاقداشلىرىدىن؟ ــ ھەسەلخان ئاچا بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ خەتنى نازاكەت قىزغا ھازىرچە كۆرسەتمەي تۇرسىلا قانداق بولار؟

ـــ نېمىشقا؟ ـــ ياقۇپ ئاكا بىرئاز گاڭگىرىدى.

ـــ دېمەكچى بولغىنىم، نازاكەت قىز بۇ خەتلەرنى كۆرسە، ـــ دېدى ھەسەلخان ئاچا مەقسىتىنى چۈشەندۈرۈپ، ـــ ئۆزىنىڭ ئوقۇشقا بارالمىغانلىقىدىن ھەسرەتلىنىپ تېخىمۇ بەك ئازابلىنارمىكىن دەيمەن. شۇڭلاشقا، ھازىرچە كۆرسەتمەي تۇرساق.

ـــ ياق، ئۇنداق قىلساق بولمايدۇ خوتۇن، ـــ دېدى ياقۇپ ئاكا ئايالىنىڭ تەكلىپىنى كەسكىن رەت قىلىپ، ـــ بىز بۇ خەتلەرگە نېمە يېزىلغانلىقىنى بىلمەي تۇرۇپ خالىغانچە بىر تەرەپ قىلىۋەتسەك ياخشى بولمايدۇ. نېمىلا بولمىسۇن ئۇنىڭ ساۋاقداشلىرى بىلەن خەت ـ ئالاقە قىلىپ تۇرغىنى ياخشى. كىم بىلىدۇ، بۇ خەتلەر ئۇنىڭ مىسكىن كۆڭلىگە تەسەللى بېرىپ، ھەسرەت ـ نادامەتلىرىنى ئۇنتۇلدۇرۇپ، خۇشاللىق بېغىشلاپ قالامدۇ تېخى.

ـــ ئۇنداقتا... بۇ خەتلەرنى ئېچىپ كۆرۈپ باقامدۇق يا. ئاۋۇال ئوقۇپ بېقىپ...

ـــ ياق، بۇنداق قىلىشقا تېخىمۇ بولمايدۇ. نازاكەت قىز ھازىر كىچىك بالا ئەمەس. ئۇنىڭ شەخسىي خەت ـ ئالاقە ئىشلىرىغا ئارىلىشۇالساق ياخشى بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە قىزىمىز بىزگە ئىشىنىپ، دوستلىرىغا بىزنىڭ ئادرېسىمىز ئارقىلىق خەت يېزىشنى تاپىلىغان تۇرسا، بىز ئۇنىڭ ئىشەنچىنى يەردە قويساق قانداق بولىدۇ. مەن ئىشىنىمەن، بۇ خەتلەردە نازاكەت قىزنىڭ كۆڭلىنى يېرىم قىلىدىغان، قەلبىنى ئازابلايدىغان گەپلەر چوقۇم يوق. سىلىمۇ بىھۇدە ئويلاردا بولمىسىلا، نازاكەت قىز ئەقىللىك بالا بولدى. ئۇ بىزنىڭ كۆڭلىمىزنى چۈشىنىدۇ.

ھەسەلخان ئاچا ياقۇپ ئاكا بىلەن يەنە ئارتۇق گەپ تالاشمىدى.

3

هەسەلخان ئاچا نازاكەت بىلەن بىللە كىرىپ كەلگەن ئاچىسىنى كۆرۈپ ھەم خۇشال بولدى، ھەم كۆڭلى بۇزۇلدى. سەھرا ئايالىرىغا خاس كىينىۋالغان، چىرايىدىن ساددىلىقى، ئاق كۆڭۈللۈكى، خۇشخۇيلۇقى تۆكۈلۈپ تۇرغان بۇ ئايال ياش قۇرامىغا قارىغاندا ساغلام، تەندۇرۇس كۆرۈنەتتى، قەدەم ئېلىشلىرىمۇ خېلىلا مەزمۇت ئىدى.

— ھارماڭ ئاچا، سالامەت تۇردىڭىزمۇ؟ — دېدى ھەسەلخان ئاچىسىدىن ئاۋۋال ئەھۋال سوراپ.

— ياخشى، ئۆزىڭىزمۇ ياخشى بولۇپ قاپسىزمۇ ئۇكام، — ئاچىسى شۇلارنى دېگەچ سىڭلىسىنىڭ يېتىپ تۇرۇپ ئۇزارتقان قوللىرىنى مەھكەم قىستى، ئېڭىشىپ تۇرۇپ مەڭزىگە مەڭزىنى يېقىپ كۆرۈشتى، ئاندىن كارىۋاتنىڭ لېۋىدە ئولتۇرۇۋېلىپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — كېچىدىن چۈشۈمگە كىرىپ قاپتىكەنسىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەھەردىلا قاپىقىم تارتىپ پەقەتلا خاتىرجەم بولالمىدىم. ئۆز كۆزۈم بىلەن بىر كۆرۈپ چىقاي دەپ ئالدىراپ كىرىشىم. نى ئېغىر كېسەللىمۇ ساقىيىدىكەن، خۇدايىم ئۆزى شىپالىق بېرەر ئۇكام، — ئاچىسى شۇلارنى دەپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى.

ئاچىسىنىڭ يىغىسىنى كۆرۈپ ھەسەلخان ئاچىمۇ كۆز يېشى قىلدى. نازاكەتنىڭمۇ كۆز چاناقلىرى ياشقا لىق تولغانىدى. لېكىن، ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ كۆز يېشىنى سىڭدۈرۈۋەتتى.

ئاچا ـ سىڭىل بىرپەس كۆز يېشى قىلىشقاندىن كېيىن ئاستا ـ ئاستا توختاشتى. ھەسەلخان ئاچا كېسىلىنىڭ خېلىلا ياخشىلىنىپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ ئاچىسىنى بىرئاز تىنچلاندۇردى.

— بىرەر ھەپتە تۇرغۇدەك بولۇپ كىردىم ئۇكام، — دېدى

ئاچىسى ئۇنىڭ گەجگە، بىلەكلىرىنى يەڭگىل ئۇۋلىغاچ.

— ئاۋارە بولۇپ قالارسىزمۇ ئاچا، — دېدى ھەسەلخان ئاچا مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈپ.

— ئۇنداق دېمەڭ ئۇكام. نازاكەت قىزىممۇ ھېرىپ ھالىدىن كېتىپتۇ. ئۇمۇ ھاردۇقىنى ئېلىۋالسۇن. سىزنى ئۆز قولۇم بىلەن تاماق ئېتىپ بېرىپ بىر بېقىۋالاي.

ھامىسىنىڭ بۇ گەپلىرى نازاكەتنىڭ قۇلىقىغا ياغدەك ياقتى، «ئوبدان بولدى، ئەمدى يېزىغا چىقىدىغان ئىشىم ئوڭغا تارتىدىغان بولدى».

— راستىمۇ ھامما، — دېدى نازاكەت ئەركىلىگەن ھالدا، — ئانامنىڭ ھالىدىن سىز بىرەر ھەپتە خەۋەر ئېلىپ تۇرسىڭىز، ئۇنداقتا مەن يېزىغا چىقىپ كىرەلەيدىغان بولدۇم ـ دە، ئەمدى.

— مەيلى، بولسا شۇنداق قىلىڭ قىزىم. ئۇكامنىڭ ھالىدىن ئۆزۈم خەۋەر ئالىمەن. سىز تۇغقانلارنىڭ ئۆيىدە خاتىرجەم مېھمان بولۇپ كىرىڭ.

— تۇغقانلارنى يوقلاپ كىرەي دەپ قالدىڭمۇ نېمە، قىزىم، — دېدى ھەسەلخان ئاچا.

— ياقەي، بۇ قېتىم تۇغقانلارنىڭ قېشىغا چىقمايمەن.

— ئەمىسە، نېمىشقا چىقىسەن؟ — سورىدى ئانا سەل گۇمانسىراپ.

— ئەپسۇس، مەن چىقماقچى بولغان يېزىدا بىرمۇ تۇغقىنىمىز يوق، — دېدى نازاكەت سۆزنىگە سىرلىق تۇس بېرىپ.

— ئەمىسە، ئۇنداق يەرگە چىقىپ نېمە ئىش قىلىسەن؟ — سورىدى ئانا بىرئاز تېرىكىپ.

— ساۋاقداشلىرىمنىڭ قېشىغا چىقىپ كىرەي دېگەن، — دېدى نازاكەت ئانىسىنىڭ ئاچچىقلىنىپ قالغانلىقىنى سېزىپ دەرھالا، — ماڭا ئوخشاش ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ، ئوقۇش راسخوتىغا چىقىشالماي، ئوقۇشتىن ۋاز كەچكەن بىرقانچە

ساۋاقدىشىم بار ئىدى. شۇلار بىلەن بىر كۆرۈشۈپ كىرەي دەپ ئويلىغان.

ھەسەلخان ئاچا ھېچقانداق ئىپادە بىلدۈرمىدى.

— ئۇ يەرگە چىقسىڭىزمۇ مەيلى قىزىم، يېزىغا چىقسا ئادەمنىڭ ھاردۇقى تېز چىقىدۇ، — دېدى ھاممىسى سالا قىلىپ.

— يۇغان كىرلىرىمنىڭ چالىسى بار ئىدى، مەن كېتىپ ئېشىپ قالغان كىرلارنى يۇيۇۋېتەي، — دېدى نازاكەت ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ.

قىزىنىڭ كەينىدىن قاراپ قالغان ھەسەلخان ئاچىنىڭ نېرۋىسى يەنە قوچۇلدى، «ئەجەب تۇيۇقسىز يېزىغا چىققۇسى كېلىپ قاپتۇ بۇ قىز بالىنىڭ... دېسەم ـ دېمىسەم دادىسى كۆتۈرۈپ كەلگەن خەتنىڭ كاساپىتىغۇ بۇ. ھەي، شۇ خەتنى بەرمەي تۇرايلى دېسەم پەقەتلا ئۇنىمىدى. چوقۇم ئاشۇ خەتتە بىر گەپ بار...»

ئالتىنچى باب

ئىككى پارچە خەت

ئۆيدە يالغۇز قالغان نازاكەت قولىدىكى ئىككى پارچە خەتكە سەۋدايىلارچە ئۇزاق تىكىلدى، ئىختىيارسىز كۆزىگە سۇرتتى، ئۇزاققىچە قېنىپ ـ قېنىپ پۇرىدى، ئاخىرىدا لېۋىگە بىرنەچچە قېتىم باسقاندىن كېيىن ئاندىن خەتنى ئاچتى. ئۇ ئاۋۋال كونۋېرتتىن خالىمۇراتنىڭ خېتىنى چىقاردى ـ يۇ، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، خەتنى يەنىلا ئەسلىي پېتىچە يۇرەك شەكلىدە قاتلاپ كونۋېرتقا سېلىپ قويدى ـ دە، گۇلىستاننىڭ خېتىنى ئوقۇشقا كىرىشتى:

«نازاكەت:

يازغان خېتىڭگە ۋاقتىدا جاۋاب خەت يازالمىدىم، ئەپۇ قىل.

نازاكەت، مەن ساڭا ئالدىنقى قېتىم يازغان خەتلىرىمدە ئۇرۇمچى شەھىرىنى يۇزەكىلا تونۇشتۇرۇپتىكەنمەن. ئۇرۇمچىلىك ساۋاقداشلار، دوستلار ھەققىدە ھېچنېمە دېمەپتىكەنمەن. ئېسىڭدىمۇ دوستۇم، ئالدىنقى خېتىمدە «بۇ شەھەرنىڭ ھەممە نېمىسى، ھەتتا بىر تال تاش، بىر تال گىياھ، بىر زەررە تۇپرىقىغىچە مېنى ھەيران قالدۇرۇپ، بارلىق ھېس ـ تۇيغۇلىرىمنى ئۆزىگە ماگنىتتەك تارتىۋالدى» دەپ يازمىغانمىدىم. ھەقىقەتەن شۇنداق دوستۇم. بۇ شەھەر بىزنىڭ تەسەۋۋۇرىمىزدىكىدىن نەچچە ھەسسە گۈزەل ۋە چوڭ، ئادەملىرى ئاجايىپ ئەركىن ۋە سىپايە، ياشلىرى ئىنتايىن شوخ ۋە مېھماندوست ئىكەن. بىزنىڭ ئاشۇ يۇرتلاردا ئاددىيسى، بېشىڭغا

سالغان روملىك چىڭراق چىگىلمەي قېلىپ، بۇينۇڭغا سىيرىلىپ چۈشۈپ قالسا، بىردەمنىك ئىچىدە نەچچە ئادەمنىڭ «ئىمان» ۋە «يامان» دىن ۋەز ئېيتىپ، مۇقەددەس كىتابلاردىن شېپى كەلتۈرۈپ تۈرۈپ قىلغان ئالتە پاتمان تەربىيە، نەسىھەتلىرىگە بۇرۇن - قۇلىقىڭغىچە تويۇپ كەتكىنىڭ بىلەن، بۇ شەھەردە قانداق كىمىنىڭ، قانداق يۈرسەك ھېچكىمنىڭ چاتىقى يوق. يالغۇز قىز - چوكانلارلا ئەمەس، بەلكى ئانامدەك ئاياللارمۇ چېچىنى كەستۈرۈپ، بىر چىرايلىق بۇدۇر قىلدۇرۇپ يۈرۈۋېرىدۇ. 10 - ئايدىن باشلاپلا قىز - ئاياللار (ياشلارنى ئاساس قىلىپراق) كۆڭلەك كىيمەي ئىشتان بىلەن يۈرۈۋېرىدىكەن. بىزنىڭ يۇرتلاردا يات ئادەم ئۇياقتا تۇرسۇن، ئۆزۈڭنىڭ بىر تۇغقان ئاكا ياكى ئىنىڭ بىلەن بىللە كوچىغا چىقسا ئۇمۇ بىر تالاي كۈلكىلىك ۋە ھاقارەتلىك پاراڭلارغا تېما بولۇپ بەرگىنىڭ بىلەن، بۇ شەھەردە قىز - يىگىتلەر جۈپ - جۈپى بىلەن قولتۇقلىشىپ، ئەركىن - ئازادە يۈرۈۋېرىدىكەن. بىر - بىرىنى شۇنداقلا ياخشى كۆرۈشۈپ قالدىمۇ بولدى، بىزنىڭ يۇرتتىكىدەك ئاتا - ئانىسىدىن، قولۇم - قوشنىلاردىن قورقۇپ، تەمتىرەپ يۇرمەيلا ئوچۇق - ئاشكارا بىر - بىرىنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ - كېلىدىكەن. تۇۋا، سېلىشتۇرۇپ كەلسەك پەرق دېگەن ئاسمان بىلەن زېمىننىڭ ئارىلىقىدەك. گاھى بۇنداق ئىشلارنى تولا سېلىشتۇرۇپ، نېمە ئۈچۈنلۈكىگە جاۋاب تاپالماي ئېلىشىپ قالايلا دەپ قالىمەن، كاللام قاپاق بولۇپ قالىدۇ. قولۇمدىن كەلسە كىشىلەرنىڭ نورمال يۈرۈش - تۇرۇشى، ھەۋەس - قىزىقىشى، ئەركىنلىكىنى بوغىدىغان، ھەممە ئىشلارغا چات كېرىۋېلىپ، ئۇنىمۇ ياماق، بۇنىمۇ يامان دەپ، بارلىق ئىشلارنى ئۆزلىرىنىڭ قاتمال، بىر تەرەپلىمە، خۇراپىي، ئادەت قارىشى بىلەن ئۆلچەيدىغان، كۆزىتىپ باھا بېرىدىغان ئاشۇنداق ئادەملەرنى توپ - توپى بىلەن ماشىنىلارغا بېسىپ ئەكېلىپ بۇ شەھەرنى، ئادەملىرىنى ۋە ئۇلارنىڭ مەدەنىيىتىنى كۆرسەتكۈم كېلىدۇ. بولدىلا، بۇ توغرۇلۇق مۇشۇنچىلىكلا يازاي. قۇرۇق ئارزۇنىڭ ئۆزلۈكىدىنلا رېئاللىققا ئايلانغىنىنى كىم كۆرگەن. ئىشقىلىپ، ھەرنېمە قىلغان بىلەنمۇ خەلق خۇراپاتلىق، نادانلىق، نامراتلىق... پاتقىقىغا چوڭقۇر پېتىپ كەتكەن، قىلچىلىك دىنىي بىلىمى

بولمىسىمۇ، ھە دېسلا خالىغانچە پەتۋا توقۇپ چىقىرىپ، ئاددىي، ياۋاش خەلقنى قاقتى ـ سوقتى قىلىش بىلەن كۈن كەچۈرىدىغان كاززاپلارغا كەڭرى سورۇن، شارائىت ھازىرلاپ بەرگەن بىزنىڭ ئاشۇ يۈرتلارغا بۇ شەھەرنىڭ مەدەنىيىتى يەنە ئون ـ ئون بەش يىلدىمۇ يېتىپ بېرىپ بولالمايدۇ.

ھە راست، ئاناڭنىڭ ئەھۋالى قانداق؟ كېسىلى خېلى ياخشىلىنىپ قالدىمۇ؟ دادىڭ، ئۇكىلىرىڭ تىنچلىقمۇ؟ ساۋاقداشلار شەنبە ـ يەكشەنبە كۈنلىرى بىر يەرگە كېلىپ قالساق گېپىڭنى قىلىشىمىز. قولىمىزدىن كەلسە ئىدى، ئوقۇش راسخوتۇڭنى مەكتەپكە تاپشۇرۇپلا سېنى ئۇرۇمچىگە ئەكېلىۋالغان بولساق. سەن كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما، پەيت ئۆتۈپ كەتتى. ئەمدى قانداق قىلاي دەۋاتىسەن، مېنىڭچە، كېلەر يىلى ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا يەنە بىر قېتىم قاتناشقىن. كېلەر يىلى ئىمتىھاندىن گەپ يوق ئۆتۈپ كېتەلەيسەن. ئۇنىڭغىچە ئاتا ـ ئاناڭمۇ ئىقتىسادىي جەھەتتىن تەييارلىق قىلىۋالار. ئۇلارنى قىيناپ قويمەن دەپ ئولتۇرما. ئاتا ـ ئانا بولغانلارنىڭ پەرزەنتلىرىنى تەربىيەلەش، ئوقۇتۇش مەجبۇرىيىتى بار. ئۇلارنى دەپ ئۆزۈڭنىڭ ئىستىقبالىڭنى ۋەيران قىلما. ئالىي مەكتەپ ھاياتى نېمىدېگەن ياخشى ـ ھە ! ئالىي مەكتەپ بوسۇغىسىدىن ئاتلىۋالساڭلا ئويۇن ـ تاماشا دېگەننى پۈخادىن چىققۇچە ئوينايسەن. يۈرتتىكى باشقا ساۋاقداشلار بىلەنمۇ پات ـ پات كۆرۈشۈپ تۇرۇۋاتامسەن؟ ئۇلار تىنچ تۇردىمۇ؟ نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟ مەن ھازىر ئاساسەن سەن بىلەنلا خەت يېزىشىۋاتىمەن. باشقىلار بىر قېتىملا خەت يېزىپ قويۇپ توختاپ قېلىشتى. ئۇلار خەت يازمىغاندىكىن، مەنمۇ خەت يازمەن دەپ ئۆزۈمنى ئاۋارە قىلمىدىم. ھە راست، مۇھەممەت دېگەن سەھرالىق دەرۋىشتىن خېلى خەت كېلىپ تۇرغانىدى. بىرنەچچە يىل بىللە ئوقۇغان ساۋاقدىشىم ئىكەن دەپ خەت يېزىپ قويسام، بارغانسېرى ھەددىدىن ئېشىپ، ھالىغا باقماي بىرمۇنچە تەربىيە ـ نەسىھەتلەرنى قىلىپ خەت يېزىپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئالاھىدە ھۆرمىتىنى قىلاتتىڭ، پات ـ پات كۆرۈشۈپ تۇرىدىغانسەن ھەرقاچان. ئۇ ھازىر نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟ يازغان خېتىگە قاراپ، سەھراسىغا چىقىپ كەتمىنىنى چاپماي، ۋائىزلىق قىلىپ يۈرۈۋاتامدىكىن دەپ ئويلاپ قالدىم. قارا،

ئۇ سەھرالىق مېنى نېمىدەپ ئويلاپ قالغان ـ ھە ! مەن خۇددى ھېچنېمىنى بىلمەيدىغان دوّت ئادەمدەك، يازغان خەتلىرىنىڭ ھەممىسىدە بىر تاغار قۇرۇق ۋەز ـ نەسىھەتلەر. بىر كىمنىڭ نەسىھەتىگە موھتاج بولۇپ قالغان ئادەم يوق بۇ يەردە. ئاخىر ئۇ سەھرالىق دەرۋىشكىمۇ خەت يازمىدىم. دەرسىنمۇ يولدا ئۆگەنگۈلۈك، ئويۇن ـ تاماشىنمۇ پۇخادىن چىققۇچە راسا ئويىنىغۇلۇق ئەمەسمۇ؟ ئۇنىڭچە بولغاندا، مەن پەقەت ئويۇن ـ تاماشىمۇ قىلماي، ئۇچ ۋاق تاماق يېگەندىن باشقا ۋاقىتلاردا ئۆگىنىشتىن باش كۆتۈرمىسەم بولغۇدەك. مىللەتنىڭ تەقدىرى دەمدۇ، مىللەتنى نادانلىقتىن قۇتۇلدۇرۇش دەمدۇ، ئىشقىلىپ، بىرنېمىلەرنى دەپ كېتىپتۇ. شۇمۇ دەي دېسە گەپمۇ؟ مەن بىر گۈلىستان ياخشى ئوقۇغانغا مىللەتنى نادانلىقتىن قۇتۇلدۇرۇۋالغىلى، مىللەتنىڭ تەقدىرىنى ئۆزگەرتكىلى بولامتى. كۆردۈڭمۇ، ئاتا ـ ئانام قىلمىغان نەسىھەت ـ تەربىيەلەرنى ئۇ سەھرالىقنىڭ ھالىغا باقماي قىلىپ كېتىشلىرىنى ! ...

نازاكەت، سەن ھازىر مېنىڭ ئۇرۇمچىدىكى ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىمنىڭ قانداق ئۆتۈۋاتقانلىقىغا قىزىقىۋاتىسەنغۇ ھەرقاچان. مەن ئۇرۇمچىگە كېلىپ، مۇنچىۋالا كۆپ دوست تېپىۋېلىشىمنى راستلا ئويلىمىغانىدىم. بىلەمسەن، مېنىڭ بۇ دوستلىرىمنىڭ كۆپىنچىسى ئۇرۇمچىلىك. ئۇلارنىڭ ئالدىدا بىزنىڭ يۇرتتا ئويىنىغان تانسا ـ دىسكولار نېمە ئۇ. ئۇلار ھەقىقەتەن بۇنداق ئويۇنىنىڭ ئەھلى ئىكەن. تانسا ـ دىسكولارنى ئويىنايدىغان بولسا قەبرىسىنى قاتۇرۇۋېتىدىكەن. ئەگەر ئۇرۇمچىگە كېلىپ ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرمىگەن، قاتناشمىغان بولسام، يۇرتتىكى بىرنەچچە ساۋاقداشلار يىغىلىپ قىلغان ئاشۇ ئاددىي، چۆچىمىل سورۇنىمىز بىلەن ماختىنىپ، ئاغزىمنى تاتلىق، كۆڭلۈمنى خۇش قىلىپ يۇرۇۋېرىدىكەنمەن. ئەسلىدە سورۇن، ئولتۇرۇشلارنىڭ بوۋىسى ئۇرۇمچىدە ئىكەن ئەمەسمۇ؟ ھازىر كۇنۇڭ نېمە؟ ھەر كۈنى ئاخشىمى ئاشۇ دوستلارغا قوشۇلۇپ ئولتۇرۇشلارغا بېرىش، تانسا ئويناش. گاھى كۈنلىرى ئولتۇرۇشلارنىڭ كۆپلۈكىدىن يېتىشەلمەي قالىسەن تېخى.

شاكىر بىلەن ئىككىمىزنىڭ بىر مەكتەپكە قوبۇل

قىلىنغىنىمىزدىن سېنىڭمۇ خەۋىرىڭ بار. ئۇنىڭ بىلەن بىر مەكتەپكە، بىر سىنىپقا كىرىپ يەنە بىللە ئوقۇشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلغانىدىم، ئىش ئارزۇيۇمدىكىدەك بولۇپ، بىر كەسىپكە، بىر سىنىپقا قوبۇل قىلىندۇق. دەسلەپتە خۇشاللىقتىن بېشىم ئاسمانغا تاقاشقانىدى. ئەپسۇس، مانا ئەمدى ئاشۇ تىلىكسىم ئۇچۇن پۇشايمان قىلىۋاتىمەن، ھەسرەتلىنىۋاتىمەن. نېمىشقا دەمسەن دوستۇم، شاكىر چىدىمىدى. ئۇرۇمچىلىك ئاشۇ دوستلار بىلەن شۇنچە ئىناق، يېقىن ئارلىشىپ ئۇتكىنىمگە چىدىمىدى. ھەر قېتىم ئاشۇ دوستلار بىلەن ئولتۇرۇشلارغا، كىنو ـ تىياتىرلارغا بېرىپ كەلسەم، ئۇنىڭ چىرايىغا قارىغىلى بولمايدۇ. ئادەمگە ھازىرلا يەۋېتىدىغاندەك سەت گۆلىيىپ، تەنە قىلىدۇ. كۆڭلىنى ئىزدەپ بىللە بېرىپ كېلەيلى، دېسەم تېخى ئۇنمايدۇ. ئىچىم بەك سقىلىپ كەتتى. راستىنى ئېيتسام، مۇشۇ يېقىندىن بېرى شاكىر كۆزۈمگە بىر قىسىملا كۆرۈنىدىغان بولۇپ قالدى. كۆڭلۈم ئۇنىڭ بىلەن بىللە تۇرۇشنى، مۇڭدىشىشنى، بىر يەرلەرگە بىللە بېرىشنى ھەرگىز خالىمايدۇ. شاكىرنىڭ قورسقىغا كىرىپ چىقسام، مەندىن مەردانىنى (مەردان ئاشۇ ئۇرۇمچىلىك دوستلىرىم ئىچىدىكى مەن بىلەن ئەڭ يېقىن ئۆتىدىغان يىگىت، بىز ھەم ساۋاقداش) كۈنلەيدىكەن. گەپنىڭ ئوچۇقىنى قىلغاندا، شاكىرغىمۇ قىزغانماسلىققا نېمە ئامال. چۈنكى، مېنىڭ ھازىر بىر كۈنلۈك ۋاقتىمنىڭ كۆپ قىسمى مەردان بىلەن بىللە ئۆتىدۇ. ئۇ مەنسىز ھېچ يەرگە چىقمايدۇ. مەنمۇ ھەم شۇنداق. ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىزگە شۇنداق ئىجىل بولۇپ كەتتۇقكى، ئارىلىقىمىزدىكى يېقىنچىلىققا شاكىر سىغقۇدەك ئورۇن يوق. مەن بۇ قېتىمقى خېتىمده چوقۇم ئۇنىڭ بىلەن بىللە چۈشكەن سۈرىتىمنى قوشۇپ ئەۋەتىمەن. ئۇنى كۆرسەڭ چوقۇم قايىل بولىسەن. ئۇ ھەقىقەتەنمۇ ئادەمنىڭ ئىچى كۆيگۈدەك يىگىت. ئۇنىڭ بەزەن گەپ ـ سۆز ۋە ھەرىكەتلىرى مېنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ تۇرىدۇ. لېكىن، ئارىمىزدا شاكىر بولغانلىقى ئۈچۈنلا تېخىچىلا ئېغىز ئاچماي يۈرىدۇ. مەن كۆڭلۈمده شاكىر بىلەن مەردانىنى دەڭسەپ كۆردۈم. كۆڭلۈمنىڭ شاكىرغا مايىللىقى بىر پىرسەنتكىمۇ يەتمەيدىكەن. قەلبىمنى مەردان پۈتۈنلەي ئىگىلەپ بوپتۇ. شاكىر

مېنى ئۆزىگە قىزىقتۇرالماس، جەلپ قىلالماس بولۇپ قالدى. مەيلى چىرايى، مەيلى بوي - بەستى جەھەتتىن مەردانىلىك شاكىردىن قېلىشقۇچىلىكى يوق. شوخلۇق، نوچىلىق جەھەتتە شاكىر مەردانىلىك قولىغا سۇمۇ قۇيۇپ بېرەلمەيدۇ. ئاتا - ئانىسىنىڭ تەسىر دائىرىسىنى سېلىشتۇرسام، مەردانىلىك دادىسىنىڭ ھوقۇقى ئالدىدا شاكىرنىڭ دادىسىنىڭ ھوقۇقىنى ھېسسىمۇ بولمىدۇ. بىلەمسەن ئاداش، مەردانىلىك دادىسى مۇئاۋىن نازىر. ئۆزۈك لىللا بىرنېمە دەپ باقە ئاداش، مۇشۇنداق بىر يىگىت ئۇچۇن شاكىردىن كەچسەم، سەنمۇ ئەيىبلىمەيسەنغۇ دەيمەن. ساڭا ئالدىن خەۋەر بېرىپ قويماي، يەنە بىر قېتىم يازىدىغان خېتىمدە چوقۇم مەردان بىلەن يۇرگەنلىكىم ھەققىدە خۇش خەۋەر يەتكۈزىمەن. ئاھ، ئۇ بەختلىك كۈنلەرگە ئۇزاق ۋاقىت قالمىدى.

ئەپۇ قىل، ئۆز گېپىم بىلەن بولۇپ كېتىپ، ساڭا خالىمۇرات توغرۇلۇق ھېچنېمە يازماپتىمەن.

خالمۇراتنىڭ مەكتىپى بىلەن بىزنىڭ مەكتەپنىڭ ئارىلىقى ئانچە يىقىنمۇ ئەمەس، ئۇنىڭ بىلەن ھەپتىدە بىر دېگۈدەك بولمىسىمۇ، ئىككى ھەپتىدە بىر قېتىم كۆرۈشۈپ تۇرىمىز. سالامەت تۇرۇۋاتىدۇ. مەكتەپنىڭ مومىسى پايدا قىلدىمۇ ياكى ئۇرۇمچىنىڭ ھاۋاسى ياقتىمۇ، ئىشقىلىپ، بىرنەچچە ئاي ئىچىدە خېلى سەمرىپ قالدى. كۆرۈشسەكلا سېنىڭ گېپىڭنى قىلىدۇ ۋە سەندىن قاچان خەت كەلگەنلىكىنى، نېمە دەپ يازغانلىقىڭنىچە قانماي سۆزلەپ بېرىدۇ. «نازاكەتمۇ ئۇرۇمچىگە ئوقۇشقا كەلگەن بولسا...» دەپ ھەسرەتلىنىدۇ. ھازىر خالمۇراتتىمۇ ئۆزگىرىش خېلىلا چوڭ. دېمىسىمۇ، بۇ شەھەر نېمىنى ئۆزگەرتمەيدۇ دەيسەن. كىشىلەر (بولۇپمۇ ئوقۇغۇچىلار) ئۇرۇمچىدە «باشقا يۇرتتىن كەلگەن مومىغا چوكا سانجىپ، پۇت چىقىرىپ قويسا دەرھال ماڭىدۇ» دېيىشىدۇ. بۇ گەپ بەكمۇ مۇبالىغە قىلىنغاندەك تۇيۇلغىنى بىلەن، ئەمەلىيەتتە خېلىلا چوڭقۇر مەنىسى بار. چۇنكى، ئۇرۇمچىگە كەلگەن ھەرقانداق ئادەم ئاسانلا ئۆزگىرىدۇ. ئۇرۇمچىگە يېڭى كەلگەن ئوقۇغۇچىلار بىر ئايغا قالمايلا ئوغۇللار شەپكە - دوپپىسىنى، قىزلار رومال - كۆڭلەكلىنى پۇتۇنلەي تاشلايدۇ. سېنىڭ خالمۇراتىڭمۇ ھەم شۇنداق. ئۇنىڭ بىلەن ئۆتكەن ھەپتە

كۆرۈشتۇم. تونۇمايلا قاپتىمەن. چېچىنى بۇدۇر قىلدۇرۇۋاپتىكەن، شۇنداق چىرايلىق يارىشىپتۇ. لېكىن، بىچارىنىڭ كۆڭلى دەككە ـ دۈككىدە ئىكەن. «بىر قېسىملا بولۇپ قالدىم، چېچىمنى بۇنداق ياساتمىسام بوپتىكەن» دەيدۇ تېخى. «نېمىدىن خىجىل بولىسەن، ھېلىغۇ سەنكەنسەن، قىزلار جېنىدا چاچلىرىنى كەستۈرۈپ بۇدۇر قىلدۇرۇشۇۋاتىدىغۇ. ساڭىمۇ بىر چىرايلىق يارىشىپتۇغۇ ئەنە. شۇ تۇرقۇڭ بىلەنلا سۈرەتكە چۈشۈپ نازاكەتكە ئۇچراپ بەر» دېسەم، «خۇدايىم ساقلىسۇن، مۇشۇ تۇرقۇمنى نازاكەت كۆرسە خوش بولۇش ئۇياقتا تۇرسۇن، چوقۇم رەنجىپ قالىدۇ» دېمەسمۇ، ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتىم. سەنمۇ قالتىس جۇمۇ ئاداش، ئۆزۈڭ يىراقتا بولغىنىڭ بىلەن خالىمۇرات يەنىلا سېنىڭ تىزگىنىڭدە.

نازاكەت، خېتىمنى مۇشۇ يەردە ئاخىرلاشتۇراي. ئۆزۈڭنى كۆپ ئاسرا. مۇھەممەتتەك ۋاقىزلارنىڭ گېپىگە بەك ئىشىنىپ كەتمە. بۇ جاھاندا ئويناپ ـ كۈلۈپ، بەخت ئىچىدە ياشايمىز دەيدىكەنمىز، ئىنسابسىز، شەپقەتسىز بولۇشمىز، ھەرقانداق ئىشتا ئەڭ ئاۋۋال ئۆز مەنپەئەتىمىزنى ئويلىشىمىز كېرەك. مېنىڭچە، ئارتۇقچە ئاق كۆڭۈللۈك ئەخمەقلىق ھېسابلىنىدۇ.

خەير، سېنى سېغىنىپ:

گۈلىستان

××يىلى ×× نويابىر»

نازاكەت خەتنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، سوغۇقلا كۈلۈپ قويدى ـ دە، خەتنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئابزاسلىرىغا يەنە قايتا بىر نەزەر سالغاندىن كېيىن، خەتنى قاتلاپ كونۋېرتقا سالغاچ، «توۋا، ماۋۇ گۈلىستاننىڭ قىلغان گەپلىرىنى، شۇمۇ گەپ بولدىمۇ ئەمدى. جاھاندا شۇنداق قىلىش ئارقىلىق ئويناپ ـ كۈلۈپ ياشغىلى بولامدىكەنە؟ ئۇنداق ياشىغانلىقنىڭ نېمە مەنىسى بار. ئۇنداق ئادەمنىڭ ھايۋاندىن نېمە پەرقى قالىدۇ. خۇددى يىرتقۇچ ھايۋانلاردەك ۋۇجۇدىدا ئىنساب، شەپقەت بولمىغان ئادەمنىمۇ

ئادەم دېگىلى بولامدۇ. خۇدا نېمىشقىمۇ بەندىلىرىنى ۋەج ـ دۇنيا يىغىدىغان قىلىپ ياراتقان بولغىيدى... ئادەملەر ئاچ كۆز، دۇنيا پەرەس بولمىغان بولسا، شەپقەتسىز قارا نىيەت بولمىغان بولاتتى... كەچۈر گۈلىستان، مەن ھەرگىز ئۇنداق قىلالمايمەن. ئاق كۆڭۈللۈك، مېھىر ـ شەپقەت، ئىنساب، ياخشىلىق مېنىڭ قەلب خەزىنەمدە ساقلانغان ئېسىل دۇردانىلەردۇر. مەن ئۇنى قەتئىي قەدىرلەيمەن...» دېگەنلەرنى ئاستا پىچىرلىدى ۋە قولىدىكى كونۇبرتقا مەنىستەمسلىك نەزىرى بىلەن بىرپەس قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، بىر يانغا تاشلاپ قويۇپ، ئىككىنچى پارچە خەتنى ـــ خالمۇراتنىڭ خېتىنى قولىغا ئالدى. شۇ ھامان يۈرىكى ئىختىيارسىز دۈپۈلدەپ كەتتى. خەتنى تۇتۇپ تۇرغان بارماقلىرى ھاياجاندىن تىترىدى، بۇرنىنىڭ ئۇچى ئېچىشىپ، كۆزىگە مۆلىدە ياش كەلدى. ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ، خەتنى باغرىغا بېسىپ بىر مىنۇتتەك تۇردى، ۋۇجۇدىدىكى جىددىيلىك، ھاياجانلىق تۇيغۇلار ئاستا بېسىقتى. ئۇ خەتنى ئالدىراپ ئوقۇشقا باشلىدى:

«سۆيۈملۈك نازاكىتىم:

ياخشى تۇرۇۋاتامسەن، دادىڭ، ئاناڭ ۋە ئىنى ـ سىڭىللىرىڭ تىنچ ـ ئامان، ياخشى تۇردىمۇ؟

مەنمۇ سالامەت تۇرۇۋاتىمەن.

نازاكەت، ئالدىنقى خېتىڭدە ئاناڭنىڭ كېسىلىنىڭ بىرئاز ياخشىلىنىپ قالغانلىقىنى يېزىپتىكەنسەن. ھازىر قانداق بولدى؟ ياتاقتىن چىقتىمۇ؟ خېتىڭدە گەرچە ئوچۇق يازمىغان بولساڭمۇ، كېلەر يىلى قايتا ئىمتىھانغا قاتنىشىپ ئوقۇشقا بېرىش ئارزۇيۇڭدىن ۋاز كەچكەندەك قىلىسەن. ئاناڭنى داۋالىتىمەن دەپ دادىڭنىڭ قەرزگە بوغۇلۇپ قالغىنىنى مەنمۇ بىلىمەن. ئالىي مەكتەپنى تاماملاش ئۇچۇن خېلى نۇرغۇن پۇل كېتىدۇ. ئەمما، كېلەر يىلى ئاتا ـ ئاناڭ بىرەر ئامالىنى قىلالماسمۇ؟ سېنىڭ ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا كېلىشىڭنى نەقەدەر ئارزۇ قىلىدىغانلىقىمنى بىلەمدىغانسەن نازاكەت، ئۆتۈنۈپ قالاي، مېنى ئۇمىدسىزلەندۈرمىگىن.

قارا نازاكەت، مەن ئۇرۇمچىگە كېلىپ بىر ئىشقا ھەيران قالدىم. بازار ئىگىلىكى بىزنىڭ يۇرتلاردا ئېغىزدا تەكىتلىنىۋاتقان بىلەن، ئۇرۇمچىدە ھەقىقىي ئۇنۇمنى كۆرسىتىۋېتىپتۇ. ئۇرۇمچىنى قاياق بىر سودا دېگۈزى دېسەڭ ھەرگىز ئارتۇق كەتمەيدۇ. نېمىشقا دېسەڭ، ئۇرۇمچىلىكلەرنىڭ سودا ئېڭى بەك يۇقىرى ئىكەن. ماڭا بۇ شەھەردىكى يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە ھەممە ئادەم سودىگەردەكلا تۇيغۇ بەردى. ئۇلارنىڭ پۇل، مال - دۇنيا قارىشى بەك ئۇستۇن ئىكەن. بىكار لاغايلاپ يۇرگەن ئادەمدىن بىرسىنى ئۇچراتقىلى بولمايدۇ. ھەممىلا ئادەم ئېلىۋاتقان - سېتىۋاتقان، ئالدىراش چېپىپلا يۇرگەن. ئۇلارنىڭ يول مېڭىشلىرىمۇ شۇنداق تېز، شۇنداق جىددىي ئىكەن. بىر گەپنى دەپ بەرسەم ھەيران قالما. ئالىي مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرىمۇ بوش ۋاقىتلىرىدا ھەر خىل يوللار بىلەن تىجارەت قىلىپ پۇل تاپىدىكەن. ئۆيى بىرىنچى قەۋەتكە جايلاشقان ئوقۇتقۇچىلار بالكونلىرىنى كىچىك بوتكا - دۇكانلارغا ئايلاندۇرۇۋاپتۇ. يۇقىرى يىللىقلاردىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ خېلى كۆپ قىسمى دەرستىن سىرت قوشۇمچە تاپاۋەت بىلەن، تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىدىكەن، ئىش تېپىپ ئىشلەيدىكەن، رېستوران، كەچلىك كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىدا كۇتكۇچىلىك قىلىدىكەن. بۇلارنى باشقىلارنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىغان بولسام ئىشەنمىگەن بولار ئىدىم. ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ، دەسلەپ ھەيران قالدىم. ھازىر ئويلىسام بۇ ئىشنىڭ ھەيران قالغۇچىلىكى يوق ئىكەن. چۈنكى، قاراپ تۇرساڭ پۇل يانچۇقۇڭغا ئۆزلۈكىدىن كىرمەيدۇ. پۇلۇڭ بولمىسا ھېچقانداق ئىش قىلالمايسەن. جەمئىيەتتە ئورنۇڭمۇ، ياشاش ھوقۇقۇڭمۇ بولمايدۇ.

بىزنىڭ ئاتا - ئانىلىرىمىز قانداق ساددا كىشىلەر - ھە. ئۇلار ھۆكۈمەت بەرگەن ئازغىنا ئايلىققا شۇكۇر قىلىپ، بىر ئۆمۈر تەمەسىز، مىننەتسىز باش چۆكۈرۈپ ئىشلىدى. پۇل تېپىشنىڭ، تىجارەت قىلىشنىڭ يوللىرى ھەققىدە ئىزدەنمىدى، يىگىرمە - ئوتتۇز يىل خىزمەت قىلغان بىر دادا خىراجەتكە چىقىشالماي پەرزەنتىنى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتالمىسا، بۇ پاجىئە ئەمەسمۇ؟ سەن بىلىسەن، بىزنىڭ ئائىلىمۇ ئانچە بایاشات ئائىلە ئەمەس، مېنى ئوقۇتمىز دەپ ئۆيدىكىلەر غورىگىل تۇرمۇش كەچۈرۈشكە مەجبۇر،

ئانام ئائىلىنىڭ تۇرمۇش خىراجىتىنى قامداشقا يارىمى بولۇپ قالار دېگەن مەقسەتتە لەڭپۇڭچىلىق دۇكىنى ئېچىشقا تەرەددۇتلىنىۋېتىپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ ھەم خجىل بولدۇم، ھەم خۇش بولدۇم. خجىللىقىم ئانامنى قېرىغان ۋاقتىدا جاپاغا سېلىپ قويغىنىم، خۇشلۇقۇم ئۇلارنىڭ كاللىسىدا كېچىكىپ بولسىمۇ ئويغانغان بازار ئىگىلىكى ئېڭى.

شۇنداق، قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن پۇل تېپىش كېرەك. پۇللا بولسا ھەرقانداق ئىشنى قىلغىلى بولىدۇ. بارماق چىشلەپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ. پۇل بولغانلىقى ئۈچۈنلا سەن ـ بىزنىڭ يېرىمىمىزچىلىكىمۇ ئوقۇمىغان قۇرۇق سۆلەت، ئويۇنچىلارمۇ ئالىي مەكتەپلەردە كېرىلىپ يۈرۈۋاتامدۇ، ئەنە. تەقدىر ئۇلارنى ئۆز بالىسىدەك ئەتىۋارلاپ، ئەجىر ـ بەدىلسىزلا ئارزۇ ـ تىلەكلىرىگە يەتكۈزدى. بىزنى بولسا ئۆگەيلەپ، تۇرمۇشنىڭ ئاچچىق ئازاب ـ ھەسرەتلىرىنى تەقدىم قىلدى. مانا بۇ پۇلنىڭ قۇدرىتى بولماي نېمە؟

نازاكەت، بۇ ئىشلارنى ھەر قېتىم ئېسىمگە ئالسام ئويلاپ قالىمەن. خۇدا ھەممىنى كۆرۈپ، بىلىپ تۇرۇپ، نېمىشقا ئادەملەرنىڭ تەقدىرىنى ئادىللىق بىلەن ئورۇنلاشتۇرمايدىغاندۇ؟ چاڭقىغانغا سۇ بەرمەي، توڭلىغانغا قار ياغدۇرۇپ بېرىدىغاندۇ؟ ئەگەر تەقدىر ئادىل بولسا ئىدى، گۈلىستاننىڭ ئورنىغا سەن، شاكىرنىڭ ئورنىغا مۇھەممەت بارسا توغرا بولاتتى. ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ئۇلارنىڭ چۈشىگىمۇ كىرىپ باقمىغان بولغىيدى، لېكىن تەقدىر ئۇلارنى يەنە كۈلدۈردى، ئەتىۋارلىدى، ئەركىلەتتى. مانا بۇمۇ پۇلنىڭ قۇدرىتى.

ئەپۇ قىل نازاكەت، بەلكىم سەن مۇشۇ قۇرلارنى ئوقۇۋېتىپ، «خالمۇرات پۈلپەرەس بولۇپ كېتىپتۇ» دەپ ئويلاپ قېلىشىڭ مۇمكىن. لېكىن، سەن جەمئىيەتنى ھەقىقىي كۆزىتىپ، چوڭقۇرلاپ چۈشىنىدىغان بولساڭ، نېمە ئۈچۈن پۈلپەرەس بولۇپ قالغانلىقىمنى ئاندىن چۈشىنىسەن. ئادەم ئارزۇ ـ تىلەكلىرىنى تەقدىرگە باغلاپ، تەقدىردىن ئۈمىد كۈتۈپ ئولتۇرۇۋېرىدىكەن، ئۇنداق ئىنسانىڭ ئارزۇ ـ تىلەكلىرى مەڭگۈ ئەمەلگە ئاشمايدۇ. ئىنساندا ئارزۇ ـ تىلەككە تۇشلۇق ھەرىكەت ـ جاسارەت بولۇشى

كېرەك. ئارزۇ ـ تىلىكى بولۇپ، ھەربىرىدە ـ جاسارىتى بولمىغان ئىنسانىنىڭ خىيالىدىكى ـــ ساراڭدىن ھېچقانداق پەرقى بولمايدۇ. بۇ ئىنسانلارنىڭ ئەڭ چوڭ پاجىئەسى.

نازاكەت، سېنى ياخشى كۆرىمەن، سېنى ئۆمۈر بويى سۆيىمەن، سېنىڭ بەختىڭ، خۇشاللىقىڭ ئۈچۈن ھېچنېمىنى ئايىمايمەن، ياردىمىم كېرەك بولسا ھەرگىز ئىككىلەنمە. شۇ تۇرقىدا قۇدرىتىم يەتسە ئىدى، قېشىڭغا ئۇچۇپلا بارسام، سېنى باغرىمغا بېسىپ قانغۇچە سۆيۈۋالسام دەيمەن...»

خەتنى ئوقۇپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە نازاكەتنىڭ يۈزلىرى خجىللىقتىن ۋىللىدە قىزاردى، يۈرىكى ئەنسىز دۈپۈلدىدى، لەۋلىرى تاتلىق بىر سېزىمدىن كۆيۈشكەندەك بولدى. ئۇ ئۆزى ئىچىگە خۇدۇكسىرەپ بىر قارىۋالغاندىن كېيىن خەتنى ئوقۇشنى داۋاملاشتۇردى:

«... ھە راست، شاكىر بىلەن گۈلىستان يامانلىشىپ قالدى. گۈلىستانىنىڭ نېمە قىلغىنىكى بىلمىدىم. ئۇرۇمچىلىك بىر ئوغۇل ساۋاقدىشى بىلەن دائىم بىللە يۈرىدىكەن. شاكىر بىلەن پەقەتلا كارى يوق. شاكىر ھاراققا بەك ئۆگىنىپ كەتتى، ئۇزمەي تاماكا چېكىدۇ، جەمئىيەتتىنمۇ ئاغىنە تېپىۋالغان ئوخشايدۇ، بىرەر يامان ئىشلارغا ئارىلىشىپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن. ھازىر ئۇرۇمچىدە زەھەر چېكىدىغانلار بەك كۆپىيىپ كەتتى. ئادەملەر بىر ـ بىرىنى قەستلىسىمۇ چاندۇرماي زەھەر چەكتۇرۇپ قويۇش ئۇسۇلى بىلەن زەھەرگە خۇمار قىلىپ قويۇپ ۋەيران قىلىپ ئۆچىنى ئالارمىش. ئابدۇسېلىم بىلەن پات ـ پات كۆرۈشۈپ تۇرۇۋاتىمىز. ۋاقتى يەتسىلا مېنى ئىزدەپ كېلىدۇ. ئۇ مۇھەممەتكە خەت يېزىپ «تىجارەت قىلىش توغرۇلۇق مەسلىھەت بەردىم» دەيدۇ. راست، مۇھەممەت يېڭىشتەك كۆرۈنگىنى بىلەن جىگىرى بار، تىجارەتتە ئۆزىنى سىناپ باقسا بولاتتى.

نازاكەت، ۋاقتىڭنى ئىلىپ ناھايىتىمۇ كۆپ سۆزلەپ كەتتىمغۇ دەيمەن. ئارتۇقچە ياكى خاتا سۆزلەپ قويغان بولسام ئەپۇ قىلارسەن. مەندىن باشقا دوستلارغا سالام ئېيت.

خەير، لەۋلىرىڭنى قانماي سۆيۈپ، سېنىڭ خالمۇراتىڭ.
× × يىلى × × نويابىر»

نازاكەت خەتنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن چوڭقۇر ئۇھ تارتتى، قولىدىكى خەتكە تىكىلگەن شەھلا كۆزلىرى مۆڭلۈق مۆلدۈرلەيتتى، ئۇي ـ خىياللىرى چىگىچلىشىپ كەتتى.

«مۇھەممەت راستلا تىجارەت قىلىشنى كۆڭلىگە پۈككەنمىدۇ؟ خالمۇرات توغرا ئېيتىدۇ، ھازىر دېگەن بازار ئىگىلىكى دەۋرى، ئۆيدە قۇرۇق خىيالنى قىلىپ كۈتۈپ ئولتۇرۇشۇرگەن بىلەن بولمايدۇ. مۇڭاپىق بىرەر يول بىلەن پۇل تېپىش كېرەك. مەنمۇ ئېغىرچىلىقىمنى دادامغا سېلىپ ئولتۇرۇشۇرسەم بولماس. دادامنىڭ ئىدارىدىكى باشلىقلارغا دېدىم، سىزگە مۇڭاپىق خىزمەت تېپىپ بېرىدىغان بولدى، دېگىنىگىمۇ خېلى ۋاقىتلار بولۇپ قالدى. ھازىر ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ كېلىپ ھۆكۈمەتنىڭ خىزمەت تەقسىم قىلىشىنى كۈتۈپ تۇرغان بالىلاردىنمۇ خېلى بار. ئەھۋال ئاشۇنداق تۇرسا، ماڭا قىلغۇدەك خىزمەت چىقارمۇ؟ ئىشلەپ پۇل تېپىپ، دادامنىڭ زىممىسىدىكى ئىقتىسادىي يۈكنى ئازراق يەڭگىللىتەلىسەم، ھەرقانداق جاپالىق خىزمەت بولسىمۇ قىلىۋېرەتتىم. ئىشقىلىپ، جەمئىيەتكە، ئائىلىگە يۈك بولۇپ قالمىسام بولاتتىغۇ. مۇھەممەت بىلەن كۆرۈشۈپ مەسلىھەت قىلىشىپ باقايمۇيا، توغرا، شۇنداق قىلاي. بىرەر ئامال تېپىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس ...»

ـــ ھوي، قېتىپ ئولتۇرۇپ كېتىپسىزغۇ قىزىم. خەتلىرىڭىزنى ئوقۇپ بولدىڭىزمۇ؟ ساۋاقداشلىرىڭىز تىنچلىقمىكەن؟

چوڭقۇر خىيالغا پاتقان نازاكەت دادىسىنىڭ ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئېسىگە كەلدى ـ دە، ئۇستەلدىكى خەت ـ كونۋېرتلارنى ئالدىراش يىغىشتۇردى، ھودۇقۇش ئىلكىدە دادىسىنىڭ چىرايىغا ئاستا قارىدى. ياقۇپ ئاكا قىزىنىڭ جاۋابىنمۇ كۈتمەستىن ھارغىن

گەۋدىسىنى سافاغا تاشلىدى.

ــ چاي ئىچەمسىز دادا؟ ــ سورىدى نازاكەت كۆيۈنگەن ھالدا.

ــ ماقۇل، چاينى قىزىقراق دەملەرسىز.

نازاكەت دادىسىغا بىر پىيالە چاينى قويۇپ بېرىپ قېشىغا كېلىپ ئولتۇردى. قىزىنىڭ ئۆزىگە دەيدىغان بىرەر گېپى بارلىقىنى پەملىگەن ياقۇپ ئاكا چايدىن بىر ئوتلىۋېلىپ ئۆزى ئېغىز ئاچتى:

ــ ماڭا دەيدىغان گېپىڭىز بارمىتى قىزىم؟

ــ بايا ھامماممام كەپتىكەن، ــ دېدى نازاكەت گەپنى يىراقتىنراق باشلاپ.

ياقۇپ ئاكا خەۋىرى بارلىقىنى ئىپادىلەپ بېشىنى لىڭشىتتى.

نازاكەت گەپنى ئايلاندۇرۇپ ئولتۇرماي، مەقسىتىنى ئوچۇقلا ئېيتىش قارارىغا كەلدى:

ــ ھاممام بىرەر ھەپتە تۇرىمەن دەيدۇ. شۇڭا، ئانامنىڭ ھالىدىن ھاممام خەۋەر ئالغاچ تۇرسا، مەن يېزىغا چىقىپ كىرەيمىكىن دېگەنىدىم.

ياقۇپ ئاكىنىڭ نازاكەتنىڭ بۇ مەقسىتىدىنمۇ خەۋىرى بار ئىدى. بايا دوختۇرخانىدا ھەسەلخان ئاچا ئۇنىڭغا بۇ گەپلەرنى دېگەن ھەم نازاكەتنى يېزىغا بارغۇزماسلىقىنىمۇ تاپىلىغانىدى. دادىسىنىڭ گەپ قىلماي تۇرغىنىنى كۆرۈپ نازاكەت بىرئاز ئوڭايسىزلاندى.

ــ ساۋاقداشلىرىڭىزنى يوقلاپ، مۇڭدىشىپ كىرەي دېگەن ئوخشىمامسىز، ــ دېدى ياقۇپ ئاكا ئۇنى ئوڭايسىزلىقتىن قوتۇلدۇرۇپ.

ــ شۇنداق، ــ دېدى نازاكەت يەڭگىل تىنىۋېلىپ، نېمە ئۈچۈندۇر ئۇ يېزىغا چىقىش مەقسىتىنى ھازىرچە دادىسىغا ئېيتماي تۇرۇشنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى، ــ سىز قوشۇلسىڭىز ھازىرلا يولغا چىقسام دەيمەن.

«مەيلىلا، بارسا بىرىپ كەلسۇن. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئانىسىنىڭ كېسىلىدىن خەۋەر ئالمەن، ئۇكىلىرىمغا تاماق ئېتىپ بېرىمەن دەپ، ئاز جاپا تارتمىدى بىچارە بالا. ساۋاقداشلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ، مۇڭدىشىپ كەلسە كۆڭلى بىرئاز ئارام تېپىپ قالار. مۇھىت ئالماشتۇرۇپ كىرسە، ئۆيدە بۇرۇقتۇرما بولۇپ ئولتۇرغىنىدىن ياخشى ئەمەسمۇ.» ياقۇپ ئاكا يانچۇقىدىن يىگىرمە يۈەن ئېلىپ نازاكەتكە تەڭلىدى.

— مەيلى، شۇنداق قىلىڭ قىزىم. مەڭ، ماۋۇ پۇلغا ساۋاقداشلىرىڭىزغا بىرنەرسە ئالغاچ چىقارسىز.

نازاكەت دادىسىنىڭ ماقۇل بولغىنىنى ئاڭلاپ ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك يەڭگىل تىندى، لېكىن پۇلنى پەقەتلا ئالغىلى ئۇنمىدى.

— ئېلىڭ قىزىم، — دېدى ياقۇپ ئاكا يەنە زورلاپ، — ھېچبولمىغاندا ساۋاقداشلىرىڭىزنىڭ ئۆكىلىرىغىمۇ بولسا بىرنەرسە ئېلىۋالارسىز. شەھەردىن ئالايىتەن قۇرۇق قول چىقسىڭىز سەت تۇرىدۇ.

نازاكەت ئاران تەستە ئون يۈەن پۇلنى ئالدى.

— ماۋۇ ئون كويىنمۇ ئېلىڭ. يولدا كىرا قىلارسىز، — دېدى ياقۇپ ئاكا يەنە.

— ۋېلىسىپىت بىلەن چىقىمەن، — دېدى نازاكەت قەتئىيلىك بىلەن.

يەتتىنچى باب

ئانارگۈل

سەھرانىڭ ھەقىقىي گۈزەللىكىنى ھېس قىلالىغان ئادەم ئۇچۇن بەئەينى بىر جەننەت. زوقلىنالىغان، بەھرە ئالالىغان ئادەملەر ئۇچۇن ئۇنىڭ ھەممىلا پەسلى ئوخشاشلا گۈزەل، مېھرلىك، ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى شەھەرگە سېلىشتۇرۇش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. شەھەردە ئاغزى ـ بۇرنىنى تۇتۇۋالغاندەك بۇرۇقتۇرما بولۇپ قالغان نازاكەت شەھەر سىرتىغا چىقىشى بىلەنلا كۆڭلى ئېچىلىپ، ئۆزىنى گويا قەپەستىن بوشانغان قۇشتەك ئەركىن ـ ئازادە سەزدى. گەرچە 11 ـ ئاي ئاخىرلىشاي دەپ قالغان بولسىمۇ ھاۋا خېلىلا ئىسسىق ئىدى. نازاكەت پەلتوسىنى سېلىپ ۋېلىسىپىتنىڭ كەينىگە ئەپچىللىك بىلەن تاڭدى ـ دە، پىدالنى بار كۈچى بىلەن تېپىشكە باشلىدى.

سۇۋادان، جىگدە، سۆگەت قاتارلىق دەل ـ دەرەخلەر يالىڭاچلانغان بولۇپ، يول بويىغا تۆكۈلگەن سارغايغان ياپراقلارنى ئىزغىرىن كۈز شامىلى يەڭگىل ئۇچۇراتتى. كونىلار كۈز پەسلىنى «ئالتۇن كۈز» دەپ بىكار ئېيتمىغانكەن، بۇ يالغۇز كۈز پەسلىنىڭ ئەلۋەك، شېرىن، ئالتۇندەك نېمەتلىرىگىلا قارىتىپ ئېيتىلمىغان بولسا كېرەك. چۈنكى، دېھقانلار بىر يىللىق ئەمگەك مېۋىلىرىنى تولۇق يىغىپ بولدى. ئېتىزدا زىرائەتلەرنىڭ دېنى تۆگۈل، شاخ ـ شۇمبىلىرىمۇ قالمىدى. قاغا جىگدىسىدىن باشقا، ئاق جىگدە، نان جىگدە، يېمىش جىگدە،

قاپاق جىگده دەمسىز، ئىشقىلىپ، كەچ كۈز پەسلىنىڭ «چالمىلىرى» ھېسابلانغان بۇ مېۋىلەرنىمۇ قېقىپ ئەتىيازنىڭ «ئالمىلىرى» قىلىپ، 2 ـ، 3 ـ ئايلاردا ئىچ پۇشۇقى قىلىش ئۈچۈن ئۆيلىرىگە ئەكىرىپ بولۇشقان. ئەمما، ئالتۇن پەسىل تەبىئەتنىڭ ھۆسنىنى ئالتۇن رەڭگە بېزەپ كېتىپ قالغانىدەك، كەڭ دالا ـ قىرلاردىكى قومۇش، قىياق، يانتاق... زېمىن بويىقلىرىمۇ ئالتۇن رەڭدە، زېمىندىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغاندەك غەربتىكى قۇم بارخىنىنىڭ كۆكسىگە ئاستا ـ ئاستا باش قويۇۋاتقان، جامالى قان رەڭگىدە تاۋلانغان قۇياشنىڭ سۇس نۇرلىرىمۇ ئالتۇن رەڭدە بولۇپ، پۈتكۈل دالانى ئالتۇن رەڭ تۈسكە كىرگۈزگەن.

نازاكەت قۇم بارخىنىنى قوينىغا يوشۇرۇنۇشقا تەشىلىپ تۇرغان قۇياش بىلەن بەسلەشكەندەك، ۋېلىسىپىت پىدالىنى ئىلدام ـ ئىلدام تەپمەكتە. ئۇنىڭ ئالدىدىن يايلاقتىن قايتقان قوي ـ كالا توپلىرى خۇددى بەسلەشكەندەك بىرسى مەرىسە، بىرسى مۆرەپ ئۆتۈپ تۇرىدۇ. پادىچى بالىلارنىڭ زىل، جاراڭلىق تۇۋلىغان ناخشا ئاۋازى قوي ـ كالىلارنىڭ ئاۋازىغا تەڭكەش بولۇپ، ئاجايىپ ساددا ۋە يېقىملىق بىر خىل مۇزىكىنى شەكىللەندۈرىدۇ. قوي ـ كالىلارنىڭ ئايىغىدىن كۆتۈرۈلگەن ئاچچىق، قويۇق چاڭ ـ توزانلار بىرپەس لەيلەپ تۇرغاندىن كېيىن، ئاستا ـ ئاستا ھاۋاغا سىڭىپ كېتىدۇ. نازاكەت مال ـ چارۋىلار توپىدىنمۇ، ئۇلارنىڭ يېقىمسىز ئاۋازلىرىدىنمۇ بىزار بولمىدى، ئۇستىبېشى قويۇق چاڭ ـ توزانلارغا كۆمۈلۈپ كەتسىمۇ ئاغرىنمىدى. ئۇ يول بويى خۇددى تەبىئەت بىلەن ئەمدىلا تونۇشۇشقا باشلىغان سەبىي بالىلارغا ئوخشاش ھېلى تەبىئەت مەنزىرىلىرىگە مەھلىيا بولسا، ھېلى تاتلىق، كۆڭۈللۈك خىيالىلارغا ئەسىر بولاتتى، گاھى ئۆزىمۇ تۇيمىغان ھالدا قايسىبىر ناخشىلارنى دىمىقىدا غىڭشىپ قوياتتى. ئۇ گۈگۈم بىلەن تەڭ مۇھەممەتنىڭ ئۆيى تۇرۇشلۇق كەنتكە يېتىپ كەلدى.

گۈگۈم قوينىدا تىمتاسلىقلا چۆمگەن كەنتكە كىرىپ نازاكەت ئۆزىنى بىرئاز ياتسىرىغاندەك، تارتىنغاندەك ھېس قىلدى، ئاشۇنداق ھېس ـ تۇيغۇلار تۇپەيلىدىنمۇ مۇھەممەتنىڭ ئۆيىنى دەمالىلىقلا ئىلغا قىلالمىدى. دېمىسىمۇ، بىر قېلىپتا قۇيۇلغاندەك، كۈمىلاچ تاملار بىلەن ياسىلىپ، چۆرىسىگە ھەر خىل مېۋىلىك، مېۋىسىز دەل ـ دەرەخلەرنى تىكىپ باغ قىلىۋالغان دېھقان ئۆيلىرى بىر ـ بىرىدىن ئانچە پەرقلىنىپ كەتمەيتتى. نازاكەت ئۆرۈك پىششىقىدا ساۋاقداشلىرى بىلەن بىر قېتىم چىقىپ، بىر كۈن ئۆرۈك يەپ، ئويناپ كەتكەن بۇ ھويلىنى ھە دېگەندىلا «مۇشۇ شۇ» دەپ جەزم قىلالمىدى.

«مۇھەممەتنىڭ ئۆيى قايسى بولغىيدى. يازدا چىقاندىغۇ دەرۋازىسىنىڭ تۈۋىدىكى ئېرىقنىڭ بويىدا يوغان بىر تۈپ قارىنى يوق پور سۆگەت تۇرغاندەك قىلاتتى. ھازىر ھەممە ھويلىلارنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا بىر ـ بىرىدىن پەرقلەنمەيدىغان ھەر يوغان سۆگەتلەر تۇرىدۇ. ئەجەب بىر تەمتىلەپ قالدىما. مۇھەممەتنىڭ مەھەللىسى مۇشۇ ئىكەنلىكىغۇ ئېنىق. سوراي دېسەم بىرەر ئادەم سىرتقىمۇ چىقىپ قويمىدى ياكى بولمىسا خالىغان بىر دەرۋازىنى قېقىپ سورايمىكىن. شۇنداق قىلاي، بۇنداق تۇرىۋەرسەم، بىر دەمدىلا قاراڭغۇ چۈشۈپ كېتىدىغاندەك قىلىدۇ...»

ـــ ھوي، بۇ نازاكەتقۇ، ۋاي خۇدايىمەي، قانداق شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى جېنىم ئاداش سىلىنى بۇ تەرەپلەرگە؟

نازاكەت تونۇش ئاۋاز ئىگىسىگە چاقچاقلىق بىلەن بۇرىلىپ قارىدى ـ دە، خۇشاللىقىدىن ۋارقىرىۋەتتى:

ـــ ئانار ! ئانار، سەنمىدىك جېنىم ئاداش. ياخشى تۇردۇڭمۇ؟ نېمە ئىش قىلىپ يۈرىسەن بۇ يەردە. سېنىڭ ئۆيۈڭ بۇ كەنتتە ئەمەس ئىدىغۇ؟

ـــ ئاكامنىڭ ئۆيىگە كەلگەنىدىم، ـــ دېدى ئانارگۈل نازاكەتنىڭ سوئالىغا قىسقىلا جاۋاب بېرىپ، ـــ نېمانچە كەچ بولغاندا چىقىپ قالدىڭ بۇياقلارغا؟ ـــ ئانارگۈل نازاكەتنىڭ

جاۋاب بېرىشىنى كۈتمەيلا قولىدىن تۈتۈپ تارتتى، ــ يۈر، ئۆيگە كىرەيلى. مۇشۇ ئۆي ئاكامنىڭ ئۆيى بولىدۇ، ــ دېدى ئۇ ئۇدۇلدىكى بىر قورۇنىڭ دەرۋازىسىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ.

نازاكەت تۇزۇت قىلمايلا ئانارگۈلنىڭ كەينىدىن ۋېلىسىپىتنى يېتىلەپ ماڭدى. هويلا ئىچى خېلىلا كەڭرى ئىدى. دەرۋازىدىن كىرىشكە ئۇدۇل تەرىپى ئۆي ۋە ئاشخانا، ئوڭ تەرىپى كىچىكرەك باغ، سول تەرىپى ئېغىل ۋە ئەسكى ـ تۈسكىلەرنى قويىدىغان جاي ئىدى. ئۇلار هويلىغا كىرىشى بىلەنلا ئادەم هىدىنى ئالغان ئېغىلدىكى قوي ـ ئۆچكىلەر بەس ـ بەستە مەرەشكە باشلىدى.

ــ هازىرلا ئوتلاپ كىردى، يەنە ئوت تەمە قىلىدۇ بۇ تويمىغۇرلار. جىنىدەك تۇرۇپتۇر ئاداش، ئۆگزىگە چىقىپ شاخ تاشلاپ بېرىپ تاينىلىق قولۇمنى بىكار قىلاي.

ئانارگۈل شۇنداق دېدى ـ دە، ئېغىلنىڭ ئۆگزىسىگە شوتا بىلەن چىقىپ، ئۆگزىدىكى قوناق شاخلىرىدىن بىر قۇچاقنى ئېلىپ ئۆگزىنىڭ ئوچۇق يېرىدىن ئېغىلغا تاشلىدى ـ دە، پەسكە چۈشۈپ كىيىملىرىگە چاپلىشىۋالغان ئەخلەت ـ چاۋارلارنى قولى بىلەن قېقىپ چۈشۈرۈۋەتتى ۋە ئۆزىگە ئۆزى غودۇرىغاندەك قىلىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

ــ بولسا تېخى دەردى، بولمىسا تېخى دەردى. ئازراق ئۇلاغ ـ ئىلمەك بېقىپ قويمىسا تېخى دېھقانچىلىق قىلغىلى بولمىغان، باقسا بۇ بالاخورلارنىڭ قورسىقىغا بىرنېمە تېپىپ بېرىپ بولغىلى بولمىغان. هازىر هەممە يەرلەرگە كېۋەز تېرىلىپ كەتكەچكە، بۇغداي ـ قوناق تېرىيدىغانغا يەر ئاز قالدى. ئۆتكەن يىللاردا بىر تاغىرنى بەش موچەندىن ئالمايدىغان سېپىق سامانلارنىڭ تاغىرى بەش كويغا چىقتى، شۇمۇ يوق. ئۆزىمىزنىڭ ئېتىزىدىن چىققان سامان، شاخ ـ شۇمبىلار قىش كېلىپ بولغۇچە تۆگەيدۇ، يا كېۋەزنىڭ شادىسىنى قويغا تاشلاپ بەرگىلى بولمىغان. ئۆزىمىز دېھقان تۇرۇپ ئوت ـ سامانىنى پۇلغا ئېلىۋاتىمىز. چارۋا مالنى باقمايلى دېسەك، قولىمىزدا ئون ـ ئون

بەش مودەك يەر بار. ئاشۇ يەرگە قىغ قويمىساق دېھقانچىلىق قىلغىلى بولمايدۇ. خىمىيەۋى ئوغۇت تۇتىيا بولۇپ كەتتى. ئۆزۈكمۇ بىلىسەن ئاداش، يەر بىلەن چارۋا بىز دېھقان خەقنىڭ جېنىمىز. ۋوي، كاسىلداپ تۇرىۋەرگىنىمنى قارا، ـــ ئانارگۈل نازاكەتنىڭ قولىدىكى ۋېلىسىپىتنىڭ رولىغا ئېسىلدى، ـــ ۋېلىسىپىتنى ماڭا بېرە ئاداش.

ئانارگۈل نازاكەتنىڭ قولىدىن ۋېلىسىپىتنى ئېلىپ باراڭنىڭ ئاستىدىكى سۇپىغا دەس كۆتۈرۈپ ئالدى ـ دە، دەرھال ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ، ئېلېكتىر چىراغنى ياقتى.

ـــ قېنى، ئۆيگە كىرە.

نازاكەت بوسۇغىدىن ئاتلاپلا تولىمۇ يوغان سېلىنغان ئۆيگە قاراپ ھەيران قالدى. ئۆينىڭ تام ـ تورۇسلىرى ئىسلىشىپ قارىداپ كەتكەنىدى. نازاكەت ئۆينىڭ يېرىمىنى دېگۈدەك ئىگىلىگەن سۇپىنىڭ تۆر تەرىپىدىكى كىگىزنىڭ ئۈستىگە سېلىنغان كۆرپە ئۈستىدە ئولتۇردى ـ دە، قائىدە بويىچە پەتە ئوقۇپ «ئاللاھۇئەكبەر» دەپ ئىككى ئالقىنى بىلەن يۈزىنى سىيپىغاندىن كېيىن، ئورنىدىن تۇرۇپ ئانارگۈلدىن قايتا تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىدى. ئانارگۈلمۇ نازاكەتتىن خۇددى يىراق يەردىن كەلگەن تۇغقىنىدىن ھاردۇق سورىغاندەك قايتا ـ قايتا ھاردۇق سورىدى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ، ئىنى ـ سىڭىللىرىنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى، ئاندىن يان ئۆيگە داستىخان راسلاش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى. بۇ ئۆيدە يالغۇز قالغان نازاكەت ئۆيئىچىگە قايتا نەزەر تاشلىدى. ئۆينىڭ تېمىغا گۈللۈك رەختە چۆرگۈلىتىپ ئىككى قات زەدىۋال تارتىلغان بولۇپ، ھېچقانداق ھەشەمسىزلا ياغاچ ۋە بورا بىلەن يېپىلغان تورۇسنىڭ ئۇ يەر ـ بۇ يېرىدە قومۇش ساڭگىلاپ قالغان. بىرنەچچە يېرىگە تور باغلاپ كەتكەنىدى. يېرىمىغا كىگىز سېلىپ، يېرىمىنى شۇ پېتىچە تاشلاپ قويغان سۇپىنىڭ توپلىرى كىگىزنىڭ گىرۋەكلىرى بىلەن بىرلىشىپ كەتكەنىدى. سۇپىغا لىق كەلگۈدەك ياساتقان،

لېكىن سىرلاتمىغان كاتىنىڭ ئۇستىگە بىرنەچچە يوتقان ـ كۆرپىلەر يىغىلغان. قوش قاناتلىق ئىشىكنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى دېرىزىلەرنىڭ بىرسىنىڭ تۈۋىگە توختىتىپ قويۇلغان كىيىم تىكىش ماشىنىسى ئۇستىگە گۈللىرى كەشتىلەپ بولۇنمىغان ياستۇق قېپى ئارتىپ قويۇلغاندى. ئۆيئىچىنى لامپۇچكا غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى. نازاكەت ئاستا ئورنىدىن قوزغىلىپ كىيىم تىكىش ماشىنىسى ئۇستىدىكى ياستۇق قېپىنى قولىغا ئېلىپ گۈل كەشتىلىرىنى كۆرۈشكە باشلىدى. «ئەجەب چىرايلىق كەشتىلەپتۇ... ئانارنىڭ قول ھۈنىرىمىدۇ ياكى...»

ــ بۇ نەرسىگە قىزىقىپ قېلىۋاتامسەن قانداق؟ ــ دېدى داستىخان كۆتۈرۈپ كىرگەن ئانارگۈل نازاكەتنىڭ خىيالىنى بۆلۈپ.

ــ چىرايلىق كەشتىلىنىپتۇ، ــ دېدى نازاكەت قايىل بولغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ۋە قايتىپ كېلىپ كۆرپىدىن ئورۇن ئالدى.

ئانارگۈل قولىدىكى داستىخانىنى نازاكەتنىڭ ئالدىغا سالدى ـ دە، پىيالىگە چاي قۇيدى ۋە يان ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىرىپ كېتىپ، بىر پەتنۇستا گۆلە، قاق، جىگدە، ئامۇت... قاتارلىق يەل ـ يېمىش، يەنە بىر پەتنۇستا نان ئاچىقتى. ئۇ نازاكەتنى چايغا تەكلىپ قىلىپ قويۇپ، ئىچكىرى ئۆيگە چىقىپ كېتىپ بىر قوغۇننى كۆتۈرۈپ كىرىپ پىچاق سۆز باشلىدى:

ــ ئېتىز ئىشلىرىدىن قولۇمنى بوشاتقان ۋاقىتلىرىمدا ئاشۇنداق ياستۇق قېپى، ئىچ كۆڭلەك، مەلەڭزە، پەردە قاتارلىق نەرسىلەرنى ئىشلىدىم. دەسلەپ قوشنىلارغا بىكارغا تىكىپ بەردىم. كېيىن يىراق ـ يېقىندىن ئىش بۇيرۇتىدىغان بولدى. قىلغان ئىشىمغا سىمكار دەپمۇ تۇرۇۋالمايمەن، بەرگىنىنى ئالمەن، ئاز بولۇپ قالدى دەپ رەنجىمەيمەن، بىرسى ئازراق بەرسە، يەنە بىرسى جىقراق بېرىدۇ. قولۇڭدىكىسىمۇ خەقنىڭ

بۇيرۇتمىسى. شەھەرلىكلەرگە ئوخشاش چىرايلىق ئىشلىيەلمەيمەن. لېكىن، سەھرادىكى بۇ توپا تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان ئۆيلەرگە مۇشۇمۇ چىرايلىق يارىشىدۇ. قولۇڭنى تارتىۋالماي ئالە ئاداش، سەھرا دېگەندە تۇزۇكرەك بىرنەرسە بولمايدىكەن، ئاران بىر چىققان ۋاقتىڭدا خەۋەرسىز بولۇپ قاپتىمەن.

ــ ياق، ئۇنداق دېمە ئاداش، قوغۇن يېمىگىلى خېلى ۋاقىتلار بولۇپ قاپتىكەن، يازنىڭياقى مۇشۇنچىلىك تاتلىق قوغۇن يېمەپتىكەنمەن. جىقلا يەۋالدىم.

ــ ماقۇل ئەمىسە، مۇنۇ نەرسىلەرگە باققاچ ئولتۇرغىن، مەن بىرنەرسە قىلاي. كۆڭلۈڭ قانداق تاماققا تارتىدۇ؟

ــ ئاۋارە بولما، ــ دېدى نازاكەت ئانارگۈلنى توسۇپ، ــ قوغۇن، يەل ــ يېمىشلەر بىلەن قورسىقىم ئوبدانلا تويۇپ قالدى، تاماق ئېتىمەن دېمە.

ــ شۇنداق بولسىمۇ تۆت تال گۈلە ــ قاق بىلەن يانقىلى بولمايدۇ ــ دە، كېچە ئۇزاق، ئاران بىر چىققىنىڭدا ئاچ قالمىغىن يەنە.

ــ ئۆزۈڭنىڭ قورسىقىڭ قانداق ئىدى؟ ــ سورىدى نازكەت بىر ئىشنى ئېسىگە ئالغاندەك، ــ بايا «بۇ ئاكامنىڭ ئۆيى» دېگەندەك قىلمۇدىڭ. ئاكاڭ بىلەن يەڭگەڭگە تاماق ئېتىپ قويىمەن دېسەڭ ئۆزۈڭنىڭ ئىختىيارىڭ. ئىشقىلىپ، مېنىڭ ھېچنېمە يېگۈم يوق ياكى بولمىسا مۇنداق قىلايلى، ــ نازاكەت دەرھال سومكىسىنى ئېچىپ، ئىچىدىن سولياۋ خالتىغا قاچىلانغان گۆشگىردىنى داستىخانغا ئېلىشقا باشلىدى، ــ بۇ گۆشگىردىلەرنى شەھەردىن ئالغاچ چىققانىدىم. گەپ بىلەن بولۇپ كېتىپ ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ قاپتۇ. ئاكاڭ بىلەن يەڭگەڭ كەلسە مۇشۇ گۆشگىردىنى يەپ ياتار.

ــ بۇنچە ئاۋارە بولمىساڭمۇ بولاتتى. رەھمەت ئەمىسە، ــ ئانارگۈل داستىخاندىكى گۆشگىردىنى رەھمەت ــ تەزىم بىلەن ئالغاندىن كېيىن، يان ئۆيدىن بىر ئۇنئالغۇنى كۆتۈرۈپ چىقتى، ــ

ناخشا تىڭشىغاچ مۇڭدىشايلى.

ئانارگۈل ئۇنئالغۇنىڭ كۈنۈپكىسىنى بېسىشى بىلەن، بىر ئەرنىڭ دۇتار بىلەن ئورۇنلىغان شوخ ناخشىسى ئاڭلاندى.

ــ دۇتارغا ئەجەبمۇ ئۇستىكەنە؟ كىمنىڭ ناخشىسى بۇ؟ ــ دېدى نازاكەت زوقلىنىپ، ــ ئاكاڭ ناخشىچىمۇ يا؟

ــ ياق، بۇ ئاكام ئەمەس، ــ دېدى ئانارگۈل جىددىي ھالدا تۇزىتىش بېرىپ ۋە شۇ ھامان ۋىلىققىدە كۈلۈۋەتتى، ــ ئەجەبمۇ بىر قىزىق ئىش بولدى ـ دە!

ئانارگۈل شۇنداق دېدى ـ دە، تېخىمۇ قاتتىق كۈلۈشكە باشلىدى، ئۇنىڭ بۇ تۇيۇقسىز كۈلكىسىدىن نازاكەت ھېچنېمىنى چۈشەنمەي ئەجەبلەندى، «بۇنچىۋالا كۈلۈپ كەتكۈدەك نېمە ئىش بولغاندۇ» دەپ گاڭگىرىدى.

ــ نېمە بولدى ساڭا، ئەجەب كۈلۈپ كەتتىڭغۇ؟

ــ توۋا، ئەجەب بىر ئىش بولدى، ــ ئانارگۈل شۇنداق دېدى ـ دە، يەنە كۈلۈشكە باشلىدى، كۈلكىدىن ئۆزىنى ئاران ـ ئاران توختىتىپ تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلىدى، ــ سەندىن باشتىلا يوشۇرماسلىقىم كېرەك ئىدى نازاكەت. سەن بۇ ئۆينى ھازىرغىچە ئانارنىڭ ئاكىسىنىڭ ئۆيى دەپ چۈشەندىڭ، شۇنداقمۇ؟ سەن بىلەن تۇيۇقسىز كۆرۈشۈپلا يالغان سۆزلىگۈم كەلدى. ئەسلىدە چاقچاق قىلىپ شۇنداق دەپ قويغانىدىم. تېخى سېنى «مۇھەممەتتىن ئاللىبۇرۇن ئاڭلاپ بولدى، خەۋەر تاپتى» دەپ ئويلاپتىمەن...

ــ نېمىنى دەيسەن؟ ئەجەبمۇ ئادەم چۈشەنمەيدىغان بىر گەپلەرنى قىلىپ كەتتىڭغۇ؟ ــ دېدى نازاكەت ئانارگۈلنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

ــ ئالدىرىما، ھازىر ئېيتىپ بېرىمەن، ــ دېدى ئانارگۈل كۈلكىسىنى توختىتىپ، ــ بىلىپ قوي نازاكەت، بۇ ئاكامنىڭ ئۆيى ئەمەس، مېنىڭ ئۆيۈم. مەن توي قىلدىم. ئۇچ ئاي بولاي دەپ قالدى...

ـــ نېمە دېدىڭ؟ تۇي قىلدىم دەمسەن؟ ـــ دېدى نازاكەت قۇلىقىغا ئىشەنمىگەن ھالدا ھەيرانلىق بىلەن ئانارگۈلنىڭ كۆزلىرىگە مىختەك قاراپ، ـــ نېمانچە تېز. ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇغۇ، چاقچاق قىلمۇاتمايدىغانسەن ئانار. ئەجەب...

ـــ ئىشەنگىن، چاقچاق قىلمىدىم، ـــ دېدى ئانارگۈل ئەمدى كۆلكىسىنى رەسمىي توختىتىپ، ـــ سەن ھازىر ھەرقاچان «تۇي قىلغان بولساڭ، ئۆيىدە ئېرىڭ كۆرۈنمەيدۇغۇ» دەپ سوراپ قېلىشىڭ مۇمكىن، ھەپتە بولدى، ھاشارغا كەتتى.

ـــ ھاشارغا كەتتى؟

ـــ ھەئە، ناھىيە بويىچە ئېلىپ بېرىلغان قىشلىق ئۆستەڭ قۇرۇلۇشىغا كەتكەن، يولىغا قاراپ ئولتۇرمەن، بۇگۈن كېلەرمىكىن دېسەم كەلمىدى، بەلكىم ئەتە كېلىپ قالار.

ـــ سەن قاناداق بولۇپ بۇنچە تېز تۇي قىلىپ قالدىڭ، مەكتەپتىكى ۋاقتىڭدا بىللە يۈرگەن...

ـــ قويە بۇ گەپلەرنى، ـــ دېدى ئانارگۈل قولىنى سىلكىپ، ـــ مەكتەپتىكى ۋاقىتتا كەينىمگىغۇ بىرنەچچە ئوغۇل بالا كىرىۋالغان، ئۆزۈڭمۇ بىلسەن. سىنىپتا ئوچۇق ـ ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن مۇھەببەتلىشىپ يۈرۈۋاتقانلارمۇ خېلى بار ئىدى. دەسلەپتە ھەۋەس قىلدىم. «باشقىلار قىلغان ئىشنى مەن قىلسام نېمىشقا بولمايدىكەن» دەپ ئويلىدىم. شۇنىڭ بىلەن كەينىمگە كىرىۋالغان ئوغۇللارنىڭ بىرسىگە ماقۇلمۇ بولدۇم. شۇنىڭ بىلەن مۇھەببەتلەشكەن بولدۇم. ئىككى كۈندە بىرەر قېتىم كەچتە خالىي يەرلەرگە بېرىپ قۇچاقلاشتۇق، سۆيۈشتۇق. ئۇنىڭدىن ئارتۇق تەلەپكە ھەرگىز ماقۇل بولمىدىم. بىر كۈنى ئۆيگە چىقسام ئانام خۇددى مېنىڭ ھەممە ئىشلىرىمنى بىلىپ قالغاندەكلا «قىز بالا دېگەن ئۆزىگە مەھكەم بولغىنى ياخشى. ئوغۇل بالا بىلەن بەك يېقىن ئارىلاشمىڭ قىزىم. تۇي قىلماي تۇرۇپ قىز بالىنىڭ كۆكسى، ساغرىسى يوغىناپ قالسا، ئېپى ـ

مەلىنىڭ ئاھانىتىگە قالىدۇ. ھەممىدىن ياماڭ يېرى، ياماڭ ئاتلىق بولۇپ ئولتۇرۇپ قالىدۇ» دېمەسما، نومۇستىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولدۇم، ئەتىسى مەكتەپكە كېلىپلا ھېلىقى بالا بىلەن ئايرىلىپ كەتتىم. شۇنىڭدىن كېيىن بىرسى بىلەن مۇھەببەتلىشىپ باقمىدىم.

— ئەمىسە...

— قانداق بولۇپ بۇنچە تېز توي قىلىپ قالدىڭ دېمەكچىمۇ سەن، — دېدى ئانارگۈل نازاكەتنىڭ گېپىنى تارتىۋېلىپ، — ئۆزۈممۇ تويۇم ھەرقانچە تېز بولسا كېلەر يىلى ئورمىدا بولار دەپ ئويلىغانىدىم. نىكاھ غايىب دېگەن شۇ ئوخشايدۇ.

— گېپىڭدىن قارىغاندا، تۇزۇك تونۇشمايلا توي قىلغان ئوخشىمامسەن.

— شۇنداق بولدى، — دېدى ئانارگۈل پەرۋاسىزلا، — مەن ئوقۇش پۈتكۈزۈپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇ مېنى بىر - ئىككى قېتىم كۆرۈپ قاپتۇ، تېگى - تەكتىمنى سۈرۈشتۈرگەندىن كېيىن، دادام - ئانىلار بىلەن سۆزلىشىپتۇ. دۇتار - ناخشىغا خېلى ئۇستا بولغاچقىمۇ يېزىدا خېلىلا نامى بار ئىكەن. دادام «ئاغزى بىر ئېغىز كەلمىگە كەلمەيدىغان، داۋاملىق ئېشەك ھاڭرىغاندەك ناخشا توۋلاپ يۈرىدىغان ئۇنداق ئادەمنى كۈيۈ ئوغۇل قىلمايمەن» دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى، ئانامۇ دادامنىڭ گېپىنى ياقلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ توي قىلىش تەلىپىنى رەت قىلىۋەتتى. لېكىن، ئۇ ئۇنىڭلىق بىلەن بولدى قىلمىدى. بىر كۈنى سەھەردە مەسچىتكە بامدات نامىزىغا ماڭغان دادام ئۇنى بوسۇغىمىزغا بېشىنى قويۇپ ئۇخلاپ قالغان ھالەتتە كۆرۈپ، چىرايلىقچە نەسىھەت قىلىپ يولغا سالىپتۇ. بۇ ئىش ئاخىر ئەل - جامائەتنىڭ ئاغزىغا چىقىقىلى تۇردى. ئۇ خەقلەرگە «ئانارگۈل بىلەن پۈتۈشۈپ قويدۇم، دادىسى ماقۇل دېمىسە ئەپقاچىمەن» دەپ يۈرۈپتۇ. بۇ گەپ قانداق بولۇپ دادامنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ قالغان، بىر كۈنى ئانامنىمۇ، مېنىمۇ بولدى دېگۈچە تىللاپ

هارغاندىن كېيىن، ئۇنى چاقىرتىپ ئەكېلىپ، تېزدىن توي تەييارلىقى قىلىشقا بۇيرۇدى. ئەمەلىيەتتە، مەن ئۇنىڭ بىلەن بىر قېتىممۇ سۆزلىشىپ باقمىغانىدىم. بۇ گەپنى دادامغا دېسەم، دادام گېپىمگە پەقەتلا ئىشەنمىدى. شۇنىڭ بىلەن ھايت ـ ھۇيت دېگۈچىلا تويۇمنى قىلىپ قاراپ ئولتۇردى.

ـــ ئەجەب بىر ئىش بوپتۇ ـ ھە ! ـــ دېدى نازاكەت بىرئاز ھەيران بولغان ھالدا، ـــ گېپىڭدىن قارىغاندا، سەن بۇ تويغا قوشۇلۇپمۇ كەتمەيدىكەنسەن. نېمىشقا دادىڭغا ئوچۇقىنى ئېيتىپ قارشىلىق بىلدۈرمەيدىك. توي ئىشى دېگەن ئۆمۈر سودىسى تۇرسا، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن ئەمدىلا ئوقۇش پۈتكۈزگەن تۇرساڭ.

ـــ جېنىم ئاداش، سەن بۇ ئىشقا بۇنچىۋالا ھەيران بولما، ـــ دېدى ئانارگۈل نازاكەتكە چۈشەندۈرۈپ، ـــ بۇ دېگەن شەھەر ئەمەس، يېزا. بۇ يەردە قىز ـ يىگىتلەر مۇھەببەت باغلىشىپ توي قىلىمىز دەپ يۈرسە، ئۆزلىرىگە تۈگىمەس ئاۋارىچىلىك ۋە ھاقارەت تېپىۋالىدۇ، قىز بالا سۆز ـ چۆچەككە قالىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يەردىكى يېشى ئون ئۈچتىن ئاشقان قىزلارنىڭ ھەممىسىنىڭ بېشى باغلاقلىق، بىزنىڭ مەھەللىدە مەندىن ئىككى ـ ئۈچ ياش كىچىك قىزلارنىڭمۇ ئالدىنىڭ بىرەردىن بالىسى بار. ئىتتىكرەك توي قىلىۋالمىساڭ، خەقلەر «ئەر چىقمىدى، ئولتۇرۇپ قالدى» دەپ گەپ تاپىدۇ. مېنىڭ كەينىمدىنمۇ ھېلىقىدەك گەپ چىققاندىن كېيىن، دادامنىڭ دەرھال تويۇمنى قىلىشقا ئالدىرىغىنى شۇ. گەپ ئاۋۇپ كەتسە ئاتا ـ ئانامنىڭ يۈزىگە سەت بولىدۇ ئەمەسمۇ. شۇڭا، مەنمۇ ئارتۇقچە كەينىمگە تارتىپ تۇرۇۋالمىدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئىككى يىل ئاۋۇال تۇغۇپ كېتىپتىكەن. توي قىلغاندىن بۇيان قېيىنئاتا دەردى تارتماي ئۆتۈۋاتىمەن. بۇ ئۆيلەر ئۇنىڭغا ئاتا ـ ئانىسىدىن مىراس قالغان ئۆيلەر.

ـــ ھازىر قانداق ئۆتۈۋاتىسىلەر؟

ـــ ياماڭ ئەمەس، ـــ دېدى ئانارگۈل، ـــ ئېتىز ـ ئېرىقنىڭ

ئىشلىرىنى بىللە قىلىمىز. ئېغىر ئىشلارنى مېنى قىلغىلى قويمايدۇ. قولى بوشىغان ۋاقىتلاردا دۇتار چېلىپ بېرىدۇ. ئەل ـ ئاغىنىلىرى بىلەن ئانچە ـ مۇنچە ھاراق ئىچىپ، قىمار ئوينىاپ قالغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئارتۇقچە ئەسكى خۇيى يوق، ئورۇپ ـ دۇمبالايدىغان ئىشنى قىلمىدى.

نازاكەت ئانارگۈلنىڭ سۆزلىرىنى تىڭشىغان پېتى ئۇن ـ تىنسىز ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇ ئانارگۈلنى بىر ئىشنى توغرا قىلمىغاندەك، ئانارگۈلگە ئۇۋال بولغاندەك تۇيغۇغا كەلدى. لېكىن، ئانارگۈلنىڭ قايسى ئىشنى خاتا قىلغانلىقىغا، نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئۇۋال بولغانلىقىغا ئۆزى قانائەتلەنگۈدەك جاۋاب تاپالمىدى، كۆڭلىنىڭ بىر يەرلىرى تولىمۇ ناخۇش، تۇمانلىق ئىدى.

ـــ مۇھەممەتنىڭ ئۆيى مۇشۇ ئەتراپتىمۇ؟ ـــ سورىدى نازاكەت بىر ئازدىن كېيىن جىمجىتلىقنى بۇزۇپ.

ـــ ھەئە، مۇشۇ ھويلىدىن ساناپ يۇقىرىغا ماڭسا ئالتىنچى ھويلا شۇ. مۇھەممەتمۇ ھاشارغا كەتكەن. ئۇمۇ بۈگۈن كەلمىسە، ئەتە كېلىپ بولىدۇ. بىلەمسەن نازاكەت، مۇھەممەتمۇ كەينىگە تارتىپ چىڭ تۇرۇۋالمىغان بولسا، ھېلىغىچە ئۇمۇ تۇيۇ قىلىپ بولغان بولاتتى.

ـــ شۇنداقمۇ تېخى، ـــ دېدى نازاكەت قىزىقىپ، ـــ ئۇ نېمىشقا كەينىگە تارتىپ تۇرۇۋالدىكىنە.

ـــ بۇ تەرىپىنى مەنمۇ بىلمىدىم، دادىسىمۇ ئۆيلەپ قويماي دېسەم ئۇنىمىدى دەپ قاقشاپ يۈرگۈدەك. يا ئۆزىنىڭ كۆڭلىگە پۈككىنى بارمىكىنتاڭ، كۈنبويى قولىدىن كىتاب چۈشمىگىنى چۈشمىگەن ئۇنىڭ. بىزنىڭ ئابلىز بىلەن كۆڭلى يېقىن. پات ـ پات سېنىڭ ھەم ئوقۇشقا كەتكەن ساۋاقداشلارنىڭ گېپىنى قىلىشىپ قالىمىز. ئوقۇشقا كەتكەن ساۋاقداشلار بىلەن خەت يېزىشىپ تۇرۇۋاتامسەن. سېنى «خالمۇرات بىلەن يۈرۈپتۇ» دەپ ئاڭلىغاندۇق، راستمۇ؟

ـــ ساۋاقداشلار بىلەن خەت يېزىشىۋاتىمەن، ـــ دېدى نازاكەت ئانارگۈلنىڭ كېيىنكى سوئالىغا جاۋاب بېرىشنى خالىمايلا، ـــ هەممىسى ياخشى تۇرۇپتۇ. سەن خەت يېزىشمىدىڭمۇ؟

ـــ خەت يېزىشقۇم بار ئىدى. ساۋاقداشلاردىن خەت كەلسە ئابلىزنىڭ ئاچچىقى كېلىدۇ. ئوغۇل ساۋاقداشلىرى بىلەن خەت يېزىشىۋاتامدىكىن دەپ كۈنلەپ قالىدىكەن، شۇڭا خەت يازمىدىم. ۋاقىتمۇ بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ، ئورۇن سالايلا، ياتقاچ مۇڭدىشامدۇق.

ـــ مەيلى، شۇنداق قىلايلى.

ئانارگۈل ئوڭ تەرەپتىكى قازناق ئۆيگە ئىككى كىشىلىك ئورۇن سالدى. مەشكە ئوت ياقاي دېگەنىدى، نازاكەت «ئۆينىڭ ئىچى بەك ئىسسىپ كەتسە ئۇخلىيالمايلا قالىمەن» دەپ ئوت ياقمىلى قويمىدى. ئىككى ساۋاقداش ئۇن ـ تىنسىز چەكسىز خىياللار قوينىغا پاتقىنىچە ئاستا ـ ئاستا ئۇيقۇغا كەتتى.

سەككىزىنچى باب

كۆرۈنگەن تاغ...

1

گۈلىستان بىلەن خالمۇراتنىڭ ھايات، جەمئىيەت ۋە كىشىلىك تۇرمۇش يولىغا تۇتقان ئوخشىمايدىغان پوزىتسىيەلىرى، كۆزقاراشلىرى، چىقارغان خۇلاسە ـ يەكۈنلىرى، ئانارگۈل بىلەن مۇھەممەتنىڭ ئالدىغا زورلۇق بىلەن دۇچ كەلگەن ئۆمۈر سودىسى ۋە ئۇلارنىڭ بۇ ئىشقا تۇتقان ئوخشىمايدىغان پوزىتسىيەلىرى بىرلىشىپ، نازاكەتنىڭ كاللىسىدا يەشكىلى بولماس چىگىچ تۈگۈن ۋە چېكى يوق خىياللار دۇنياسىنى پەيدا قىلىپ، تاكى تۇن تەڭ بولغۇچە كۆزىگە ئۇيقۇ يولاتمىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ، دوستلىرىنىڭ ئىستىقبالى ھەققىدە، كەلگۈسى ھەققىدە ئويلىدى، ئاۋۇال ئاخشامدىن تاكى تۇن تەڭ بولغۇچە ئويلىدى، نەچچە ئون قېتىم ئولۇك يېنىغا، نەچچە ئون قېتىم سول يېنىغا ئۆرۈلدى، بۇ تۈگىمەس چىگىچ خىياللاردىن قۇتۇلۇپ تېزرەك ئۇخلاش ئۈچۈن كۆزلىرىنى يۇمۇپ باقتى، لېكىن كىرپىكلىرىگە ئۇيقۇ قونىدىغاندەك ئەمەس ئىدى، ئۇنىڭ ئۇيقۇسى پۈتۈنلەي قاچقانىدى.

نازاكەت گۈلىستان بىلەن خالمۇراتنىڭ خېتىنى كاللىسىدىن بىر قۇر ئۆتكۈزۈپ، ئۇلارنىڭ قىلغان سەممىي نەسىھەتلىرىنى يەنىلا توغرا تاپمىدى. ئۇنىڭ خىيالى مۇھەممەت بىلەن ئانارگۈلگە يۆتكەلگەندە، ئىختىيارسىز يوتقاندىن سۇغۇرۇلۇپ

چىقىپ، تامغا يۆلىنىپ ئولتۇردى. ئۇ مۇھەممەتكە ئىچ ئاغرىتتى، تولىمۇ قىممەتلىك بىر بۇيۇم ئېتىبارسىز تاشلىنىپ قالغاندەك بىر تۈيغۇغا كېلىپ، كۆڭلى ئاچچىق ھېسلارغا تولدى. نېكاھ ئىشىدا ئىرادىسىزلىك قىلمايلا، ئارزۇسى بويىچە ئىش قىلىشنى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تەلىپىنى، ئارزۇسىنى دەپلا، تېزلا نېكاھ بويۇنتۇرۇقىغا چۈشۈپ قالماسلىقىنى ئويلىدى ۋە مۇھەممەت بىلەن كۆرۈشۈپ، مۇشۇ ئىش توغرىسىدا ياخشىراق سۆزلىشىپ، مۇھەممەتنى رىغبەتلەندۈرۈشنى، مەدەت بېرىشنى كۆڭلىگە پۈكتى. «توي قىلىش ھازىرچە ئالدىرايدىغان ئىش ئەمەس. نېكاھ ۋە ئائىلە ئادەمنىڭ گۈزەل ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى بوغۇپ ئۆلتۈرىدىغان خەتەرلىك قاپقان. ئۇنىڭغا ئالدىراپ دەسسەپ سېلىشتىن ئېھتىيات قىلىش لازىم...» نازاكەت ئەنە شۇلارنى كاللىسىدىن ئۆتكۈزگەچ، يېنىدا بەخىرامان يەڭگىل خورەك تارتىپ ئۇخلاۋاتقان ئانارگۈلگە قاراپ ۋۇجۇدىنى ئېچىنىش تۈيغۇلىرى قاپلىدى. ئاي نۇرى دېرىزىدىن يانتۇ چۈشۈپ، ئۆيئىچىنى گىرىمسەن يورۇتۇپ تۇراتتى. نازاكەت ئاي يورۇقىدا دوستىنىڭ ئالمىدەك مەڭزىگە، بىرئاز يوغانراق، لېكىن قان سۈركەپ قويغاندەك قىزىل لېۋىگە، ئىنچىكە، ئەمما سارغۇچراق كەلگەن قېشىغا ۋە چۈۋۈلۈپ ياستۇقىغا بىر كەلگەن ئۆرۈمە چېچىغا قاراپ ئۇزاققىچە خىيال سۈرۈپ ئولتۇردى. «نېمانچە بىغەم بولۇپ قالغانسەن ئانار. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ تۇرمۇشقا، ھاياتقا ئارتۇقچە تەلىپىڭ يوق سېنىڭ. بېپەرۋالىقىدىنمۇ، خاپىچىلىقلىرىڭدىن خۇشاللىقىڭ كۆپ. سېنىڭ نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق بولۇۋالغانلىقىڭنى بىلمەيمەن. بەلكىم بۇمۇ سېنىڭ پېشانەڭگە پۈتۈلگەن قىسمەتتۇ. شۇ تۇرقىدا سېنى ئەيىبلەشنىمۇ، ئەيىبلىمەسلىكنىمۇ بىلمەيۋاتىمەن. بەلكىم سېنىڭ توغرىدۇر. بەلكىم كېيىنچە مۇشۇ قىلغانلىرىڭ ئۈچۈن بىر ئۆمۈر پۇشايمانغا قالارسەن، لېكىن مەن سەندەك شۇكۇر ـ قانائەتچان ئەمەس، مېنىڭ ھاياتقا بولغان ئارزۇ ـ تەلەپلىرىم بەك

كۆپ. مەن شۇنىڭ ئۈچۈن تىنىم تاپمايمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن غەمسىز، خاتىرجەم، خۇشال - خۇرام يۈرەلمەيمەن. خۇدايىم ھەممىزنىڭ بەختىمىزنى بېرەر دوستۇم...» نازاكەت باش - ئاخىرى يوق خىياللار قاينىمىغا كىرىپ قالغاندى. ئۇ دوستلىرى تۇغرۇلۇقمۇ، ئۆزى توغرۇلۇقمۇ ئويلىدى، ئۆزىنىڭ ھايات مۇساپىسىدىكى تېخى نىشانسىز، دېڭىز ئوستىدە يەككە - يېگانە تۇرۇپ قالغان قولۇاقتەك تەقدىرى توغرۇلۇق باش قاتۇردى. ئۇنىڭغا گۈلىستان تولىمۇ رەھىمسىز، خالمۇرات تولىمۇ غايىۋى ۋە غۇۋا، مۇھەممەت تولىمۇ جاپاكەش ۋە رەتلىك، ئانارگۈل بولسا غەمسىز ۋە بىپەرۋا بولۇپ كۆرۈندى.

قىش پەسلىنىڭ كۇندۇزى قىسقا، كېچىسى ئۇزاق بولىدۇ. مانا مۇشۇ ئۇزاق كېچىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەك قىسمىنى ئەنە ئاشۇنداق بىر تالاي گادىرماچ خىياللار بىلەن بەند بولۇپ ئۆتكۈزۈپ، تۇننىڭ كېيىنكى يېرىمىدا كىرپىكىنى ئاران تەستە ئىلىنىشتۇرغان نازاكەت تاڭغا يېقىن لايدەك ئۇخلاپ قالغاندى. بىراق، بامدات ۋاقتى بىلەن بەس - بەستە چىللاشقان خورازلارنىڭ ئاۋازى، ئېشەكلەرنىڭ ھاڭراشلىرى، ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرى، مەزىنىنىڭ توۋلىغان مۇڭلۇق ئەزان ساداسى قوشۇلۇپ نازاكەتنىڭ شېرىن ئۇيقۇسىنى بۇزدى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپلا ئانارگۈلنىڭ بېشىغا ئاق لېچەكنى چوڭقۇر سالغىنىچە جاينامباز ئوستىدە يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ نامباز ئوقۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئالدىراپ ئورنىدىن تۇردى - دە، مەشنىڭ ئوستىگە قويۇپ قويغان چەينەكتىكى قىزىق سۇنى ئىۋرىتقا تەڭشەپ، تەرەت ئېلىپ كىرىپ، ئانارگۈلنىڭ يېنىغا ــ جاينامازنىڭ بىر بۇرجىكىگە سىغدالدى ۋە بامدات نامىزىنى بارلىق ئىخلاسى بىلەن ئۆتەشكە باشلىدى. گەرچە ئۇ ئانارگۈلگە ئوخشاش جاينامباز ئوستىدە ئۇزاقتىن - ئۇزاق تەسۋى سىيرىپ ئولتۇرمىغان بولسىمۇ، لېكىن تۆت رەكەت بامدات نامىزىنى ئىخلاسى بىلەن ئادا قىلغاندىن كېيىن، خۇدادىن ئۆزىگە ئىمان، ئىنساب، بىلىپ -

بىلمەي قىلغان گۇناھلىرىغا مەغپىرەت، ئەل ـ يۇرتقا ئامانلىق، ئاتا ـ ئانىسىغا ئۇزۇن ئۆمۈر، ئىنى ـ سىڭىللىرىغا بەخت ـ سائادەت، مۇشكۇل ئىشلىرىغا ئاسانلىق تىلەپ دۇئا قىلدى. ئۇ دۇئاغا قول كۆتۈرگەندە كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلدى.

ئەتىگەنلىك ناشتىغا ئۇلار قول ـ قولچە ھالۋا ۋە ھورنان تەييارلاشتى.

ـــ مۇھەممەت ھاشاردىن بۇگۈن كېلەرمۇ؟ ـــ دېدى نازاكەت ناشتا قىلغاچ.

ـــ بىلمىدىم، ھاشارغا كەتكەنلەر تۇنۇگۈن قايتىپ كەلگىلى تۇرغان. مەنمۇ ئابلىزنى ئاخشام كېلىپ قالار دەپ يولىغا قارىسام كەلمىدى. بەلكىم بۇگۈن كېلىپ قالار. كىم بىلىدۇ تېخى مۇھەممەت ئاخشام كېلىپ بولدىمۇ؟

ـــ ھاشارغا كەتكەنلەر تەڭ قايتىپ كەلمەيدىكەن ـ ھە؟ ـــ دېدى نازاكەت بىر پىيالە چاي ئوتلىغاچ، ـــ ئەمگەكنى ئوپچە قىلمايدىغان ئوخشايدۇ.

ـــ ياق، ئوپچە قىلمايدۇ، ـــ دېدى ئانارگۈل چۈشەندۈرۈپ، ـــ ھاشارنى تېرىغان يېرىنىڭ ئاز ـ كۆپلۈكىگە قاراپ قويىدۇ، ھەركىم ئۆزىگە بۆلۈنگەن ئىشنى تۈگەتسە قايتىپ كېلىدۇ. سەل تۇرۇپ ئۇلاغلارغا ئوت سېلىۋېتەي، مۇھەممەتنىڭ ئۆيىگە بېرىپ كېلەمدۇق يا؟

ـــ مەيلى، بارساق بارايلى، ـــ دېدى نازاكەت.

2

مۇھەممەت نازاكەتنىڭ كۆزىگە خىلىلا ئۆزگەرگەندەك كۆرۈندى. دېمىسىمۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگىتىپ ئائىلىگە قايتقاندىن كېيىنكى ئۇچ ـ تۆت ئاي ئىچىدە ئۇ سېزىلەرلىك دەرىجىدە ئورۇقلىغانىدى. ئۇنىڭ دوغلاققىنا كەلگەن يۈزى بىرئاز سوزۇلغان، قويۇق قارا قاشلىرى ئاستىدىكى قوي كۆزلىرى ئولتۇرۇشقان، بۇرنى خىلىلا ئۇچلانغان، ئېڭەكلىرىنى

قويۇق ساقال ـ بۇرۇت باسقان، ئاقپىشماق چىرايى جۇدەپ خېلىلا قاردىغانىدى. نازاكەت مۇھەممەتنى كۆرۈش بىلەنلا ئۇنىڭ سىرتقى قىياپىتىدىكى ئەنە ئاشۇ ئالامەتلەرنى چاققانلىق بىلەن كۆز ئۆڭىدىن ئۆتكۈزدى.

ئانارگۈل بىلەن بىللە كىرىپ كەلگەن نازاكەتنى كۆرۈپ، مۇھەممەت بىرنەچچە دەقىقە تۇرۇپلا قالدى، كۆزلىرىگە ئىشەنمىدى، يۇرىكى ھاياجاندىن دۈپۈلدىدى. ئۇ راستلا نازاكەت ئىدى. نازاكەت ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈۋاتاتتى. مۇھەممەت ئىپادىلىگۈسىز بىر خىل خۇشاللىق ئىلكىدە نازاكەتنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى ـ دە، قىزغىنلىق بىلەن ھال ـ ئەھۋال سورىدى:

ـــ قانداق بولۇپ بىزنىڭ بۇ سەھرالارغا قەدىمىڭ يېتىپ قالدى؟ ـــ سورىدى ھەيرانلىقىنى يوشۇرماي.

ـــ ئۆيدە ئولتۇرۇپ زېرىكىپ كەتتىم. سىلەر بىلەن كۆرۈشكۈم، مۇڭداشقۇم كەلدى، ـــ دېدى نازاكەت مەقسىتىنى ئوچۇقلا ئېيتىپ.

ـــ ياخشى قىپسەن، قاچان چىققانىدىڭ؟

ـــ ئاخشام چىققان، كېچىدىن بىزنىڭ ئۆيدە قوندى، ـــ دېدى ئانارگۈل ئۆزىنىڭمۇ بارلىقىنى بىلدۈرۈپ قويغۇسى كەلگەندەك، قىزغىنلىق بىلەن سۆزلىشىۋاتقان ئىككى ساۋاقداشنىڭ ئارىسىغا قىستىلىپ. دېمىسىمۇ ئۇلار خۇشاللىقتا گەپ بىلەن بولۇپ كېتىپ ئانارگۈلنى ئونتۇپ كەتكەنىدى، ـــ ھاشاردىن ئاخشام كەلگەن ئوخشىمامسەن، ئابلىزمۇ بۇگۈنلەتىن كېلەلىگۈدەكمۇ ياكى...

ـــ ئابلىزمۇ چامنى بۇگۈن چۈشتە تۇگىتىپ بولارمىكىن، ئىشقىلىپ، كەچكىچە كېلىپ بولىدۇ، ـــ دېدى مۇھەممەت ئانارگۈلگە جاۋاب بېرىپ، ـــ قانداق، ئۇچ كۈن كۆرمەي سېغىنىپ كەتكەن ئوخشىمامسەن ئابلىزىڭنى.

ـــ سېغىنىدىم، سېغىنمىسام بولامتى ئەمىسە، ئېرىم

بولغاندىكىن سېغىنىمەن ـ دە، ئەلۋەتتە، ـــ دېدى ئانارگۈل ئەزۋېلەپ.

مۇھەممەت ئانارگۈلگە چاقچاق قىلىپلا «نازاكەتنىڭ ئالدىدا قاملاشمىغان گەپ قىلدىممۇ، نېمە؟» دەپ ئويلىنىپ قالغانىدى، چاقچىقىغا ئانارگۈلنىڭ بەرگەن جاۋابىنى ئاڭلاپ خىجىل بولدى، چىرايىغا ۋىللىده قىزىللىق يۈگۈردى.

ـــ ئەسسالامۇئەلەيكۇم قىزىم، كىم كەلدىكىن دېسەم، ئۆيگە ئەزىز مېھمان چىقىپتىكەن ئەمەسمۇ، ـــ مۇھەممەتنىڭ ئانىسى شۇنداق دېگىنىچە كېلىپ، ئاۋۇال نازاكەت بىلەن، كېيىن ئانارگۈل بىلەن مەڭزىنى مەڭزىگە يېقىپ كۆرۈشتى، قىزغىن ھال ـ ئەھۋال سورىدى. شۇنىڭ بىلەن مۇھەممەتمۇ خىجىللىقتىن تېزلا قۇتۇلدى.

ـــ نېمانداق مېھمانىنى ئۆيگە باشلىماي قاراپ تۇرىسەن بالام. قېنى، ئۆيگە كىرەيلى بالىلىرىم.

ئانا نازاكەتنىڭ ئاستىغا مۇھەممەتنىڭ تويىغا ئاتاپ تىكىپ ساقلاپ قويغان ئەتلەس كۆرپىنى ئىككى قات قىلىپ سالدى، داستىخانىنى كۆڭۈل قويۇپ ساقلىغان كۇز نېمەتلىرىدىن ئۈزۈم، قوغۇن، ئالما، ئانار، ياڭاق، بادام، گۈلە ـ قاق... قاتارلىق ھۆل ـ قۇرۇق يەل ـ يېمىشلەر بىلەن كۆمۈۋەتتى. ئانىنىڭ ۋۇجۇدىنى نېمە ئۇچۇندۇر نازاكەتنى كۆرۈش بىلەنلا سىغدۇرۇپ بولماس بىر خىل خۇشاللىق ئورىۋالغانىدى. ئۇ نازاكەتنى داستىخاندىكى نېمەتلەرگە زورلايتتى، سەرخىللىرىدىن تاللاپ، ئۇنىمىغىنىغا قويماي قولىغا تۇتقۇزۇپ قوياتتى. ئانا ئۇچ ساۋاقداشنىڭ قىزغىن مۇڭدىشىپ كەتكەن ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، غىپپىده سىرتقا چىقتى ـ دە، ئېغىلغا چۈشەك سېلىۋاتقان ئېرىنىڭ قېشىغا چىقتى.

ـــ ھوي ئادەم، قوللىرىدىكى كەتمەننى جىنەك قويۇپ تۇرۇپ ماڭۇ يەرگە چىقسىلا. ئىلدام بولسىلا دەيمەن، ـــ دېدى ئالدىرىتىپ.

— هه، نېمه دەيسىلە، — دېدى سۇلتىناخۇن ئاكا، — نېمە ئىش بولدى، ئەجەب ئالدىرىتىپ كەتتىڭلىغۇ؟

— نېمە ئىش بولدى دەۋاتقىنىنى ماۋۇ ئادەمنىڭ، ئۆيگە مېھمان كەلدى، مېھمان. سىلىمۇ كۆرگەنلا ھەرقاچان. ھە ماڭسىلا، دەرھال ھېلىقى ئاق خورازنى ئۆلتۈرۈپ بەرسىلە.

— ئاق خورازنى جۈمە كۈنى ئۆتكۈزدىغان نەزىرگە ئاتاپ قويغاندۇققۇ. نەزىرگە ئاتاپ قويغان نەرسىنى ئىشلىتىۋەتسەك بولماس.

ئانا سۇلتان ئاكىنىڭ ئەزمىسىنى ئېزىپ قىلغان گېپىدىن رەنجىدى، تېرىكتى:

— ۋاي خۇدايىمەي، بولسىلا ئەزمىلىك قىلماي. ئاق خورازنى نەزىرگە ئاتاپ قويغان بولساق، باشقا توخۇنى ئۆلتۈرۈپ بەرسىلىمۇ بولىدۇ. تۆگە سويۇپمۇ چىللىغىلى بولمايدىغان مېھماننى كۆرۈپ تۇرۇپ قىلغان گېپىنى. نېمە ئىش قىلساق بىر ئىش قىلىپ مېھماننىڭ ئالدىغا چىقمىساق قانداق بولىدۇ. ھە بولسىلا پىچاقلىرى يانلىرىدىمىتى يا؟

سۇلتىناخۇن ئاكا خوتۇنىنىڭ غەرىزىنى چۈشەندى، قولىدىكى كەتمەننى تاشلاپ توخۇ كاتىكىدىن سېمىزغىنا مېكىيانىدىن بىرنى تۇتۇپ چىقتى ـ دە، توخۇنىڭ پاچىقىنى ئايالىغا تۇتقۇزۇپ، ئىككى قانىتىنى پۈتىنىڭ ئاستىغا باستۇرۇپ، سول قولىدا توخۇنىڭ بېشىنى مەھكەم تۇتۇۋالغاندىن كېيىن، ئوڭ قولىدىكى پىچاقنى ئىچىدە قىسقا سۇرىدىن بىرنى ئوقۇپ سۇفلىۋەتكەندىن كېيىن «ئاللاھۇئەكبەر، ساڭا ئەجەل، ماڭا پەرمان» دەپ پىچاقنى سۇردى، توخۇنىڭ قېنى پۈتۈنلەي ئېقىپ، جېنى چىقىپ بولغاندىن كېيىن، پاچىقىنى كېسىۋەتكەچ گۈمانسىرىغان ھالدا سوراپ قالدى:

— مېھمان دېگەنلىرى ئابلىزاخۇنىنىڭ ئايالى بىلەن بىللە كەلگەن قىز بالا شۇمۇ؟

— ھەئە، ئاشۇ شۇ، — دېدى ئانا توخۇنى قولىغا ئېلىپ

تۇرۇپ.
— ئۇ مۇھەممەت قارىي بىلەن قانداق تونۇشىدىكەن؟
— ساۋاقدىشى ئىكەن.
— ساۋاقداش، قانداق ساۋاقداش؟
— قانداق ساۋاقداش بولاتتى، ئۇچ يىل بىر مەكتەپتە، بىر سىنىپتا ئوقۇغان ساۋاقداش ـ دە.
— بىزنىڭ ئۆيگە چىقىپتىكەنمۇ ياكى...
— ۋاي تاڭەي.
— نېمىدەپ چىقىپتۇ؟
— خۇدا بىلىدۇ.
— سوئالىمغا تۇزۇك جاۋاب بەرمەملا...
— نېمىدەپ جاۋاب بېرىمەن ئەمدى. قىزىق گەپ قىلىدىكەنلا، مېھمان بولۇپ كەلگەن ئادەمدىن «نېمىدەپ چىقىلا» دەپ سورىغىلى بولامتىكى.
— ...
— ھەي دادىسى، سىلى سەپسالىلمۇ؟
— نېمىگە؟
— نېمىگە دېگەنلىرى نېمىسى، ھېلىقى گەدەنكەش ئوغۇللىرىنىڭ چىرايىغچۇ؟
— مۇھەممەت قارىينىڭ چىرايى نېمە بوپتۇ؟
— ياشاپ كەتسىلە، ئەقىللىرىگە بارىكاللا.
— تەنە قىلماي گەپلىرىنى ئوچۇق قىلسىلا.
— مەن سىلىگە مۇھەممەت قارىينىڭ چىرايىغا سەپسالىلمۇ دەۋاتىمەن.
— مۇھەممەت قارىي خېلىلا خۇشخۇيغۇ.
— ئويلاپ باقسىلا، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى بۇلۇتتەك تۇتۇلۇپ كەتكەن ئوغۇللىرىنىڭ چىرايى مانا ئەمدى بۇ شەھەرلىك ناينىاق خېنىمنى كۆرۈش بىلەنلا خۇددى ئاپتاپتەك پاللىدە ئېچىلىپ كەتتى.

— بۇ دېگەنلىرىڭىز راست، — دېدى سۇلتان ئاكا تەن بەرگۈسى كەلمەي، — لېكىن مېنىڭ پەرزەنتىمۇ ھەرھالدا خاتا دېگىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ مەيلىنى مۇشۇنداق قىز بالىدىن بىرەرى ئۆزىگە قارىتىۋالمىغان بولسا، گۇلنىسا قىزغا شۇنچە ئۆچلۈك قىلىپ، تويىنى كەينىگە سۈرەپ يۈرەرمىدى.

— مۇھەممەت قارىيېنىڭ كۆڭلى راستلا سىلىنىڭ دېگەنلىرىدەك بولسا، ئەمىسە ئوغۇللىرىنىڭ ھەقىقەتەن كۆزى، دىتى بار ئىكەن.

— نېمە؟ نېمە دېدىلە، ئەقىل ـ ھوشلىرى جايىدىمۇ سىلىنىڭ، — دېدى سۇلتان ئاكا خاپا بولغان ھالدا خوتۇنىغا قاراپ.

— ئەقىل ـ ھوشۇم جايىدا، — دېدى ئانا خاتىرجەملىك بىلەن ئۆزىگە ئىشەنگەن ھالدا سۆزلەپ، — مۇھەممەت قارىي راستلا مۇشۇ قىزنى تاللىغان بولسا كۆزى بار ئىكەن. كۆرلىمۇ، قىزنىڭ رەڭگىرويىمۇ شۇنداق كېلىشكەن، قائىدە ـ يوسۇنلۇقلۇقىنى دېمەيلا تېخى. شەھەرلىك بولغىنى بىلەن خېلى مۇسۇلمانچىلىقى بار ئادەمنىڭ بالىچاقىسى ئوخشايدۇ. شەھەرنىڭ دىمىقى ئۇستۇن، ياسانچۇق، ھالى يامان قىزلىرىغا پەقەتلا ئوخشىمايدىكەن. بىر كۆرۈپلا كۆزۈمگە شۇنداق ئىسسىق كۆرۈنۈپ كەتتى.

— بولدى، بولدى، «بىسمىللا» دېمەستە ئۇنچە داڭلاپ يۈرمەيلى، بىر كۆرۈپلا بىرنېمە دېمەك تەس. «ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە» دېگەن گەپ بار. كىم بىلىدۇ ئوغۇللىرىغا تېگىۋېلىپلا، قېيىنئانىلىقىنى قىلغىلى تۇرامدۇ تېخى. ۋاقتى كەلگەندە پۇشايمانىنى ئالغىلى قاچا تاپالماي قالمىسىلا يەنە. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىز شەھەرلىك خەق بىلەن قانداقمۇ چىقىشىپ قۇدا ـ باجا بولالايمىز. بۇ ئىش قەتئىي قاملاشمايدۇ. «خىلى خىلى بىلەن، گۈلى گۈلى بىلەن» دېگەپ گەپ بار ئەمەسمۇ. ھەرھالدا ھالىمىزغا بېقىپ ھال تارتقىنىمىز تۈزۈك.

سۇلتان ئاكا شۇلارنى دېدى ـ دە، يانچۇقىدىن تاماكا قۇتىسىنى ئېلىپ، قەغەزگە تاماكا ئوراشقا باشلىدى. ئۇ تاماكىنى ئانچە كۆپ چەكمەيتتى، ئەمما بىر ئىشقا سەل چېچىلىپ قالسا دەرھال تاماكا چېكىدىغان ئادىتى بار ئىدى.

ــ ئوھوش، نېمىلەرنى دەپ يۈرىدىغانلا، ــ دېدى ئانا رەنجىگەندەك قىلىپ، ــ تېخى مۇھەممەت قارىنىڭ ئاشۇ قىزنى ئالمەن دەپ تۇرۇۋاپتۇ، قىزنىڭ ئوغۇللىرىغا تېگمەن دەپ كېلىۋاپتۇ. ئادەمنىڭ خىيالىدا يوق گەپنى ئاۋۇال ئۆزلىرى چىقاردىلا، مەنمۇ شۇنىڭغا تۇشلۇق گەپ قىلدىم. مانا ئەمدى ئۆزلىرىچىلا شەھەرلىك ئۇندىغەي، شەھەرلىك مۇندىغەي دەپ كەتكەنلىرىنى. شەھەرلىكمۇ ئەۋلىيا، پادىشاھ ئەمەس، ئۇلارمۇ بىزگە ئوخشاش ئادەم. بىز شەھەرلىكنىڭ خىلى بولالمىغۇدەك، تاز ـ پوقاق، ئاقساق ـ چولاق ئەمەس، ناھايىتى دېھقان دېگەن ئېتىمىز بار شۇ. دېھقان بولساق نېمە بوپتۇ. نان ـ ئېشىمىزنى ھالاللاپ تېپىپ يەپ كېلىۋاتىمىز. شەھەرلىك بىلەن قۇدا بولساق بولغۇچىلىكىمىز بار. «سەۋزىدىن خەۋەر يوق، گۈرۈچ دەم يەپتۇ» دېگەن گەپ بولدى ـ دە، بۇ. ماڭا قارىسىلا، سۇنى كۆرمەي تۇرۇپ ئۆتۈك سېلىپ يۈرمەيلى. شەھەرلىك دەپ ئۇنچە قورقۇپمۇ كەتمەيلى. «ئوغلۇڭ بولسا ئوچاقتەك، قىزلار كېلۈر قورچاقتەك» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ. كەمبەغەل بولساقمۇ خۇدانىڭ بەرگىنى بار. ناۋادا ئىش سىلىنىڭ پەرەزلىرىدىكىدەك بولۇپ قالسا، بالىنىڭ رايىغىمۇ ئانچە ـ مۇنچە باقايلى.

ــ بالىنىڭ رايىغا باقايلى، ــ سۇلتان ئاكا ئاۋازىنى قاتتىقراق چىقىرىپ خوتۇنىغا چەكچەيدى، ــ ماڭا قارىسىلا، بالا دېگەن ئەزەلدىن ئاتا ـ ئانىنىڭ رايىغا باققىنىنى كۆرگەن. ھېلىمۇ ئۇنى ئون بىر يىل ئوقۇتتۇم. ساۋاتسىز قالمىسۇن، زامانىنىڭ كەينىدە قالمىسۇن دېدىم. «قوڭۇمدا ئىشتان قالمىسىمۇ مەيلى، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتاي دېسەم»، ئۇ «سىلەرنى

قىمىنىغۇم يوق» دەپ پەقەتلا ئۇنىمىدى. «بوپتۇ بالام» دېدىم. لېكىن، ئۇ مېنىڭ رايىمغا باقتىمۇ؟ ئوقۇشقا بارالمىغاندىكىن «ئۆيلەپ قويساي، ۋاقتىدا خوتۇن ئېلىپ، ئۆي تۇتۇۋالسۇن» دېسەم پەقەتلا يېقىن كەلمىدى. ئۇنىڭ بىلەن تەڭ ياشتىكى بالىلارنىڭ بىر - ئىككىدىن بالىسى بار. مۇھەممەت تېخىچە سالتاڭ يۈرىدۇ. تېخى ئىزا تارتماي «مەن سىلىگە خوتۇن ئېلىپ بېرىڭلار دېمىدىم، ئىككى - ئۈچ يىلغىچە توي قىلمايمەن. تويۇمغا خەجلەيدىغان پۇلنى قولۇمغا بېرىڭلار» دەيدۇ تېخى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ رايىغا بېرىپ كەلسەم، نەچچە يىلدىن بېرى ئۇنىڭ بىر بېشىنى ئىككى قىلمەن دەپ كويلاپ، موچەنلەپ يىغقان پۇلۇمنى سودا، تىجارەت قىلمەن دەمدۇ، نەدىكى بىر قولىدىن كەلمەيدىغان ئىشلارغا بۇزۇپ يوقاتماقچى. مەن بۇ بالىنى بۇنچىۋالا ھاماقەت، ھەمدەم خىيال چوڭ بولۇپ قالار دەپ ئويلىمىغان. مانا ئەمدى بۇ ئويۇنىمۇ كۆر دەپ، بۇ شەھەرلىك خېنىمنى چاقىرىپ كەپتۇ. ئاڭلاپ قويۇڭلا خوتۇن، سىلى بالىنىڭ رايى دەپ، بۇ خېنىمنى كېلىن قىلىپ ئۆيگە ئەكىرىدىغان بولساڭلا، ھېچ ئىش قىلماي پۈت - قولىنى تۇتۇپ، يەلپۈپ ئولتۇرساڭلا بولىدۇ. بولمىسا بۇ ئۆيدە ئۇ بىر كۈنمۇ ئولتۇرمايدۇ. بىز دېگەن دېھقان خەق، دېھقانلىقىمىزغا تارتىشىپ ئولتۇرغىنىمىز تۇزۇك.

— ماۋۇ ئادەمگە دەپ تۇرسام، ئوشۇقچە چېچىلىپ يۈرگىنىنى. ھېلىمۇ مەن بۇ ئىشنى جەزمەن شۇنداق قىلايلى دېمىدىمغۇ. ئاق يەردە تۇغمەن تالاشقىنىمىز بىلەن ئۇلار نېمە ئويدا، نېمە كويدا، بىلىپ بولمايدۇ. بۇ ئۆيدە قايسىبىر ئىش مېنىڭ دېگىنىمدەك بولغان. خاپا بولمىسىلا، سىلىنىڭ دېگەنلىرى ھېساب. بولسىلا، خاپا بولماي ئىككى تال ئوتۇن ئۇششاقلىۋەتسىلە.

ئانا ئېرىنىڭ كۆڭلىنى ياساپ قويۇپ، قولىدىكى توخۇنى يۇڭداش ئۈچۈن ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

3

ساۋاقداشلار خېلى ئۇزاق ئۇيان - بۇيانىنىڭ پارىڭىنى سېلىشتى، خالمۇرات، شاكىر، گۈلستان، ئابدۇسېلىم ۋە باشقا خېلى كۆپ ساۋاقداشلار تىلغا ئېلىندى. ئۆزلىرىنىڭ ئۈچ - تۆت ئايدىن بېرى نېمە ئىشلارنى قىلغانلىقىنى، قايسى ساۋاقداشلاردىن خەت كەلگەنلىكىنى، قايسىسىدىن خەت كەلمەگەنلىكىنى سۆزلەشتى. خالمۇراتنىڭ گېپىى چىققاندا نازاكەتمۇ، مۇھەممەتمۇ ئوڭايسىز ھالەتكە چۈشۈپ، بىرنەچچە دەقىقە جىمجىت قېلىشتى. بۇ ئىككى ساۋاقدىشىنىڭ مەخپىي سىرلىرىدىن بىخەۋەر ئانارگۈل بىپەرۋا ھالەتتە ئولتۇراتتى.

— ھە راست، ئاناڭنىڭ كېسىلى ساقايدىمۇ؟ — سورىدى مۇھەممەت ئاردىدىكى جىملىقنى بۇزۇپ.

— بىر ئاز ياخشىلاندى، تېخى ياتاقتىن چىقمىدى.

ئانىسىنىڭ گېپىى چىقىشى بىلەن نازاكەتنىڭ دىل يارىسى تاتىلانغاندەك بولۇپ، بايامقى خۇشال، غەمسىز تۇيغۇلىرى غايىب بولدى. كۆزلىرى قايتىدىن مۇڭغا تولدى.

— بولدى، كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما، ساقىيىپ قالار، كېسەل دېگەن ئادەمگە بىراقلا چاپلىشىپ، ئاستا - ئاستا چىقىدىكەن، — مۇھەممەت پاراڭنىڭ تېمىسىنى باشقا تەرەپكە بۇرىماقچى بولدى، — داداڭنىڭ ئىدارىسىدىكىلەر سېنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرماقچى بوپتىكەنغۇ، بۇ ئىشلار قانداق بولۇپ كەتتى؟

— ھازىرغىچە جىمجىتقۇ، — دېدى نازاكەت خىيالچانلىق بىلەن، — دەسلەپتە خېلى ئۇمىدلىنىپ يۈرگەنىدىم، كېيىن بۇ گەپلەرمۇ غايىب بولۇپ كەتتى.

— قورۇق گەپ كىمگە خۇشياقىدۇ ھازىر، — دېدى ئانارگۈل سۆزگە ئارىلىشىپ، — ئەھۋالدىن قارىغاندا، داداڭ باشقىلارغا ئارقا ئىشىك قىلمىغان ئوخشايدۇ.

ـــ داداممۇ ئانامنىڭ كېسىلىنى داۋالىتىش ھەلەكچىلىكىدە ئاۋارە. باشلىقلارغا ئارقا ئىشىك قىلغۇدەك نەدە پۇل.

ـــ مېنىڭچە، سەۋەب بۇنىڭدا ئەمەس، ـــ دېدى مۇھەممەت ئويچانلىق بىلەن، ـــ ھازىر ئىشسىزلىق ھەممە يەردە بار. ئاڭلىشىمچە، يۇرتىمىزدىمۇ ئالىي ـ ئوتتۇرا تېخنىكوملارنى پۈتكۈزۈپ كېلىپ، تەشكىلنىڭ خىزمىتى تەقسىم قىلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتقىنىغا بىر ـ ئىككى يىلدىن ئاشقانلارمۇ خېلى بار ئىكەن. ئەھۋال مۇشۇنداق بولغاچقا، داداڭنىڭ ئىدارىسىدىكىلەرمۇ ئامال قىلالمىغان بولۇشى مۇمكىن.

مۇھەممەتنىڭ مۇلاھىزىسى نازاكەتنىڭ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئويلىنىۋاتقان بىلەن بىر يەردىن چىققانىدى.

ـــ ئاجايىپ زامان بولۇپ كەتكىلى تۇردىغۇتاڭ، خەجلەي دېسەڭ پۇل بولمىسا، قىلاي دېسەڭ ئىش بولمىسا، ـــ دېدى ئانارگۈل گەپكە لوقما سېلىپ، ـــ بىزغۇ دېھقان بالىلىرى، بىزگە ئىشمۇ، ئاشمۇ ئېتىزدا بار. ئاق نانچىلىق قىلمىساقلا كەتمەنگە تايىنىپ جان بېقىپ كېتەلەيمىز، قورسىقىمىز ئاچ قالمايدۇ، ئۇچىمىز يالىڭاچ قالمايدۇ، بەك باي ـ باياشاتمۇ يۇرەلمەيمىز. موھتاجلىق بىلەن يوقسۇزلۇقنىڭ تەھدىتىدە ياشايمىز. بىراق، ساڭا ئوخشاشلارنىڭ راستلا كۈنۈڭلار تەس ئىكەن. شەھەردە تېرىپ پايدىلىنىدىغان دېسەڭلار تېخى يەر بولمىسا، بىرەر ئىش ـ ئۇقەت قىلاي دېسەڭ تېخى قىز بالا تۇرساڭ.

ـــ قىز بالىمۇ ئىش ـ ئۇقەت قىلسا بولىۋېرىدۇ، ـــ دېدى مۇھەممەت ئانارگۈلنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرىگە ئېتىراز بىلدۈرۈپ.

مۇھەممەتنىڭ سۆزلىرى نازاكەتنىڭ تېرىقتەك چېچىلىپ كەتكەن خىيالىلىرىنى يىغدى. راست، ئۇ مۇھەممەت بىلەن مۇشۇنداقراق بىر ئىش قىلىش توغرۇلۇق پاراڭلاشقىلى چىققان ئەمەسمىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى غەشلىك بىرپەس كۆتۈرۈلدى.

ـــ مېنىڭ بۇ يەرگە چىقىشتىكى مەقسىتىممۇ سەن بىلەن مۇشۇنداقراق بىر ئىش توغرۇلۇق مەسلىھەتلىشىپ بېقىش

ئىدى، ــ دېدى نازاكەت مۇھەممەتكە تىكىلىپ، ــ دەپ باققىنا، ئۆزۈڭ نېمە ئىش قىلاي دەيسەن؟

ــ بۇ سوئالىڭغا نېمىدەپ جاۋاب بەرسەم بولار؟ ــ مۇھەممەت تەڭلىكتە قالغاندەك بولۇپ بېشىنى قاشلىدى.

ــ مۇشۇ سوئالىغىمۇ تەڭلىكتە قالغان بارمۇ، ــ ئىككىيلەننىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغان ئانارگۈل دەرھال گەپكە لوقما سالدى، ــ ئاۋۋال توي قىلىسەن، ئاندىن دېھقانچىلىق قىلىسەن، قانداق دېدىم.

ئانارگۈلنىڭ بۇ گېپى مۇھەممەتنىڭمۇ، نازاكەتنىڭمۇ قۇلىقىغا ياقمىدى. مۇھەممەت نارازلىق بىلەن ئانارگۈلگە قاراپ قويدى ـ دە، گەپ ـ سۆز قىلمايلا پىيالىلەرگە چاي تولۇقلاشقا باشلىدى. ئارىنى جىمجىتلىق باستى، ئۇچ ساۋاقداش بىر ـ بىرىدىن سادا كۆتۈپ ئولتۇرۇشتى. نازاكەت ئاخشام ئانارگۈلدىن ئاڭلىغان گەپلەرنى ئېسىگە ئالدى ـ دە، ھېچنېمىنى ئۇقمىغان بولۇپ چاقچاق ئارىلاش سورىدى:

ــ توي قىلماقچى بوپسەن، راست شۇنداقمۇ مۇھەممەت؟

نازاكەتنىڭ بۇ سوئالىغا مۇھەممەت بىرئاز تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، قولىغا بىر تال ئالمىنى ئېلىۋېلىپ ئويىنىغاچ جاۋاب بەردى:

ــ ئانارنىڭ گېپىگە ھازىرچە بىرنېمە دېيەلمەيمەن. چۈنكى، بىر پارچە قىزىل گۆش ۋاقتىمدىن تارتىپ، پوق ـ سۆيدۈكۈمدىن ئايرىپ چوڭ قىلغان ئاتا ـ ئانامنىڭ كەلگۈسۈم ئۈچۈن باش قاتۇرۇشى، كۆڭلىگە ئارزۇ ـ ئارمانلارنى پۈكۈشى تەبىئىي ئەھۋال. ئۇلارنىڭ ئارزۇسىنى قاندۇرۇش پەرزەنت ئۈچۈن ئادا قىلىشقا تېگىشلىك قەرز. لېكىن، مەن كەلگۈسۈمنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرگىنىمدە، توي قىلىپ بالىلىق بولۇش، دېھقانچىلىق قىلىپ تىرىكچىلىك قىلىشنىلا ئويلىغان ئەمەس. مېنىڭمۇ ئۆزۈمگە تۇشلۇق ئارزۇ ـ ئارمانلىرىم بار. ئاشۇ ئارزۇ ـ ئارمانلىرىم قەلبىمدە بىر پارچە چوغ بولۇپ يېلىنجاپ ئارام

بەرمەيدۇ. ئاتا ـ ئانام مېنىڭ بۇ ئارزۇ ـ ئارمانلىرىمنى ھەرگىز چۈشەنمەيدۇ. ئۇلار مېنى ئۆزلىرىنىڭ تەقدىرىگە، ئۆزلىرى يولۇققان قىسمەتلەرگە ۋارىسلىق قىلدۇرماقچى. شۇ ئىشلار تۈپەيلىدىن ئاتا ـ ئانام بىلەن ئارزاق زىددىيەت پەيدا بولۇپ قالدى.

ـــ بۇ ئىشلاردىن خەۋەر تاپتىم، ئاخشام ئانار ماڭا ھەممىنى ئېيتتى، ـــ دېدى نازاكەت ۋە بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ توي قىلىش ھەممە ئادەمنىڭ بېشىدا بار ئىش. بىز ئۇنىڭغا مەيلى بالدۇر، مەيلى كېچىكىپ بولسۇن ھامان دۇچ كېلىمىز. بىراق، ھازىرچە بىزگە مۇھىمى بۇ ئەمەس. بىز ئالىي مەكتەپكە بارالمىدۇق. خىزمەت قىلايلى دېسەك، ھازىر ئىشسىزلىق ئېغىر. بىر مەزگىل ئىش كۈتۈپ تۇرۇشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. پەزىدە ئوقۇش پۈتكۈزگەندىن كېيىن بىزنى مەكتەپىمۇ، جەمئىيەتمۇ ئۆز قوينىغا ئالمايۋاتقانداك، ئۆگەيلەۋاتقاندەك بىر خىل تۇيغۇغا كېلىپ قالىمەن. خۇددى تۇرمۇش يولىمىز توسۇلۇپ قالغاندەك، ئىستىقبالىمىز تۇگەشكەندەك بولۇپ، ۋۇجۇدۇم ئاچچىق ئازاب، ھەسرەتلەرگە تولىدۇ. ئۆزۈمنى ئارتۇقچە ئادەم بولۇپ قالغاندەك، جەمئىيەتكە، ئائىلىگە يۈك بولۇپ قالغاندەك ھېس قىلىمەن.

ـــ بۇنداق ھېس ـ تۇيغۇ مەندىمۇ بولغان، ـــ دېدى مۇھەممەت نازاكەتكە تەسەللى بېرىشكە تىرىشىپ، ـــ مەنمۇ بۇ ھەقتە كۆپ باش قاتۇردۇم، ئويلىدىم. مېنىڭچە، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان ياكى ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدا خىزمەت قىلغان ئادەملەرنىڭلا ھايات مۇساپىسىنىڭ توسالغۇسىز، داغدام بولۇپ كېتىشى ناتايىن. مەن ئەسلىدە بىر تەرەپتىن ئىشتىن سىرتقى ماتېرىيال ئارقىلىق ئوقۇتىدىغان كەسپىي مەكتەپلەردە ئوقۇغاچ، بىر تەرەپتىن كىچىك تىپتىكى ئۇن تارتىش زاۋۇتى بىلەن ماي تارتىش زاۋۇتى قۇرماقچىدىم. مەبلەغنىمۇ بىر ئامال قىلىپ ھەل قىلغىلى

بولاتتى. بىراق، بۇ ئىشقا دادام چىش - تىرنىقىغىچە قارشى تۇرۇۋاتىدۇ، — مۇھەممەت بىر پىيالە چاي ئوتلىۋېلىپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — دادام «ئوقۇيمەن دېدىك، گېپىڭنى ئاڭلاپ ئوقۇتتۇم، ئوقۇشنىمۇ تۈگەتتىك. ئەمدى مېنىك گېپىمنى ئاڭلاپ، توي قىلسەن» دەپلا تۇرۇۋېلىپ باردۇ. «ھازىرچە توي قىلىشقا زورلىماڭ، تويغا كېتىدىغان مەبلەغنى ماڭا بېرىڭ، زاۋۇت قۇرۇپ پۇل تاپاي» دېسەم، گېپىمگە ماقۇل دېيىش تۇگۈل، قۇلاقمۇ سېلىپ قويمىدى. ناۋادا دادام ماقۇل دەپ قالغان بولسا، ئىككى - ئۈچ يىل ئىچىدە ئازراق مەبلەغ توپلىۋېلىپ، كېيىنچە ئوتتۇرا ھال تىپتىكى بىر مېۋە - چېۋە زاۋۇتى قۇرۇش پىلانىم بار ئىدى. بۇ ئىشنى قىلىشقا كۆزۈم يېتەتتى. يېزىمىزدا ھەر يىلى نۇرغۇن مېۋە - چېۋە، يەل - يېمىشلەر يېگىلى ئادەم يوق سېسىپ تۇگەيدۇ. يېزىمىزنىڭ مېۋە - چېۋە جەھەتتىكى تەبىئىي شارائىتى بەكمۇ ئەۋزەل ئىدى. دېھقانلار ھەر يىلى تاغار - تاغارلاپ گۈلە - قاقلارنى قۇرۇتقان بىلەن، تۇزۇك ساتالماي قۇرتقا يەم قىلىۋېتىدۇ ياكى مەككار سودىگەرلەرگە ئەرزان باھادا سېتىپ بېرىشكە مەجبۇر بولىدۇ. بۇ پەقەت قۇرۇتقان گۈلە - قاقلارنىڭلا گېپى. ھەر يىلى شېخىدىن چۈشۈپلا ھۆل پېتى سېسىپ، بۇزۇلۇپ، ئىسراپ بولۇپ كېتىدىغان مېۋە - چېۋىلەر نۇرغۇن. يۇرتىمىزدىكىلەر باغ قىلىشقا ماھىر بولغىنى بىلەن، ئاشۇ بېغىدىن چىققان مېۋىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشقا، ئىقتىسادىي قىممىتىنى تونۇشقا ماھىر ئەمەس. شۇڭا، مەن ئاشۇ ئىسراپ بولۇپ كېتىپ بارغان بايلىقتىن مۇۋاپىق پايدىلىنىپ، ئۆزۈمگىمۇ، دېھقانلارغىمۇ پايدىلىق بىر ئىش قىلىشنى كۆڭلۈمگە پۈككەنىدىم. ئەپسۇسكى، مېنىڭ بۇ پىلانىمنى، ئارزۇ - ئارمانلىرىمنى دادام چۈشەنمىدى. چۈشىنىش ئۈيىاقتا تۇرسۇن، مېنى مەسخىرە قىلدى، زاڭلىق قىلدى. ئەلۋەتتە، دېھقانچىلىق قىلىشمۇ يامان ئىش ئەمەس. ئەمما بىر - ئىككى مودىن يەر

تاتلاپ، ئۆمۈرنى زايە قىلىۋەتكۈچە، ئۆزۈمگىمۇ، خەققىمۇ پايدىسى بارراق بىر ئىش بىلەن شۇغۇللىنىاي دېسەم، ئارمانغا تۈشلۈق دەرمان يوق. بۇ پىلانىمنى قوللايدىغان ئادەمنىڭمۇ تېخى تاپىنى يوق، ــ دېدى مۇھەممەت ھەسرەتلەنگەن ھالدا.

مۇھەممەتنىڭ بۇ پىلانلىرى نازاكەتنى خىلىلا چوڭقۇر ئويغا سالدى. ئۇ مۇھەممەتنىڭ پىلانىغا قايىل بولدى. كۆڭلىنىڭ بىر يەرلىرى خۇددى قاراڭغۇ ئۆيگە شام ياققاندەك غۇۋا يورۇشقا باشلىدى، كۆڭلىدىن قانداقتۇر بىر خىيال لىپلا قىلىپ كەچتى. ئۇ خىيالىنى مۇھەممەتكە ئېيتىشقا تەمشىلىپ تۇراتتى، ئۇنىڭغىچە مۇھەممەتنىڭ ئانىسى چىلاپچا بىلەن چۆگۈننى كۆتۈرۈپ كىردى. ئۇچ ساۋاقداشنىڭ سۆھبىتى ۋە خىيالى شۇ يەردىلا ئۈزۈلۈپ قالدى. ئىككى قىز قايتا ـ قايتا تۇزۇت قىلىشقاندىن كېيىن قوللىرىنى چايقاشتى.

توخۇنىڭ ئىككى پاچىقى، مەيدە گۆشى بېسىلغان بىر لېگەن پولۇ تۈگىتىپ يېيىلدى. داستىخاندا مۇھەممەتنىڭ ئانىسىمۇ بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇچ ساۋاقداش ئارتۇق گەپ قىلىشمىدى. ئۇلار غىزا يەپ بولغۇچە پەقەت مۇھەممەتنىڭ ئانىسىلا گەپ قىلىپ چىقتى. ئەلۋەتتە، ئانىنىڭ گەپلىرى نازاكەتنىڭ ئائىلە ئەھۋالىنى چاندۇرماي ئاسماقچىلاپ سوراپ بىلىۋېلىش ۋە مۇھەممەت توغرۇلۇقلا بولدى. جاھاندىكى بارلىق ئانىلار ئۆز پەرزەنتلىرىنى ماختاشقا، پەرزەنتلىرى ئارقىلىق ماختىنىشقا، پەخىرلىنىشكە ئامراق بولغىنىغا ئوخشاش، مۇھەممەتنىڭ ئانىسىمۇ مۇھەممەتنى بولدى دېگۈچە ماختىدى، ئۇچۇردى. ئانىسىنىڭ ماختاشلىرىدىن مۇھەممەت خىلىلا ئوڭايسىزلاندى. تاماقتىن كېيىن، ئانىنىڭ قايتا ـ قايتا زورلىشى بىلەن بىرەر تىلىمدىن قوغۇن يېيىلدى. ئانا داستىخاننى يىغىپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۆيدە يالغۇز قالغان ساۋاقداشلار ئايلىنىپ كىرمەكچى بولۇپ سىرتقا چىقىشتى.

4

كۈن چۈش بولغىنىغا قارىماي، ھاۋا خېلىلا سوغۇق ئىدى. ئۇلار يالىڭاچلانغان دالادا مەقسەتسىز مېڭىشتى. ھايات، كىشىلىك تۇرمۇش، ئىنسان قىممىتى، جەمئىيەت، بازار ئىگىلىكى، ۋەزىيەت ھەققىدە كۆزقاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتى، كەڭتاشىا سۆزلەشتى، مۇنازىرە قىلىشتى. ئانارگۇلنىڭ كۆزقارىشى كۆپىنچە ھاللاردا نازاكەت بىلەن مۇھەممەتنىڭ كۆزقارىشى بىلەن بىر يەردىن چىقمىغانلىقى ئۈچۈنمۇ، بۇ مۇنازىرە، پاراڭلار ئۇنىڭغا قىلچىلىك ياقمىدى. ئۇنىڭچە بولغاندا، دېھقانىنىڭ بالىلىرى شەرتسىز دېھقان بولۇشى، دېھقانغا لايىق نېسىۋىسىگە شۈكۈر ـ قانائەت قىلىشى كېرەك ئىدى. دېھقان ئۆچۈن يەر تېرىشتىن باشقا ئىش قىلىمەن دېيىش ھاماقەتلىك ھېسابلىناتتى. زاۋۇت قۇرۇش، سودا ـ سانائەت بىلەن شۇغۇللىنىش ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇمىغان، يۇقىرى مەلۇمات ئالمىغان، قولىدا تۆت تەڭگە دەسمايىسى يوق ئادەملەرنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئىش ئەمەس ئىدى. ئۇ ئىككى ساۋاقدىشىنى قايىل قىلىشقا كۆزى يەتمىگەندىن كېيىن، ئۇلارنى كەچلىك تاماققا كېلىشكە تاپىلاپ قويۇپ كېتىپ قالدى.

نازاكەتنى مۇھەممەتنىڭ پىلانى خېلىلا قىزىقتۇرغانىدى. ئۇ ئۇيان ـ بۇياننىڭ پاراڭلىرى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، گەپنى مۇھەممەتنىڭ پىلانىغا يۆتكىدى:

ـــ شۇنداق قىلىپ سېنىڭ مېۋە ـ چېۋىگە ئىش قوشۇش زاۋۇتى قۇرۇش پىلانىڭنى بۇ يېزىدا ھېچكىم قوللىمىدىمۇ؟

ـــ قوللىدى، ـــ دېدى مۇھەممەت ئويچانلىق بىلەن، ـــ مەھەللىدىكى يەتتە ـ سەككىزچە ئاغىنىلىرىمگە دېگەنىدىم. ھەممىسى ئانچە ئىشەنچ قىلالمىغان بولسىمۇ، قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. ئۇلارنى سەنمۇ تونۇيسەن. ھەممىسى پاراللېل

ئوقۇغان ساۋاقداشلار.

ـــ ئەمسە، نېمىشقا ئىش باشلاشقا ھەربىرىڭ قىلمىدىڭ؟

ـــ مەبلەغ يوق، مەبلەغ جەھەتتىن قىسىلىدىكەنمىز.

ـــ سېنىڭچە، قانچىلىك مەبلەغ كېتەر؟

ـــ بۇنىڭغا ھازىرچە مەنمۇ بىرنېمە دېيەلمەيمەن. ئاز بولغاندىمۇ بىرەر يۈز مىڭ كوي پۇل كېتەر، ـــ مۇھەممەت نازاكەتنىڭ كۆزلىرىنىڭ ئۆزىگە ئومىد بىلەن تىكىلگىنىنى كۆرۈپ تەپسىلىيرەك چۈشەندۈرۈشكە كىرىشتى، ـــ مېنىڭ پىلانىمدىكىسى ئانچە چوڭ تىپتىكى زاۋۇت ئەمەس. ھازىرچە ئۆزىمىزنىڭ ۋە قوشنا بىرقانچە يېزىنىڭ مېۋە ـ چۈلىرىنى بىر تەرەپ قىلالىغۇدەك ئىقتىدارغا ئىگە بولسىلا بولدى، كېيىن بازار ۋە ئېھتىياجغا قاراپ كېڭەيتۈالغىلى بولاتتى. بىراق، ھالقىلىق مەسىلە پۇلدا بولۇپ قالدى.

ـــ بىلىشىمچە، ئابدۇسېلىم بىلەن ئالاقىلىشىپ، تىجارەت ھەقىقىدە مەسلىھەتلىشىپتىكەنسەنغۇ؟ ـــ سورىدى نازاكەت ئۇزۇلۇپ كېتەيلا دەپ تۇرغان ئومىد يېپلىرىغا مەھكەم ئېسىلىۋېلىپ.

ـــ ھە، بۇ مۇنداق ئىش، ـــ دېدى مۇھەممەت چۈشەندۈرۈپ، ـــ بايا تېخى ساڭا دېيىشنى ئويلىغان، ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ قاپتۇ. ئابدۇسېلىم ئۆتكەندە يازغان خېتىدە گۈلە ـ قاق، ياڭاقلارنىڭ ئىچكى ئۆلكىلەردە بازىرى ئىتتىكلىكىنى، باھاسىنىڭمۇ يۇقىرى ئىكەنلىكىنى يېزىپتىكەن. مەن ئەل ـ ئاغىنە، تۇغقانلاردىن ئازراق قەرز ئېلىپ، نەق ـ نەسى بولۇپ يېزىمىز تەۋەسىدىنلا بىرەر ماشىنا كەلگۈدەك مال تەييارلاپ قويغانىدىم. ئابدۇسېلىم تۆت ـ بەش ماشىنا مالنىڭ گېپىنى قىلغانىدى. ئەمما، ئۇنچىلىك مال تەييارلىيالمىغۇدەكمەن. قولۇمدىكى ئاشۇ بىر ماشىنا مالنى ئۇرۇمچىگە يۆتكەپ باقاي دېگەن. سودا قاملىشىپ قالسا، زاۋۇت قۇرۇشقا تۇشلۇق پۇل تېپىۋالغاندىن كېيىن ئاندىن باشقا پىلانلىرىمنى ئويلىشارمەن.

ـــ مالغا ئۇرۇمچىدە راستلا خەۋىدار تاپالارسەنمۇ؟

ـــ ئابدۇسېلىم بۇ ئۇچۇر بەك ئىشەنچلىك، تېزرەك تۇتۇش قىلساڭ چوقۇم مۇلچەردىكىدىن كۆپرەك پايدا ئالالايسەن دېگەن. ئابدۇسېلىم، خالمۇراتلارغىمۇ خەت يېزىپ قويدۇم. ئۇلار مالنى ئۇرۇمچىگە ئاپىرىشىمغىلا ئۆتكۈزۈۋالىدىغان خەۋىدار تېپىپ قويىدۇ.

ـــ قاچانلاردا يولغا چىقىسەن؟

ـــ ئالدىمىزدىكى ھەپتىنىڭ ئاخىرلىرىدا، ـــ مۇھەممەت نازاكەتتىن خالمۇراتقا ئەۋەتىدىغان نەرسە ـ كېرەك بارمىدى، دەپ سورىماقچى بولۇپ يەنە دەرھال گېپىنى ئۆزگەرتىۋالدى، ـــ قانداق، ماڭا تاپىلايدىغان بىرەر ئىش بارمىتى؟

ـــ مەنمۇ ساڭا بىرەر ماشىنا مال تەييارلاپ بېرەيمكىن دەيمەن، ـــ دېدى نازاكەت ئىشەنچ بىلەن.

نازاكەتنىڭ بۇ جاۋابى مۇھەممەتنى ھەيران قالدۇردى.

ـــ بۇ گېپىڭ راستمۇ، چاقچاق قىلمۇاتمايدىغانسەن.

ـــ قانداق، مېنى قىز بالا، بۇنداق ئىشلار قولىدىن كەلمەيدۇ دەپ ئىشەنچ قىلالمايۋاتامسەن؟ ـــ يانىدۇرۇپ سورىدى نازاكەت رەنجىگەن قىياپەتتە.

ـــ ياق ـ ياق، ئۇنداق دېمەكچى ئەمەس، بىراق...

ـــ بولدى، شۇنداق بولسۇن، ـــ دېدى نازاكەت كەسكىنلىك بىلەن، ـــ بىرقانچە يېزىدا ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمىز بار. شۇلارنىڭ قېشىغا چىقىپ ھەربىكەت قىلىپ كۆرەي، يەنە بىر ـ ئىككى ماشىنا مال تېپىلىپ قالار. بىللە سودا قىلايلى.

قىزنىڭ جاۋابىدىن مۇھەممەت چەكسىز سۆيۈنۈپ كەتتى، ۋۇجۇدىنى ھاياجانلىق تۇيغۇلار چىرمىۋالدى.

ـــ ماڭا ئىشەنگىنىڭگە رەھمەت، نازاكەت.

ـــ ساڭا ئىشىنىمەن، بايا دېگەنلىرىڭ ھەرگىزمۇ قۇرۇق، خىيالىي تەسەۋۋۇر ئەمەس. بىز چوقۇم ئۆز ئالدىمىزغا ئىگىلىك تىكلىيەلەيمىز. ئىش كۈتۈپ تۇرغان باشقا ساۋاقداشلارنىمۇ

ھەربىرىگە تېلېفون قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئۆيىدە بارلىقىنى جەزملەشتۈرۈۋالغاندىن كېيىن، ئۇ ئۆيىدىن چىقىپ، ئۆيىنىڭ ئالدىدا ئۇلارنى كۈتۈپ تۇرغان ئىككى ماشىنىغا ئايرىم-ئايرىم ئولتۇرۇپ، ئۇلارنى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ كېتىشكە باشلىدى.

ئۇ ئالدى بىلەن ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىغا كېلىپ، ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىدا ئولتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىنىڭ ئالدىغا چاقىرتىپ كەلدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئۆيىدە ئۇنىڭ تېلېفونىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭ ئىشخانىسىغا كېلىشنى ئويلىمىغان ئىدى. ئۇلار ئۇنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلگەندە، ئۇ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى كۆرسىتىپ چىقتى. ئۇلار ئۇنىڭ ئىشخانىسىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۆزلىرىنى نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە چاقىرتقانلىقىنى بىلەلمەي، ھەممىسى ھەيران قېلىشتى.

ئۇ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىنىڭ ئالدىغا چاقىرتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى كۆرسىتىپ چىقتى. ئۇلار ئۇنىڭ ئىشخانىسىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۆزلىرىنى نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە چاقىرتقانلىقىنى بىلەلمەي، ھەممىسى ھەيران قېلىشتى.

ئۇ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىنىڭ ئالدىغا چاقىرتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى كۆرسىتىپ چىقتى. ئۇلار ئۇنىڭ ئىشخانىسىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۆزلىرىنى نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە چاقىرتقانلىقىنى بىلەلمەي، ھەممىسى ھەيران قېلىشتى.

ئۇ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىنىڭ ئالدىغا چاقىرتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى كۆرسىتىپ چىقتى. ئۇلار ئۇنىڭ ئىشخانىسىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۆزلىرىنى نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە چاقىرتقانلىقىنى بىلەلمەي، ھەممىسى ھەيران قېلىشتى.

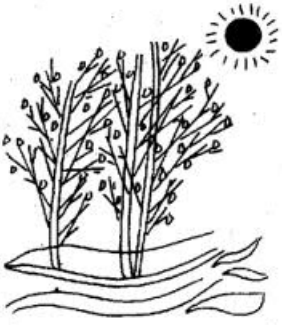
ئۇ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىنىڭ ئالدىغا چاقىرتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى كۆرسىتىپ چىقتى. ئۇلار ئۇنىڭ ئىشخانىسىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۆزلىرىنى نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە چاقىرتقانلىقىنى بىلەلمەي، ھەممىسى ھەيران قېلىشتى.

ئۇ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىنىڭ ئالدىغا چاقىرتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى كۆرسىتىپ چىقتى. ئۇلار ئۇنىڭ ئىشخانىسىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۆزلىرىنى نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە چاقىرتقانلىقىنى بىلەلمەي، ھەممىسى ھەيران قېلىشتى.

ئۇ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىنىڭ ئالدىغا چاقىرتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى كۆرسىتىپ چىقتى. ئۇلار ئۇنىڭ ئىشخانىسىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۆزلىرىنى نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە چاقىرتقانلىقىنى بىلەلمەي، ھەممىسى ھەيران قېلىشتى.

ئۇ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىنىڭ ئالدىغا چاقىرتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى كۆرسىتىپ چىقتى. ئۇلار ئۇنىڭ ئىشخانىسىدىكى ھەممە نەرسىلەرنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۆزلىرىنى نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە چاقىرتقانلىقىنى بىلەلمەي، ھەممىسى ھەيران قېلىشتى.

خېلى كۆپ قىسىم ساۋاقداشلىرىنىڭ (بولۇپمۇ قىزلارنىڭ) تۇيۇ قىلغانلىقى ياكى تۇيۇ قىلىش ئالدىدا تۇرغانلىقى نازاكەتنى بەكمۇ بىئارام قىلدى. ئۇ ساۋاقداشلىرىغا ئالدىراپ تۇيۇ قىلماسلىق ھەققىدە ئىككى ئېغىز گەپ قىلمىغان، ئۇلارنى بۇ ئىشتىن توسمىغان بولسىمۇ، چىرايىدىن خاپا بولغانلىقى، بىئارام بولغانلىقى بىلىنىپ قالدى. كۆڭلى غەش بولدى. لېكىن، ئاخىرقى ھېسابتا مېۋە ـ چېۋىگە ئىش قوشۇش زاۋۇتى قۇرۇش ئۈچۈن بىر قىسىم ساۋاقداشلىرىنىڭ ماددىي جەھەتتىن مەبلەغ سېلىشقا كۆنگەنلىكى ئۈنىڭ كۆڭلىدىكى غەشلىكنى تۇگىتىپ خېلىلا روھلاندۇردى. ئۇ ئەتىسى ئەتىگەندىلا ساۋاقداشلىرى بىلەن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغان ھالدا خوشلاشتى. نازاكەت شەھەرگە گويا ئېزىپ قالغان ئادەم يولىنى تېپىۋالغاندەك خۇشاللىق بىلەن ئۇچقاندەك يۈرۈپ كەتتى.

توققۇزىنچى باب

يىگىت ئاشىق، قىز بىخەۋەر

1

نازاكەتنىڭ يېزىغا چىقىپ كىرىپلا ئادەتتىن تاشقىرى روھلىنىپ كېتىشى، ئەس ـ يادى قىزىنىڭ غېمىدە بولۇپ قالغان ياقۇپ ئاكىنى خېلىلا خاتىرجەم قىلدى. ئۇ نازاكەتنىڭ باشقا ۋاقىتلاردىكىگە ئوخشاش، بامدات نامىزىدىن كېيىن جايناماز ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئۇزاق كۆز يېشى قىلماي، نامىزىنى ئۆتەپ بولۇپلا، ئەتىگەنلىك ناشتىنى كۆڭۈل قويۇپ تەييارلاپ، ئىنى ـ سىڭىللىرىنى ئەركىلىتىپ، چاقچاقلىشىپ يۈرگىنىنى، ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بارالمىغان بىر قىسىم ساۋاقداشلىرى بىلەن ئىزدىشىپ، قانداقتۇر بىر ئىشلار ھەققىدە كۈسۈرلىشىپ، كۆڭۈللۈك پاراڭلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، قىزىنىڭ روھىي ئازاب، غەم ـ غۇسسىلەردىن تېزلا قۇتۇلۇپ كەتكەنلىكىگە شۈكۈر قىلىپ، يەڭگىل تىن ئالدى.

ياقۇپ ئاكا كېسەلخانىغا كىرىپ كەلگەندە، ئايالى ئاچىسى بىلەن قانداقتۇر بىر ئىش توغرۇلۇق قىزغىن پاراڭلىشىۋاتاتتى. ھەلىمىخان كەلگەندىن بۇيان ئايالىنىڭ روھىي ھالىتى ۋە سالامەتلىكىدە باشقىچە جانلىنىش بولۇۋاتاتتى. ئۇلار ياقۇپ ئاكىنى كۆرۈپ دەرھال پاراڭلىرىنى توختىتىپ بىر ـ بىرىگە مەنىلىك قارىشىۋالدى.

ـــ مەن ئۆيگە بېرىپ تاماق قىلاي، سىز ياقۇپ ئاخۇن بىلەن

ئوبدانراق مەسلىھەت قىلىشىپ بېقىڭ، ــ دېدى ھەلىمخان ئاچا سۆزلىسىغا بەكرەك جېكىلەپ.

ــ سىلىنى تازىمۇ بىر جايادا قويدۇق ھەلىمخان، ــ دېدى ياقۇپ ئاكا قېيىنئاچىسىغا مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈپ، ــ نازاكەت قىزمۇ سىلىنى بار دەپ، ئۆيىنىڭ ئىشلىرىغا تازا قول تىقماس بولۇۋالدى.

ــ ئۇنداق دېمەسلە ياقۇپ ئاكۇن، نازاكەتخانىمۇ ئاز جاپا تارتمىدى. بىرنەچچە كۈن ھاردۇقىنى چىقىرىۋالغاچ، ئاداشلىرى بىلەن ئويىنىۋالسۇن، ــ ھەلىمخان ئاچا سەل توختىۋېلىپ گېپىنى يەنە داۋاملاشتۇردى، ــ بىچارە بالا بىرەرىگە مال ئۇقۇشۇپ بېرىشكە ۋەدە قىلىپمىدىكىنتاڭ، «شامالباغدىن بىرەر ماشىنا گۈلە ـ قاق تېپىلارمۇ» دەيدۇ.

ــ قانداق قىلىدىكەن بىر ماشىنا گۈلە ـ قاقنى؟ ــ سورىدى ياقۇپ ئاكا ھەم قىزىققان، ھەم گاڭگىرىغان ھالدا.

ــ مەنمۇ تازا بىلىپ كېتەلمىدىم. شامالباغدىغۇ ھەممە ئادەمنىڭ بېغى بار، بىرەر ماشىنا گۈلە ـ قاق دېگەن بىزنىڭ مەھەللىدىنمۇ چىقىپ قالىدۇ. ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئۆيىدىن بىرەر ـ يېرىم تاغاردىن گۈلە ـ قاق، بادام ـ ياڭاق چىقماي قالمايدۇ. شامالباغقا چىقىپ ئىسمايىلجان ئاكام بىلەن كۆرۈشۈپ باقايمىكىن دەۋاتاتتى، ــ ھەلىمخان ئاچا ئەمدى ئوغلىنى داڭلاشقا كۆچتى، ــ بىچارە بالامنىڭ قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەم بولغىنىغا قارىماي، خوتۇندىن تەلىيى چىقمىدى. ئۆتكەن ئايدا بېرىشىدا ئۇرۇمچىگە تېرە يۆتكەپ، قايتىشىدا شامالباغقا ئاق ئوغۇت يۆتكەپ ئوبدانلا پايدا ئالدى دېسىلە، خېلى يۇرۇشى بار بالا بولدى.

ھەلىمخان ئاچىنىڭ كېيىنكى سۆزلىرى ياقۇپ ئاكىنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى. «نازاكەت قىز شۇنچىۋالا گۈل ـ قاقنى نېمە قىلىدىغاندۇ؟ بۇ ئىشنى ئەجەب مېنىڭ مەسلىھەتىمگە سالماپتۇ يا. نېمە ئىش قىلماقچى بولسا مەندىن يوشۇرمايتتىغۇ ئۇ بالا.

تۇنۇگۈندىن بېرى بىرقانچە ساۋاقداشلىرى بىلەن كۆسۈرلىشىپ يۈرگىنىگە قارىغاندا...»

ــ قويسىلا، ئاچامنى ئۇزىتىپ قويۇپ كىرسىلە.

ياقۇپ ئاكا چۆچۈپ خىيالدىن باش كۆتۈردى ۋە ياتاقتىن چىقىپ كېتىپ بارغان قېيىنئاچىسىنىڭ كەينىدىن چىقىپ ئۇزىتىپ قويدى.

ــ يېقىنراق كەلسىلە، مەسلىھەتلىرىگە سالىدىغان گەپ بار، ــ دېدى ھەسەلخان ئاچا ياقۇپ ئاكىغا قېشىدىن جاي كۆرسىتىپ.

ياقۇپ ئاكا ئايالىنىڭ قېشىغا كېلىپ كارىۋاتنىڭ لېۋىگە جايلاشتى ـ دە، «نېمە گەپ» دېگەندەك قىلىپ ئايالىغا تىكىلدى. ھەسەلخان ئاچا گەپ قىلىشقا ئاغزىنى ئۆمەللەپ بولۇپ يەنە بىر دىنلا جىمىپ قالدى. قارىماققا ئۇ مەقسىتىنى دېيىشكە قىسىلىۋاتقاندەك، ئېرىنىڭ قوشۇلماسلىقىدىن ئەنسىرەۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى.

ــ قېنى، دېمەمسىلە، ــ دېدى ياقۇپ ئاكا ئايالىغا مەدەت بېرىپ.

ــ ئاچام نازاكەت قىزىمىزنى سوراپ كىرىپتۇ.

ئايالىنىڭ بۇ گېپىنى ياقۇپ ئاكا دەماللىققا ئاڭقىرالمىدى.

ــ نازاكەت قىزنى سوراپ كىرىپتۇ دەمسىلە؟

ــ ھەئە، بالا قىلىۋالسام دەيدۇ.

ياقۇپ ئاكا ئايالىنىڭ دېگىنىنى ئەمدى تولۇق چۈشەندى. بۇ گەپ ئۇنىڭغا ھەم تاسادىپىي، ھەم غەلىتە بىلىندى.

ــ چاقچاق قىلىۋاتمايدىغانسىلە خوتۇن، ــ دېدى ياقۇپ ئاكا ئايالىنىڭ چىرايىغا سىناش نەزىرى بىلەن تىكىلىپ.

ــ چاقچاق قىلمىدىم، ــ دېدى بايامقى جىددىيچىلىكتىن، روھىي بېسىمدىن بىرئاز قۇتۇلۇپ، ئۆزىنى يەڭگىل سېزىشكە باشلىغان ھەسەلخان ئاچا ئېرىگە دادىل قاراپ، ــ ئىسمايىلجانغا ئېلىپ بېرىپ كېلىن قىلىۋالسام دەيدۇ.

ــ ئىسمايىلجانىڭ خوتۇنى بارغۇ؟ ــ ياقۇپ ئاكىنىڭ

تەلەپپوزى بىرئاز قاتتىق چىقتى.

ــ ياماناپ كەتكىلى ئوچ ئايدىن ئېشىپتۇ. يېقىندا ئاجراشماقچىكەن، ــ ياقۇپ ئاكىنىڭ تاماكا چېكىشكە تۇتۇنغانلىقىنى كۆرۈپ ھەسەلخان ئاچا گەپىنى يەنە داۋاملاشتۇردى، ــ ئاچامنىڭ دېيىشىچە، ئۇ بالا توي قىلغاندىن بېرى پەقەتلا كېلىشەلمەپتۇ، ئىككى يىلدىن بېرى كېلىنى قورساق كۆتۈرمەپتۇ. ئاچام «ياتنىڭ دەردىنى تارتقۇچە، تۇغقانىنىڭ دەردىنى تارتاي، نازاكەت قىزنى بالا قىلىۋالسام» دەپ بەك چىڭ تۇرۇۋالدى.

ــ سىلى نېمە دەپ جاۋاب بەردىڭلا؟

ــ ئاچامنىڭ كۆڭلى بەك نازۇك... شۇڭا سىلى بىلەن بىر مەسلىھەت قىلىشاي دەپ... ھەرھالدا مەندىن بالا ئايىدى دەپ رەنجىپ قالمىسۇن...

ياقۇپ ئاكا گەپ قىلماي يەنە تاماكا ئوراشقا تۇتۇندى. ھەسەلخان ئاچا راستلا تەڭقىسلىقتا قالغانىدى. ئۇ بۇ ئىشقا ئېرىنىڭ قوشۇلمايدىغانلىقىنى باشتىلا پەملىگەن، لېكىن ئاچىسىنىڭ تەلىپىنىمۇ دەمالىققا رەت قىلىۋېتىشكە يۈزى چىدىمىغانىدى. چۈنكى، ئاچىسىنىڭ خېلىلا قول ئىلكىدە بولۇپ، شامالباغ يېزا بازىرىدا قاسساپلىق كەسپى بىلەن شۇغوللىنىدىغان بۇ ئائىلە، يېزا تەۋەسىدە خېلى نامى بار باي ئائىلىلەردىن ھېسابلىناتتى. ئۇ سىڭلىسىغا بەك كۆيۈنەتتى، ئىقتىسادىي جەھەتتىنمۇ يارەدەم قىلىپ تۇراتتى. بۇ قېتىم ھەسەلخان ئاچا دوختۇرخاندا يېتىپ قېلىپ، ياقۇپ ئاكا تازا پۇلغا زار بولۇپ تۇرغاندا بەش مىڭ يۈەن پۇل بېرىپ تۇرغانىدى. ياقۇپ ئاكىنىڭ ئۇن چىقارماي پۈرقىرىتىپ تاماكا چېكىپ ئولتۇرۇشى ھەسەلخان ئاچىنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى ئېزىۋەتتى. ئۇ ئائىلىنىڭ قىلچىلىك ئىقتىسادىي يۈكىنى كۆتۈرۈشۈپ بېرەلمىگىنىنى ئاز دەپ، ئاغرىپ قېلىپ ئېرىنى بىرمۇنچە قەرزگە بوغۇلدۇرۇپ قويغانلىقىدىن ئەپسۇسلىناتتى. بۇ ئاز قەرز

ئەمەس ئىدى. قەرزدىن ۋاقتىدا قۇتۇلۇپ كېتەلمىسە، نازاكەتنىڭ كەينىدىن ئىز بېسىپ چوڭ بولۇۋاتقان ئىنى ـ سىڭىللىرىمۇ نازاكەتنىڭ تەقدىرىگە ئوخشاش تەقدىرگە دۇچار بولاتتى. ئۇ چاغدا ئانا باللىرىغا نېمىدەپ جاۋاب بېرىدۇ. بەش بالىدىن بىرەرىنىمۇ بولسا ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتالمىسا ئەل ـ جامائەت، ئېپىي ـ مەلە ئالدىدا ئاتا ـ ئانا بولغۇچىنىڭ يۈزىگە سەت ئەمەسمۇ؟

«ھازىرقى ئەھۋالىڭلار ماڭا ئايان، ـــ دېگەنىدى ئاچىسى مەقسىتىنى يوشۇرۇپ ئولتۇرمايلا، ـــ نازاكەت قىزنى ئەمدى بەرىبىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتالمىدىڭلار. ئىششەك قەرزنى گەدىنىڭلىگە ئارتىۋالساڭلار، باشقا باللىرىڭلارنىمۇ ئوقۇتالمايسىلەر. مېنىڭچە، بولسىغۇ شۇنداق ياردەم بەرگۈم بار، ئەمما مەن سىزگە تۈغقان بولغىنىم بىلەن ئىسمايىلجاننىڭ دادىسى يات. ھېچنېمىدىن ـ ھېچنېمە يوقلا سىلەرنىڭ قەرزىڭلارنى تۆلىشىپ بېرەيلى دېسەم، ئاكىڭىزنى ماقۇل كەلتۈرەلمەسلىكىم مۇمكىن. مەنمۇ ياقۇپ ئاخۇن بىلەن ھەسەلخان نازاكەت قىزنى بىزگە بالىچىلاپ بېرىۋەتتى دەپ چىقسام، ئاكىڭىزنىڭ ئالدىدا گېپىم چوڭ بولىدۇ. نازاكەت قىزنىڭ تويلۇقى، تويىنىڭ ئاشسۇيى دەپ ئون بەش مىڭ كوي پۇل بېرىشكە ماقۇل كەلتۈرىمەن. بۇ پۇلدىن تويغا ئالتە ـ يەتتە مىڭ كوي چىقىم قىلساڭلار، قالغىنىنى قەرزىڭلىگە بېرىپ خاتىرجەم بولىسىلەر. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھېلىقى بەش مىڭ كوي پۇلنى ئېغىزغا ئېلىشقا ئاكىڭىزمۇ ئۈيىلىدۇ. سىلەرنىڭمۇ قايتۇرۇشۇڭلارنىڭ ئورنى قالمايدۇ، ئون ـ ئون بەش مىڭ كوي پۇل خەجلەيدىغان بولسام نازاكەت قىزدىن قېلىشمىغۇدەك كېلىننى ھەرقانداق يەردىن تاپالايمەن. مەندىن كەتسە سىزگە كەتسۇن دەۋاتىمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىسمايىلجانمۇ چىراي، بوي ـ بەستى كېلىشكەن بالا. ناھايىتى نازاكەت قىزدىن ئالتە ـ يەتتە ياش چوڭ چىقىدۇ. ياقۇپ ئاخۇنغا مەقسىتىمنى ئالدىرىماي

تەپسىلىي چۈشەندۈرۈڭ...»

ئاچىسىنىڭ سۆزلىرىنى ھەسەلخان ئاچا ئاخىرقى ھېسابتا توغرا تاپتى. «بەربىر بىرەر يىل ئۆتسە نازاكەت قىزىنىڭ باش ئاغرىقى بولغىلى تۇرىدۇ. قىز بالىنى بەربىر ياتلىق قىلىدىغان گەپ. تونۇشمايدىغان، بىلىشمەيدىغان ئادەملەر بىلەن قۇدا بولۇپ، كۆڭۈل ئاغرىقى تېپىپ يۈرگۈچە، ئاچامنىڭ مەسلىھەتىگە ماقۇل دەي. نازاكەت قىزمۇ يوقسۇزلۇقنىڭ، قېيىنئانىنىڭ دەردىنى تارتىپ يۈرمىسۇن. بىزمۇ قەرزدىن ئاسانراق قۇتۇلۇپ، ئۇكىلىرىنىڭ ئىستىقبالى ھەققىدە باش قاتۇرايلى». ھەسەلخان ئاچا مۇشۇلارنى كاللىسىدىن ئۆتكۈزۈپ، دەسلەپتە نازاكەتنى قۇربانلىق قىلىۋەتكەندەك، ئىستىقبالىنى دوغا تىكىۋەتكەندەك، نازاكەتكە نىسبەتەن تازا ئادىللىق بولمىغاندەك تۇيغۇدىكى كۆڭۈل بىئاراملىقى خېلىلا بېسىلىپ قالدى، روھىي بېسىمدىن قۇتۇلغاندەك بولدى. نازاكەتكە گۈزەل بىر ئىستىقبال، كۈتۈلمىگەن بىر ئامەت قۇچاق ئېچىۋاتقاندەك بىلىنىپ، تەڭرىگە شۈكۈر ـ سانا ئېيتتى، قىزىنىڭ بەختىدىن شادلاندى.

ئەپسۇسكى، ياقۇپ ئاكىنىڭ گەپ قىلغىلى ئۇنىماي پۈرقىرىتىپ تاماكا چېكىپ ئولتۇرۇۋېلىشى ئۇنىڭ بايامقى خۇشاللىقلىرىنى خۇددى توزغاقتەك توزۇتۇۋەتتى. ياقۇپ ئاكا ئۈزمەي تاماكا چېكىۋاتاتتى. ھەسەلخان ئاچا بۇ ئازابلىق سۈكۈتكە پەقەتلا چىدىيالمىدى. ئاخىر ئاچىسىنىڭ سۆزلىرىنى، ئۆزىنىڭ ئوي ـ پىكىرلىرىنى بىرمۇبىر ئالدىرىماي سۆزلىدى، سۆزلەپ بولۇپ ياقۇپ ئاكىنىڭ جاۋابىنى كۈتۈپ جىمجىت ئولتۇردى. ئەمما، ئېرىنىڭ ئاغزىدىن بىرەر ئېغىز سۆز ئەمەس، ھە دەپ پۈرقىراپ كۆكۈچ تاماكا ئىسى چىقىۋاتاتتى.

ئانىنىڭ كۆزىگە ئوغۇل، دادىنىڭ كۆزىگە قىز چوڭ بولمىغاندەكلا كۆرۈنىدۇ. شۇڭىمۇ قىزنى تالالىق قىلىشقا ئانا، ئوغۇلنى ئۆيلەشكە دادا بەك ئالدىرايدۇ. شۇ دەقىقىدە ياقۇپ

ئاكىنىڭ نەزىرىدە نازاكەت تېخى رەسىدە بولمىغان قىز ئىدى. شۇڭلاشقىمۇ كۆز ئالدىدىكى پايدا ـ مەنپەئەتنى دەپ رەھىمسىز موھتاجلىقتىن قۇتۇلۇشنى كۆزلەپ، يەڭگىلتەكلىك بىلەن قىزىنىڭ تەقدىرى ھەققىدە ھۆكۈم چىقىرىشقا يۇرىكى ئۇنىمايۋاتاتتى، ئاتىلىق بۇرچى ئۇنى رەھىمسىزلەرچە ئەيىبلەۋاتاتتى. «ۋادەرىخ، بىچارە ئاتىنى ئىككى تاشنىڭ ئارىلىقىدا نېمانچە قىستايدىغانسەن ـ ھە !»

ئېرىنىڭ مۇرەككەپ روھىي ھالىتىنى چۈشەنگەن ھەسەلخان ئاچا، ئۇنىڭ بىچارە تۇرقىغا قاراپ يۇرىكى ئېچىشتى، كۆزىگە مۆللىدە ياش كەلدى. ئاشۇ كۆكۈچ تاماكا ئىسى ئارىسىدا بارغانسېرى كىچىكلەپ كېتىپ بارغاندەك كۆرۈنۈۋاتقان ئېرىنىڭ ۋىجىك قامىتىگە قاراپ تۇرۇۋېرىشكە چىدىمايي كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى. شۇنداق، زېرەك، ئەقىللىك ئاياللار ئۇچۇن ئېرىنىڭ بىقۇۋۇللۇقىنى، بىچارە تۇرقىنى كۆرۈشتىنمۇ ئارتۇق ئازاب يوق. ھەقىقىي ئايال ئېرىنىڭ مەغرۇرلۇقىدىن سۆيۈنىدۇ، پەخىرلىنىدۇ.

2

نازاكەتنىڭ ھېلىقى كۇنى مۇھەممەتكە ئىشەنچلىك ھالدا بىر ـ ئىككى ماشىنا مال تەييارلاپ بەرمەكچى بولغانلىقىنى پۇرىتىشىدا مەلۇم سەۋەب بار ئىدى. ئۇ ساۋاقداشلىرىغا، يېزىدىكى تۇغقانلىرىغا، بولۇپمۇ نەۋرە ئاكىسى ئىسمايىلجانغا زور ئۇمىد باغلىغانىدى. چۇنكى، ئۇ ئىسمايىلجاننىڭ تېرە، ئوغۇت، سولياۋ يوپۇق سودىسى قىلىپ، ئۇرۇمچى، ھەتتا ئىچكى ئۆلكىلەرگە بېرىپ ـ كېلىپ تىجارەت قىلىدىغانلىقىنى، ئىقتىسادىي ئەھۋالىنىڭمۇ ياخشىلىقىنى، بەش ـ ئون مىڭ كوي پۇلنى بىرەر ئايلىق سورىسا گەپ يوق بېرىپ تۇرىدىغانلىقىنى، شامالباغ ۋە قوشنا يېزىلاردىن مال ئۇقۇشۇپ بېرىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا

كەلتۇرگەندى. ئۇ ھاممىسى ھەلىمىخان ئاچىدىن ئانچە ـ مۇنچە گەپ سوراپ باققان بولسىمۇ، نېمە ئۈچۈندۇر مەقسەت ـ مۇددىئاسىنى پوشۇردى، ئىشلىرى يۇرۇشۇپ بولغۇچە دادىسىدىنمۇ مەخپىي تۇتۇشنى قارار قىلدى.

ئىسمايىلجانغا چاقىرغۇ قىلىۋىدى، ئۇ دەرھال چاقىرغۇ قايتۇردى. نازاكەت تېلېفوندا ھازىرلا شامالباغقا چىقماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى، يۈزتۇرا كۆرۈشۈپ دەيدىغان مۇھىم گېپى بارلىقىنى، ئۆزىنى ساقلاپ تۇرۇشنى ئېيتىپ تېلېفونىنى قويۇۋەتتى ـ دە، دەرھال دوختۇرخانىغا كېلىپ ئانىسى بىلەن ھاممىسىغا شامالباغقا ھازىرلا چىقىپ ـ كىرىدىغان ئىشى بارلىقىنى، ئىككى ـ ئۈچ كۈنلەردىن كېيىن قايتىپ كىرىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

نازاكەتنىڭ بۇ قارارىدىن ئانىسى بىلەن ھاممىسى ھەم ھەيران قالدى، ھەم خۇشاللاندى.

ـــ مەيلى، بولسا شۇنداق قىلىڭ قىزىم، ـــ دېدى ھاممىسى ۋە نازاكەتنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي ئەللىك كوي پۇل تۇتقۇزدى، ـــ بۇ پۇلغا ئىسمايىلجانغا يېگۈدەك بىرنەرسە ئالغاچ چىقارسىز.

نازاكەت شامالباغقا چىقىپلا ئۆزىنى ساقلاپ تۇرغان ئىسمايىلجان بىلەن كۆرۈشتى. ئوقۇمۇشلۇق كىشىلەرگە خاس پاكىز، رەتلىك كىيىنىۋالغان، بىرئاز قورساق سېلىپ سەمرىشكە باشلىغان ئېگىز بويلۇق بۇ يىگىت قارىماققا خېلى كۈچتۈڭگۈر كۆرۈنەتتى، مەڭزىنى تىلىۋەتكەندەك ئىككى سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى تىك تارتۇق چىرايىغا سۈرلۈك تۈس بېغىشلايتتى. ئۇ ئاپتوبۇستىن چۈشۈۋاتقان نازاكەتنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئەھۋال سورىدى:

ـــ تىنچ ـ ئامان كەلدىڭمۇ، ھەسەلخان ئانام، ياقۇپ داداملارنىڭ ئەھۋالىچۇ؟

نازاكەت نەۋرە ئاكىسىنىڭ ئارقىمۇئارقا سورىغان سوئاللىرىغا «ياخشى» دەپ بىر ئېغىزلا جاۋاب بەردى.

ـــ يۇره، ئاشخانىغا كىرىپ بىرەر قاچىدىن تاماق يەيلى.
ـــ قورسىقىم ئاچمىدى، ـــ دېدى نازاكەت ئۆزىرە قويۇپ، ـــ سېنىڭ ئاچقان بولسا مەيلى، بولمىسا تاماق يېمەيلى.
ـــ بىرەر قاچا تاماق دېگەن قورساقىغا پېتىپ قالار. سەھرادىمۇ شەھەردىن قېلىشمىغۇدەك تاماق ئېتىدۇ جۇمۇ.
ـــ راستلا قورسىقىم ئاچمىدى، ـــ دېدى نازاكەت ۋە نەۋرە ئاكىسىنىڭ كۆڭلەكتىن كۆتۈرۈلۈپ چىققان قورسىقىغا قاراپ چاقچاق قىلدى، ـــ سەنمۇ تاماقنى قەرەللىك، ئازراق يېگىن. قارا، سەمرىپ قورساق سېلىپ كەتكىنىڭنى.
يىگىت قورسىقىنى سىلاپ قويۇپ كۈلدى.
ـــ سەمرىپ كېتىشتىن ئەنسىرىگىلى قىز بالىمىتىم مەن. ئوغۇل بالا دېگەن يېگەن ـ ئىچكەندەك، سوقا ـ سەندىلەك بولغىنى ياخشى. زىيادە ئورۇق بولۇپ كەتسەمۇ، قىزلار «پۇت ـ قولىنىڭ جېنى يوق، ئەرۋاھ ئىكەن» دەپ ياراتمايدۇ.
نازاكەت نەۋرە ئاكىسىنىڭ گېپىگە كۈلۈپ قويۇپ، جاۋاب قايتۇرمىدى.
يېزا بازىرى دېگەن شۇ. سىرتتىن بىرەر ناتونۇش ئادەم، بولۇپمۇ بويىغا يەتكەن ناتونۇش قىزلار پەيدا بولۇپ قالدىمۇ، يېڭىياچىلىقى شۇ هامانلا چېنىپ قالىدۇ. مانا هازىرمۇ كىشىلەر شامالباغدىكى نامى بار بايۋەچچە ئىسمايىلجانىڭ قېشىدىكى مۇنۇ قىزغا هەر خىل نەزەرلىرى بىلەن تىكىلىشمەكتە، كۈسۈرلاشماقتا. نازاكەت بىرئاز قورۇندى.
ـــ هاشىم دادام دۇكاندىمۇ؟
ـــ دادام قوتاز ئەكېلىمەن دەپ تاغقا كەتكەن، ـــ دېدى يىگىت، ـــ ئىككى ـ ئۈچ كۈنلەردىن كېيىن كېلەرمىكىن.
ـــ يۇره ئەمىسە ئۆيگە كېتەيلى بۇ يەردە تۇرىۋەرمەي. ساڭا دەيدىغان مۇهىم گېپىم بار.
يىگىت يولىنىڭ چېتىگە توختىتىپ قويغان «suzuki» ماركىلىق موتوسىكلىتىنى ئوت ئالدۇردى. نازاكەت ئەپچىللىك

بىلەن يىگىتنىڭ كەينىگە ئولتۇردى.

تال ـ باراڭلار بىلەن قورشالغان، ئۇيغۇر بىناكارلىق سەنئىتى ئۇسلۇبى بىلەن ياسالغان ھەشەمەتلىك بۇ قورۇ ـ جاي نازاكەتكە تونۇشلۇق ئىدى. نازاكەت ئۆيدە نەۋرە ئاكىسىدىن باشقا ئادەمنىڭ يوقلۇقىدىن ئەجەبلىنىپ سورىدى:

ـــ يەڭگەم كۆرۈنمەيدۇغۇ؟

ـــ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆيىدە.

ـــ قاچان كەتكەن؟

ـــ ئۈچ ئاي بولدى، يامانلاقلىق.

ـــ نېمىشقا ئەكېلىۋالمىدىڭ؟

ـــ ئاجرىشىدىغان بولدۇق.

ـــ مەجەزى خېلى تۇزۇكتىغۇ چولپان ئاچامنىڭ، ـــ دېدى نازاكەت نەۋرە ئاكىسىنىڭ بەخىرامان بەرگەن جاۋابلىرىدىن قانائەت ھاسىل قىلماي، ـــ كېلىشىپ، ئۆي تۇتۇپ قالساڭلار بولمامدۇ؟

ـــ ئۆي تۇتقۇچىلىكىمىز قالمىدى، ـــ دېدى يىگىت يەنە قىسقىلا قىلىپ.

ـــ ھەرقاچان سەن بوزەك ئەتكەنسەن.

ـــ مەن شۇنداق ئەسكىمۇ؟ ـــ يىگىت نازاكەتكە ئەچ كۆيەرلىك بىلەن قارىدى.

ـــ ئەمىسە، چولپان ئاچام ئەسكىمۇ؟ ـــ سورىدى نازاكەت چاقچاق ئارىلاش، ـــ شەھەرمۇشەھەر تىجارەت قىلىمەن دەپ يۈرۈپ بۇزۇلغانسەن ھەرقاچان.

ـــ ئۆيدە خوتۇنىنىڭ كۆزىگە قاراپ ئولتۇرسا پۇل تاپقىلى بولمايدۇ. شەھەر ـ يۇرت ئاتلاپ تىجارەت قىلسا ئۇششاق گەپتىن قۇتۇلغىلى بولمايدۇ. «يېغى ياندىن قوپار، بالا قېرىنداشتىن» دەپ، ئەمدى سەنمۇ ئىشەنمەيۋاتسەن ماڭا.

نەۋرە ئاكىسىنىڭ ئەستايىدىللىق بىلەن بەرگەن بۇ جاۋابى نازاكەتنى ئوڭايسىزلاندۇرۇپ قويدى. يىگىتنىڭ ئانىسىنىڭ

شەھەرگە كىرىشتىكى مەقسىتىدىن ئاز ـ تولا خەۋىرى بار ئىدى. شۇڭلاشقا، نازاكەتكە نىسبەتەن قەلبىنىڭ بىر يەرلىرىدە ئاللىقانداق شېرىن ئارزۇلار بىخ سۈرۈشكە باشلىغانىدى. ئۇ نازاكەتنىڭ تۇيۇقسىز چىقماقچى بولغانلىقىنى ئاڭلاپ ئۈگەيسىزلاندى ھەم جىددىيلەشتى، ھەم خۇشاللاندى. چاچ ـ ساقاللىرىنى كۆڭۈل قويۇپ ياستىپ، پاكىز كىيىم ـ كېچەكلەرنى كىيىپ قىزنى كۈتۈپ تۇردى. «ئەھۋالدىن قارىغاندا نازاكەت ئۇ ئىشلاردىن خەۋەر تاپمىغان ئوخشايدۇ. بولمىسا بۇنداق سوئاللارنى سوراپ يۈرمەس ئىدى. ئۇ بىلسە نېمە دەر، كاساپەت ھۆسنىگە تولۇپ بارغانسېرى چىرايلىقلىشىپ كېتىپتۇ. ئوقۇشقا بارالمىغاندىكىن بەربىر ئەرگە تېگىدۇ. بەلكىم ماڭا ياق دەپمۇ يۈرمەس. كىچىكىدىنلا ماڭا ئامراق ئىدى. شەھەرگە كىرسەم پايپاق ـ كۆڭلەكلىرىمنى يۇيۇپ بېرەتتى. ‹كىنو ـ تىياتىرغا ئەكىرگىن› دەپ خەقنىڭ قىلاتتى. تەقدىر رىزىق ـ نىكاھىمىزنى كېچىكتۈرۈپ چاتقان بولسا ئەجەب ئەمەس...»

يىگىت قىزنىڭ گۈزەل جامالىغا، قوزىنىڭ تۇمشۇقىدەك كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كۆكسىگە تىكىلگىنىچە شېرىن خىياللارغا غەرق بولغانىدى.

ـــ قاراپلا تۇرسەنغۇ ئىسمايىلجان ئاكا، ئولتۇرە، ساڭا دەيدىغان گېپىم بار.

يىگىت شېرىن خىيالدىن چۆچۈپ ئېسىگە كەلدى. قىزنىڭ ئەركىلىكى چىقىپ تۇرغان چىرايىغا ئوغرىلىقچە نەزەر تاشلىدى.

ـــ ئالدىرىماي تۇر، ئاۋۋال داستىخان سالاي، يەل ـ يېمىشكە بولسىمۇ ئېغىز تېگىپ ئولتۇرايلى.

يىگىت داستىخاننى بىر دەمدىلا ئالما، ئانار، ئامۇت، قوغۇن، ئۈزۈم قاتارلىق يەل ـ يېمىشلەر بىلەن تولدۇرۇۋەتتى.

ـــ ۋوي، تاسلا قاپتىمەن ئۇنتۇپ قالغىلى، ـــ نازاكەت دەرھال سومكىسىدىن توخۇ كاۋىپى، گۆشگىرده قاتارلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ داستىخانغا قويدى.

ـــ نېمانچه ئاۋاره بولۇپ كەتتىڭ، شۇنداقلا چىقساڭمۇ بولاتتىغۇ، ـــ دېدى يىگىت ئۆزره قويۇپ.

ـــ توخۇ كاۋىپىغا سەن بەك ئامراق ئىدىڭ، شۇنداقلا چىقىشقا كۆڭلۈم قويمىدى. توخۇ گۆشىنى جىقراق يەپ بەرسەڭ ئورۇقلايسەن.

توخۇ كاۋىپىغا ئامراقلىقىنى نازاكەتنىڭ ئۇنتۇپ قالمىغانلىقىدىن يىگىت تولىمۇ سۆيۈندى، ۋۇجۇدىدا سۆيگۈ ۋەسۋەسىسى غەلىيان كۆتۈردى.

ـــ سېنى بولسا ئىككى ماشىنا، بولمىغاندىمۇ بىرەر ماشىنا گۈلە ـ قاق بولامدۇ، بادام ـ ياڭاق بولامدۇ، قۇرۇق يەل ـ يېمىش ئۇقۇشۇپ ببرەرمىكىن دەپ چىققانىدىم، ـــ دېدى نازاكەت رەسمىي مەقسەتكە كۆچۈپ.

قىزنىڭ كۆتمىگەن يەردىن قويغان بۇ تەلىپى يىگىتنى بىرئاز ئويلاندۇرۇپ قويدى.

ـــ نېمە قىلىسەن ئۇنچە جىق يەل ـ يېمىشلەرنى، بىرەر چوڭراق سودىغا تۆتۈش قىلىۋاتامسەن نېمە؟

ـــ راست دەيسەن، سودا قىلاي دەۋاتىمەن، ـــ دېدى نازاكەت رەسمىي يوسۇندا، ـــ ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بارالمىدىم. ئانامنى داۋالىتىمىز دەپ كۆپ قەرزدار بولۇپ كەتتۇق. تەشكىلنىڭ ئاغزىغا قاراپ ئىش كۆتۈپ ئولتۇرسام بۇ يېقىندا خىزمەتكە ئورۇنلىشالمىغۇدەكمەن. ئۇرۇمچىگە ئوقۇشقا كەتكەن ساۋاقداشلاردىن بىرئاز بازار ئۇچۇرى ئىگىلىگەنىدىم، تەۋەككۈل دەپ بىر مىدىرلاپ باقاي دەيمەن. دادامنىڭ ئىقتىسادىي يۈكىنى يەڭگىللىتەلىسەم ئەجەب ئەمەس.

ـــ بۇ ئىش سېنىڭ قولۇڭدىن كېلەرمۇ؟ ـــ دېدى يىگىت دەرگۇمان بولغان هالدا.

ـــ مېنى قىز بالا دەپ كەمسىتىۋاتمايدىغانسەن، ـــ دېدى نازاكەت نارازى بولغان هالدا، ـــ سودىنى ئاياللار قىلىسىمۇ بولىۋېرىدۇ.

ـــ ئۇغۇ شۇنداق، ـــ دېدى يىگىت ئويلانغان ھالدا، ـــ ئەمما سودا قىلماق ئۇنچە ئاسانمۇ ئەمەس، ئۇنىڭمۇ نۇرغۇن جاپا ـ مۇشەققەتلىرى، خەتىرى بار. پايدا بىلەن زىيان قەدەمدە بىر پۇتۇڭغا پۇتلىشىپلا تۇرىدۇ.

ـــ بۇنىمۇ ئويلىشىپ قويدۇم. لېكىن، مەن نىيىتىمدىن يانمايمەن، ـــ دېدى نازاكەت قەتئىيلىك بىلەن، ـــ قانداق، ماڭا ياردەم قىلامسەن ـ يوق؟

ـــ ياردەم قىلىشىمدا چاتاق يوق، ـــ دېدى يىگىت كەسكىنلىك بىلەن، ـــ ھازىر دېھقانلارنىڭ قولىدا پۇل يوق تازا قىينىلىپ تۇرۇۋاتقاندا، گۈلە ـ قاقلىرىنى سېتىۋالمەن دېسەڭ، ئىشىكىڭنىڭ تۈۋىگە ئۆزلىرى ئەكېلىپ بېرىدۇ.

ـــ يەنە بىر گەپ، ـــ دېدى نازاكەت سەل روھلانغان ھالدا، ـــ مەن شامالباغقا قولۇمنى سېلىپلا چىقتىم. دېھقانلاردىن مال سېتىۋېلىشىمغا سەن پۇل بېرىپ تۇرىسەن. مالنى بىر تەرەپ قىلىۋالسام بىرەر ئاي ئىچىدىلا پۇللىرىڭنى ئۆسۈمى بىلەن قايتۇرىمەن.

ـــ نەدىمۇ ئۇنداق ئاسان ئىش بولسۇن، ـــ دېدى يىگىت چىرايىنى ئۆزگەرتمەيلا، ـــ مالنىمۇ مەن ئۇقۇشۇپ بەرسەم، پۇلنىمۇ مەن بېرىپ تۇرسام، پايدىنى سەن ئالساڭ... پۇلۇڭ بولمىسا سودا قىلمەن دېمە.

يىگىتنىڭ بۇ جاۋابىدىن نازاكەت بىرئاز تېڭىرقىدى. كۆز ئالدىدىكى داغدام يول بىردىنلا غايىب بولۇپ، قارا جاڭگالغا كىرىپ قالغاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالدى، ئاچچىق بىر تۇيغۇدىن يۈز مۇسكۇللىرى لىپىلداپ، كۆزىگە غىللىدە ياش كەلدى.

ـــ چىدىماسلىق قىلما، سېنىڭ پۇلۇڭ بار. مېنىڭ پايدا ئېلىپ كېتىشىمگە چىدىماي قىزىل كۆزلۈك قىلىۋاتامسەن ـ نېمە؟

قىزىنىڭ غەزەپلىك تۇرقىنى كۆرۈپ يىگىت پاراققىدە كۈلۈۋەتتى.

ـــ قارا، چېقىشىپ قويسام، بىشىملىك قىلىپ كېتىشىڭىنى، خاتىرجەم بول، ھەرگىز سېنىڭ ئاغزىڭدىكى، بولۇپمۇ سەندەك بىر قىز بالىنىڭ ئاغزىدىكى لوقمىغا چاڭ سالمايمەن. لېكىن، قولۇمدا راستلا پۇل يوق. ھەممە پۇلنى چوڭراق بىر سودىغا دەسمايە سېلىۋەتكەنىدىم. ئەمما، مالنى دېھقانلاردىن نېسى ئېلىپ بېرىشكە مەن كېپىل.

نازاكەتنىڭ كۆڭلى بىرئاز ئارامىغا چۈشتى، نەۋرە ئاكىسىغا مىننەتدارلىق بىلەن قارىدى.

ـــ يۈرە ئەمىسە، ھازىردىن باشلاپ مال ئۇقۇشمىز.

ـــ ئالدىرىما، ـــ دېدى يىگىت، ـــ ئاۋۋال مۇنۇ توخۇ كاۋىپىدىن يەپ قورسىقىمنى بىر توقلىۋالاي، دېھقانلار بىلەن كۆرۈشكەندە مېنىڭ ئاغزىمغىلا قارىغىن. ھەرگىزمۇ ئارتۇقچە گەپ ئارىلاشتۇرۇپ، چاندۇرۇپ يۈرمە.

ئۇلار مەسلىھەت قىلىشۋالغىنى بويىچە كەنتىلەرگە بارىدى، كېيىن ئۇدۇللا كەنت شۇجىلىرىنى ئىزدىدى.

ـــ بۇ خېنىم، ئۇرۇمچىدىكى يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلار شىركىتىنىڭ ناھىيەمىزدىكى ۋاكالەتچىسى بولىدۇ، ـــ دەپ تونۇشتۇردى ئىسمايىلجان شۇجىلارغا نازاكەتنى، ـــ دېھقانلارغا خەۋەر قىلىپ، مال سېتىۋېلىشىمىزغا ياردەملەشكەن بولسىلا. گۈلە ـ قاق، بادام ـ ياڭاق، چىلان، جىگدە... ئىشقىلىپ، قۇرۇق يەل ـ يېمىش بولسا ھەممىسىنى سېتىۋالىمىز. مالنىڭ باھاسىنى سۈپىتىگە قاراپ يۈزتۇرا دېيىشىمىز.

نازاكەت نەۋرە ئاكىسىنىڭ يالغانچىلىقىغا ھەيران قالدى، لېكىن لام ـ جىم دېمىدى. ئۇلار كەچ كىرگۈچە خېلى جىق كەنتىلەرنى ئارىلىدى، بارغانلىكى يەردە نازاكەت ئۇرۇمچىدىكى كاتتا شىركەتنىڭ ۋاكالەتچىسى سۈپىتىدە تونۇشتۇرۇلدى، ئۆزىگە ھەۋەس، ئۇمىد، ئىشەنچ ۋە باشقا نەزەرلەردە تىكىلگەن كۆزلەرنىڭ ئارىسىدا قورۇندى، خىجىللىق قاپلىغان ۋۇجۇدى تىكەنلەشتى.

ـــ ئەجەب بىر يالغانچىلىقنى ئوخشىتىۋەتتىڭغۇ، ئادەمنى خىجىل قىلىپ، ـــ دېدى نازاكەت ئۆيگە قايتىپ كەلگەندە نەۋرە ئاكىسىنى ئەيىبلەپ، ـــ تاس ـ تاس قالدىم قېچىپ كەتكىلى.

ـــ قاچقان بولساڭ مالىنىڭ ھەممىسى ئۆزۈمگە قالاتتى شۇ، ـــ دېدى ئىسمايىلجان كۈلۈپ، ـــ سودا دېگەن شۇ، گاھى چاغدا يالغان سۆزلىمەيمۇ ئامالىڭ يوق. سېنى ئۇلارغا راست گەپ قىلىپ «سىڭلىم بولىدۇ، ئۇرۇمچىگە گۈلە ـ قاق يۆتكىمەكچىدى» دېسەم، گېپىمنىڭ ئۇلارغا ھېچقانچە تورى، تەسىرى بولمايدۇ. ئۆمۈر بويى يەر تاتىلاپ، يېزا بازىرىنىڭ سىرتىغا چىقىپ باقمىغان دېھقانلار ئۇچۇن «ئۇرۇمچى» دېگەن سۆز تولىمۇ دەبدەبلىك، كاتتا ئاڭلىنىدۇ، قىزىقىدۇ، بىر ـ بىرىگە ئۆزلۈكىدىن خەۋەر يەتكۈزۈشىدۇ. قاراپ تۇر، ئەتە ئەتىگەندىن باشلاپ ئۆينىڭ ئالدى بازار بولۇپ كەتمىسە، مانا مەن.

ـــ يالغان سۆزلىمەي، ئالدامچىلىق قىلماي تىجارەت قىلغىلى بولماسمۇ زادى.

ـــ بولىدۇ، راست گەپ قىلىشىنىڭمۇ ئورنى بار. پەقەت پايدا ئېلىشقا كۆزۈڭ يەتسە راست گەپ قىلساڭمۇ بولىدۇ. سودا دېگەننى گاھى راست گەپ بىلەن، گاھى يالغان گەپ بىلەن قىلىدىغان گەپ.

نازاكەت ئۇن چىقارمىدى. نەۋرە ئاكىسىنىڭ سودا قىلىشقا ئائىت بىر يۇرۇش پەلسەپىسىگە ئانچە قايىل بولۇپ كەتمىسىمۇ، لېكىن تىجارەتكە راست ـ يالغان ئارىلاشمىسا پايدا ئالغىلى بولمايدىغانلىقىنى ئازراق چۈشەندى.

ـــ سودا دېگەن خۇددى جەڭ قىلغانغا ئوخشايدۇ. سەن ئۇنى يېمىسەڭ، ئۇ سېنى يەيدۇ، باغرى يۇمشاق ئادەم سودا قىلسا پايدا ئالالمايدۇ. يۇزۈمدىكى تارتۇقمۇ مۇشۇ ھەقىقەتنىڭ جانلىق مىسالى. شۇڭا مەن دەيمەن، ئاياللار سودا قىلسا ھەم بەك قاملاشتۇرۇۋېتىدۇ، ھەم قەتئىي قاملاشتۇرالمايدۇ. بولدىلا، بۇ

گەپنى قويايلى، ــ دېدى ئىسمايىلجان ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، ــ يۇرە، بازارغا چىقىپ قورساققا تاماق يەپ كېلەيلى.

ــ مېنىڭ بازاردىن تاماق يېگۈم يوق، ــ دېدى نازاكەت نېمە ئۈچۈندۇر بازارغا چىققۇسى كەلمەي.

ــ نېمىشقا، ــ دېدى ئىسمايىلجان، ــ سەھرا بولغان بىلەن شەھەردىن قېلىشمىغۇدەك تاماق ئېتىدۇ. بىر ئاغىنەم شەھەردىكىگە ئوخشاش قىلىپ رېستوراندىن بىرنى ئاچقان، ھەر خىل قورۇمىلىرى بار، بەك مەززىلىك، سېنى بىر مېھمان قىلىۋالاي دەۋاتىمەن.

ــ بولدى، چىقمايلى، ساڭا ئوخشىتىپ بىر تاماق ئېتىپ بېرەي.

ــ راستمۇ، ئۇنداق بولسا مەيلى، ــ دېدى ئىسمايىلجان ئارتۇقچە تالاشماي، ــ سەن ئەتكەن تاماقنى يېمىگىلىمۇ خېلى بوپتۇ. نېمە تاماق ئېتىسەن.

ــ سېنىڭ نېمە يېگۈڭ بولسا.

ــ ئەمىسە تۇگرە ئەت. ئانامغا تۇگرە ئېتىپ بېرىڭ دېسەم، داۋاملىق چۆچۈرە ئېتىپ قويىدۇ.

نازاكەت تاماقتا تۇتۇندى.

3

كېچە ئاسمىنى تولىمۇ سۈزۈك ئىدى. تۇمەنلىگەن يۇلتۇزلار قىز ـ يىگىتلەرنىڭ شوخ كۆزلىرىدەك چاراقلايتتى. كەچ كۈزنىڭ ئاچچىق سوغۇقى كۈزلۈك كىيىملەر ئۈستىدىنمۇ ئادەمنىڭ غولىنى قورۇيتتى. ۋۇجۇدىدا ئۈزۈكسىز قۇتراۋاتقان بىر شېرىن خىيالنىڭ ئازابىدا يالغۇز يېتىپ قىينالغان ئىسمايىلجان قەلبىنى لەرزىگە سالغان تۇيغۇلار ئىسكەنجىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئاخىر يوتقاندىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىقاندى. ئۇ ئۆيدىن ھويلىغا چىقىپ تاماكىسىغا ئوت تۇتاشتۇردى، سوغۇق شامال تومۇرلىرىدا

قىيان ياساۋاتقان يىگىتلىك قانلىرىنى قىلىچلىك پەسلىتەلمىدى، ئوت ـ ئاتەش ۋۇجۇدىنى قىلىچلىك سۇۋۇتالمىدى. بىرنەچچە قېتىم ئىختىيارسىز نازاكەت ياتقان ئۆينىڭ ئىشىك تۈۋىگە كەلدى ـ يۇ، يەنە مەجبۇرىي ئارقىسىغا ياندى. يىگىتنىڭ خىياللىرى ھەم شەھرىن، ھەم ئازابلىق، ھەم ئۇمىدسىز ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ نازاكەتنى بۇنچىۋالا تېز ھەم تۇيۇقسىز ياخشى كۆرۈپ قېلىشىنى ھەرگىز خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. ئانىسى شەھەرگە ماڭغاندا نازاكەت قىزغا سۆز ئېچىپ بېقىش خىيالىنى ئېيتقاندا، لام ـ جىم دېمەي كۈلۈپلا قويغانىدى، ھەتتا نازاكەت شامالباغقا چىققۇچە بولغان ئارىلىقتا بۇ ئىشنى ئۇنتۇپمۇ كەتكەنىدى. قىزنى كۆرۈپلا يۈرىكىنىڭ بىر يەرلىرىدە بىخ سۈرگەن ناھايىتىمۇ مەۋھۇم بىر شەھرىن ئارمان بايا نازاكەت تۇغرىنى پىشۇرۇپ داستىخانغا ئەكەلگەندە ئىختىيارسىز باراقسانلاپ كەتتى. ھەئە، ئۇ ئايالى بىلەن ئۆي تۇتقان ئىككى يىلنىڭ كېيىنكى بىر يىلىدا مەيلى سودا ئىشى بىلەن ئون ـ ئون بەش كۈن سىرتلاردا تۇرۇپ كەلسۇن، مەيلى سىرتقا چىقماي ئۆيدە بىرەر ئاي تۇرسۇن، ئايالىنىڭ بىرەر قېتىمىمۇ ئايالىق نازاكىتى بىلەن قىلغان قىزغىن مۇئامىلىسىگە، ئەركىلەشلىرىگە ئىرىشەلمىدى. قاپاق تۇرۇشلەر، داستىخانغا تاماقنى دوقۇلىتىپ قويۇشلار، ئارامسىز كوتۇلداشلار، يوق باھانە ـ سەۋەبلەر بىلەن ھە دېگەندە ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە يامانلاشلار ئۇنىڭ يۈرىكىنى مۇزلىتىۋەتكەنىدى. سەھرا دېگەندە خوتۇننى تولا يامانلاتقان ئەرنى ھېچكىم كۆزگە ئىلمايدۇ، ئەركەكلىكىدىن، يىگىتلىكىدىن گۇمان قىلىدۇ، ياپتا سۆزلەر بىلەن چاقچاق قىلىپ جېنىغا تېگىدۇ، بۇنداق ياپتا چاقچاقلار ئىسمايىلجاننى قانچە قېتىملاپ ئازابلىغانلىقىنى ئۆزىمۇ ساناپ بېرەلمەيدۇ.

ئۇ ئايالى بىلەن قەتئىي ئاجرىشىپ كېتىش نىيىتىگە كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئايالى بىلەن ئاجراشماي تۇرۇپ بىرەر قىزنى

ياخشى كۆرۈپ قېلىشىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدى. «بۇ ئىشقا نازاكەت نېمىدەر، ماقۇل بولارمۇ؟ ياق دەپ قالسا قانداق قىلارمەن. لېكىن، نېمىلا بولمىسۇن كۆڭلۈمنى بىلدۈرۈپ قويغىنىم ياخشى. ئەمما، مەندىن ياردەم كۈتۈۋاتقان، ئىقتىسادىي ياردىمىگە موھتاج بولۇۋاتقان مۇشۇنداق پەيتتە بۇنداق گەپلەرنى قىلسام قانداق بولار؟ ئۇنىڭ قىزلىق غۇرۇرىغا تېگىپ قويماسمەنمۇ؟ شۇنداق، پەيت كۈتۈشۈم كېرەك. ھازىرچە ئۇنىڭغا ياخشى تەسىر قالدۇرغىنىم ياخشى، ئۆزۈڭنى تۇتۇۋال ئىسمايىلجان، سەۋر قىل، ئەتىرگۈلنىڭ تەبىئىي ئېچىلغىنى پۇراقلىق...»

يىگىت قۇلىقىنى ئىشىككە مەھكەم يېقىپ ئۆيئىچىنى تىڭشىدى، ئۆيئىچىدىن قىزنىڭ غەمسىز پۇشۇلداشلىرى ئاڭلىنىاتتى. يىگىتنىڭ كۆز ئالدىغا قىزنىڭ يوتقان ئىچىدىكى بېلىقتەك ھالىتى كېلىۋېلىپ ژۇجۇدى يەنە بىر قېتىم لەرزىگە كەلدى. «نېمىگە قاراپ تۇرىسەن ئىسمايىلجان، ئۆيگە ئېتىلىپ كىرگىن قىزنى باغرىڭغا باس، لەۋلىرىگە سۆي، قۇچاقلا. بىر قىز بىلەن بىر ئۆيدە يالغۇز قېلىپ قۇچىقىغا كىرەلمىسەڭ، قانداقمۇ ئەركەك سانىلىسەن، ئۇ بەربىر سېنىڭ خوتۇنۇڭ بولىدۇ. پەيتىنى قولدىن بەرمە.» يىگىتنىڭ ژۇجۇدىدىكى ھېسسىيات تۇلپارى تىزگىن سىيرىيتتى، چاپچىيتتى. «ياق، ئۆزۈڭنى تۇتۇۋال. ئۇنداق قىلساڭ نامەردلىك قىلغان بولىسەن. ھايۋانىي نەپسىنىڭ، بىر دەملىك ھېسسىياتنىڭ كەينىگە كىرگەن يىگىت ئەمەس. ئۆزۈڭنىمۇ، قىزنىمۇ ئۆمۈرلۈك داغۇھەسرەتكە قويىدىغان ئىشنى قىلما». يىگىتنىڭ ژۇجۇدىدىكى ئەقىل ـ پەزىلىتى ھېسسىيات تۇلپارىنىڭ يۈگىنىنى تارتاتتى.

يىگىت دەرھال كەينىگە ياندى ـ دە، ئۆزىنىڭ ياتاق ئۆيىگە كىرىپ مۇزدەك يوتقاننى قۇچاقلىدى، ياستۇقىنى گاچىلدىتىپ چىشلىدى.

شۇ دەقىقىدە نازاكەتمۇ ئويغاق ئىدى. خالمۇرات ھەقىقىدىكى

كەلگۈسى شېرىن ئارمانلار، مۇھەممەت ۋە باشقا ساۋاقداشلىرى بىلەن قىلماقچى بولغان سودىسى، ئىستىقبالى ھەققىدىكى گۈزەل ئارزۇلار ئىلكىدە تاتلىق ئەللەيلىنىۋاتقان قىز ئىشك تۈۋىدىكى نەۋرە ئاكىسىنىڭ ئازابلىق خىياللىرىدىن زىنھار بىخەۋەر ئىدى.

ئۇلار قايسى ۋاقىتتا ئۇخلاپ قېلىشقىنىنى ئۆزلىرىمۇ تۇيماي قېلىشتى.

ئىسمايىلجاننىڭ پەرىزى توغرا چىقتى. ئۇلار ناشتا قىلىپ بولغۇچە، ئېشەك ھارۋىلىرىغا ئۆيلىرىدىكى قۇرۇق يەل ـ يېمىش ـ لەرنى بېسىپ كەلگەن دېھقانلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى. ئىسما ـ يىلجان ئۇلارغا ھازىرچە مالغا نەق پۇل بېرەلمەيدىغانلىقىنى، ئۇرۇمچىدىكى باش شىركەتتىن ئەۋەتكەن پۇل تېخىچە كەلمەيۋاتقانلىقىنى، پۇلنى بىر ئايدىن كېيىن بېرىشكە ئۆزى كېپىل بولىدىغانلىقىنى ئېيتىۋىدى، دېھقانلار شەرتسىزلا ماقۇل بولدى. مالنىڭ سۈپىتى ئۇلارنىڭ پەرىزىدىكىدىن خېلىلا ياخشى ئىدى. نازاكەت ئاق ھۆججەت يېزىپ بېرىپ، ئىسمايىلجان مالنىڭ سۈپىتىنى تەكشۈرگەچ جىڭلاپ، تۈرى بويىچە تاغارلارغا قاچىلىتىپ، ھويلىنىڭ بىر تەرىپىگە باستۇرۇپ خېلىلا چارچىدى. بىر يېرىم كۈن ئىچىدە ئۇلار ئىككى ماشىنا كەلگۈدەك ھەر خىل قۇرۇق يەل ـ يېمىشلەرنى تەييارلاپ بولغانىدى.

ـــ توۋا، دېھقانلار ئاجايىپ ئادەملەر ئىكەن، ـــ دېدى نازاكەت ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا دۆۋىلىنىپ تۇرغان مالالارغا رازىمەنلىك بىلەن قاراپ، ـــ ئۇلار شۇنچىۋالا مالنى سېنىڭ ئىككى ئېغىز گېپىڭگە ئىشەنچ قىلىپ نېسىگە بېرىۋەتتى.

ـــ بەرمەسكىمۇ ئامالى يوق، ـــ دېدى ئىسمايىلجان بىر خىل تەمەننالىق تۇيغۇسىدا، ـــ ۋۇجۇدىدا ھالاللىق، ئاق كۆڭۈللۈك مۇجەسسەملەشكەن، ساختىلىقتىن خالىي بۇ ئادەملەر خەققە ئاسان ئىشىنىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەنمۇ بۇ يۇرت خەلقى نەزىرىدە ئىشەنچسىز، ساختىپەز ئادەم ھېسابلانمايمەن.

ـــ راست شۇنداق ئىكەن، ـــ دېدى نازاكەت قايىللىق بىلەن، ـــ خەلقنىڭ ئىشەنچىگە ئېرىشىش ئاسان ئەمەس.

ـــ هه، مالمۇ تەييار بولدى مانا، قاچان، قانداق يۆتكەيسەن، ـــ دېدى ئىسمايىلجان، ـــ ۋاقتىدا يۆتكىمىسەڭ قۇرتلاپ، سېسىپ، چاشقانلارغا يەم بولۇپ كېتىدۇ جۇمۇ. ئۇ چاغدا پايدا ئېلىش تۇگۈل، مېنىمۇ بىرمۇنچە قەرزگە بوغۇپ قويىسەن.

ـــ خاتىرجەم بول، ئەتىلا يۆتكەپ كېتىمەن، ـــ دېدى نازاكەت ئىشەنچ بىلەن، ـــ بىراق سەندىن ئۆتۈنىدىغان بىر ئىشىم بار. مېنىڭ قىلمۇاتقان بۇ ئىشلىرىمنى ئانام ـ داداملاردىنمۇ ھەم ھەلىمخان ئانام، ھاشىم دادامدىنمۇ سىر تۇت. پەقەت ئىككىمىزلا بىلسەك بولدى.

قىزنىڭ ئۆزىگە ئىشەنچ بىلەن ئەركىلەپ تۇرۇپ ئېيتقان سۆزلىرى يىگىتنىڭ يۈرىكىنى شۇرۇرىدە ئېرىتىۋەتتى. ئۇ قىز بىلەن مۇشۇنداق مەخپىي ئىشلارنى بىر ئۆمۈر قىلىشقا رازى ئىدى.

ـــ خاتىرجەم بول، ـــ دېدى يىگىت ۋەدە بېرىپ، ـــ مالىلىرىڭنى ئۇرۇمچىگە يۆتكەيدىغانغا ئىشەنچلىك شوپۇر، ماشىنا بار، ئۇقۇشۇپ بېرەيمۇ؟

ـــ شۇنداق قىلساڭ تېخىمۇ خۇش بولۇپ كېتەتتىم.

ـــ بولىدۇ ئەمىسە، شۇنداق قىلايلى. ئەسلىدە مالىلىرىڭنى ئۇرۇمچىگە ئۆزۈم ئاپىرىشىپ بېرەي دېگەن، لېكىن ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئىچىدە دېيىشىپ قويغان مۇھىم بىر سودام بار...

ـــ خاتىرجەم بول، شوپۇرلىرىم ئىشەنچلىك، ـــ دېدى نازاكەت يىگىتنىڭ سۆزىنى تارتىۋېلىپ، ـــ مەن ھازىر ماڭاي. ئەتە ساڭا چاقىرغۇ قىلىپ مالنى ئەكېلىدىغان يەرنى ئېيتىپ بېرىمەن. ئۇنىڭغىچە سەن مالىلىرىمنى ماشىنىغا باستۇرۇپ تەخ قىلىپ قويارسەن.

ئىسمايىلجان نازاكەتنى بازارغا ئاپىرىپ ئاپتوبۇسقا سېلىپ قويدى. قىزنىڭ كۆزلىرى يىگىتكە مىننەتدارلىق بىلەن تىكىلەتتى، يىگىتنىڭ ئايرىلىشقا قىيمىغان كۆزلىرىدىن ھىجران نۇرلىرى بالقىيتتى.

ئوننچى باب

دوستلارغا خەت

بۇگۈن نازاكەتنىڭ ۋۇجۇدىنى بىر خىل خۇشاللىق، ھاياجان ئورىۋالدى، بىپايان قۇملۇقتا تېنەپ قالغان يولۇچى بوستانلىققا ئۇچراشقاندەك شادلاندى. كۆز ئالدىدىكى تۇمان تاراپ كەتكەندەك كۆڭۈل ئازادلىككە ئېرىشتى. ئېھ ئۇمىد، سەن نېمىدېگەن قۇدرەتلىك ـ ھە ! شۇنداق، ئىنسان ئۇمىدتىن ئايرىلغان دەقىقىدىن باشلاپ يېرىم ئۆلگەنگە باراۋەر. ئۇمىد شامى ئۆچمىسىلا ئىنسان ھەرقانداق مۇشكۈلاتلارنى يېڭىپ ھامان بىر كۈنى ئارزۇسىغا، غايىسىگە يېتىدۇ، كۆزلىگەن مەقسەتلىرىنى ئەملگە ئاشۇرالايدۇ.

نازاكەت نەۋرە ئاكىسىنىڭ قوللىشى، ياردىمىگە ئېرىشىپ، مۇھەممەتكە ۋەدە قىلغان ئىككى ماشىنا مالنى تەييارلىيالىغانلىقى ئۈچۈن مەمنۇن بولدى. ۋۇجۇدى ئىشەنچكە تولدى. ئىسمايىلجاندىن چىن كۆڭلىدىن مىننەتدار بولدى. بۇ ياخشىلىقنى ھامان بىر كۈنى مۇۋاپىق ئۇسۇل بىلەن قايتۇرۇشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

ئۇ شەھەرگە قايتىپ كىرىپلا، ئۆيىگىمۇ كىرمەستىن ئۇدۇل مۇھەممەتنىڭ ئۆيىگە چىقتى. مۇھەممەت ھەممە تەييارلىقلارنى پۈتكۈزۈپ ئۇنىڭ يولىغا قاراپلا تۇرغانىكەن. ئىككى ماشىنا مالنىڭ تەييار بولغانلىقىنى ئاڭلاپ ئۇ خۇشاللىقتىن سەكرەپ كەتتى. نازاكەتنىڭ غەيرىتىگە، تىرىشچانلىقىغا قايىل بولدى.

نازاكەت ئەتە شامالباغدىن كىرىدىغان مال قاچىلانغان ئىككى ماشىنىنىڭ شوپۇرىنى مۇھەممەت بىلەن ئۇچراشتۇرىدىغان جاينى ۋە ۋاقىتنى كېلىشۋېلىپ، يەنە شەھەرگە يېنىپ كىرگەنىدى. مانا ھازىر ئۇ شامالباغدىن كىرگەن ئىككى ماشىنا مالنى مۇھەممەتكە ئۇچراشتۇرۇپ قويۇپ ئۆيىگە يېنىپ كەلگەن بولۇپ، خالمۇرات بىلەن گۈلىستانغا خەت يېزىپ مۇھەممەتتىن ئەۋەتىشنى ئويلىغان بولسىمۇ، لېكىن ۋۇجۇدىنى چىرمىۋالغان ھاياجان ھېس - تۇيغۇلىرىنى غىدىقلاپ، دىققىتىنى يىغالمىدى، قولى ھېچ ئىشقا بارمىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا خالمۇرات، گۈلىستان، شاكىر، ئابدۇسېلىم، مۇھەممەت ۋە باشقا دوستلىرى، ئۆز كۆچىگە تاپىنىپ قىلماقچى بولغان سودىسىنىڭ، تىجارىتىنىڭ كەلگۈسى تەرەققىياتى، كېيىنچە قۇرۇشنى پىلانلىغان مېۋە - چېۋىگە ئىش قوشۇش زاۋۇتى خۇددى تېلېۋىزور ئېكرانىدىكى سۈرەتتەك نامايان بولۇشقا باشلىدى. شۇنداق، ئۇ بىر - ئىككى يىل ئىچىدە ئۆزىنىڭ جەمئىيەتكە يۈك بولۇۋاتقان ئارتۇقچە، كېرەكسىز ئادەم ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلايدۇ. تىرىشچانلىقى، ئەقىل - پاراسىتى ئارقىلىق تىكلىگەن ئىگىلىكى، نەتىجىسى ئارقىلىق ئىقتىدارىنى نامايان قىلىدۇ، جەمئىيەتكە قوشقان تۆھپىسى ئارقىلىق ئاتا - ئانىسىنى، دوستلىرىنى قايىل قىلىدۇ. ئۇ دوستلىرىنى سېغىنغانىدى. ئارزۇ - ئارمانلىرىنى دوستلىرىغا ئېيتقۇسى، پىكىرلەشكۈسى كەلگەنىدى. لېكىن، دوستلىرى ھازىر يېنىدا يوق ئىدى. ئۇ بىرئاز يالغۇزلۇق، غېرىبلىق ھېس قىلدى، ئىچى سىقىلدى. نازاكەت نېمىنىدۇر خىيالىدىن ئۆتكۈزدى - دە، ئۇچىسىغا دەرھاللا مامۇق چاپىنىنى كىيىپ سىرتقا ماڭدى.

گۈگۈم پەردىسىگە ئورالغان شەھەر جۇشقۇن، قاينام، رەڭگارەڭ ھاياتنى داۋاملاشتۇرماقتا. ئۇنىڭ ئاشۇ ھەم يېقىملىق، ھەم سۈرلۈك، ھەم جۇشقۇن، ھەم ھەسرەتلىك قويىنىدا نۇرغۇن خۇشاللىقلار، ئازابلار، رەزىللىكلەر، ياخشىلىقلار يوشۇرۇنغان،

كوچىدا پىيادىلەر، ۋېلىسىپىتلىكلەر، موتوسىكلىت ۋە ماشىنىلار خۇددى هاشار چۈمۈلىلىرىدەك توختىماي ئۇيانداڭ ـ بۇيانغا ئۆتۈشۈپ تۇراتتى. نازاكەتمۇ ئەنە شۇ قاينىق، قالايمىقان توپقا خۇددى دېڭىزغا قوشۇلغان تامچىدەك سىڭىپلا كەتتى. ئۇنىڭغا هازىر شەھەرنىڭ هەممە نەرسىسى يېقىملىق ۋە گۈزەل كۆرۈنەتتى. نازاكەت شەھەر ئاسمىنىدىكى چاقناپ تۇرغان تۈمەنلىگەن يۇلتۇزلارغا، ئاشۇ يۇلتۇزلار زېمىنغا چۈشۈپ شەھەر كوچىلىرىغا قونغاندەك ۋىلىلداپ يېنىپ تۇرغان كوچا چىراغلىرىغا، يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى مەنزىرە دەرەخلىرىگە، سۇر ـ هەيۋە بىلەن قارىيىپ تۇرغان بىنالارغا، ئادەملەرگە مۇھەببەت بىلەن تىكىلدى، هۇزۇرلاندى، شادلاندى، كەچلىك بازار ئۇنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلمۇالدى. ئۇ ئاشپەزلەرنىڭ قاپىيەداش كەلگەن سۆزلەر بىلەن جاراڭلىق ئاۋازدا مانتا ساناشلىرىغا، كاۋاپچىلارنىڭ ئاۋازلىرىنى قويۇۋېتىپ خېرىدار چاقىرىشلىرىغا، كاۋاپدانىنىڭ ئالدىدىكى ئۇستەلدە ئولتۇرۇپ كاۋاپ بىلەن هاراق ئىچىۋاتقان هاراقكەشلەرگە، ئۇششاق يايمىچىلارنىڭ مالليرىنى داڭلاپ ئالىتاغىل توۋلاشلىرىغا قىزىقىپ قارىدى. قايسىبىر ئاشخانىنىڭ ئىشىك بېشىغا ئېسىلغان ئاۋاز كۈچەيتىش ساندۇقىدىن ئاڭلىنىۋاتقان ئۇدار ـ ئاهاڭلىرىنى تۇزۇك ئايرىۋالغىلى بولمايدىغان غىتاڭ مۇزىكا ئۇنىڭ كەيپىنى بۇزمىدى، شۇنداقلا قايسىبىر دۇكانىنىڭ قوش كانايلىق ئۇنئالغۇسىدىن ئاڭلىنىۋاتقان غېجەك، تەمبۇر، ساتار بىلەن ئورۇنلانغان مۇقام كۈيلىرى ئۇنىڭ چۈشىغا تەگمىدى. نازاكەت ئۆزىگە چېلىققانلىكى نەرسىلەرگە قىزىقىپ، ياقتۇرۇپ ئاجايىپ شېرىن خىيال ـ ئەسلىمىلەر قاينىمىغا غەرق بولغان هالدا شەھەرنىڭ جەنۇبىغا قاراپ ئاستا كېتىپ باراتتى.

نازاكەت ۋاراڭ ـ چۈرۈڭ ئاۋازلار، هەر خىل ئاهاڭدىكى ناخشا ـ مۇزىكا، خىلمۇخىل تۇردىكى يايمىچى، ئېلىپسىاتارمەنلەر شالاڭلاشقاندىلا، ئاندىن خىياللار قاينىمىدىن چىقتى ـ دە،

ئۆزىنىڭ شەھەرنىڭ بىر چېتىگە چىقىپ قالغانلىقىنى تۇيدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بۇنىڭدىن تۆت ـ بەش ئاي ئىلگىرىكى قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدا تۇنجى قېتىم ئۇنتۇلماس، گۈزەل خاتىرىلەرنى قالدۇرغان ئۆستەڭ يېقىملىق شارقىراپ ئېقىپ تۇراتتى، سۇپسۈزۈك سۇ بېتىدە تۇمەنلىگەن يۇلتۇزلار جىمىرلاپ شوخلۇق بىلەن كۆز قىسىشۇاتاتتى. نازاكەت نەزىرىنى ئەتراپقا يۆتكىدى، ئۆستەڭ بويى چۆلدەرىگەن، جىگدە، سۆگەتلەر يوپۇرماق تاشلاپ يالىڭاچلانغان، بىرنەچچە ئايلار ئىلگىرى جۇپ ـ جۇپ ئاشىق ـ مەشۇقلارنىڭ شېرىن سۆھبەتلىرىگە گۇۋاھ بولۇپ قەدىرلەنگەن مەجنۇنتاللار ھازىر گويا مەشۇقىدىن ئايرىلىپ قالغان ئاشىقتەك غەمكىن، يېگانە تۇراتتى. ئۇنىڭ تۇۋىدە جۇپ ـ جۇپ سايلەر يوق ئىدى. قېنىپ ـ قېنىپ سۆيۈشۈشلەر، تاتلىق ـ تاتلىق پىچىرلىشىشلار، غەمسىز، يېقىملىق كۈلكىلەر ئاڭلانمايتتى. ئۆستەڭ سۈيىنىڭ شىرىلداشلىرىمۇ نازاكەتنىڭ قۇلىقىغا بۇنىڭدىن تۆت ـ بەش ئايلار ئىلگىرىكىدەك شوخ، جۇشقۇن، يېقىملىق مۇزىكىدەك ئەمەس، بەلكى ھەسرەتلىك، مۇڭلۇق مۇزىكىدەك ئاڭلاندى. شۇنداقتىمۇ نازاكەت روھلۇق، جۇشقۇن ئىدى. ئۇ كۆزلىرىنى يۇمۇۋالغان بولۇپ، ئاللىقاندىق شېرىن ئەسلىمىلەر قوينىغا غەرق بولغانىدى، ئوماق لەۋلىرىدە ئاجايىپ تاتلىق بىر كۈلكە جىلۋە قىلاتتى. ئۇ شۇ ھالەتتە بىرھازا تۇرغاندىن كېيىن، كۆزلىرىنى لاپپىدە ئاچتى ـ دە، تۇنجى قېتىم خالمۇرات بىلەن بىللە مۇڭداشقان، قۇچاقلاشقان، سۆيۈشكەن مەجنۇنتالنى تاپماقچى بولغاندەك ھەربىر تۈپ مەجنۇنتالنى بىرمۇبىر كۆز ئۆڭدىن ئۆتكۈزدى. مەجنۇنتاللارنىڭ يىرىك، سوغۇق قوۋزاقلىرىنى مېھرى بىلەن سىلىدى. خالمۇراتنىڭ ھىدىنى، ئىزىنى تاپماقچى بولغاندەك سىنچىلاپ قارىدى. مەجنۇنتاللار ھېسسىياتسىز، دېكابىرنىڭ كېچىلىك ھاۋاسى خېلىلا سوغۇق ئىدى. سوغۇق نازاكەتنىڭ غولىنى قورۇدى، تېنىنى جۇغۇلداتتى. ئۇ چېكى يوق شېرىن

خىياللىرىنى توختىتىپ، مامۇق چاپىنىغا تېخىمۇ بەك قىمدالغىنىچە ئۆستەك بويىدىن ئاستا ـ ئاستا ئايرىلدى. لېكىن، بىرنەچچە قەدەم ماڭا ـ ماڭمايلا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى يەنە خالمۇرات بىلەن بىللە ئۆتكۈزگەن قىسقا، لېكىن شېرىن، ئۇنتۇلماس سۆيگۈ كارتىنىلىرى ئىسكەنجىگە ئېلىۋالدى.

نازاكەت ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ھۇجرىسىغا كىرىپلا، خالمۇرات ئوقۇشقا كەتكەندىن بېرى تاپشۇرۇۋالغان خەتلەرنى ئېلىپ قايتا بىر قۇر ئوقۇپ چىقتى. خەتلەر ئۇنى ھاياجانغا سېلىپ يۈرەك سوقۇشىنى كۈچەيتىۋەتتى، ۋۇجۇدىغا ئىلھام، كۈچ ـ قۇۋۋەت بېغىشلىدى، خالمۇراتنىڭ قاينىاق ھېسلارغا تولغان سۆزلىرى سۆيۈندۈردى، خىيالىي مۇڭداشتى، ئەمدىلا مايسا بولغان بۇرۇتلۇق لەۋلىرى لېۋىگە تەگكەندەك تۇيغۇغا كېلىپ لەۋلىرى كۆيۈشتى، تاتلىق سېزىم پەيدا بولدى. ئۇ يېزىغا چىقىشنىڭ ئالدىدا خالمۇراتنىڭ گۈلىستانىنىڭ خېتىنى بىلەن بىللە تاپشۇرۇۋالغان خېتىنى ئوقۇۋېتىپ، قىسمەن جايلىرىغا كەلگەندە يەڭگىل باش چايقىدى، قىسمەن جايلىرىغا كەلگەندە رازىمەنلىك بىلەن باش لىڭشىتتى. قىسمەن جايلىرىغا كەلگەندە سوغۇقلا كۈلۈپ قويدى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا بايىقى شېرىن، تاتلىق تۇيغۇلار ئاستا ـ ئاستا غايىب بولغانىدى. نازاكەت خەتنى ئوقۇپ تۈگەتكەندىن كېيىن، كۆزىنى يۇمۇپ بىردەم خىيال سۈرۈپ ئولتۇردى، ئاندىن قولىغا قەلەم ـ قەغەزنى ئېلىپ خەت يېزىشقا كىرىشتى:

«ئەسسالامۇئەلەيكۇم خالمۇرات!

تىنچ ـ ئامان تۇرۇۋاتامسەن؟ ئوقۇشۇڭ ياخشى كېتىپ بارامدۇ؟ ئۆگىنىشتە قىينالمىغانسەن؟ مەن سېنىڭ ھەرقانداق قىينىچىلىقلارنى يېڭىپ، تىرىشىپ ياخشى ئوقۇيدىغانلىقىڭغا ئىشىنىمەن.

يېقىندا يازغان خېتىڭنى تاپشۇرۇۋالدىم. خېتىڭنى ئوقۇپ كۆپ ئويلاندىم. بازار، پۇل، كىشىلىك مۇناسىۋەت، جەمئىيەت ھەققىدىكى

مۇلاھىزىلىرىڭگە قايتا ـ قايتا كۆڭۈل يۇگۇرتتۇم. توغرا، ھازىر دېگەن راستلا بازار ئىگىلىكى. ئادەملەر ئىقتىدارىغا، قابىلىيىتىگە يارىشا پۇل تېپىۋاتىدۇ، پۇل تېپىش يوللىرىنى ئىزدەۋاتىدۇ. لېكىن، ئاتا ـ ئانىمىزنىڭ نامراتلىقى ئۇلارنىڭ سەۋەنلىكى، گۇناھى ئەمەس. ئۇلار ياشىغان دەۋر بىلەن ھازىرقى دەۋر، سىياسەت ئوخشىمايدۇ. ئۇلار ئازغىنا تۇرمۇش كاپالىتىگە، جاپالىق خىزمەت شارائىتىغا كۆنۈپ كەتكەن. ئۇلارنى بىر ئۆرۈلۈپلا بازار ئىگىلىكىگە يۈرۈش قىل دېسە گاڭگىراپ قېلىشى، بازارنى قوبۇل قىلالماسلىقى مۇمكىن. بىلىپ تۇردۇم، بىچارە دادام مېنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش خىراجىتىمنى غەملىيەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئالدىمدا ئۆزىنى گۇناھكار ھېس قىلىپ، بېشى چۈشۈپ كەتتى. ئانامنىڭ كېسىلى، مېنىڭ تەقدىرىم ھەققىدە كۆپ باش قاتۇرۇپ، ھەسرەت چېكىپ شۇكلەپلا قالدى. ھېلىمۇ تەشكىلدىن، ئىدارىسىدىن چوڭ ئۇمىد كۈتۈپ ماڭا مۇڭاپىق خىزمەت تېپىپ بېرىش كويىدا ئاۋارە. بەلكىم دادام ئۇرۇمچىدىكى يۇقىرى قاتلام زىيالىيلىرىنىڭ، ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرىنىڭ قوشۇمچە تىجارەت، سودا بىلەن شۇغۇللانغانلىقىنى ئاڭلىسا ئىشەنمەسلىكى مۇمكىن. جەمئىيەت سەن دېگەندەك ھەقىقەتەن مۇرەككەپ. ئۇنىڭ ئادەملەرگە ئاتا قىلغان قىسمەتلىرىمۇ ھەر خىل. ئۇنىڭدا خۇشاللىقمۇ، غەم ـ قايغۇ، ھەسرەتلەرمۇ بار. ئەمما، ئاشۇ مۇرەككەپ جەمئىيەت ئاتا قىلغان ھەر خىل قىسمەتلەرگە مۇئامىلە قىلىشتا ئادەملەرنىڭ چۈشەنچىسى، كۆزقارىشى بىر خىل بولمىسا كېرەك. چۈنكى، ئوخشاش بىر خىل مەسىلىنىڭ ئادەملەرنىڭ كاللىسىدا قوزغىغان ئىنكاسى ئوخشاش بولمايدۇ. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، سېنى ياكى باشقا بىرسىنى سەن پالانى مەسىلىگە مېنىڭ چۈشەنچەم، كۆزقارىشىم، ئېتىقادىم بويىچە مۇئامىلە قىل دېسەك بولامدۇ؟ ئەلۋەتتە بولمايدۇ. ئاتا ـ ئانىمىزغىمۇ ھەم شۇنداق.

سەن ئېيتقانىدەك، مەن يوقسۇزلۇقنىڭ سەۋەبى بىلەن ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ئارزۇيۇمدىن، ئىمتىيازىمدىن مەھرۇم بولدۇم. پۇل مېنى رەھىمسىزلەرچە جازالىدى، لېكىن بۇنىڭ ئۈچۈن مەن پۇلغا ئۇنچە ئېتىقاد قىلىپ كەتمەيمەن. توغرا، پۇل بولمىسىمۇ بولمايدۇ، ئەمما مېنىڭمۇ ئۆزۈمگە تۇشلۇق ئېتىقادىم، ئارزۇ ـ غايىلىرىم

بار. چۈنكى، ئېتىقادلىق ئادەملەر ئىرادىلىك كىشىلىدۇ. ئېتىقاد — ئىنسان روھىنىڭ تۆۋرۈكى، ئىنسان بۇ روھىي تۆۋرۈكتىن ئايرىلىدىكەن، ئادىمىيلىكنى يوقتىدۇ. مەن ئەنسىرەپ قالدىم. كاللاڭنى پۇل، مال ـ دۇنيا قوچۇۋەتمىگەندۇ ـ ھە؟ ھازىر سېنىڭ بۇلارنى ئويلايدىغان ۋاقتىڭ ئەمەس. سەن كاللاڭدىكى بۇنداق ئوي ـ خىياللارنى چىقىرىۋېتىپ تىرىشىپ ئۆگەن. سەن ئۇچۇن بۇ ئاسانلىقچە قولغا كەلمەيدىغان پۇرسەت. كەلگۈسىدە ئاشۇ ئۆگەنگەن بىلىمىڭ، ئەقىل ـ پاراسىتىڭ بىلەن نۇرغۇن پۇل تاپالايسەن.

ئەمما، مەن ساڭا ئوخشىمايمەن. سېنىڭ پۇل، بازار ھەققىدىكى مۇلاھىزىلىرىڭ ماڭا غەيرەت، كۈچ ئاتا قىلدى، نېمە قىلىشىم كېرەكلىكى ھەققىدە يول كۆرسەتتى. ئەمدى مەن زادى نېمە ئىش قىلسام بولار دېگەن سوئالغا جاۋاب تاپقاندەك بولدۇم. سەنمۇ بىلسەن، دۆلىتىمىزدە ھازىر ئىشقا ئورۇنلىشىش، ئىشسىزلىق مەسىلىسى تولىمۇ باش قاتۇرىدىغان بىر مەسىلە بولۇپ قالدى. بولۇپمۇ ماڭا ئوخشاش ياشلار دۆلەت، جەمئىيەت ۋە ئائىلىگە ئېغىر بىر يۈك بولۇپ قالدۇق. دۆلەتنىڭ ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشىنى كۈتۈپ تۇرۇش ھەرگىزمۇ ئاقىلانە چارە ئەمەس. ئائىلىمىزنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىدىن قارىغاندا، ئاتا ـ ئانام مېنى بىر ـ ئىككى يىلدىن كېيىنمۇ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتالماسلىقى مۇمكىن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىنى ـ سىڭىللىرىمۇ يەنە ئىككى يىلدىن كېيىن ئارقا ـ ئارقىدىن ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىدۇ. ئاشۇلارنى ئوقۇتۇشقىمۇ يەنىلا پۇل كېرەك. ئۇنداقتا مەن زادى نېمە ئىش قىلسام، قايسى يولنى تالىلاپ ماڭسام بولار؟ مانا مۇشۇنداق بۇرۇقتۇرمىلىق ئىچىدە تۇرغىنىمدا سېنىڭ خېتىڭنى تاپشۇرۇۋالدىم. خېتىڭنى ئوقۇپ كاللامدا تۇگىمەس مۇنازىرە، توقۇنۇشلار باشلىنىپ كەتتى. ئاخىرقى ھېسابتا ئۆزۈمنى بىر شىددەتلىك تەتۇر قاينامدىن چىققاندەك ھېس قىلدىم. مەندىن بارغانسېرى يىراقلاپ غۇۋالاشقان ئارزۇ ـ ئارمانلىرىم بارا ـ بارا يارقىنلاشتى، يۈرىكىمنى ئېچەكتەك غاجىغان كۆڭۈل غەشلىك، تىت ـ تىتلىقتىن قۇتۇلدۇم، خۇددى تېرىقتەك چېچىلىپ كەتكەن زېھنىمنى قايتىدىن يىغدىم. كۆڭلۈمگە پۈككەنلىرىمنى دوستلار بىلەن ئورتاقلىشىش مەقسىتىدە يېزىغا چىقتىم. مۇھەممەت، ئانارگۈل قاتارلىق ساۋاقداشلار بىلەن

كۆرۈشتۇم. مۇھەممەت بىلەن ئويلىغانلىرىمىز بىر يەردىن چىقتى. مۇھەممەت بۇ ھەقتە خېلى مۇكەممەل پىلان تۈزگەن ۋە ئەمەلىي ھەرىكەتكە ئۆتكەنىكەن، مەنمۇ مۇھەممەتتىن نېمە ئىش قىلىشىم كېرەكلىكىنى تولۇق بىلىۋالدىم.

خالمۇرات، شۇ دەقىقىدە بىزنىڭ نېمە ئىش قىلماقچى ئىكەنلىكىمىزنى بىلگۈڭ كېلىۋاتقاندۇ ھەرقاچان. ئاڭلا، بىز سېنى قىزىقتۇرغان، ھەۋەسلەندۈرگەن سودا ـ تىجارەت يولىنى تاللىدۇق. سەن بىزنىڭ بۇ پىلانىمىزغا قانداق قارايسەن؟ ئىشىنىمەن، سەن چوقۇم بىزنى قوللايسەن. بىز سودا ـ تىجارەت يوللىرى بىلەن مەبلەغ جۇغلاپ زاۋۇت قۇرىمىز. ئىگىلىكىمىزنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ، كېلگۈسىدە ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش شارائىتىغا ئېرىشەلمىگەن نامرات ئوقۇغۇچىلارغا ياردەم قىلىمىز. جەمئىيەتتىكى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇمىغانلارنىڭ ئىستىقبالى، چىقىش يولى يوق دېگەن قاراشلارغا رەددىيە بېرىمىز. تەقدىرنى ئىنسان ئۆزى يارىتىدۇ دەيدىغان گەپ بارغۇ. شۇنداق، بىزمۇ كەلگۈسى تەقدىرىمىزنى ئۆزىمىز يارىتىمىز. بىزنىڭ بۇ ئارزۇ ـ ئارمانلىرىمىز ساڭا بەك غايىۋى تۇيۇلۇپ كەتمەس ـ ھە، خالمۇرات. مەيلى ئىشەن، مەيلى ئىشەنمىگەن بىز بۇ يولنى تاللىدۇق. مەن باشتا دېگىنىمدەك پۈلغا چوقۇنمايمەن، ئەمما پۈلنى ئاشۇ ئارزۇ ـ ئارمانلىرىمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولۇمدا خىزمەت قىلىدىغان ۋاسىتىگە ئايلاندۇرىمەن.

ئەتە مۇھەممەت ئۇچ ماشىنا يۈك بىلەن ئۈرۈمچىگە يولغا چىقىدۇ. بىز دېھقانلارنىڭ قولىدىكى ساتالماي بېسىلىپ قالغان، يۇرتىمىزنىڭ يەرلىك مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋالدۇق. بۇ مالالارنى ئۈرۈمچىگە ئاپارغاندىن كېيىن قانداق بىر تەرەپ قىلىش توغرۇلۇق مۇھەممەت ساڭا ئون كۇننىڭ ئالدىدا تەپسىلىي چۈشەندۈرۈپ خەت يېزىپتىكەن، قالدى ئەھۋاللارنى مۇھەممەت بارغاندىن كېيىن سوراپ بىلىۋالارسەن. مالالارنى ئىمكان بار تېزرەك قولدىن چىقىرىشقا ياردەمگىنى ئايمىغايسەن.

يەنە بىر گېپىم، بەزىلەر ئالىي مەكتەپكە بېرىۋالسىلا، ھەممە ئىشىم ھەل بولدى، ئىستىقبال مەنزىلىگە ئاپىرىدىغان ماشىنىغا ئېرىشتىم دەپ ئويلاپ، دەرس ئۆگەنمەي، پەقەت ئويۇن ـ تاماشا قىلىپ يۈرسە كېرەك. سەن مېنىڭ بۇ گېپىمنى ھەرگىز خاتا

چۈشىنىپ قالما. مەن سېنىڭ چوقۇم تىرىشىپ ياخشى ئوقۇنىدىغانلىقىڭغا، ئالىي مەكتەپ ھاياتىڭنى بەھۈدە، مەنىسىز ئۆتكۈزمەيدىغانلىقىڭغا، ئاتا ـ ئانىڭنىڭ، ئۇستازلىرىڭنىڭ، دوستلىرىڭنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويمايدىغانلىقىڭغا ئىشىنىمەن. لېكىن، بىر قىسىم ساۋاقداشلاردىن كەلگەن خەتلەردىن قانائەتلەنگۈدەك بىر ئېغىزمۇ گەپ تاپالمىدىم. ئۇلار بىرنەچچە ۋاراق قەغەزنى پۈتۈنلەي قانداقتۇر تانسا، ئولتۇرۇش، ئويۇن ـ تاماشا، كىنو ـ تىياتىر، يەپ ـ ئىچىش، كىيىنىش، مۇھەببەتلىشىش... قاتارلىق ئىبارىلەر بىلەن بويابتۇ. ھەيران قالدىم. مەن ئاشۇ دوستلىرىمنىڭ تەقدىرىدىن بەكمۇ ئەنسىرەۋاتىمەن.

ئۆتكەن ھەپتە سىڭلىڭ گۈھەر بىلەن كۆرۈشۈپ قالدىم. ئۇيۇڭدىكىلەر سالامەت تۇرۇپتۇ. خاتىرجەم بولۇپ ياخشى ئوقۇ. قىينىچىلىققا يولۇقساڭ تارتىنماي ماڭا خەت ئارقىلىق ئېيت، قولۇمدىن كېلىشىچە ياردەم قىلىمەن. ئاڭلىشىمچە، ئۇرۇمچى شەھىرى بەك مەدەنىي ئىمىش. مەنغۇ كىيىنىش، تاشقى قىياپەت بىر ئادەمنىڭ (يۈكسەك ئارزۇ ـ غايىنى كۆڭلىگە پۈككەن ھەقىقىي بىر ئىنسانىڭ) ئىچكى دۇنياسىنى ئۆزگەرتمۇتالمىشىگە ئىشەنمەيمەن ھەم شۇنداقلا سەندىنمۇ ئەنسىرەپ يۈرمەيمەن. شۇنداقتىمۇ مېنىڭ كۆزقارىشىمچە، ئۇ شەھەرگە بارغان ھەربىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى كۆپلەپ پەن ـ مەدەنىيەت، ھۈنەر ـ كەسىپ ئىگىلەش بولۇشى، كىيىنىش، ياسىنىش ۋە باشقا ئىشلار بولسا قوشۇمچە ئىشلار بولۇشى كېرەك دەپ ئويلايمەن.

خەير ـ خوش، خالمۇرات. دېمىسىمۇ بولىدىغان سۆزلەرنى يېزىپ قىممەتلىك ۋاقتىڭنى ئالغان بولسام ئەپۇ قىلارسەن. بىلەمسەن، مەن بۇ خەتنى شەھەرنىڭ جەنۇبىدىكى ھېلىقى ئۆستەڭ بويىغا بېرىپ، تۇۋىدە ئىككىمىز بىللە ئولتۇرغان مەجنۇنتاللارنى كۆرۈپ كەلگەندىن كېيىن، سەن بىلەن خۇشال ـ خۇرام، مەنىلىك ئۆتكۈزگەن ئۇنتۇلماس كۈنلەرنى ئەسلەپ ئولتۇرۇپ يېزىۋاتىمەن.

خەير، ئەزىز تېنىڭگە سالامەتلىك، ئۆگىنىشىڭگە ئۇتۇق تىلەپ:

سېنىڭ نازاكىتىڭ.

×× يىلى ×× ئاي ×× كۈن»

نازاكەت خەتنى يېزىپ بولغاندىن كېيىن قايتا ئوقۇپ چىقتى ۋە ئىشلەتكەن سۆز ـ ئىبارىلىرىنىڭ توغرا ـ خاتالىقىنى تەكشۈرگەندىن كېيىن، خەتنى ئىخلاس بىلەن يۈرەك شەكلىدە قاتلاپ كونۋېرتقا سالدى. شۇ دەقىقىدە ئۇ ئۆزىنى خالمۇرات بىلەن يۈزمۇيۈز ئولتۇرۇپ مۇڭداشقاندەك ھۆزۈرلۇق سەزدى، ۋۇجۇدىنى ھاياجانلىق تۇيغۇلار قاپلىدى.

ئىنسان ئۇمىدسىزلەنگەندە، غەم ـ ھەسرەتكە مۇپتىلا بولغاندا ئۆزى ھەققىدە ئويلىنىدۇ، غەمدىن قۇتۇلۇپ كۆڭۈل ئازادىلىككە ئېرىشكەندە باشقىلار ھەققىدە ئويلىنىدۇ، يېقىن كىشىلىرىنىڭ غېمىنى يەيدۇ، ئازرۇ ـ ئارمانلىرىغا باشقىلارنى ئورتاقلاشتۇرغۇسى كېلىدۇ. نازاكەت ھازىر ئەنە ئاشۇنداق تۇيغۇلاردا ئىدى.

ئۇ پىيالىدىكى سوۋۇپ قالغان چايدىن بىر يۇتۇم ئوتلۇۋالدى ـ دە، راسا بىرنى كېرىلىۋالغاندىن كېيىن، گۈلىستانغا يازماقچى بولغان خېتىنى باشلىدى:

«گۈلىستان، سالامەت تۇرۇۋاتامسەن؟

يازغان خېتىڭنى تاپشۇرۇۋېلىپ، مەندەك بىر دوستۇڭنى ئونتۇپ قالمىغىنىڭدىن تولىمۇ خۇشال بولدۇم. ھەرھالدا ئۇرۇمچىدەك گۈزەل، مەدەنىي شەھەردە يېڭى، مەدەنىي دوستلارنى تېپىۋېلىپ، مەندەك بىر كونا، خۇراپىي دوستۇڭنى ئونتۇپ قالماپسەن؟ (چاقچاق)

گۈلىستان، يازغان خېتىڭدىن ئۇرۇمچىگە بېرىپلا خېلى نۇرغۇن يېڭى دوستلار بىلەن تونۇشۇپ، كۆنۈڭنى خۇشال ـ خۇرام ئۆتكۈزۈۋاتقانلىقىڭنى بىلىپ تولىمۇ خۇشال بولدۇم. شۇ ئەمەسمۇ، چوڭ بولۇپ كۆرۈپ باقمىغان، بىرەر ئىچى كۆيگۈدەك ئۇرۇق ـ تۇغقىنىڭمۇ يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆز يۇرتۇڭدىن بىر مىڭ نەچچە يۈز كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بىر شەھەردە، بىر قىز ئوقۇغۇچىنىڭ شۇنچىۋالا نۇرغۇن دوستلار بىلەن ئارىلىشىپ

كېتەلمىشى مۇمكىن ئەمەس. شەھەر ھەرقانچە ئاۋات ھەم چوڭ بولغىنى بىلەن، سەن بىلەن ئانچە - مۇنچە ھال - ئەسرار بولىدىغان، كۆڭلۈڭنى چۈشىنىدىغان بىرەر دوستۇڭ بولمىسا، ئۇنداق شەھەر ئادەمگە تەكلىماكان چۆللۈكىدىنمۇ دەھشەتلىكرەك تۇيۇلۇشى مۇمكىن. سېنىڭ كۆڭلۈڭ توز، شوخ، چىقىشقاق مىجەزلىڭ بار. سەن ئاشۇ مىجەزلىڭ بىلەن بەلكىم جاھاندىكى ھەممە ئادەملەر بىلەن دوست بولۇپ كېتەلمىشىڭ مۇمكىن. كونىلارنىڭ «ئۆزۈڭ ئوبدان بولساڭ، ئالەم سېنىڭكى» دەيدىغان تەمسىلى بار ئەمەسمۇ؟ ھەرقانداق ئىنسان ئۇچۇن كىشىلىك تۇرمۇشتا، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ھال - مۇڭغا يېتىدىغان، خۇشاللىق - خاپىلىقلىرىغا ئورتاقلىشالايدىغان بىرنەچچە دوستىنىڭ بولۇشى بەكمۇ زۆرۈر. لېكىن، بىر ئوقۇغۇچى ئۇچۇن ئۆزىنىڭ ساۋاقداشلىرىدىن باشقا زىيادە كۆپ دوست تۇتۇشمۇ ئانچە مۇۋاپىق ئەمەس. ئادەم كۆپىنچە ھاللاردا دوستلىرىنىڭ ياخشى پەزىلەتلىرىدىن كۆرە، يامان خۇي - ئادەتلىرىنى ئاسان ئۆگىنىپ قالىدۇ.

گۈلىستان، مەن ساڭا تەربىيە، نەسىھەت قىلغۇچى ئادەم ئەمەس، ھايات مۇساپىڭنى قانداق تاماملاشقا ئۆزۈڭنىڭ ئەقىل - پاراسىتىمۇ يېتىپ ئاشىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ ساڭا ئىككى ئېغىز دوستلۇق بۇرچۇمنى يەتكۈزۈپ قويۇشنى مۇۋاپىق كۆرۈپ قالدىم. ئويلاپ باقارسەن.

شاكىر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىڭنىڭ يىرىكلىشىپ قالغانلىقىدىن تولىمۇ ئەپسۇسلاندىم. شاكىرنىڭ مىجەزى چۈسراق ھەم جېدەلخۇمار بولغىنى بىلەن، سېنى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتى. ئۇنىڭ ساڭا بولغان مۇھەببىتىنى ھەقىقىي مۇھەببەت دېيىشكە بولاتتى. مەنمۇ ئۇنىڭ ساڭا ۋاپاسىزلىق قىلمايدىغانلىقىغا، ساڭا بولغان ساداقىتىگە ئىشىنەتتىم. لېكىن، سەن مەردان ئىسىملىك باشقا بىر يىگىتنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىڭنى يېزىپسەن ھەم ئۇ يىگىتنىڭ ئۇرۇمچىلىك ئىكەنلىكىنى، دادىسىنىڭ نازىر دەرىجىلىك باشلىق ئىكەنلىكىنى سەۋەب قىلىپ كۆرسىتىپسەن. لېكىن، شۇنى ئېسىڭدە تۇتقىنكى دوستۇم، مۇھەببەت ئەزەلدىن مال - دۇنيا، ھوقۇق، تاجۇدۇلەتكە قۇل بولغان ئەمەس. سەن مۇھەببەت، دوستلۇقنى

هوقۇق، پايدا ـ مەنپەئەت، ئىمتىياز، مال ـ دۇنيا بىلەن ئۆلچەيدىغان بولساڭ، كېيىنچە چوقۇم پۇشايمان قىلىسەن، بەلكىم يەككە ـ يېگانە قېلىشىڭمۇ مۇمكىن.

كەچۇر، گۈلىستان، يۇقىرىدىكى سۆزلىرىم ھەرگىزمۇ مەردانىي ۋاپاسىز، يارامسىز دېگىنىم ئەمەس ھەم مېنىڭ ئۇنداق دېيىشكە ھەققىمۇ يوق. چۈنكى، مەن ئۇنى كۆرۈپ باقمىغان تۇرسام قانداقسىغا ئۇنداق ياكى مۇنداق دەپ باھا بېرەلەيمەن. دېمەكچى بولغىنىم، دوست تۇتۇشتا ئېھتىيات قىل، شۇنداقلا باشقىلارنىڭ سەن ئۈچۈن سوقۇۋاتقان بىر ۋاپادار يۈرىكىنى ئورۇنسىز خارلىما دېمەكچىمەن. مەردان بىلەن شاكىردىن قايسىسىنى تالاش مەسلىسى پۈتۈنلەي ئۆزۈڭنىڭ ئىشى، بۇ ئىشقا مەن بىرنېمە دېيەلمەيمەن. سەن ھەرھالدا يۈرىكىڭگە قولۇڭنى ئوبدانراق سېلىپ باققىن.

گۈلىستان، يۇقىرىدىكى سۆزلىرىمنى ئويلاپ كۆرەرسەن، خەير، ساڭا بەخت تىلەپ:

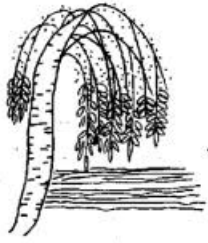
دوستۇڭ نازاكەت.

× × يىلى × × ئاي × × كۈن»

ئىككى پارچە خەتنى پۈتكۈزۈپ بولغان نازاكەت كۆڭلى ئارام تاپقاندەك خېلىلا يەڭگىللەپ قالدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، بەل، قوللىرىنى تۇزىۋالغاندىن كېيىن، داسقا چايداندىكى قايناق سۇنى قويۇپ، سوغۇق سۇ بىلەن تەڭشىدى ـ دە، پۈت ـ قوللىرىنى راھەتلىنىپ يۇدى، ئاندىن كارىۋاتقا يانپاشلىغاچ خىيالىار قاينىمىغا غەرق بولدى. «دوست يىغلىتىپ ئېيتار، دېگەن گەپ بار. بىر قىسىم گەپلىرىم قوپال كەتكەن بولسا، خالمۇرات بىلەن گۈلىستان كۆڭلىگە ئالماس، ناۋادا ئۇلار مېنىڭ ياخشى كۆڭلۈمنى چۈشەنمەي، ئاتىكارچىلىق قىلدى دەپ رەنجىپ قالسا، ئەپۇ سورارمەن. ئىشقىلىپ، مەن ھەقىقىي دوستلۇق بۇرچۇمنى ئادا قىلدىم. دوستلىرىم، ئەجەب سېغىنىدىم سىلەرنى، يۈزتۇرا سۆزلەشكەن، مۇنازىرىلەشكەن بولساق ـ ھە ! ئىشقىلىپ، خۇدايىم كۆڭلۈڭلارغا ئىنساب بېرەر...» نازاكەت خىيالدىن باش

ئېلىپ، قولىغا «ئىزدىنىش» ناملىق رومانىنى ئالدى ـ دە، نېمە ئۈچۈندۇر كىتابنى ئوقۇماي ئاستا ۋاراقلىغاچ يەنە خىيالىغا كەتتى: «ئەتە ئەتىگەن مۇھەممەت ئوچ ماشىنا مالنى ئورۇمچىگە ئېلىپ ماڭىدۇ. خالمۇرات، ئابدۇسېلىملار مالغا خېرىدار تېپىپ قويغانمىدۇ؟ بەلكىم خېرىدار تېپىپ قويغاندۇ. ئورۇمچى شۇنچە چوڭ شەھەر تۇرسا، ئوچ ماشىنا مالنى ئالغىلى سودىگەر چىقماي قالارمۇ؟ يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلار ئورۇمچىدە بەكمۇ ئەتىۋارلىق دېيىشىدۇ. خۇدا مۇھەممەتنىڭ سەپىرىنى ئوڭ قىلىپ، سودىسىغا تۇگمەس بەرىكەت ئاتا قىلغايسەن...»

نازاكەت ئەتە ئەتىگەن مۇھەممەتنى ئۇزىتىپ قويۇش ئۈچۈن تاڭ سەھەردە ئورنىدىن تۇرمىسا بولمايدىغانلىقىنى، بايام يازغان خەتلەرنى مۇھەممەتنىڭ ئېلىپ كېتىدىغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى ـ دە، بۇرۇنراق ئۇخلاپ، ئەتىگەنرەك ئورنىدىن تۇرۇش ئۈچۈن، چىراغنى ئۆچۈرۈپ كۆزىنى مەجبۇرىي يۇمدى.

ئون بىرىنچى باب

ئۇرۇمچى

1

يول ــ مۇساپىسى ئىككى مىڭ كىلومېتىردىن ئاشىدىغان، مۇشەققەتلىك تىك داۋان، چوڭقۇر ھاڭلاردىن، يىلان باغرى ئايلانما، ئەگمىلەردىن، بۇلاق ـ ئۆستەڭ سۇلىرى شىلدىرلاپ ئېقىپ، چارۋا مالالار يايلاپ تۇرىدىغان بۇك ـ باراقسان، ياپيېشىل بوستانلىق، يايلاقلاردىن، بۇغداي، قوناق، كېۋەز... ھەر خىل دېھقانچىلىق زىرائەتلىرى دېگىزىغا ئايلانغان ئېكىنزارلىقلاردىن، نەچچە مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە قەدىمىي شەھەرلەردىن، گىياھ ئۇنمەس، سۇسىز تاقىر سايلىقلاردىن، يېزا ـ قىشلاقلاردىن، يىل بويى قىنى قۇرۇماي شارقىراپ ئېقىپ تۇرىدىغان ئەزىم دەريالاردىن... كېسىپ ئۆتىدىغان، پۈتكۈل ئاپتونوم رايوندىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سودا، ئىقتىساد، مەدەنىيەت، دوستلۇق ئالاقىسىنى تۇتاشتۇرۇشتا مۇستەھكەم كۆۋرۈكلۈك رول ئويناىدىغان دۇنياغا مەشھۇر يىپەك يولى.

مۇھەممەتكە مانا مۇشۇ ئۇزۇن سەپەرنى باسقىلى بۇگۈن توپتوغرا ئىككى كېچە ـ كۈندۈز بولدى. ئۇنىڭ يۈكلىرىنى كىرا قىلغان ئۇچ ماشىنا ئوخشاش سۈرئەت بىلەن خۇددى بەيگىگە چۈشكەن تۆلپارلاردەك چاپماقتا. ئۇلار ھازىر پۈتكۈل مۇساپىنىڭ ئاخىرقى خەتەرلىك، مۇشەققەتلىك بىر ئۆتكىلى «ئاغبۇلاق» داۋانلىرىدىن بىر ـ بىرىگە ھەمدەم بولۇپ ئاشماقتا.

ئاپتوموبىللارنىڭ موتورى قاتتىق گۇرۇلدەيدۇ. سۈرئىتى بولسا كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە ئاستىلىغان، شوپۇرلارمۇ ئىلگىرىكى بىپەرۋالىقىدىن سەزىلەرلىك دەرىجىدە جىددىيلەشكەن، كۆچلۈك، توم بارماقلار ماشىنا رولىنى مەھكەم قامالىغان، بۇركۈتنىڭكىدەك ئۆتكۈر كۆزلەر يولغا مىختەك تىكىلگەن. مۇھەممەت بولسا دەسلەپكى سەپەرگە چىققان كۈنلىرىدىكىگە ئوخشاش ھەممە نەرسىگە قىزىقىش، ھەيران قېلىش تۇيغۇسى بىلەن قاراپ كۆزەتمەكتە، باھا بەرمەكتە، بۇ كارتىنىلارنى كۆڭۈل دەپتىرىگە قالدۇرماي خاتىرىلەۋېلىشقا تىرىشماقتا. ئىككى تەرىپى ئاسمانغا بوي سوزغان، ئۈستى كۆز يەتكۈسىز تاغ، ئوتتۇرىسى بەئەينى كارىدوردەك يول ئۈنى خىلىلا جىددىيلەشتۈردى، شۇنداقتىمۇ مۇھەممەت چوققىسى بۇلۇتلارغا تاقاشقان، ئۈستى ئاپپاق قارلار بىلەن قاپلانغان تاغقا ھەيرانلىق، ھەۋەس بىلەن تىكىلدى، تۇيۇقسىز خەلق ناخشىلىرىدىكى مۇنۇ بىر كۇپلېت بېيىت ئۇنىڭ ئېسىگە كەلدى:

تاغمۇتاغلاردىن ئېگىز، ئاغىبۇلاقنىڭ تاغلىرى،
ئۈستىنى قارلار بېزەپتۇ، ئاستىنى گۈلباغلىرى.

«بۇ قوشاقنى كىم توقۇغان بولغىيدى؟ پۈتكۈل تاغنىڭ قىياپىتىنى ئەجەب ئىككى مىسرا بىلەنلا ئىپادىلەپتىكەن ـ ھە! يۇرتىمىزنىڭ تاغ ـ دەريالىرى ھەقىقەتەن گۈزەل، ھەيۋەتلىك ئىكەن» دەپ ئويلىدى ئۇ ئىپتىخارلىق تۇيغۇسى بىلەن. ماشىنا ئەگىرى ـ بۈگرى تاغ يولىدا بىر خىل سۈرئەتتە چاپقىلىپ ماڭماقتا. مۇھەممەت تۇگمەس خىياللار ئىلكىدە مەستخۇش.

ئۇ سەپىرىنىڭ دەسلەپكى كۈنى كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا يۇرتى ـــ سەئىدىيە خانلىقىنىڭ ئالتۇن پايتەختى، شەرق مەدەنىيىتىدىكى نۇرلۇق گۆھەر، ئۇيغۇر كىلاسسىك مۇزىكىسى ئون ئىككى مۇقامنى تەۋەللۇت قىلغان قەدىمىي شەھەر يەكەندىن

يولغا چقىپلا ۋۇجۇدىنى بىر خىل ھاياجانلىق ھېس - تۇيغۇلار قاپلىۋالدى. ئۆزىنى بارسا كەلمەس يىراق بىر يەرگە كېتىپ بارغاندەك، ئەمدى قايتىپ كەلمەيدىغاندەك ھېس قىلىپ، كۆڭلى يېرىم بولدى. يۈرتىنىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلا - ئاتلىمايلا يۈرىكىنى يۈرت پىراقى ئۆرتىدى. بىر تەرىپى تاقىر سايلىق، بىر تەرىپى گىياھ ئۇنمەس، چوققىسى بۇلۇتلارغا تاقاشقان قىزغۇچ تاغ تىزمىلىرى بىلەن ئورالغان ھەمىتىنىڭ سېيىغا كەلگەندە، ئىچى سقىلىپ بىرئاز زېرىكىشلىك ھېس قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئىككى سائەتتىن كېيىن كۆزگە چېلىقىشقا باشلىغان يېڭىسار دىيارى ئۇنىڭ جىمىپ قالغان خىيال قۇشلىرىنى قاناتلاندۇردى. تارىختا نۇرغۇن جەڭ - يېغىلىقلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن، نۇرغۇن باھادىر ئوغلانلارنىڭ تېنىنى قوينىغا ئالغان بۇ يۈرت ئۇنىڭغا بەكمۇ سۈرلۈك تۇيغۇ بېغىشلىدى. كۆڭلىدىكى سقىلىش، زېرىكىشلەرنى قاياقلارغىدۇر ھەيدىۋەتتى. تارىختا ئوتتۇرا ئاسىيا ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ ئەڭ راۋاج تاپقان بۆشۈكى بولغان، ئۇلۇغ ئالەمشۇمۇل ئالىم ۋە ئەدىبلىرىمىزدىن مەھمۇد كاشغەرىي، يۈسۈپ خاس ھاجىپلارنىڭ كىندىك قېنى ۋە ئىجادىي مېھنەت تەرى تۆكۈلگەن ئەزىزانە شەھەر ــ قەشقەرنىڭ جامالى كۆزگە چېلىققاندا بولسا كۆڭلى پۈتۈنلەي كۆتۈرۈلۈپ، بىر كۈنلۈك سەپەر ھاردۇقىنىمۇ ئۇنتۇدى. ئۇ ئەتىسى ئەنجۇر ماكانى، ئۇيغۇرلارنىڭ ئاتاقلىق دۆلەت ئەربابى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ مۇبارەك تېنىنى قوينىغا ئالغان ئاتۇشتىن كېسىپ ئۆتۈپ دۇچ كەلگەن قەشقەر - ئاقسۇ ئاربلىقىدىكى بەش - ئالتە سائەتلىك چۆل يولىنى بولسا، پۈتۈنلەي ئىلگىرىكى ئاخشىمى قەشقەر شەھىرىدە ئۆتكۈزگەن كۆڭۈللۈك مىنۇتلىرىنى، قەلبىنى قەرزىگە سېلىپ، ئەقىل بۇلىقىنى ئوقچۇتقان ھەيۋەتلىك «ھېيتگاھ مەسچىتى» ۋە ئۇنىڭ ئاسمانغا بوي سوزۇپ تۇرغان مۇنارىنى، قەدىمىي شەھەر ھۇنەرۋەنلىرىنىڭ ئەپچىل قوللىرىدا ئېتىلىپ، پىشىپ چىققان مەززىلىك تاماقلارنىڭ تەمىنى تامشىش

بىلەن ھېچنېمىنى تۇيماي بېسىپ تۇگەتتى. گۈرۈچ ماكانىنىڭ مەركىزى ئاقسۇ شەھىرىگە يەتكەندە بولسا، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى بىر خىل كۈچلۈك، ھاياجانلىق ھېس - تۇيغۇ قاپلىۋالدى. مۇھەممەت يىراقتىنلا بۇ گۈزەل شەھەرگە ھۆرمەت بىلەن نەزەر سالدى. ھەيۋەت بىلەن ئېگىز تۇرغان تارىم دەرياسىنىڭ شارقىراشلىرىدىن كۈچلۈك، جارانگلىق بىر سادانى ئاڭلىغاندەك، ئۇلۇغۋار، گىگانت بىر سىيمانى كۆرگەندەك بولدى. «ئېھ، ئاقسۇ! خەلقىمىزنىڭ قەھرىمان، ئوت يۈرەك پەخىرلىك پەرزەنتى، تالانتلىق كۈيچىسى، ئەركىنلىك، ھۆرلۈككە ئىنتىلگۈچى يېڭى ھايات ئېگىمىنىڭ شىددەتلىك قاينام ئۆركىشى، ئوت يۈرەك شائىرى لۇتپۇللا مۇتەللىپنى مەڭگۈلۈك ئۇيقۇسى بىلەن قوينىغا ئالغان مۇقەددەس دىيار !» دەپ ھاياجان بىلەن پىچىرلىدى ئۇ. ئاقسۇدىن كېيىنكى سەپەر تاكى كۇچاغا ئۇلاشقۇچە ئۇنىڭغا ھېچقانداق خۇشاللىق بېغىشلىيالمىدى. مۇھەممەت كۇچاغا كېلىپ بولغۇچە خۇددى ھازىدار ئادەمدەك مەيۇسلىنىپ، تۇتۇلۇپ ئولتۇردى.

مەشھۇر مۇزات داۋانلىرىنىڭ كۆز ياشلىرىدىن ھاسىل بولغان ھەيۋەتلىك ئۆگەن دەرياسىدىن ئاشقاندىن كېيىنلا كۆزگە چېلىقىقان كۇچا بوستانلىقى مۇھەممەتنىڭ كۆڭلىگە يەنە قايتىدىن جۇشقۇنلۇق بېغىشلىدى. كۇچا شەھىرىگە كىرگەندە بولسا، دۇنياغا مەشھۇر تىلسىمات «مىڭئۆي»گە بەند قىلىنغان پەرىزاتلارنىڭ چىرايىدىن ئەندىزە ئالغان شوخ، لەۋەن، نازاكەتلىك كۇچا گۈزەللىرى ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى مەيۇسلۇكنى ئۇنتۇلدۇردى. بىر كۇنلۇك سەپەردە ئاغزىغا بىر بۇردا نەرسە سالمىغان يىگىت كۇچا شەھىرىدە تويغۇچە غىزالاندى. ئۇ نەشپۈت ماكانى كورلىدىن ئۆتكەندىن كېيىن باش ئەگمىگەن داۋىنىدا قىسقىلا توختاپ، جاھان ئاشىقى - مەشۇقلىرىنىڭ سەرداری ـــ سۆيگۇ - ساداقەتمەنلىكىنىڭ، ۋاپادارلىقنىڭ نەمۇنىسى «تاھىر - زۆھرە» مەقبەرىسىنى غايىبانە تاۋاپ قىلدى. خۇدادىن ئۆزىگە زۆھرەگە ئوخشاش ۋاپادار بىر مە-

شۇقنى يولۇقتۇرۇشنى تىلىدى، كەلگۈسى ھايات سەپىرىدە ئۆزىگە بىر ئۆمۈر يولداش، مەھبۇبە بولىدىغان قىزنى خىيالىي تەسەۋۋۇر قىلدى. مۇھەممەت ھەرقانچە ئويلىماسلىققا تىرىشسىمۇ، كاللىسىغا نازاكەتنىڭ سىيماسى كىرىۋالدى. «توۋا، نازاكەتنىڭ خالمۇرات بىلەن يۈرۈۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، ئويلاپ كەتكىنىمنى، ئەجەب بىر نامەرد خىياللارنى سۈرۈپ كېتىپتىمىنا...» مۇھەممەت ئۇي ـ خىياللىرىنى خالمۇرات بىلەن نازاكەت بىلىپ قالغاندەك ۋىللىدە قىزاردى، قەلبىنىڭ چوڭقۇر بىر يەرلىرى ئازابلىق ئېچىشتى.

«كىشىلىك ھايات يولى مۇشۇ بىز ئېسىپ كېتىپ بارغان رېئاللىقتىكى يولغا نەقەدەر ئوخشايدۇ ـ ھە! ـــ دەپ چوڭقۇر مۇلاھىزە يۈرگۈزمەكتە مۇھەممەت «ئاغىبۇلاق»نىڭ خەتەرلىك ئەگىم، داۋانلىرىدىن قەيسەرلىك بىلەن ئېشىۋاتقان ماشىنا كابىنكىسىدا ئولتۇرۇپ، يولنىڭ سول تەرىپىدىكى كۆز ئىلىنىشقۇسىز چوڭقۇر ھاڭ، ئوڭ تەرىپىدىكى چوققىسى بۇلۇتقا تاقاشقان تاغ ھەم ھازىرلا گۈمۈرۈلۈپ چۈشىدىغاندەك ساڭگىلاپ تۇرغان تاغ ئەمچەكلىرىگە قاراپ، ـــ غەيرەت ۋە ئىرادە ئىنسان ئۈچۈن تۈگىمەس روھىي ئوزۇق. ئىلىم ـ پەن بولسا ھەممىنى يەڭگۈچى، بويسۇندۇرغۇچى قۇدرەتلىك كۈچ. خەلقىمىز غەيرەت ـ ئىرادە كەمىرىنى مەھكەم باغلاپ، ئىلىم ـ پەن بىلەن پۈختا قوراللىنىدىغان بولسا، ئالدىدا ئەجدىھادەك سوزۇلۇپ ياتقان مۇنۇ تاغ ـ داۋانلاردەك ھەرقانداق مۇشكۈلاتلارنى بويسۇندۇرماي قالمايدۇ. زاۋۇت قۇرۇش ئىشلىرىم مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇپ نۇرغۇن پۇل تاپالىسام، ئاشۇ پۇللارنى ئەڭ ئاۋۋال خەلقىمىزنىڭ مىللىتىمىزنىڭ مائارىپ ئىشلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىمەن...»

نەچچە ئونلىغان خەتەرلىك ئەگىملەردىن، داۋان ـ ھاڭلاردىن ئاشقاندىن كېيىن، ھەيۋەتلىك «ئاغىبۇلاق» تاغلىرى مۇھەممەتنىڭ كەينىدە قالدى. ئۇلارنى دۇنيا بويىچە ئەڭ چوڭقۇر بولغان تۇرپان ئويمانلىقى ـــ شامال ـ بوراننىڭ ئۇۋۇسى توقسۇن

دىيارى بوران ئارىلاش زەھەردەك جۇت - شۇرغۇنى بىلەن قارشى ئالدى.

— ھازىر توقسۇندىن ئۆتۈپ داۋانچىڭغا يېقىنلىشىپ قالدۇق.

شوپۇر ئۇستامۇنك ئاگاھلاندۇرۇشى مۇھەممەتنى بىرئاز سەگەكلەشتۈردى. ئۇ ئالدىدىكى ئالتۇن رەڭ دالاغا سۆيۈنۈش، ھەۋەس بىلەن قارىدى ۋە دىمىقىدا خەلق ناخشىسى «داۋانچىڭ»نى غىڭشىشقا باشلىدى، مۇھەممەتكە شوپۇر ئۇستامۇنك بوم ئاۋازى جور بولدى:

داۋانچىڭنىڭ يولى قاتتىق،
تاۋۇزى تاتلىق.
داۋانچىڭدا بىر يارىم بار،
قەمبەرخان ئاتلىق.

قەمبەرخانىم، قەمبەرخانىم
يەلپۇپ قويايمۇ؟
يەلپۇگۈچنىڭ دالدىسىدا
سۆيۈپ قويايمۇ؟

داۋانچىڭدا قوغۇن تېرىدىم،
پىلەكلەرى تۇز.
يوغان - يوغان قوغۇن چۈشتى،
ئۆزۈڭ تاللاپ ئۇز.

سەن يار ئۈچۈن تاياق يېدىم
بىر مىڭ ئالتە يۇز.
يەنە يېسەم شۇنچە يەرمەن،
جانىم قارا كۆز.

ناخشا تۈگىشى بىلەنلا ھەر ئىككىسى مەسلىھەتلىشىۋالغاندەك

قاقاهلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

ــ ھەي ئىسىت، ھازىر 12 ـ ئاي بولۇپ قالدى ـ دە، 8 ـ، 9 ـ ئايلاردا داۋانچىڭ ھەقىقەتەنمۇ قوغۇن ـ تاۋۇزلار بىلەن تولۇپ كېتىدۇ، قىزلىرى ناخشىدىكى قەمبەرخانىمدىنمۇ چىرايلىق، ــ دېدى يول بويى مۇھەممەتكە خالىس يۈرت تونۇشتۇرغۇچىلىقنى ئۈستىگە ئالغان شوپۇر ئۈستام ئاربىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، ــ ئېيتە يېگىت، يۈرتتا پۈتۈشۈپ قويغان قىزىڭ بولمىسا، داۋانچىڭنىڭ قىزلىرىدىن بىرەرىنى قايتار ۋاقتىدا ئېلىۋېلىپ كېتەمدۇق يا؟

ــ داۋانچىڭنىڭ قىزلىرىنى قوغۇن ـ تاۋۇزلىرىغا ئوخشاش يول بويىغا دۆۋىلەپ قويمايدىغاندۇ ھەرقاچان، ــ دېدى مۇھەممەت چاقچاق قىلىپ.

ــ راست گېپىڭنى قىلە، سەن «ھە»لا دېسەڭ، خۇددى قوغۇن ـ تاۋۇز تاللىغاندەك تاللىۋالىسەن.

ئۇلار كۈلكە ـ چاقچاقلار بىلەن داۋانچىڭنى قانداقلارچە كەينىدە قالدۇرۇپ كەتكەنلىكىنى تۇيمايلا قالدى. يىراقتىن ئاڭلانغان ھەيۋەتلىك گۈدۈك ئاۋازى مۇھەممەتنى چۆچۈتۈۋەتتى. كابىنكا ئەينىكىدىن ئاۋاز چىققان تەرەپكە بويۇنداپ قارىدى. كەڭرى ئالتۇن رەڭ دالادا خۇددى دېڭىز يۈزىدە ئۇزۇپ كېتىۋاتقان غايەت يوغان بېلىقتەك بىر يولۇچىلار پويىزى تېز سۈرئەتتە كېتىۋاتاتتى. مۇھەممەت پويىزنى تۇنجى قېتىم شۇنچە ئېنىق، يېقىندىن كۆرۈۋاتاتتى.

ــ پويىز ! قارىسىلا ئۈستام، پويىز كېلىۋاتىدۇ ! ــ دېدى مۇھەممەت خۇشاللىقىدىن قىز ـ قىنىغا پاتماي. ئۇ ھاياجاندىن گەۋدىسىنى كابىنكا ئەينىكىدىن سىرتقا چىقىرىۋالغانىدى.

ــ ھەيران قېلىۋاتامسەن يېگىت، ئۆزۈڭنى بېسىۋال، ــ دېدى ئۈستام مۇھەممەتنى چاپىنىڭنىڭ پېشىدىن تارتىپ ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، ــ بېشىڭنى ئەينەكتىن چىقارما، خەتەرلىك. بۇ غايەت زور مەخلۇق بىزنىڭ يۇرتلاردا تېخى

بولمىغىنى بىلەن، بۇ يەرلەردە خېلى كەڭرى. سېنىڭ كورلىدا غىل ـ پاللا كۆرۈپ، بەكرەك كۆرۈۋالغاي ئارمان قىلىپ كەتكىنىڭ يۈك پويىزى، ھازىر كۆرۈۋاتقىنىڭ يولۇچىلار پويىزى. پويىز كېلىۋاتقان يول شەرقىي شىنجاڭ تۆمۈريولى. بۇ پويىز ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىققان چېغى. قومۇل ئارقىلىق ئۈرۈمچىگە بارىدۇ.

مۇھەممەتنىڭ قۇلىقى شوپۇر ئۇستامنىڭ گېپىدە بولغىنى بىلەن، كۆزى پويىزدا ئىدى. ئۇ پويىزدىن كۆزىنى ئۈزمەي چوڭقۇر خىياللارغا پاتقانىدى. «يۈرتىمىزدا دېھقانلار يېڭىراق بىر خىل شەكىلدىكى ئاپتوموبىللارنى ياكى كىچىك ماشىنىلارنى كۆرسە، ھەيرانلىقتا خۇددى يېڭى كېلىننى كۆرگىلى كەلگەن ئادەملەردەك چۆرىسىگە ئولىشۋالىدۇ، ھەيران قېلىشىدۇ. چەت ئەللەردە قاتناش قورالى قىلغىلى نەچچە يۈز يىل بولغان بۇ ھەيۋەتلىك مەخلۇق بىزنىڭ ئاشۇ تەكلىماكان ئېتىكىگە قاچانمۇ يېتىپ بارار؟ ...» دەپ ئويلايتتى ئۇ ئېغىر خورسىنىش بىلەن.

ـــ ئۈرۈمچى شەھىرى ئەتراپىغا يېتىپ كەلدۇق، ـــ دەپ ئەسكەرتتى شوپۇر ئۇستام مۇھەممەتكە مۇھىم بىر ئىشتىن بېشارەت بەرگەندەك ئەستايىدىللىق بىلەن.

ئۇستامنىڭ بۇ بىر جۈملە سۆزى مۇھەممەتكە راستلا جىددىي تەسىر قىلدى. ئۇ باش ـ ئاخىرى يوق خىياللار قاينىمىدىن قۇتۇلۇپ، كۆز ئالدىدىكى ئاسمانغا بوي سوزغان قەۋەت ـ قەۋەت بىنالارغا، قويۇق ئىس چىقىرىپ شەھەر ئاسمىنىنى كۆكۈچ تۇمانلاشتۇرۇۋاتقان زاۋۇت ـ فابرىكىلارنىڭ تۇرخۇنلىرىغا زور قىزىقىش بىلەن نەزەر تاشلىدى. تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقان ئون نەچچە قەۋەتلىك ھەيۋەتلىك بىنالار ئۇنىڭغا ئاجايىپ ـ غارايىپ تۇيغۇلارنى بەخش ئەتتى. مۇھەممەت كۆز ئالدىدا خۇددى تېلېۋىزور ئېكرانىدىكى سۈرەتتەك تېز ـ تېز ئۆتۈۋاتقان يېڭى، زامانىۋى، ئاجايىپ ھەيۋەتلىك مەنزىرىلەرگە تويماي قارايتتى. بابكارنىڭ موكىسىدەك ئۆتۈۋاتقان ھەر خىل شەكىلدىكى چوڭ ـ

كىچىك ئاپتوموبىللار، قۇمدەك چېچىلىپ، چۇمۇلىدەك مىڭ ـ مىڭ قاياپاق كەتكەن ئادەم دېڭىزى... قاينىاق مەنزىرىگە تولغان ئۇرۇمچى ھاياتى مۇھەممەتنىڭ كۆزىنى ئالا چەكمەن قىلمۇەتتى.

قۇياش شەھەرنىڭ غەربىدىكى تاغنىڭ كەينىگە مۆككەندە، جەنۇب تەرەپتىن كەلگەن ئۇچ يۈك ماشىنىسى ئېغىر گەۋدىسىنى ھارغىن سۆرەپ، مۇساپىرلار مېھمانخانىسىنىڭ ماشىنا توختىتىش مەيدانىدا توختىدى.

2

تاك ـ تاك ـ تاك...

ئىشىكنىڭ يەڭگىل چېكىلىشى يېرىم كۇندىن بېرى سىرتقا چىقماي ھەر خىل خىيالىلار بىلەن ئۆزىنى ئەمەك قىلىپ، زېرىكىشلىك مىنۇت ـ سېكۇنتلارنى ئۆتكۇزۇۋاتقان مۇھەممەتنى چۆچۈتۈپ، مەنسىز ئوي ـ خىياللىرىنىڭ يىپىنى ئۇزۇۋەتتى. ئۇ كارىۋاتتىن چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشىكنى ئاچتى ـ دە، خۇشاللىقتىن يۇرىكى ئويناقلاپ كەتتى، ئىشىك تۇۋىدە خالمۇرات ھېچىيەپ قاراپ تۇراتتى. ئىككى دوست قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى، ھال ـ ئەھۋال سوراشتى، سالامەت كۆرۈشكەنلىكى ئۈچۈن بىر ـ بىرىنى تەبرىكلەشتى.

ـــ ئەجەب تەقەززا قىلدىڭا، ئەتىگەن تېلېفون بەرسەم ئەمدى كەلگىنىڭنى قارا، ـــ دېدى مۇھەممەت خالمۇراتنى ئەيىبلەپ.

ـــ ئەتىگەن بەرگەن تېلېفونۇڭنى ماڭا ئۈچىنچى سائەت دەرستىن چىققاندىن كېيىن ئاندىن يەتكۇزۇشتى. خەۋىرىڭنى ئاڭلىدىم ـ دە، بۇ يەرگە ھېچنېمىگە قارىماي چاپتىم، ـــ دېدى خالمۇرات مۇھەممەتكە كېچىكىپ كېلىشىدىكى سەۋەبنى چۈشەندۈرۈپ، ـــ قانداق، سەپەر ھاردۇقى خېلى چىقىپ قالغاندۇ؟

ـــ خۇداغا شۈكۈر. مانا ھازىر سېنى كۆرۈپ ھاردۇقۇم

پۇتۇنلەي چىقتى.

مۇھەممەت تېخىچە ئۆرە تۇرغان خالمۇراتنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ، چاي قۇيدى ۋە سەپەر سومكىسىدىن يۇرتتىن ئېلىۋالغان ياغ توقاچ، قورۇغان گۆش، مۇرابباء، ھۆل ـ قۇرۇق يەل ـ يېمىشلارنى ئېلىپ تومپۇچكا ئوستىگە تىزدى.

ـــ يۇرتىڭ ئەھۋالى قانداق؟ ـــ سورىدى خالمۇرات نېمەتلەرگە ئېغىز تەگكەچ.

ـــ ياماں ئەمەس، ئاۋۋالقىدەكلا تۇردى. بىراق، سەن خېلى ئۆزگىرىپسەن، ـــ دەپ جاۋاب بەردى مۇھەممەت خالمۇراتنىڭ قولىقىنى ياپقۇدەك ئۆستۇرۇپ، بۇدۇر قىلدۇرۇۋالغان چېچىغا، بىر ئاز سەمرىگەنلىكىنى ئىپادىلەپ تۇرغان ئاقپىشماق چىرايىغا، ئۇيقۇسىراپ كەتكەندەك قىزىرىپ قالغان كۆزىگە سەپسېلىپ.

ـــ شۇنداقمۇ؟ راستلا ئۆزگىرىپتىمەنمۇ؟ پۇتۇنلەي ئەمەستۇ ـ ھە؟ ـــ دېدى خالمۇرات شوخلۇق بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ، ـــ ئۇ يانچۇقىدىن بىر قاپ تاماكا ئېلىپ مۇھەممەتكە تۇتتى.

ـــ تۇتە، تاماكا چەك.

ـــ ئۆزۈڭ چەك، مەن بۇ نېمىنى ئۆگەنمىدىم، ـــ مۇھەممەت خالمۇراتقا ئەيىبلەش نەزىرى بىلەن قاراپ دېدى، ـــ بۇنىمۇ يېگىلىق دەپ ئۆگىنىۋالغان ئوخشىمامسەن؟

ـــ قانداق قىلىمىز ئاغىنە، ـــ دېدى خالمۇرات بىر تال تاماكىنى لېۋىگە قىستۇرۇپ ئوت تۇتاشتۇرۇۋالغاندىن كېيىن پەرۋاسىزلىق بىلەن سۆزلەپ، ـــ «يەكچەشمىنىڭ شەھىرىگە بارساڭ بىر كۆزۈڭنى قىس» دەيدىغان گەپ بار ئەمەسمۇ؟ ئۆزۈڭمۇ كۆرۈۋاتقانسەن ياكى ھېس قىلغانسەن، بۇ شەھەرنىڭ قېرى ـ ياش، چوڭ ـ كىچىك، ئەر ـ ئاياللىرىنىڭ خېلى كۆپ قىسمى ئاساسەن باش كېيىمى كىيمەيدۇ. مەنمۇ دەسلەپتە بېشىمدىن شەپكەمنى ئاجراتماي يۈرگەنىدىم، كېيىن قارىسام سىنىپتا باش كىيىمى كىيىپ يۈرگەندىن يالغۇز مەنلا قاپتىمەن، شۇنىڭ بىلەن...

ـــ شۇنداق بىلەن مەنمۇ شەپكەمنى بېشىمدىن ئېلىپ پىرقىرىتىپ تاشلىۋەتتىم دېگىن. «غورا غورىنى كۆرسە ئالا بولىدۇ» ئەمەسمۇ؟ يەنە تېخى «ئېشەك ئېشەكتىن قالسا قۇلىقىنى كەس» دەيدىغان تەمسىلمۇ بار.

ـــ پاھ، تىلىڭ نېمانچە ئۆتكۈرلىشىپ كەتتى، ئاداش. ھېلىتىن ھېچنېمە يوقلا ئۇچۇقدىغلى تۇردۇڭغۇ؟ ـــ دېدى خالمۇرات كۇلكىدىن ئۆزىنى توختىتالماي، ـــ يۇرتتا يازنىڭ تومۇز سەراتان ئىسسىقىدىمۇ بېشىمىزدىن دوپپا بىلەن شەپكىنى ئاجراتماي كېيىپ كۆنۈپ قالغانلىقىمىز ئۇچۇنمىكىنتاڭ، ماڭمۇ دەسلەپتە يالاڭباش يۈرۈش تولىمۇ غەلىتە تۇيۇلغاندى، مانا ھازىر پۈتۈنلەي كۆنۈپ قاپتىمەن. سەنمۇ بۇ شەھەردە بىرنەچچە ھەپتە تۇرساڭ كۆزۈڭگە سىغىپ قالىدۇ.

ـــ گېپىمنى خاتا چۈشىنىپ قالما ئاداش، ـــ دېدى مۇھەممەت گېپىگە ئىزاھات بېرىپ، ـــ يۇقىرىقى گەپلىرىم پۈتۈنلەي چاقچاق. بۇ تۇرقۇڭنى كۆرۈپ ئەيىبلىگىنىم ئەمەس، يالاڭباش يۈرسە كالا سەگەكرەك تۇرىدۇ، يەنە چاچنى زىيادە ئۇزۇن قويۇۋالماي چىرايلىق ياستىپ پاكىز يۈرسە ئادەم تېخىمۇ سالاپەتلىك، تېخىمۇ چىرايلىق كۆرۈنىدىكەن. ھازىر يۇرتتىمۇ يالاڭباش يۈرىدىغان ياشلار پەيدا بولدى. ھەممىسى ئۇرۇمچى ياكى ئىچكى ئۆلكىلەردىكى ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ، ئوقۇش پۈتكۈزۈپ كەلگەنلەر، لېكىن كۆپ ئەمەس. ئۇلارنىڭ بۇ يۈرۈش ـ تۇرۇشى پېشقەدەملەرنىڭ كۆزىگە ئانچە سىغمايۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ دېيىشىچە، يالاڭباش يۈرسە ئادەم ئىماندىن ئاجرارمىش، كۇپۇرلۇق بولارمىش. ئاڭلىدىڭمۇ بۇ گەپلەرنى.

ـــ بۇمۇ ئاشۇ بىر قىسىم پېشقەدەملەرنىڭ قارىشى. دەسلەپتە بىزمۇ شۇنداق ئويلىغان، ئەمما، بۇ قاراشلارنىڭ ھېچقانداق ئاساسى يوق. باش كىيىمى كىيىش ـ كىيىمەسلىك ھەققىدە كىتابلاردىمۇ ھېچنېمە دېيىلمىگەن. بىزنىڭ مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچىلار شۇنداق دەيدۇ، ـــ دېدى خالمۇرات كۇلۇپ تۇرۇپ، ـــ

ئاشۇ پىشقەدەملەرنىڭ نەزىرىدە ئىمان باش كېيىمى بىلەن ئۆلچىنىدىكەن ـ دە. بىراق، مەكتەپتىكى پىروفېسسورلارنىڭ دېيىشىچە، پەيغەمبىرىمىز رەسۇللىلانىڭ يۈرتىدىمۇ كىشىلەر يالاڭباش يۈرىدىكەن، مەسچىتكىمۇ يالاڭباش پېتىپ كىرىدىكەن، يالاڭباش نامراز ئوقۇيدىكەن. يالاڭباش يۈرۈش ئۇلارنىڭ مۇسۇلماندارچىلىقىغا ھېچقانداق نۇقسان يەتكۈزەلمەيدىكەن، بۇنى قانداق چۈشەنسەك بولار ئەمدى.

ــ مەنمۇ شۇنداقراق ئاڭلىغان، ئەمما ئىشەنمىگەنىدىم. ئالىي مەكتەپنىڭ پىروفېسسورلىرى شۇنداق دېگەن بولسا راست ئوخشايدۇ.

ــ ئەلۋەتتە راست ـ دە، ئۇ پىروفېسسورلارنىڭ بىرقانچىسى چەت ئەللەرگە بىرقانچە قېتىم ئىلمىي مۇھاكىمىلەرگە چىقىپ كىرگەن تۇرسا.

ــ ئادەم بۇ توغرۇلۇق گەپ قىلىشسا گاڭگىراپلا قالىدىكەن. يۈرتتىكى ئاشۇ بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ چىقارغان ھەر خىل پەتىۋالىرىغا ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدۇ، ــ دېدى مۇھەممەتمۇ ئۆزىنىڭ كۆزقاراشلىرىنى دوستى بىلەن ئورتاقلاشقۇسى كېلىپ، ــ بىراق بەك زامانغا لايىقلاشتىم دەپ، زىيادە غەلىتە، غەيرىي كىينىشىمۇ ياخشى ئەمەس، ئۆزىمىزنىڭ مىللىي ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلغان ئاساستا كىيىنگەن ياخشى. مۇشۇنداق قىلساڭ، بىرىنچىدىن، كىشىلەرگە ئانچە غەلىتە كىينىۋالغاندەك تۇيۇلمايسەن، ئىككىنچىدىن پىشقەدەملەرنىڭ كۆزىگىمۇ سىغىسەن، قانداق دېدىم؟

ــ ھىم ... بۇ مۇلاھىزىڭنى يامان دېگىلى بولمايدۇ، ــ دېدى خالمۇرات مۇھەممەتنىڭ كۆزقارىشىنى تەستىقلاپ.

ــ بىراق، مۇھىمى بۇ ئەمەس. ئەلۋەتتە، سىرتقى گۈزەللىكىمىزگىمۇ ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك، شۇنداقلا ئىچكى ـ تاشقى گۈزەللىكىمىزنىڭ بىردەك بولۇشىغىمۇ ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك. بىلىم ـ سەۋىيە، ئەخلاق ـ

پەزىلەت ــ ئىنسانىنىڭ زىننىتى.

ــ يېقىندىن بېرى كىتاب ـ ماتېرىياللارنى كۆپ ئوقۇۋاتقان ئوخشىمامسەن، خۇددى پەيلاسوپلاردەك سۆزلەيدىغان بولۇپ قاپسەن، ــ دېدى خالمۇرات دوستىغا قايىللىق بىلەن قاراپ، ــ خاتىرجەم بول ئاغىنە، مېنىڭ تاشقى قىياپىتىم ئۆزگەرگىنى بىلەن مەن يەنىلا بۇرۇنقى خالمۇرات، سېنىڭ ساۋاقدىشىڭ، ئەڭ يېقىن ئاغىنەڭ. مەن ئەنئەنە بىلەن يېڭى مەدەنىيەتنىڭ ئەخلەت ـ چاۋارلىرىنى ئايرىۋالالمىغۇدەك دەرىجىدە دۆتلىشىپ كەتمىدىم. مەنمۇ ئەقىل ـ هوشى جايىدا كىشىلەرگە ئوخشاشلا گۈزەل مىللىي ئەنئەنىلىرىمىزنى قەدىرلەيمەن، سۆيىمەن ۋە ساپلىقىنى قوغدايمەن.

ــ بۇ تەرەپلەرگە مېنىڭمۇ ئىشەنچىم كامىل، ــ مۇھەممەت خالمۇراتنىڭ ئۈزمەي چېكىشلىرىگە قاراپ، بايىاتىن بېرى دېمەسلىكنى كۆڭلىگە پۈككەن گەپنى ئىختىيارسىز دەپ سالدى، ــ نەدىنمۇ ئۆگىنىۋالدىڭ تاماكا چېكىشنى؟ بىكاردىن ـ بىكارغا ئۆپكەڭنى ئىسلاپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە خۇددى كور بەڭگىلەردەك ئارقىمۇئارقا ئۇلاپ چېكىدىغان بولۇپ قاپسەن.

ــ ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن، شۇنداقلا بىر ھەۋەس بىلەن ئۆگىنىپ قالدىمغۇتاڭ، تاشلاشقا نىيەت قىلمۇاتىمەن. لېكىن، ياتاقتىكى ئوغۇللارنىڭ هەممىسى چەككەچكە تازا تاشلاپ بولالمايۋاتىمەن، ــ دېدى خالمۇرات بىرئاز خىجىل بولغان هالدا.

مۇھەممەت بۇ هەقتە ئارتۇقچە گەپ قىلىپ يۈرمىدى. ئىككى دوست خېلى ئۇزاق جەمئىيەت، ۋەزىيەت، كىشىلىك تۇرمۇش، دىن، ئېتىقاد، ئەنئەنە هەققىدە ئۆز قاراشلىرىنى كەڭتاشا سۆزلەشتى، پىكىر ئالماشتۇردى.

ــ بايىاتىن بېرى گەپ قىلماي ئولتۇرسام نازاكەتنىڭ ئەھۋالى توغرۇلۇق سوراپ قويايمۇ دېمەيسەنغۇ؟

ــ هە... بۇ... ــ مۇھەممەتنىڭ تۇيۇقسىز چاقچاق قىلىپ سورىغان سوئالى خالمۇراتنى هودۇقتۇرۇۋەتتى، دەماللىقا جاۋاب

بېرەلمەي تەمتىرىدى.

ــ نېمانچە دۈدۈقلايسەن؟

ــ تېخى ئىككى ھەپتىنبك ئالدىدا ئۇنىڭ خېتىنى تاپشۇرۇۋالغانىدىم. شۇڭا...

ــ خەتتىكى ئەھۋال سورىشىش دېگەن باشقا. مانا مەن نازاكەتنىڭ قېشىدىن كەلدىم. مەندىن ئەھۋال ئۇقۇشساڭ باشقىچە بولىدۇ ــ دە.

خالمۇرات مۇھەممەتنىڭ چاقچاق ئارىلاش قىلغان بۇ گېپىگە ئارتۇق گەپ ــ سۆز قىلمىدى. نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنىڭغا بۇ پاراڭ تازا خۇشياقمايۋاتقاندەك ئىدى.

ــ بىراق، نازاكەت خەت ئارقىلىق ئەھۋاللاشقانىدىم دەپ ئولتۇرماي، ساڭا يەنە خەت، سۆزغا ــ سالام ئەۋەتتى، ــ دېدى مۇھەممەت سومكىدىن نازاكەتنىڭ بىر پارچە خېتىنى ۋە گۈللىرى ئاجايىپ نەپىس ئىشلەنگەن بىر دانە كانۋا كۆڭلەك بىلەن بىر دانە كۆزنىڭ يېغىنى يېگۈدەك سېپتا تىكىلگەن بادام دوپپىنى ئېلىپ خالمۇراتقا تەڭلەپ تۇرۇپ، ــ بۇ كۆڭلەك بىلەن دوپپىنىڭ گۈلىنى نازاكەت ساڭا ئاتاپ ئۆز قولى بىلەن ئىشلەپتىكەن. ساڭا ئۆز قولۇم بىلەن تاپشۇرۇپ بېرىشىمنى تاپىلىغانىدى.

ــ رەھمەت. نازاكەت بەك ئاۋارە بوپتۇ.

خالمۇرات مۇھەممەتنىڭ قولىدىكى سوۋغاتلارنى ئېلىپ كارىۋاتنىڭ بىر تەرىپىگە تاشلاپ قويدى، خەتنى پەرۋاسىزلىق بىلەن يانچۇقىغا تىقتى. ئۇنىڭ چىرايىدا خۇش بولغانلىق ياكى خاپا بولغانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان ھېچقانداق ئالامەت يوق ئىدى. مۇھەممەت كارىۋاتقا تاشلاپ قويۇلغان دوپپا بىلەن كۆڭلەكنى ئېلىپ خالمۇراتقا تەڭلىدى:

ــ قاراپ تۇرماي، كىيىملىرىڭنى سېلىپ كىيىپ كۆرۈپ باقمامسەن، قانداقراق كېلىدىكىن بىر كۆرۈپ باقاي.

خالمۇرات خالىمىغان ھالدا چىرايىنى پۈرۈشتۇردى:

ـــ بۇ سوغۇقتا كىيىم سېلىپ...

ـــ ياتاقنىڭ ئىچى سوغۇق ئەمەسقۇ؟ سېنى تالاغا چىقىپ كىيىپ باققىن دېمىگەندىمەن. بولە، كىيىپ باق. ناۋادا يۇرتقا بارغاندا نازاكەت «دوپپا بىلەن كۆڭلەك قانداقراق كەلدى» دەپ سوراپ قالسا، نېمىدەپ جاۋاب بېرىمەن. ھە، ماۋۇ ئىشىڭ جايىدا بولدى. پاھ، نازاكەت نېمانچە كۆزلۈكتۇ، خۇددى ساڭا ئۆلچەپ تىككەندەك دەل جايىدا كەلدى. قارا ئەينەككە، دوپپىمۇ شۇنداق چىرايلىق ياراشتى، ـــ مۇھەممەت خۇشاللىقتا ھاياجان بىلەن سۆزلەشكە باشلىدى. ئۇ شۇ تۇرقىدا مېلىنى خېرىدارغا داڭلاپ بېرىۋاتقان سېتىقچىغا ئوخشاپ قالغانىدى، ـــ ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ چېۋەر قوللىرىدا پۈتكەن ئۇيغۇر دوپپىلىرى ئالۋاستىغىمۇ بىر كىشىلىك ھۆسن كىرگۈزىدۇ. نازاكەت سېنىڭ بويۇڭنى قانداق ۋاقىتتا ئۆلچىۋالغان بولغىيدى ـ ھە ! ئەجەبمۇ دەل جايىدا ئۆلچەپ تىكىپتا، مۇبارەك بولسۇن.

خالمۇرات گەپ قىلماي، دوپپا بىلەن كۆڭلەكنى سېلىۋېتىپ، ئەسلىدىكى كىيىملىرىنى كىيىشكە باشلىدى. مۇھەممەت كۆڭلەك بىلەن دوپپىنى قاتلىغاچ سورىدى:

ـــ قانداق، مەن گېپىنى قىلغان مالىلارغا خېرىدار تېپىپ قويدۇڭمۇ؟

ـــ چاتاق يوق، ـــ دېدى خالمۇرات مەغرۇرلۇق بىلەن، ـــ ھە راست، ماۋۇ گەپنى دېيىشىيلى، خېرىداردىن بىرنى ئەمەس، ئۇچنى تېپىپ قويدۇم. مالدىن قانچىلىك ئەكەلدىڭ، جىقراق ئەكەلگەنسەن ـ ھە. خەقنىڭ ئالدىدا يەرگە قاراپ قالماي يەنە.

ـــ ئۇچ ماشىنا مال بار.

ـــ ئاران ئۇچ ماشىنا؟ ھەممىسى گۈلە ـ قاقمۇ؟

ـــ ياق، گۈلە ـ قاقتىن باشقا، قۇرۇق ئۈزۈم، بادام، ياڭاق قاتارلىق يەل ـ يېمىشلەرمۇ بار. تاپقان سودىگەرلىرىڭ مالىنىڭ ھەممىسىنى ئالالارمۇ؟

ـــ نېمە دەۋاتسەنۇي، ئۇ ئۇچ ماشىنا مېلىڭنى ئۇچ سودىگەر

ئەمەس، بېرىۋەتسەڭ بىرسىدىنمۇ ئاشمايدۇ. مەن سەندىن مالغا خېرىدار ئۇقۇشۇش توغرۇلۇق خەت تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن پۈتۈن ئۇرۇمچى شەھىرىنى ئارىلىدىم. بازار ئەھۋالىنى ئۇقۇشتۇم. ئۇرۇمچىدە بۇنداق مالالارنىڭ راستلا بازىرى بار ئىكەن. ئىچكى ئۆلكىلەردە بازىرى كارامەت ئىتتىكمىش. راستىنى ئېيتسام، نەچچە كۈندىن بېرى مەن بۇ ئۇچ سودىگەرگە بەكمۇ ئارزۇلۇق، ئەتىۋارلىق مېھمان بولۇپ كەتتىم، — خالمۇرات گېپىگە قۇلاق سېلىپ ئاڭلاۋاتقان مۇھەممەتكە ھە دەپ ماختىنىپ بېرىۋاتاتتى، — ئۇرۇمچىدە مەن كىرمىگەن ئالىي دەرىجىلىك رېستورانلار، يېمىگەن ئېسىل تائاملار قالمىدى. ئۇلارنىڭ ئۇچىلىسى «باشقا خېرىدار ئىزدىمە، قانچىلىك مال بولسا ھەممىسىنى ئۆزۈم سېتىۋالىمەن» دەپ تۇرۇشىدۇ. ئىشقىلىپ، «بۇغداينىڭ باھاسىدە قارىمۇق سۇ ئىچىپتۇ» دەپ، خېلى ئوبدان تاماشا قىلىۋالدىم.

— باھاسىنى دېيىشتىڭمۇ؟ ئۇلار كىلوسىنى قانچە پۇلدىن ئالالايدىكەن؟

— گۇلە ـ قاقنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك قۇرۇغانلىرى بولسا كىلوسى ئون كوي، ئۇنىڭدىن سەل تۆۋەنرەك بولسا يەتتە ـ سەككىز كوي، ئىشقىلىپ، ئەڭ تۆۋەن باھاسى بەش كويدىن تۆۋەن ئەمەس. بۇ پەقەت گۇلە ـ قاقنىڭلا باھاسى. ئۇزۇم، بادام، ياڭاقلارنىڭ باھاسىمۇ يۇرتتىكى باھادىن ئىككى ـ ئۇچ كوي يۇقىرى بولىدۇ. سەن گۇلە ـ قاقنىڭلا گېپىنى قىلغاچقا، بۇلارنىڭ باھاسىنى تەپسىلىيرەك ئۇقۇشماپتىمەن. قانداق، گۇلە ـ قاقنىڭ باھاسى مۇۋاپىق بوپتۇمۇ؟

— مۇۋاپىق بوپتۇ، — دېدى مۇھەممەت رازىمەنلىك بىلەن، — مەن تېخى تازا ئىشەنچ قىلالماي، يۇرىكىم پوكۇلداپلا يۇرەتتىم. بىز مالنى ناھايىتىمۇ خىلالاپ سېتىۋالغان. پەرەز قىلغىنىمىزدىكىدىنمۇ كۆپ پايدا ئالغۇدەكمىز. ساڭا كۆپ رەھمەت، دوستۇم.

ــ بولدی، ئادەمنی خجىل قىلما ئاداش. ئېيتە، مېۋە-چېۋىگە ئىش قوشۇش زاۋۇتى قۇرۇشقا راستلا بەل باغلىغان ئوخشىمامسەن؟

ــ ئىشەنمەيۋاتامسەن؟ ھازىر مەبلەغ ھەل قىلىش ئۇستىدە ئىزدىنىۋاتىمىز... بولدىلا، بۇ ھەقتىكى پىلانلىرىمىزنى ساڭا ئاخشاملىققا سۆزلەپ بېرەي، ــ دېدى مۇھەممەت خالمۇراتنىڭ سوئالىغا ھازىر جاۋاب بېرىشنى خالىماي، ــ مېنى ھازىر ھېلىقى سودىگەرلەر بىلەن كۆرۈشتۈرگىن، مالنىڭ ئىشىنى دەرھال بىر تەرەپ قىلىۋېتەيلى.

ــ خاتىرجەم بول، بەك ئالدىراپ كەتمىسەڭمۇ بولىدۇ، ــ خالمۇرات سائىتىگە قارىۋېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ــ ئىككى سائەتتىن كۆپرەك ۋاقتىمىز مۇڭدىشىش بىلەن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. يۈر، سىرتقا چىقايلى. شەھەرنىڭ قىشلىق مەنزىرىسىنى تاماشا قىلغاچ مۇڭدىشايلى.

ئۇلار مېھمانخانىدىن سىرتقا چىقىشتى.

ــ قايسى تەرەپكە ماڭمىز. قىزىلتاغ تەرەپكە بارامدۇق ياكى دۆڭ كۆۋرۈك تەرەپكىمۇ؟

ــ مەن ئۇرۇمچىگە ئاخشام كەلدىم. بۇ شەھەر مەن ئۇچۇن ناتونۇش، ئۆزۈڭ بىلىپ باشلاپ ماڭ. ئىشقىلىپ، ھېلىقى سودىگەرلەرنىڭ تۇرۇشلۇق جايى تەرەپكىرەك بولسۇن.

ــ نېمىگە ئالدىرايسەن، ئۇلارنى ئىزدەپ بارمىساقمۇ، تېلېفوندا شۇنداقلا خەۋەر بېرىۋەتسەك ھازىرلا پالاقشىپ كېلىپ بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ يۇرۇشمىزنىڭ ھاجىتى يوق.

خالمۇراتنىڭ بىپەرۋالىق ۋە چوڭچىلىق بىلەن دېگەن گەپلىرى مۇھەممەتكە ياقمىدى.

ــ سودا ئىشىدا ئالدىرىمىغان بىلەن بولمايدۇ. ئاداش، ئۇرۇمچى تەرەپكە بۇنداق مالالارنى يۆتكەيدىغانلار يالغۇز مەنلا ئەمەس، ــ دېدى ئۇ خالمۇراتقا چۈشەندۈرۈپ، ــ ناۋادا يەنە بىرەرى ئاشۇنداق مالدىن تۆت ـ بەش ماشىنا يۆتكەپ كېلىپ

قالسا، باها تېزلا چۈشۈپ كېتىدۇ. سودىگەر دېگەن ئەرزان، ئېپىده بولسىلا كىمنىڭ مېلى بولسا ئېلىۋېرىدىغان خەق. ناۋادا شۇنداق بولۇپ قالىدىغان بولسا، قولىمىزغا تەييار كېلىپ بولغان پايدىنى قاچۇرۇۋېتىمىز.

— پاھ، سەن قاچانلاردىن بېرى سودىگەرچىلىك قىلىشقا باشلىغان، — دېدى خالمۇرات قايىللىق بىلەن مۇھەممەتنىڭ دولىسىغا شاپىلاقلاپ، — پۈتۈن سۆز ـ ھەرىكەتلىرىڭدىن پىشقان بىر سودىگەرنىڭ قىياپىتى چىقىپ تۇرىدۇ. قايىل بولدۇم. سېنى بوش چاغلىمىسام بولغۇدەك. ماقۇل ئەمىسە، بىز دۆڭ كۆۋرۈك تەرەپتە تاماق يېگەچ ئۇلارغا تېلېفون بېرىۋېتەيلى. لېكىن، سەن سودا ئىشىدا چوقۇم مېنىڭ مەسلىھەتىمگە كۆنۈشۈڭ كېرەك.

— قانداق مەسلىھەت ئۇ، تېزرەك ئېيتە قېنى؟ — ئالدىراپ سورىدى مۇھەممەت.

— بۇ مۇنداق ئىش، بايا ساڭا ئېيتتىمغۇ، نەچچە كۈندىن بېرى ھېلىقى ئۇچ سودىگەرنى بىر ـ بىرىگە ئۇچراشتۇرماي ئۇلارغا مېھمان بولدۇم، پۈلىنى خەجلىدىم، «مال كەلسە ھەممىسىنى سىلىگە سېتىپ بېرىمەن، خاتىرجەم بولسىلا، نەچچە ماشىنا مال كەلسە ھەممىسى سىلىنىڭ» دەپ ۋەدىنى بېرىۋەردىم. مانا ئەمدى ئۇچەيلەننى تەڭلا چاقىرساق مېنى ۋەدىسىدە تۇرماپتۇ دەپ خاپا بولىدۇ. بەلكىم ئۇلار مال تالىشىپ جېدەل چىقىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن. شۇڭا، بىز ئۇلارنى ئايرىم ـ ئايرىم چاقىرىپ، ئۇچ ماشىنا مالنى ئۇچكە بۆلۈپ تەقسىملەپ بېرەيلى. ئۇلار چوقۇم مال ئازكەن دەپ رەنجىيدۇ، ئەمما، سەن ئۇستىلىق بىلەن «ئارقامدىن يەنە ئىككى ماشىنىدا مال كېلىدۇ، لازىم بولسا سىلىگە بېرەي» دەپ يالغان سۆزلە. شۇنداق قىلىپ، ئۇچىلىسىنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلىپ قويىمىز. مەن تېخى ئۇلاردىن تاپان ھەققى ئالىمەن.

— بۇنداق قىلساق قانداق بولىدۇ، — دېدى مۇھەممەت خالىمىغان ھالدا، — قاراپ تۇرۇپ خەقنى قاقتى ـ سوقتى

قىلساق ياخشى بولماس.

— ساددىلىق قىلما ئاغىنە، — دېدى خالمۇرات مەسخىرىلىك كۈلۈپ، — جاھاندارچىلىق دېگەن ئاشۇنداق نەرسە، سەن خەقنى ئالدىمساڭ، خەق سېنى ئالدايدۇ. ئۇلار سەندىن سېتىۋالغان مالنى ئىچكى ئۆلكىلەرگە يۆتكەپ، نەچچە ھەسسە يۇقىرى باھادا ساتىدۇ. ئۇلار سەندىن ئاز جاپا تارتىپ، سەندىن كۆپ پايدا ئالىدۇ. بۇنداق ئادەملەردىن ئازراق پۇل شىلىۋالساق ھەرگىز قاقتى ـ سوقتى قىلغانلىق بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار پۇلنى ئۆز ئىختىيارىچە بېرىدۇ.

— مەيلى، ئۆزۈڭ بىل ئەمىسە، — دېدى مۇھەممەت خالىمىغان ھالدا، — لېكىن ساڭا شۇنى دەپ قويايكى، مالنى ھەرگىز نېسى ساتمايمەن. باھاسى تۆۋەنرەك بولسىمۇ مەيلى، نەق ساتمىسام بولمايدۇ.

— «ئەرزان ساتتىم، نەق ساتتىم» دېمەكچىمۇ سەن. خاتىرجەم بول، ئەلۋەتتە شۇنداق قىلمىز. ئەمىسە سەن پەقەت مېنىڭ ئاغزىمغىلا قارايسەن. مەن بۇ سودىدا سېنىڭ باش دىرېكتورۇڭ بولىمەن، — دېدى خالمۇرات مەغرۇرلۇق بىلەن.

3

مۇھەممەت بۇ قېتىمقى سودىسىدىن پۈتۈنلەي مەمنۇن بولدى. ئۇ پۈتۈن چىقىملارنى چىقىرىۋېتىپ، يۈز مىڭ يۈەندىن ئارتۇق پايدا ئالغانىدى. خالمۇراتمۇ ئۆزى «باش دىرېكتورلۇق» قىلغان بۇ سودىدىن مۆلچەرىدىكىدىن كۆپرەك «تاپان ھەققى»گە ئېرىشىپ رازى بولدى، شۇنداقلا خېلىلا پۇللۇق بولۇپ قالدى. ئۇ مۇھەممەتنىڭ توسقىنىغىمۇ ئۇنمماي، خېلىلا كۆپ پۇل چىقىم قىلىپ، ھەرقايسى مەكتەپلەردىكى ساۋاقداشلارنى، دوستلارنى چاقىرىپ بىر كېچە ئولتۇرۇش قىلىپ بەردى.

مۇھەممەت بۇ سورۇندا بىر قىسىم يېڭى دوستلار بىلەن تو-

نۇشتى. سورۇندىكىلەرنىڭ كۆپ قىسمى تولۇق ئوتتۇرىدا بىللە ئوقۇغان ساۋاقداشلىرى بولۇپ، ھەممىسى بىلەن دېگۈدەك تو- نۇشلۇقى بار ئىدى، شۇنداقتىمۇ خالمۇرات سورۇن باشلاشتىن ئاۋۋال ئۇنى بارلىق سورۇن ئەھلىگە بىر قېتىم تونۇشتۇرۇپ چىقتى. ئۇ خالمۇراتنىڭ ساۋاقدىشى، ئۇرۇمچىلىك قىز مېھرىئاي بىلەنمۇ تونۇشتى (خالمۇرات بۇ قىزنى ئۇنىڭغا ئالاھىدە تونۇش- تۇردى). قىزنىڭ پۇتكۇل ئولتۇرۇش جەريانىدا خۇددى ساھىبخا- نىلاردەك مېھمان كۈتۈپ، خالمۇراتقا يارەملەشكەنلىكىگە، ئۇلار- نىڭ پات - پات پىچىرلىشىپ، بىر - بىرىنىڭ كۆزلىرىگە مەن- لىك قاراشلىرىغا ئالاھىدە دىققەت قىلدى، كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدە- ردە خىرە - شىرە گۇمانىي ئوي - خىيالىلار پەيدا بولدى.

— ئابدۇسېلىم كۆرۈنمەيدۇغۇ؟ چاقىرمىغانمىدىڭ يا؟ — سورىدى ئۇ خالمۇراتنى بىر يانغا تارتىپ.

— خەۋەر قىلغان...

— ئەجەب كەلمەپتۇغۇ؟ خەۋەر تاپالمايلا قالغانمىدۇ يا؟

— ياق، ئۇنداق ئەمەس. ئۇنىڭ مەكتىپىدىن چاقىرغان باشقا بالىلار كەپتۇ. ئابدۇسېلىممۇ خەۋەر تېپىپتىكەن، بىراق ئۇ چەت ئەل تىلى كەچ كۇرسىغا قاتنىشىۋېتىپتىكەن «كۇرستىن يېنىپ بارىمەن» دەپتۇدەك. يەنە ئىككى سائەتتىن كېيىن كېلىپ قالار.

خالمۇراتنىڭ چۈشەندۇرۇشلىرىنى ئاڭلاپ مۇھەممەت يەنە سوئال سوراپ يۇرمىدى. مۇھەممەتكە بۇ سورۇن، شۇنداقلا پۇتۇنلەي ئوقۇغۇچىلاردىن تەشكىللەنگەن بۇ سورۇن ئەھلىنىڭ ھېچنېمىدىن غەم قىلمايلا گۈلدۇر - پالاق قىلىپ ھەر خىل ياشلار ئۇسۇلىنى ئويناشلىرى، چېكىدىن ئاشقان ئېچىشۇازلىقلىرى، چېكەرمەنلىكلىرى پەقەتلا ياقمىدى. ئۇلارنىڭ گىتارنى بولۇشىغا چېلىپ جىر جىرلاشلىرى پۇتكۇل رېستورانىنى چاڭ كەلتۇرۇۋەتكەندى. ئۇلار بولۇشىغا ئاق ھاراق ئىچەتتى، ئاۋازىنىڭ بارچە ناخشا توۋلايتتى، ئەسەبىيلىك بىلەن ھەرخىل تولغىما ئۇسۇللارنى ئوينايتتى. ئايرىمخانىغا لىق تولغان

ئاچچىق تاماكا ئىسى كۆزلەرنى ئېچىشتۇرۇپ، نەپەسلەرنى بوغاتتى. «ئۇلار پۈتۈن بىر كېچە مۇشۇنداق ئۇخلىماي چىقسا چارچىمامدىكىنە. ئەتە ئۆتۈلگەن دەرسلەرنى قانداق تەكشاپ، زېھنىگە ئالالايدىغاندۇ؟ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ بۇنداق چېكىدىن ئاشقان پائالىيەتلىرىنى چەكلىمەمدىغاندۇ؟» دېگەنگە ئوخشاش سوئاللار ئۇنى قىينايتتى. ئۇنىڭ دىققىتىنى گۈلىستان بىلەن شاكىرنىڭ ئىشلىرى بەكرەك جەلپ قىلدى. ئوتتۇرا مەكتەپتە بىر - بىردىن بېلىق بىلەن سۈدەك ئايرىلالمايدىغان بۇ ئاشىق - مەشۇقلار مانا ئەمدى گويا بىر - بىرىنى ئۆمرىگە كېلىپ كۆرۈپ باقمىغان ناتونۇش ئادەملەردەك ياكى رەقىبلەردەك ئولتۇراتتى، بىر - بىرىگە قارار كۆزى يوق ئىدى. ئۇلار ئوت بىلەن سۈدەك دۈشمەنلىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى.

گۈلىستان مۇھەممەتنى ئىككى قېتىم تەشەببۇسكارلىق بىلەن تانسىغا تارتىپ، تانسا ئويناشقا نازاكەتنىڭ ھال - ئەھۋالىنى سورىغاندىن سىرت، باشقا ۋاقىتلاردا ئۇنىڭ يېنىدىكى ئۆزىگە چاپلىشىپلا دېگۈدەك ئولتۇرغان، چىراي - شەكلى قىزلارنىڭكىدەك نازۇك، ھەتتا يۈزىدە ئەرلىك ئالامىتىنى نامايان قىلىپ تۇرىدىغان بىرەر تال تۈك چاغلىق بەلگە يوق، زىلۋاغنىنا كەلگەن يىگىت بىلەن پىچىرلىشىپ، ھەر مەيدان تانسىدىن قالماي ئويناپ تۇراتتى. يىگىت قامىتىنىڭ نازۇكلۇقىغا باقماي ھاراقنى ئوبدانلا ئىچىپ قوياتتى. گۈلىستان كۆزىنى ئۇنىڭدىن پەقەتلا ئۈزمەيتتى، ئۇنىڭ نەزىرىدە شاكىر پەقەتلا مەۋجۇت ئەمەستەك ئىدى.

شاكىرمۇ بۇرۇنقى ئىچىشۋازلىقىدىن پەقەتلا قالمىغان، بەلكى ئۇنىڭدىن نەچچە ھەسسە ئاشۇرۇۋەتكەندەك كۆرۈنەتتى. ئۇمۇ گۈلىستانغا كۆز - كۆز قىلىش يۈزىسىدىن بولسا كېرەك، ئۇدۇل كەلگەن قىزلارنى تانسىغا تارتاتتى، ئالدىغا كەلگەن رومكىلارنى ياق دېمەي بوشىتاتتى. بىر ۋاقىتتا ئۇ مۇھەممەتنى قولىدىن تارتىپ سۆرەپ دېگۈدەك سىرتقا ئاچىقتى - دە، غۇۋا چىراغ

يورۇقى چۈشۈپ تۇرغان كاربىدوردا مۇھەممەتنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. مۇھەممەت ھېلى كۆرۈشكەندە تولىمۇ شوخ، تولىمۇ غەمسىز كۆرۈنگەندەك قىلغان بۇ دوستىنىڭ تۇيۇقسىز قىلغان بۇ قىلىقىدىن دەسلەپ گاڭگىرىدى، كېيىن كۆڭلىدە بىرنەرسىنى سەزگەندەك بولدى، لېكىن بىرھازا نېمە دېيىشىنى، نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى. بىرئاز تۇرۇۋالغاندىن كېيىن شاكىرنىڭ كۆڭلىگە تەسەللى بولىدىغان، كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرىدىغان سۆزلەردىن بىرنەچچە ئېغىز قىلغان بولدى. شاكىر ئۇنىڭغا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي ئاشۇ ھالەتتە بىردەم يىغلىۋالغاندىن كېيىن، كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ، سورۇنغا يېنىپ كىردى ـ دە، يەنە ئەسەبىيلىك بىلەن ھاراق ئىچىشكە باشلىدى.

ـــ شاكىرنى توسۇۋالغىن، ئەمدى بولدى قىلسۇن، ھېلىمۇ كۆپ ئىچىپ كەتتى، ـــ دېدى مۇھەممەت خالمۇراتنى يېنىغا تارتىپ.

ـــ يېگى ئادىتى، توسقانغا ئۇنمايدۇ، ـــ دېدى خالمۇرات پەرۋاسىزلىق بىلەن.

مۇھەممەت پۈتۈن بىر كېچە ئەسەبىيلىككە تولغان سورۇن ئىچىدە تۇمانداك لەيلەپ يۈرگەن كۆكۈچ تاماكا ئىسىدا بۇرۇقتۇرما بولۇپ، كىرپىك قاقمايلا تۇننى تاڭغا ئۇلىدى، نېرۋىلارنى ھاردۇرۇپ، سەزگۈلەرنى ۋەسۋەسىگە سالغۇچى غىتى ـ غىتاڭ مۇزىكىلار، ئۇزۇن ـ قىسقا، قوپال ـ قاتتىق، ئىنچىكە ـ زىل... ئاۋازلار، ھاراقنىڭ بەتبۇيى، سورۇندىكىلەرنىڭ ھەرخىل بەدەن ھەرىكەتلىرىنى چىقىرىپ ئويىنىغان دىسكو ئۇسسۇللىرى ئۇنىڭ نېرۋىلىرىنى ھاردۇرۇپ، مېڭە ـ قۇلاقلىرىنى غوڭۇلدىتىۋەتكەنىدى. سۇبھى بىلەن سورۇن خېلىلا بېسىقىغا چۈشتى، سورۇندىكىلەر ئالدىراش مەكتەپلىرىگە مېڭىشقا باشلىدى. مېھمانلار تارقاپ بولغاندىن كېيىن، مېھرىئاي بىلەن خالمۇراتلا قالدى. مۇھەممەت بۇ قېتىم خالمۇرات

ئوتتۇرىسىدا تىل بىلەن ئىپادىلەپ بەرگۈسىز بىر خىل يېقىنچىلىق مۇناسىۋەتنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ھېس قىلدى. مۇھەممەت خالمۇراتقا ئەتىگەنلىك ناشتا قىلغۇسى يوقلۇقىنى ئېيتىپ، مېھمانخانىغا قايتىپ كەتمەكچى بولدى.

— بولدىلا، مېھمانخانىغا بارىمەن دەپ يۈرمەي مېنىڭ ياتقىمدا ئۇخلا، مەنمۇ دەرسكە چىقمايمەن، بىر - ئىككى سائەت ئۇخلاپ، كۆزىمىزنىڭ ئاچچىقىنى چىقىرىۋالغاندىن كېيىن ئاندىن سىرتقا چىقىلى. سېنى ئۇرۇمچىنىڭ مۇھىم جايلىرىنى سەيلە قىلدۇرىمەن. بايىاتىن گۈلىستاننىڭ باشقىچە، شاكىرنىڭ باشقىچە چاقىرىپ قويغىنىنى ئۇنتۇپ قالمىغانسەن. ئۇلارنىڭ مەكتىپىگىمۇ بېرىپ قويمىساڭ رەنجىپ قالىدۇ.

— بۇگۈن دەرسكە قاتناشمامسەن؟ — سورىدى مۇھەممەت ھەيرانلىق بىلەن.

— بىر - ئىككى كۈنلۈك دەرسنىڭ كارايىتى چاغلىق، كېيىن تولۇقلىۋالىمەن. بولدى، ئەمدى بىردەم ئارام ئېلىۋالايلى. بىرسىنىڭ بۇرنىدىن تارتىپ يەڭگىل سىلكىشى مۇھەممەتنىڭ شېرىن ئۇيقۇسىنى بۇزۇۋەتتى. مۇھەممەت كۆزىنى تەستە ئاچتى - دە، ئالدىدا ھېجىيىپ قاراپ تۇرغان ئابدۇسېلىمنى كۆرۈپ خۇشاللىقىدىن سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— سەنمۇ ئۇرۇمچىدە بار ئىكەنسەن - دە، ئاداش، شۇنچە كۈنلۈك يولنى مېڭىپ كەلسەم، ئالدىمغا كۆرۈشۈپ قويماي دەپ كېلىپ قويمىدىڭغۇ؟ — دېدى مۇھەممەت رەنجىگەندەك قىلىپ.

— كەلگىنىڭدىن تۇنۇگۈن خەۋەر تاپقان تۇرسام...

— مەنمۇ شۇنى دەيمەن. تۇنۇگۈن خەۋەر تاپقان ئادەم ئەجەب ئەمدى كەپسىنا؟

— چەت ئەل تىلى كەچ كۇرسىغا قاتنىشىۋاتقان. تۇنۇگۈن يېڭى دەرس باشلىماقچىدى، شۇڭا كېلەلمەي قالدىم، — دېدى ئابدۇسېلىم چۈشەندۈرۈپ.

— خالمۇرات بىر - ئىككى سائەت كېچىكىپمۇ بولسا

كېلىدۇ دېگەنىدى، يولۇڭغا خېلىلا قاردىم.

ــ كۆرستىن يېنىپ كېلەيمۇ دەپ ئويلىغان. سېنى دېسەم تەڭ كېچىدە بولسىمۇ كېلىپ كۆرۈشكۈم بار ئىدى، لېكىن بۇ بالىلارنى مەن ئوبدان بىلىمەن. نەدىن پەيدا قىلىشۇالدىكىنتاڭ، ئولتۇرۇش قىلدۇق دەپ بىر جۇغلىشۇالسا تاڭ ئاتقۇچە ئويىنىمسا توختىمايدۇ. بۇ يەرگە كەلسەم يا ئۇيقۇ بولمىغان، يا سەن بىلەن تۇزۇك ئىككى ئېغىز مۇڭداشقىلى بولمىغان، تېخى ئۆزلىرى ئىچكىنى يەتمىگەندەك، ئادەمگە هاراق، تاماكا زورلاشلىرى بۇ ئاغىنىلەرنىڭ. مۇشۇ تەرەپتىن قېچىپ كەلگۈم كەلمىدى. بۇگۈن چۈشلۈك دەم ئېلىش بولغۇچە جېنىم تىكسىلاپ سىنىپتا ئاران ئولتۇردۇم. دەرستىن چۈشۈپلا ئۇدۇل مۇشۇ يەرگە يۈگۈردۇم. هەرقاچان كېچىچە ئولتۇرغان بولسا، خالمۇراتنىڭ ياتقىدىلا ئۇخلاپ قالدى دەپ ئويلىغانىدىم.

ــ هازىر سائەت ئون ئىككى بولۇپ بولدىما؟ ــ دېدى مۇھەممەت.

ــ هەئە، ــ دېدى ئابدۇسېلىم سائىتىگە شۇنداقلا قارىۋېتىپ، ــ ئون ئىككىدىن ئوتتۇز بەش مىنۇت ئۆتۈپتۇ.

ــ ۋاھ، تازا ئۇخلاپتىمەن...

ــ خالمۇراتنى ئويغىتاي، سىرتقا چىقىپ تاماق يېگەچ مۇڭدىشايلى.

ئۇلار مەكتەپ سىرتىدىكى بىر ئاشخانىغا كىرىپ ئولتۇرۇشتى.

ــ نېمە تاماق يەيسىلەر؟ ــ دەپ سورىدى ئابدۇسېلىم.

ــ ئاچچىق ـ چۈچۈك قىلىپ سۈيۇقئاش ئىچەيلىمۇ، ــ دېدى خالمۇرات پىيالىدىكى چايىنى گۈپۈلدىتىپ ئىچىۋېتىپ.

ــ ئاخشام ئازراق ئىچىسەك بولمامدۇ، چىشلىۋالغان ئوخشايدۇ. هاراقكەشنىڭغۇ ئەتىگىنى يەيدىغان تامىقى سۈيۇقئاش، ــ دېدى ئابدۇسېلىم چاقچاق قىلىپ.

ــ سۈيۇقئاش ئىچەيلى. مېنىڭمۇ سۈيۇقئاش ئىچكۈم

كېلىۋاتىدۇ، ــ دېدى مۇھەممەت.

ئابدۇسېلىم ئۇچ قاچا سۈيۇقئاش بۇيرۇپ قويۇپ، خالمۇراتنىڭ پىيالىسىگە چاي تولۇقلاشقا باشلىدى.

ــ چەت ئەل تىلى ئۆگىنىش ئەھۋالىڭ قانداقراق، قايسى تىلنى ئۆگىنىۋاتىسەن؟ ــ سوردى مۇھەممەت ئابدۇسېلىمغا قاراپ.

ــ ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىۋاتىمەن. ھازىر بىرىنچى قىسىم كىتابنى تۈگىتىپ بولدۇق...

ــ چەت ئەل تىلى ئۆگىنىپ كەلگۈسىدە چەت ئەلگە ئوقۇشقا چىقماقچى بۇ ئاغىنە، ــ دېدى خالمۇرات مەسخىرىلىك تەلەپپۇزدا گەپكە لوقما سېلىپ.

ــ خۇدايىم بۇيرۇسا دېگىنىڭدەك بولغاي، ــ دېدى ئابدۇسېلىم كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ چەت ئەلگە چىقىپ ئوقۇۋاتقانلارمۇ بىزگە ئوخشاش ئادەملەرغۇ؟

ــ تىل ئۆگەنگەنىڭ زىيىنى يوق، ئەڭ ياخشىسى ۋاقىت بىھۇدە ئۆتۈپ كەتمىگىنى ياخشى، چەت ئەل تىلى كەچ كۈرسىغا قاتنىشىپ ياخشى قىپسەن ئاداش. مەن سەندىن بەك خۇش بولدۇم، ــ دېدى مۇھەممەت رازىمەنلىك بىلەن.

ئۇلار جەمجىت ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشتى، تاماقنىڭ پۇلىنى ئابدۇسېلىم خالمۇرات بىلەن مۇھەممەتنىڭ «بىز بىرىمىز» دېگىنىگە ئۇنىماي ئۆزى تۆلىدى.

ــ چۈشتىن كېيىن ئىككى سائەتلىك دەرس بار. دەرستىن يېنىپ كۆرۈشەيلى. سېنى نەدىنەرەك ئىزدىسەم بولىدۇ، ــ دېدى ئابدۇسېلىم ئاشخانىدىن چىققاندىن كېيىن مۇھەممەتكە قاراپ.

ــ ئىككى سائەتتىن كېيىن مەكتىپىڭگە ئۆزۈم ئىزدەپ چىقاي، ــ دېدى مۇھەممەت، ــ سەن خاتىرجەم دەرسىڭنى ئوقۇۋەر.

ــ شۇنداق قىلايلى. مەكتىپىڭدىن سېنى ئېلىۋېلىپ، ئۇدۇل شاكىرنىڭ مەكتىپىگە بارايلى. بۈگۈن كەچ ئۇ ئولتۇرۇش قىلىپ

بىر ىدىغانغا ۋەدە بەرگەن، ــ دېدى خالمۇرات.

شۇنداق قىلىپ، ئۇدا ئۈچ كۈن ئاخشاملىرى ئولتۇرۇش، كۈندۈزلىرى ئۇرۇمچى شەھىرىنى ئايلىنىش بىلەن ئۆتۈپ كەتتى. بۇ جەريانداا مۇھەممەتكە خالمۇرات تولۇق ھەمراھ بولدى، ئابدۇسېلىم كەچ تەرەپلەردە دەرستىن چۈشۈپ كېلىپ مۇڭدىشىپ كەتتى، ئۇنى ئاساسەن مۇھەممەت «چەت ئەل تىلى كۇرسىغا كېچىكىپ قالما» دەپ قېشىدىن ھەيدەپ تۇردى. شاكىر بىلەن گۈلىستان خۇددى مەسلىھەتلىشۈالغاندەك بىرسى كەلسە، بىرسى كېتىپ مۇھەممەتتىن ھال ـ ئەھۋال سوراپ تۇردى. مۇھەممەت ئۇرۇمچىنىڭ ھەممە بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغچە ئايلاندى، كۆردى، كۆزەتتى. بۇ شەھەرنىڭ تەرەققىياتى، مەدەنىيىتى، ئادەملىرى ئۇنىڭدا ئۇنتۇلماس تەسىراتلارنى قالدۇردى.

ــ ئەمدى ئويۇن ـ تاماشىلارنى يىغىشتۇرۇپ قويايلى، ــ دېدى مۇھەممەت قىزىلتاغ ئۇستىدە سۇرەتكە چۈشۈۋېتىپ، ــ ھېلىمۇ شۇنچىلىك تاماشا قىلغىنىم يېتەر. مەن تېخى يەنە مېۋە ـ چېۋىگە ئىش قوشۇش زاۋۇتىغا كېتەرلىك ئۇسكۇنە، زاپچاسلارنىڭ يولىنى قىلمىسام بولمايدۇ.

ــ ساڭا سالىدىغان بىر مەسلىھەتىم بار ئىدى، بىلمىدىم، قوشۇلامسەنكىن، ــ دېدى خالمۇرات مۇھەممەتنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ.

ــ قېنى، ئاۋۋال ئېيتىپ باقمامسەن، ــ دېدى مۇھەممەت بىرئاز قىزىققان ھالدا.

خالمۇرات بىر تال تاماكا ئېلىپ لېۋىگە قىستۇردى ـ دە، ئوت تۇتاشتۇرۇپ راسا بىر شورىۋالغاندىن كېيىن كۆڭلىدىكى سۆزىنى ئېيتتى:

ــ مېنىڭچە، سەن «زاۋۇت، كارخانا قۇرىمەن» دەپ ئاۋارە بولۇپ يۈرگۈچە، سودىگەرچىلىك قىلساڭ قانداق؟

ــ نېمە ئۈچۈن؟ ــ مۇھەممەت تاغ ئۇستىدىن شەھەر مەنزىرىسىگە نەزەر تاشلىغاچ بەخىرامان ھالدا سورىدى.

— زاۋۇت قۇرىمەن دېسەڭ بىرمۇنچە ئاۋارىچىلىككە يولۇقسەن، ئۆزۈڭگە زورمۇزور باش ئاغرىقى تېپىۋالسەن، — خالمۇرات مۇھەممەتنىڭ ئانچە قىزىقمايۋاتقانلىقىنى سەزگەن بولسىمۇ، لېكىن ئەستايىدىل ھالدا مەقسىتىنى چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى، — ئۇنىڭ ئۈستىگە پايدىسىنى، ئۇنۇمىنى مۆلچەرلەشمۇ تەس. ئىش ئەپلەشسىغۇ مەيلى، ناۋادا قىلغان ئىشىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولماي زىيان تارتساڭ، ۋەيران بولساڭ، بۇنىڭ جاۋابكارلىقىدىن، ئاقىۋىتىدىن قۇتۇلمىقىڭ تەس. ھېچكىم ياخشى كۆڭلۈڭنى چۈشەنمەيدۇ. ياخشى ئويلان، زاۋۇت قۇرۇشمۇ ئۇنچە ئاسان ئىش ئەمەس. زاۋۇتنى شەخسىي پۇلۇڭغا سالمىغاندىكىن، ئالغان پايدىدىن ساڭا تېگىدىغان ئۇلۇشمۇ تايىنلىق. مانا، سودىگەرچىلىكىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى كۆرۈۋاتىسەن. سودىگەرچىلىكىنىڭ جاپاسىدىن پايدىسى كۆپ. ئۇنىڭ ئۈستىگە شەھەر كۆرىسەن، ھەربىر قېتىم ماڭغان يولۇڭدا تۇمەنلەپ نەق پايدا ئالىسەن. مۇشۇنداق قىلساڭ بىرنەچچە يىلغا بارمايلا قالتىس بېيىپ كېتىسەن. راھەت كۆرىسەن.

مۇھەممەت خالمۇراتنى يەنە «نېمە دەيدىكىن» دەپ ئويلىدىمۇ - قانداق كوچىلاپ سوراۋەردى:

— باشقا ساۋاقداشلار نېمە ئىش قىلىدۇ؟

— ئۇلار بىلەن نېمە كارىڭ. ھازىر ھەممىنىڭ غوجىسى پۇل. پۇلۇڭ بولسا ھەممە ئىشنى قىلغىلى بولىدۇ. يۇز - ئابروي، نام - ئاتاق، مەرتىۋىگە ئېرىشىسەن، جاھانىنىڭ لەززىتىنى سۈرىسەن.

— بولدى، سۆزلىمە، ئەمدى سۆزلىسەڭ تېخىمۇ بەك تېتىقسىزلىشىپ قالغۇدەكسەن، — مۇھەممەت مەسخىرىلىك كۈلدى. ئويلىمىغان يەردىن خالمۇراتنىڭ كۆرسەتكەن مەسلىھەتى ئۇنىڭ قاتتىق غىدىقىنى كەلتۈرگەنىدى. مۇھەممەت خالمۇراتنى چوڭ بىلگەن، ئىشەنگەن، ئۇنىڭ ۋىجدانىغا، ئىنسانىي پەزىلىتىگە قىلچىلىك شەك كەلتۈرمىگەنىدى. خالمۇراتنىڭ

بۇنچىلىك شەخسىيەتچى، بۇنچىلىك قارا كۆڭۈل، دۇنيا پەرەس بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئەمدى ھېس قىلىۋاتاتتى.

— سېنىڭ مۇشۇنداق دەيدىغانلىقىڭنى بىلەتتىم. شۇنداقتىمۇ ياخشى مەسلىھەتىمنى دېمەسلىكە كۆڭلۈم قويمىدى. قالغىنى ئۆزۈڭنىڭ ئىختىيارى. بەكمۇ ئەخمەق ئىكەنسەن مۇھەممەت ئاداش.

مۇھەممەتنىڭ ئويىچە، ھازىر خالمۇرات خىجىل بولۇشى، قىزىرىشى، ئويلانمايدەپ سالغان گېپى ئۇچۇن پۇشايمان يېيىشى كېرەك ئىدى. ئەپسۇسكى، ئۇ ئۇنداق قىلىش تۇگۇل، تېخىمۇ ئەزۇيلەپ مۇھەممەتنى ئەخمەقلىقتا ئەيىبلەۋاتاتتى. مۇھەممەت غەزەپلەندى، دوستىغا نەپرەتلىك كۆزلىرى بىلەن تىكىلدى:

— سېنىڭ نەزىرىڭدە پۇلدىن باشقا نەرسە يوقمۇ زادى؟ پۇل راستلا شۇنداق مۇھىممۇ، پۇل ئادىمىيلىكتىن، ئىنسانىي پەزىلەتتىن، دوستلۇقتىن، دوستانە مېھىر- مۇھەببەتتىن ئۈستۇن تۇرامدۇ؟ ئەخلاق، ۋىجدان دەيدىغان نەرسىلەر پۇلنىڭ ئالدىدا بىر تىيىنغا ئەرزىمەمدۇ؟ ياق دوستۇم، مەن ئۇنداق قارىمايمەن. بۇنداق دەپ قاراش جىنايەت. لېكىن، پۇل بولمىسىمۇ بولمايدۇ. ئەمما، پۇل ئىنسانىي پەزىلەتتىن ئۈستۇن ئەمەس. يۇرتتىكى ئاشۇ بىر توپ ساۋاقداشلار زاۋۇت قۇرۇشنى مەسلىھەتلەشكەندە يالغۇز پۇل تېپىپ، پايدا ئېلىش، يەپ - ئىچىپ، ئويناپ - تاماشا قىلىشنى مەقسەت قىلمىغان. بىزنىڭ يەنە نۇرغۇن ئارزۇلىرىمىز، قىلىشنى كۆڭلىمىزگە پۈككەن نى - نى پىلانلىرىمىز بار. مەن بۇ نىيەتتىمدىن ھەرگىز يانمايمەن. ساۋاقداشلار زور ئۈمىد بىلەن يولۇمغا قارىماقتا. ناۋادا سودىگەرچىلىك قىلسامۇ ئاشۇلار بىلەن بىللە قىلىمەن. ئاشۇ دوستلىرىمنىڭ ئىشەنچىنى، ئۈمىدىنى، ئارزۇلىرىنى يەردە قويمايمەن، مېنىڭ پايدامۇ ھەم زىيىنىمۇ ئاشۇلار بىلەن بىللە، ماڭا ئاشۇ دوستلىرىمنىڭ ئىشەنچىدىن ئارتۇق بايلىق،

شان ـ شەرەپ يوق. بىلىپ قوي خالمۇرات، شەخسىيەتچىلىك، دۇنياپەرەسلىك ئىنسان ۋۇجۇدىغا چۇشكەن ئەڭ ئەشەددىي مىتە قۇرت. ئۇ ئادەمنىڭ ۋىجدانىنى، پەزىلىتىنى يەۋېتىدۇ، كېرەكتىن چىقىرىدۇ، يوقىتىۋېتىدۇ. بولدى، سەن ئوقۇشۇڭنى ئوقۇۋەر، مەن زاۋۇتقا كېتەرلىك ئوسكۇنىلەرنى ئوقۇشقاچ، يۇرتقا توپ باھادا يۆتكەپ ئاپىرىپ پۇل تاپقۇدەك مال ئىزدىمىسەم بولمايدۇ.

ــ ئىختىيارىك. بۇ ھەقتە سەن بىلەن مۇنازىرىلەشكۈم يوق. ھەرقايسىمىز ئۆزىمىزنىڭ كۆزقارىشىدا قالايلى، ــ دېدى خالمۇرات قايىل بولمىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ــ سودىگەرچىلىك قىلىشنى خالىمىساڭ، ئەسلىي پىلانىڭ بويىچە ئىش قىلىۋەرگىن. زاۋۇت ئوسكۇنىلىرىنى ھەل قىلىش ئىشىنى تۇنۇگۈن سەن بىلەن تەپسىلىي مۇڭداشقاندىن كېيىن مېھرىئايغا ئېيتقانىدىم، ئۇ دادىسىغا دەپ ھەل قىلىپ بېرىدىغان بولدى. ئۇنىڭ دادىسى سودا نازارىتىدە باشلىق. ئۆزۈم ھەل قىلمەن دېسەڭ، ئۇرۇمچىدە بىرەر ئايچە تۇرۇشۇڭغا توغرا كېلىدۇ.

ــ گېپىڭ راستمۇ؟ مېھرىئاينىڭ دادىسى تېزلا ھەل قىلىپ بېرەلەرمۇ؟

ــ چاتاق يوق.

ــ ئۇ ئويىنىشىدىغان ئىش ئەمەس جۇمۇ. زاۋۇت ئوسكۇنىلىرىنى ۋاقتىدا ھەل قىلالمىساق، بىر يىللىق پىلانىمىز سۇغا چىلىشىدۇ.

ــ خاتىرجەم بول، ــ دېدى خالمۇرات مەغرۇرلۇق بىلەن، ــ مېھرىئاي ماڭا ۋەدە بەرگەن. ئۇنىڭ دادىسى ئالاقىلەشكەن ئىش تېز ھەل بولماي قالمايدۇ.

مۇھەممەت بايىقى رەنجىشلىرىنى ئېسىدىن چىقىرىپ، دوستىغا رازىمەنلىك بىلەن قارىدى. تۇيۇقسىز ئۇنىڭ كاللىسىغا خالمۇرات بىلەن مېھرىئاينىڭ زادى قانداق مۇناسىۋىتى بارلىقىنى بىلىپ بېقىش ئويى كېلىپ قالدى.

ــ ھە دېسىلا ئاغزىڭدىن مېھرىئاي چۇشمەيدىغان بولۇپ

قاپتۇ، ــ دېدى ئۇ خالمۇراتقا تىكىلىپ تۇرۇپ، ــ ئېيتقىنا، ئۇ قىز بىلەن زادى قانداق مۇناسىۋىتىڭ بار؟

بۇ سوئالدىن خالمۇرات سەل ئوڭايسىزلاندى، قىزاردى.

ــ ساۋاقداشلىق، ساۋاقداشلىق مۇناسىۋىتىمىز بار، ــ دېدى ئۇ قىسقىلا جاۋاب بېرىپ.

ــ ئۇنچىلىك ئاددىي ئەمەستۇ؟ ــ دېدى مۇھەممەت خالمۇراتنىڭ جاۋابىدىن قانائەتلەنمىگەنلىكىنى بىلدۈرۈپ، ــ مۇناسىۋىتىڭلار ساۋاقداشلىق مۇناسىۋىتى چېگرالىسىدىن خېلىلا ھالقىپ كەتكەندەك قىلىدۇ. مەندىن سىر يوشۇرىمەن دېمە. ئېيتە، شۇنداقمۇ ــ ئەمەسمۇ؟

خالمۇرات مۇھەممەتنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىشكە ئالدىرىمىدى. ئۇ يېنىدىن بىر تال تاماكا ئېلىپ لېۋىگە قىستۇردى ــ دە، ئوت تۇتاشتۇرۇپ قاتتىق ــ قاتتىق شورىدى.

ــ جاۋاب بېرىشنى خالىمساڭ مەيلى. ئۆزۈڭنى قىينىما يۇرمە، ــ دېدى مۇھەممەت خالمۇراتنى جاۋاب بېرىشتىن ئوڭايسىزلىنىپ قالغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ، ــ ھەرقانداق ئادەمنىڭ باشقىلاردىن مەخپىي تۇتىدىغان سىرى بولىدۇ ئەمەسمۇ، توغرا چۈشىنىمەن.

ــ ياقەي، سەندىن سىر يوشۇرۇپ يۇرەرمەنمۇ، ــ دېدى خالمۇرات ئاغزىدىن ھالقا ــ ھالقا ئىس چىقىرىۋالغاندىن كېيىن زۇۋانغا كېلىپ، ــ راستىنى ئېيتسام، مېھرىئاي بىلەن مەن ساۋاقداش. دەسلەپتە ئۇ مېنىڭ كىر ــ قاتلىرىمنى يۇيۇپ بېرىپ تۇردى، كېيىن يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالدۇق. سەن بىلمەيسەن ئاداش، ئالىي مەكتەپ ھاياتىدا ئادەمنىڭ يېقىن ئۆتىدىغان بىرەر قىز دوستى بولمىسا بولمايدىكەن. ئەگەر ئاشۇنداق بىرەر قىز دوستۇڭ بولۇپ قالسا كېيىم ــ كېچەكلىرىڭنىڭ، يوتقان ــ كۆرپىلىرىڭنىڭ كىر بولۇپ قېلىشىدىن قورقمايسەن، يەنە باشقا خېلى كۆپ ئىشلاردا يالغۇزلۇق، غېرىبلىق ھېس قىلمايسەن. مېھرىئايمۇ خۇددى

نازاكەتكە ئوخشاش ياخشى قىز. پەمىچە، ئۇ مېنى ياخشى كۆرىدۇ.

ــ سەنچۇ؟ سەنمۇ ئۇنى ياخشى كۆرەمسەن؟ ــ مۇھەممەتنىڭ بۇ سوئالى خالمۇراتنى بىرئاز تەمتىرىتىپ قويدى. ئۇ ئاغزىنىڭ ئۇچىدىكى گەپنى دېيىشكە پېتىنالمايۋاتقاندەك بىر خىل ھالەتتە تۇراتتى، ــ گەپ قىلمايسەنغۇ؟ ــ مۇھەممەت قوپاللىق بىلەن ئۇنى جاۋاب بېرىشكە قىستىدى.

ــ مەنمۇ ئۇنى ياخشى كۆرىمەن.

خالمۇرات خۇددى گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغان كىچىك بالا دادىسىنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرگەندەك، بەكمۇ بىچارىلىك بىلەن جاۋاب بەردى.

ــ ئۇنداقتا نازاكەتنىچۇ؟ ــ مۇھەممەتنىڭ تەلەپپۇزى مانا ئەمدى رەسمىي قوپاللاشقانىدى.

ــ ئۇنى... نازاكەتنى...

خالمۇراتنىڭ بىچارە تۇرقىدىن ئىچكى دۇنياسىدا مۇرەسسە قىلغىلى بولماس جىددىي بىر توقۇنۇشنىڭ بولۇۋاتقانلىقىنى پەرەز قىلماق تەس ئەمەس ئىدى.

ــ شۇنداق قىلىپ، نازاكەتكە ۋىجدانسىزلىق قىلاي دەپسەن ــ دە، ــ دېدى مۇھەممەت دوستىغا ئەيىبلەش نەزىرى بىلەن تىكىلىپ، ــ ئېيتە، نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلىسەن، نازاكەتنىڭ نەرى كەم؟

«بۇ سوئالغا جاۋاب بەرسەم بولمايدۇ. چۈنكى، مەن ساڭا ھازىر ماڭا مېھرىبانلىقىدەك ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان قىزلار مۇناسىپ كېلىدۇ دەپ جاۋاب بەرسەم، سېنىڭمۇ دىلىڭ رەنجىيدۇ دوستۇم. ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيالماسلىق سەلەرنىڭ ئەيىبىڭلار ئەمەس، لېكىن ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان قىزلارنى تاللاش، ياخشى كۆرۈش مېنىڭمۇ گۇناھىم ئەمەس، مېنى كەچۈرگىن دوستۇم...» دەپ ئويلايتتى خالمۇرات. مۇھەممەت بولسا خالمۇراتنىڭ بۇنداق قىلىشىنى كۈتمىگەنىدى. شۇڭلاشقا، ئۇ خالمۇراتنى

كەچۈرۈڭبتەلمەيتتى. ئەمما، دوستىنىڭ ئىتائەتچان، بىچارە تۇرقىغا قاراپ يۈرىكىنىڭ بىر يەرلىرى ئېچىشتى.

ــ ماڭ، خالىيراق بىر يەرگە باشلا، قانغۇدەك بىر ئىچىشەيلى، ــ دېدى مۇھەممەت بۈيرۇق قىلىپ.

خالمۇرات شۇ تۇرقىدا دوستىغا گەپ ياندۇرۇشقا ئاجىز ئىدى. ئۇ دوستىنىڭ ئەيىبلەشلىرىنى قوبۇل قىلاتتى، نازاكەتكە ئىچ ئاغرىتاتتى، ھېسداشلىق قىلاتتى، ئەمما مېھرىئاي بىلەن يۈرگەنلىكى ئۈچۈن پۈشايمان يېمەيتتى. ھەممە ئادەمنى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان ــ ئوقۇمىغانلىق، يۇقىرى مەلۇمات ئالغان ــ ئالمىغانلىق، كۆپلەپ مال ــ دۇنيا جۇغلىغان ــ جۇغلىمىغانلىق بىلەن ئۆلچەيدىغان خالمۇراتنىڭ نەزىرىدە مېھرىئاي تولىمۇ بىلىملىك، قابىلىيەتلىك، باي؛ نازاكەت تولىمۇ نادان، بىلىمسىز، گاداي ھېسابلىناتتى. شۇڭلاشقا ئۇنىڭ نەزىرىدە مېھرىئاي نازاكەتتىن ئۈستۈن تۇراتتى. بىراق، ئۇنىڭ بۇ سېلىشتۇرمىلارنى مۇھەممەتكە ئېيتىشقا تىلى بارمايتتى، يۈرىكى، يۈزى چىمىلدايتتى. خالمۇرات بېشىنى ئېچىگە تىقىپ ئولتۇرۇپ، دوستىنىڭ ئەيىبلەشلىرىنى ئاڭلاشقا مەجبۇر بولدى.

ئون ئىككىنچى باب

شۇبرغانلىق شەھەر

1

خالمۇرات مۇھەممەتنىڭ بۇيرۇقىغا ئىتائەتمەنلىك بىلەن بويسۇندى. ئەتىگەندىن بېرى ياغقان قاردىن پۈتكۈل شەھەر ئاپپاق لىباس بىلەن پۈركەنگەندى. خالمۇرات تاكسى توسۇپ، شوپۇرغا باردىغان جاينىڭ نامىنى ئېيتىپ بەردى. ئىككىيلەن تاكسىدا ئۇن ـ تىنسىز ئولتۇرۇشاتتى. خالمۇرات ئۇزمەي تاماكا چېكەتتى. مۇھەممەت تاكسىنىڭ ئەينىكىدىن شەھەرنىڭ ئاپپاق مەنزىرىسىگە قاراپ چوڭقۇر خىيالغا پاتقاندى. ماشىنىنىڭ جىددىي تورمۇزلىنىشى ئۇلارنىڭ خىيالىنى چالغۇتتى. خالمۇرات ئەينەكتىن سىرتقا قاراپ، بارماقچى بولغان جايىغا كېلىپ بولغانلىقىنى بىلدى ـ دە، مۇھەممەتنى نوقۇدى.

ـــ ماشىنىدىن چۈشەيلى، ـــ خالمۇرات لەپلەپ چۈشۈۋاتقان قارغا ھەۋەسلىنىپ قاراپ تۇرغان مۇھەممەتنىڭ بىلىكىدىن تارتتى.

ـــ يۈرە، كەتتۇق.

مۇھەممەت خالمۇراتقا ئەگىشىپ يەتتە ـ سەككىز مېتىر ئېگىزلىكتە كۆتۈرۈلۈپ ياسالغان پويىز يولىنىڭ ئۈستىگە چىقتى. يولنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى چوڭقۇر ئويمانلىقتا ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ سەلتەنەتىگە ماس كەلمىگەن ھالدا پاكار ـ پاكار، رەتسىز سېلىنغان ئۆيلەر قارغا كۆمۈلۈپ قالغانىدى.

خالمۇرات ئاشۇ مەھەللىنى نىشانغا ئېلىپ پويىز يولىدىن تۆۋەنگە ئاۋايلاپ چۈشۈشكە باشلىدى. ئەگىرى ـ توقاي خالتا كوچىنىڭ ئىچكىرىسىدىكى بىر قورۇنىڭ ئالدىغا كەلگەندە بىرئاز توختاپ ئېتىزلىقنى دەرۋازىنى قاقتى.

ـــ بۇ كىمنىڭ ئۆيى؟ ـــ سوردى مۇھەممەت بىرئاز ئەجەبلىنىپ.

ـــ كىرگەندە بىلىسەن، ـــ دېدى خالمۇرات چىرايىغا سىرلىق تۈس بېرىپ كۈلۈمسىرەپ، ـــ قارىغاندا زېرىكىپ قالغانىدەك قىلىسەن. ئازراق كۆڭۈل ئېچىپ، ئىچ پۇشۇقى قىلايلى.

دەرۋازا ئىككىنچى قېتىم قېقىلىپ بىرئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن دەرۋازىنىڭ بىر قانىتى قىيا ئېچىلدى، قىپقىزىل بويالغان چاچلىرى سالۋاراپ تۇرغان، خالتىلىشىپ كەتكەن چىرايىغا بولدى دېگۈچە پەردار قىلغان ئەللىك ياشلار چامىسىدىكى ئايالنىڭ بېشى كۆرۈندى. ئۇنىڭ گۈمانخورلۇق چىقىپ تۇرغان خۇنسىز كۆزلىرى مۇھەممەتنىڭ چىرايىدا بىرنەچچە دەقىقە توختىغاندىن كېيىن خالمۇراتقا ئاغدۇرۇلدى. شۇ هامان ئۇ چىرايىنى يىگلەپ قالغان سويمىدەك پۈرۈشتۇرۇپ ھىجايدى.

ـــ ھى ـ ھى ـ ھى... كەلدىڭمۇ قوچقارچاق، ـــ ئايال خالمۇراتنى ھەم ئەركىلەتكەچ، ھەم ئەركىلىگەچ ئىچكىرىگە باشلىدى، ـــ ئەجەب ئىككى ھەپتىدىن بېرى دىدارىڭنى كۆرسەتمەيسەنغۇ؟ «يېڭى كۆلنىڭ سۇيى سوغۇق» دەپ، باشقىسىغا ئۆگىنىپ قالدىڭمۇ يا.

ـــ نەدىكى گەپنى قىلمىغىنا، ـــ دېدى خالمۇرات ئايالنى سەنلەپ ھەجىيىپ، ـــ دەرسلىرىمىز ئېغىر، ۋاقىت چىقىرالمىدىم. قانداق، قىزلىرىڭنىڭ ئالدى بىكارمۇ؟

ـــ بىكارلىرىمۇ بار، ئىشلەۋاتقانلىرىمۇ بار، نېمانچە ئالدىرايسەن، ئاۋۇال ئۆيگە كىر.

مۇھەممەت خالمۇرات بىلەن ئايالنىڭ تېتىقسىز

چاقچاقلىرىغا قۇلاق سالغاچ، بۇ ھويلىنىڭ ئىچىگە سەپسالدى. ھويلىنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىشتىكى تەرىپىدە ئۇچ ئېغىز، ئوك ـ سول تەرىپىدە تۆت ئېغىزدىن ھويلىغا قارىتىپ سېلىنغان خاس ئۆيلەر بولۇپ، ھەممىسىگە قىشلىق مىلەڭزە تارتىپ قويۇلغانىدى. ئۆيلەرنىڭ ئىچىدىن كۆلكە ـ چاقچاق، دۇتار ئاۋازى كېلەتتى.

ئايال ئۇلارنى سول تەرەپ بۇلۇڭدىكى ئۆيگە باشلىدى. ئۆيدىكى مەشكە ئوت يېقىلمىغان بولۇپ، ئۆينىڭ ئىچى مۇزخانىدەك ھۇۋۇلداپ تۇراتتى. ئۆينىڭ ئىككى بۇلۇڭ تەرىپىگە ئىككى كارىۋات قويۇلغان بولۇپ، ئۇستىدىكى كىرلىك، يوتقانلار خېلىدىن بېرى يۇيۇلمىغاچقا كىرلىشىپ رەڭگىنى يوقاتقانىدى. كارىۋاتلارنى ئايرىپ قويۇش ئۈچۈن سىم تارتىپ ئېسىپ قويۇلغان پەردە يېغىۋېتىلگەنىدى. دېرىزىنىڭ تۈۋىگە تاقاپ قويۇلغان يۇمىلاق شىرەنىڭ ئاستىدا بىرنەچچە قۇرۇق ھاراق بوتۇلكىسى تۇراتتى. ئۆيئىچىدىن ھاراق، تاماكا ۋە ئاللىقانداق نەرسىلەرنىڭ قاڭسىق پۇرىقى گۇپۇلدەپ پۇراپ تۇراتتى. مۇھەممەت سوغۇققا بەرداشلىق بېرەلمەي دۇگدىيىپ كەتكەنىدى. ئۇ مۇشۇنداق يەرگە باشلاپ كەلگەن خالمۇراتقا نارازىلىق بىلەن ئالايدى.

ـــ نېمە، بۇ ئۆينىڭ ئىچى سەندىنمۇ ئۆتە سوغۇق ئىكەنغۇ، ـــ دېدى خالمۇرات ئايالغا ھەم چاقچاق، ھەم بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا سۆزلەپ، ـــ ئوت قالاپ ئىسسىتىپ قويساڭ بولمامدۇ، ئادەمنى توڭدۇرغۇچە.

ـــ نېمىگە ئالدىرايسەن، ـــ دېدى ئايال چىرايىنى نازلىق پۇرۇشتۇرۇپ، ـــ مانا ھازىرلا ئوت قالاپ بېرىدۇ. پەقەت بولالمىغان بولساڭ قۇچىقىمغا سولاپ ئىسسىتىپ قويامدىم يا؟

ـــ ماڭ ـ ماڭا ۋە، مۇزنى قۇچاقلىغانغا ئادەم ئىسسىمايدۇ.

ـــ ۋوي يۇزى قېلىن ۋاپاسىز، ـــ دېدى ئايال خالمۇراتنىڭ قۇلىقىدىن يەڭگىل سوزۇپ، ـــ ئۆز ۋاقتىدا سوغۇق دېمەي كانىدەك چاپلاشقانىدىڭغۇ.

ـــ ماڭ ـ ماڭ، ئۇششاق گەپنى تولا قىلماي، تېزرەك مەشكە ئوت قالاتقۇز، ـــ دېدى خالمۇرات چوڭچىلىق بىلەن.

ـــ باشقا لازىملىق نەرسىلەرنىمۇ دېمەمسەن، تەييارلىقىنى قىلغاچ تۇرسۇن.

ـــ ئۆزۈڭ بىلىپ تۆت تەخسە ئىسسىق قورۇما، ئىككى تەخسە سوغۇق سەي ۋە شورپا قىلدۇرۇپ بەر. گۇزەلنۇر بىلەن گۈلچېھرەنى بۇرۇنراق كىرگۈزۈۋېتەرسەن.

ـــ گۈلچېھرەنىڭ مېھمانلىرى بار، چىقالمايدۇ.

ـــ باشقىسى بولسىمۇ مەيلى. ئىشقىلىپ، چىرايلىقراقى بولسۇن. ئۆزۈڭگە ئوخشاش مۇزلاپ ئۇششۇپ كەتكىنىنىڭ كېرىكى يوق جۇمۇ بىزگە.

ـــ ئۆلە، بېشىڭنى يەيدىغان شۇمتەك!

ئايال قاقشىغانچە سىرتقا ماڭدى. ھايال ئۆتمەي ئوتتۇز بەش ـ قىرىق ياشلار چامىسىدىكى تىلى ئاجىز بىر ئەر بىر گۇرجەكتە ئۇششاقلانغان ئوتۇن، كۆمۈر ئېلىپ كىردى.

ئەر خالمۇراتنى تونۇسا كېرەك، ئۇنىڭغا قاراپ بىرنېمىلەرنى كېكەچلىگىنىچە مەشكە ئوت ياقتى. مۇھەممەت خۇددى تىلى مۇزلاپ قالغان ئادەمدەك گەپ قىلماي قېتىپ ئولتۇراتتى. مەشتىكى ئوت گۈرۈلدەپ تۇتىشىشى بىلەن ئۆينىڭ ئىچىگە يالىلدە ئىللىق ھارارەت تارىدى. خالمۇرات چاپىنىنى سېلىپ كارىۋاتقا تاشلاپ قويدى ـ دە، مۇھەممەتكە چاقچاق قىلدى:

ـــ نېمانچە بۇتتەك ئولتۇرسەن ئاداش. بول، چاپىنىڭنى سال. قىزلار ھازىرلا كېلىدۇ. بۇنداق تۇتۇلۇپ ئولتۇرساڭ ئۇلار قېچىپ چىقىپ كېتىدۇ جۇمۇ.

ـــ قانداق يەر بۇ، يا مېھمانخانىغا، يا ئاشخانىغا ئوخشىمىغان، ـــ دېدى مۇھەممەت چاپىنىنى سالغاچ غودۇڭشىپ.

ـــ سەن بايا دېگەن خالىيراق جاي مانا مۇشۇ، ـــ دېدى خالمۇرات ئۆزىگە تەمەننا قويغان ھالدا كېرىلىپ، ـــ رېستورانغا خەجلىگەن پۇلنىڭ يېرىمىنى خەجلىسەڭ پۇخادىن چىققۇچە

يايرىۋالىسەن.

ــ ۋاي ـ ۋۇي، كىمكىن دەپتىمەن، خالمۇرات ئىكەنغۇ بۇ، ــ ئىشكىتىن كىرىپ كەلگەن ئىككى قىزنىڭ سەل سېمىزرەكى بوسۇغىدىن ئاتلا ـ ئاتلىمايلا ئاغزىنى پىلىموتتەك قويۇۋەتتى، ــ ئىككى ھەپتىدىن بېرى ئەمدى ئاران ماغدۇرۇڭغا كەلگەن ئوخشىمامسەن. «ئۇششاق بالا ئەر ئەمەس، ئۆھۆ دېسە يوق» دەپ، ئادەمنى ئاۋارە قىلغىلى يەنە كەپسەن ـ دە.

ــ ھەي، ھەي ! ئاغزىڭغا بېقىپ گەپ قىل ھە، گۈزەل، ــ دېدى خالمۇرات ئاغزى قۇلىقىغا يەتكۈچە ھىجىيىپ، ــ قانداقلىقمىنى ئوبدان بىلىسەنغۇ.

بىردەمدىلا قورۇمىلار كەلتۈرۈلدى. مەشنىڭ ئوتىدا ئۆينىڭ ئىچى تومۇزدەك ئىسسىپ كەتكەنىدى. قىزلار ئىسسىپ كەتكىنىنى باھانە قىلىپ پوپايكىلىرىنىمۇ سېلىۋەتتى.

ــ قېنى دوستلار، بىرەر رومكىدىن ئىچكەچ ئولتۇرايلى، ــ دېدى گۈزەلنۇر ئىسىملىك قىزغا چاپلىشىپ دېگۈدەك ئولتۇرغان خالمۇرات قولىغا ھاراق بوتۇلكىسىنى ئېلىپ، ــ ھە مۇھەممەت ئاداش، بازاردىن ئالغان توخۇدەك تارتىنىپ تۇرماي، يېنىڭدىكى قىزغا گەپ قىلغاچ ئولتۇر.

ــ ئاغىنەڭنى تونۇشتۇرۇپ قويمامسەن، ــ دېدى گۈزەلنۇر مۇھەممەتكە يەۋەتكۈدەك قاراپ.

ــ بۇ ئاغىنەمنىڭ ئىسمى مۇھەممەت، ــ دېدى خالمۇرات بېلىق كۆزى قىلىپ قۇيغان رومكىنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ، ــ يۈرتتىن ئۇرۇمچىگە تاماشا قىلغىلى كەپتۇ. بىرەر ـ يېرىمدەم ئىچ پۇشۇقى قالايىلى دەپ كېلىشمىمىز، ــ خالمۇرات مۇھەممەتنىڭ يېنىدىكى قىزغا قاراپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ بۇ ئاغىنەم بىرئاز تارتىنچاق، سەن تەشەببۇسكار بولارسەن ـ ھە.

ــ بولمىسا ئاغىنەڭگە مەن ھەمراھ بولايمۇ يا؟ قويە باھار، ئىككىيلەن ئورۇن ئالماشتۇرايلى.

ــ قىسىپ ئولتۇرىۋەر، ــ دېدى خالمۇرات ئورنىدىن

قوپۇشقا تەمشەلگەن گۈزەلنۇرنىڭ يېڭىدىن تارتىپ ئولتۇرغۇزۇپ. خالمۇراتنىڭ ئاچچىقى كەلگەندى، ــ مۇھەممەت بىلەن ئىككىسىز بىر تۆشۈككە سىيدىغان ئاغىنىلەردىن ئەمەس، ــ دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ چاندۇرماسلىققا تىرىشىپ.

گۈزەلنۇر پىخىلداپ كۈلگىنىچە جىم بولدى.

ــ تۈتە، هاراق ئىچ، ــ دېدى خالمۇرات بېلىق كۆزى قىلىپ قۇيۇلغان رومكىنى گۈزەلنۇرغا تەڭلەپ.

ــ ئۆزۈڭ بىلىسەن، مەن خۇڭنيۇ[1] بولمىسا ئاق هاراق ئىچەلمەيمەن، ــ دېدى گۈزەلنۇر رومكىنى قولىغا ئېلىۋېتىپ.

ــ بۇيرۇمامسەن ئەمىسە ! ــ دەپ ۋارقىرىدى خالمۇرات كەيپسىزلەنگەن هالدا.

گۈزەلنۇر بېشىنى مىلەڭشىدىن چىقىرىپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى:

ــ خان ئاچا ! بىزگە تۆت قۇتا خۇڭنيۇ كىرگۈزۈۋەتكىنە !

باهار ئىسىملىك قىزمۇ خالمۇرات ئۇزارتقان بىر رومكا هاراقنى گۇپۇلدىتىپ ئىچىۋەتتى. شۇ دەقىقىدە مۇھەممەت خالمۇراتقا ئەگىشىپ بۇ يەرگە كەلگىنىگە پۇشايمان قىلىپ ئولتۇراتتى. ئۇ خالمۇراتنىڭ بۇ دەرىجىدە ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكىگە هەيران قالدى. مۇھەممەت ئەسلىدە خالىيراق بىر جايدا خالمۇرات بىلەن بىرەر رومكىدىن ئىچىشكەچ مۇڭداشماقچىدى. ئەپسۇس، خالمۇراتنىڭ باشلاپ كەلگەن يېرىنى قارىمامدىغان ! ئۇ ئىچمەيمەن دېيىشكىمۇ، بۇ سورۇندىن پېشىنى قېقىپلا چىقىپ كېتىشكىمۇ هېچقانداق باهانە تاپالمىدى هەم مۇنۇ ئىككى قىزنىڭ ئالدىدا يىگىتلىك غۇرۇرىمۇ يول قويمىدى. «مەيلىلا، ئازراق ئىچەي، ئىشقىلىپ، بۇ يەردىن بۇرۇنراق كېتىۋالساق ياخشى بولاتتى...»

بىر بوتۇلكا هاراق ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن خالمۇرات تاپتىن چىقتى. ئۇ بىر قولىنى گۈزەلنۇرنىڭ بوينىدىن

---

[1] خۇڭنيۇ ــ بىر خىل سوغۇق ئىچىملىك.

ئۆتكۈزۈۋالغاندى. ھاراق ئوبدانلا تەسىر قىلغان مۇھەممەتمۇ بۇ سورۇنغا ئاستا ـ ئاستا ئۆزلىشىپ كېتىپ باراتتى. ئىككىنچى بوتۇلكا يېرىملاشقىلى تۇرغاندا گۈزەلنۇر چىقىپ كېتىپ بىر ئۇنئالغۇنى كۆتۈرۈپ كىردى. ئىككى جۈپ قىز ـ يىگىت ھاراق ئىچىشكەچ تانسىغا چۈشتى. ئۇچىنچى بوتۇلكا ھاراق تۈگىگەندە مۇھەممەت بۇ يەردىن خالمۇراتنى ئېلىپ قايتىپ كېتىش خىيالىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇغاندى. ئۇ مەستلىكتە كالانپايلاشقان پۇتلىرىنى سۆرىگىنىچە باھار ئىسىملىك قىزغا مەھكەم چاپلاشقىنىچە توختىماي تانسا ئويناۋاتاتتى، قىزنىڭ قۇلىقىغا نېمىلەرنىدۇر پىچىرلايتتى...

ئەتىسى توڭغاندەك بولۇپ ئۇيقۇدىن ئويغانغان مۇھەممەت كۆزلىرىنى تەستە ئاچتى ـ دە، يوپيورۇق ئۆينىڭ ئىچىگە سەپسېلىپ، چۆچۈپ ياستۇقتىن باش كۆتۈردى. بىقىنمدا ياتقان قىز يوتقانغا مەھكەم قىمىدالغىنىچە لايدەك ئۇخلاۋاتاتتى. مۇھەممەت يوتقان يەتمەي ئېچىلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن توڭۈپ ئويغىنىپ كەتكەندى. ئۇ ئۆزىنىڭ قىپيالىڭاچ تۇرقىغا قاراپ خىجىل بولدى، كېچىدىن مەستچىلىكتە قىلغان ئىشلىرى چۈش كۆرگەندەك خىرە ـ شىرە ئېسىگە كەلدى ـ دە، ۋۇجۇدىنى پۈشايمان قاپلىدى. «مەن نېمە ئىشلارنى قىلىپ قويدۇم ـ ھە، يىگىتلىكىمنى ئۆزۈم چىن قەلبىمدىن سۆيگەن، ھالال نىكاھىمغا ئالغان قىزغا بېرىشىم كېرەكتىغۇ...»

مۇھەممەت يەنە بىر كارىۋاتقا قارىدى. خالمۇرات گۈزەلنۇرنىڭ بوينىغا مەھكەم گىرە سالغىنىچە يەڭگىل خورەك تارتىۋاتاتتى. مۇھەممەت باھارنىڭ قالايمىقان تاشلانغان كىيىملىرى ئارىسىدىن ئۆزىنىڭ كىيىملىرىنى تېپىپ كىيىندى ۋە خالمۇراتنى ئويغاتتى.

ـــ خالمۇرات، خالمۇرات، قوپە ئاداش، تاڭ ئېتىپ كېتىپتۇ.

خالمۇرات نېمىلەرنىدۇر غودۇڭشىدى ـ يۇ، يەنە كۆزىنى يۇمۇۋالدى، مۇھەممەت بۇ قېتىم ئۇنىڭ بۇرنىدىن قاتتىق

چىمدىدى. خالمۇرات چۆچۈپ كۆزىنى ئاچتى، قېيىنىدىغان ھالدا غودۇڭشىدى:

— نېمانچە بۇرۇن تۇرۇۋالدىڭ، يەنە بىرئاز ئۇخلىساڭ بولمامدۇ.

— قوپە ئورنۇڭدىن، بولمىسا مەن كېتىۋېرىمەن.

مۇھەممەتنىڭ بۇ سۆزى دەرھال ئۇنۇمىنى كۆرسەتتى، ئۇنىڭغىچە قىزلارمۇ ئۇيقۇدىن كۆزىنى ئاچتى.

— ئەتىگەندە كېتەمسىلەر؟ — دېدى گۈزەلنۇر خۇشياقمىغان ھالدا ياستۇقتىن ئېرىنچەكلىك بىلەن بېشىنى كۆتۈرۈپ. شۇ ھامان ئۇنىڭ قارىدەك ئاپپاق كۆكسى، قورسىقى ئېچىلىپ قالدى. لېكىن ئۇ يىگىتلەرنىڭ ئالدىدا بۇ جايلىرىنى يېپىشقا تەرەددۇتلانمىدى، مۇھەممەت دەرھال تەتۈر قارىۋالدى.

ئۇلار بىللە ھويلىغا چىقتى.

— خان ئاچا، ھاي خان ئاچا!

گۈزەلنۇرنىڭ توۋلىشى بىلەنلا تۇنۇگۈن ئىشىك ئېچىپ بەرگەن ئايال پەلتوسىنى يېپىنچا قىلغىنىچە دەرۋازا تۈۋىدىكى ئۆينىڭ مىلەڭزىسىنى قايرىپ چىقىپ كەلدى.

— مېھمانلار كېتىدىكەن، ھېساباتىنى قىلىۋېتىڭ، — دېدى گۈزەلنۇر ئايالغا قاراپ ۋە بىرنى ئەسنەپ قويۇپ خۇشياقمىغان ھالدا خالمۇرات بىلەن خوشلاشتى.

— خوش خالمۇرات، پات ـ پات كېلىپ تۇرارسەن.

— نەچچە پۇل بوپتۇ؟ — سورىدى خالمۇرات ھېلىقى ئايالدىن.

— قورۇما، ھاراق، تاماكا، سوغۇق ئىچىملىكىنىڭ پۇلى ئۈچ يۈز يۆەن، ئۆينىڭ ئىجارىسى ئەللىك يۆەن، ئىككى قىزچاقنىڭ بىر كېچىلىكى يۈز يۆەندىن ئىككى يۈز يۆەن، جەمئىي بەش يۈز ئەللىك يۆەن.

خالمۇرات پانچۇقىنى ئاختۇرغان بولۇپ مۇھەممەتكە قارىدى، مۇھەممەد خالمۇراتتا بۇنچىلىك جىق پۇل يوقلۇقىنى بىلەتتى.

شۇڭا، دەرھال يانچۇقىدىن بەش يۈز ئەللىك يۈەن پۇلنى چىقىرىپ ئايالغا تەڭلىدى.

ــ بەش يۈز يۈەن بەرسەڭمۇ بولىدۇ، ــ دېدى خالمۇرات مۇھەممەتكە.

ئايال مۇھەممەتنىڭ قولىدىكى پۇلنى چاققانلىق بىلەن تارتىپ ئالدى ـ دە، خالمۇراتقا سەت بىرنى ئالىيىپ قويۇپ، دەرۋازىغا ئىچىدىن سىلىۋەتكەن مۇشتۇمدەك چوڭلۇقتىكى ئىككى قۇلۇپنى شاراقلىتىپ ئاچتى.

دەرۋازىدىن چىققان مۇھەممەت ئۆزىنى خۇددى سولاقتىن چىققاندەك سەزدى ـ دە، سوغۇق ھاۋادىن كۆكرىكىنى تولدۇرۇپ ـ تولدۇرۇپ نەپەس ئالدى. قار توختىغان بولۇپ، يېرىم غېرىچ قېلىنلىقتىكى قار ئاياغ ئاستىدا يېقىملىق غىچىرلايتتى. قار سوغۇقى قۇلاق، ئېغىز، بۇرۇنلارغا نەشتەردەك سانجىلاتتى. ئۇلار تۆمۈرىولنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتكۈچە ئۇن ـ تىنسىز مېڭىشتى. ئاپتوبۇس بېكىتىگە كەلگەندە مۇھەممەت خالمۇراتتىن سورىدى:

ــ يېقىن ئەتراپتا مۇنچا بولسا باشلاپ ئاپارغىن، غۇسۇل قىلىۋالايلى.

ــ قورساق بەك ئېچىپ كەتتى، ئاۋۋال تاماق يەۋالمايلىمۇ؟ ــ دېدى خالمۇرات.

ــ ياق، ئاۋۋال غۇسۇل قىلىۋالايلى، ــ دېدى مۇھەممەت قەتئىيلىك بىلەن، ــ پاكلانماي تۇرۇپ تۇز ـ تاماق يېسەك يامان بولىدۇ.

خالمۇرات ئىلاجسىز ئۇنى يېقىن ئەتراپتىكى بىر مۇنچىغا باشلاپ باردى. مۇھەممەت مۇنچىغا كىرىپ، ئىسسىق سۇدا ئۇزاققىچە يۇيۇندى، ۋۇجۇدىدىكى مەينەتچىلىكنى پاك ـ پاكىز چىقىرىۋەتمەكچى بولغاندەك بەدىنىنى بىر توقاچ سوپۇنى تۈگىگۈچە سۈرتتى.

2

جەنۇبتا كىشىلەر قىش كۈنلىرى قار ياغسا ھەيران قالغاندەك، ئۇرۇمچىلىكلەر قىش كۈنلىرى ھاۋا ئېچىلىپ قالسا ھەيران قېلىشىدۇ. ئەزەلدىنلا قار ياغسا مۇھەممەتنىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ قالاتتى، لەپىلدەپ چۈشۈۋاتقان قاردا پىيادە مېڭىپ خىيال سۈرۈشكە ئامراق ئىدى. مۇھەممەت ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن بېرى كۈندە دېگۈدەك يېغىۋاتقان قاردىن قىلچىلىك زېرىكىش، بىزارلىق ھېس قىلمىدى. مانا ھازىر ئۇ لەپىلدەپ يېغىۋاتقان قاردا ئۆزى يالغۇز خىيال سۈرۈپ كېتىپ بارماقتا.

تۇنۇگۈندىن بېرى ئۇ ئابدۇسېلىم بىلەن بازار ئارىلىدى، يۇرتقا قانداقراق مال يۆتكەپ بارسا پايدىسى چىقىدىغانلىقى ھەققىدە باش قاتۇردى، ئۇچۇر ئىگىلىدى. دوستلار نۇرغۇن ـ نۇرغۇن ئىچ سىرلىرىنى دېيىشتى. لېكىن، مۇھەممەت ئابدۇسېلىمغا ھېلىقى كۈنى كېچىدە خالمۇرات بىلەن قىلىشقان ئىشلىرى ھەققىدە زىنھار ئېغىز ئاچمىدى. ئۇ ئىشلارنى ئابدۇسېلىم ۋە ھەرقانداق دوستىنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن ھەزەر ئەيلىدى، خالمۇراتنىڭ شۆپۈك ئېغىزلىق قىلىپ يېيىۋېتىشىدىن ئەنسىرىدى.

بۈگۈن ئۇ شەھەرنى ئۆزى يالغۇز يېرىم كۈن ئارىلىدى. ئالدىنقى كۈنى خالمۇرات باشلاپ ئاپارغان تېيىپجان ئېلىيوف، تۇردى سامساق، ئابدۇكېرىم خوجا، ئابدۇرېھىم ئۆتكۇر، ئابدۇشۇكۇر مەمتىمىن ئەپەندىلەرنىڭ مەقبەرىسىگە قايتا بېرىپ تاۋاپ قىلدى، ئاپپاق قارغا چۈمكەلگەن بۇ قەبرىلەرنىڭ ئالدىدا ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق خىيال سۈرۈپ تۇردى، مانا ھازىر ئۇ ھارغىن قەدەملىرىنى سۆرىگىنىچە ئابدۇسېلىمنىڭ مەكتىپىگە قاراپ كېتىپ باراتتى.

ـــ مەن بىر ئۇچۇر ئىگىلەپ كەلدىم، ـــ دېدى ئابدۇسېلىم ياتقىدا خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇرغان مۇھەممەتكە قاراپ، ـــ سەن يۇرتقا بىر ماشىنا ھاراق يۆتكىسەڭ قانداق؟

ـــ هاراق؟ بۇ قانداق بولار؟ ـــ دېدى مۇھەممەت بىرئاز ئارىسالدى بولۇپ.

ـــ ياز كۈنلىرىگە قارىغاندا قىش كۈنلىرى هاراق كۆپرەك، ئىستېمال قىلىنىدۇ، ـــ دېدى ئابدۇسېلىم چۈشەندۈرۈپ، ـــ بايا سىنىپتا خوتەنلىك بىر ساۋاقدىشىم ئاكىسىنىڭ خوتەنگە هاراق يۆتكەۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. ئويلاپ باقسام بۇمۇ بولىدىغان ئىشتەك قىلىدۇ.

ـــ هاراق ـ تاماكا تىجارىتى قىلىدىغان مەخسۇس شىركەتلەر بار. ھۆكۈمەت بۇ مالىلارنى شەخسلەرنىڭ توپ يۆتكەپ تىجارەت قىلىشىنى چەكلەيدۇ. قانۇنسىز تىجارەت قىلسام، ئالىمادىس...

ـــ تىجارەتنى قانۇنلۇق، يوللۇق قىلىمەن دېسە پايدا ئالماق تەس، ـــ دېدى ئابدۇسېلىم مۇھەممەتنى قىزىقتۇرۇپ، ـــ ئانچە ـ مۇنچە تەۋەككۇل قىلمىساڭ قانداق پۇل تاپالايسەن، «سامان ئارىلاشمىسا لاي بولمايدۇ، هارام ئارىلاشمىسا باي بولمايدۇ» دەيدىغان گەپ بار ئەمەسمۇ؟ مۇنداق قىل، سەن يۆتكىگەن هاراقلارنى شەھەر ئىچىدە تارقاتماي، يېزا ـ بازارلاردا تارقات. بەك قىممەت باھالىق هاراقلاردىن ئالماي، دېھقانلار ئېلىپ ئىچەلىگۈدەك ئەرزان هاراقلاردىن ئېلىپ يۆتكىسەڭ، هايت ـ هۇيت دەپ بولغۇچە مالنى قولۇڭدىن چىقىرىپ بولىسەن هەم بۇنداق مالنىڭ نېسى سودىسىمۇ ئاز بولىدۇ.

ـــ مەيلى، شۇنداق قىلسامۇ قىلاي، ـــ دېدى مۇھەممەت بىر قارارغا كېلىپ. چۈنكى، ئۇ ئۇرۇمچىدە نەچچە كۈندىن بېرى بىرەر ئىشنىڭ پېشىنى تۇتالماي تىت ـ تىت بولۇپ زېرىككەنىدى هەم يۇرتقا كېتىشكە ئالدىراپ قالغانىدى.

ئابدۇسېلىم هېلىقى خوتەنلىك ساۋاقدىشىدىن ئاكىسى هاراق ئالغان زاۋۇتنى ۋە سېتىۋالغان هاراقنىڭ ماركىسى، باھاسىنى تەپسىلىي ئۇقۇشتى. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار بىر ماشىنا هاراق، بىر ماشىنا شېكەر سېتىۋېلىش هەققىدە توختاملاشتى.

مۇھەممەت بۇ مالىلارنى يۆتكەش ئۈچۈن ماشىنا ئىزدەپ، ئۇرۇمچىگە تۇنجى كۈنى كەلگەندە چۈشكەن، مۇساپىرلار

مېھمانخانىسىغا بېرىۋىدى، ھېلىقى شوپۇر ئۇستاملارنىڭ ئىككىسى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. ئۇزاق مەزگىل ئايرىلىپ كەتكەن تۇغقانلار قايتا كۆرۈشكەندەك قىزغىن ئەھۋال سوراشتى. ئۇلاردىن بىرسى يۈك تېپىپ يۈرتقا قايتقان بولۇپ، ئىككىسى تېخىچىلا يۈك تاپالماي تۇرۇپ قالغانكەن. ئۇلار مۇھەممەتنىڭ ئىككى ماشىنا يۈك يۆتكەيدىغانلىقىنى ئاڭلاپ قەۋەتلا خۇش بولۇپ كېتىشتى.

— بۇ سەل چاتقى بار مال، — دېدى مۇھەممەت شوپۇر ئۇستاملارغا ھاراق تىجارىتىنىڭ قانۇنسىز ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ، — يولدا ئېھتىيات قىلمىساق بولمايدۇ.

شوپۇر ئۇستاملارنىڭ بۇ ھەقتىكى تەجرىبىسى مول ئىدى. ئۇلار مال يۆتكەش ھەقىدىكى بىر يۈرۈش تەجرىبىلىرىنى ئېيتىپ بېرىپ مۇھەممەتنىڭ كۆڭلىنى خېلىلا توختاتتى.

— خاتىرجەم بولۇڭ ئۇكا، كۈندۈزى بىرەر قونالغۇدا ئارام ئېلىپ، كېچىسى يول مېڭىپ بولسىمۇ ماللىرىڭىزنى ساق - سالامەت يۈرتقا يەتكۈزىمىز، — دېيىشتى ئۇلار.

مەسلىھەت پىشقاندىن كېيىن ئۇلار ئىسكىلاتقا بېرىپ ماشىنىغا مال بېسىشتى ۋە ئۇرۇمچى شەھىرىدىن كېچىدە ئايرىلىشقا پۇتۇشتى.

دېكابىرنىڭ قاتتىق سوغۇقى سۆڭەك - سۆڭەكتىن ئۆتەتتى. ئاپپاق قار بۇ سەلتەنەتلىك شەھەرنىڭ ۋۇجۇدىدىكى بىر قىسىم پاسكىنىچىلىقلارنى، رەزىللىكلەرنى يوشۇرماقچى بولغاندەك توختىماي چۈشۈۋاتاتتى. مانا مۇشۇنداق قاتتىق سوغۇق، شۇرغان بولغان بىر كەچقۇرۇنلۇقى مۇھەممەت ئۇرۇمچىدىكى دوستلىرى بىلەن خوشلاشتى. مۇھەممەت ئابدۇسېلىم بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلىشۇېتىپ ئۇنىڭ يانچۇقىغا تۆيدۇرماي ئىككى يۈز يۈەن سېلىپ قويدى. خالمۇرات، شاكىرلار بىلەن كالپۇك يېرىپ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلىشمىدى، گۈلىستاننىڭ چاقچاقلىرىغمۇ كۈلمىدى. ئۇرۇمچىنىڭ سوغۇقى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى توڭلىتىۋەتكەندەك ئىدى.

ئون ئۇچىنچى باب

قىز تەرسا، يىگىت جاھىل

1

قايسىبىر ئەدىبىنىڭ «كىشىلىك تۇرمۇش رېژىسسورسىز ئويناڭغان كومېدىيەگە ئوخشايدۇ. بۇنىڭدا ئادەملەر قايسى رولغا چىقىشنى ئۆزلىرى تاللايدۇ» دېگەن سۆزلىرى ھەقىقەتەنمۇ تۇرمۇشنى، جەمئىيەتنى توغرا كۆزىتىپ، ئىلمىي ئاساستا چىقارغان توغرا يەكۈنى بولسا كېرەك. شۇنداق، ئادەملەر ئەنە ئاشۇ كومېدىيەگە ئوخشاش ھايات مۇساپىسىدە ھەر خىل خەتەرلىك ئەگرى ـ توقايلىقلارغا، بوران ـ چاپقۇنلارغا، دەرھال ھەل قىلغىلى بولمايدىغان، مۇرەككەپ، چىگىچ مەسىلىلەرگە، تۇرلۇك ـ تۇرلۇك سىرلىق ھادىسىلەرگە، خۇشاللىقلارغا، غەم ـ قايغۇلارغا دۇچ كېلىدىكەن. بۇ مۇرەككەپ تۇرمۇش ھادىسىلىرىگە بەزى ئادەملەر توغرا مۇئامىلە قىلىپ، جۇغلىغان مول تۇرمۇش تەجرىبىلىرىگە تايىنىپ دۇچ كەلگەن توسالغۇلاردىن ماھىرلىق بىلەن بۆسۈپ ئۆتىدىكەن، تاغدەك ـ تاغدەك مۇشكۈلاتلار، ئازابلار ئۇلارنى باش ئەگدۈرەلمەيدىكەن، ئىرادىسىنى تەۋرىتەلمەيدىكەن. بەزى كىشىلەر ھايات يولىدا سەل ـ پەللا يولۇققان ئوڭۇشسىزلىقلاردىن ھودۇقۇپ، كۈنبويى ھەسرەت ـ نادامەت چېكىپ، تەقدىرىدىن قاقشايدىكەن، ئەمما ئۇنى ئۆزگەرتىشنىڭ ئامالىنى قىلمايدىكەن.

دۇنيادا ئۆمرىنى پۈتۈنلەي خاپىلىق بىلەن ياكى پۈتۈنلەي

خۇشاللىق بىلەن ئۆتكۈزگەن بىرمۇ ئىنسان بولمىسا كېرەك. چۈنكى، خاپىلىق بىلەن خۇشاللىق، كۈلكە بىلەن يىغا ئىنسانغا تەڭ نېسىپ بولىدۇ. جەمئىيەتتە مۇتلەق نەرسە مەۋجۇت بولمىغىنىغا ئوخشاش، كۈلكە بىلەن خۇشاللىق ساڭا مەڭگۈ ھەمراھ بولالمايدۇ. شۇڭلاشقا، ئۆمرىنى تەكەنلەر ئارىسىدىن گۈل پۇراپ مەنىلىك ئۆتكۈزىمەن دەيدىغان ھەربىر ئىنسان چوقۇم قانداق كۈلۈشنى ئۆگىنىۋېلىشى ئىنتايىن زۆرۈر. چۈنكى، كۈلۈشنى بىلەلىگەن ئادەم ھەرقانچە قايغۇ ـ ئازابلار ئارىسىدىنمۇ ئۆزىگە خۇشاللىق تېپىپ ياشىيالايدۇ. بۇنىڭدىكى ئاساسلىق سەۋەب يەنىلا شۇ ئادەمنىڭ نېمە ئۈچۈن ياشاشنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشىدا.

ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش پۈرسىتىدىن مەھرۇم قالغان نازاكەت بىر مەزگىل مەيۈسلىنىپ، كەلگۈسى ئىستىقبالىدىن ئۈمىد ئۈزۈپ، گاڭگىراپ قالغان بولسىمۇ، ساۋاقداشلىرى بىلەن بىرلىكتە بازاردىن ئىبارەت بۇ جەڭگاھقا نەزىرىنى ئاغدۇرغىنىدا، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىگىلىك تىكلەپ، زاۋۇت قۇرۇش، ئۆزىگە ئوخشاش بىر قىسىم ساۋاقداشلىرىنىڭ ئىشسىزلىق مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتەك غايە ئۈنىڭ ھايات مۇساپىسىگە يېشىل چىراغ يېقىپ، كۆڭلىگە سايە تاشلاپ تۇرغان قارا بۇلۇتلارنى تارقىتىپ، قايتىدىن غەيرەتكە كەلتۈرگەنىدى.

نازاكەت مۇھەممەتنى ئۈرۈمچىگە ماڭدۇرۇۋېتىپ بولۇپ ھەسسىلەپ غەيرەت، ئىشەنچكە تولدى. ۋۇجۇدىدا باش كۆتۈرۈۋاتقان ئارمان قەلبىدىكى خۇشاللىقلىرىنى قاناتلاندۇراتتى. ئۈنىڭ يېقىملىق، شوخ كۈلكىسى دادىسىنىڭ نىمجان ۋۇجۇدىغا كۈچ، مەدەت بېغىشلىدى. كۆيۈمچان دادا قىزىدىكى بۇ ئۆزگىرىشلەردىن ھەم خۇشاللىناتتى، ھەم غەمگە چۆكەتتى، قىزىنىڭ بۇ خۇشاللىقلىرىنىڭ مەڭگۈ داۋاملىشىشىنى تىلەيتتى. ئەپسۇسكى، نازاكەتنىڭ كۈلكىسى ئانچە ئۇزاق داۋاملاشمىدى. ئانىسى ئۈنىڭ بۇ قاينام كەيپىياتىغا سوغۇق سۇ

قۇيۇشقا باشلىدى:

— چاقچاق قىلمىسىڭىز چۇ ئانا، — دېدى نازاكەت ئاپىسىنىڭ نەۋرە ئاكىسى ئىسمايىلجان بىلەن تويىنى قىلىش ھەقىقىدىكى پىلانىنى ئاڭلىغىنىدا ھەم ئىشەنمىگەن، ھەم ئەندىككەن ھالەتتە، — سىزمۇزە كېسىلىڭىز ئەمدى سەل ـ پەل ياخشىلىنىپ بولغۇچە ئادەمگە نەدىكى گەپلەرنى قىلىپ، چاقچاق قىلغىلى تۇردىڭىزغۇ؟

— چاقچاق قىلمىدىم، — دېدى ئانا ياستۇققا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ، — بۇ ئىش تۇغرۇلۇق ھەلىمىخان ئاناڭ بىلەن مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ بولدۇق. توي ئىشىڭ ئىسمايىلجانىڭ ھېلىقى ھازازۇل ئايالى بىلەن ئاجرىشىشىغا قاراشلىق بولۇپ قالدى، — ئانا قىزىنىڭ گەپ قىلماي جىم تۇرغىنىنى كۆرۈپ بىرئاز خاتىرجەم بولغان ھالدا گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — بۇنىڭدىن كېيىن خالىغانچە بېشىڭ قايغان يەرلەردە يۇرمەي ئۆيدە جىم ئولتۇر، «ساۋاقدىشىم، دوستۇم» دەپ نەدىكى ئوغۇللار بىلەن بېرىش ـ كېلىش قىلما. كەينىڭدىن ئۇششاق گەپ چىقىپ قالمىسۇن، — ئانا نازاكەتنىڭ ئۇن چىقارماي ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ سورىدى، — ھە، گەپ قىلماي ئولتۇرىسەنغۇ؟

— بۇ ئىشتىن دادامنىڭ خەۋىرى بارمۇ؟ — سورىدى نازاكەت ئېغىر ـ بېسىقلىق بىلەن.

— ئەلۋەتتە خەۋىرى بار.

— دادام قوشۇلدىمۇ؟

— قىزىنى ياتلىق قىلىشقا ئالدىرىمايدىغانمۇ دادا بولامدۇ قىزىم، — دېدى ئانا خاتىرجەم ھالدا، — ھېلىمۇ بىچارە دادىڭ بۇ ئائىلىنى قامدايمەن، مېنى داۋالىتىمەن دەپ ئاز جاپا تارتمىدى. سەن بولساڭمۇ ئائىلىنىڭ يۈكىنى يەڭگىللەت.

— مېنىڭ قورسىقىمنى بېقىش ئېغىر كەلگەن ئوخشىمامدۇ دادامغا، — دېدى نازاكەت كۆزىگە لىققىدە ياش ئالغان ھالدا، — مەن سىلەرگە شۇنچىلىك يۈك بولۇپ قالغاندىمەنمۇ؟

— ياق، ئۇنداق ئەمەس، گېپىمنى خاتا چۈشىنىۋاپسەن

قىزىم، ــ دېدى ئانا كۆيۈمچانلىق بىلەن، ــ مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم ئۇ ئەمەس. خەۋىرىڭدە بار، مېنىڭ كېسىلىمنى داۋالىتىش ئۈچۈن ھەلىمخان ئاناڭدىن بەش مىڭ كوي قەرز ئالغان. باشقىلاردىن ئالغان قەرزىمىزمۇ يەنە شۇنچىلىك بار. ھەلىمخان ئاناڭ تويلۇقۇڭغا ئون بەش مىڭ كوي بېرىدىغان بولدى ھەم ھېلىقى بەش مىڭ كوي قەرزنىمۇ ئالمايدىغان بولدى. تويلۇق پۇلۇڭدىن يېرىمىنى تويۇڭغا ئىشلىتىپ، يېرىمىنى باشقا قەرزىمىزگە بېرىۋەتسەك، بىزمۇ قەرزدارچىلىقتىن قۇتۇلىدىكەنمىز...

ــ مېنى پۇلغا ساتايلى دېگەن ئوخشىمامسىلەر.

نازاكەتنىڭ كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلدى.

ــ ياق، ئۇنداق دېسەڭ بولمايدۇ قىزىم، ــ دېدى ئانا قىزىنىڭ كۆز يېشىغا پەرۋا قىلمىغان ھالدا، ــ تويلۇق ئېلىش، تويلۇق بېرىش دېگەن ئەزەلدىن بار ئىش. يات ئادەمگە تويۇڭنى قىلىپ قويساق، ھەلىمخان ئاناڭ بېرىمەن دېگەن تويلۇقنىڭ يېرىمىچىلىكمۇ تويلۇق بەرمەيدۇ. ھەلىمخان ئاناڭنىڭ مەقسىتى ھەم سېنى بالا قىلىۋېلىش، ھەم تويلۇق بېرىش باھانىسىدە بىزگە ياردەم بېرىپ قەرزىمىزنى تۈگىتىۋېتىش. سەن بىزنىڭ كۆڭلىمىزنى چۈشەنگىن، قىزىم. سېنى ئوقۇتالمىغانلىقىمىز ئۈچۈن بىزنىڭمۇ كۆڭلىمىز يېرىم. ئەمما، بوينىمىزغا ئالتە پاتمان قەرزنى يۈكلىۋالساق ئىنى ـ سىڭىللىرىڭنى قانداق ئوقۇتالايمىز. داداڭ بىلەن مېنى دېمىسەڭمۇ، ئاشۇ ئۈكىلىرىڭنى دەپمۇ بولسا بۇ ئىشقا ماقۇل دېمىسەڭ بولمايدۇ.

ھەسەلخان ئاچا شۇلارنى دېدى ـ دە، بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى، ئانىسىنىڭ كۆز يېشىنى كۆرۈپ نازاكەتنىڭمۇ باغرى ئېزىلدى. يەنە ئىچ ـ ئىچىدىن يىغا قاينىشقا باشلىدى، ئانىسىنىڭ كۆرسەتكەن سەۋەبلىرى ئۇنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاپلا قويغانىدى. نازاكەت دادىسىنىڭ قىينىچىلىقىنى، ئائىلىسى دۇچ كەلگەن ئىقتىسادىي كىرىزىسنى ئويدان بىلەتتى. ئۇنىڭمۇ ئۆزى

ھەرقانچە جاپا تارتسىمۇ ئۆكىلىرىنى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتۇش ئارزۇسى بار ئىدى. ھازىر ئانىسى ئۇنى ئۆزىنى قۇربان قىلىشقا قىستاۋاتاتتى. بۇ قىينىچىلىقلاردىن قۇتۇلۇشنىڭ باشقا ئامالى تېپىلماسمۇ زادى؟ نازاكەت شۇلارنى خىيال قىلىۋېتىپ، بىردىنلا مۇھەممەت بىلەن قىلىۋاتقان تىجارىتىنى ئېسىگە ئالدى ـ دە، ئۇزۇلۇپ كەتكەن ئۈمىد يىپىنى قايتىدىن ئۇلىۋالدى. توغرا، ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى پەقەت ئىقتىسادىي قىينىچىلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈنلا ياتلىق بولۇشقا زورلاۋاتىدۇغۇ؟ ياق، نازاكەتنىڭ ھازىرچە ياتلىق بولغۇسى يوق. ئۇنىڭ ئەملگە ئاشۇرۇشنى كۈتۈپ تۇرغان نۇرغۇن پىلانلىرى، قەلبىدە يېلىنجاپ تۇرغان ئاجايىپ ئارمانلىرى بار. ئۇمۇ پۇل تاپالايدۇ، ئاتا ـ ئانىسىنى ئىقتىسادىي قىينىچىلىقتىن قۇتۇلدۇرالايدۇ. ئازراق ئىقتىسادىي نەپ، كۆز ئالدىدىكى ۋاقىتلىق قىينىچىلىقنى دەپ، نازاكەت ھەرگىزمۇ ئۆزىنى قۇربانلىق قىلمايدۇ. «جېنىم ئانا، كۆڭلۈمنى چۈشىنەرسىزمۇ، ماڭا ئىشىنەرسىزمۇ، مەن نۇرغۇن پۇل تاپالايمەن. ئۇرۇمچىگە ئاپىرىپ كېسىلىڭىزنى تەلتۆكۈس داۋالىتىمەن تېخى.»

ــ ئىسمايىلجان ئاكامنىڭ بۇ ئىشتىن خەۋىرى بارمۇ؟ ــ سورىدى نازكەت نېمىندۇر خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ.

ــ ئىسمايىلجاننىڭ قوشۇلماسلىقىدىن ئەنسىرەۋاتامسەن قىزىم، ــ دېدى ئانا چىرايىغا سۈس كۈلكە يۈگۈرتۈپ.

ئانىسىنىڭ بۇ سوئالىدىن نازاكەت ۋىللىدە قىزاردى.

«ئانام ھەرگىزمۇ كۆڭلۈمنى چۈشەنمەيدىكەن. ئۇنىڭ بىلەن تىكلىشىپ تۇرىۋېرىپ كېسەل ئازابىنى ئېغىرلىتىپ قويماي. ئەڭ ياخشىسى ئىسمايىلجان ئاكام بىلەن ئۆزۈم سۆزلىشەي. ئىسمايىلجان ئاكام ئاق كۆڭۈل، مەرد، كۆڭلى ـ كۆكسى كەڭ يىگىت. ئۇ كۆڭلۈمنى چۈشىنىدۇ، مېنى قوللايدۇ...»

ــ مېنى ھازىرلا جاۋاب بېرىشكە قىستىماڭ ئانا، ــ دېدى نازاكەت ئىمكان بار ئانىسىنىڭ كۆڭلىنى ياساشقا تىرىشىپ، ــ

مەن بىر مەزگىل ئويلىنىۋالاي.

— ماقۇل جېنىم بالام، — دېدى ئانا نازاكەتنىڭ مەڭزىنى ئىچ كۆيەرلىك بىلەن سىلاپ، — ماڭا مۇشۇنداق ئەقىللىك قىز بەرگەنلىكىڭ ئۈچۈن شۈكۈر خۇدايىم، يۈز مىڭ قەتىرە شۈكۈر. خۇدايىم بەختىڭنى بېرەر بالام، — نازاكەتنى «ماقۇل بولدى» دەپ چۈشەنگەن ئانا خۇشاللىقتىن كۆزىگە ياش ئالدى.

نېمە ئۈچۈندۇر نازاكەتنىڭ ئانىسىنىڭ قېشىدا تۇرىۋەرگۈسى كەلمىدى، ئۇ ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ كېسەلخانىدىن يېنىپ چىقتى.

«توۋا خۇدايىم، ‹كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال› دەپ، بۇ ئىشنىڭ چىققىنىنى كۆرمەمدىغان. بۇ گەپنى خالمۇرات ئاڭلىسا نېمىدەپ قالار؟ ياق، ھەرقانچە ئىش بولسىمۇ خالمۇراتنى چوقۇم ساقلايمەن. مۇھەممەتنىڭ ئۇرۇمچىدىكى ئىشلىرى قانداق بولۇپ كەتكەندۇ. ئاپارغان مالىرنى تىنچ - ئامان قولىدىن چىقىرالمىغانمىدۇ؟ قايتىشىمدا يۈرتقا مال ئېلىپ كېلىمەن دەۋاتقان. مال ئۇقۇشالمىغانمىدۇ؟ قانداقراق نەرسىلەرنى ئەكېلەر؟ ئەكەلگەن مىللىرى يۈرتتا ئاسانراق پۇل بولارمۇ؟ مۇھەممەت تېزرەك قايتىپ كەلسە بولاتتىغۇ.»

2

نازاكەت دوختۇرخانىدىن چىقىپ ئۇدۇل ئۆيگە بارماي، مەقسەتسىز ھالدا كوچا ئايلاندى. ئۇنىڭغا كوچىدىكى ئۇياق - بۇياقتا ئالدىراش كېتىپ بارغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى غەمسىزدەك، پەقەت تەقدىر ئۆزى بىلەنلا قېرىشۋاتقاندەك بىلىنىپ، كۆڭلى يېرىم بولدى. كۆز ئالدىغا نەۋرە ئاكىسىنىڭ چىرايى كېلىۋېلىپ خىيالىرىنى تېخىمۇ بەك چىگىلەشتۇرۇۋەتتى. ئەنە، ئۇنىڭ مەڭزىدىكى يىگىتلىك جاسارىتىنى نامايان قىلىپ تۇرغان تاتۇقى ھەم سۇرلۇك، ھەم مېھرىلىك كۆرۈنىدىغان شوخ قوي كۆزلىرى،

ئۇنىڭغا ئۆزىگە ئاشىقانە نەزەردە تىكلىپ تۇرغاندەك بىلىنىپ، يۈرىكى ئىختىيارسىز سوقۇپ كەتتى، قىزلىق تۇيغۇلىرى يەڭگىل داۋالغۇدى. ئۇ كۆڭلىدە نۇقسانسىز دەپ باھا بېرىدىغان نەۋرە ئا-كىسىنى بالىلىق ھېس - تۇيغۇلىرى بىلەن ياخشى كۆرەتتى. بۇ قېتىم شامالباغقا ئۇرۇمچىگە يۆتكىگىلى مال ئىزدەپ چىققاندا ئۇنىڭ يىگىتلەرگە خاس كېلىشكەن قامىتىگە، بولۇپمۇ چىرايىغا ئالاھىدە سېھرىي كۈچ ئاتا قىلىپ تۇرغان تاتۇقىغا رەسىدە بولغان قىزلارغا خاس نەزىرى بىلەن دىققەت قىلدى. نەۋرە ئاكىسىنىڭ چىقىشقاق، خۇش چاقچاق، ئاق كۆڭۈل يىگىت ئىكەنلىكىنى قاي-تىدىن ھېس قىلدى، ئۆزىگە قىلغان مەردلەرچە ياردەمىدىن سۆ-يۈندى. مۇشۇنداق بىر يىگىتنىڭ قەدىرگە يەتمەي ئاجراشماقچى بولغان يەڭگىسىنى ئەقىلسىزلىكتە ئەيىبلىگەن ۋە چىن كۆڭلە-دىن نەۋرە ئاكىسىغا بەخت تىلىگەنىدى. مانا ئەمدى ئويلىمىغان يەردىن بۇ مەسلىھەت چىقىۋىدى، كۆڭلىدە نەۋرە ئاكىسىغا قايتە-دىن باھا بېرىپ باقتى. لېكىن، ئۇ ھەرقانچە باش قاتۇرۇپمۇ نەۋ-رە ئاكىسىدىن قىلچىلىك نۇقسان تاپالمىدى، نۇقسان تاپالمىغا-سىرى كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ قالدى. ئىسمايىلجان بىلەن خال-مۇراتنى سېلىشتۇرۇپ كۆرۈۋىدى، تارازىنىڭ بىر پەللىسىنى خالمۇرات پۇتۇنلەي بېسىۋالدى.

«تۇغرا، ئىسمايىلجان ئاكام بىلەن ئوچۇق - يورۇق سۆزلىشەي. پەقەت بولمىسا ئۇنىڭغا خالمۇرات بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمنى دەپ بېرەرمەن. ناۋادا ئىسمايىلجان ئاكام مەندىن ئۈمىدلىنىپ قالسا چاتاقنىڭ چوڭى چىققىنى شۇ. بۇ ئىشنى كەينىگە سۆرىمەي.»

نازاكەت يېقىن ئەتراپتىكى ئاممىۋى تېلېفون بوتكىسىدىن نەۋرە ئاكىسىغا چاقىرغۇ قىلدى.

نەۋرە ئاكىسى ھايال ئۆتمەيلا چاقىرغۇ قايتۇردى.

— ۋەي، ئىسمايىلجان ئاكاما؟ مەن نازاكەت.

نازاكەتنىڭ تۇرۇپكىنى تۇتقان قوللىرى سېزىلەرلىك

دەرىجىدە تىترەپ كەتتى.

— ۋەي، نازاكەتمۇ سەن، قانداق ئىش بار؟

— سىز... سەن... ھازىر قەيەردە؟ — نېمە ئۈچۈندۇر نازاكەتنىڭ تىلى كالۋالاشتى.

— مەن ھازىر خوتەندە، بىرەر مۇھىم ئىش چىقىپ قالمىغاندۇ. بولمىسا ھازىرلا يولغا چىقساممۇ بولىدۇ.

نازاكەتنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ سېلىشقا باشلىدى:

— ياق - ياق، مۇھىم ئىشمۇ يوق... ساقا دەيدىغان گەپ چىقىپ قالدى.

— تېلېفوندا دەۋېتە بولمىسا، ئادەمنى ئويغا سالماي.

— تېلېفوندا دېسەم بولمايدۇ، كۆرۈشكەندە دەي.

— ھەسەلخان ئانامنىڭ ئەھۋالى قانداقراق؟

— خېلى ياخشىلىنىپ قالدى. دوختۇر يەنە ئىككى - ئۈچ كۈندىن كېيىن ياتاقتىن چىقسا بولىدۇ، دەپتۇ.

— ماقۇل ئەمىسە، يۈرتقا بارغاندا كۆرۈشەيلى. بىرنەرسە لازىم بولسا ئالغاچ بارايمۇ؟

— رەھمەت، ئاۋارە بولما، خوش ئەمىسە.

نازاكەت تۇرۇپكىنى دەرھال قويۇۋەتتى. يۈرىكىنىڭ سېلىشى تېخىچىلا بېسىقمىغاندى. «توۋا، يۈرىكىم ئەجەب بىر قىسما سېلىپ كەتتى يا؟» دېدى نازاكەت ئۆزىگە ئۆزى پىچىرلاپ.

3

مۇھەممەت قايتىپ كەلدى. نازاكەت ئۇنىڭ ئىككى ماشىنا يۈك ئەكەلگىنىنى كۆرۈپ ھەم خۇش بولدى، ھەم بىرئاز ئەندىشە قىلدى.

— بۇ مالالارنى قولىمىزدىن تېزرەك چىقىرىۋەتكىلى بولارمۇ؟

— خاتىرجەم بولغىن، — دېدى مۇھەممەت نازاكەتنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرۇپ.

ـــ بېسىلىپ قالماس ـ ھە؟
ـــ بېسىلىپ قالمايدۇ.
نازاكەت مۇھەممەتتىن يەنە سوئال سوراشقا ئاغزىنى ئۆمىلەپ بولۇپ توختاپ قالدى. ئوچۇقنى ئېيتقاندا، سورىماقچى بولغان سوئالىنى ئاغزىدىن چىقىرىشتىن خجىل بولدى. ئەس ـ يادى بۇ مالارنى تېزرەك قولدىن چىقىرىشتا قالغان مۇھەممەت قىزنىڭ ئىلتىجالىق، تەقەززالىق كۆزلىرىگە دىققەت قىلمىدى. نازاكەتنىڭ ئاخىر سەۋر قاچىسى يېرىلدى.
ـــ قانداق، ئۇرۇمچىدىكى ساۋاقداشلار تىنچلىقمىكەن؟
ـــ ھە، تىنچ ـ ئامان تۇرۇشۇپتۇ.
مۇھەممەت شۇنداق دەپ قىسقىلا جاۋاب بەردى ـ يۇ، شۇ ھامان ئۆزىنىڭ ئالدىراشلىقتا بىر ئىشنى خاتا قىلغانلىقىنى سەزدى.
ـــ خالمۇرات، ئابدۇسېلىم، شاكىر، گۈلىستانلار سالام ئېيتتى، ـــ دېدى ئۇ قىزنىڭ سوئالىغا تەپسىلىيرەك جاۋاب بېرىپ، ـــ ئۇلار مەن يۇرتقا قايتقۇچە كۈندە دېگۈدەك ھەمراھ بولدى. خالمۇرات ئېلىپ بارغان مالنى پۇل قىلىشىمغا يارەملەشتى. بۇ مالالارنى بولسا ئابدۇسېلىم يەتكۈزگەن ئۇچۇر بويىچە يۆتكەپ كەلدىم. سەپەر سەرگۈزەشتىلىرىمنى ۋە ئۇرۇمچىدىكى ساۋاقداشلارنىڭ ئەھۋالىنى، ماۋۇ مالالارنى بىر يەرگە جايلاشتۇرۇۋېلىپ ئاندىن ساڭا تەپسىلىي سۆزلەپ بېرەي، بولامدۇ؟
ـــ شۇنداق قىلايلى، ـــ دېدى نازاكەت كۈلۈمسىرەپ.
ـــ ھە راست، ـــ دېدى مۇھەممەت بىر ئىشنى ئېسىگە ئالغاندەك، ـــ سېنىڭ شامالباغدىكى ھېلىقى نەۋرە ئاكاڭ بارمىدۇ؟
ـــ ئۇنىڭدا نېمە ئىشىڭ بار ئىدى، ـــ دېدى نازاكەت قىزىقىپ.
ـــ مۇنداق گەپ، ـــ دېدى مۇھەممەت چۈشەندۈرۈپ، ـــ بۇ مالالارنى شەھەردە قويۇپ تارقاتساق چاتىقى چىقىپ قالارمىكىن

دەپ ئەنسىرەيمەن. بىزنىڭ ئۆي يېزىدا بولغان بىلەن شەھەرگە يېقىن. شۇڭلاشقا، شامالباغقا ئاچقىپ ئاشۇ نەۋرە ئاكاڭنىڭ ئۆيىدە قويۇپ تۇرساقمىكىن دەيمەن.

ــ شۇنداق قىلايلى، ــ دېدى نازاكەت مۇھەممەتنىڭ مەسلىھەتىگە قوشۇلۇپ، ــ ئىسمايىلجان ئاكام خوتەنگە كەتكەن. كېلىدىغان ۋاقتىمۇ بولدى. ئۇنىڭغا چاقىرغۇ قىلىپ باقاي. ئۇ مالنى بىر تەرەپ قىلىشىمىزغىمۇ ياردەم بېرىدۇ.

ــ شۇنداق قىلغان بولسىغۇ مېنىڭ بېشىمدىكى غەمىمۇ خېلىلا يەڭگىللىگەن بولاتتى.

ــ خاتىرجەم بول، ــ دېدى نازاكەت ئىشەنچ بىلەن، ــ ئۇ سەككىز ـ ئون يىلدىن بېرى سودا بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ھەرقايسى يېزا ـ بازارلاردا تىجارەتچى ئاغىنىلىرى، تونۇش ـ بىلىشلىرى بار. بۇ مالالارنى ئىسمايىلجان ئاكام بىر تەرەپ قىلىپ بەرسۇن.

ئىسمايىلجان نازاكەتنىڭ قىلغان چاقىرغۇسىنى تېزلا قايتۇردى.

ــ ۋەي، ئىسمايىلجان ئاكامۇ، نەدىسەن ھازىر. شامالباغدا دەمسەن؟ خوتەندىن قاچان كەلگەنسەنكى؟

ــ ئىككى سائەتچە بولدى. شامالباغقا ئاچقىدىغان ئازراق مال بار ئىدى. شۇڭا، شەھەردە توختىمىغانىدىم. ھازىر قولۇمنى ئىشتىن بوشىتىپ قېشىڭغا كىرەي دەپ تۇرغان.

ــ ئۇنداق بولسا، كىرمەيلا تۇر...

ــ ۋەي، نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن. مەندىن رەنجىپ قالمىغانسەن؟

ــ ئالدىرىماي تۇرمامسەن. گېپىمنى ئاڭلا. سېنى يەنە ئاۋارە قىلىدىغان ئىش چىقىپ قالدى. بۇنى تېلېفوندا دەپ يۇرمەي. سەن ئۆيدە ساقلاپ تۇر، مەن ھازىرلا شامالباغقا چىقىمەن. خوش ئەمىسە.

نازاكەت دەرھاللا تېلېفون تۇرۇپكىسىنى قويۇۋەتتى.

— مەقسەتنى ئېنىق دېمىدىڭىزمۇ؟ — دېدى مۇھەممەت ئانچە قانائەت ھاسىل قىلماي.

— چىققاندا دېسەكمۇ بولىدۇ.

— ناۋادا ئۇ قوشۇلماي قالسا، ئالايىتەن شامالباغقا چىقىپ ئاۋارە بولۇپ يۈرمەيلى يەنە.

— خاتىرجەم بول، — دېدى نازاكەت ئۆزىگە ئىشەنگەن ھالدا، — ئىسمايىلجان ئاكام مېنىڭ تەلىپىمنى ھەرگىز يىرتمايدۇ.

— ماڭامدۇق ئەمىسە، — دېدى مۇھەممەت ئارتۇقچە تالاشماي.

— ھازىرلىمۇ؟

— ھەئە، ھازىرلا، شۇپۇر ئۇستاملار «يۇكۇڭلارنى چۈشۈرۈۋېلىپ ماشىنامنى بىكارلاپ بېرىڭلار» دەپ غەلۋە قىلغىلى تۇردى. يۇكنى ئۇ ماشىنىدىن بۇ ماشىنىغا يۆتكىسەك ياخشى بولمايدۇ. شۇڭا، ھازىرلا شامالباغقا چىقايلىمىكىن دەيمەن.

— مەيلى، ئۇنداق بولسا ماڭايلى.

4

مۇھەممەت بىلەن نازاكەت كەچ پېشىن بىلەن شامالباغقا چىقتى. ئىسمايىلجان ئۇلارنى ئۆيىدە ساقلاپ تۇرغانىدى، ماشىنىنىڭ سىگنال ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئىشىك ئالدىغا چىقتى ۋە كابىنكىدىن چۈشۈۋاتقان نازاكەتنى ھەم ماشىنىنىڭ ئوستىدىكى لىق يۇكنى كۆرۈپ، نازاكەتنىڭ نېمە مەقسەتتە چىققانلىقىنى ئازراق پەملىدى. ئۇلار قىزغىنلىق بىلەن قىسقىلا ھال ـ ئەھۋال سوراشتى.

نازاكەت مەقسىتىنى قىسقىلا قىلىپ ئىسمايىلجانغا چۈشەندۈردى.

— ماشىنىدا ھاراق بىلەن شېكەرلا بارمۇ ياكى باشقا مالالارمۇ

ـــ ھاراق بىلەن شېكەرلا، ـــ دېدى مۇھەممەت گەپ قىستۇرۇپ، ـــ بىر ماشىنىدىكىسى ھاراق، بىر ماشىنىدىكىسى شېكەر.

ـــ خېلى كاللا ئىشلىتىپ مال يۆتكەپسىلەر، ـــ دېدى ئىسمايىلجان قايىللىق بىلەن، ـــ خاتىرجەم بولۇڭلار، بۇ مالىلىرىڭلار بېسىلىپ قالمايدۇ. ئەتراپتىكى ئىككى ـ ئۈچ يېزا ـ بازارغا ئاران يېتەر.

ئىسمايىلجاننىڭ بۇ گېپىدىن مۇھەممەت بىلەن نازاكەت كۆڭلى ئارامغا چۈشكەندەك بولۇپ يەڭگىل تىن ئېلىشتى. ئىسمايىلجان بىرقانچە قوشنىلىرىنىڭ بالىلىرىنى يارەمگە چاقىردى. ھەش ـ پەش دېگۈچە ئىككى ماشىنا مال ھويلىنىڭ ئىچىدىكى بىر ئېغىز بوش ئۆيگە يۆتكەپ بېسىلدى.

ئىسمايىلجان شوپۇرلارنىڭ ئالدىرىغىنىغا قويماي قولىغا سۇ بېرىپ داستىخانغا تەكلىپ قىلدى. ھەلىمخان ئاچا قازانغا شورپا سېلىپ تۇرغاندى. ئۇلار بىرەر پارچىدىن نان ۋە يۇمشاق پىشقان گۆشكە ئېغىز تەگدى.

ھەلىمخان ئاچا نازاكەتنىڭ ئىككى ماشىنا يۈك بىلەن تۇيۇقسىز پەيدا بولۇپ قالغانلىقىدىن بىرئاز ئەجەبلەندى ـ يۇ، بولغۇسى كېلىنىنىڭ ئوغلى بىلەن قىزغىن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغانلىقىدىن كۆڭلى خېلىلا ئارامغا چۈشۈپ سۆيۈندى. نازاكەتكە قارا گۆشتىن تاللاپ ئۆز قولى بىلەن تۈتتى، كۆپرەك يېيىشكە زورلىدى.

تاماقتىن كېيىن مۇھەممەت شوپۇرلار بىلەن قايتىشقا تەرەددۇتلاندى.

ـــ مەن ھازىرچە قايتاي، ـــ دېدى ئۇ نازاكەتكە، ـــ ئۆيگە چىقىپ ئاتا ـ ئانام بىلەن كۆرۈشۈۋېلىپ، بۇ يەرگە ئەتە چىقاي.

ـــ مەيلى، ـــ دېدى نازاكەت، ـــ شۇنچە ۋاقىت يوقاپ كەتكىنىڭدىن ئاتا ـ ئاناڭ ئەنسىرەپمۇ قالغاندۇ. سېنى كۆرۈپ

ئۇلارنىڭمۇ كۆڭلى ئارامىغا چۈشسۇن. مەن شەھەرگە قايتمىساممۇ بولار. ئەتە چىققان ۋاقتىڭدا كۆرۈشەيلى.

ئىسمايىلجان نازاكەتنىڭ مۇھەممەت بىلەن بەكمۇ يېقىنچىلىق بىلەن مۇڭدىشىپ كېتىشلىرىدىن كۈنداشلىقى كېلىپ، كۆڭلى بىئارام بولغان بولسىمۇ، لېكىن نازاكەتنىڭ قالماقچى بولغانلىقىنى ئاڭلاپ خېلىلا خاتىرجەم بولدى. كۆڭۈل غەشلىكى تېزلا كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. ھەلىمخان ئاچىنىڭ بولسا خۇشلۇقى ئىچىگە سىغمايلا قالدى.

— ئېيتە قىزىم، نېمە يېگۈڭ بار؟ — دېدى ھېلىمخان ئاچا شوپۇرلارنى يولغا سېلىۋەتكەندىن كېيىن نازاكەتنىڭ قېشىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ، — ئوخشىتىپ بىر تاماق ئېتىپ بېرەي ساڭا.

— بولدى، ئاۋارە بولماڭ ئانا، — دېدى نازاكەت بىردىنلا جىددىيلىشىپ، — گۆشنى جىق يەۋېتىپتىمەن.

— تارتىنمىغىن قىزىم، بۇمۇ ئۆز ئۆيۈڭ.

— راستلا تارتىنمىدىم، — دېدى نازاكەت. ئەمەلىيەتتە ئۇ بارغانسېرى قورۇنۇپ قېلىۋاتاتتى.

— ئەمىسە، ئىسمايىلجان بىلەن بازارغا چىقىپ تاماق يېپ كىرىڭلار.

— راستلا تاماق يېمەيمەن، — دېدى نازاكەت. ئۇ ھەلىمخان ئانىنىڭ ئالاھىدە مۇئامىلىسىدىن خىجىل بولۇپ شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى، مۇھەممەت بىلەن شەھەرگە كىرىپ كەتمىگىنىگە پۇشايمان قىلدى.

— بولدى ئانا، زورلاۋەرمىسىڭىز چۇ، نازاكەت يا يات ئادەم بولمىسا، — دېدى ئىسمايىلجان ئارىغا چۈشۈپ.

— ماقۇل ئەمىسە، — دېدى ئانا ئوغلىنىڭ گېپىگە بىلەن تېزلا بوشاپ، — ئىككىڭلار مۇڭدىشىپ ئولتۇرغاچ تۇرۇڭلار، مەن بازارغا بېرىپ داداڭلارغا دۇكانىنى يىغىشىپ بېرەي، — ئانا دەرۋازىدىن چىقىۋېتىپ يەنە ئالاھىدە تاپىلىدى، —

ئىسمايىلجان، نازاكەت قىزنى زېرىكتۇرۇپ قويما جۇمۇ بالام.

نازاكەت تاغىسىنىڭ قاسساپلىق دۇكىنىنى هاممىسىنىڭ ياردىمىسىزلا يىغالايدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇ هاممىسىنىڭ ئىسمايىلجان بىلەن ئۆزىنى يالغۇز قالدۇرۇش ئۈچۈن، ئۆيگە قايتىۋاتقان تاغىسىنىڭ يولىنى توسقىلى چىقىپ كەتكەنلىكىنى پەملىدى ـ دە، بىرئاز هودۇقتى. ئىسمايىلجانىنىڭ ئۆزىگە ئاشىقانە تىكىلگەن كۆزلىرىگە شۇنداقلا قاراپ، تېخىمۇ بەك ئۆزىنى يوقاتتى ـ دە، دەرهال يەرگە قارىۋالدى.

«ئىسمايىلجان ئاكامغا گەپنى تۇزلا دېسەم قانداق بولار. مەن بۇگۈن مۇشۇ ئىشنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن قالدىمغۇ؟ بىر هېسابتا ئىككىمىزنىڭ يالغۇز قالغىنىمىزمۇ ئوبدان بولدى. مۇشۇ پۇرسەتنى چىڭ تۇتاي...»

نازاكەت كۆڭلىنى توختىتىۋالغان بولسىمۇ، لېكىن گەپنى نەدىن باشلاشنى بىلەلمەي يەنە جىمىپ قالدى.

ــ ئۆتكەنده تېلېفوندا ساڭا دەيدىغان گېپىم بار دەۋاتاتتىڭغۇ؟ ــ دېدى ئىسمايىلجان ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ.

بۇ سوئال بىلەن نازاكەتنىڭ يۈرىكى يەنە دۈپۈلدەشكە باشلىدى. تىلى كالۋالىشىپ، تاماقلىرى قۇرۇدى.

ــ دېھقانلار گۈلە ـ قاقنىڭ پۇلىنى سۈيلەپ خاپا قىلمىغاندۇ؟ ــ دېدى ئۇ گەپنى باشقا ياققا بۇراپ.

ــ يەنە ئون ـ ئون بەش كۈنلەردىن كېيىن سۈيلەشكە باشلارمىكىن.

ــ هاراق بىلەن شېكەرنى ساتساق ئاندىن ئۇلارنىڭ پۇلىنى بېرەلەيمىز، ــ دېدى نازاكەت ئۆزىگە ئۆزى سۆزلىگەندەك.

ــ سەنمۇ سودىغا كىرىشە ـ كىرىشمەيلا قويمىچىلىق قىلغىلى تۇردۇڭ، ــ دېدى ئىسمايىلجان كۈلۈپ تۇرۇپ.

ــ قانداق دەيسەن؟ مەن بىركىمنى ئالدىمىدىمغۇ.

ــ خەقنىڭ قولىدىن مالنى نېسىگە ئالدىڭ. ئۇرۇمچىگە

يۆتكەپ نەق پۇلغا ساتتىڭ. ئۇ پۇلغا يەنە مال ئەكەلدىڭ. مانا ئەمدى قولۇمدىكى مالنى ساتسام ئاندىن پۇل بېرەلەيمەن دېگىنىڭ قويمىچىلىق بولماي نېمە. ساڭا قول قويسام بولغۇدەك. خەقنىڭ پۇلىدا ئىككى قېتىم سودا قىلىۋالىدىغان بولدۇڭ ـ دە.

ـــ ئەجەب ئىچىڭنى ئاغرىتىپ كەتتىڭغۇ، ـــ دېدى نازاكەت روھىي جەھەتتىن خېلىلا يەڭگىللەپ، ـــ خاتىرجەم بول، پايدىسىنى ساڭىمۇ بىر ئۇلۇش بېرىمەن.

ـــ پايدىنىڭ لازىمى يوق، ماڭا رەھمەت ئېيتساڭلا بولدى.

ـــ قانداق رەھمەت ئېيتىمەن؟

ـــ شەھەرگە ئەكىرىپ رېستوراندا مېھمان قىلىسەن. باشقا بىر كىمنى ئارىلاشتۇرساڭ بولمايدۇ، خاس مەنلا مېھمان بولىمەن، ـــ يىگىت نازاكەتكە تىكىلىپ تۇرۇپ سورىدى، ـــ قانداق، بۇ تەلىپىم ئېشىپ كەتمىگەندۇ؟

ـــ بولدى، مېھمان قىلسام قىلدىم، ـــ دېدى نازاكەت شوخلۇق بىلەن كۈلۈپ.

نازاكەت يىگىتنىڭ كۆزلىرىگە شۇنداقلا قارىدى ـ دە، بۇ كۆزلەرنىڭ تېگىگە يوشۇرۇنغان ئىلتىجالىق بىر مەنىدىن يەنە تەمتىرىدى، قىزلىق تۇيغۇلىرى كۆل سۈيىدەك يەڭگىل چايقالدى. ئۇ ئەسلىي مەقسەتكە كۆچۈشكە يەنە ئالدىرىدى. ئاخىر غەيرەتلىنىپ تۇرۇپ گەپ تەشتى:

ـــ قانداق، چولپان ئاچامنى ئەكېلىۋالىدىغان بولدۇڭمۇ؟

ـــ رەسمىي ئاجرىشىشقا پۈتۈشتۈق، ـــ دېدى ئىسمايىلجان تاماكىسىغا سەرەڭگە يېقىۋېتىپ. ئۇ قىزنىڭ بۇ سوئالىدىن بىرئاز ئوڭايسىزلانغاندى. ئىسمايىلجان تاماكا چەككەن بولۇپ روھىي ھالىتىنى بىرئاز ئوڭشىۋالدى ـ دە، جاۋابىنى تولۇقلىدى، ـــ مۇشۇ ھەپتىنىڭ ئاخىرىدا يېزىلىق خەلق ئىشلار ئىشخانىسىغا بېرىپ ئاجرىشىش رەسمىيەتلىرىنى بېجىرىسەكلا بولىدۇ.

نازاكەت يەنە جىمىپ قالدى. ئۇ بۇ ئىشلارنىڭ ئۆزىنى دەپ

شۇنچە تېز بېجىرىلىۋاتقانلىقىنى چۈشەندى ـ دە، پاراڭنى تېخىمۇ مەقسەتكە يېقىنلاشتۇرۇشقا غەيرەت قىلدى.

ـــ ئۆيدىكىلەرنىڭ مەسلىھەتىدىن خەۋىرىڭ بارمۇ؟

نازاكەتنىڭ يۈرىكى يەنە قايتىدىن سېلىشقا باشلىدى.

ـــ قايسى مەسلىھەتتىن؟

ئىسمايىلجان خۇپسەنلىك قىلىپ قەستەنگە بىلمەسكە سېلىۋاتاتتى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ يۈرىكىمۇ كۆكرەك قەپىسىگە پاتمايۋاتاتتى.

نازاكەت يەنە بىر قېتىم غەيرەتكە كەلدى.

ـــ ئىككىمىزنىڭ تويىنى قىلىش مەسلىھەتىدىنچۇ؟

يىگىت گەرچە بىر نىكاھلىق بولغان، بېشىدىن خېلىلا ئىسسىق ـ سوغۇق ئۆتكەن بولسىمۇ، مانا ئەمدى قىزنىڭ ئالدىدا ھودۇقتى، تەمتىرىدى، چىرايىغا سۇس قىزىللىق يامرىدى. ئۇ يەنە بىر تال تاماكىغا چاقماق ياقتى ـ دە، ئىشتىھا بىلەن شورىدى، كۆكۈچ تاماكا ئىسى ئاغزى ـ بۇرنىدىن تۇرۇلۇپ ـ تۇرۇلۇپ چىقتى.

ـــ بۇ ئىشتىن خەۋىرىم بار، ـــ دېدى يىگىت بىردىنلا غەيرەتكە كېلىپ، ـــ بىلمىدىم، سەن قانداق قارايسەنكىن؟

نازاكەت ئەمدى ئۆزىنى خېلىلا توختىتىۋالغانىدى، ۋۇجۇدىدىكى بايىقى ھاياجان، تەمتىرەشلەر سالماقلىققا ئورۇن بوشاتقانىدى. ئۇ يىگىتنىڭ كۆزلىرىگە دادىل قارىدى، چىرايىغا سۇس، يېقىملىق كۈلكە يۈگۈرتتى.

ـــ بۇ سېنىڭ قارارىڭمۇ ياكى ھامماما بىلەن تاغامنىڭ مەسلىھەتىمۇ؟

ـــ مېنىڭ قارارىم دېسەممۇ بولىدۇ، ـــ دېدى يىگىت بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، ـــ بىلەمسەن نازاكەت، مەن سېنى ئىلگىرى پەقەت سىڭلىم ئورنىدىلا ياخشى كۆرەتتىم، ـــ يىگىت غەيرەتلىنىپ تۇرۇپ ئىچ باغرىنى تۆكۈشكە باشلىدى، ـــ نېمە ئۈچۈندۇر ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن، سەن ئۆتكەن قېتىم چىققاندىن

بېرى كۆڭلۈم بىر قىسمىلا بولۇپ قالدى. ئىشەنگىن، راستلا شۇنداق بولۇپ قالدى. سەن بىلىسەن، مەن چولپان بىلەن تۇي قىلغاندىن بېرى پەقەتلا چىرايلىقچە ئۇخلىمىدىم. گەرچە ئەر ـ خوتۇن بولۇپ ئۆتكەن بولساقمۇ، ئارىمىزدا مېھىر ـ مۇھەببەت، ياخشى كۆرۈش پەيدا بولمىدى. بۇ ئىشتىن كۆپ ئازابلاندىم. ئۇنىڭ بىلەن ئاجرىشىپ كېتىشنى خېلى بۇرۇنلا كۆڭلۈمگە پۈككەن ھەم ئۇنىڭ بىلەن بۇ توغرۇلۇق كېلىشىم ھاسىل قىلغان بولساقمۇ، ئۆزۈمنى بۇنچە تېزلا مۇھەببەت تورىغا چۈشۈپ قالارمەن دەپ ئويلىمىغانىدىم. مەن ئۆزۈمنى توختىتالمىغۇدەك دەرىجىدە بىردەملىك ھېسسىياتقا بېرىلىدىغان تەنتەك يىگىتلەردىن ئەمەس دەپ ھېسابلايمەن. لېكىن، ئاشقىلىق شۇنداق ئوخشايدۇ. مېنى بىر قېتىم نىكاھلانغان دەپ مۇھەببىتىمنى قوبۇل قىلمىسالا مەيلى. لېكىن، ساڭا بولغان سۆيگۈمنى، يۈرىكىمدە ئويغانغان ئاشقىلىق ئوتىنى توغرا چۈشەنگىن.

نازاكەتنىڭ بىردىنلا ئىسمايىلجانغا ئىچى ئاغرىپ قالدى. ئۆزىنى خېلىلا توختاتقان بىر يىگىتنىڭ تەمتىرەشلىرىدىن، ھودۇقۇشلىرىدىن ھۆزۈرلاندى. شۇنداق، ھوش ـ كاللىسى جايىدا ھەرقانداق بىر قىز يىگىتلەرنىڭ سۆيگۈ ئىزھار قىلىشىدىن رەنجىمەيدۇ. نازاكەت نەۋرە ئاكىسىنىڭ ئۆزىگە بولغان مۇھەببىتىگە ئىشەندى. ئەمما، كۆڭلىدىكى تۇغۇچ يەنىلا يېشىلمىدى.

ـــ ئەمىسە، مېنى شۇنچىۋالا ياخشى كۆرگەن ئادەم، نېمىشقا مېنى كۆزگە ئىلمىغاندەك پۈلغا سېتىۋالماقچى بولىسەن؟

ـــ بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ ـــ ئىسمايىلجان تەئەججۈپلەندى، كۆزلىرى گۇمانسىراش ئىلكىدە قىزغا تىكىلدى.

ـــ مېنى يىگىرمە مىڭ كويغا سېتىۋالماقچى بولغىنىڭ يالغانمۇ؟ ـــ دېدى نازاكەت كۆزىگە مۆللىدە ياش ئېلىپ.

ـــ گېپىڭنى پەقەتلا چۈشەنمىدىمغۇ، ـــ دېدى ئىسمايىلجان بىرئاز تېرىكىپ، ـــ ئوچۇقراق گەپ قىلە.

نازاكەت هاممىسىنىڭ ئانىسى بىلەن قىلىشقان سودىسىنى تەپسىلىي ئېيتىپ بەردى، سۆزلەۋېتىپ كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلدى. ئىسمايىلجان قىزنىڭ ئاغزىغا قاراپ داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇنىڭ بۇ ئىشتىن راستلا خەۋىرى يوق ئىدى. ئىسمايىلجان نومۇس كۈچىدىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولدى.

ــ ئىشەنگىن نازاكەت، كېيىنكى ئىشتىن راستلا خەۋىرىم يوق ئىكەن. بىزنى كەچۈرگىن. ئانام ياخشى كۆڭلىنى توغرا ئىپادىلىيەلمەپتۇ. مەنمۇ سېنى ھازىرغىچە ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمىدى دەپلا ئويلاپتىمەن.

نازاكەت يىگىتنىڭ سۆزلىرىگە ئىشەنىدى ھەم ئۇنى ئەپۇ قىلدى. ئارىنى يەنە ئېغىر سۈكۈت قاپلىدى.

ــ راست گېپىڭنى قىل، مېنى ياخشى كۆرەمسەن؟ ــ دېدى يىگىت ئارىدىكى سۈكۈتنى بۇزۇپ.

قىز يىگىتنىڭ كۆزلىرىگە دادىل قارىدى.

ــ ساڭا راست گەپ كېرەكمۇ، يالغان گەپمۇ؟

ــ راست گەپ.

يىگىت ئۆزىنى خەتەرلىك يارنىڭ لېۋىگە كېلىپ قالغانىدەك سەزدى.

ــ مېنىڭ ياخشى كۆرگەن يىگىتىم بار.

يىگىت يارنىڭ لېۋىدىن ئۇچۇپ چۈشتى، ئېسىلىۋېلىش ئۈچۈن بىرەر تال شاخ ـ شۇمبا ئىزدىدى.

ــ كىم؟ بايىقى مۇھەممەت ئىسمىلىك يىگىتمۇ؟

ــ ياق، ئۇ ئەمەس.

ــ ئەمىسە كىم؟ ھەرھالدا بىلىپ قالاي.

ــ تولۇق ئوتتۇرىدا بىللە ئوقۇغان ساۋاقدىشىم. ھازىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيدۇ.

يىگىت ئېسىلىۋالغۇدەك بىر تال شاخنى ئىلغا قىلغانىدەك بولدى، قەلبىدە ئۆچۈشكە باشلىغان ئۈمىد شامى ئاجىز پىلىلدىدى.

ـــ ئۇ ئالـي مـەكـتـەپـنـى پـۈتـكـۈزگـۈچـە بـەش يـىـل ساقلىماقچىمۇسەن؟

ـــ شۇنداق، ساقلايمەن.

ـــ ناۋادا ئۇ سېنى ساقلىمىسچۇ؟

ـــ بۇ مۇمكىن ئەمەس.

ـــ ئالدىراپ ھۆكۈم چىقارما.

ـــ ئىشەنمەيۋاتامسەن؟

ـــ كەلگۈسىگە بىرنېمە دېمەك تەس.

ـــ ئىشقىلىپ مەن ئۇنى ساقلايمەن.

ـــ مەيلى، ئۇنداق بولسا ساقلىشايلى !

يىگىتنىڭ جاھىللىق بىلەن ئېيتقان سۆزلىرى نازاكەتنى ئەندىكتۈرۈۋەتتى.

ـــ نېمە دېگىنىڭ بۇ؟

ـــ گېپىم چۈشىنىشلىك، ـــ دېدى يىگىت خاتىرجەم ھالدا، ـــ بەربىر مەنمۇ ھازىر تۇيى قىلمايمەن، سەن ئۇنى بەش يىل ساقلىساڭ، مەنمۇ سېنى بەش يىل ساقلايمەن، سەن تۇيى قىلماي تۇرۇپ، مەن ھەرگىز تۇيى قىلمايمەن.

نازاكەتنىڭ ژۇجۇدىنى چۈشىنىكسىز بىر خىل بەخت تۇيغۇلىرى چىرمىۋالدى، يىگىت ئۇنىڭغا قايتىدىن سۆيۈملۈك، ئاق كۆڭۈل بولۇپ كۆرۈندى.

ـــ ئۇنداقتا ئۆيدىكىلەرگە نېمە دەيمىز؟ ـــ دېدى نازاكەت ئەڭ باش قاتۇرىدىغان مەسىلىنى ئوتتۇرىغا تاشلاپ.

ـــ بۇ مەسىلىنىڭ ئاچقۇچى ئىككىمىزدە.

ـــ قانداق دەيسەن؟

ـــ ھەسەلخان ئانام ئېغىر كېسەل. ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭمۇ ئانامنىڭ دىلىنى ئاغرىتقۇم يوق. بىز ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى خاتىرجەم قىلىپ قويۇپ، تويىنى ھەر خىل ئامالالار بىلەن كەينىگە سۈرەيلى.

ـــ بولىدىغان چارە ئىكەن، ـــ دېدى نازاكەت خاتىرجەم

بولۇپ، — لېكىن شۇنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالغىن، مەن ساڭا بەش يىلدىن كېيىن سەن بىلەن توي قىلىمەن دەپ ۋەدە بېرەلمەيمەن.

— بولىدۇ، — دېدى يىگىت شوخلۇق بىلەن كۈلۈپ، — مەنمۇ ساڭا بەش يىلدىن كېيىن سەندىن كېچىمەن دەپ ۋەدە بېرەلمەيمەن.

ئىككىسى ئىختىيارسىز قاقاهلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

ئون تۆتىنچى باب

ئەقىدە

1

نازاكەت ئىسمايىلجان بىلەن مەسلىھەتنى پىشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، روھىي جەھەتتىن ئېغىر بىر يۈكتىن قۇتۇلۇپ خېلىلا يەڭگىللەپ قالدى. پات يېقىندا قۇرۇشنى پىلانلىغان مېۋە ـ چىۋىگە ئىش قوشۇش زاۋۇتىغا باغلىنىپ كەتكەن ئارزۇ ـ ئارمانلىرى ۋۇجۇدىغا خورىماس غەيرەت ـ جاسارەت بېغىشلىسا، مۇھەممەت، ئىسمايىلجان ۋە باشقا دوستلىرى بىلەن يۈغۇرۇلۇپ كەتكەن غايىلىرى، كېلەچىكى ئۈنى ھايات سەپىرىدىكى ھارماس يولۇچىغا ئوخشىتىپ قويغانىدى. تاڭ ئاتماس كېچىلەردە سۇرگەن شېرىن خىياللار ۋە ئاشۇ خىياللار تەسىرىدە كۆرگەن تاتلىق ـ تاتلىق چۈشلىرىدە كەلگۈسىدە تىكلىمەكچى بولغان ئىگىلىكىنى، رونىق تاپقان زاۋۇتنى ھەمدە خالمۇراتنى كۆرەتتى. ھەئە، ئۇ چۈشىدە خالمۇرات بىلەن مۇڭدىشاتتى، پىلانلىرى، ئارزۇلىرى ھەققىدە مەسلىھەتلىشەتتى.

نازاكەتكە ئوچۇق ـ ئاشكارا قەلبىنى ئىزھار قىلىپ، ئۈنى قەتئىي كۈتىدىغانلىقىنى جاكارلىغان ئىسمايىلجان مۇھەممەتنىڭ ئۇرۇمچىدىن يۆتكىگەن مالىرىنى تېزلا بىر تەرەپ قىلدى. دېھقانلارنىڭ پۇللىرىنى قولىغا بېرىۋەتكەندىن كېيىن، مۇھەممەت بىلەن نازاكەتنىڭ قولىغا ئاشقان پۇلغا ئۆزىنىڭ سودىغا سالغان ئايلانما مەبلىغىنى قېتىپ، ئۇلار بىلەن شېرىكلىشىپ سودا

قىلىشقا كىرىشتى. مۇھەممەت بىلەن نازاكەت ئەمەلىي سودا قىلىش تەجرىبىسىگە ئىگە، تەدبىرلىك، ئوچۇق پىكىرلىك بۇ يېڭىتىلىقنى ئۆزلىرىگە قوشۇلۇپ تىجارەت قىلىشقا كىرىشكەنلىكىدىن ئىنتايىن خۇش بولدى.

ئىسمايىلجانغىمۇ مۇھەممەت بىلەن نازاكەتنىڭ مېۋە ـ چېۋىگە ئىش قوشۇش زاۋۇتى قۇرۇش پىلانى يېقىپ قالغانىدى.

ـــ ھازىرقىدەك ئۇ يۇرتتىن بۇ يۇرتقا توپ مال يۆتكەپ، پارتىزان شەكىللىك قىلغان تىجارەتنىڭ پايدىسىمۇ، خەتىرىمۇ بار، ـــ دېدى ئۇ نازاكەت بىلەن مۇھەممەتنىڭ زاۋۇت قۇرۇش ھەققىدىكى پىلان ـ تەسەۋۋۇرلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ كۆزقارىشىنى سۆزلەپ، ـــ بۇ ئوسۇل بىلەن ئۇزاق مۇددەت، مۇقىم سودا قىلغىلى بولمايدۇ. سىلەر بۇ پىلانىنى ھەققەتەنمۇ يىراقنى كۆزلەپ تۇزۇپسىلەر. يۇرتىمىزدا راستلا باغ تولا، مېۋە ـ چېۋىلەرنىڭمۇ سورتى، تۇرى كۆپ. سىلەر بايا كونسېرۋا زاۋۇتى قۇرۇش پىلانىڭلارنى دېدىڭلار. مېنىڭچە، زاۋۇت قۇرساق كونسېرۋا زاۋۇتى ئەمەس، مېۋە ـ چېۋىلەرنى خام ئەشيا قىلغان سوغۇق ئىچىملىك، يەنى ھەر خىل مېۋە ـ چېۋە شەربەتلىرى ئىشلەپچىقىرىش زاۋۇتى قۇرساق، بۇنىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ.

ـــ نېمىشقا كونسېرۋا زاۋۇتى قۇرمايمىز؟ ـــ دېدى نازاكەت، ـــ كونسېرۋادا مېۋىلەرنى ئۆز ھالىتىدە، ئۇزاق مەزگىل ساقلىغىلى بولىدۇ ئەمەسمۇ؟

ـــ ئۇغۇ شۇنداق، ـــ دېدى ئىسمايىلجان ئۆز كۆزقارىشىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ـــ سەنمۇ دىققەت قىلغانسەن، كىشىلەر ھازىر ئىلگىرىكىدەك كونسېرۋانى ئانچە ئىستېمال قىلماس بولۇۋالدى. ھازىر كونسېرۋانىڭ بازىرى دېگەندەك يوق. ئەمما، ھەر خىل مېۋە ـ چېۋە شەربەتلىرىنىڭ بازىرى ياخشى. كىشىلەر ھازىر مەيلى قايسى پەسىلدە بولسۇن سوغۇق ئىچىملىكلەرنى ئىچىشنى ياخشى كۆرىدۇ. مەن سودا، تىجارەت بىلەن ئىككى قېتىم ئىچكى

ئۆلكىلەرگە كىرىپ چىقتىم. نەگە قارىسام ھەر خىل شەربەتلەر. يۇرتىمىزدىمۇ ئىچكى ئۆلكىلەردە ئىشلەپچىقىرىلغان كوكۇس شەربىتى، ئاپېلسىن شەربىتى، ئۈزۈم شەربىتى، ئالما شەربىتى دېگەندەك ھەر خىل ئىچىملىكلەرنىڭ بازىرى ئىتتىك. بىزمۇ يۇرتىمىزدىكى مېۋە ـ چۈبلەردىن پايدىلىنىپ ئاشۇنداق ساپ مېۋە شەربەتلىرىنى ئىشلەپچىقىرىپ بازارغا سالمىدىغان بولساق، گەپ يوق پايدا تاپالايمىز. خەلقىمىز يېمەك ـ ئىچمەك ئىستېمالىغا كەلگەندە، ئۆز يۇرتىدا ئىشلەنگەن مەھسۇلاتنى ياخشى كۆرىدۇ ھەم خاتىرجەم ئىستېمال قىلىدۇ.

ئىسمايىلجاننىڭ تەكلىپى ۋە ئورۇنلۇق مۇلاھىزىسى ئۇلارنى قايىل قىلدى.

ـــ ئىسمايىلجاننىڭ تەكلىپى توغرا، بىز چوقۇم بازارنى، كەلگۈسى ئىستېمال يۆنىلىشىنى پۈختا ئىگىلەپ مەبلەغ سالمىساق بولمايدۇ.

ـــ لېكىن قولىمىزدىكى مەبلەغ بەكمۇ ئاز، ـــ دېدى نازاكەت مەيۇسلەنگەن ھالدا، ـــ ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭكىگە ئوخشاش يۇقىرى سۈرئەتلىك سوغۇق ئىچىملىك زاۋۇتى قۇرۇش ئۈچۈن يۇقىرى تېخنىكا، ئىلغار ئۈسكۈنە بولمىسا بولمايدۇ، بۇنىڭغا بىزنىڭ ھازىرچە ماغدۇرىمىز يەتمەيدۇ.

ـــ ئەمدى بىر دەمدىلا ئۈمىدسىزلىنىپ كەتتىڭغۇ، ـــ دېدى ئىسمايىلجان كۈلۈپ تۇرۇپ، ـــ سەن دەسلەپتە قارامىلىق بىلەن بىر تېيىنسىز سودا قىلىپ ئىش باشلىغانغۇ، مانا ھازىر ئاز بولسىمۇ قولۇڭدا مەبلەغ بار. بەش بارماقنى ئېغىزغا تەڭ سالغىلى بولمايدۇ. ئىش دېگەننى بىر ـ بىرلەپ، يوتقانغا قاراپ پۇت سۇنۇپ قىلىمىز.

ئىسمايىلجاننىڭ گېپىنىڭ تېگىدە بىر گەپ بارلىقىنى سەزگەن نازاكەت ئۇنى سۆزلەشكە ئالدىراتتى.

ـــ نېمە دېمەكچىسەن؟ قورسىقىڭدىكى قۇۋلۇق ـ شۇملۇقلىرىڭنى ئوچۇقلا ئېيتقىنا، قويمىچىلىق قىلايلى

دېمەيدىغانسەن.

ــ بۇنداق دەپ مېنى ھاقارەتلىسەڭ گەپ قىلمىدىم ئەمىسە، ــ دېدى ئىسمايىلجان يالغاندىن رەنجىگەن بولۇپ.

ــ چاقچاق قىلىپ قويدۇم، رەنجىمىگىن، ــ دېدى نازاكەت كۈلۈپ، ــ دېمەكچى بولغىنىم، سودا ـ تىجارەتكە ئارىلاشقىلى ساڭا سەككىز ـ ئون يىل بولۇپ قالدى. قورسىقىڭدا پىلان ـ تەدبىرلىرىڭ خېلىلا كۆپ...

ــ ھەببەللى، گەپنى مۇنداق سىلىقلاشتۇرۇپ قىلمامسەن، ــ دېدى ئىسمايىلجان چىرايىغا قايتىدىن كۈلكە يۈگۈرتۈپ، ــ ئەمەلىيەتتە سودىغا ئالدامچىلىق، قويمىچىلىق بىلەن كىرىشكەن ئادەم سەن. قاپىقىڭنى تۇرمەي گېپىمنى ئاڭلا. ھېلىقى ئىككى ماشىنا مالنى دېھقانلاردىن نېسىگە سېتىۋالغان ۋاقتىڭدا ئۆزۈڭنى ئۇرۇمچىدىكى قايسىبىر يېمەك ـ ئىچمەك شىركىتىنىڭ ۋاكالەتچىسى دەپ تونۇشتۇرغىنىڭ ئېسىڭدىدۇ...

ــ ۋاھ، مۇنداقمۇ ئىش بار دەڭلا تېخى، ــ دېدى مۇھەممەت ھەيران قالغان ھالدا، ــ قويمىچىنىڭ چوڭى قېشىمىزدىمۇ ـ نېمە؟ ھەرھالدا ئېھتىيات قىلساق بولغۇدەك.

ــ ۋايجان، ماۋۇ يالغانچىلىقنىڭ ماڭا ئارتىلىپ قالغىنىنى كۆرمەمدىغان ئەمدى، ــ دېدى نازاكەت يالغاندىن قاپىقىنى تۇرۇپ، ــ شۇ چاغدا ئاشۇنداق قىلايلى دەپ مەسلىھەتنى ئۆزۈڭ كۆرسەتتىڭغۇ؟

مۇھەممەت بىلەن ئىسمايىلجان قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. بۇ كۈلكىگە نازاكەتمۇ قوشۇلدى.

ــ ئەجەب بىر قارامىلىق قىپتىكەنمىز ـ ھە، شۇ چاغدا، ــ دېدى نازاكەت كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ توۋا، ھازىر شۇ ئىشلارنى ئويلىسام ھەيران قالىمەن.

ــ ئادەم بىر ئىشقا بەل باغلىغاندا ھېچنېمە كۆزىگە كۆرۈنمەيدۇ، ــ دېدى ئىسمايىلجان كۈلكىسىنى توختىتىپ، ــ سېنىڭ شۇ چاغدىكى ئەلپازىڭدا ئۇنىڭدىن چوڭراق

ئالدامچىلىقنى قىلىشتىنمۇ يانمايتتىك. مانا، تەۋەككۈلچىلىكنىڭ پايدىسىنمۇ ئوبدانلا كۆردۈڭ. ئەمەلىيەتتە، بىزمۇ دېھقانلارنى ئالدىمىدۇق. شۇ ۋاقىتتا ئۇلارغا مالنىڭ پۇلىنى بىر ئايدىن كېيىن بېرىمىز دېگەنىدۇق، بېكىتكەن قارارىدىن ئانچە كەينىگە سۈرىمەيلا نەقلەشتۇرۇپ بەردۇق. ئەمدى نەق گەپكە كەلسەم، ــ دېدى ئىسمايىلجان بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرۇۋېلىپ، ــ ھازىر قولىمىزدا بىرئاز نەق پۇل بار. مۇشۇ پۇلدىن پايدىلىنىپ ئەتراپتىكى يېزا ـ بازارلاردىن ئۆتكەن قېتىمقىغا ئوخشاش قۇرۇق يەل ـ يېمىش ئىزدەيلى. نېسى ئالالىغىنىمىزنى نېسى ئالايلى، نېسى ئالالمىغىنىمىزنى پۇلغا سېتىۋالايلى. ئەتىيازلىققىچە ئۇرۇمچىگە قۇرۇق يەل ـ يېمىش، يۇرتقا ھاراق، تاماكا ۋە باشقا تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرىنى يۆتكەپ سودا قىلايلى. شۇنداق قىلساق قولىمىزدىكى بار مەبلەغنى ئەك ئاز دېگەندىمۇ بەش يۈز مىڭ كويغا يەتكۈزەلەيمىز. ئەتىيازدىن باشلاپ يۇرتىمىز تەۋەسىدىكى باغلارنى تەكشۈرۈپ، كۆلىمى چوڭراق، مېۋىلەرنىڭ سورتى خىل، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى يۇقىرىراق باغلارنىڭ ھەممىسىنى بەش يىلدىن ئون يىلغىچە مۇددەت بىلەن توختاملىشىپ ھۆددىگە ئالايلى. بۇ باغلاردىكى مېۋىلەرنى ھۆل ھەم قۇرۇتۇپ ساتساق، باغلارنىڭ ئارىسىدىكى بوش يەرلەرگە بىرنەرسە تېرىساق، كېلەر يىلى 1 ـ ئايغىچە بىرەر مىليوننىڭ ئىگىسى بولۇپ قالىمىز. مۇشۇنچىلىك مەبلەغ جۇغلىيالىساق، سوغۇق ئىچىملىك زاۋۇتى قۇرۇش ئارزۇيىمىز رېئاللىققا ئايلىنىدۇ. ئۈنىڭغىچە ھۆكۈمەت تارماقلىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ زاۋۇت قۇرىدىغان يەرنى ھەل قىلساق ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىكى زاۋۇتلار بىلەن ئالاقىلىشىپ ئۇسكۇنىلەرنى راسلاپ، ئىش باشلىغاچ تۇرساق، ياندۇرقى يىلى ياز پەسلىدە تۇنجى تۇركۈمدىكى مەھسۇلاتلىرىمىزنى گەپ يوق بازارغا سالالايمىز.

ــ بۇ بولىدىغان پىلان ئىكەن، ــ دېدى مۇھەممەت قايىللىق بىلەن، ــ ئىسمايىلجان ئاكامنىڭ بۇ پىلانى مېنىڭ ئىشەنچىمنى

بارغانسېرى كۆچەيتتى. ئۇنداق بولسا كونكرېت ئىش ئۈستىدە مەسلىھەتلىشىۋالساق قانداق دەيسىلەر.

ــ شۇنداق، ئەمەلىي ئىشقا تۇتۇش قىلايلى، قېنى، ئىسمايىلجان ئاكا، ئىشنى يەنىلا ئۆزۈڭ ئورۇنلاشتۇر.

ــ ئەڭ ياخشىسى بۇنىڭدىن كېيىن مېنى ئاكا دېمىسەڭلار، ــ دېدى ئىسمايىلجان نازاكەتكە مەنىلىك قاراپ قويۇپ، ئۇ گېپىنىڭ ئايىغىنى چاقچاققا يۆتكىۋەتتى، ــ مېنى «ئاكا، ئاكا» دەۋەرسەڭلار ئۆزۈمنى قېرىپ قالغاندەك ھېس قىلىپ قالىدىكەنمەن.

ــ بولىدۇ، ئىسمايىلجانلا دەيلى ئەمىسە، ــ دېدى مۇھەممەت خۇشخۇيلۇق بىلەن.

نازاكەت ئىسمايىلجاننىڭ گېپىنىڭ تېگىگە چۈشىنىپ يەتكەنىدى. «راست ــ دە، خەق ساڭا سۆيگۈ تەلىپى قويۇپ، ئوتۇڭدا كۆيۈپ پىشىۋاتسا، سەن ئۇنى يەنىلا ئاكا دېسەڭ قانداق بولىدۇ. ئۇ ھازىر «ئاكا»لىق سالاھىيىتىدىن ۋاز كەچكەنكەن، سەنمۇ بىر مەزگىل «سىڭىللىق»لىق سالاھىيىتىڭدىن ۋاز كېچىشىڭ كېرەك ــ دە!» نازاكەت شۇلارنى خىيال قىلىپ پىسكۈكىدە كۈلۈپ قويدى.

ــ بولىدۇ ئىسمايىلجان ئەپەندى. قېنى ئەمىسە گەپلىرىنى داۋاملاشتۇرسىلا، ــ دېدى نازاكەت شوخلۇق قىلىپ.

ــ بىز ئەتىيازغىچە قۇرۇق يەل ــ يېمىش سېتىۋېلىش ئىشلىرىمىزنى يەنە ئاۋۇالقىدەك داۋاملاشتۇرايلى، ــ دېدى ئىسمايىلجان پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ــ نازاكەت ئۇرۇمچىدىكى مەلۇم يېمەك ــ ئىچمەك شىركىتىنىڭ يۇرتىمىزغا مال سېتىۋېلىش ئۈچۈن كەلگەن ۋاكالەتچىسى بولۇۋېرسۇن، مۇھەممەت بىلەن ئىككىمىز ئۇنىڭغا مال تونۇشتۇرغۇچى بولايلى.

ــ بولىدى. ئەمدى مەن بۇنداق ئالدامچىلىق بىلەن مال سېتىۋېلىشقا قاتناشمايمەن، ــ دېدى نازاكەت قارشى چىقىپ، ــ

ئىلگىرى قولىمىزدا نەق پۇل يوق ئىدى. شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر بولغان. ھازىر قولىمىزدا نەق پۇل بار. يالغان گەپ قىلىپ يۈرگۈچە، ئوچۇق ـ ئاشكارا ئوتتۇرىغا چىقساق بولمامدۇ؟

مۇھەممەت ئىپادە بىلدۈرمەي ئىسمايىلجاننىڭ ئاغزىغا قارىدى.

ـــ ئوچۇق ـ ئاشكارا ئوتتۇرىغا چىقساقمۇ بولمۇيدۇ، ـــ دېدى ئىسمايىلجان مەقسىتىنى چۈشەندۈرۈپ، ـــ لېكىن ئۇرۇمچىدىكى بىرەر شىركەتنىڭ نامىنى سۈيىئىستېمال قىلساق مال مەنبەسىنى كۆپرەك ئۇقۇشالايمىز. ھازىر خەق بىرەر سودىنى قىلىپ پايدا ئالغىنىنى ئاڭلىسا، ھەممە ئادەمنىڭ شۇ سودىنى قىلىپ باققۇسى كېلىدۇ. بىز ئوچۇق ـ ئاشكارا ئوتتۇرىغا چىقساق، بىزنى دوراپ بۇ سودىنى قىلىدىغانلار كۆپلەپ چىقىدۇ ـ دە، مال مەنبەسىدىن قۇرۇق قالىمىز. ئۇرۇمچىدىكى بىرەر شىركەتنىڭ نامىنى سۈيىئىستېمال قىلساق، خەقنىڭ بۇ سودىنى قىلغۇسى كەلسىمۇ، ئۇرۇمچىدىكى سېتىش يوللىرىنى تاپالماسلىقىدىن ئەنسىرەپ توختاپ قالىدۇ ياكى قولىدىكى مالنى يەنىلا بىزگە سېتىپ بېرىدۇ، بىزمۇ قولىمىزدىكى نانىنى خەقە تارتقۇزۇپ قويمايمىز.

ـــ ئەمىسە، بۇنىڭدىن كېيىن «ئالدامچى، قويمىچى» دېگەندەك سۆزلەر بىلەن ماڭا چاقچاق قىلىپ چىشىمغا تەگمەيسىلەر جۇمۇ، ـــ دېدى نازاكەت قوشۇلغانلىقىنى بىلدۈرۈپ.

مەسلىھەت پىشقاندىن كېيىن، ئۇلار يۈرت تەۋەسىدىكى ئەڭ يىراق يېزا ـ بازارلارغىچە، ھەتتا قوشنا ناھىيەلەرگىچە بېرىپ مال ئۇقۇشتى، سېتىۋالدى. بۇ مالالارنى گاھى مۇھەممەت، گاھى ئىسمايىلجان ئۇرۇمچىگە ئۇدۇللۇق يۆتكەپ قولدىن چىقىرىپ، قايتىشىدا ئۇرۇمچىدىن ھاراق، شېكەر، ئاپېلسىن، بانان؛ داۋانچىڭ، توقسۇنلاردىن دادۇر، يەر ياڭقى (خاسىڭ) قاتارلىق مالالارنى يۈرتقا ئەكېلىپ سېتىپ، ئىشلىرىنى ئوبدانلا يۈرۈشتۇرۇۋالدى.

2

نازاكەت مۇھەممەتنىڭ يوشۇرۇن، ئىسمايىلجاننىڭ ئاشكارا تىكىلگەن ئاشقانە كۆزلىرىنى ھەر قېتىم بايقىغاندا قەلبىدە تۇغمەس زىددىيەتلىك خىياللار پەيدا بولاتتى. ئۇلار نازاكەتنىڭ نەزىرىدە ئىقتىدارلىق، غەيرەتلىك، ئاق كۆڭۈل، نۇقسانسىز يىگىتلەر ئىدى. لېكىن، ئۇ خالمۇراتنى ھەرگىزمۇ ئۇنتۇيالمايتتى. خالمۇرات ئېسىگە كېلىشى بىلەنلا تىپتىنچ قەلبى بوراندا قالغان كۆل سۈيىدەك داۋالغۇيتتى، ۋۇجۇدىنى سېغىنىش، ھىجران، ئازاب، باتناشتىن ئىبارەت بىر خىل زىددىيەتلىك تۇيغۇ چىرمىۋېلىپ، كۆڭۈل ئارامىنى بۇزاتتى، خالمۇرات ھەققىدىكى غەم ـ ئەندىشىلىرى يۇرىكىنى قۇرتتەك غاجايتتى. «خالمۇرات قانداق تۇرغاندۇ؟ غېرىبسىنغانمىدۇ؟ بۇرۇنقى شوخلۇق، بەكباشلىقلىرىنى تاشلىغانمىدۇ؟ ئۆگىنىشتە، تۇرمۇشتا قىينالغانمىدۇ؟ ئىسمايىلجان ئۇرۇمچىگە مال يۆتكىگەندە بىللە باراي دېسەم خالمۇراتنى ئىزدەپ، كۆرۈشمىكىم ئەپسىز بولىدۇ. مۇھەممەت مال يۆتكىگەندە بىللە باراي دېسەم، ئۇ ھەر خىل باھانە ـ سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ يولۇمنى توسۇپ قويدى. راست، مۇھەممەت ھازىر نېمە ئۈچۈن خالمۇراتنىڭ گېپىنى ئاز قىلىدىغاندۇ؟ گاھى بىر ۋاقىتلاردا خالمۇراتنىڭ گېپىنى چىقارساملا چىرايى شۇ زامانلا تۇتۇلۇپ قالىدۇ، بىر ئامالالارنى قىلىپ گەپنى باشقا ياققا بۇرىۋېتىدۇ. ئۇنىڭغا نېمە بولغاندۇ زادى. خالمۇرات بىلەن رەنجىشىپ قالغانمىدۇ يا، ياكى مۇھەممەتنىڭ كۈنداشلىقى تۇتۇپ قېلىۋاتامدىكىن؟ تۇۋا، نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىم ـ ھە؟ مۇھەممەت ئۇنچىۋالا ئىچى تار، شەخسىيەتچى ئادەملەردىن ئەمەس. ئۇ خالمۇرات بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمىزگە بۇرۇنلا توغرا قارىغان. راست، ئۇ ئۇرۇمچىگە بارسا خالمۇرات بىلەن ئىزدەشمەمدىغاندۇ؟ خالمۇرات دېگەن تاش

يۈرەكنىڭمۇ يا مۇھەممەتتىن ئەۋەتكەن، يا پوچتىدىن سالغان بىر پارچە خېتى يوق. خەپ خالمۇرات، تەتىل قىلىپمۇ كېلەرسەن... ئېپىنى تېپىپ مۇھەممەتتىن بىر سوراپ باقاي، بۇ ئىشنىڭ سەۋەبىنى مۇھەممەت چوقۇم بىلىدۇ. ئەجەب بىر ئىش - دە بۇ، ئىككىلىڭ خەت يېزىشقا ۋاقىت چىقمىغۇدەك خالمۇراتنىڭ دەرسلىرى شۇنچىۋالا ئېغىرمىدۇ؟ ياق - ياق، ۋاقتى ھەرقانچە قىس بولسىمۇ، ياخشى كۆرگەن كىشىسىگە ئىككى ئېغىز ئەھۋال سوراپ خەت يېزىشقا ۋاقتى چىقماي قالارمۇ؟ ياكى...»

تۇرلۇك زىددىيەتلىك پەرەزلەر، جاۋابسىز سوئاللار نازاكەتنى ئارام بەرمەي قىينايتتى، يۈرىكىنى قۇرتتەك غاجايتتى. ئۇنى بۇنداق ئازابلىق، تۇمانلىق ئوي - خىياللار خېلىلا ئىسكەنجىگە ئېلىۋالغانىدى. نازاكەت خالمۇراتنى ھەرقانچە ئويلىماسلىققا تىرىشقان بولسىمۇ، ئەمما ئەمدىلا ئوقۇپ تاماملىغان «ئىزدىنىش» رومانىدىكى ئەلانىڭ سۆيگۈ لىرىكىلىرى، رازىيەنىڭ مۇھەببەت ئازابلىرى ئۇنىڭ كۆڭۈل ئارامىنى تىنچسىزلاندۇرۇۋېتەتتى، يۈرىكىگە خالمۇراتنى ۋە خالمۇراتقا مۇناسىۋەتلىك گۈزەل ئەسلىمىلەرنى سۆرەپ ئەكىرەتتى، ۋۇجۇدىنى ئۆرتەۋاتقان سۆيگۈ گۈلخانلىرى ئۇنى كۆڭۈلسىز خىياللار دېڭىزىغا رەھىمسىزلەرچە ئېتىتىرەتتى، سۆرەيتتى. خالمۇرات ئاشۇ ئازاب دېڭىزىدا بەخرامان قولۇاق ھەيدەپ يۈرەتتى - يۇ، لېكىن نازاكەتنى تارتىپ چىقىرىۋالاي دېمەيتتى...

دوختۇرخانىدىن چىقىپ ئۆيدە كۆتۈنۈۋاتقان ھەسەلخان ئاچا ئىسمايىلجان بىلەن نازاكەتنىڭ تولىمۇ يېقىنلىشىپ كەتكەنلىكىدىن، ئۇلارنىڭ قانداقتۇر بىر ئىش ھەققىدە كۆسۈرلىشىپ، پات - پات بىر يەرلەرگە بېرىپ كېلىۋاتقانلىقىدىن خۇش بولۇپ كۆڭلى ئارامىغا چۈشۈپ قالغانىدى. «توي قىلماي تۇرۇپلا سىرتتا خالىغانچە چۆرگۈلەپ يۈرسە قانداق بولىدۇ، ئېپى - مەلە، قولۇم - قوشنىلار نېمىدەپ قالىدۇ. ھەر ئىككىسى بىزنىڭ رايىمىزغا بېقىلار، توي قىلىدىغان ۋاقتىنى ئۆزىمىز بېكىتىمىز دەپ تۇ-

رۇۋالمىغان بولسا، ھېلىغچە بېشىنى قوشۇپ بولغان بولاتتۇق. ئاچاممۇ ئوغلىنىڭ رايىغا بەك بېرىپ كەتتى. ئوغۇل تەرەپ جىم تۇرۇۋالسا مەندە نېمە چارە. كېيىنچە سىرتتا بولۇنغان ئۇششاق گەپلەرنى كۆتۈرۈپ كىرىپ قۇلىقىمنى ئاغرىتمىسا بولاتتىغۇ. يا بۇ بالىلارنىڭ ماڭغان ـ تۇرغىنىنى بىلگىلى بولمىغان...» ئانىـ ـنىڭ كۆڭلى يەنىلا ئەندىشىلىك ئىدى.

«ئىسمايىلجان ئاكام بىلەن سودا قىلىۋاتىمىز، بىزدىن ئەنسىرىمىسەڭلارمۇ بولىدۇ» دەپ قىسقىلا جاۋاب بېرەتتى نازاكەت ئانىسىنىڭ بۇ توغرۇلۇق سورىغان سوئالىغا.

ياقۇپ ئاكا نازاكەت بىلەن ئىسمايىلجاننىڭ تويىنى قىلىش مەسلىھەتىگە باشتا ئانچە قوشۇلۇپ كەتمىگەن بولسىمۇ، لېكىن كېيىنچە نازاكەت بىلەن ئىسمايىلجاننىڭ باشقىچە يېقىنچىلىق قىلىشىپ ئۆتۈۋاتقىنىنى كۆرۈپ، ئارتۇقچە گەپ قىلمىدى. «مەيلىلا، نازاكەت قىزىم ئۆزى خالىغان بولسا مەن ئارىلىشۇۋېلىپ يۈرمەي، ئىسمايىلجاننىڭ بىر ئۆيلەنگىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا باشقا نۇقسانى، يامان خۇيى ـ پەيلى يوق، ياخشى يىگىت. ناۋادا بۇ توي ئىشى سۇغا چىلاشسا ئۇرۇق ـ تۇغقاندارچىلىققىمۇ دەز كېتىدۇ. ئۇلارمۇ ھازىرغىچە بىزدىن ياردەمنى ئايمايى كەلدى. خۇدايىم ئاشۇ قىزىمنىڭ بەختىنى بېرەر، قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى ئوڭغا تارتار.»

ــ نازاكەت قىز بىلەن ئىسمايىلجاننىڭ قىلىۋاتقان سودا ئىشلىرىدىن خەۋەرلىرى بارمۇ؟ ــ سورىدى بىر كۈنى ھەسەلخان ئاچا ياقۇپ ئاكىدىن.

ــ خەۋىرىم بار، ــ دېدى ياقۇپ ئاكا.

نازاكەت كېسەلمەن ئانىسىنى بىھۇدە ئەندىشىگە سېلىپ يۈرمەي دەپ، قىلىۋاتقان ئىشلىرىدىن دادىسىنى تولۇق خەۋەردار قىلغانىدى ۋە ئىسمايىلجان، مۇھەممەتلەرنىڭ مەسلىھەتى بويىچە ئىدارىسىدىن ۋە خىزمەتداشلىرىدىن ئالغان قەرزلەرنى قايتۇرۇۋېلىشى ئۈچۈن، سودا قىلىپ تاپقان پايدىسىدىن يەتتە

مىڭ يۈەن پۇلنى دادىسىغا بەرگەنىدى. ياقۇپ ئاكا دەسلەپ بۇ پۇلغا گۇمانىي نەزەر بىلەن قارىدى. نازاكەتنىڭ سودا قىلىپ بۇنچىۋالا پۇل تېپىشىغا ئىشەنمىدى، ئەمما نازاكەتنىڭ قىلغان ئىشلىرىنىڭ تەپسىلاتىنى تولۇق ئاڭلىغاندىن كېيىن قىزىنىڭ ئەقلىدىن ۋە غەيرىتىدىن سۆيۈندى. قىزىنىڭ ئىسمايىلجان بىلەن توي قىلىش ئىشىغا ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن رازىلىق بەرگەن - بەرمىگەنلىكىنى سوراپ بىلىۋالغۇسى كەلدى - يۇ، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر ئاغزىنىڭ ئۇچىغا كەلگەن گەپنى يۇتۇۋەتكەنىدى.

— سىلىچە، ئاشۇنداق چوڭ ئىشلار ئاشۇ ئاغزىدىن ئوغۇز سۈتى كەتمىگەن بالىلارنىڭ قولىدىن كېلەرمۇ؟ — دېدى ھەسەلخان ئاچا ئىشەنچسىزلىك بىلەن.

— بالىلارغا ئىشەنسىلە، ھازىر جەمئىيەت تەرەققىي قىلىپ كەتتى. بازار دېگەن چوڭ - كىچىك، قېرى - ياش دەپ ئايرىمايدۇ. بىز بىر ئۆمۈر تىجارەتكە يېقىن يولىماي ئۆتۈپتىمىز. ئۇ بالىلار خالىغىنىچە بىر ئىش تەۋرىتىپ كۆرۈپ باقسۇن.

ھەسەلخان ئاچا لام - جىم دېمىدى.

ياقۇپ ئاكا قىزىنىڭ غەيرەت - جاسارىتىدىن، يىگىتلەردەك قورقۇمسىز، باتۇرلۇقىدىن، بازار ئىگىلىكىدىن ئىبارەت مۇشۇنداق قىزغىن رىقابەت دەۋرىگە ماسلاشقان روھىدىن رازى ئىدى، ئاغزىدىن چىقارمىسىمۇ، كۆڭلىدە سۆيۈنەتتى.

3

نازاكەت باشقۇرۇۋاتقان ئاپپلىسىن، بانان، دادۇر، يەر ياڭقى ۋە ھاراق، شېكەر... قاتارلىق مالىلارنى توپ ۋە پارچە تارقىتىش دۇ - كىنى ئوبدانلا يۈرۈشۈپ كەتكەنىدى. ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ، مۇ - ھەممەت بىلەن ئىسمايىلجان نۆۋەت ئالمىشىپ ئۇرۇمچىگە مال يۆتكەيدىغان ۋە مال كەلتۈرىدىغان، شەھەردە توپ ۋە پارچە تارقىتىش دۇكىنى ئېچىپ مال تارقىتىشقا نازاكەت مەسئۇل بولىدىغان

بولۇپ كېلىشكەنىدى. ئۇلارنىڭ ھازىر پۈتكۈل يۇرت تەۋەسىدىكى يېزا ـ بازارلاردا ۋە بىر قىسىم قوشنا ناھىيىلەردە خېلى كۆپ چۆپقەتلىرى بار ئىدى. ئۇلار ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بارالمىغان ساۋاقداشلىرىدىن بىرقانچىسىنى ئۆزلىرىگە يارەملەشتۇرۇۋالغا ـ نىدى. نازاكەت توپ ۋە پارچە تارقىتىش دۇكىنىنىڭ ھەلەكچىلە ـ كىدە تولىمۇ ئالدىراش ئۆتەتتى.

يېزا ـ بازارلارغا مال ئېزدەپ كەتكىلى ئۇچ ـ تۆت كۈن بولغان مۇھەممەت چۈشلۈك تاماققا يېقىن دۇكانغا نازاكەتنى ئىزدەپ كەلدى.

ـــ ھە، ئىشلىرىڭ قانداقراق؟ ـــ سورىدى نازاكەت مۇھەممەتنى كۆرۈپ، ـــ سالپىيىپلا قاپسەنغۇ؟

ـــ شۇنچە ئىزدەپ بىرەر ماشىنا كەلگۈدەكمۇ مال تاپالمىدىم، ـــ دېدى مۇھەممەت سالقىن ھالدا، ـــ ئۇچراتقان مىللارنىڭمۇ سۈپىتى بەك ناچار.

ـــ ياخشىلىرىنى تاللاپ ئېلىپ بولغاندىن كېيىن شۇنداق بولىدۇ ـ دە، ـــ دېدى نازاكەت كۈلۈپ، ـــ دېھقانلارنىڭ قولىدىمۇ مال تۇگەپتۇ. ئۇنداق بولسا، كۆڭلۈڭنى نېمىگە يېرىم قىلىسەن مۇھەممەت. كۇندە ھېيت بولۇۋەرمەيدۇ ـ دە، ھاۋا كۇندىن ـ كۇنگە ئىسسىپ كەتكىلى تۇردى. ئىسكىلاتتىكى مالىلارنى تېزرەك قولىمىزدىن چىقىرىۋەتمىسەك سېسىپ كېتىدۇ، ـــ نازاكەت قولىغا بىر ساپاق بانانىنى ئېلىپ مۇھەممەتكە كۆرسەتتى، ـــ قارا، قاربداپ كەتكىلى تۇردى.

ـــ ئىسمايىلجان ئەجەب كېچىكىپ كەتتىغۇ، ـــ دېدى مۇھەممەت سېۋەتتىكى بانانلارغا سىنچىلاپ قارىغاچ.

ـــ مەنمۇ شۇنى دەيمەن، بىرەر پېشكەللىك بولۇپ قالمىغاندۇ ـ ھە.

ـــ ئۇنداقمۇ بولماس، ئىسمايىلجان خېلىلا تەدبىرلىك. ھە راست، ـــ مۇھەممەت بىر ئىش ئېسىگە كەلگەندەك نازاكەتكە قارىدى، ـــ ئىسمايىلجان بىلەن ئالاقىلىشىپ خەۋەر

بېرىۋېتەيلى، يەنە ئاپىلسىن بىلەن باناڭ يوتكەپ يۈرمىسۇن.

ــ خەۋەر بېرىشۋەتكەن، ــ دېدى نازاكەت، ــ باشقا مال يوتكەپ كېلىدىغان بولغان.

ــ ئوندىق بولسا، شوڭا كېچىكىپتو ئەمىسە، ــ دېدى مۇھەممەت بىرئاز خاتىرجەم بولوپ، ــ ھازىر ئاپىلسىن بىلەن باناڭدىن قانچىلىك بار.

ــ ئاپىلسىندىن سەككىز يوز يەشىك، باناڭدىن ئوچ يوز ئەللىك يەشىك چىقار.

ــ مال خېلىلا كوپ ئىكەن، ــ دېدى مۇھەممەت ئويلانغان ھالدا، ــ مۇنداق قىلايلى، سەن ئەتىدىن باشلاپ بو مېۋىلەرنىڭ توپ ۋە پارچە سېتىلىش باھاسىنى بىر كويدىن ئەللىك پوڭغىچە چوشۇرۇپ سات، مەنمو ھەر كوڭى يېزا ـ بازارلارغا يوتكەپ ساتاي.

ــ ئەتىلا ناھايىتى چوشۇرۇۋەتسەك بىزدىن توپ مال سېتىۋالغان چوپقەتلىرىمىز نارازى بولوپ قالارمىكىن، ــ دېدى نازاكەت.

ــ ئولار ناۋادا نارازى بولوپ كېلىپ قالسا، ئولارنىڭ مۇشو ھەپتە ئىچىدە سېتىۋالغان مالىلىرىنىڭ ئاز ـ كوپلوكىگە قاراپ ئىككى ـ ئوچ يەشكىتىن مالنى بىكارغا بېرىۋەت. بو مالنىڭ ئامباردا بېسىلىپ قېلىپ سېسىپ كەتكىنىدىن ياخشىراق.

ــ شوندىق قىلماقتىن باشقىمو ئامال يوق، ــ دېدى نازاكەت كولوپ تورۇپ.

ــ قانداق، چوشلوك تاماققا تەكلىپ قىلايمو دېمەيسەنغو؟ ــ دېدى مۇھەممەت چاقچاق قىلىپ.

ــ مېنىڭ قورسىقىم ئاچمىدى، ــ دېدى نازاكەت شوخلوق بىلەن كولوپ، ــ تاماقنى ئوزوڭ يالغوز بېرىپ يەپ كەل.

ــ بارغانسېرى پىخسىق بولوپ كەتكىلى تورىدوڭغو، ــ دېدى مۇھەممەت، ــ بوپتو، يۈرە، مەن مېھمان قىلسامو قىلاي، ئېيتە، نېمە تاماق يېگوڭ بار.

— تۇزۇت قىلمىدىم ئەمىسە، — دېدى نازاكەت پىسكۈككىدە كۈلۈپ، — داپەنجى[1] يەيلى.

— قىزلار ئەجەب ئامراق كېلىشىلەر - ھە، بۇ ئاچچىق تاماققا.

— گېپىڭدىن قارىغاندا، باشقا قىزلارنىمۇ خېلى مېھمان قىلىپ تۇرىدىكەنسەن - ھە؟!

مۇھەممەت گەپ قىلماي كۈلۈپ قويدى.

ئۇلار مەخسۇس توخۇ گۆشى قوردىقى ئېتىدىغان ئاشخانىنىڭ ئايرىمخانىسىغا كىرىپ ئولتۇرۇشتى.

— ئىسمايىلجان كەلسە، باشقا ئىشلارنى قويۇپ، باغ ھۆددىگە ئالىدىغان ئىشلارغا چاپمىساق بولمايدۇ، — دېدى مۇھەممەت چاي ئوتلاۋېتىپ.

— شۇنداق قىلايلى. خالمۇرات، گۈلىستانلار تەتىل قىلىپ كەلگەندە، ئۆزىمىز ھۆددىگە ئالغان ئاشۇ باغلاردا راسا بىر ئوينىتىپ مېھمان قىلىۋالرمىز.

نازاكەت خالمۇراتنىڭ ئىسمى چىقىشى بىلەن مۇھەممەتنىڭ چىرايىدىكى كۈلكە يوقىلىپ، بىر قىسما بولۇپ قالغانلىقىنى پەقەتلا سەزمىدى. مۇھەممەت قىزنىڭ گېپىگە ھېچقانداق ئىنكاس قايتۇرمىدى. ئۇ چوڭقۇر خىيالغا كەتكەنىدى. ئەلۋەتتە، خالمۇراتنىڭ گېپى چىقىسلا كەيپى ئۇچىدىغان بۇ خىل ئالامەت مۇھەممەتنىڭ چىرايىدا بۇگۈنلا كۆرۈلۈۋاتقىنى يوق. ئۇ ئۆتكەن يىلى كەچ كۈزدە تۇنجى قېتىم ئۇرۇمچىگە بېرىپ، خالمۇرات بىلەن نازاكەت ۋە مېھرىنىڭ توغرۇلۇق سۆزلەشكەندىن كېيىنلا، ۋۇجۇدىنى بىر خىل كىشى بىلىپ بولماس ئاچچىق قاپلىۋالغانىدى. مۇھەممەت ھازىر خالمۇراتنىڭ پارىڭىنى قىلىش ئەمەس، خالمۇرات ئېسىگە كېلىپ قالسىمۇ جۇدۇنى تۇتۇپ قالاتتى. ئۇ يۇرتقا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن نازاكەت ۋە

---

[1] داپەنجى — چوڭ تەخسىلىك توخۇ قوردىقى.

باشقىلارنىڭ خالمۇرات توغرۇلۇق سورىغان بارلىق سوئاللىرىغا بىر ئېغىزلا جاۋاب بېرىپ كۆپايىلەنگەنىدى. مۇھەممەت كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئۇرۇمچىگە قىلغان سەپەرلىرىدە خالمۇراتنى ئاساسەن ئىزدىمىدى، ئۇچرىشىپ قالسىمۇ تۇزۇك مۇڭداشمىدى. ۋاپاسىز، پۇلپەرەس، شەخسىيەتچى، قۇرۇق سۆلەت، شەھۋانىي خالمۇراتنى ئۇ نەزىرىدىن ساقىت قىلىۋەتكەنىدى. مۇھەممەت شۇنىڭدىن كېيىن نازاكەتنىڭ روھىي ھالىتىنىمۇ يوشۇرۇن كۆزىتىپ يۈردى، قىزنىڭ تۇرۇپ ـ تۇرۇپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىشلىرىنى، ئۇزاقتىن ـ ئۇزاققا خىيال سۈرۈپ كېتىشلىرىنى كۆرگەنىدە، ھېس قىلغاندا ئازابلاندى، ھەسرەتلەندى. مۇھەممەتنىڭ ۋۇجۇدىدا خالمۇراتقا بولغان نەپرىتى، ئاداۋىتى كۈنسايىن كۆكلەپ تۇردى. ئۇ خالمۇراتنى ھەرگىزمۇ كەچۈرۈۋېتەلمەيتتى. مۇھەممەتنىڭ مەنتىقىسى بويىچە ئېيتقاندا، سۆيگۈگە ساداقەتسىزلىك قىلىش كەچۈرگۈسىز ئېغىر گۇناھ ھېسابلىناتتى.

ـــ ئۇنۇڭ ئىچىڭگە چۈشۈپ كەتتىغۇ، گەپ قىلمامسەن؟ ـــ دېدى نازاكەت ئۇندىمەي تۇرغان مۇھەممەتنى نوقۇپ.

ـــ بولىدۇ، شۇنداق قىلايلى، ـــ دېدى مۇھەممەت كۆڭلىدىكىنى سەزدۈرمەسلىككە تىرىشىپ. ئۇلار بىرھازا جىمىپ قېلىشتى.

ـــ يېقىندىن بېرى خالمۇرات بىلەن ئالاقىلىشىپ تۇرۇۋاتامسەن؟

گەرچە نازاكەت بۇ سوئالنى پەرۋاسىز ھالەتتە چاندۇرمىغاندەك سورىغان بولسىمۇ، لېكىن مۇھەممەت قىزنىڭ مەقسىتىنى دەرھاللا بىلىۋالدى. ئۇ نازاكەتكە يالت قىلىپ قارىدى ـ دە، قىزنىڭ ئويچان كۆزلىرىدىكى ھەسرەت ـ مۇڭنى ئېنىق كۆردى، نېمە ئۈچۈندۇر قىزغا تۇزلا جاۋاب بەرمەي، سوئالغا سوئال ئارقىلىق جاۋاب قايتۇردى.

ـــ سەنچۇ؟

ـــ مەنمۇ... مەن... ـــ نازاكەت تۇيۇقسىز سورالغان بۇ

سوئالغا جاۋاب بېرىشتىن ئوڭايسىزلاندى. ئۇ بىرنەچچە دەقىقە تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، شەلپەردەك قىزارغىنىچە ئاستا جاۋاب بەردى، ــ ماڭمۇ خالمۇرات بىلەن ئالاقە قىلىشمىغىلى بىرەر ئايچە بولدى.

ــ بىرەر ئايچە ئەمەس، ئۇنىڭدىنمۇ كۆپرەك بولغاندۇ ھەرقاچان، ــ دېدى مۇھەممەت نازاكەتنىڭ يەنىلا خالمۇراتنىڭ تەرىپىنى ئېلىپ يالغان سۆزلەۋاتقانلىقىنى بىلىپ.

ــ بۇنى سەن قانداق بىلدىڭ؟ ــ دېدى قىز ئەمدى يوشۇرۇشنىڭ ئورنى قالمىغانلىقىنى سېزىپ، مۇھەممەتنىڭ پەرىزىنى تەستىقلىغان قىياپەتتە.

مۇھەممەت نازاكەتنىڭ مۇڭلۇق كۆزلىرىگە قاراپ بىردىنلا ئىچى ئاغرىپ قالدى ـ دە، ئۇنى ئوڭايسىز ھالەتتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن گەپنى چاقچاققا بۇرىدى.

ــ ئوھۇ، ماۋۇ ئىشنى، قارىسىغىلا سۆزلەپ قويسام گېپىم راست چىقىپ قالدىغۇ. خالمۇرات بىلەن خېلى ۋاقىتلاردىن بۇيان ئالاقە قىلىشمىغىنىڭنى مەن نەدىن بىلەي. راستىنى ئېيتسام، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمىگىلى ماڭمۇ خېلى زامانلار بولۇپ قالدى، ئۇرۇمچىگە بارسام ئالدىراشلا ياندىم، بىر قېتىم ئىزدەپ بېرىپ تاپالمىدىم.

مۇھەممەت بۇ سۆزلەرنى زورغا كۈلۈپ تۇرۇپ، قانداق چوڭ غەيرەت بىلەن ئېيتىۋاتقانلىقىنى بىر ئۆزىلا بىلەتتى. ئۇ خالمۇراتنىڭ ئالا كۆڭۈللۈكى، ساداقەتسىزلىكى، ۋاپاسىزلىقىنى مۇنۇ ھېچنېمىدىن خەۋىرى يوق، تېخىچىلا خالمۇرات ئۈچۈن كۆيۈپ، كۆنۈتۈن ئۇنى خىيال قىلىپ يۇرۇۋاتقان ساددا، ئاق كۆڭۈل قىزغا ئازراق پۇرىتىپ قويۇشنى، بېشارەت بېرىپ قويۇشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

ــ ھەرقاچان خالمۇراتمۇ ھىجران ئۇزاق بولسا مۇھەببەت كۈچىيىدۇ، دەپ يۈرگەندۇ بەلكىم، ــ دېدى مۇھەممەت گەپ كوچىلاپ.

ـــ قويه بۇنداق تەتۇر گەپنى، ـــ دېدى نازاكەت ئاچچىق كۆلۈمسىرەپ، ـــ سەندىن نېمىسىنى يوشۇراي مۇھەممەت، ئۇنىڭغا سەككىز ـ ئون پارچىدەك خەت سالغاندىمەن، بىرسىگىمۇ جاۋاب كەلمىدى، خەت يازسا تەگمەي قالمايتتى.

ـــ خالمۇرات نېمە سەۋەبتىن شۇنداق قىلىدىغاندۇ؟

مۇھەممەتنىڭ بۇ سوئالىغا نازاكەت ھېچقانداق ئىنكاس قايتۇرمىدى، شۇ تۇرقىدا ئۇ پۈتكۈل ۋۇجۇدى بىلەن مۇشۇ سوئالغا جاۋاب ئىزدەۋاتقاندەك قىلاتتى. مۇھەممەت نازاكەتنىڭ يۈرىكىگە قول سېلىپ باقماقچى بولدى.

ـــ دەرسى بەك ئېغىر، ئىشلىرى ئالدىراش بولسا، خەت يېزىشقا ۋاقىت چىقىرالمايۋاتامدۇ يا؟

بۇ سەۋەب بولالمايتتى، بۇ تەرىپىنى نازاكەتمۇ ئويلىغان، لېكىن ئۇنداق بولۇشىغا قەتئىي ئىشەنمىگەنىدى. شۇڭلاشقا، ھازىر چىرايىدا بۇ پەرەزنى تەستىقلايدىغان قىلچىلىك ئالامەت ئەكس ئەتمىدى.

ـــ ياكى، ـــ دېدى مۇھەممەت دېمەكچى بولغان پەرىزىنىڭ ۋەزنىنى ئۆلچەۋاتقاندەك بىرئاز تۇرۇۋېلىپ، ـــ سېنى تاشلاپ باشقا قىزلار بىلەن يۈرۈۋالغانمىدۇ يا؟

مۇھەممەتنىڭ قەستەن ئېيتقان بۇ سۆزلىرى نازاكەتكە چاقماق تېزلىكىدە تەسىر قىلدى، چىرايىغا يالىلدە قىزىللىق يۈگۈردى، لەۋلىرى سېزىلەرلىك دەرىجىدە تىترىدى، ئۇ مۇھەممەتنىڭ كۆزلىرىگە يالت قىلىپ بىرنى قارىدى ـ دە، زورمۇزور مۇڭلۇق كۈلدى.

ـــ ئەجەبمۇ بىر گەپ قىلىدىغۇ مۇھەممەت، خۇددى خالمۇراتنى چۈشەنمەيدىغان ئادەمدەك، چاقچاق قىلىپ مېنى تېرىكتۈرمەن دەۋاتىسەنغۇ ئاخىر. خالمۇرات ئۇنداق ئالا كۆڭۈللەردىن ئەمەس.

قىزنىڭ بۇ جاۋابى مۇھەممەتنى ئوسال ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويدى، ئۆزىنى قەستەن يوق يەردىن گەپ تېپىپ، ئۇلارنىڭ

ئوتتۇرىسىغا سوغۇقچىلىق سالماقچى بولغاندەك ھېس قىلىپ ئۇڭايسىزلاندى. قىزنىڭ كۆزلىرى ئۇنى يالغان سۆزلەۋاتىسەن دەپ ئەيىبلەۋاتاتتى. شۇ دەقىقىدە ئۇ شۇنچە ياخشى قىزنىڭ قەدرىگە يەتمىگەن خالمۇراتنى كۆڭلىدە قايتىدىن ئەيىبلىدى، ھەتتا تىللىدى، ئاشۇ ئالا كۆڭۈل، مەمەدان يىگىتكە تاغدەك ئىشىنىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن نازاكەتنىمۇ ئەيىبلىدى.

— ناۋادا بىرەر قىز ساۋاقدىشىغا كۆڭلى چۈشۈپ قالغان بولسا، سېنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويدىمىكىن دەيمىنا؟

— بولدىلا مۇھەممەت، ئادەمنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىدىغان گەپلەرنى قىلىشمايلى، — دېدى نازاكەت بىزار بولغانلىقىنى ئىپادىلەپ، — مەن خالمۇراتنى ياخشى چۈشىنىمەن. سەن بۈگۈن ئەجەب جۆيلۈگەندەكلا گەپ قىلىسەنغۇ؟

— چاقچاق قىلىپ قويدۇم، رەنجىپ قالمىغانسەن؟

— رەنجىپ نېمە كەپتۇ، — دېدى نازاكەت چىرايلىق لەۋلىرىنى پۈرۈشتۈرۈپ، — مەن خاپىلىقتىن ئون يىل بۇرۇن تۇغۇلغان.

— شۇ ئەمەسمۇ، بۇمۇ بىر ھېسابتا خاپا بولۇپ كەتكۈدەك گەپلەرمۇ ئەمەس. بىراق، — دېدى مۇھەممەت نازاكەتنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ، — بىر ئادەمگە زىيادە ئىشىنىپ كېتىشمۇ ياخشى ئەمەس. چۈنكى، ئادەم ئەڭ يېقىن ئۆتىدىغان كىشىگە زىيادە ئىشىنىپ كەتسە، قارشى تەرەپنىڭ ئەيىبىنى، ناچار خۇيـ پەيلىنى كۆرەلمەي قالىدۇ. ئېيتە نازاكەت، ناۋادا خالمۇرات مېنىڭ پەرەز قىلغىنىمدەك باشقا بىر قىز بىلەن يۈرۈۋالغان بولسا سەن قانداق قىلىسەن؟

— سېنىڭچە، قانداق قىلسام بولار؟

— مەن نەدىن بىلەي.

— ئۇنداقتا ئاڭلاپ تۇر، مەن ساڭا ئاتاقلىق شائىر تېيىپجان ئېلىيوفنىڭ ئىككى مىسرا شېئىرىنى ئېيتىپ بېرەي. بۇ مېنىڭ ساڭا بەرگەن جاۋابىم بولۇپ قالسۇن، — نازاكەت شۇنداق دېدى ـ

ده، گېلىنى قىرىۋېتىپ شېئىرنى ئېيتتى:

«سەن سۆيمىسەك ھېچ گەپ ئەمەس،
ئەل سۆيمىسە ھالىم خاراب...»

ـــ بۇ شېئىرنى مەنمۇ بىلىمەن.

ـــ ئۇنداق بولسا ئاڭلاپ قوي، ـــ دېدى نازاكەت كۈلۈپ تۇرۇپ، ـــ ناۋادا خالمۇرات راستلا بىرەر قىزنى ياخشى كۆرۈپ قالغان بولسا، مەن ئۇلارغا بەخت تىلەيمەن. پەقەت خالمۇرات ھاياتىنى ئازاب، پۇشايمان ئىچىدە ئەمەس، بەخت ـ خۇشاللىق ئىلكىدە ئۆتكۈزەلىسىلا بولدى. قانداق، گېپىم توغرىمۇ؟

ـــ ھىم، ھەرقانداق گەپنى ئاغزىدا دېمەك ئاسان، لېكىن ھەقىقەتەن بېشىغا كەلگەندە بۇنداق گەپ ـ سۆزلەر ئادەمنىڭ ئېسىگە كەلمەي قالىدۇ. چۈنكى، مۇھەببەت دېگەن شەخسىيەتچىلىكنى تەلەپ قىلىدىغان نەرسە ـ دە!

مۇھەممەتنىڭ بۇ سۆزلىرى نازاكەتنى ئەمدى راستلا ئويغا سالغانىدى.

ـــ توۋا، بۇگۈن بىر تالاي غەلىتە گەپلەرنى قىلىپ كەتتىڭغۇ مۇھەممەت، ـــ دېدى ئۇ ئەجەبلەنگەن ھالدا، ـــ سورىغان سوئاللىرىڭمۇ بىر ـ بىرىدىن غەلىتە.

مۇھەممەت ئەمدى قىزغا ئارتۇق گەپ قىلىشنىڭ ھاجىتى قالمىغانلىقىنى، خالمۇراتنىڭ ئىشلىرىنى دېيىشنىڭ ھازىر پەيتى ئەمەسلىكىنى چۈشىنىپ يەتكەنىدى. شۇڭلاشقا ئۇ:

ـــ بولدى، بۇ سوئاللارنى ئارتۇقچە مۇلاھىزە قىلىپ بېشىڭنى ئاغرىتىۋالما يەنە. سېنى نېمە دەيدىكىن دەپ شۇنداقلا سوراپ قويدۇم، ـــ دەپلا گەپنى يېغىشتۇردى.

ئۇلار تاماققا ئىشتىھاسىزلا چوكا سېلىشتى.

ئون بەشىنچى باب

دوستلار ۋە رەقىبلەر

1

ئەتىياز كىرىشى بىلەنلا نازاكەت، مۇھەممەت، ئىسمايىلجانلارنىڭ باغ ھوۋدىگە ئېلىش ئىشلىرى باشلىنىپ كەتكەنىدى. ئۆرۈك نوتىلىرى قوماچ بولغاندىن تارتىپ، چېچەكلەپ قويۇ مايىسىمەك غورا بولغۇچە ئارىلىقتا ئۇلار بىر كۈنمۇ ھازدۇق ئالماي پۈتكۈل يۇرت تەۋەسىدىكى كۆلىمى چوڭ، ئىقتىسادىي ئۇنۇمى ياخشى باغلارنى ئۇقۇشۇپ، كوللېكتىپ ۋە شەخسىي ئىگىدارچىلىقىدىكى بەش مىڭ مودىن كۆپرەك كۆلەمدىكى باغنى بەش يىلدىن ئون يىلغىچە ھوۋدىگە ئېلىش توختامى ئىمزالاپ بولدى، باغنىڭ ئارىلىقىدىكى بوش يەرلەرگە ئەمگەك كۈچى يالاپ زىرائەت تېرىدى. مانا ھازىر باغدىكى ئۆرۈكلەرنىڭ ئالدى سارغىيىپ يوپۇرماقلار ئارىسىدىن ماراشقا باشلىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ سېپىگە قوشۇلغان ساۋاقداش، دوستلىرى بىلەن ئۆچ گۇرۇپپىغا بۆلۈنگەن بولۇپ، مۇھەممەت بىلەن ئىسمايىلجان يىراق ـ چەت جايلاردىن ھوۋدىگە ئالغان باغلارغا، نازاكەت شەھەر ئەتراپىدىكى باغلارغا پىشقان ئۆرۈكلەرنى ئىسلاپ قۇرۇتىدىغان ئوچاق سالغىلى چىقىپ كەتكەنىدى.

بۈگۈن چۈشكە يېقىن نازاكەتلەر ئىشلەۋاتقان باغقا ئاۋۇال مۇھەممەت، ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا ئىسمايىلجان يېتىپ كەلدى. ئىسمايىلجان باغقا كىرىپلا گۈلە قۇرۇتۇش ئۈچۈن سېلىپ قويغان

بورىنىڭ ئۇستىدە مۇھەممەت بىلەن نازاكەتنىڭ قىزغىن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ بىردىنلا قاپىقى تۇرۇلۇپ قالدى. قەلبىنىڭ بىر يېرلىرىدە پەيدا بولغان كۆنداشلىق ئوتلىرى ئۇچقۇنلىدى. ئىسمايىلجان نازاكەتنىڭ ئۇرۇمچىدىكى قايىسىبىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان، كەلگۈسىدە توي قىلىشقا پۇتۇشكەن يىگىتىدىن خېلىلا خاتىرجەم ئىدى. چۈنكى، ئىسمايىلجان ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ئۇ يىگىتنىڭ نازاكەتكە بولغان سۆيگۈسىگە ۋاپا قىلىپ كېتىشىگە، ئۇلارنىڭ كەلگۈسىدىكى نىكاھ ئىشلىرىنىڭ رويابقا چىقىشىغا ئىشەنمەيتتى. نازاكەتكە بەش يىل ساقلاش كەتمەيدۇ، ئىككى - ئۈچ يىل ئىچىدىلا نازاكەت چوقۇم مېنىڭ بولىدۇ دەپ چوڭ ئۇمىد كۈتەتتى. بىراق، يېقىندىن بېرى نازاكەت بىلەن مۇھەممەتنىڭ ئالاھىدە يېقىنچىلىقى، مۇھەممەتنىڭ ھە دېگەندە نازاكەتكە خۇشامەت قىلىپ چۆرىسىدىن نېرى كېتەلمەسلىكى، ئۇلارنىڭ تۇگمەس پاراڭلىرى ئۇنى بىرئاز ئەندىشىگە سېلىپ قويدى.

مۇھەممەت بىلەن قىزغىن پاراڭلىشىۋاتقان نازاكەت ئىسمايىلجاننى كۆرۈپلا قىلىشىۋاتقان پاراڭىنى توختاتتى - دە، چاقچاق قىلدى:

— بۇگۈن ئىككىڭلارغا نېمە بولدى، ئۆزۈڭلىنىڭ ئىشىڭلارنى قىلماي، خۇددى مۇسابقىگە چۈشكەندەك بىرسىڭلارنىڭ كەينىدىن بىرسىڭلار پەيدا بولۇپ قالدىڭلارغۇ؟

ئىسمايىلجاننىڭ ۋۇجۇدى ئاچچىق بىر تۇيغۇدىن يەڭگىل تىترىدى، نازاكەتنىڭ مەقسەتسىزلا «خۇددى مۇسابىقىگە چۈشكەندەكلا...» دېگەن سۆزلىرى يۈرىكىگە نەشتەردەك سانجىلدى. «نازاكەت مۇھەممەتنىڭ مەقسىتىنى ئاشكارىلاپ قويدى. مۇھەممەت چوقۇم ئۇنىڭ كەينىگە كىرىۋاپتۇ. بولمىسا، نېمىشقا ئىككىڭلار مۇسابىقىگە چۈشتۈڭلار دەيدۇ؟ مۇھەممەتنى ئاق كۆڭۈل، ۋىجدانلىق، ياخشى يىگىت دەپ ئىشەنگەنىدىم، چىن

قەلبىمدىن دوست بولغانىدىم. مېنىڭ قاچامدىكى ئاشقا كۆز سالغىنىنى قارىمامدىغان بۇ ئىنسابسىزنىڭ. دوستلۇق ئەقىدىمگە جاۋاب قايتۇرغىنى شۇ بولدىمۇ ئەمدى ئۇنىڭ...»

— چىرايىڭ بىر قىسمىلا بولۇپ كېتىپتۇغۇ، — دېدى نازاكەت ئىسمايىلجانغا قاراپ، — مىجەزىڭ يوقمۇ يا؟

— ياقەي، — دېدى ئىسمايىلجان چىرايىغا زورغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ، ئۆڭايسىز ئەھۋالدىن قۇتۇلۇشقا تىرىشىپ، — ئويلاپ باقسام، ئۆرۈكلەرنىڭ ھەممىسىنى ئىسلاپ گۈلە قۇرۇتۇۋەتسەك ياخشى بولمىغۇدەك، بىر قىسىم ئۆرۈكلەرنى قارا گۈلە قىلىپ قۇرۇتۇپ، گۈلە خورمىسى ياسايلىمىكىن دېگەن ئوي كاللامغا كېلىپ قالدى. شۇڭا، ساڭا مۇشۇ گەپنى دەپ قويماي دەپ كېلىشىم.

ئىسمايىلجاننىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ نازاكەت قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— توۋا، ئىككىڭلار مەسلىھەت قىلىشۇالمىغان بولغىيدىڭلار، — دېدى ئۇ مۇھەممەت بىلەن ئىسمايىلجانغا قاراپ، — مۇھەممەتمۇ ھازىر شۇ گەپنى قىلىپ تۇراتتى.

— ئويلاپ باقسام، سۈپەتلىك، ياخشى قۇرۇتالىساق قارا گۈلىنىڭ باھاسى ئىسلىغان گۈلىنىڭكىدىن يۇقىرى ھەم بازىرى ئىتتىك بولىدىكەن. شۇڭا، نازاكەتنىڭ قېشىغا كېلىپ شۇ مەسلىھەتنى قىلىشىپ تۇرغان، — دېدى مۇھەممەت ئويلىغانلىرىنىڭ ئىسمايىلجاننىڭ ئويلىغانلىرى بىلەن بىر يەردىن چىققانلىقىدىن خۇش بولۇپ.

ئىسمايىلجان بىھۇدە گۇمانخورلۇق قىلغانلىقىدىن خىجىل بولدى ـ يۇ، لېكىن كۆڭلىنىڭ بىر يەرلىرىدە مۇھەممەتكە بولغان ئاداۋەتنى يەنىلا پەسەيمىدى.

— قانداق، سەن تەرەپتىكى باغلارنىڭ ئىشى قانداقراق كېتىۋاتىدۇ؟

ئىسمايىلجان مۇھەممەتتىن بۇ سوئالنى سوراش ئارقىلىق،

ناۋادا مۇھەممەت ئىشلىرىنى چالا - بۇلا تاشلاپ قويۇپ نازاكەتنىڭ قېشىغا كەلگەن بولسا، ئۇنى بىرئاز ئەيىبلەش ئارقىلىق ئاچچىقىنى چىقىرىۋېلىشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى.

— خاتىرجەم بول، — دېدى مۇھەممەت، — باغلارنىڭ ھەممىسىگە ئۆزۈڭ ئىسلايدىغان ئوچاقلارنى سېلىپ بولدۇم. بورا، يالتىراقلارنمۇ تەييارلاپ بولدۇم.

— يالتىراقنى نېمىگە ئېشلىتىسەن؟ — دېدى ئىسمايىلجان قاپىقىنى سەل تۈرۈپ، — يالتىراقنىڭ ئۈستىدە گۈلە قۇرۇتساق ئاستى تەرەپتىن ھاۋا ئۆتۈشمەي ئۆزۈڭ سېسىپ كېتىدۇ جۇمۇ.

— يالتىراقتا گۈلە قۇرۇتمايمەن، — دېدى مۇھەممەت چۈشەندۈرۈپ، — ناۋادا يامغۇر - يېشىن بولۇپ قالسا، قۇرۇتقان گۈلنىڭ ئۈستىگە يېپىپ، يامغۇردىن مۇداپىيە كۆرۈش ئۈچۈن ئالدىم.

مۇھەممەتنىڭ ئەتراپلىق پىلانىغا ئىسمايىلجان قايىل بولدى، كۆڭلىدىكى يوشۇرۇن ئاداۋەت غايىب بولدى، مۇھەممەتكە دوستلۇق كۆزلىرى بىلەن مېھرىلىك قارىدى.

— ئىشلىرىمىزنىغۇ پىلانىمىز بويىچە خېلى يۇرۇشتۇرۇۋاتىمىز، بىراق ئىككىلار بىر ئىشنى ئېسىڭلاردىن چىقىرىپ قويۇۋاتامسىلەر - قانداق؟ — دېدى نازاكەت ئىككى يىگىتنىڭ چىرايىغا سىناش نەزىرى بىلەن قاراپ.

— قايسى ئىشنى دەيسەن؟ — دېدى ئۇلار تەڭلا.

— زاۋۇت قۇرۇش ئىشىنى دەيمەن، — دېدى نازاكەت.

— تېخى بالدۇرغۇ ئۇ ئىشلارغا، — دېدى ئىسمايىلجان.

— بالدۇرلىقىغۇ بالدۇر، — دېدى نازاكەت ئىسمايىلجانىنىڭ بىپەرۋالىقىدىن نازارى بولغان ھالدا، — مېنىڭچە، زاۋۇت قۇرۇش دېگەن باغ ھوۋدىگە ئالغاندەك ئۇنچە ئاسان بولمىسا كېرەك. ھازىردىن باشلاپ مۇۋاپىق ئورۇندىن زاۋۇت قۇرىدىغان يەر ئىزدەپ يولىنى ماڭغاچ تۇرمىساق بولماس. سەنمۇ بىلىسەن، ھازىر يەر بەك قىس بولۇپ كەتتى. ئاددىيسى، ئۆي سېلىش ئۈچۈن ئۇچ -

تۆت پۇك يەر ھەل قىلىشقىمۇ خېلى يول مېڭىشقا توغرا كېلىدۇ. زاۋۇت قۇرۇشقا كېتىدىغان ئون - ئون بەش مو يەر ئۇچۇن قانچىلىك يول ماڭىمىز، كىملەرگە دوكلات سۇنۇپ، كىملەرگە يالۋۇرىمىز، بۇمۇ بىر ئىش. بۇ ئىشلارغا ھازىردىن باشلاپ باش قاتۇرمىساق، بىرەر كىم يول مېڭىپ بەرمەس ھەرقاچان.

— راست، بۇمۇ باش قاتۇرۇشقا تېگىشلىك مەسىلە ئىكەن، — دېدى مۇھەممەت ئويلانغان ھالدا، — بۇ ئىش توغرۇلۇق مەسلىھەتمىمزنى پىشۇرۇۋالايلىمكىن.

— شەھەر ئىچىدىن يەر ھەل قىلماق بەك تەس ھەم قىممەت، — دېدى ئىسمايىلجان، — ئۇنداقتا شەھەر ئەتراپىدىكى بىرقانچە يېزىلار بىلەن ئالاقىلىشىپ باقمايلىمۇ؟

— مەيلى، — دېدى نازاكەت، — تۇنۇگۇن مۇشۇ يېزىنىڭ باشلىقى خىزمەت تەكشۇرگەچ كەپتىكەن، كۆرۈشۈپ قالدۇق. بىر قىسىم پىلانلىرىمىزنى دېگەنىدىم. خېلى قىزىقىپ قالدى. «مەن ھەل قىلىپ بېرىدىغان ئىشلار بولسا قولۇمدىن كېلىشىچە ياردەملىشىمەن» دەيدۇ...

— ياخشى گەپكەنغۇ بۇ، — دېدى مۇھەممەت خۇش بولۇپ، — بۇ يېزىنىڭ يەرلىرى كۆپ. سەن دوكلاتتىن بىرنى يېزىپ، ئاشۇ يېزا باشلىقى بىلەن سۆزلىشىپ باقمامسەن ئەمىسە.

— بۇ ئىشنى نازاكەتكە تاپشۇرۇپ قويماي، ئۆزىمىز قىلايلى، — دېدى ئىسمايىلجان مۇھەممەتنىڭ تەكلىپىگە قوشۇلماي، — ئەر كىشى بىلەن قىلىدىغان ئىشنى ئەر كىشى قىلىش كېرەك. نازاكەت بىر قىز بالا تۇرسا.

— نېمە، سەن قىز بالىنىڭ قولىدىن ئىش كەلمەيدۇ دەپ مېنى كەمسىتىۋاتامسەن، — دېدى نازاكەت نارازى بولغان ھالدا.

— ياق، ئۇنداق ئەمەس، — دېدى ئىسمايىلجان ئۆزىنى ئاقلاپ، — لېكىن بۇ ئىش سەن ئويلىغاندەك ئۇنچىۋالا ئاددىيمۇ ئەمەس. ئەڭ ياخشىسى...

— بولدى، ئاۋۇال مەن سۆزلىشىپ باقاي، ناۋادا

قاملاشتۇرالمىسام، سىلەردەك كاتتا ئىككى ئەركەك بولغاندىكىن ئۆزۈڭلار ھەل قىلارسىلەر.

ئىسمايىلجاننىڭ ياخشى كۆڭلى بىلەن ئېيتقان سۆزلىرى نازاكەتنىڭ غۇرۇرىغا تەگكەنىدى. شۇڭا، ئۇ ئۆزىنى كۆرسەتمىشكە ئالدىراپ جاھىللىق قىلىۋاتاتتى. خەقكە يالۋۇرۇشنىڭ، خەقنىڭ كۆزىگە قاراپ ئىش ھەل قىلىشنىڭ تەمىنى ئازدۇر - كۆپتۇر تېتىغان ئىسمايىلجان نازاكەتنىڭ ئەلپازىغا قاراپ نائىلاج يول قويدى، شۇنداقتىمۇ بىر قىز بالىنى بىر ئەر كىشىنىڭ ئالدىغا ئەۋەتىپ قويۇشقا ئۇنىڭ يىگىتلىك غۇرۇرى چىدىمايۋاتاتتى.

— ھەرھالدا ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىش قىلارسەن، — دېدى ئۇ نازاكەتكە، — يېزا باشلىقى ئېنىق پوزىتسىيە بىلدۈرمەي تۇرۇۋالسا، بەك يالۋۇرۇپ كەتمىگىن.

نازاكەت ئۇندىمىدى. مۇھەممەت نېمىندۇر خىيال قىلىپ ئولتۇراتتى. ئىسمايىلجاننىڭ كەيپى سوغۇق ئىدى.

— قوپۇڭلا مۇھەممەت ئاداش، بىزمۇ ئۆزىمىزنىڭ ئىشلىرىمىزنى قىلغاچ تۇرايلى، — دېدى ئىسمايىلجان مۇھەممەتنى نازاكەتنىڭ قېشىدىن ئەكەتمەكچى بولۇپ.

— يېزا باشلىقىغا كۆرسىتىدىغان دوكلاتنى يېزىشىپ بېرەيمۇ؟ — دېدى مۇھەممەت نازاكەتكە ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ.

— بولدى، ياردەمنىڭ كېرىكى يوق، — دېدى نازاكەت كەيپسىزلەنگەن ھالدا.

ئۇلار سوغۇق كەيپىياتتا ئايرىلىشتى.

2

نازاكەت ئىككى كۈن باش قاتۇرۇپ سوغۇق ئىچىملىكلەر زاۋۇتى قۇرۇش ھەقىقىدىكى تەسەۋۋۇرلىرى ۋە بۇ زاۋۇتنىڭ يېزىنىڭ ئىقتىسادىي ئىگىلىكىگە، دېھقانلارغا كەلتۈرىدىغان پايدىسى ھەققىدە تەپسىلىي توختىلىپ، يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ

زاۋۇت قۇرۇلۇشى ئۇچۇن مۇڤاپىق جايدىن ئون بەش مو يەر ھەل قىلىپ بېرىشى ھەققىدە بىر پارچە دوكلات تەييارلىدى، دوكلاتنى ماشىنكىدا ئۇردۇرۇپ بەش نۇسخا كۆپەيتتى.

ئۇ بۇگۇن باغنىڭ ئىشلىرىنى ئۆزى بىلەن بىللە ئىشلەۋاتقان دوستلىرىغا تاپشۇرۇپ قويۇپ، دوكلاتتىن بىر نۇسخىنى ئېلىپ يېزىلىق ھۆكۈمەتكە قاراپ ماڭدى. «يېزا باشلىقى ئىشخانىسى» دېگەن ۋۇۋىسكا ئېسىلغان ئىشخانا ئىشىكى قىيا ئوچۇق ئىدى. ئىشىك تۇۋىدە نازاكەتنى بىرئاز سۇر باستى ـ يۇ، لېكىن دەرھال غەيرىتىنى يىغىپ تۇرۇپ ئىشكىنى يەڭگىل چەكتى.

ـــ كىرىڭ! ـــ ئىچكىرىدىن بوغۇق ئاۋاز ئاڭلاندى.

نازاكەت ئىشكىنى ئېچىپ ئىشخانىغا كىردى. يېزا باشلىقى ئىشىك تەرەپكە كەينىنى قىلىپ سافادا يانپاشلىغىنىچە تېلېۋىزور كۆرۇپ ئولتۇراتتى. ئۇ تېلېۋىزورغا بارلىق دىققىتى بىلەن بېرىلىپ كەتكەنمۇ ياكى كىرگۈچىگە ئانچە پەرۋا قىلىپ كەتمىدىمۇ، ئىشىك تەرەپكە قاراپمۇ قويمىدى. نازاكەت ئۇڭايسىز ھالەتتە بىرئاز ساقلاپ تۇردى. يېزا باشلىقىنىڭ ئىش ئۇستىلىدە بىر قۇچاق ماتېرىياللار قالايمىقان چېچىلىپ تۇراتتى. تامنىڭ بىر تەرىپىگە يېزا باشلىقىنىڭ مەسئۇلىيىتى، يېزىنىڭ يىللىق ئىقتىسادىي تەرەققىيات پىلانى، يەنە بىر تامغا مۇقىملىق، مەركەزلەشتۈرۈپ تۇزەش، پىلانلىق تۇغۇت ۋە پارتىيە نىزامىمىسىگە ئائىت ئۇزۇندىلەر خۇش خەتچىلەپ يېزىپ چاپلانغانىدى.

نازاكەت ئۆزىنىڭ كىرگەنلىكىنى بىلدۈرۈپ يەڭگىل يۆتىلىپ قويدى. يېزا باشلىقى ئېرەنسىزلىك بىلەن كەينىگە بۇرىلىپ قارىدى ـ دە، ئىشىك تۇۋىدە ئۆزىگە تەلمۈرۈپ تۇرغان چىرايلىق قىزنى كۆرۈپ، چاققانلىق بىلەن ئورنىدىن تۇردى، سۆرۈن چىرايىغا ھەجىيىش ئالماشتى.

ـــ كېلىڭ، ئولتۇرۇڭ، ـــ دېدى ئۇ نازاكەتكە سافادىن ئورۇن كۆرسىتىپ، ـــ تېلېۋىزور كۆرۈش بىلەن بولۇپ كېتىپ...

يېزا باشلىقى تېلېۋىزورنى ئۆچۈرۈۋەتتى ـ دە، ئىش ئۈستىلىنىڭ قېشىدىكى لۆم ـ لۆم ئايلانما ئورۇندۇققا خۇددى خاقانلاردەك مەغرۇر ئولتۇردى.

نازاكەت سومكىسىدىن دوكلاتنى ئېلىپ يېزا باشلىقىغا سۇندى.

ـــ بۇ بىزنىڭ سوغۇق ئىچىملىكلەر زاۋۇتى قۇرۇش ئۈچۈن ئىلتىماس قىلىپ يازغان دوكلاتىمىز، كۆرۈپ باقسىلا.

يېزا باشلىقى نازاكەتنى دەرھال ئېسىگە ئالدى. «هە، هېلىقى باغدا كۆرۈشكەن تۇمۇچۇق ئاخىر ئالدىمغا كەپتۇ ـ دە...»

ـــ ياخشى، ياخشى، ـــ دېدى يېزا باشلىقى ھېجايغىنىچە بېشىنى گىلدىڭلىتىپ، ـــ يېزىمىزدىن چىققان ئايال كارخانىچى... قوللايمىز، قوللايمىز...

نازاكەتكە يېزا باشلىقىنىڭ شەھۋانىي كۈلكىسى پەقەتلا ياقمىدى، ئۇنىڭ ياشلىقىغا باقماي سەمرەپ توپتەك بولۇپ كەتكەن كۆرۈمسىز بەستىگە مەنسىتمەسلىك نەزىرى بىلەن قارىدى. يېزا باشلىقى دوكلاتنىڭ باش ـ ئاخىرىغا خۇشياقمىغان نەزەردە كۆز يۈگۈرتۈپ قويۇپ، يەنە نازاكەتكە تىكىلدى، بۇ قاراشلاردىن نازاكەتنىڭ ۋۇجۇدى بىرئاز تىكەنلەشتى.

ـــ دوكلاتنى كۆرۈپ باقتان بولسىلا، ـــ ئۆتۈندى نازاكەت سەۋرچانلىق بىلەن.

ـــ قانداق، باغنىڭ ئۆرۈكلىرى پىشىپ كەتكەندۇ؟ ـــ دېدى يېزا باشلىقى نازاكەتنىڭ سۆزلىرىگە ئېتىبارسىز قاراپ.

ـــ ئۆرۈكلەرنىڭ ئالدى سارغىيىشقا باشلىدى، ـــ دېدى نازاكەت زورغا كۈلۈمسىرەپ، ـــ ئەتە بىر سېۋەت ئۆرۈك ئەۋەتىپ بېرەي.

ـــ ئەۋەتكىلىرى بولسا بۇگۈن ئەۋەتسىلە، ـــ دېدى يېزا باشلىقى، ـــ كەچتە مېھمىنىمىز بار ئىدى.

ـــ ماقۇل.

ـــ ئۆزلىرىمۇ كەلسىلە، مەن ئۇنىڭغىچە ماۋۇ دوكلاتنى بىر

قۇر كۆرۈپ مەزمۇنىدىن يېزىلىق پارتكوم شۇجىسىنى خەۋەردار قىلىپ قويايلى، كەچتە مېھماندارچىلىققا كەلگەچ جاۋابىنى ئاڭلاپ كەتسىلە.

نازاكەت دەرھال بىر قارارغا كېلەلمەي تۇرۇپ قالدى.

ــ ناھىيەدىكى سا شەنجاڭنىڭ ئاقسۇدىكى ساۋاقداشلىرى كەپتىكەن، كەچتە بىزنىڭ كۇتۇۋېلىشىمىزنى ئورۇنلاشتۇرغانىدى، ــ دېدى يېزا باشلىقى نازاكەتنىڭ گەپ قىلماي تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ چۈشەندۈرۈپ، ــ كەچتە سا شەنجاڭمۇ كېلىدۇ. سا شەنجاڭ ناھىيەنىڭ سانائەت، قاتناش ئېغىزىغا مەسئۇل. ناۋادا سا شەنجاڭنىڭ ئاغزىدىن بىر گەپ ئاڭلىۋالساق، يەر ھەل قىلىش مەسلىسىمۇ ئاسانغا چۈشىدۇ. مېھماندارچىلىققا كېلىدىغان باشقا ئاياللارمۇ بار.

نازاكەتنىڭ كۆز ئالدىغا ئىسمايىلجاننىڭ كەمىستىش، ئىشەنمەسلىك ئىپادىلىرى چىقىپ تۇرغان چىرايى كەلدى. «قىز بالىنىڭ قولىدىنمۇ ئىش كېلەمدىكەن ـ كەلمەمدىكەن، ئۇنىڭغا بىر كۆرسىتىپ قويايلى.»

ــ بولىدۇ، كەچتە كېلەي، ــ دېدى نازاكەت ئارتۇقچە ئويلىنىپ تۇرمايلا ۋەدە بېرىپ.

ــ ئالدىلىرىغا ماشىنا ئەۋەتەيمۇ؟ ــ دېدى يېزا باشلىقى گۇلقەقەلىرى ئېچىلغان ھالدا ھەجىيىپ.

ــ ئاۋارە بولمىسىلمۇ بولىدۇ، ــ نازاكەت ئىشكىنىڭ تۇۋۈگە كېلىپ يەنە تاپىلىدى، ــ دوكلاتنىڭ ئىشىنى ئۇنتۇپ قالمىسىلا ئەمىسە.

ــ خاتىرجەم بولسىلا، ــ دېدى يېزا باشلىقى كەسكىنلا جاۋاب بېرىپ.

نازاكەت باغقا كېلىپ، ئىشلەۋاتقانلارغا خىلاپ بىر سېۋەت ئۆرۈك تەييارلاپ، يېزىلىق ھۆكۈمەتكە ئاپىرىپ بېرىشنى تاپىلىدى ـ دە، ئۆزى ئۆيگە يېنىپ چىقتى. چېچىنى يۇيۇپ قايتىدىن تارىدى، كىيىم ـ كېچەكلىرىنى ئالماشتۇردى.

ئۇنىڭغىچە سائەت يەتتە بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ۋېلىسىپىتىنى مىنىپ يېزىلىق ھۆكۈمەتكە قاراپ ماڭدى، يېزىلىق ھۆكۈمەت بىلەن بولغان ئارىلىق ئۇچ كىلومېتىر كېلەتتى.

نازاكەت يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسىغا كىرىشى بىلەنلا يېزا ئورگىنىنىڭ خىزمەتچىسى ئۇنىڭدىن نېمە ئىشقا كەلگەنلىكىنى سورىمايلا مېھمانلارنىڭ يان تەرەپتىكى كىچىك زالدا ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ باشلاپ باردى. زالنىڭ ئالدىدا توّت كىچىك ماشىنا ۋە يەتتە ـ سەككىز ئەتراپىدا موتوسىكلىت تۇراتتى. نازاكەت ئىشىك تۇۋىدە قورۇنۇپ تۇرۇپ قالدى.

ـــ نېمىگە قاراپ تۇرىلا، كىرىۋەرسىلە، ـــ ئىشىك ئالدىغا يەردىن ئۇنگەندەكلا پەيدا بولغان يېزا باشلىقى ئۇنى زالغا كىرىشكە دەۋەت قىلدى.

نازاكەت خىجىللىق، قورۇنۇش، تارتىنىش ئىلكىدە زالغا كىردى ـ دە، ئۇدۇل تەرەپتە ئولتۇرغان ئايالارنىڭ قېشىغا ماڭدى. چاقچاقلىشىنا يىغىن زالىغا چۆرگۈلىتىپ قويۇلغان سافالاردا يىگىرمىدەك ئەر ـ ئايال ئولتۇرۇشاتتى. سافانىڭ ئالدىدىكى ئايلاندۇرۇپ قويۇلغان چاي شىرەسىنىڭ ئۈستىگە تونۇر كاۋىپى، زىخ كاۋىپى، توخۇ گۆشى، ياغدا پىشۇرۇلغان، سۇدا دۇملەپ پىشۇرۇلغان بېلىق، باچكا، ھەر خىل قورۇمسلار، ئۆرۈك، قۇرۇق يەل ـ يېمىشلەر، ھەر خىل ئىچىملىكلەر دۆۋىلىنىپ كەتكەنىدى. نازاكەت ئولتۇرغان مېھمانلارغا يەر تېگىدىن بىرمۇبىر سەپسالدى، مۇئاۋىن ھاكىمدىن باشقا ئەرلەرنى ئانچە تونۇيالمىدى، ئۆزى دېمەتلىك ۋە ئۆزىدىن سەل چوڭراق قىز ـ چوكانلارنى بىر يەرلەردە ئۇچراتقاندەك ھېس قىلدى. ھەممەيلەن بىقىنىدىكىلەر بىلەن كۈسۈرلاشقاچ بەھۇزۇر يەپ ـ ئىچىۋاتاتتى. مۇئاۋىن ھاكىمنىڭ پوكىنىغا كىرىپ دېگۈدەك ئولتۇرغان يېزا باشلىقى خۇددى ئەتىۋارلىق ئوغلىغا تاماق يېگۈزۈۋاتقان كۆيۈمچان دادىغا ئوخشاش ھاكىمغا داستىخاندىكى كاۋاپ، گۆشلەرنىڭ قارا يېرىدىن تاللاپ ئېلىپ يېيىشكە

زورلاۋاتاتتى. ئوتتۇرا ياشلىق بىرەيلەن قولىدىكى تەخسىگە قويۇۋالغان قوش رومكىغا بېلىق كۆزى قىلىپ ھاراق قۇيۇپ ساقىيلىق قىلىۋاتاتتى.

ــ گۆشكىلا زورلامسىلە قۇ شاڭجاڭ، ــ دېدى مۇئاۋىن ھاكىم يېزا باشلىقىنىڭ گۆش زورلاشلىرىدىن بىزار بولغان ھالدا، ــ ماناق تانسا ـ پانسا ئويناماملۇق ئەمدى؟

يېزا باشلىقى بىر ھەلىك بىلەن بىرنى ھەجايدى ـ دە، ئىشىك تۆۋىدىكى سافادا ئولتۇرغان يىگىتكە بۇيرۇق قىلدى:

ــ سەمەتجان، ئاۋۇ نېمەڭلىنى تانسا پەدىسىگە بىر سايرىتىۋەتمەمسىلە ئەمدى.

يىگىت چاي شىرەسىنىڭ ئۈستىدىكى ئېلېكترونلۇق چالغۇنى توكقا چېتىپ بىرئاز تەڭشىۋالدى ـ دە، چېلىشقا باشلىدى. مۇزىكا ئاۋازى بىلەن تەڭلا ئەرلەر گۈرىدە ئورنىدىن تۇرۇشتى. يېزا باشلىقىمۇ ھاراقنىڭ تەسىرىدە كالانپايلاشقان پۇتىنى سۆرىگىنىچە كېلىپ نازاكەتنى تانسىغا تارتتى. ئاۋاز ساندۇقىدىن چىققان يۇقىرى ئاۋاز كىچىككىنە زالنىڭ ئۆگزىسىنى ئېچىۋەتكۈدەك ياڭرايتتى. نەچچە جۈپ ئەر ـ ئايال قىستىلىشىپ، بىر ـ بىرىگە پۈتلىشىپ چۆرگۈلەيتتى. ھەر قېتىملىق تانسىدا يېزا باشلىقى نازاكەتنىلا تارتىپ تۇرۇۋالدى. ھاراق ـ تاماكىنىڭ قاڭسىق پۇرىقى نازاكەتنىڭ كۆڭلىنى ئىلەشتۇرۇۋەتتى. يېزا باشلىقىنىڭ تېتىقسىز سوئاللىرى ئۇنىڭ ئىچىنى پۇشۇراتتى، لېكىن نازاكەتنىڭ يەر ھەل قىلىش دوكلاتى ھەققىدە زىنھار ئېغىز ئاچمايتتى. نازاكەت ئاخىر تاقەتسىزلىنىپ سورىدى:

ــ قانداق، دوكلاتنى كۆرۈپ باقلىمۇ؟

ــ كۆردۈم، ياخشى يېزىلىپتۇ. ناھايىتى يۇقىرى سەۋىيەدە يېزىلىپتۇ.

يېزا باشلىقىنىڭ بۇ جاۋابى نازاكەتنىڭ ئوغىسىنى قاينىتتى. «نېمە دەيدۇ ماۋۇ گۆش تاغىرى، كاللا دېسە پاچاق دەپ...

ئەھۋالدىن قارىغاندا دوكلاتنى كۆرۈپ باقمىغان ئوخشايدۇ. مۇشۇ قول تانسا تۇگىشى هامان كېتەيمۇ يا؟...»

ــ دوكلاتنىڭ گېپىنى شۇجىغا دېگۈچى بولمىدىم، ــ دېدى يېزا باشلىقى نازاكەتنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىپ قالغانىدەك، ــ تەخىر قىلىپ تۇرسىلا، هاكىمغا هازىر دەيمەن. هاكىم باش لىگۈشتىۋەتسىلا، شۇجىغا مەسلىھەت سالمىساممۇ بولىدۇ.

نازاكەتنىڭ كۆڭلىدە ئۇمىد شامى ئاجىز پىلىلدىدى. «مەيلى، بۇ يەرگە هامان كەپتىمەن، جاۋابىنى ئېلىپ كېتەي، بۇ ئىشتىن هاكىمنىڭ خەۋەر تاپقىنى تېخىمۇ ياخشى. كېيىنكى ئىشلىرىمىزغا كۆپ پايدىسى بار» دەپ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇردى ساددا قىز.

ناخشىچى يىگىت هېرىپ قالدىمۇ، سورۇن بىرئاز بېسىقتى. يېزا باشلىقى قولىغا بىر رومكىنى ئېلىپ، بىر چەتتە ئولتۇرغان ياش يىگىتنى توۋلىدى:

ــ خەنجەرى، هەي شائىر ئاداش، مەكىلىكىلا.

يېزا باشلىقنىڭ توۋلىشى بىلەن هېلىقى يىگىت چاچراپ ئورنىدىن تۇردى ــ دە، ئۇنىڭ ئالدىغا دىكىلداپ كەلدى.

ــ سىلى شائىر بولغاندىكىن، ئاغزىنى بوغۇپ قويغان كالىدەك ئولتۇرماي بىر پارچە شېئىر ئوقۇۋېتىكىلا، ــ يېزا باشلىقى قولىدىكى هاراق رومكىسىنى يىگىتكە تەڭلىدى، ــ ئادەمنى كۈلدۈرەلىگۈدەك شېئىر ئوقۇڭلا جۇمۇ، تۇتۇڭلا ماڭۇ هاراقنى ئىچىۋېتىكىلا.

يىگىت رومكىنى قولىغا ئېلىپلا گۈپۈلدىتىپ ئىچىۋەتتى، ئاندىن بىرنەچچە دەقىقە تۇرۇڭالغاندىن كېيىن، شېئىر ئوقۇشقا باشلىدى:

كوچىدا قالغۇچە دەردكە، ئىزاغا،
يۇر دوستۇم بارايلى شوپاڭ ــ قاۋاققا.
دەز دۇتار، بەتتەم چاي بولسىمۇ مەيلى،
غوجا بىز ئۇندىكى پەرى ــ رەناغا.

سورۇندا گۈررىدە كۆلكە كۆتۈرۈلدى، مېھمانلار تۆشمۈتۈشتىن «يەنە بىرنى»، «يەنە بىرنى» دەپ چۇرقىراشتى. ئالقىشقا كۆمۈلۈپ كەتكەن يىگىت گىلىنى قىرىۋېتىپ، يەنە شېئىر ئوقۇشنى باشلىدى:

خان بولمىقى يوق بىراق خام ـ خىيالنىڭ ھېچقاچان،
شۇ خىيالغا پېقىرمۇ بولمىسا ياخشىدى.
تىلەكلىرىم جىق، ئەمما ئىزدىدىم چىقتى بەزىلەر،
بۇ خامانىنى زۇۋانىم سورىمىسا ياخشىدى.
ئۆچكە سويغان قاسساپلار ئۆچكە ئاۋاز بوپ قاپتۇ،
بورداق قوينىڭ گۆشى دەپ توۋلىمىسا ياخشىدى.
كېۋەز يېرى قايغۇرار تاڭارمۇ دەپ بۇ يىلمۇ
سولياۋ يوپۇق دېگەننى زورلىمىسا ياخشىدى.
يىغقان پۇلنى كىملەردۇر خەجلەپ قويۇپ، يەپ قويۇپ،
يانچۇقىنى دېھقاننىڭ كولىمىسا ياخشىدى.
ئېتىزلاردىن غەم يەيمەن، ئۆستەڭلەردە سۇ تۇرۇپ
سۇسىزلىقتىن زىرائەت قۇرۇمىسا ياخشىدى.①

بۇ شېئىرنى ئاڭلاپ سورۇن ئەھلى يەنە كۈلۈشتى، لېكىن، يېزا باشلىقى بىرئاز ئۆڭدى، يىگىتكە ئالىيىپ قارىدى.

ــ ياخشى شېئىركەنغۇ بۇ، ــ دېدى بىرئاز كۆتۈرۈلۈپ قالغان مۇئاۋىن ھاكىم قولىدىكى ھاراق رومكىسىنى يىگىتكە تەڭلەپ تۇرۇپ، ــ خېلىلا ئىقتىدارىڭلا بار ئىكەن جۇمۇ سىلىنىڭ ئاداش. ماۋۇ مېنىڭ كۆڭلۈمنى ئىچىۋېتىپ، يەنە بىر پارچە شېئىر ئوقۇۋېتىڭلا.

ماختاشتىن بېشى ئاسمانغا تاقاشقان يىگىت ھاكىم ئۇزارتقان رومكىنى پەخىرلىك تۇيغۇ بىلەن قوش قوللاپ ئالدى ـ دە،

① بۇ شېئىر شائىر مۇھەممەدجان راشىدىنىڭ شېئىرى.

«رەھمەت ھاكىم» دېگىنىچە ئۇدۇل كانىيغىلا ئاتتى.

ــ ھە، نازلىنىپ تۇرماي شېئىرىڭلىنى ئوقۇڭلا، ــ دېدى يېزا باشلىقى تەئەددى بىلەن ئاچچىق يۇتۇپ تۇرۇپ.

ئىككى پارچە شېئىر ئوقۇپلا مۇئاۋىن ھاكىمنىڭ كۆڭلىگە يېقىپ قالغانلىقىدىن سۆيۈنگەن يىگىت يېزا باشلىقىنىڭ تۇرۇلگەن چىراي ئىپادىسىگە پەرۋاسۇ قىلماستىن، خۇشامەتگۈيلۈق بىلەن بىرنى ھەجىيىپ قويۇپ، يەنە بىر شېئىرنى باشلىدى:

ھاشار سالمىدۇق دەيدۇ،
قوزۇق قاقمىز توڭدا.
سېلىق چاچمىدۇق دەيدۇ،
ئىشتان قالمىدى قوڭدا...

ئۇ يەر ــ بۇ يەردىن پىخ ــ پىخ كۈلكە ئاۋازى ئاڭلاندى. يېزا باشلىقىنىڭ غەزەپتىن تۇتۇلۇپ كەتكەن چىرايىغا قاراپ ھېچكىم ئاۋازلىق كۈلۈشكە پېتىنالمايۋاتاتتى.

ــ ھۇ تۇزكور بەدرەك، يوقال كۆزۈمدىن!

يېزا باشلىقى چاچراپ ئورنىدىن قوپقىنىچە يىگىتنىڭ كاسىسىغا قاس قىلىپ بىرنى تەپتى. ئالقىش تەمە قىلىپ تۇرغان يىگىت خۇددى شېرىن چۈشتىن ئويغانغاندەك قاتتىق چۆچۈدى ــ دە، ئالدى ــ كەينىگە قارىماي زالدىن چىقىپ كەتتى. سورۇن قاينىۋاتقان قازانغا سۇ قۇيۇۋەتكەندەك جىمىپ كەتتى.

ــ نېمە قىلغىنىڭلا بۇ قۇ شاڭجاڭ. ناھايىتى بىر پارچە قوشاق ئىكەنغۇ ئۇ، بۇنچىۋالا قوپاللىق قىلىش ھاجەتسىز ئىدى، ــ دېدى ھاكىم يېزا باشلىقىنىڭ قىزغىن كەيپىياتقا تەسىر يەتكۈزگەنلىكىدىن كەيپسىزلىنىپ.

ھاكىمنىڭ رەنجىپ قېلىشىنى يېزا باشلىقى زىنھار خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى، يېزا باشلىقى ئوسال بىر ھالەتكە چۈشۈپ

قالدى. «ھاكىمنىڭ نېمە قىلغىنى بۇ، مېنى قوللىمايۋ، ئاشۇ شاتىراق ئېغىز قوشاقچىنىڭ دېپىنى چېلىۋاتىدۇ يا. «سوغۇقتا ھاشارغا ھەيدىدى، قالايمىقان سېلىق چاچتى، دەپ ماڭا قارىتىپ قوشاق قېتىۋاتسا، قاراپ تۇرسام بولامتىكى ئەمىسە...» نېمە قىلارىنى، نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالغان يېزا باشلىقى، بارلىق ئەلمىنى ناخشىچى يىگىتتىن ئالماقچى بولغاندەك ۋارقىرىدى:

— ھە، ئامۇتتەك قاراپ ئولتۇرماي چالمامسىلە!

ناخشىچى يىگىت ئىككى - ئۈچ پەدە ناخشا توۋلىغان بولدى، لېكىن، تانسا ئانچە كۆڭۈللۈك قىزىمىدى. مەست بولۇشقان ئەرلەر ئۆزئارا كۆڭۈل چۈشەندۈرۈشكە كىرىشكەنىدى، ئاياللارمۇ كېتىشكە ئالدىراپ كۈسۈرلىشاتتى.

— ئەستا، سورۇننى يىغىشتۇرسا بولاتتى ئەمدى.

— شۇنى دېسىلە، بەك كەچ قالدۇق. بالىلارنىڭ دادىسىغا نېمە دەرمىز؟

— بۇ چاغقىچە يىغىن ئاچتى دېسەك ئىشىنەرمۇ؟

— ئۆتكەن قېتىممۇ كەچ قايتىپ تاياقتا قالغانىدىم دەڭلا.

— شاڭجاڭغا تانسا بىلەن ھاراق بولسىلا بولدى.

— ئەتە ئىشلەيدىغان گەپ تېخى.

نازاكەتمۇ بۇ ئايالىلاردىن بەكرەك ئالدىراۋاتاتتى، ئۇنىڭ كۆزلىرى يېزا باشلىقى بىلەن ھاكىمدا ئىدى. ئۇلار نازاكەتنىڭ دوكلاتى توغرۇلۇق سۆزلەشمىگەندەك قىلاتتى. نازاكەت ئۇمىدسىزلەندى. «مەيلىلا، ئەتە يېزا باشلىقى بىلەن يەنە بىر سۆزلىشىپ باقمايمەنمۇ» دەپ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇردى.

ھاكىمنىڭ مېھمانلىرى ئالدىراتتىمۇ ياكى ھاكىمغا سورۇننىڭ كەيپىياتى يارىمىدىمۇ قانداق، ئاخىر ئورنىدىن تۇردى. ھاكىمنىڭ كەينىدىن باشقا مېھمانلارمۇ گۈرىدە ئورنىدىن تۇردى. سورۇن ئاخىرلاشقانىدى.

— نازاكەت قىز، بىردەم توختاپ تۇرسىلا، سىلىگە دەيدىغان گەپ بار، — دېدى يېزا باشلىقى زالدىن چىقىپ كېتىپ بارغان

نازاكەتنىڭ كەينىدىن كېلىپ.

«نېمە گېپى باردۇ، ھاكىم بىلەن كۆرۈشتۈرەمدۇ يا. ھاكىم بىلەن سۆزلەشكەن بولسا يەرنىڭ جاۋابىنى بېرەمدىغاندۇ، بوپتۇلا، بىردەم ساقلىسام ساقلاي.»

مېھمانلارنىڭ ھەممىسى ھاكىم بىلەن ئالاھىدە خوشلىشىپ كېتىپ قېلىشتى. يېزا باشلىقى تۆت يەشىككە قاچىلانغان بىر نەرسىنى ھاكىمنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي ماشىنىنىڭ ئارقىسىغا بېسىپ بەرگەندىن كېيىن، ھاكىم بىلەن نېمىلەرنىدۇر كۈسۈرلىشىپ خوشلاشتى ـ دە، بىر چەتتە قاراپ تۇرغان نازاكەتنىڭ قېشىغا كەلدى.

ـــ يۈرۈڭ، ئىشخانىغا چىقايلى.

ـــ ئىشخانىغا؟ ـــ نازاكەت بۇ تاسادىپىي تەكلىپتىن چۆچۈگەن ھالدا ئەتراپقا قارىدى. يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ ئىككى خىزمەتچىسى زالنى تازىلاۋاتاتتى. مېھمانلارنىڭ ھەممىسى تارقاپ بولۇشقان، يېزا قورۇسى قاراڭغۇلۇقتا سۈرلۈك كۆرۈنەتتى.

ـــ دوكلاتىڭىزنى تەستىقلاپ بەرسەم ئېلىپ كەتمەمسىز، ـــ دېدى يېزا باشلىقى نازاكەتنى ئالدىرىتىپ، ـــ يۈرۈڭ، قاراپ تۇرماي.

دوكلاتنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ نازاكەتنىڭ يۈرىكىدىكى قورقۇنچ كۆتۈرۈلۈپ كەتتى، يېزا باشلىقىنىڭ ئارقىسىدىن ئەگەشتى.

يېزا باشلىقىنىڭ ئىشخانىسى جايلاشقان بۇ خىزمەت بىناسى گۈرىستانلىقتەك تىمتاسلىققا چۆمگەنىدى. نازاكەتنىڭ ژۇجۇدىغا بىردىنلا يەنە ئەنسىزلىك ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى. خېلىلا مەست بولۇپ قالغان يېزا باشلىقى ئىشخانىسىنىڭ ئىشىكىنى ئاچالماي بىردەم ئاۋارە بولدى. ئۇ ئىشخانىسىغا كىرىپ چىراغنى يېقتى ـ دە، ئىشىك تۈۋىدە ھودۇقۇپ تۇرغان نازاكەتكە قاراپ ھېجايدى.

ـــ كىرمەي قاراپ تۇرىسىزغۇ، كىرىڭ.

نازاكەت ئىككىلىنىپ بوسۇغىدىن ئاتلىدى.

نازاكەت ئىشخانىغا كىرىشى بىلەنلا يېزا باشلىقى ئىشىكنى

چاققانلىق بىلەن ياپتى ـ دە، چىراغنىڭ شوينىسىنى تارتىۋەتتى. ئىشخانىنىڭ ئىچىنى گۆردەك قاراڭغۇلۇق قاپلىدى، نازاكەتنىڭ ۋۇجۇدىمۇ مۇدھىش بىر خەۋپتىن تىترىدى، قىز قورقۇنچتىن ئۆزىنى يوقىتىپ قويغانىدى. قىزنى چاققانلىق بىلەن قۇچاقلىۋالغان يېزا باشلىقى خۇددى چۈجىنى باسماقدىغان قۇزغۇندەك قىزنىڭ لەۋلىرىگە سۆيۈشكە باشلىدى. نازاكەت يېزا باشلىقىنىڭ كۆچلۈك بىلەكلىرى ئارىسىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن تېپىرلايتتى.

ـــ ھۇ ھايۋان، مېنى قويۇۋەت، ھېلى توۋلايمەن بىكار.

ـــ ئۇنداق دېمەڭ جېنىم، ماقۇل دەڭ، ماقۇل بولسىڭىزلا دوكلاتىڭىزنى ھازىرلا تەستىقلايمەن.

شەھۋانىي ھەۋىسى قوزغىلىپ كەتكەن يېزا باشلىقى ساپان سۆرىگەن بۇقىدەك پۇشۇلدايتتى. قىزنى ئىشخانىنىڭ ئىچكىرىسىدىكى كارىۋاتقا ئەكىرىپ بېسىشقا ئالدىرايتتى.

تۇيۇقسىز ئىشىك ناغرا چالغانىدەك قاتتىق گۈمبۈرلەپ كەتتى. يېزا باشلىقى توك سوقۇۋەتكەندەك توختىدى. نازاكەت ئۇنىڭ بىلەكلىرى ئارىسىدىن قۇتۇلۇپ چىقتى ـ دە، بىرپىلا چىراغنىڭ شوينىسىنى تارتتى، ئاندىن ئىشكىنى ئاچتى. ئىشىك تۇۋىدە غەزەپتىن كۆزلىرى چەكچەيگەن مۇھەممەت قاراپ تۇراتتى. نازاكەت مۇھەممەتنى كۆرۈپ پاڭىدە يىغلىۋەتتى ـ دە، ئۆزىنى سىرتقا ئاتتى. يېزا باشلىقىنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ۋەھىمە تېخىچىلا بېسىلمىغان بولۇپ، سۈرىتى تامغا تارتىلىپ قالغانىدى. مۇھەممەت چاقماق تېزلىكىدە يۈگۈرۈپ كەلگىنىچە بىر مۇشت بىلەن يېزا باشلىقىنى تىك مولاق چۈشۈرۈۋەتتى ـ دە، ئارقىسىغا قويۇندەك ياندى.

ئەسلىدە نازاكەتنى ئىزدەپ باغقا كەلگەن مۇھەممەت باغدىكىلەردىن نازاكەتنىڭ يېزا باشلىقىنىڭ مېھمانداركىلىقىغا قاتنىشىش ئۈچۈن كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسىغا كەلگەنىدى، بۇ سورۇنغا كىرمەي خېلى ئۇزاق

ساقلىدى. مېھمانلار تارقاشقا باشلىغاندا گۈللۈكنىڭ دالدىسىغا مۆكۈۋالدى. نازاكەت بىلەن يېزا باشلىقىنىڭ بىرنېمىلەرنى دېيىشكەندىن كېيىن خىزمەت بىناسى تەرەپكە ماڭغىنىنى كۆرۈپ، كۆڭلىگە گۇمان چۈشتى ـ دە، كۆزىنى يېزا باشلىقىنىڭ ئىشخانىسىدىن ئۇزمىدى، ئىشخانىنىڭ چىرىغى يېنىپ ـ ئۆچۈشى هامانلا، يۇرىكى يوشۇرۇن بىر خەۋپتىن تېپىرلاپ كەتتى، ئىشخانا تەرەپكە ئۆزىنى ئوقتەك ئاتتى...

مۇھەممەت نازاكەتكە يېزىلىق هۆكۈمەت قورۇسى ئالدىدىكى چوڭ يولدا يەتتى. قىز تېخىچىلا ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلاۋاتاتتى. ئۇلار ۋېلىسىپىتلىرىگە مىنمەي ئۇن ـ تىنسىز مېڭىشتى. مۇھەممەت قىزغا قانداق تەسەللى بېرىشنى بىلەلمەي كېتىپ باراتتى. خورلۇقتا ئۇچرىغان قىز بولسا يىغلايتتى، ئۆكسۈيتتى.

قېشىدىلا قاتتىق تورمۇزلىنىپ توختىغان موتوسىكلىت ئاۋازى ئۇلارنى چۆچۈتۈۋەتتى.

3

موتوسىكلىتتىن چۈشكەن ئىسمايىلجان نازاكەتنىڭ مەڭزلىرىدىكى ياش تامچىلىرىنى كۆرۈپ، مۇھەممەتكە دۈشمەنلىك كۆزى بىلەن چەكچەيدى، ۋۇجۇدىدىكى رەشك ئوتلىرى گۈلخان بولۇپ ياندى. نازاكەت ئىسمايىلجاننى كۆرۈپ، قايتىدىن يىغلىۋەتتى، ئىسمايىلجانىنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشتى.

ـــ نېمە بولدى نازاكەت، نېمىگە يىغلايسەن. بىر كىم خاپا قىلدىمۇ؟

ـــ هېچ... هېچنېمە، ـــ قىز دەرهال ئۆزىنى تۇتۇۋالدى، ـــ مەن ئۆيگە كەتكەچ تۇراي، ئەتە كۆرۈشەيلى.

نازاكەت دەرهال ۋېلىسىپىتىگە مىندى ـ دە، كوچا چىراغلىرى كۇندۇزدەك يورۇتۇۋەتكەن شەهەر يولىدا ئۇچقاندەك

كېتىپ قالدى.

ــ ئۇنى نېمە قىلدىڭ؟ ــ ئىسمايىلجان مۇھەممەتنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ كەلدى، ئۇ غەزەپتىن پۇشۇلدايتتى، مەڭزىدىكى تاتۇقى چىرايىنى ئاجايىپ سۇرلۇك قىلىۋەتكەنىدى.

ــ نېمە دېگىنىڭ بۇ، ــ دېدى مۇھەممەت ئىسمايىلجانغا غەزەپلىك چىرايىغا قاراپ گاڭگىرىغان ھالدا، ــ مەن نازاكەتنى ھېچنېمە قىلمىدىم.

مۇھەممەتنىڭ ھودۇقۇشلىرى ئىسمايىلجانغا گۇمانىنى تېخىمۇ بەك كۈچەيتىۋەتتى. ئۇ مۇھەممەتنىڭ ياقىسىدىن كاپىيە ئالدى ـ دە، قاتتىق سىلكىشلىدى، چىشلىرى غەزەپتىن كىرىشتى:

ــ گەپ قىلە خۇمسى، نازاكەتنى زادى نېمە قىلدىڭ دەيمەن؟

يولدىكى ئۆتكۈنچىلەرنىڭ بىرنەچچىسى ئۇلارنىڭ چۆرىسىگە ئولاشتى. ئۆزىنى قاتتىق تۇتۇۋالغان مۇھەممەت ئىسمايىلجانغا كۆزىگە نەشتەردەك تىكىلدى.

ــ ياقامنى قويۇۋەت، ئالدىراڭغۇلۇق قىلما، ئۇقۇشماسلىق بولمىسۇن.

ئىسمايىلجان ئەتراپىغا ئولاشقان كىشىلەرگە شۇنداقلا قارىۋېتىپ، مۇھەممەتنىڭ ياقىسىنى سىلكىپ قويۇۋەتتى.

ــ ھە قېنى، چۈشەندۈرە ئەمىسە، ــ دېدى ئۇ پەيلىدىن يانماي.

ــ يۈرە، بىر يەردە ئولتۇرايلى، ــ دېدى مۇھەممەت ئېغىر ـ بېسىقلىق بىلەن.

ئىسمايىلجان ئۇن ـ تىنسىز موتوسىكلىتىنى يېتىلىدى.

شەھەرنىڭ مەركىزىدىكى كەچلىك بازار قىزىپ كەتكەنىدى. ئۇلار خالىيراق بىر چەتتىكى يۇمىلاق شىرەنىڭ قېشىغا كېلىپ ئولتۇرۇشتى.

ــ مېھمانلارغا نېمە لازىمكىن؟ ــ دېدى كۈتكۈچى ئايال ئۇلارغا چاي قۇيۇپ بېرىپ.

ــ ئون زىخ كاۋاپ، بەش دانە باچكا گۆشى، بىر بوتۇلكا

هاراق، ــ دېدى ئىسمايىلجان قاپىقىنى تۇرۇپ.

بىر دەمدىلا بۇيرۇتمىلار تەييار بولدى. ئىسمايىلجان هاراق بوتۇلكىسىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ رومكىغا بېلىق كۆزى قىلىپ قۇيدى ـ دە، ئۆزى گەپ قىلمايلا گۈپپىدە ئىچىۋەتتى. ئارقىدىن رومكىنى لىقلاپ مۇھەممەتنىڭ ئالدىغا تاققىدە قويدى.

ــ هە، ئەمدى چۈشەندۈرە، ــ دېدى مۇھەممەتكە ئالىيىپ.

مۇھەممەت گەپ قىلمايلا رومكىنى قولىغا ئېلىپ ئىچىۋەتتى، ئىسمايىلجاننىڭ ئالدىدىكى تاماكىدىن بىر تال ئېلىپ تۇتاشتۇردى، ئاندىن بولۇنغان ئىشلارنى ئالدىرماي سۆزلەپ بېرىشكە باشلىدى.

مۇھەممەتنىڭ چۈشەندۈرۈشىنى ئاڭلاپ ئىسمايىلجان لاسسىدە بوشاپ قالدى، چىرايىدىكى غەزەپنىڭ ئورنىغا خىجىللىق، ئەپسۇسوراش ئالماشتى.

ــ مېنى كەچۈرگىن، ــ دېدى ئىسمايىلجان مۇھەممەتكە بىر رومكا هاراقنى تەڭلەپ، ــ ساڭا ئۇۋال قىلىپ قويۇپتىمەن.

ــ هېچقىسى يوق، ــ دېدى مۇھەممەت ئەپۇچانلىق بىلەن، ــ نازاكەتنى قوغداش، ئاسراش ئوخشاشلا مېنىڭمۇ بۇرچۇم.

ــ هېلىقى غىتمەك شاڭجاڭ نازاكەتكە چېقىلمىغاندۇ ـ هە؟ ــ دېدى ئىسمائىلجان كۆڭلىدىكى ئاخىرقى گۇمانىنى ئايدىڭلاشتۇرۇشقا تىرىشىپ.

ــ دېدىمغۇ، ئۇلار ئىشخانىغا كىرىپ، ئىككى ـ ئۈچ مىنۇت ئىچىدە مەنمۇ كىرىپ بولغان تۇرسام.

ئىسمايىلجان جىمىپ كەتتى. ئۇلار بىر دەمدىلا بىر بوتۇلكا هاراقنى ئىچىپ بولغانىدى. ئىسمايىلجان يەنە بىر بوتۇلكا هاراق بۇيرۇدى.

ــ بولدى قىلايلى ئەمدى، ــ دېدى مۇھەممەت ئۇنى توسۇپ.

ــ ماقۇل دە، يەنە بىرنى ئىچەيلى، ــ دېدى ئىسمايىلجان جاهىللىق بىلەن.

هاراق هەر ئىككىسىگە ئاستا ـ ئاستا تەسىر قىلىشقا باشلىدى. ئىسمايىلجاننىڭ قەلبىدىكى رەشك ئوتلىرى يەنە

قايتىدىن قوزغالدى. مۇھەممەت بىلەن نازاكەتنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يېقىنچىلىق كاللىسىغا كىرىۋېلىپ، يەنە خۇيى تۇتۇپ قالدى.

— ئاغىنە، — دېدى مۇھەممەتنىڭ كۆزلىرىگە سىناش نەزىرى بىلەن قاراپ، — بىز ئەل - ئاغىنە بولۇپ ئۆتكىلى خېلى ۋاقىت بوپتۇ. مېنى ھەقىقىي دوستۇم دەپ قارامسەن؟

بۇ سوئالنى ئارتۇقچە دەپ چۈشەنگەن مۇھەممەت دوستانىلىك بىلەن كۈلۈمسىرىدى.

— سەنمۇ مېنى ھەقىقىي دوستۇم دەپ چۈشەنسەڭلا.

— ئۇنداقتا دوستلارنىڭ ئارىلىقىدا سىر بولمايدۇغۇ؟ — سورىدى ئىسمايىلجان يەنە.

— ئەلۋەتتە شۇنداق، — دېدى مۇھەممەت بۇ سوئاللاردىن بىرئاز تاساداپىيىلىق ھېس قىلىپ، — نېمە دېمەكچىسەن؟

— سەن بىلەن بىر ئىشنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالاي دەۋاتىمەن، — ئىسمايىلجان كۆڭلىدىكىنى ئوچۇقلا ئېيتىش قارارىغا كەلگەندى، — سەن نازاكەت بىلەن دوستلۇق چېگراسىدىن ھالقىپ ئارىلاشما.

مۇھەممەتنىڭ ۋۇجۇدىدىكى يېگىتلىك قانلىرى بىردىنلا قاينىدى. «نېمە دەۋاتىدۇ ماۋۇ ئاداش. ئۇ ناھايىتى نازاكەتنىڭ نەۋرە ئاكىسىغۇ، بۇ ئىشلار بىلەن نېمە كارى.»

— نېمىشقا شۇنداق دەيسەن؟

— چۈنكى، مەن نازاكەتنى ياخشى كۆرىمەن.

ئىسمايىلجاننىڭ بۇ جاۋابى مۇھەممەتنىڭ قەلبىگىمۇ رەشك ئوتى تۇتاشتۇردى. لېكىن، ئۇ يەنىلا ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشتى.

— نازاكەتمۇ سېنى ياخشى كۆرەمدۇ؟

— بۇنىڭ بىلەن سېنىڭ كارىڭ بولمىسۇن.

— نازاكەتنىڭ ياخشى كۆرگەن ئادىمى بار.

— بۇنى دېمىسەڭمۇ بىلىمەن ! — دېدى ئىسمايىلجان بىردىنلا ۋارقىراپ، — بۇ ئىشلارنى ئۆزۈم بىر تەرەپ قىلىمەن.

ئەمما، سەن ئۇنىڭ كەينىگە تولا كىرىۋالما.

— بۇ مۇمكىن ئەمەس، — دېدى مۇھەممەتمۇ بىردىنلا غەزەپلىنىپ، مۇھەممەتنىڭ يۇرىكىدىكى دەرد ئېغىز ئالغانىدى. يوشۇرۇن كۆيۈك ئازابىدا قىينىلىپ يۇرۇۋاتقان بۇ يىگىت بىردىنلا پارتلىدى، — سېنىڭ بۇنداق دېيىشكە ھەققىڭ يوق. مەنمۇ نازاكەتنى ياخشى كۆرىمەن، چىن يۇرىكىمدىن سۆيىمەن. بىراق، نازاكەت خالمۇراتنى تاللىدى. مەن ھازىرغىچە بۇ كۆيۈك ئازابىغا چىداپ كەلدىم. لېكىن، ئۇمىدىمنى ئۈزمىدىم. ئەمدى سەن قوپۇپ بۇنداق دېسەڭ قانداق بولىدۇ. سەن ئۇنى ياخشى كۆرسەڭ كۆرىۋەر. لېكىن، دوستلۇقنى پەش قىلىپ ماڭا بۇنداق گەپنى قىلما.

ئىسمايىلجان شۇكلەپ قالدى. مۇھەممەتنىڭ كۆزلىرىدە تاشاي ـ تاشايلا دەپ تۇرغان ياش ئۇنى تەمتىرەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ يولسىزلىق قىلىۋاتقانلىقىنى بىردىنلا ھېس قىلدى.

— ھەركىمنىڭ سۆيۈش، سۆيۈلۈشنى تاللاش ھوقۇقى بار. مەن ساڭا ھەرقانداق ئىشتا يول قويۇشۇم مۇمكىن، — دېدى مۇھەممەت ئاستا سۆزلەپ، — لېكىن بۇ ئىشتا ھەرگىز يول قويمايمەن. ناۋادا نازاكەت خالمۇرات بىلەن ئايرىلىپ كېتىپ، سېنى تاللاپ قالسا بۇ باشقا گەپ، مەن شۇ چاغقىچە ئۇنى قوغلىشىمەن، مەقسىتىمگە يېتىش ئۈچۈن تىرىشىمەن. نازاكەتنىڭ تاللىشىغا ھۆرمەت قىلىمەن.

— ئەمىسە گېپىمىز گەپ، — دېدى ئىسمايىلجان بىرئاز يول قويۇپ، — نازاكەت ئۆزى تاللىسۇن.

— ماۋۇ گېپىڭ ئەل ـ ئاغىنىنىڭ گېپىگە ئوخشىدى، — دېدى مۇھەممەت كۈلۈمسىرەپ، — لېكىن بۇ ئىشلار قىلىۋاتقان ئىشلىرىمىزغا تەسىر كۆرسىتىمسۇن. بىز كەلگۈسى پىلانىمىز ئۈچۈن بىرلىكتە تىرىشايلى.

— بولىدۇ، ئەكەل قولۇڭنى، — دېدى ئىسمايىلجان قولىنى تەڭلەپ.

ئىككى يىگىتنىڭ كۈچلۈك بارماقلىرى مەھكەم كىرىشتى.

ئون ئالتىنچى باب

قايتا ئۇچرىشىش

1

ئىنسان ھاياتىدا نېمىلەرنى ئارزۇ قىلمايدۇ دەيسىز. رېئاللىق قەھرىتىان سوغۇققا ئوخشاش تولىمۇ رەھىمسىز. ئۇ سىز بىلەن قېرىشىدۇ، بەزىدە سىزنىڭ بارلىق ئارزۇ ـ ئارمانلىرىڭىزنى ئەكسىچە نەتىجىلەشكە ئۇرۇندۇ. سىز توختىماي ئارزۇ ـ ئارمان قىلىسىز. رېئاللىق بولسا مۇشكۈلاتلارنى پەيدا قىلىپ ئەكسىچە جاۋاب قايتۇرىدۇ، يەنە ئارزۇ قىلىسىز، يەنە رېئاللىققا دۇچ كېلىسىز... پەقەت قىلغان ئاشۇ ئارزۇلىرىڭىز، ئارمانلىرىڭىز خام خىيال ئۇستىگە قۇرۇلماي، يۈكسەك غايە، ئەقىل ـ پاراسەت ئۇستىگە قۇرۇلغانلا بولسا رېئاللىقتىن ئۇنچە ۋايىم يەپ كەتمىسىڭىزمۇ بولىدۇ. چۈنكى، تۇرمۇش « يەتمىش پىرسەنت ئوڭۇشسىزلىق بىلەن ئوتتۇز پىرسەنت ئوڭۇشلۇقلۇقتىن تەركىب تاپقان.» گەپ سىزنىڭ ئاشۇ يەتمىش پىرسەنت ئوڭۇشسىزلىقنى ئوڭۇشلۇقلۇققا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن قانچىلىك ئەقىل ـ پاراسەت، قانچىلىك غەيرەت ـ جاسارىتىڭىزنى ئىشقا سالالىشىڭىزدا. ئوڭۇشسىزلىق ۋۇجۇدىدا چىدام بىلەن ئەقىل ـ پاراسەتنى تولۇق يېتىلدۇرگەن ئىنسانىدىن قورقىدۇ، ئاشۇنداق ئىنسانلارغا باش ئېگىدۇ. بىر قىسىم كىشىلەر قەلبىگە نۇرغۇنلىغان ئارزۇ ـ ئارمان، غايىلەرنى پۈككەن ۋە ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشقان بولسىمۇ، لېكىن سەل ـ پەل

توسقۇنلۇققا دۇچ كېلىپلا غەيرىتىنى يوقىتىدۇ، ئىرادىسىنى سۇندۇرىدۇ ـ دە، كىچىككىنە ئۆتكۈنچى قىينىچىلىققا چىداشلىق بېرەلمەي، ھەممە ئارزۇ ـ ئارمانلىرىدىن ۋاز كېچىدۇ. شۇنىڭ بىلەن رېئاللىقنىڭ ئويۇنچۇقىغىلا ئايلىنىپ قالىدۇ، ئۆمۈرلۈك ئازابقا، دەرد ـ ھەسرەتكە دۇچار بولىدۇ. بۇنداق كىشىلەر چېچەك تۆكۈلگەندىن كېيىنلا ئۆرۈك يېيىشنى ئارزۇ قىلىدىغان كىشىلەر بولۇپ، سەۋر ـ تاقەت بىلەن پەرۋىش قىلىپ «غوربىدىن ھالۋا پىشۇرۇش»نى پەقەتلا بىلمەيدۇ، بىلسىمۇ ئۇنداق قىلىشنى خالىمايدۇ. ئەمما، شۇنداق كىشىلەرمۇ بارکى، تۆپە ـ تۆپىلەپ كەلگەن ھەرقانداق مۇشكۈلاتلار، ئوڭۇشسىزلىقلار ئۇنىڭ ئىرادىسىنى تەۋرىتەلمەيدۇ، بوشاشتۇرالمايدۇ، قەددىنى پۈكەلمەيدۇ، رېئاللىقتا باش ئەگمەيدۇ. سىز ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىنى تۆمۈردىن پۈتكەنمىكىن دەپ قالىسىز، ئەمما ھەقىقىي ئەقىل كۆزىڭىز بىلەن كۆزىتىپ قارىسىڭىز، تەھلىل قىلسىڭىز، ئۇلارنى شۇنچە گېگانت، قەيسەر، سۈنىماس قىلىپ تۇرغان نەرسىنىڭ ۋۇجۇدىدىكى خورىماس ئۇمىد ـ ئىشەنچ، چىدام ـ غەيرەت، ئەقىل ـ پاراسەت ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايمىز.

نازاكەتنىڭ خالمۇراتقا باغلانغان ئۇمىدى گويا سۇ ئۈستىدىكى كۆپۈكتەك ئاستا ـ ئاستا غايىب بولدى. ئۇمىدسىز كۈتۈشلەرگە چىدىمىغان قىز خالمۇراتتىن راستلا رەنجىدى، تىللىدى، ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆچلۈكى قوزغالدى. خالمۇرات ئۆزىدىن راستلا يىراقلاپ كېتىپ بارغاندەك بىلىنىپ يۇرىكى ئۆرتەندى. نېمە ئۈچۈن شۇنچىۋالا نۇرغۇن خەت يېزىپمۇ جاۋاب ئالالمىغانلىقى ئۈستىدە ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق ئويلاندى، كاللىسىنى ھەر خىل گۇمانىي پەرەزلەر قاپلىۋالدى. مۇھەممەتنىڭ چاقچاقىغا يۆلەپ ئېيتقان سۆزلىرىنى تەھلىل قىلىپ باققان بولسىمۇ، لېكىن خالمۇراتنىڭ ئوقۇشقا بېرىپ، ئالىي مەكتەپ بوسۇغىسىدىن ئاتلىۋېلىپلا ئۆزىدىن چاندىغانلىقىنى ھەرگىز تەسەۋۋۇرىغا سىغدۇرالمىدى. «بۇنداق بولۇشى ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس. خالمۇرات ھەرگىز

ئۇنداق قىلمايدۇ. سەۋرچان بول نازاكەت، گۈمانخورلۇق قىلما. بەلكىم خالمۇراتنىڭ ساڭا خەت يازماسلىقىدا باشقا بىر سەۋەب باردۇ ياكى ئۇ ئاشۇنداق قىلىش ئارقىلىق ئىرادەڭنى سىناۋاتقاندۇ. ئىشقىلىپ، ئۇ تەتىلدە كەلسىلا ھەممە سەۋەب ئايدىڭلىشىدۇ. سەۋرنىڭ تېگى ئالتۇن...» دېگەنگە ئوخشاش ئوي ـ خىياللار بىلەن ئۆزىگە تەسەللى بېرەتتى. چۈنكى، ئۇنىڭ نەزىرىدىكى خالمۇرات ۋاپادار، ۋىجدانلىق، ساداقەتمەن... ئىشقىلىپ، نۇقسانسىز بىر يىگىت ئىدى. نازاكەتنىڭ قەلبى كۆل سۈيىدەك تىنچسىز داۋالغۇيتتى، ئارامسىزلىناتتى. ئۇ تۇن كېچىدە يالغۇز سىرتقا چىقىپ سانسىزلىغان يۇلتۇزلار بىلەن سىردىشاتتى، قەلبىدىكى دەرد ـ ھەسرەتلىرىنى يۇلتۇزلارغا تۆكەتتى، گاھى كېچىلىرى ئاشۇ ھالەتتە ئولتۇرۇپ تۇنىنى تاڭغا ئۇلايتتى، ئەمما يۇلتۇزلارمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىگە ھېچقانداق تەسەللى بېرەلمەيتتى، دەرد ـ ھەسرەتلىرىنى يەڭگىللىتەلمەيتتى. بەلكى ئاشۇ يىراق ئاسمان گۈمبىزىدىكى كۆزگە غۇۋا چېلىقىدىغان، تولىمۇ نۇرسىز، جانسىز پىلدىرلاپ تۇرىدىغان يۇلتۇزلار ئۇنىڭ كۆڭلىنى تېخىمۇ يېرىم قىلاتتى.

«راستلا ،ئىشەنگەن تاغدا كېيىك ياتمايدىغان، ئىشمۇ بولۇپ قالارمۇ؟ خالمۇرات دېگەن ھازىر بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى. ئۇنىڭ بىلىم ـ سەۋىيە، قاراشلىرىدا خېلى كۆپ ئۆزگىرىش بولغان بولۇشى مۇمكىن. مەن بولسام يەنىلا شۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ سەۋىيەسىدە، بەلكىم ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ماڭا بىر ئۆمۈر نېسىپ بولماسلىقى مۇمكىن. ھازىر جەمئىيەتمۇ، ھۆكۈمەتمۇ، ئادەملەرمۇ بېشىدا تاجى بارلارغا ئامراق بولۇپ كەتتى. ئاشۇنداقلار ئەتىۋارلىنىۋاتىدۇ. بەلكىم خالمۇراتمۇ ئۆزىگە ئوخشاش ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان قىزدىن بىرنى تېپىشنى خىيال قىلىۋاتقاندۇ، بەلكىم تېپىپمۇ بولغاندۇ، بەلكىم مۇشۇ دەقىقىدە ئاشۇ قىز بىلەن... ياق ـ ياق، مەن نېمىلەرنى خىيال قىلىپ كەتتىم ـ ھە ! ھېلىتىن ئۇنىڭغا مۇشۇنداق

ئىشەنمەي يۈرسەم، كېيىن قانداق بولىدۇ، بىراق...» نازاكەتنىڭ خىياللىرى تولىمۇ چىگىچلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئوي - خىياللىرىنى مۇھەممەتكە ئېيتىشنى، مۇھەممەت بىلەن ئوچۇق - يورۇق پىكىرلىشىشنى خالايتتى، ئەمما خالمۇراتنىڭ ئىسمى چىقسىلا مۇھەممەتنىڭ جۈدۈنى تۈتۈپ قالىدىغانلىقىنى، خالمۇرات ھەققىدە سۆزلىشىشنى خالمايدىغانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ لاسسىدە بولۇپ قالاتتى. ئاشۇ كۈنى كېچىدە مۇھەممەت بىلەن ئىسمايىلجاننىڭ كۈنداشلىقتىن دۈشمەنلەشكەن كۆزلىرى، يىگىتلەرنىڭ گاھى يوشۇرۇن، گاھى ئاشكارا ھالدا ئېلىتىجالىق تەلمۈرۈشلىرى قەلبىنى تىنچسىزلاندۇرۇپ تېخىمۇ بەك سارىسىمگە سېلىپ قويغانىدى. شۇ كۈندىن باشلاپ نازاكەتنىڭ قەلبىدە خالمۇرات بىلەن مۇھەممەت، ئىسمايىلجانلار پات - پات ئورۇن تالىشاتتى، لېكىن ھەر قېتىمدا خالمۇرات غالىب كېلەتتى، مۇھەممەت بىلەن ئىسمايىلجاننى سىقىپ چىقىراتتى. نازاكەت مەيلى مۇھەممەت، مەيلى ئىسمايىلجان بىلەن يالغۇز مۇڭدىشىشتىن، شەخسىي ئىشلىرى ھەققىدە سۆزلىشىشتىن ئېھتىيات قىلىدىغان بولۇپ قالغانىدى. شۇڭلاشقا، يەنىلا ئۆزى بىلەن ئۆزى مۇڭدىشىشقا مەجبۇر بولاتتى. لېكىن، بۇنىڭلىق بىلەنلا ئۆزىنى يوقتىپ قويمىدى، كەلگۈسىدىكى پىلانلىرى ئۈنى قۇرۇق خىيالنى ئازراق قىلىپ، كۆز ئالدىدىكى ئەمەلىي ئىشلارنى كۆپرەك قىلىشقا ھەيدەيتتى، پەقەت يۈلتۈزلار جىمىرلاپ تۇرغان، تولۇن ئاي ئالتۇن نۇرلىرىنى زېمىنغا تەكشى چاچقان سۈتتەك ئاق كېچىلەردە شەخسىي تۇرمۇشى ھەققىدە ئويلايتتى، خىيال سۈرەتتى، غەم يەيتتى، ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى بېرەتتى، ئۇمىدلىنەتتى ۋە ئاشۇ تەسەللى - ئۇمىدلەردىن روھلىنىپ يەنە چىدام، غەيرەت بىلەن ئىشلەيتتى. مۇھەممەت بىلەن ئىسمايىلجاننىڭ خۇددى مۇسابىقىگە چۈشكەندەكلا قىلىۋاتقان يېقىنچىلىقلىرىدىن ھەم خۇشاللىناتتى، ھەم خەۋپسىرەيتتى.

مۇھەممەت بىلەن ئىسمايىلجان ئاشۇ كۈنى رەسمىي كېلىشىم

هاسىل قىلىشۇالغاندىن كېيىن، قىزنىڭ قەلبىگە ئوچۇق - ئاشكارا ھۇجۇم قىلىشقا ئۆتكەنىدى، لېكىن بۇنىڭدىن نازاكەت بىخەۋەر ئىدى.

7 - ئاي كىرىشى بىلەنلا ئوقۇغۇچىلار تەتىل قىلىپ پەسىل قۇشلىرىدەك ئارقىمۇئارقا كېلىشكە باشلىدى. نازاكەت 7 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا گۈلىستان قاتارلىق ساۋاقداشلىرى بىلەن كۆرۈشتى. گۈلىستان دولىسغىچە چۈشۈپ تۇرىدىغان بۇدۇر چېچى (ئۇ ئۇرۇمچىگە بارغاندىن كېيىن تېقىمىغىچە چۈشۈپ تۇرىدىغان ئۆرۈمە چېچىنى كېسىپ تاشلاپ، بۇدۇر قىلدۇرۇپ ئەنە ئاشۇنداق پاسوندا ياستۇالغانىدى)، مەيدە، كۆكرەكلىرى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان، قولتۇقى زىيادە كەڭ، كېپىنەك شەكىللىك ھال رەڭ كوپتىسى، يوتا - كاسىلىرى لىق كەلگەن تار پۇچاقلىق پادىچى شىمى ۋە مېغىز رەڭ ئېگىز پاشىنىلىق توپلىيى بىلەن نازاكەتكە بىر خىل تولىمۇ چاققان، ئاددىيلىق بىلەن ئاجايىپلىق بىرلىشىپ كەتكەن گۈزەللىك تەسىراتى قالدۇرغان بولسىمۇ، لېكىن چېچىنى كېسىۋەتكەنلىكى، ئۇرۇمچى تەلەپپۇزىدا سۆزلەشلىرى، تېخىچىلا تاشلىمىغان چوڭچىلىق، ھاكاۋۇرلۇق، ئەركە - نايناقلىقى پەقەتلا ياقمىدى.

گۈلىستان شاكىر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئۇزگەن ۋە ھېلىقى مەردان ئىسىملىك يىگىتنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشكەنىدى. شۇڭلاشقا، ئۇ شاكىر بىلەن سۇ بىلەن ئوتقا ئوخشاش مەڭگۇ كېلىشتۇرگىلى بولماس رەقىبلەرگە ئايلانغانىدى. ئۇلار ساۋاقداشلىرى بىلەن كۆرۈشكىلى باغقا ئىلگىرى - كېيىن كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇلارنىڭ چىرايىدىكى بىر - بىرىنى مەنسىتمەسلىك ئالامەتلىرىدىن، كۆزلىرىدىكى ئۆچ - ئاداۋەتلىك قاراشلىرىدىن نازاكەت ھەممىنى چۈشەندى. رېئاللىقنىڭ بۇ بىر جۈپ ئايرىلماس ئاشىق - مەشۇقلارغا قىلغان چاقچىقىدىن ئەپسۇسلاندى. لېكىن، ھەر ئىككىسى بىلەن دوستانە كۆرۈشتى،

هال ـ ئەھۋال سوردى.

ـــ شۇنداق قىلىپ، شۇنچە ئاسانلا نەچچە مىڭ مو باغنىڭ ئىگىسى بولۇپ قالدۇق دەڭلار، ـــ دېدى گۈلستان مۇھەممەت بىلەن نازاكەتكە ماختاش، ئۇچۇرۇش سۆزلىرىنى ئايىماي ئىشلىتىپ، ئاغزى بېسىقماي سۆزلەپ، ـــ ئىشىڭلار ئاجايىپ قالتىسقۇ سىلەرنىڭ. بىز ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ كېلىپمۇ بۇنداق ئىگىلىكنى بىرنەچچە يىل تىرىشساق ئاران تىكلىيەلەيمىز. ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل پۇل تېپىش نېمىدېگەن راھەت ـ ھە ! تېخىچىلا ۋېلىسىپىت بىلەن يۈرگىنىڭلار پەقەتلا قاملاشماپتۇ. ھېچبولمىغاندا موتوسىكلىتتىن بىرەرنى سېتىۋېلىپ مىنىڭلار ئەمدى. تاپقان پۇلنىڭ راھىتىنمۇ كۆرۈش كېرەك ـ دە. ھەربىرىڭلارنىڭ بىرەر يۈز مىڭدىن پۇلۇڭلار بازدۇ ھەرقاچان. پىخسىقلىقنى ئاز قىلىڭلار...

ـــ قانچىلىك ۋاقىت تەتىل قويۇپ بەردى؟

گۈلستاننىڭ ئايىغى چىقماس ۋاتىلداشلىرى ياقمىغان بولسا كېرەك. مۇھەممەت ئۇنىڭ گەپلىرىگە قۇلاق سالماي، يېنىدىكى ئابدۇسېلىمدىن سورىدى. لېكىن، ئابدۇسېلىم گەپ قىلىپ بولغۇچە گۈلستان يەنە سۆزلەشكە باشلىدى:

ـــ قانچىلىك تەتىل قويۇپ بەرمەكچىدى، ئاران قىرىق كۈن. كېلىپ ـ بېرىشىمىزغا كېتىدىغان بىر ھەپتە ۋاقىتنى چىقىرىۋەتسەك ئاران بىر ئاي ۋاقىت، ـــ گۈلستان مۇھەممەتنىڭ سوئالى بىلەن ئۇزۇلۇپ قالغان گېپىنى شۇ يەردىلا تاشلاپ قويۇپ يېڭى تېمىدا ۋاتىلداشقا باشلىدى، ـــ ۋاقىتمىز تولمۇ قىس. ئوتتۇز نەچچە كۈن ۋاقىتتا قانچىلىك ئويۇن ـ تاماشا قىلغىلى بولىدۇ دەيسىلەر. سىلەرغۇ خالىساڭلار ئىشلەيسىلەر، خالىساڭلار ئويناپسىلەر، ئۇنىڭغا ھېچكىم غىدىڭ ـ پىدىڭ قىلالمايدۇ. ئەمما، بىز بەلگىلىگەن ۋاقىتتا بارمىساق، مىڭ تاغار گەپ ئاڭلايمىز...

ـــ يۈرۈڭلار، باغنى ئايلىنىپ چىقايلى. باشقا ساۋاقداشلار

بىلەنمۇ كۆرۈشۈپ قويۇڭلار.

مۇھەممەت بۇ قېتىممۇ گۈلستاننىڭ سۆزىنى يەنە بۆلۈۋەتتى. باشقىلار خۇددى مۇھەممەتنىڭ شۇ گېپىنى كۈتۈپ تۇرغاندەك ئورنىدىن قوزغىلىشتى، بىراق گۈلستاننىڭ ئاغزى كېتىۋېتىپمۇ بېسىقمىدى.

ــ پاھ، سىلەرمۇ بوش كەلمەپسىلەر جۇمۇ. بىز تېخى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇدۇق دەپ يۈرۈپتىمىز، ــ دېدى ئۇ نازاكەتنى قولتۇقلىۋالغاندىن كېيىن، ــ سىلەرگە قول قويسام بولغۇدەك. ئالىي مەكتەپتە ئوقۇدۇق دېگىنىمىز بىلەن بىزنىڭ قولىمىزدىن بۇنچىلىك ئىش يا كېلىدۇ، يا كەلمەيدۇ. خالمۇراتمۇ ئەمدى راسا پۇشايمان قىلىدىغان بولدى ـ ده، سېنىڭ بۇنچىلىك كارامىتىڭ بارلىقىنى خىيال قىلمىغان بولغىيدى ھەرقاچان. يېزا ئىگىلىك ئىنستىتۇتىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىنى بىزدىن بىر كۈن بۇرۇن قويۇۋەتكەن. خالمۇراتنىڭ تېخىچىلا كەلمىگەنلىكىگە قارىغاندا، ئاشۇ...

گۈلستان يېڭىنىڭ قاتتىق سىلكىنىشىدىن دەرھال سۆزىنى توختىتىپ، بىقىنىغا قارىدى. ئۇنىڭغا مۇھەممەت «گېپىڭنى توختات» دېگەندەك سۈرلۈك قاراپ تۇراتتى، سۆھبەت تېمىسىنىڭ ئۆزلۈكىدىنلا خالمۇرات ئۈستىگە كۆچكەنلىكىدىن ھاياجانلىنىپ، گۈلستاننىڭ گېپىگە دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىپ تۇرغان نازاكەت گەپنىڭ چىڭ يېرىگە كەلگەندە گۈلستاننىڭ توختۇبلىشىدىن ھەيران بولدى. گۈلستاننىڭ ئاغزىغا تەققىزالىق بىلەن تەلمۈردى. دەل شۇ چاغدا باغدا موتوسىكلىتىنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى.

ــ ئىسمايىلجان شەھەردىن چىقىپ بولغان ئوخشايدۇ، سەن بېرىپ داستىخانغا يېمەك ـ ئىچمەكلەرنى تىزىشقا ياردەملەشكىن، ــ دېدى مۇھەممەت نازاكەتكە.

ــ سىلەر باغنى ئايلانغاچ تۇرۇڭلار، مەن داستىخاننىڭ تەييارلىقىنى قىلغاچ تۇراي. تېزرەك كېلەرسىلەر ـ ھە، ــ دېدى

نازاكەت دوستلىرى بىلەن ئايرىلىشقا قىيمىغان ھالدا.

ــ ئەجەبمۇ گاچىنى سىلكىگەندەك سىلكىدىڭا، ــ دېدى گۈلىستان مۇھەممەتكە ئاچچىقلاپ.

ــ ئەپۇ قىل، ــ دېدى مۇھەممەت چۈشەندۈرۈپ، ــ سەن تېخى بىلمەيسەن، نازاكەت تاكى ھازىرغىچە خالمۇراتنىڭ مېھرىئاي بىلەن يۈرۈۋاتقانلىقىنى بىلمەيدۇ. مەنمۇ بۇ سىرنى ھازىرغىچە ئاشكارىلاشقا جۈرئەت قىلالمىدىم. سەن بۇ گەپنى شۇنچە بالىلارنىڭ ئارىسىدا ئۇنىڭغا دېسەڭ قانداق بولىدۇ.

ــ نېمە؟ نازاكەتنىڭ راستلا خەۋىرى يوقمۇ؟ بىچارە، تېخىچىلا ئەخمەق بولۇۋېتىپتۇ ـ دە، ــ دېدى گۈلىستان ئېچىنىش بىلەن، ــ سەن نېمىشقا بۇ گەپلەرنى ۋاقتىدا ئۇنىڭغا دېمىدىڭ. ئەسلىدە ئۆز ۋاقتىدا دېيىشىڭ كېرەك ئىدى. مەنغۇ خالمۇراتنىڭ ئۇ ئىشلىرىنى يېقىندىدا ئۇقتۇم. سەن بىلىپ تۇرۇپ... بۇمۇ سېنىڭ ئوخشاشلا نازاكەتنى ئالدىغانلىقىڭ بولمامدۇ... بىچارە نازاكەت دوستۇم...

ــ بولدى، داۋراڭ كۆتۈرمە، ــ دېدى مۇھەممەت قوپاللىق بىلەن، ــ ئەگەر سەن مېنىڭ ئورنۇمدا بولغان بولساڭ، يەنىلا ماڭا ئوخشاش قىلغان بولاتتىڭ. سەن ئۇنىڭ خالمۇراتقا قانچىلىك ئىشىنىدىغانلىقىنى، خالمۇراتنى قانچىلىك ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى بىلمەيسەن. مەن ئۇنىڭغا دېمىدىم ئەمەس، ئازراق بىلىندۈرۈپ، بېشارەت بېرىپ باقتىم. ئۇ مېنى چاقچاق قىلىۋاتىدۇ دەپ ھەرگىز ئىشەنمىدى، ئازراق بولسىمۇ گۇمانلانمىدى. ئەھۋال مۇشۇنداق تۇرسا ئۇنى قانداقمۇ ئازابلىغۇڭ كېلىدۇ. مەن خېلى ئۇزاق باش قاتۇرغاندىن كېيىن بۇ ئىشنى يەنىلا خالمۇرات كەلگەندە ئۆزى بىر تەرەپ قىلسۇن دەپ گەپ قىلمىدىم. سەنمۇ يەنە بىر ـ ئىككى كۈن تەخىر قىلىپ تۇر. خالمۇرات كەلگەندە ھەممە ئىش ئۆزلۈكىدىن ئايدىڭ بولىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن سەن ئۇنىڭغا قانچىلىك تەسەللى بەرسەڭ ئۆزۈڭنىڭ ئىختىيارى.

— توغرا، بىز بىلمىگەن بولۇپ تۇرايلى، — دېدى ئابدۇسېلىممۇ گەپكە ئارىلىشىپ، — بۇ ئىشلارنى خالمۇراتنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلىغىنى ياخشى.

نازاكەت كەلگەندە گۈلستان بىرئاز مەيۈسلىنىپ يۈردى - يۇ، لېكىن باغنىڭ بىر بۇلۇڭىدا راسلانغان سورۇنغا قايتىپ كېلىپلا چاپسانلا ئاۋۇالقى قىزغىنلىقىغا قايتتى. نازاكەت خالمۇرات توغرۇلۇق ئۇنىڭ ئاغزىنى ھەرقانچە تاتىلاپ باققان بولسىمۇ، لېكىن بىر ئېغىزمۇ جاۋاب ئالالمىدى. ئەتىسى گۈلستان نازاكەت بىلەن كۆرۈشۈشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈردى. «نازاكەتنىڭ ئاشۇ تۇرقىنى كۆرسەم پەقەتلا چىدىيالمايدىكەنمەن. شۇڭلاشقا كۆرۈشمەي تۇراي دېدىم. ئاۋۇال خالمۇرات دېگەن ۋىجدانسىز كەلسۇن، ئاندىن نازاكەت بىلەن كۆرۈشۈپ تەسەللى بېرىمەن» دېدى ئۇ مۇھەممەت بىلەن كۆرۈشۈپ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يۈرتقا تەتىل قىلىپ قايتقان ئوقۇغۇچىلارنىڭ نۆۋەت بويىچە ئۇيۇشتۇرغان قاتار چايلىرىغا بېرىلىپ، ھەممىنى ئېسىدىن چىقاردى.

2

خالمۇرات خېلىلا كېچىكىپ كەلدى. ئۇنىڭ خەۋىرىنى نازاكەتكە يەنىلا گۈلستان يەتكۈزدى. نازاكەت ئالدىراش بېجىرىدىغان بىر ئىش بىلەن كېتىپ باراتتى، گۈلستاننىڭ توۋلىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ ۋېلىسىپىتتىن چۈشتى. ئۇ گۈلستاننى ئاشۇ كۈنى باغدا كۆرگەندىن بېرى پەقەتلا ئۇچراتمىغانىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى گۈلستاننىڭ ئۇستىبېشىغا سەپسېلىشقا ئۇلگۈردى. گۈلستان ھازىر شىم - كوپتىسىنىڭ ئورنىغا رەڭگى قارەك ئاپپاق، بەللىرىنى قىسىپ تۇرىدىغان ئوشۇقىغىچە ئۇزۇن بەل پۈرمە كۆڭلەك ئالماشتۇرۇۋالغانىدى، كۆڭلەكنىڭ كۆنجىكى خېلىلا چوڭ ئويۇۋېتىلگەن بولۇپ،

كۆكرىكى خېلىلا ئېچىلىپ تۇراتتى. چېچىنى ئۆتكەن قېتىمقىدەك يەلكىسىگىچە قويۇۋەتمەي، بېشىنىڭ چوقىسىغىلا تۇرمەكلىۋالغان بولۇپ، قاشتاشتەك سۇزۇك، ئاپپاق بوينى ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. بوينىغا ئېسىۋالغان ياقۇت كۆزلۈك زۇننارى كۈن نۇرىدا ۋالدىلاپ، ئۇنىڭ ئاشۇ بويۇن، كۆكرەك قىسمىلىرىنى تېخىمۇ بەك ئاشكارىلاپ تۇراتتى.

ــ ياللا، باي بولغانلارنىڭ ھەممىسى شۇنداق ئوخشىمامدۇ. ئايىغىڭغا پۇتلىشىپ تۇرغان دوستلىرىڭغا قاراپمۇ قويماي كېتىپ بارغىنىڭنى قارا سېنىڭ، ــ گۈلىستان ئەنە شۇنداق سۆزلىگەچ نازاكەتنىڭ ئالدىنى توستى، ــ ئەھۋالدىن قارىغاندا، مەنمۇ خىزمەتكە چىقىپلا كىچىكرەك بولسىمۇ بىرەر ئەمەلنى قولۇمغا كەلتۈرمىسەم، سەندەك دوستلىرىمنىڭ ھالىغا بويلاشقىلى بولمىغۇدەك.

ــ ياق، ئۇنداق دېمە گۈلىستان، ــ دېدى نازاكەت ۋىللىدە قىزىرىپ، ــ ئالدىراش مېڭىپ كۆرمەي قالغان ئوخشايمەن. ئادەمنى ئۇنداق ياپتا گەپلەر بىلەن چېقىۋالما. پۇل دېگەن پۇل، دوست دېگەن دوست. پۇلنى دەپ قانداقسىغا دوستتىن كەچكىلى بولسۇن، مەن ئۇچۇن دوستلۇق ھەممىدىن مۇھىم.

ــ چاقچاق قىلىپ قويدۇم. بۇنچە كۈچەپ چۈشەندۈرۈپ كەتمىسەڭمۇ بولىدۇ. لېكىن، جاھاندىكى بايلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاش. ئاغزى قايماق، كۆڭلى مايماق. گەپنى ئۆزلىرىگە پەرىشتىلەرچە سىياق بېرىپ قىلىشىدۇ، ئەمەلىيەتتى قىلغان گەپلىرىنىڭ ئەكسىچە. پۇل دېگەن كىمنى ئۆزگەرتمەيدۇ دەيسەن.

ــ بولدى قىل گۈلىستان، يەنە مۇشۇنداق سۆزلەۋېرىدىغان بولساڭ، مەن ئۆز يولۇمغا مېڭىۋېرەي، ــ دېدى نازاكەت خاپا بولۇپ.

ــ ماقۇل، بۇيرۇقلىرىغا ئىتائەت قىلاي تاۋى نازۇك خېنىم، ــ دېدى گۈلىستان شوخلۇق بىلەن نازاكەتكە تەزىم قىلىپ، ــ خىزمەتلىرى ھەرقانچە ئالدىراش بولسىمۇ، ئىككى ئېغىز

گەپىمگە قۇلاق سېلىپ قويسىلا، بولمىسا ئارماندا قالىلا...

— بولدىلا، بۇنداق چاقچاقلىرىڭنى ھازىرچە يىغىشتۇرۇپ قوي ئاداش، — دېدى نازاكەت ئۇنىڭ سۆزىنى چورتلا كېسىپ، — سەن تەتىل قىلىپ كەلگەندىن بېرى تۇزۇك ئىككى ئېغىز مۇڭدىشالمىدۇق. يا سەن ئىزدەپ كەلمىدىڭ، يا مەن سېنى ئىزدەپ تېپىپ بولالمىدىم. كەچتە ئۆيگە كەل، قانچىلىك چاقچاقلىرىڭ بولسا زېرىكمەي ئاڭلايمەن. ھازىر يولۇمنى توسما. بېرىپلا بېجىرىۋەتمىسەم بولمايدىغان مۇھىم بىر ئىش بار ئىدى، ھازىر شۇنى قىلىۋالاي.

— ھەي، توختا، سەل - پەل ئالدىرىماي تۇرمامسەن، — دېدى گۈلىستان نازاكەتنىڭ ۋىلىسىپىتىگە ئېسىلىپ، — بوپتۇ، ھازىر سېنىڭ بۇيرۇقۇڭغا بويسۇنۇپ تۇراي. مېنىڭمۇ سەن بىلەن راسا بىر مۇڭداشقۇم بار. ساڭا دەيدىغان نۇرغۇنلىغان گەپلىرىم بار. بىراق، بۇگۈن كەچ قېشىڭغا بارالمايمەن. ئۆگۈنلۈككە كەچ يولۇمغا قارا. بىر كېچە پۇخادىن چىققۇدەك مۇڭدىشايلى. ھازىر مېنىڭ ئىشىم ئالدىراش، شۇ تۇرقىدا بىر ساۋاقدىشىمنىڭ ئۆيىدە ئۆتكۈزۈلىدىغان ئولتۇرۇشقا بارمىسام بولمايدۇ. ئەمما، بىر مىنۇت تەخىر قىلىپ تۇر، ساڭا يەتكۈزىدىغان مۇھىم بىر خەۋەر بار. بەلكىم بۇ سەن ئۈچۈن يېڭى خەۋەر ھېسابلانماسلىقىمۇ مۇمكىن. خەۋەر تېپىپمۇ بولغانسەن ھەرقاچان.

— نېمە خەۋەر؟ — قىزىقىپ سورىدى نازاكەت.

— راستلا خەۋەر تاپمىدىڭمۇ؟

— ۋاي خۇدايىمەي، ئېغىز بىلەن بېغى يوق سوئاللارنى سورىغىلى تۇردۇڭغۇ ئادەمدىن، قايسى ئىشنى دېمەكچىسەن؟

گۈلىستان نازاكەتنىڭ چىرايىغا راسا بىر قارىۋېلىپ ئېيتتى:

— خالمۇراتنىڭ كەلگەنلىكىدىن...

— خالمۇرات ! — نازاكەت خۇشاللىقتىن ھاياجانلىنىپ كەتتى. خاتا ئاڭلاپ قالمىغاندىمەن دەپ گۈلىستانغا تەلمۈرۈپ قارىدى ۋە گۈلىستاننىڭ قولىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ سورىدى، —

خالمۇرات دەمسىنا؟ ئۇ كەپتۇما؟ بۇگۈن كەلگەن ئوخشىمامدۇ، سەن كۆردۇڭمۇ؟

گۈلستان دوستىنىڭ خۇددى كىچىك بالىلاردەك ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قالغانلىقىنى كۆرۈپ ئاچچىق كۈلدى، قولىنى نازاكەتنىڭ قولىدىن تارتىۋېلىپ سوغۇقلا جاۋاب بەردى:

— شۇنداق، خالمۇرات كەپتۇ، تۇنۇگۈن چۈشتە كەپتىكەن. مەن ئۇنى كۆرمىدىم، كۆرگەن بالىلاردىن ئاڭلىدىم.

نازاكەت بىرھازا تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ شۇ تۇرقىدا قاتتىق ھاياجانلىنىۋاتقانلىقى ناھايىتمۇ ئېنىق ئىدى. گۈلستان ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىدىكى بۇ دولقۇنلۇق ھېسسىياتنى ئوچۇقلا ھېس قىلدى.

— يۈرە بىللە بارايلى، — دېدى نازاكەت گۈلستانىنىڭ قولىدىن كاپپىدە تۇتۇۋېلىپ، — ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ كېلەيلى.

— نەگە، كىم بىلەن كۆرۈشكىلى بارىمىز؟ — دېدى گۈلستان قۇۋلۇق بىلەن.

— خالمۇراتنىڭ ئۆيىگىچۇ؟ يۈرە بىللە بارايلى، يالغۇز بېرىشتىن تارتىنىدىكەنمەن، — دېدى نازاكەت گۈلستانغا يېلىنىپ.

— ھېلىقى جىددىي ئىشىڭنى بېجىرگىلى بارمامسەن؟

— ئاۋۋال خالمۇرات بىلەن كۆرۈشۈۋېلىپ، ئاندىن...

— ياق، مېنىڭ ئىشىم بار. شۇ تۇرقىدا ئولتۇرۇش تازىمۇ قىزىپ كەتتى. بارساڭ ئۆزۈڭ يالغۇز بار.

— سەندىن ئۆتۈنۈپ قالاي جېنىم دوستۇم، ھەرقانچە زۇرۇر ئىشىڭ بولسىمۇ خالمۇراتنىڭ ئۆيىگە بىللە بېرىشىپ بەرگىن. سەندىن خۇش بولۇپ كېتەي.

نازاكەتنىڭ كۆزىگە غىلىمدە ياش كېلىپ قالغانىدى. گۈلستان ئۇنىڭ بۇ بىچارە تۇرقىنى كۆرۈپ، يۈرىكى شۇرۇرىدە ئېرىدى، ئىچى ئاغرىدى، لېكىن خالمۇرات ئېسىگە كېلىش

بىلەنلا غۇزۇندە ئاچچىقى تۇتتى.

ــ بوپتۇ، بىللە بارسام باراي، ــ دېدى ئۇ قوپاللىق بىلەن، ــ ئىككىڭلارنى كۆرۈشتۇرۇپ قويۇپلا يېنىپ چىقىمەن. لېكىن، ئېسىڭدە تۇت دوستۇم، ئۇ ھازىر بۇرۇنقى خالمۇرات ئەمەس، ئۇنىڭ لەۋلىرى ساڭا ھېچقانداق لەززەت بېغىشلىيالمايدۇ.

ــ تېتىقسىزلاشما!

خالمۇراتنىڭ ئىسمى چىقىشى بىلەنلا ئەس ـ ھوشىنى يوقتىپ قويغان نازاكەت گۈلستانىنىڭ كېيىنكى سۆزلىرىگە ئانچە دىققەت قىلمىدى، دىققەت قىلسىمۇ بۇنى دوستىنىڭ كۆنۈپ قالغان چاقچاقلىرى قاتارىغا قوشۇۋەتتى.

3

خالمۇرات نازاكەت بىلەن گۈلستاننى ھودۇقۇش، تەمتىرەش، خىجىللىق، خالىماسلىقتىن ئىبارەت بىر خىل كەيپىياتتا قارشى ئالدى. ئۇ نازاكەتنىڭ ھال ـ ئەھۋال سوراشلىرىغا ئاغزى كالۋالىشىپ، تىلىنى چاينىپ قىسقىلا جاۋاب قايتۇردى ـ دە، ئۇستىبېشى قارا تەرگە چۆمۈلگەن ھالدا قىزلارنىڭ ئالدىغا چاي ئەكەلدى. «ئوغرىنىڭ يۈرىكى پوك ـ پوك، دېگەن گەپ راست ئىكەن. ئاشۇ ھالىغا چوڭچىلىق قىلىپ كېتىشلىرىنى، تۇۋا، ماۋۇ نازاكەتمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ چاندۇرماي ئولتۇرماي، قىلىپ كەتكەن قىلىقىنى، مەن بولمىغان بولسام بوينىغا ئېسىلارمىكىن» دەپ ئويلىدى خالمۇرات بىلەن نازاكەتنىڭ روھىي ھالىتىگە سەپسېلىپ ئولتۇرغان گۈلستان. ئۇ خالمۇراتنىڭ ساختىلىق يوشۇرۇنغان چىرايىغا قارىغانسېرى نەپرەتلەندى، جۇدۇنى تۇتتى، شۇنداقلا ھېچنېمىدىن خەۋەرسىز ھالدا ھە دېسىلا خالمۇراتتىن ئەھۋال سوراپ، كۆزىنى خالمۇراتتىن ئۈزمەي ئولتۇرغان نازاكەتنىڭ تولىمۇ سادىدىلىقى، تۇز كۆڭۈللۈكىدىن رەنجىدى، ئىچى سىقىلدى.

ـــ ئىككىگلار پاراڭلىشىۋېرىگلار، مېنىڭ ئازراق ئىشىم بار ئىدى، مەن ماڭغاچ تۇراي. نازاكەت سېنى ئۆزۈم ئىزدەپ بارىمەن، ـــ دېدى گۈلىستان ئورنىدىن تۇرۇپ.

ـــ بىرەيلەن ئولتۇرە، مەنمۇ ھازىر ماڭىمەن ئەمەسمۇ، ـــ دېدى نازاكەت.

ـــ بىرەيلەن ئولتۇرساڭ بولىمامدۇ، كېلىپلا كېتەمسەن، ـــ دېدى خالمۇرات.

ـــ خوش، يەنە كېلەرمەن، ـــ دەپ ئۆزرە ئېيتتى گۈلىستان ئىشىكتىن چىقىۋېتىپ.

ـــ ئۇزاتمىدىم ئەمىسە، ـــ دېدى خالمۇرات ئورنىدىن مىدىرلىمايلا.

گۈلىستان چىقىپ كەتكەندىن كېيىن نازاكەت خالمۇراتقا قايتىدىن نەزەر تاشلىدى. خالمۇراتنىڭ ئېگىلىرىنى خېلىلا قويۇق ساقال ـ بۇرۇت باسقانىدى. بۇدۇر قىلدۇرغان قوڭۇر رەڭ چېچى سەمرىپ يۇمىلاقلىشىپ قالغان ئاقپىشماق چىرايىغا باشقىچە ھۆسن قوشقانىدى. ئۇچىسىغا قىزىل كالتە يەڭ كۆڭلەك، پادىچى شىمى، پۇتىغا باسنوشكا كىيىۋالغانىدى.

شۇ تۇرقىدا ئۇلار گويا تۇنجى تونۇشقان كىشىلەردەك، بىر ـ بىرىگە ئوغرىلىقچە قارىشىپ، ئۇن ـ تىنسىز ئولتۇرۇشاتتى، ئۆيئىچىدە ئىككىيلەننىڭ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىقىدىن باشقا ھېچقانداق ئاۋاز ئاڭلانمايتتى.

ـــ ئەجەب كېچىكىپ كەلدىڭغۇ؟ ـــ دېدى نازاكەت ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ.

ـــ ئازراق ئىشىم چىقىپ قېلىپ كېچىكىپ قالدىم، ـــ دېدى خالمۇرات خالار ـ خالىماس ھالدا.

ـــ كېلىدىغان ۋاقتىڭدىن خەۋىرسىز بولۇپ قالغانلىقىم ئۈچۈن كۇتۇۋالغىلى ئالدىڭغا چىقماي قاپتىمەن. بايىلا تېخى گۈلىستاندىن ئاڭلاپ كېلىشىم.

ـــ سەن دېگەن ھازىر بىر كاتتا ئادەم تۇرساڭ، سېنى ئاۋارە

قىلغىلى بولامدىغان، ــ دېدى خالمۇرات تاماكىسىغا ئوت يېقىۋېتىپ مەسخىرە كۈلكىسى بىلەن.

ــ بولدىلا، سەنمۇ زادىلا قىلغىلى تۇرمۇدۇڭغۇ ئەمدى، ــ دېدى نازاكەت ۋىللىدە قىزىرىپ، ــ ئىگىلىك تىكلىسەم يامان بولمىغاندۇ. بەلكىم سەن مېنى ئالدىمغا چىقىپ كۈتۈۋېلىشقا ئەرزىمەيدۇ دەپ قارىغانسەن.

نازاكەتنىڭ بۇ سۆزلىرى خالمۇراتنىڭ يۈرىكىگە بېرىپ تەگكەندى. ئۇ «نازاكەت ھەممە ئىشلاردىن خەۋەر تاپقان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىدى ـ دە، دەرھال قىزنىڭ چىرايىغا سەپسالدى. نازاكەتنىڭ چىرايىدا خجىللىق، تارتىنىش ۋە نېمىگىدۇر ئىنتىلىشتىن باشقا ھېچقانداق غەيرىي ئالامەت سېزىلمەيتتى. خالمۇرات نازاكەتنىڭ چىرايىدىن پەرىزىنى دەللىلگۈچى بىرەر ئالامەت تاپالمىغاندىن كېيىن، چىرايىغا قۇۋلۇق بىلەن كۈلكە يۈگۈرتتى.

ــ چاقچاق قىلىپ قويدۇم.

خالمۇرات شۇنداق دېدى ـ دە، يەنە بەخىرامان تاماكا چېكىشكە باشلىدى. نازاكەت ئۇڭايسىزلاندى.

ــ تۇنۇگۈن كەلگەن ئادەم ئەجەب يوقلاپ قويايمۇ دېمەپسەن؟

خالمۇراتتىن جاۋاب چىقمىغاندىن كېيىن، نازاكەت سائىتىگە قارىۋېلىپ ئورنىدىن تۇردى:

ــ مەن ماڭاي، شەھەر ئەتراپىدىكى بىرقانچە يېزا بىلەن قىشلىق يەل ـ يېمىش سېتىۋېلىش توختامى تۈزمەكچىدۇق، ئۇلار ساقلاپ قالمىسۇن. مۇھەممەت ۋە باشقا ساۋاقداشلارنىڭ ھەممىسى باغدا، بېرىپ كۆرۈشۈپ كەل.

ــ ھازىر بارالماسمەنمىكىن، ــ دېدى خالمۇرات خۇشياقمىغان ھالدا، ــ مەن بىلەن كۆرۈشكىلى ئۇرۇق ـ تۇغقانلار كەلمەكچىكەن، ئۇلارنى ساقلاپ تۇرمىسام بولماس. ئانامۇ بايىلا سودىلىق قىلىۋالاي دەپ چىقىپ كەتكەن.

ــ مەيلى، ئۇنداق بولسا ئەتە بېرىپ كېلەرسەن.

— ئەتە تېخىمۇ چولام تەگمەيدۇ، — دېدى خالمۇرات سەۋەب كۆرسىتىپ، — ئەتە ھەممە ساۋاقداشلارنى چاقىرىپ ئولتۇرۇش قىلىپ بەرمەكچىدىم. ۋاقتىڭ يەتسە مۇھەممەت بىلەن بىللە كېلەرسەن.

— ئەتە مېنىڭمۇ چولام تەگمەيدۇ، — دېدى نازاكەت زەردە بىلەن، — ئەتە بىرنەچچە يېزىغا چىقىپ باغ تەكشۈرىدىغان ئىشىم بار. خىزمەت تەرتىپىمنى خالىغانچە ئۆزگەرتەلمەيمەن. سېنىڭ مۇبارەك قەدىمىڭ ئۆگۈنلۈككە يېتەرمۇ؟

— باغقا بېرىپ يۈرمەي، ئۆگۈنلۈككە كەچتە ئايرىم پاراڭلاشساق قانداق دەيسەن، — دېدى خالمۇرات نازاكەتكە قارىماي تۇرۇپ.

— مەيلى، نەدە كۆرۈشمىز؟

— ھېلىقى كونا جايدا.

— ھېلىقى ئۆستەڭ بويىدىمۇ؟ — دېدى نازاكەت ۋىللىدە قىزارغان ھالدا.

— ھەئە، — دېدى خالمۇرات بېشىنى لىڭشىتىپ.

— ماقۇل ئەمىسە، — نازاكەت ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا ماڭغاچ سۆزلەشكە باشلىدى، — نەدىن چاپلاشتى سىلەرگە بۇ ئولتۇرۇش كېسىلى. تەتىل قىلىپ كەلگەنلىرىڭلارنىڭ ھەممىسى خۇددى ئالۋان كەلگەندەك، ئارتۇقچە پۇل بۇزۇپ، بەس - بەستە ئولتۇرۇش قىلىدىغان بولۇۋاپسىلەر. بىچارە ئاتا - ئاناڭلارغا ئازراقمۇ بولسا ئىچىڭلار ئاغرىمايدىكەن. تەتىل توشقاندا يەنە بىرمۇنچە پۇل ئېلىپ ماڭمىساڭلار بولماس ھەرقاچان.

خالمۇرات نازاكەتنىڭ بۇ سۆزلىرىگە ھېچقانداق ئىنكاس قايتۇرمىدى.

— ماقۇل، ئاشۇنداق بولسۇن ئەمىسە، — دېدى خالمۇرات سىپايىلىك بىلەن.

— بولىدۇ، لېكىن سەنمۇ ۋاقىت چىقىرىپ بىزنىڭ قىلغان ئىشلىرىمىزنى كۆرۈپ كەل، — دېدى نازاكەت تاپىلاپ، — خوش

ئەمسە.

— خوش.

نازاكەت ۋېلىسىپىتىگە مىنىپ مېڭىشى بىلەنلا، خالمۇرات يەڭگىل بىرنى تىندى ـ دە، بۇرىلىپلا ئۆيىگە كىرىپ، كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇپ، ۋېلىسىپىتىنى يېتىلەپ سىرتقا ماڭدى.

نازاكەتنىڭ روھى بىردىنلا چۈشۈپ كەتتى. خالمۇراتنىڭ سالقىن مۇئامىلىسىدىن يۈرىكىدە نېپىزلا بىر قەۋەت مۇز تۇتتى، كەچتە ئۆيگە بۇرۇنلا قايتىپ كېلىپ، كارىۋاتقا يانپاشلىدى ـ دە، مۇڭلۇق كۆزلىرىنى نىشانسىز بىر نۇقتىغا تىكىپ چوڭقۇر خىيالغا پاتتى. ئۇ تۇرۇپ ـ تۇرۇپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىناتتى، ئۇياق ـ بۇياققا ئۆرۈلەتتى. نازاكەت ھەرقانچە قىلىپمۇ تىنچلىنالمىدى، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا چىقتى، كۆزلىرىنى يىراق ئاسمان گۈمبىزىدىكى تۇمەنلىگەن يۇلتۇزلارغا مەقسەتسىز تىكتى. يۇلتۇزلار ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىۋاتقاندەك تىنىمسىز جىمىرلاپ تۇراتتى. ئولتۇراي دەپ قالغان ھىلال ئاي بولسا ئۇنى «نېمىشقا تېزرەك چىقمايسەن» دەپ يامانلاۋاتقاندەك ئاستا ـ ئاستا غايىب بولۇشقا باشلىغانىدى. شەھەر بولسا قورسىقى تويغان غەمسىز بوۋاقتەك غەپلەت ئۇيقۇسىنى بەخىرامان ئۇخلاۋاتاتتى. قايىاقلاردىندۇر شەھەرنىڭ ئۇيقۇسىنى بۇزۇۋېتىشتىن ئېھتىيات قىلغاندەك تولىمۇ ئاجىز، مۇڭلۇق ناخشا ساداسى كېلەتتى. كېچىنىڭ غۇر ـ غۇر شامىلى نازاكەتنىڭ چاچلىرىنى يەلپۈتۈپ، لەۋلىرىگە سۆيۈپ ئۆتەتتى. نازاكەت ئاستا ـ ئاستا غايىب بولۇشقا باشلىغان ھىلال ئايغا قاراپ بىرپەس تۇرغاندىن كېيىن ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى.

ئون يەتتىنچى باب

خەير ، بەختلىك بولۇڭ

1

نازاكەت خالمۇراتنىڭ بۇنداق سالقىن مۇئامىلىسىگە ئۇچرىشىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدى. ئۇنىڭ قەلبىدە بىر يىل ئاۋۋالقى — تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتىكى خالمۇراتنىڭ شوخ، قىزغىن سىيماسى تېخىچىلا ساقلىنىپ قالغانىدى. ئۇ قەلبىدىكى ئاشۇ خالمۇراتنى ياخشى كۆرەتتى، ئوتتەك قىزغىن مۇھەببىتى بىلەن سۆيەتتى. ئەپسۇسكى، ھازىرقى خالمۇرات ئۇنىڭ قەلبىدىكى خالمۇراتقا تۇپتىن ئوخشىمايۋاتاتتى. نازاكەت خالمۇرات بىلەن كۆرۈشۈپلا ياتسىرىغانىدى، بىر قاراشتىلا ئالدىدا تۇرغان بۇ يىگىت ئۆزى بىر يىلدىن بېرى كۆرۈشۈشنى ئارزۇ قىلىپ كەلگەن خالمۇرات ئەمەستەكلا بىلىنگەنىدى. يىگىتنىڭ ھە دېگەندىلا سوغۇق مۇئامىلىسى ئۇنىڭ يۈرىكىدىكى لاۋۇلداۋاتقان ئوتقا بىر چېلەك سوغۇق سۇ سېپىۋەتتى. ئۇ خالمۇراتنىڭ بۇرۇنقىدەكلا شوخلۇق قىلىشىنى، قىزغىن مۇئامىلە قىلىشىنى تولىمۇ ئارزۇ قىلغانىدى. تۇنجى كۆرۈشۈشتىلا خالمۇرات ئۇنى قۇچاقلىۋالغان، سۆيۈۋالغان بولسا ئۇ يول قويغان بولاتتى، بىراق، خالمۇرات ئۇنىڭ كۆتكەن يېرىدىن چىقمىدى، ھەتتا قايتىپ كېتىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرغاندا «بىردەم ئولتۇرغىن، بىر يىلدىن بېرى ئاران كۆرۈشۈشكە پۇرسەت كەپتۇ، ئىككى ئېغىز مۇڭدىشايلى» دېگەندەك

رەسمىيەت، تەكەللۇپ سۆزلەرنىمۇ قىلىپ قويمىدى. نازاكەتنىڭ تەكلىپىنى بولسا تۇتۇرۇقسىز سەۋەبلەر بىلەن رەت قىلدى. نازاكەت ئىككى كۈندىن بېرى ئەنە شۇلارنى ئويلىغىنىدا خالمۇرات بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدا خېلىلا چوڭ بىر پاسىلنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى ھېس قىلدى، تۇرۇپ ـ تۇرۇپلا كاللىسىدا خالمۇرات تەتىل قىلىپ يۈرتقا قايتىپ كەلمىگەندەك تۇيغۇ پەيدا بولاتتى، شۇ ھامان قەلبىدە ئاجايىپ بىر شېرىن ئارزۇ باش كۆتۈرەتتى، ئەمما بۇ تاتلىق ھېس ـ تۇيغۇ ئۇزاق داۋاملاشمايتتى. خالمۇراتنىڭ يۈرتقا قايتىپ كەلگەنلىكىدىن ئىبارەت ئاچچىق ھەقىقەت بۇ تاتلىق خىياللارنىڭ ۋەتۋەرىكىنى چىقىرىۋېتەتتى. «خالمۇرات بۇ ئەمەس، بىر يىل ئاۋۇالقى خالمۇرات تېخىچىلا ئۇرۇمچىدە، يۈرتقا قايتىپ كەلگىنى ئۇرۇمچى ئۆزگىرىۋاتقىنى، مەن قىلچىلىك ياخشى كۆرمەيدىغان خالمۇرات، يەنىلا بىر يىل ئاۋۇالقى خالمۇراتنى ياخشى كۆرىمەن. بۇ خالمۇرات ئىشىنى قىلسۇن، ئەي ئۇرۇمچى ! خالمۇراتنى قايتۇرۇپ بەر. خالمۇرات سەن نەدە ! ... » نازاكەتنىڭ كاللىسى، ئوي ـ خىيالى، ھېس ـ تۇيغۇلىرى قالايمىقانلىشىپ كەتكەندى. بۇگۈن كەچتىكى خالمۇرات بىلەن كۆرۈشۈش ئىشىغا دەسلەپ قىزىقىقان، خېلى جىددىي مۇئامىلە قىلغان بولسىمۇ، لېكىن يۈقىرىقىدەك بىر تالاي ئوي ـ خىياللار قىزىقىشىنى كۆپۈكتەك يوققا چىقاردى. بۇ كۆرۈشۈشنى تولىمۇ كۆڭۈلسىز ھېس قىلدى ـ دە، ئالايىتەن ئاشۇ ئۇچرىشىش ئۇچۇن ئالماشتۇرغان كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ ئاددىيلا ئىش كىيىمىنى يەنە كىيىۋالدى، سۈسلا قىلىۋالغان گىرىملىرىنىمۇ يۇيۇۋەتتى. «ھازىرلا بېرىپ كۆرىدىغىنىم مەن بىر يىلدىن بېرى كۈتكەن، ئارزۇ قىلغان خالمۇرات ئەمەس. ئۇ ھازىر پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپتۇ. بەلكىم ئۇنىڭ نەزىرىدە مەنمۇ ئۆزگەرگەندىمەن. ‹كۆزدىن يىراق، كۆڭۈلدىن يىراق› دېگەن شۇ بولسا كېرەك. باراي، ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىپ باقاي، ئىمكان بار يۈرەكلىكەرەك بولۇپ ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى

بىلىپ باقاي، ناۋادا ئاشۇنداق بولۇپ قالسا ئۇمۇ مەيلى، «تاشنى تاياقتا تاڭغىلى بولماس»» نازاكەت شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ بىردىنلا كۆڭلى ئازادىلىشىپ قالغاندەك، يەڭگىللەپ قالغاندەك ھېس قىلدى، سائىتىگە قارىۋىدى، ۋاقىت خېلىلا بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ. ئۇ دەرھال سىرتقا ماڭدى.

ــ تاماق پىشۇاتسا نەگە بارىسەن؟ ــ دېدى ئانىسى ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ، دوختۇرخانىدىن چىققاندىن بېرى ئۆيدە خاتىرجەم دەم ئېلىپ كۈتۈنۈۋاتقان ھەسەلخان ئاچا نازاكەتلەر باغ ھۆددىگە ئېلىپ سىرتقا چىقىپ كەتكەن ھامان، ئۆي ئىشلىرىنى يەنە ئۇستىگە ئالغانىدى.

ــ ھازىرلا قايتىپ كېلىمەن ئانا، ناۋادا تاماقنا ئولگۈرۈپ كېلەلمىسەم ئېلىپ قويغىن، كېلىپ يەيمەن.

ــ تاماق پىشىپ بولغۇچە چوقۇم قايتىپ كەل جۇمۇ.

ھەسەلخان ئاچىنىڭ گېپىنى تۈگەپ بولغۇچە، نازاكەت تالاغا چىقىپ بولغانىدى. «قىز بالىلىقىغا تارتىشىپ ئولتۇرماي، سودا قىلىمەن، باغ ھۆددىگە ئالىمەن دەپ ئۆزىگە بىرمۇنچە ئىش تاپتى. خۇدايىم ئوغۇل بالا قىلىپ قويمىغىنى بىلەن، ئوغۇل بالىدىن ئارتۇق غەيرەت، ھىممەت بېرىپتىكەن بىچارە قىزىمغا، خۇدايىم «قارىغۇنىڭ كۆزىدىن ئايرىسىمۇ ھاسىسىدىن ئايرىماپتۇ» دەپ، مېنىڭ ئاجىز، كېسەلمەنلىكىمگە دادىسىنىڭ قولىغا قول، پۇتىغا پۇت بولۇپ ئۆينىڭ خېلى جىق يۈكىنى يەڭگىللەتتى. بىراق، قىز بالا دېگەننىڭ قىز بالىدەك بولغىنى ياخشى ئىدى. ئەتىگەندىن كەچكىچە سىرتتا پالاقشىپ يۈرگىنى يۈرگەن. يا تاماقنى تاماقتەك ئىسسىقىدا يېيەلمىگەن. ياداپ، تەڭ ئېتىمۇ قالمىدى. خۇدايىم ئەجرىنى بېرەر شۇ قىزىمنىڭ، تېزرەك تويىنى قىلىۋەتسەك ياخشى بولاتتى. ئاچامۇ ئىسمايىلجان بىلەن نازاكەت قىزنىڭ بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن توي قىلىدىغان مۇددىئاسى بار ئىكەن، بالىلارنىڭ رايىغا باقايلى دەپ، جىم تۇرۇۋالدى. يا بۇ بالىلارنىڭ كۆڭلىدىكىنى ئۇقىلى بولمىغان.

ئاچام بىلەن ئىسمايىلجان بىر نىيەتكە كېلىپ بېلىنى مەھكەم باغلىسىلا، نازاكەت قىزنى ئۆزۈم گەپكە كىرگۈزەتتىم. تويىنى قىلىۋالغاندىن كېيىن سودا قىلامدۇ، نېمە ئىش قىلسا بولىۋېرەتتىغۇ. ئارىدا ئۇشتاق گەپ ئۆتۈلۈپ قېلىپ، بۇ ئىش بۇزۇلمىسا ياخشى بولاتتىغۇ...» دەپ ئويلىدى ئانا قىزىنىڭ كەينىدىن قارىغىنىچە خىيالغا پېتىپ.

2

نازاكەت ئۆستەڭ بويىغا يېتىپ كەلگەندە خالمۇرات بىر تۈپ باراقسان ئۆسكەن مەجنۇنتال تۈۋىدە تاماكا چېكىپ تۇراتتى. نازاكەتنىڭ يۈرىكى يەنە ئەنسىز دۈپۈلدەپ كەتتى. ۋۇجۇدىنى ئىسكەنجىگە ئېلىۋالغان چىگىچ خىياللار، رەنجىش، قېيىداش تۇيغۇلىرى قەدىمىنى ئاستىلاتتى. يىگىت چىگىچ بىر مەسلە ئۇستىدە ئويلىنىۋاتقاندەك چوڭقۇر خىيالغا پاتقانىدى. ئۇ نازاكەتنىڭ كەلگىنىنى كۆرۈپ ئورنىدىن قىمىرلاپمۇ قويمىدى.

— ساقلىتىپ قويغان ئوخشىمامدىمەن؟

— ياق، مەنمۇ ھازىر كەلگەن. تېخى بىر تال تاماكا چەككۈچىمۇ بولمىدىم، — خالمۇرات شۇنداق دېدى - دە، تاماكىسىنى قاتتىق - قاتتىق شوردى.

ھەر ئىككىسى جىمىپ قېلىشتى. ئارىنى سوغۇق، تىمتاس بىر كەيپىيات ئىگىلىدى. ئۇلار مەسلىھەتلىشىۋالغاندەكلا كۆزلىرىنى ئۆستەڭ سۈيىگە تىككەنىدى، لايقىلاپ ئېقىۋاتقان ئۆستەڭ سۈيىدە ھېچنېمىنىڭ ئەكسىنى كۆرگىلى بولمايتتى. شۇنداقلا قارىغان كىشى ئۇلارنىڭ چىرايىدىن ئىچكى دۇنياسىدا كەسكىن زىددىيەت بولۇۋاتقانلىقىنى ئاسانلا سېزىۋالالايتتى. بەلكىم ھەر ئىككىسى بۇنىڭدىن بىر يىل ئاۋۋالقى مۇشۇ ئۆستەڭ، مەجنۇنتاللارنى گۇۋاھ قىلىپ تۇرۇپ، قاياق ھەۋەسلەر بىلەن ئۆزلىرىنى ئونتۇشقان ھالدا قىلىشقان شېرىن

سۆھبەتلىرىنى، تۇنجى گۆدەك تۇيغۇلىرىنى، سەبىي قەلبلىرىدە ئىز قالدۇرغان ئۇنتۇلماس خاتىرىلەرنى ئەسكە ئېلىشىۋاتقاندۇ...

خالمۇراتنىڭ بىپەرۋا، جىمغۇر تۇرقى نازاكەتنىڭ قەلبىدىكى ئەڭ ئاخىرقى ئۇمىد شامىنىمۇ پۈتۈنلەي ئۆچۈرۈۋەتتى، قىزلىق غۇرۇرى ئازار يېدى. يۇرىكىدە ھېلىمۇ ھەم ساقلىنىپ قالغان ساددا مۇھەببەت تۇيغۇلىرىنى ۋۇجۇدىغا بېسىپ كىرگەن ئازاب، ۋاز كېچىش تۇيغۇلىرى سىقىپ چىقىرىۋەتتى، تومۇرلىرىدىكى قانلىرى شىپىپىدە مۇزلىدى.

خالمۇرات تاماكىدىن يەنە بىر تال چىشلىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ قەلبىمۇ تۇگمەس زىددىيەتلەر كەلكۈندە داۋالغۇيتتى. ئۇ دەسلەپ ئۆستەڭ بويىغا كېلىش ئالدىدا، نازاكەت بىلەن كۆرۈشۈپلا كۆڭلىدىكىنى ئوچۇق ئېيتىپ، ئەپۇ سوراپ قويۇپلا ئالدى ـ كەينىگە قارىماي كېتىپ قېلىشنى كۆڭلىگە پۈككەندى. بىراق، نازاكەتنى كۆرۈش بىلەنلا، نېمە ئۈچۈندۇر كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغان سۆزنى تىلىنىڭ ئۇچىدىن چىقىرالمىدى. تونۇش مەجنۇنتال، تونۇش ئۆستەڭ بويى، تونۇش شىلدىرلاپ ئاققان سۇلار قەلبىنىڭ مەلۇم بىر بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىدا كۆمۈلۈپ قالغان ئەسلىمىلىرىنى ئېسىگە سالغاندى. شۇ تاپتا ئۇ نازاكەتتىن ھەرقانچە ئەيىب ـ نۇقسان تېپىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ، كاللىسىدا يەتتە ـ سەككىز ئاي ئىلگىرى مېھرىبانلىق بىلەن مۇھەببەتلىشىش بىلەنلا شەكىللەنگەن، نازاكەتنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇمىغانلىقىدىن ئىبارەت «ئالاھىدە چوڭ ئەيىبى»دىن باشقا ھېچقانداق نۇقسان، ئەيىبىنىڭ يوقلۇقىنى ھېس قىلدى، قەلبىنىڭ بىر يېرلىرى قىيالماسلىق، پۇشايمان ئۇچقۇنلىرىدا پۇچىلاندى، لېكىن خالمۇراتنىڭ بۇ خىل روھىي ھالىتى ئۇزاق داۋاملاشمىدى. ئۇنىڭ نەزىرىدە ئالىي مەكتەپتە ئوقۇمىغان ئادەملەرنىڭ جەمئىيەتتە چوقۇم ئورنى، ئىستىقبالى يوق ئىدى، كەلگۈسى قاراڭغۇ ئىدى. شۇڭلاشقا، ھازىر ئۇنىڭ ۋىجدانى قانچىلىك ئازابلانمىسۇن،

ۋۇجۇدى پۈشايمان ئوتلىرىدا قانچىلىك ئۆرتەنمەسۇن، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇمىغان، ئاڭ ـ سەۋىيەسى تۆۋەن، كەلگۈسى ئىستىقبالىغا ھۆكۈم قىلغىلى بولمايدىغان بۇ قىز ئۇنىڭغا ئەمدى ھەرگىز مۇڭاپىق كەلمەيتتى، ھايات يولىدا كۆڭۈلدىكىدەك سەپەرداش ــ كەلگۈسىدە بالىلىرىغا لايىقەتلىك ئانا بولالمايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇ ھېلىقى ئازابلىق تۇيغۇلىرىدىن تېزلا قۇتۇلۇپ كەتتى. ئويلىغانلىرىنى توغرا، ھەقلىق ھېسابلىدى. قىزغا قايتىدىن مەنىستەسلىك نەزىرى بىلەن كۆز تاشلىدى.

خالىمۇراتنىڭ ئالا كۆڭۈللۈك قىلىشىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەن، ھەتتا چۈشىنىڭ قانىتىچىلىكىمۇ بولسا گۈمانغا يول قويمىغان نازاكەتنىڭ خالىمۇراتنىڭ ھازىرقى روھىي دۇنياسىنى چۈشىنىپ كېتەلىشى ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇ خالىمۇراتنىڭ بىرقانچە قېتىم گەپ قىلماقچى بولۇپ ئاغزىنى ئۆمەللىگەن بولسىمۇ، لېكىن زۇۋان سۈرەلمىگەنلىكىنى كۆرۈپ يۈرىكى سىقىلدى. ئىچى پۈشتى، ئاخىر بۇ بۇرۇقتۇرما كەيپىياتنى ئۆزى بۇزۇۋەتمەكچى بولدى.

ــ ئۇرۇمچىنىڭ ھاۋاسى ساڭا يېقىپتۇ، خېلىلا سەمرەپ قاپسەن. ئەھۋالدىن قارىغاندا ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ئانچە جاپالىق بولمىسا كېرەك.

ــ سەن بەكلا يادىڭا كېتىپسەن، ــ دېدى خالىمۇراتمۇ رەسمىيەت يۈزىسىدىن جاۋاب بېرىپ، ــ سودا قىلىمەن، ئىگىلىك تىكلەيمەن دەپ جاپانىڭ ھەممىسىنى سەنلا تارتىۋاتقان ئوخشايسەن.

ــ قۇرۇق قولغا تايىنىپلا ئىگىلىك تىكلىمەك ئۇنچە ئاسان ئىش ئەمەس ئىكەن. قىلغان ئىشلىرىمىزنى بىر باشقا ئاچىقىش ئۈچۈن كۆچمىزنىڭ يېتىشچە تىرىشتۇق. تارتقان جاپانىڭ راھىتىنى كۆرىدىغان ۋاقىتلارمۇ كېلەر.

نازاكەت ئەسلىدە بىر يىلدىن بېرى قىلغان ئىشلىرىنى خالىمۇراتقا بىرمۇبىر سۆزلەپ بەرمەكچى بولغانىدى، لېكىن

سۆزلىرىگە خالمۇراتنىڭ ئانچە قىزىقمايۋاتقانلىقىنى سېزىپ يالتىيىپ قالدى.

— راھەت كۆرىدىغان ۋاقىتچە قېرىپ، مۇكچىيىپ كېتەرسەن، — خالمۇراتنىڭ تەلەپپۇزىدا تەنمۇ، مەسخىرىمۇ بار ئىدى، — قارىسام، بىر يىلدىن بېرى پۇل تاپمەن دەپ شۇنچە پالاقشىپسەن، يەنىلا شۇ ئەسكى ۋېلىسىپىتتىن قۇتۇلالماپسەن. ھېچبولمىغاندا موتوسىكلىتتىن بىرەرنى ئېلىپ مىنگەن بولساڭمۇ جېنىڭ خېلى راھەت تېپىپ قالاتتى. كەلگۈسىدە ئايروپىلاندا ئولتۇرۇشنى خىيال قىلىۋاتامسەن يا؟

خالمۇراتنىڭ مەسخىرىلىك تەلەپپۇزدا ئېيتقان بۇ سۆزلىرى نازاكەتنىڭ يۈرىكىگە نەشتەردەك سانجىلدى. بەلكىم بىر يىل ئاۋۇالقى خالمۇرات بولغان بولسا ئۇنى ھازىر بۇنداق مەسخىرە قىلماي داڭلىغان، قايىل بولغان، رىغبەتلەندۈرگەن، قىلغان ئىشلىرىدىن سۆيۈنگەن بولاتتى. بىراق، ھازىر ئۇنىڭ ئالدىدا ئۇرۇمچىدىن كەلگەن خالمۇرات تۇراتتى. نازاكەت خالمۇراتنىڭ كۆزلىرىگە يۈرىكىنى كۆرۈۋالماقچى بولغاندەك مەردانىلىك بىلەن تىكىلدى.

— بىز پەقەت ئۆزىمىزنىڭ راھىتىنىلا ئويلىغىنىمىز يوق، — دېدى نازاكەت خالمۇراتنىڭ مەسخىرىلىك سۆزلىرىگە رەددىيە بېرىپ، — بىزنىڭ ئېرىشمەكچى بولغان راھىتىمىز سەن ئويلىغاندەك ئۇنداق پۇل ئۈستىگە قورۇلغان ئويۇن ـ تاماشا ئەمەس، بەلكى ئۆزىمىزنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىمىز، قابىلىيىتىمىز ئارقىلىق جەمئىيەتتە ئادەملىكىمىزنى، مەۋجۇتلۇقىمىزنى ئىسپاتلاش، — نازاكەت خالمۇراتنىڭ مەسخىرىلىك كۈلكىسىنى كۆرۈپ بىردىنلا جەھلى قاتتى، — مەسخىرە قىلىپ كۈلمە خالمۇرات. دۇنيادىكى كاتتا ئالەمشۇمۇل نەتىجىلەرنى يەنىلا سەن ـ بىزگە ئوخشاش ئىنسانلار ياراتقان. گەرچە بىز ئۇنچىلىك كاتتا ئىشلارنى قىلالمىساقمۇ، ئەل ـ يۇرتقا پايدىلىق ئاز ـ تولا ئىش قىلالىساق شۇ كۈپايە. كېلەر

يىلغىچە بىر ئىچىملىك زاۋۇتى قۇرۇپ مەھسۇلات تۇرلىرىنى كۆپەيتىپ، جەمئىيەتتىكى ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلارغا ئىشقا ئورۇنلىشىش پۇرسىتى يارىتىمىز. پۇل تېپىپ يۇرتىمىزنىڭ مائارىپ ـ پاراۋانلىق ئىشلىرىغا يارىدەم بېرىمىز. بىزنىڭ تەسەۋۋۇرىمىزدىكى راھەت، بەخت مانا مۇشۇ. بەلكىم سەندەك ئالىي مەلۇمات ئېلىۋاتقان بىلىم ئىگىلىرىنىڭ تەسەۋۋۇرى بۇنىڭدىنمۇ كەڭرى ھەم چوڭقۇر بولۇشى مۇمكىن.

ـــ پاھ، نېمانچە گۈزەل، نېمانچە يۈكسەك ئارزۇ ـ غايىلەر بۇ، ـــ دېدى خالمۇرات يەنىلا پېتىندىن چۈشمەي، ـــ بىراق بۇلارنىڭ ھەممىسى خام خىيال بولۇپ قالمىغاي ئىلاھىم. ھە دېسىلا كەلگۈسى ھەققىدە دونكىخوتلارچە داۋراڭ سېلىش تولىمۇ گۆدەكلىك بولۇپ قالماسمۇ؟

ـــ دونكىخوتقا ئوخشاتساڭ ئوخشىتىۋەر، بىز ئۆزىمىزگە ئىشىنىمىز. پاكىتقا ھېچكىم كۆز يۇمالمايدۇ.

خالمۇرات نازاكەت بىلەن ئارتۇقچە مۇنازىرىلىشىشتىن يالتايدى. «بولدىلا، ئاغزىمىنى ئۇپۇرىتىپ نېمە قىلاي. ھەر قىسمەتكە يولۇقسا ئۆزىنىڭ شورى. ‹ھەركىم ئۆز تەقدىرىنىڭ تۆمۈرچىسى› دەيدىغان گەپ بار ئەمەسمۇ. بۇ يەردە تالىشىپ قىزىرىشىپ يۈرگۈچە، ھېلىقى خەتنى قولىغا تۇتقۇزاي ـ دە، پىشمىنى قېقىپ كېتىۋالاي» دەپ ئويلىدى ئۇ.

ـــ كەلگۈسىگە ھېچكىم ھۆكۈم قىلالمىغان ئەمەس. مەنمۇ پىلان، تەسەۋۋۇرلىرىمنى پۈتۈنلەي ئەمەلگە ئاشىسىكەن دەيمەن. ئەمما، ئارزۇ ـ ئارمان، ئوي ـ خىيال بىلەن رېئاللىق باشقا ـ باشقا گەپ...

ـــ رېئاللىق بىلەن خىيالىنىڭ چەك ـ چېگرالىرىنى ئاجرىتىۋالغۇچىلىكىم بار. سېنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىڭنى پەقەتلا چۈشىنەلمىدىم.

ـــ بولدى، سەن بىلەن بۇ توغرۇلۇق مۇنازىرىلەشكۈم يوق، ـــ دېدى خالمۇرات قولىنى سىلكىپ، ـــ ھەرقايسىمىزنىڭ

كۆزقاريشىمىز ئۆزىمىزگە ھېساب، كىمنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى تېخى بۇنىڭدىن كېيىن كۆرىمىز. سەن بىلەن ئارتۇق گەپ تالىشىپ ئولتۇرغۇدەك ۋاقتىم يوق. ھاياتتا ھەممە نەرسە ئادەمنىڭ ئويلىغىنىدەك، ئارزۇ قىلغىنىدەك بولمىقى تەس. مەن بۇنى بۇرۇنلا ھېس قىلغان. ئەپسۇ قىل، مەن ئاشۇ يۈكسەك غايىلىرىڭنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى ئۈچۈن ھېچقانداق ياردەم بېرەلمىگۈدەكمەن.

ــ مەنمۇ سەندىن ياردەم تەلەپ قىلمايمەن، ــ دېدى نازاكەت زەردە بىلەن.

ــ شۇنداق، سەنغۇ مەندىن ھېچقانداق ياردەم تەلەپ قىلمايسەن. بىلىشىڭ كېرەك، بىزنىڭ ھايات مۇساپىمىز تېخى خېلى ئۇزۇن. بىز ئاشۇ ھايات يولىمىزنى بىر ـ بىرىمىزدىن مەڭگۈ ياردەم، مەدەت تىلىمەي بېسىپ كېتەلەرمىزمۇ؟ سەن مەندىن ياردەم تەلەپ قىلمىغان بىلەن، مەن تەلەپ قىلىشىم مۇمكىن. ئەمما، سەن ماڭا ياردەم بېرەلەرسەنمۇ؟ ھەرگىز ياردەم بېرەلمەيسەن. ياردەم بېرىش سېنىڭ قولۇڭدىن كەلمەيدۇ.

خالمۇرات يۇقىرىقى سۆزلىرى ئارقىلىق مەقسىتىنى نازاكەتكە بىرئاز ئۇقتۇرغاندەك بولدى ـ دە، شۇ ھامانلا بىر خىل خىجىللىق، خۇدۇكسىرەش تۇيغۇسىدا قىزىرىپ كەتتى. قىزلارغا سۆيگۈ تەلىپى قويۇش بەكمۇ قىيىن، لېكىن ئايرىلىپ كېتىش تەلىپىنى قويۇش تېخىمۇ قىيىن. خالمۇرات بۇ قىيىن ئۆتكەلگە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن خېلىلا غەيرەت قىلدى. خالمۇراتنىڭ مەقسىتىنى ئازراق ھېس قىلغان نازاكەت ئانچە تەمتىرەپ، ئۆزىنى يوقىتىپ قويمىدى. ئۇ يىگىتنىڭ ئېنىق جاۋابىنى ئاڭلاش ئۈچۈن كۆزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ سورىدى:

ــ بولدى خالمۇرات، تولا تىلىڭنى چاينىماي مەقسىتىڭنى ئوچۇقلا ئېيت، بۇگۈن مەن بىلەن كۆڭلۈڭدىكىنى ئېيتىۋېلىش ئۈچۈن كۆرۈشمەكچى بولغانغۇ؟ شۇنداق ئەمەسمۇ يا؟

نازاكەتنىڭ ئۆتكۈر كۆز نۇرىغا خالمۇرات ئارتۇقچە بەرداشلىق

بېرەلمىدى. ئۇ يانچۇقىدىن ئالدىن تەييارلاپ قويغان بىر پارچە خەتنى چىقاردى ـ دە، نازاكەتكە تەڭلەپ تۇرۇپ تولىمۇ قىينالغان ھالدا:

ـــ بىز بۇگۈندىن باشلاپ بۇ ئۆستەڭ بويىنى ئۇنتۇپ كېتەيلى، ـــ دېيەلمىدى.

نازاكەت يىگىتنىڭ قولىدىكى خەتكە قاراپ بىرپەس تېڭىرقاپ تۇرغاندىن كېيىن ئاستا قول ئۇزارتتى.

ـــ مەقسىتىڭنى تولۇق چۈشەندىم، ـــ دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا، ـــ بۇ خەتنىڭ نېمە مەقسەتتە يېزىلغانلىقىنىمۇ بىلىپ بولدۇم. بولدىلا، ئوقۇمايلا قويماي، ـــ نازاكەت قولىدىكى خەتنى ئاستا لايقىلاپ ئېقىۋاتقان ئۆستەڭگە پىرقىرىتىپ تاشلىۋەتتى ۋە خالىمۇراتقا قارىماي تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، ـــ ھېلىمۇ ياخشى بۇ يۇرتنى ئۇنتۇپ كېتەيلى دېمىدىڭ. بولدى كېتىۋەر، ۋەزىپەڭنى ئادا قىلدىڭ. قېنى، يولۇڭ ئوچۇق.

ـــ ئەپۇ قىل نازاكەت، مەن...

ـــ بولدى، ئوشۇق سۆزلىمە، ـــ دېدى نازاكەت خالىمۇراتنى سۆزلەشتىن توسۇپ، ـــ ئارىمىزدا ئەپۇ سوراپ كەتكۈدەك ئىش يوققۇ. بەلكىم ھازىر مېنى ئازابلىنىۋاتىدۇ دەپ ئويلاپ قالغانسەن. خاتىرجەم بول، ئەسلىي ئازابلىنىشىم، ھەسرەتلىنىشىم، ھەتتا كۆز يېشى قىلىشىم كېرەك ئىدى. لېكىن، سەن ئۇنداق قىلىشقا ئەرزىمەيسەن. چۈنكى، سەن بۇرۇنقى خالىمۇرات ئەمەس، ھازىر سەن مېنىڭ قەلبىمدىن ئۆچۈن ياتلا بىر ئادەم، خالاس. سەن بەختلىك بولساڭلا مەن خۇشال بولىمەن.

ـــ يۈرە، بىللە قايتىپ كېتەيلى.

ـــ بولدى، سەن كېتىۋەر، مەن بىردەم تۇرۇپ قايتىپ كېتىمەن.

ـــ ماقۇل دە، بىللە كېتەيلى. سېنى بۇ كېچىدە قانداقمۇ يالغۇز تاشلاپ كېتەلەيمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ئۆستەڭ بويى

تۇرسا، ــ دېدى خالمۇرات نېمىدىندۇر خاتىرجەم بولالمىغاندەك.

نازاكەت ئاستا بېشىنى كۆتۈرۈپ خالمۇراتقا قاراپ كۈلۈمسىرىدى. سۆتتەك ئاي نۇرى ئۇنىڭ چىرايىدىكى كۈلكىنى تولۇق كۆرسىتىپ تۇراتتى.

ــ مەندىن ئەنسىرەۋاتسەنغۇ دەيمەن، ــ دېدى ئۇ بىر خىل غالىبلارچە تەلەپپۇزدا، ــ خاتىرجەم بول، مەن ئۇنداق مۇھەببەتتە ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراش بىلەن ھەممە نەرسىدىن ۋاز كېچىپ، ھاياتىدىن تويىدىغان ئىرادىسى ئاجىز قىزلاردىن ئەمەس. راست، مۇھەببەتمۇ مېنىڭ ئاشۇ ئارزۇ ـ ئارمانلىرىمنىڭ بىر قىسمى ئىدى. لېكىن، ئەڭ مۇھىمى ئۇ ئەمەس. مەن باشقا ئارزۇ ـ ئارمانلىرىمنى ئۆزۈمگە ھەمراھ قىلىپمۇ بىر ئۆمۈر ياشىيالايمەن. لېكىن، شۇنى بىلىپ قال، سەن تەسەۋۋۇرۇمدا يەنىلا بۇرۇنقى خالمۇراتسەن. سېنى ھەرگىزمۇ قۇرۇق سۆلەت، قولىدىن ئىش كەلمەس، ھارام تاماق ئادەملەر قاتارىدا كۆرۈشنى خالىمايمەن. سەن ئالىي مەكتەپتە ھەرگىزمۇ دىپلوم ئۈچۈن، يۇقىرى ئىمتىياز ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى مىللەت، خەلق ئۈچۈن ئوقۇ.

خالمۇرات نازاكەتنىڭ خاتىرجەملىككە تولغان يادائىغۇ چېھرىگە بىرھازا قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، قىينالغان ھالدا دېدى:

ــ ماقۇل ئەمىسە، خەت يېزىشىپ تۇرايلى. سالامەتلىكىڭگە كۆپرەك دىققەت قىل. مەن دوستلۇقىمىزنىڭ مۇشۇنىڭ بىلەنلا ئاخىرلىشىپ قالماسلىقىنى ئۈمىد قىلىمەن.

ــ مەنمۇ ھەم شۇنداق.

ــ خەير نازاكەت.

ــ خوش خالمۇرات.

ئۇلار گويا ئارىسىدا ھېچقانداق ئىش ئۆتۈلمىگەندەك دوستانە خوشلاشتى.

3

نازاكەت ئۆستەڭ بويىدىكى مەجنۇتنال تۇۋىدە جىمجىت خىيال سۈرۈپ ئولتۇردى. ئۇ خالمۇرات بىلەن ئايرىلىپ كەتكىنىگە ئانچە ئەپسۇسلىنىپ كەتمىگەن بولسىمۇ، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر بۇ يەردىن كەتكۈسى كەلمەيۋاتاتتى.

ــ نازاكەت، يۈرە كېتەيلى.

يېنىدىلا ئاڭلانغان بۇ تونۇش ئاۋازدىن نازاكەت چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى. ئۇنىڭ قېشىدا ئىسمايىلجان كۇلۇمسىرەپ قاراپ تۇراتتى. نازاكەت ئىسمايىلجاننى كۆرۈپ ھەم خجىل بولدى، ھەم ھودۇقتى. «مېنىڭ بۇ يەردىلىكىمنى قانداق بىلگەندۇ؟ بايا خالمۇرات بىلەن مۇڭدىشىپ تۇرغىنىمنى كۆرۈپ قالغانمىدۇ؟»

نازاكەت ئىچكى تۇيغۇلىرىنى يوشۇرۇشقا تىرىشىپ كۇلۇمسىرىدى، ئۆزىنى بىرئاز يەڭگىللەپ قالغاندەك سەزدى.

ــ نەدىن كېلىشىڭ؟

ــ ئاۋۇ تەرەپتىن، ــ دېدى ئىسمايىلجان كەيپى چاغ ھالدا چوڭ يول تەرەپنى كۆرسىتىپ.

ــ ھەممە ئادەم چوڭ يول تەرەپتىن كېلىدۇ، ــ دېدى نازاكەت يىگىتنىڭ چاقچىقىدىن سۆيۈنۈپ، ــ مېنىڭ بۇ يەردىلىكىمنى قانداق بىلدىڭ؟

ــ يۈرىكىم دەپ بەردى.

نازاكەت ۋىللىدە قىزاردى، يىگىتنىڭ سۆيگۈ ئىزھارى ئۇنى تەمتىرەتتى. يىگىت ئۇنىڭغا ئاشىقانە نەزەردە تىكىلىپ تۇراتتى. ئىسمايىلجان نازاكەتنىڭ ئۆستەڭ بويى تەرەپكە ئالدىراش كېتىپ بارغىنىنى تاسادىپىي كۆرۈپ قالغانىدى. دەسلەپ قىزىنىڭ كەينىدىن يېتىپ نەگە ماڭغانلىقىنى سوراپ باقماقچى بولدى ـ يۇ، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر بۇ نىيىتىدىن تېزلا يالتىيىپ، قىزىنىڭ

كەينىگە چۈشكەنىدى. ئۇ نازاكەت بىلەن خالمۇراتنىڭ ئۇچراشقىنىنى كۆرۈپ تولىمۇ ئازابلاندى، بۇرىلىپلا كەينىگە يېنىپ كەتمەكچىمۇ بولدى، لېكىن نازاكەت بىلەن يىگىتنىڭ سالقىن كۆرۈشۈشى ئۇنى بىردىنلا قىزىقتۇرۇپ قويدى. ئۇ سەۋرچانلىق بىلەن ئۇلارنى كۆزەتتى. خالمۇرات نازاكەتنىڭ قېشىدىن بالدۇرلا كېتىپ قالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ قەلبىدىكى ئۈمىد قايتىدىن ئۇچقۇنلىدى. ئۇ نازاكەت بىلەن خالمۇراتنىڭ ئايرىلىپ كەتكەنلىكىنى بىردىنلا ھېس قىلىپ، ئۈمىد بىلەن ئۈمىدسىزلىك، يوشۇرۇن كۆيۈك ئازابى، ئىشەنچسىز كۈتۈش ھىجرانىدا پۈچىلانغان يۈرىكى خۇشاللىقتىن كۆكرەك قەپىسىگە سىغمايلا قالدى.

نازاكەت كىچىكىدىن بىللە ئويناپ چوڭ بولغاچقىمۇ، ئىسمايىلجاننىڭ ئالدىدا ئۆزىنى بەكمۇ ئەركىن تۇتاتتى. مەرد، ئاق كۆڭۈل، ھەقىقىي يېتىلگەن ئەركەكلەرگە خاس خاراكتېرگە ئىگە بۇ يىگىتكە كەلگۈسىدە خالمۇرات بىلەن توي قىلىپ قالسام چوقۇم توغرا چۈشىنىدۇ، خالمۇرات بىلەن ئاكا ـ ئىنىلەردەك يېقىن ئۆتىدۇ دەپ ئىشەنچ قىلاتتى. شۇڭىمۇ ئۇنىڭ گاھى ئاشكارا، گاھى يوشۇرۇن ئىپادىلىگەن كۆڭۈل ئىزھارىغا لايىقىدا چاقچاقلار بىلەن جاۋاب قايتۇرۇپ يىگىتنى ئانچە ئۈمىدلەندۈرۈپ قويماسلىققا تىرىشاتتى. تەمتىرەپ، قىزىرىپ، ئۆزىنى يوقىتىپ قويمايتتى. مانا ھازىر ئەھۋال تۈپتىن ئۆزگەردى. نازاكەت ھازىر ئاشۇ چاغدا ئىسمايىلجانغا بەرگەن ۋەدىسىنى ئېسىگە ئېلىپ، ۋۇجۇدىنى بىردىنلا تارتىنىش، تەمتىرەش تۇيغۇلىرى قاپلىۋالدى.

ئىسمايىلجان كۆڭلىدىكى تۇگۈچنى يېشىشكە ئالدىراپ قالغاندى. شۇڭلاشقا، گەپنى ئەگىتىپ قىلىشقا ئادەتلەنمىگەن بۇ يىگىت ئويلىغانلىرىنى تۈزلا ئېيتتى:

ـــ پەمىچە، بايا تىن ھېلىقى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى بىلەن ئايرىلىپ كەتتىڭىز دەيمەن.

نازاكەتنىڭ دىل يارىسى تاتىلانغاندەك بولدى.

— خۇش بولغانسەن، — دېدى ئۇ يىگىتكە تەنە قىلىپ.

ئىسمايىلجان قىزنىڭ قەلبىدىكى ئازابلىق تۇيغۇلارنى دەرھال چۈشەندى، لېكىن بىلمەسكە سېلىپ قىزدىن ياندۇرۇپ سورىدى:

— سەن خۇش بولمىدىڭما؟

تۇۋا، شۇنداقمۇ سوئال سورىغان بارمۇ؟ نازاكەت ئىسمايىلجاننىڭ بۇ سوئالىدىن يا كۈلۈشنى، يا ئاچچىقلىنىشنى بىلەلمەي تۇرۇپلا قالدى. ياخشى كۆرگەن يىگىتىدىن ئايرىلىپ كەتكەن قىز قانداقمۇ خۇش بولسۇن، ئايرىلىش ئاسان بولغان بىلەن ئۇنتۇش تولىمۇ ئازابلىق. بۇنىڭغا ئەلۋەتتە ۋاقىت كېرەك. شۇنچە ئەقىللىك يىگىتنىڭ قىزنىڭ ھېسسىياتىنى چۈشەنمەيۋاتقىنىنى قارىمامدىغان.

ئەمما ئىسمايىلجان ئالدىراپ قېلىۋاتاتتى. ئۇ نازاكەتنىڭ خالمۇرات بىلەن ئايرىلىپ كەتكىنىدىن كۆڭلى خېلى ئارامغا چۈشۈپ قالغان بولسىمۇ، مۇھەممەتتىن ئىبارەت يەنە بىر خەتەرلىك سۆيگۈ رەقىبى ئۇنى تىنچلاندۇرمايۋاتاتتى. ھە، مۇھەممەتكە پۈرسەت بەرمەسلىك كېرەك. قىزنىڭ قەلبىگە ھۇجۇم قىلىشقا ئالدىراش كېرەك. قىزمۇ يىگىتنىڭ ھېسسىياتىنى چۈشەنسە ئىدى كاشكى.

— ھەرھالدا ماڭا بەرگەن ۋەدەڭنىمۇ ئۇنتۇپ قالمىساڭ بولاتتى، — دېدى ئىسمايىلجان نازاكەتنىڭ كۆزلىرىگە ئىلتىجالىق بىلەن تىكىلىپ.

نازاكەت ئاچچىق كۈلۈمسىرىدى.

— ھازىرچە بۇ ئىش توغرۇلۇق مۇڭداشمىساق قانداق دەيسەن؟

يىگىت ئۇن چىقارمىدى.

— يۈرە كېتەيلى، — دېدى نازاكەت ئىسمايىلجاننىڭ بىلىكىدىن تارتىپ.

ئۇلار ئۆستەڭ بويىدىن ئاستا ئايرىلىشتى.

نازاكەت ئارىدىكى ئېغىر سۈكۈتنى بۇزۇشقا تىرىشىپ چاقچاق

قىلدى.

— پايلاقچىلىققا خېلى ئېپىڭ بارىكەن سېنىڭ.

— مەن ساڭا باشتىلا دېگەن. سېنى بىر ئۆمۈر پايلايمەن، نازاكەت.

قىزنىڭ يۈرىكى يەڭگىل تىترىدى. يىگىت دەل جايىغا تەگكۈزۈپ بەرگەن جاۋابىدىن مەمنۇن بولۇپ كۈلدى ـ ده، ۋۇجۇدىدىكى ئازابلىق تۇيغۇلار بىردىنلا كۆتۈرۈلۈپ كەتتى.

ئۇلار چوڭ يولغا چىقىپ ئەللىك قەدەم ماڭغايلا ئۆزلىرى تەرەپكە ئالدىراش كېلىۋاتقان مۇھەممەتكە دوقۇرۇشۇپ قالدى. نازاكەت بىلەن ئىسمايىلجاننىڭ بىللە كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن مۇھەممەتنىڭ چىرايى بىردىنلا تاتىرىپ كەتتى. ئۇلارغا قاراپ كۈلمەكچى بولدى ـ يۇ، يۈز مۇسكۈللىرى تارتىشىپ پەقەتلا كۈلەلمىدى. كوچا چىرىغىنىڭ يورۇقىدا مۇھەممەتنىڭ چىراي ئىپادىسىنى ئېنىق كۆرۈپ تۇرغان ئىسمايىلجان غالىبلارچە كۈلدى. «ماۋۇ چىدىماسنىڭ چاندۇرۇپ كېتىشلىرىنى. خوپ بولدى. مەن بىلەن قىز تالىشىمەن دەپ يۈرمەي ئىشىكىنى قىل ئاغىنە. ئۆتكەنكى نوچىلىقىڭ نەگە كەتتى سېنىڭ. نازاكەتنىڭ سەۋەبىدىن دۈشمەنلىشىپ يۈرمەيمىز، دوستلۇقىمىزغا نۇقسان يەتكۈزمەيمىز. قايسىمىزنى تالاش نازاكەتنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن دەۋاتاتتىڭغۇ؟ چىدىماق دېگەن شۇنداق تەس ئاغىنە. بىلىپ قوي، نازاكەتنى ھەرگىزمۇ ساڭا تارتقۇزۇپ قويمايمەن.»

— ئالدىراپ نەگە ماڭغانىدىڭ؟ — سورىدى ئىسمايىلجان قەستەن مۇھەممەتنىڭ چىشىغا تېگىپ.

— ھە... مەن... بىر دوستۇمنىڭ ئۆيىگە...

تەييارلىقسىز تۇرغان مۇھەممەت تەمتىرەپ قالدى، يۈرىكىنى ئازابلاۋاتقان رەشك ئۇچقۇنلىرى ئۇنىڭ كاللىسىنى قالايمىقانلاشتۇرۇۋەتكەندى. مۇھەممەت يېرىم سائەت ئاۋۋال خالمۇرات بىلەن ئۇچرىشىپ قالغانىدى. خالمۇرات ئۇنىڭغا

نازاكەت بىلەن رەسمىي ئارىنى ئوچۇق قىلىۋەتكەنلىكىنى، نازاكەتنىڭ تېخىچىلا ئۆستەڭ بويىدا قالغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى ۋە بىرھازا ۋاتىلداپ ۋاقتىنى ئالدى. ئۇ خالمۇرات بىلەن مەڭ تەستە خوشلىشىپ، ئۆستەڭ بويىغا قاراپ يۈگۈرگەندى، قېرىشقاندەك ئىسمائىلجاننىڭ ئۇنىڭدىن چاققان چىققانلىقىنى قارىمامدىغان. «ئۇلار نېمىلەرنى دېيىشكەندۇ؟ ئىسمايىلجان نازاكەتكە سۆيگۈ ئىزھار قىلغانمىدۇ؟ نازاكەت ماقۇل بولغانمىدۇ؟ نازاكەتنىڭ ئۇيىاندىن خالمۇراتتىن ئايرىلىپلا، بۇيىاندىن يەنە بىر يىگىتنىڭ سۆيگۈسىنى قوبۇل قىلىشى مۇمكىن ئەمەس. شۇنداق، مەن نازاكەتنى ئوبدان بىلىمەن. ئۇ ئىچى كۆچىلۈك، ئۆزىنى تۇتۇۋالغان قىز، نازاكەتنىڭ يەنە بىرسىنىڭ سۆيگۈ تەلىپىنى قوبۇل قىلىشىغا خېلى بىر جەريان كېرەك. ئۇنچە كۆرەڭلەپ كەتمە بۇرادەر. كۈنلەر ئۆزاق، مەن بەختتىن كۈلگەن ۋاقتىمدا سەنمۇ چىداپ تۇرۇپ كۈلەلىسەڭ بولىدۇ.»

مۇھەممەتنىڭ يۈرىكى بىرئاز جايىغا چۈشتى، ئىسمايىلجانغا قاراپ خاتىرجەملىك بىلەن كۈلۈمسىرىدى.

— دوستۇڭنىڭ ئۆيىگە بارساڭ بېرىۋەر، — دېدى ئىسمايىلجان مۇھەممەتنى قوغلاپ، — سەن نازاكەتنى ئاپىرىپ قويماي.

«ھېيلىگەرلىكىنى، ئىشىڭنى قىل، سەن قوغلىغانغا كېتىدىغان مۇھەممەت يوق. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى نازاكەتنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ، چىداپ تۇردۇم، مانا ئەمدى پۇرسەت كەلدى. ئەمدى قاراپ تۇرمايمەن.»

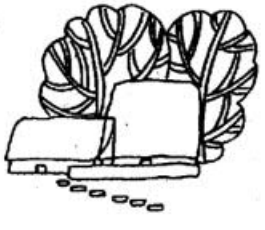
— بولدىلا، بەك كەچ بولۇپ كېتىپتۇ، ئەتە بارارمەن، — دېدى مۇھەممەت ئىسمايىلجاننىڭ كۆزلىرىگە كۈلۈپ قاراپ.

ئىسمايىلجاننىڭ بىردىنلا ئاچچىقى كەلدى ـ يۇ، لېكىن چاندۇرمىدى. يېنىدىن بىر قاپ تاماكىنى ئېلىپ بىر تالنى سۇغۇرۇپ لېۋىگە قىستۇردى ـ دە، تاماكا قېپىنى مۇھەممەتكە تەڭلىدى.

— بىر تال چېكىپ قويامسەن؟

— چەكسەم چەكتىم، — دېدى مۇھەممەت تۇزۇت قىلمايلا، — تاماكا دېگەن ئاچچىقنى ئالىدۇ ئەمەسمۇ.

ئىسمايىلجان چاقماقنى چىقىرىپ ئاۋۇال مۇھەممەتنىڭ تاماكىسىغا، ئاندىن ئۆزىنىڭكىگە ئوت يېقتى. قارشى تەرەپنىڭ كۆڭلىدە نېمە بارلىقىنى يېگىتلەر بىلىپ بولۇشقاندى. ئۇلار بىر ـ بىرىگە بىرنەچچە دەقىقە تىكىلىپ قاراشقاندىن كېيىن تەڭلا قاقاهلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. يېگىتلەرنىڭ شۇ دەقىقىدىكى ئوي ـ خىياللىرىدىن بىخەۋەر نازاكەتمۇ ئىختىيارسىز بۇ كۈلكىگە قوشۇلدى.

ئون سەككىزىنچى باب

قىسلىغان يۈرەك

1

ھايات پەقەت تۈرمۈشنى چۈشەنگەنلەر، ئۇنىڭغا توغرا مۇئامىلە قىلالىغانلار ئۇچۇن چەكسىز مەنىلىك. ئۇنىڭدىن مۇڭاپىق پايدىلىنالىغانلار ۋە ئەقىل ـ پاراسىتىگە تايىنىپ ئۆز مۇددىئاسى ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرالىغانلار ئۇچۇن باي ۋە مەزمۇنلۇق، غايە ۋە ئارزۇ مەنزىلىگە يېتىشكە كۆزى يەتكەنلەر ئۇچۇن تولىمۇ گۈزەل ۋە قەدىرلىك.

تۈرمۇش ئويۇنچۇق ئەمەس. ئۇ ساختىلىقنى، ئالدامچىلىقنى ياماق كۆرىدۇ. شۇڭا، ئۆزىگە چاقچاق قىلغۇچىلارنىڭ ئەدىپىنى بېرىدۇ، ساختىلىق قىلغۇچىلارنىڭ ئەپت ـ بەشىرىسىنى رەھىمسىزلىك بىلەن ئېچىپ تاشلايدۇ. بۇ ـــ ھەممەيلەننىڭ، بولۇپمۇ تۈرمۇش يولىغا تۇنجى قېتىم مۇستەقىل قەدەم باسقان ياشلارنىڭ ياخشى چۈشىنىۋېلىشىغا تېگىشلىك مۇھىم بىر مەسىلە.

خالمۇراتنىڭ يازلىق تەتىلده ئۇزاق تۇرمايلا مەكتەپكە قايتىپ كەلگەنلىكى ئەقىللىك ئوقۇرمەنلىرىمىزگە چۈشىنىشلىك بولسا كېرەك. ئۇ ئاشۇ كۈنى تاڭ سەھەردە يولغا چىقىپ توپتوغرا ئىككى كېچە، بىر كۈندۈزده ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ روھىي ھالىتى تولىمۇ كۆتۈرەڭگۈ ئىدى، خۇشاللىقتىن يۈرىكى كۆكرەك قەپىسىگە سىغمايلا كەتتى. خالمۇرات نازاكەتتىن

ئايرىلىپ كېتىپ، ۋۇجۇدىنى قاتتىق بېسىپ كېلىۋاتقان غايەت زور بىر مەنىۋى يۈكتىن قۇتۇلغاندى. چۈنكى، ئۇ دەسلەپ نازاكەتتىن بۇنچە ئاسان ئايرىلىپ كېتەلمىشىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغاندى. شۇڭلاشقا، بۇ ئىشنى مۇڭاپىق بىر تەرەپ قىلىش ھەققىدە خېلىلا باش قاتۇرغان، سەۋەب، چارە ـ ئامال ئىزدىگەنىدى. بىراق، ئىش ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكىدەك ئۇنچە قىيىنلىشىپ كەتمەي، ئاسانلا ھەل بولدى، يەنە كېلىپ شۇنچە چىرايلىق، شۇنچە دوستانە ھەل بولدى. ئۇ كۆڭلىگە پۈككەنلىرىنى نازاكەتنىڭ خۇددى ئەۋلىيالاردەك ئاسانلا بىلىۋالغانلىقىغا، يەنە كېلىپ ھېچقانداق يېلىنىش، يالۋۇرۇش سۆزلىرىنى قىلماستىن، قويغان تەلىپىگە دەرھاللا ماقۇل دېگىنىگە ھەيران قالدى. ئاشۇ كۈنى نازاكەت خالمۇراتنى ئەيىبلەپ تىللىغان، ھاقارەتلىگەن بولسىمۇ، ئۇ ھېچنېمىنى دېمىگەن بولاتتى. خالمۇرات يول بويى مۇشۇ ئىش توغرۇلۇق ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق مۇلاھىزە يۈرگۈزدى، ئايرىلىپ كېتىش تەلىپىگە نازاكەتنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنچە ئاسانلا قوشۇلغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ھەر خىل ئىشلارغا باغلاپ تەھلىل قىلدى، لېكىن ئۆزى قانائەتلەنگۈدەك جاۋابقا ئېرىشەلمىدى. نازاكەتنىڭ ئاشۇ كۈندىكى مەغرۇر، خاتىرجەم قىياپىتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگىنىدە، يۈرىكىنىڭ بىر يەرلىرى يەڭگىل ئېچىشتى، ئىچى ئاچچىق ھېسلارغا تولدى. «بەلكىم، ـــ دەپ ئويلايتتى ئۇ، ـــ ‹كۆزدىن يىراق، كۆڭۈلدىن يىراق› دەپ، ئۇمۇ يەتتە ـ سەككىز ئايدىن بېرى يازغان خەتلىرىگە جاۋاب ئالالمىغاندىن كېيىن ئۆزىگە تۇشلۇق بىرسىنى تېپىۋالغاندۇ. بولمىسا مەن ئېغىز ئاچا ـ ئاچمايلا ئايرىلىپ كېتىش گېپىنى قىلىپ يۈرەرمىدى. ئۆزىغۇ تولىمۇ ساددا، كەڭ قورساق، ئاق كۆڭۈل قىز ئىدى. شۇغىنىسى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇپ قالغان بولسا، بۇنداق ئەھۋاللارمۇ بولماس ئىدى. بىچارە... ساۋاقداشلارنىڭ ھەممىسى گۈناھنى مەندە قويۇشتى.

مۇھەممەتنىڭ يۇزۇمدىن يۇزۇمگە «ۋىجدانسىز، دەپ كېتمىشلىرىنى دەيمىنا. ھىم، ۋىجدان، ۋىجدان دېگەن نېمە ئۇ؟ ھازىر ئېقىۋاتقىنى ھوقۇق، پۇل، ئابرۇي، مەرتىۋە، مەركىزىي شەھەرلەردە قېلىپ كۆڭۈللۈك ياشاش. بۇ نەرسىلەرگە ئۇنىڭ ئېيتقان ئاشۇ ئاتالمىش ۋىجدانى ئېرىشتۇرەلمەيدۇ؟ ياق، ھەرگىز ئېرىشتۇرەلمەيدۇ. بۇ نەرسىلەرگە پەقەت بىرەر كۇچلۇك ئارقا تىرەك، مال ـ دۇنيا، ئاندىن قالسا ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغانلىقىن بىلىم ۋە ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغانلىقتىن ئىبارەت يۇقىرى سالاھىيەتلا ئېرىشتۇرەلەيدۇ. ئۇلار كىچىككىنە نەتىجىسىنى كۆرۈپ بەكلا كۆرەڭلەپ كېتىپتۇ، كۆرىمىز تېخى. ئاز كۇندە ئىشلىرى ئاقماي ۋەيران بولسا زاۋۇت قۇرغانغىمۇ تويىدۇ. كىچىككىنە ناھىيە بازىرىدا سودا، تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىپ قانچىلىك ئىگىلىك تىكلىيەلەر ئۇلار.» ئۇ ئەنە شۇلارنى خىيال قىلىۋېتىپ، ئۆزىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك بىر ئەمەلدارنىڭ قىزىنى قولغا كەلتۈرۈۋالغانلىقىدىن تولىمۇ مەمنۇن بولدى. چۇنكى، ئۇ خالمۇراتنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغانلىق سالاھىيىتىدىن باشقا، مېھرىبانىنىڭ دادىسىدەك چوڭ بىر يۆلەنچۇكىمۇ كەلگۈسىدە ئۇنىڭ ئۇرۇمچىدەك مەركىزىي شەھەردە قېلىپ خىزمەت قىلىشىدا، يۇقىرى مەرتىۋىلەرگە ئېرىشىلىشىدە ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدىغان مۇھىم ئامىل ئىدى. شۇڭلاشقا، مېھرىبانىي خالمۇراتنىڭ نەزىرىدە خاسىيەتلىك بىر ئەڭگۈشتەر ئىدى. ئۇ يول بويى مېھرىبانىنى بىرەممۇ خىيالىدىن نېرى قىلالمىدى.

خالمۇرات توقسۇندا توختاپ تاماق يېگەن ۋاقىتتا مېھرىبانىغا ئالاھىدە تېلېفون بېرىۋەتكەنىدى. شۇڭلاشقا، ئەتىسى ئۇرۇمچى بېكىتىدە ئاپتوبۇستىن چۇشۇپ بولغۇچە مېھرىبانىي ئالدىغا خۇش چىراي چىقىپ كۇتۇۋالدى.

ـــ ئەجەب تەتىل ۋاقتى توشماستىنلا كېلىۋاپسەنغۇ؟ ـــ سورىدى مېھرىبانىي ئەجەبلەنگەن ھالدا.

— سېنى سېغىنىپ، — دېدى خالمۇرات چاقچاق ئارىلاش قىسقىلا جاۋاب بېرىپ.

«سېنى سېغىنىپ؟ — دەپ چاقچاق تېزلىكىدە خىيال سۈردى مېھرىنىڭ خالمۇراتنىڭ بەرگەن جاۋابىدىن قانائەت ھاسىل قىلماي، — يۈرتقا بىر يىلدىن بېرى ئاران بارغاندا، تەتىل ۋاقتىنى توشتۇرمايلا قايتىپ كەلسە، ئاتا ـ ئانىسى نېمىدەپ قالغاندۇ ياكى ئۇرۇمچىگە كەلمىسە بولمايدىغان بىرەر ئىش بولغانمىدۇ يا؟» مېھرىنىڭ مەكتەپتە ئاتا ـ ئانىسىنى، يۈرتىنى سېغىنىپ، تەتىل ۋاقتىنىڭ تېزرەك كېلىشىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتۈپ، ھەپتە، كۈن، ھەتتا سائەت، مىنۇت ھېسابلاپ ئاۋارە بولۇپ كەتكەن ساۋاقداشلىرىنى كۆپ كۆرگەنىدى. شۇڭلاشقا، خالمۇراتنىڭ تەتىلنى توشتۇرمايلا بۇنچىۋالا تېز قايتىپ كېلىشىدىن بىرئاز ئەجەبلەندى.

— ھىم، مېنى سېغىنىپتىمىش تېخى، — دېدى ئۇ چاقچاق قىلىپ، — ئاتا ـ ئاناڭ ھەيدىۋەتكەندۇ تايىنلىق.

— دېگەن گەپلىرىڭنى قارا، — دېدى خالمۇرات رەنجىگەن قىياپەتتە، — تەتىلدىن بۇرۇنلا قايتىپ كەلگەنلىكىمنى باشقىلار ئاڭلىسا شۇنداق خىيالدا بولۇپ قالار دەپ ئويلىغانىدىم. لېكىن، سېنىڭ ئاغزىڭدىن بۇنداق گەپلەرنى ئاڭلاشنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرۈپ باقماپتىكەنمەن، تېخى بوينۇمغا ئېسىلىپ تۇرۇپ قارشى ئالىدۇ دەپ ئويلىسام...

— شۇنداق ئويلىغانمىدىڭ تېخى. داپشاقنىڭ گېپىنى. ئەكېلە، سومكىدىن بىرنى مەن كۆتۈرۈۋالاي، — دېدى مېھرىنىڭ كۈلكىدىن ئۆزىنى توختىتىۋالالماي.

— بولدى، ئاۋارە بولما، — دېدى خالمۇرات سومكىنى مېھرىنىڭدىن قاچۇرۇپ، چىرايىنى پۈرۈشتۇرگەن ھالدا، — قارشى ئېلىنمىغان مېھماننىڭ كەتكىنى ياخشى. جەنۇب تەرەپكە ماڭىدىغان ماشىنىدىن بىرنى تېپىپ ھازىرلا يۈرتقا قايتاي.

— پاھ، ماۋۇ تاۋى نازۇكنىڭ گېپىنى، — دېدى مېھرىنىڭ

تېخىمۇ تېلىقىپ كۈلۈپ، ــ كىم سېنى قارشى ئالمايمەن دەپتۇ.
ــ ئۆزۈڭچۇ ! ــ دېدى خالمۇرات يالغاندىن باتىناپ.
ــ مەن؟ ــ مېھرىئاي ئەجەبلەنگەندەك بىر ئاز تۇرۇۋالغاندىن كېيىن يەنە تېلىقىپ كۈلدى ـ دە، خالمۇراتنىڭ بۇرنىدىن نوقۇپ تۇرۇپ دېدى، ــ قاچان شۇنداق دېدىم ئۇشۇق.
ــ گەپنى ئوچۇق قىلمىغىنىڭ بىلەن گېپىڭنىڭ ئۇرانىدىن شۇ مەنە چىقىپ تۇرمامدۇ؟
ــ بولدىلا، يۈرتقا بېرىپ تازىمۇ بىر كۆكەرمە بولۇپ كەپسەن، شۇنداقلا سوراپ قويغان گەپكە ئېسىلىۋالغىنىڭنى قارا سېنى، قارشى ئالغىلى چىقمىغان بولسام ئالايىتەن دادامنىڭ پىكاپىنى ئەكېلەرمىدىم.
ــ نېمە؟ مېنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن مەخسۇس پىكاپ ئاچىقتىڭما؟ ــ خالمۇراتنىڭ كۆزلىرى خۇشاللىقتىن چاقناپ كەتتى.
ــ شۇنداق، دادامغا سېنى كېلىدىكەن دەپ ماشىنىنى سورىدىم. قېنى، تېز بول، شوپۇر ساقلاپ قالمىسۇن.
ئۇلار لىق نەرسە قاچىلانغان يوغان سومكىلارنى كۆتۈرۈشكىنىچە، نېرىراقتا تۇرغان ھاۋا رەڭ پىكاپنى نىشانغا ئېلىپ مېڭىشتى.
ــ بىزنىڭ مەكتەپكە ھەيدەڭ، ــ دېدى مېھرىئاي جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن شوپۇرغا بۇيرۇق قىلىپ.
ــ مەكتەپكە نېمىشقا بارىمىز؟ ــ دېدى خالمۇرات ئەجەبلىنىپ.
ــ مۇنۇ نەرسە ـ كېرەكلىرىڭنى جايلاشتۇرۇۋەتمەمدۇق.
ــ سومكىدىلەرنىڭ ھەممىسى ساڭا ئالغاچ كەلگەن نەرسىلەر.
ــ ھەممىسى؟ ــ دېدى مېھرىئاي ئەجەبلىنىپ، ــ نېمانچە كۆپ نەرسىلەر بۇ؟
ــ كۆپ ئەمەس، ياڭاق، گۈلە ـ قاق، قۇرۇق ئۈزۈم، پىستە ـ بادام دېگەندەك يۇرتنىڭ يەرلىك مەھسۇلاتلىرى، سىلەرنى تېتىپ

باقسۇن دەپ ئالغاچ كەلدىم.

ــ رەھمەت ئەمسە، تولىمۇ ئاۋارە بوپسەن.

ــ بولدىلا، ئادەمنى خىجىل قىلمىغىنا، ــ دېدى خالمۇراتمۇ تەكەللۇپ قىلىپ ۋە مېھرىنىڭ قوللىقىغا ئاستا پىچىرلىدى، ــ ھۆرمەتلىك مەلىكەم، مەپىنى قەسىرىڭىز تەرەپكە ھەيدەشكە ئەمر قىلمامسىز. بۇ نەرسىلەرنى ئۆيىڭىزگىلا ئاپىرىۋېتەيلى.

ــ ئەسكى، ــ مېھرىنىڭ خالمۇراتنىڭ يوتىسىنى نازلىق چىمداپ قويۇپ شوپۇرغا بۇيرۇق قىلدى، ــ ئۇستام، مەكتەپكە بارمايدىغان بولۇپ قالدۇق، ئۇدۇل بىزنىڭ ئۆيگىلا ھەيدەڭ، ــ ئۇ ئاغزىنى خالمۇراتنىڭ قولىقىغا يېقىن ئەكىلىپ پىچىرلىدى، ــ ھازىر دادام بىلەن ئانامنىڭ سېنىڭ يولۇڭغا قاراپ ئولتۇرىدۇ.

ــ يالغان سۆزلىمىگىنە؟ ــ دېدى خالمۇرات ئىشەنمىگەن ھالدا.

ــ راست دەۋاتىمەن. مەن بىكەتكە ماڭغاندا ئانام سېنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن تاماق تەييارلاپ قالغان.

ــ ئاپلا، شۇ تۇرقۇمدا بارسام قانداق بولار؟ ــ دېدى خالمۇرات ئۆسۈپ كەتكەن ساقال ـ بۇرۇتلىرىنى سىلاپ.

ــ ھېچ گەپ يوق، ئۆيگە بارغاندا دادامنىڭ ساقال قىرغۇچىدا قىرىۋالساڭ بولىدۇغۇ.

ــ قېيىنئاتامنىڭ نەرسىسىنى ئىشلىتىۋالسام قانداق بولار؟ ــ دېدى خالمۇرات شوخلۇق بىلەن قىزنىڭ قولىقىغا پىچىرلاپ.

ــ دادام كۆيۈ ئوغۇلدىن بىرنەرسە ئايايدىغان بېخىل ئادەملەردىن ئەمەس، ــ دەپ جاۋاب بەردى مېھرىنىيمۇ قىزىقچىلىق قىلىپ.

ــ راستما؟

مېھرىنىڭ كېيىنكى بىر ئېغىز سۆزى خالمۇراتنى ئالتۇن تېپىۋالغاندەك خۇش قىلىۋەتتى. ئۇ ھاياجاندىن ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا قىزنىڭ بىر تۇتام كېلىدىغان بېلىدىن مەھكەم قۇچاقلىۋالغىنىدى. ئەگەر مېھرىنىڭ چىكىراق ئولتۇرمىغان بولسا

ئۆزىنى خۇشاللىقتىن ئەسەبىيلەشكەن يىگىتنىڭ قۇچىقىدا كۆرگەن ۋە دادىسىنىڭ مۇنۇ شوپۇرى ئالدىدا خىجالەتتە قالغان بولار ئىدى.

ــ ئاستاراق، ــ دەپ پىچىرلىدى ئۇ خالمۇراتتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ تۇرۇپ ۋە يىگىتكە شوپۇرنى ئاستا ئىما قىلدى.

خالمۇرات شۇ چاغدىلا ھاياجانلىنىپ كېتىپ ھېسسىيات تىزگىنىنى قولدىن چىقىرىپ قويغانلىقىنى سەزدى ـ دە، قىزغا قاراپ تىلىنى چىقىرىپ قويدى، بىلىكىنى قىزنىڭ بېلىدىن ئاستا ئاجراتتى، لېكىن خۇمارلاشقان كۆزلىرى قىزغا مەجنۇنلارچە تىكىلگەنىدى.

ــ كەچتە... ــ يىگىتنىڭ دېمەكچى بولغان گېپىنىڭ ئايىغى چىقىپ بولغۇچە، سەزگۈر قىز بارمىقىنى لېۋىگە قويۇپ، يىگىتنى سۆزدىن توختىتىۋالدى ۋە بېشىنى لىكشىتىپ ماقۇللۇق بىلدۈردى. پىكاپ بىردەمنىڭ ئىچىدە مېھرىبانىڭ ئائىلىسى جايلاشقان بىنانىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئۇلار ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە مېھرىبانىڭ دادىسى بىلەن ئانىسى راستلا خالمۇراتنىڭ يولىغا قاراپ ئولتۇرغانىدى. كۈتۈلمىگەن بۇ ئالىي شەرەپكە ئېرىشىپ قالغان خالمۇرات خۇشاللىقتىن تېرىسىگە سىغمايلا قالدى.

2

بۇگۈن ياقۇپ ئاكىلارنىڭ ئائىلىسى ئۈچۈن ئەڭ خۇشاللىنارلىق بىر كۈن بولدى. نازاكەتنىڭ ئىنىسى پەرھات ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتۈپ شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ چاقىرىق قەغىزىنى تاپشۇرۇۋالغانىدى. ھېيت ـ ئايەم تۈسىگە كىرگەن بۇ ئائىلە ئەزالىرىنىڭ چىرايىدا كۈلكە، مەمنۇنلۇق جىلۋە قىلاتتى، پەرھاتقا بىر قەھرىمانغا مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلاتتى، كۆڭلىنى ئىزدەيتتى، ئەركىلىتەتتى،

سۆيەتتى. ھەسەلخان ئاچا خوشاللىقتىن كۆز يېشى قىلدى. ئۆتكەن يىلى مۇشۇ مەزگىلدە ئاغرىپ يېتىپ قالغانلىقى سەۋەبلىك نازاكەتنى ئوقۇشقا ماڭدۇرالمىغانلىقىدىن ھەسرەتلەندى، ئەپسۇسلاندى. ياقۇپ ئاكا خوشال ئولتۇرسىمۇ، بېشىدا يەنىلا بىر تاغار غەم بار ئىدى. ئۇ نازاكەتنىڭ ياردىمى بىلەن ئايالىنى داۋالىتىش ئۈچۈن سىرتتىن ئالغان قەرزلىرىنى قايتۇرۇۋەتكەن بولسىمۇ، لېكىن تۇزۇك پۇل ئىقتىساد قىلالمىغانىدى. ھازىر ئۇ ئوغلىغا كېتىدىغان ئوقۇش خىراجىتى ھەققىدە ئىنچىكە ھېسابات قىلىۋاتاتتى.

— پەرھاتنىڭ ئوقۇش خىراجىتىنى ئۆزۈم ئۈستۈمگە ئالىمەن، — دېدى نازاكەت دادىسىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىۋالغاندەك سۆزلەپ، — ئەمما پەرھاتقا قويىدىغان شەرتىم بار.

— نېمە شەرت ئۇ ئاچا، — دېدى پەرھات نازاكەتكە ئەركىلەپ تۇرۇپ، — ماڭا بېرىدىغان پۇلۇڭغا چىدىمايۋاتامسەن يا؟

— پۇلدىن خاتىرجەم بول، — دېدى نازاكەت كۈلۈپ تۇرۇپ، — ئەمما مەكتەپكە بارغاندىن كېيىن چوقۇم «ئۈچتە ياخشى ئوقۇغۇچى» بولۇپ ئوقۇيسەن. مەكتەپنىڭ سىرتىدىن دوست تۇتمايسەن، ھاراق ئىچمەيسەن، تاماكا چەكمەيسەن. بەش يىللىق ئوقۇش ھاياتىڭنىڭ ئىككى يېرىم يىلىدا ئىنگلىز تىلىنى، يەنە ئىككى يېرىم يىلىدا ياپون تىلىنى ئۆگىنىپ بولۇشقا كاپالەتلىك قىلىسەن، ساۋاقداشلىرىڭ بىلەن ئىناق، ئېجىل ئۆتىسەن، بىر سائەتمۇ دەرس قالدۇرمايسەن. ئەگەر يۇقىرىقىدەك شەرتلىرىمنىڭ بىرسىنى ئورۇنلىمىساڭ ساڭا بېرىدىغان بىر تىيىنمۇ پۇل يوق.

— خاتىرجەم بول ئاچا، بۇ شەرتلەرنى تولۇق ئورۇنلاشقا ۋەدە بېرىمەن، — دېدى پەرھات ئاچىسىغا قولىنى تەڭلەپ، — كەل باغلىشايلى، — پەرھات ئاچىسىنىڭ قولىنى مەھكەم قىسىپ تۇرۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — ماڭا بەرگەن پۇللىرىڭنى تولۇق خاتىرلەپ قويۇپ ماڭ. ئوقۇش پۈتكۈزۈپ كەلگەندىن

كېيىن تولۇق قايتۇرۇپ بېرىمەن.

— نېمە دېگىنىڭ بۇ ئوغلۇم، — دېدى ئانا پەرھاتنىڭ كېيىنكى سۆزلىرىگە نارازى بولۇپ، — ئاچاڭنىڭ ياخشى كۆڭلىنى چۈشەنمەيۋاتامسەن، قانداق؟ سىلەر دېگەن قان - قېرىنداش، ئاچاڭنىڭ پۇلى سېنىڭ پۇلۇڭغا ئوخشاش...

— ياق ئانا، ئۇنداق دېمەڭ، — دېدى پەرھات قەتئىيلىك بىلەن، — مەن دېگەن بىر ئوغۇل بالا، قاراپ تۇرۇپ بىر قىز بالىنىڭ پۇلىنى بىكاردىن - بىكارغا ئىشلىتىۋالسام بولمايدۇ. ئاچامۇ قۇرۇق قول ئىگىلىك تىكلەپ پۇل تېپىۋاتىدۇغۇ، بىر قىز بالا شۇنچىلىك ئىشنى قىلالمغان يەردە مەن قىلالمامدىمەن. كەلگۈسىدە مەن ئاچامدىنمۇ جىق پۇل تاپىمەن. ھازىرچە ئاچامنىڭ ياردىمىنى قوبۇل قىلدىم. كېيىنچە چوقۇم قايتۇرىمەن.

ئىنسىنىڭ يىگىتلەرگە خاس مەردانە سۆزلىرىدىن نازاكەت ھەم خۇشاللاندى، ھەم قايىل بولدى، كۆزىگە ئىنىسى بىردىنلا چوڭ يىگىت بولۇپ كەتكەندەك كۆرۈندى.

— خۇدايىم تىلىكىڭلارغا يەتكۈزەر بالىلىرىم، — دېدى ھەسەلخان ئاچا سۆيۈنگەنلىكىدىن كۆزىگە لىققىدە ياش ئېلىپ.

ياقۇپ ئاكىنىڭ ۋۇجۇدىنى بولسا بىر خىل پەخىرلىك تۇيغۇلار قاپلىۋالغانىدى.

3

پەرھاتنى ئوقۇشقا ماڭدۇرۇپ، ياقۇپ ئاكىمۇ، ھەسەلخان ئاچىمۇ خېلىلا يەڭگىللەپ قالدى. ھەسەلخان ئاچىنىڭ ھازىرقى غېمى نازاكەتتىلا قالغانىدى. نېمە ئۈچۈندۇر ئانا نازاكەتنىڭ تويىنى قىلىشقا ئالدىرايتتى. ئۆيدە يالغۇز قالغان ۋاقىتلىرىدا قىزىنىڭ تەقدىرى ئۈستىدە باش قاتۇراتتى، خىيال سۈرەتتى.

تاك... تاك... تاك.

هويلا دەرۋازىسىنىڭ يەڭگىل چېكىلىشى ئانىنىڭ خىيال يىپىلىرىنى ئۈزۈۋەتتى. دەرۋازا تۈۋىدىكى ئۆزى بىلەن تەڭ دېمەتلىك مېھرى ئىسسىق ئايالنى بىر قاراپلا تونۇدى، دەرۋازا تۈۋىدە مۇھەممەتنىڭ ئانىسى كۈلۈمسىرەپ قاراپ تۇراتتى.

ـــ ئەسسالام.

ـــ ھارمىغايلا، سالامەت كەللىمۇ؟!

ئىككى ئانا قىزغىنلىق بىلەن مەڭزىنى مەڭزىگە يېقىپ تۇرۇپ كۆرۈشتى، تىنچلىق ـ ئامانلىق، ھال ـ ئەھۋال سوراشتى.

ـــ قېنى، ئۆيگە كىرسىلە، ـــ دېدى ھەسەلخان ئاچا مېھمانىنى ئۆيگە باشلاپ.

مۇھەممەتنىڭ ئانىسى ئۆيگە كىردى، كۆرپىگە جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ يۈزىنى سىيپىدى ـ دە، ھەسەلخان ئاچىدىن قايتىدىن ئەھۋال سورىدى.

ـــ خېلى تۈزىلىپ قاللىمۇ خېنىم، يوقلاپ كىرەرمەن دېسەم، ئېتىز ـ ئېرىقنىڭ ئىشلىرىدىن بىكار بولالماي ۋاقىت چىقىرالمىدىم. بۈگۈن ئازراق ئارام تېپىپتىكەنمەن، لىپىدە كۆرۈشۈپ، مۇڭدىشىپ چىقاي دەپ كىرىشىم.

ـــ رەھمەت، ھەر نېمە بولسا يوقلاپ كىرىپلا، سىلىنى ئاۋارە قىپتىمەن، ـــ دېدى ھەسەلخان ئاچا تەكەللۇپ قىلىپ، ـــ دوختۇرخانىدا ياتقان ۋاقتىمدىمۇ يوقلاپ تۇرلا. مەنمۇ بىر چىقىپ كىرەرمەن دېگەن، مېڭىپ يۈرگىنىم بىلەن كېسىلىم تولۇق چىقىپ بولالمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن بىر يەرگە كەتسەم مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان بالىلار قېينىلىپ قالىدىكەن، ـــ ھەسەلخان ئاچا گەپ قىلغاچ بىر پەتنۇسقا ئۇششاق ـ چۇششەك نەرسىلەردىن تىزىپ ئەكەلدى، ـــ قېنى، باققاچ ئولتۇرسىلا، مەن چاي دەملەپ كىرەي.

مۇھەممەتنىڭ ئانىسى ئىككى ـ ئۈچ قېتىم دوختۇرخانىغا ھەسەلخان ئاچىنىڭ كېسىلىنى يوقلاپ كىرگەن بولۇپ، شۇ چاغدىلا ئۇلار بالىلىرىنىڭ تەقدىرى ۋە ئۆزلىرىنىڭ دەردۇ

ئەھۋاللىرىنى ئېيتىشىپ ئوبدانلا چىقىشىپ قالغانىدى، بۈگۈن ھەسەلخان ئۆزىنى يەنە يوقلاپ كىرگىنىنى كۆرۈپ قەۋەتلا خۇش بولۇپ كەتتى، يۈگۈرۈپ چىقىپ قوشنىسىنىڭ بالىسىنى قاسساپ دۇكىنىغا گۆشكە ئەۋەتىۋېتىپ، ئالدىراش تاماقنا تۈتۈش قىلدى.

— ئاۋارە بولمىسىلا خېنىم، گۈڭگۈر - مۈڭگۈر ئىككى ئېغىز مۆڭدىشىپ ئولتۇرايلى، — دېدى مۇھەممەتنىڭ ئانىسى تاماقنا تەييارلىق قىلىۋاتقان ھەسەلخان ئاچىنىڭ قېشىغا چىقىپ.

— ئۇنداق دېمىسىلە، بىر قوشۇق تاماق ئېتەي، — دېدى ھەسەلخان ئاچا ئۇنىماي، — دوختۇرخانىدا يانقان ۋاقتىمدىغۇ قۇرۇق يولغا سېلىپ قويۇشقا مەجبۇر بولدۇم، ئەمدى ھەرگىز ئۇنداق قىلالمايمەن، ھايال قالمايمەن، تاماق بىرەمدىلا پىشىدۇ.

— ئۇنداقتا تاماقنى بىللە ئەتكەچ مۇڭدىشايلى، — دېدى مۇھەممەتنىڭ ئانىسى يول قويۇپ.

ئۇلار بىللە تاماقنا تەييارلىق قىلغاچ بىرھازا ئۇيان - بۇيانىنىڭ پارىڭىنى قىلىشتى. پاراڭ مۇھەممەت بىلەن نازاكەت ۋە ئۇلارنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىغا يۆتكەلگەندە، پەرزەنتلىرىنىڭ ئىنسابىدىن، ئەقلىدىن، غەيرىتىدىن سۆيۈنۈپ، پەخىرلىنىپ خۇشال بولۇشتى.

— ئەس - يادىم ئاشۇ مۇھەممەت بالامدا، — دېدى مۇھەممەتنىڭ ئانىسى، — شۇ بالامنىڭ تويىنى قىلىپ، بېشىنى ئوڭلىۋالسام خاتىرجەم بولاتتىم.

— مەنمۇ شۇ، — دېدى ھەسەلخان ئاچىمۇ نازاكەتنىڭ تەرىپىنى ئېلىپ، — ئاشۇ قىزىمنى ياتلىق قىلىۋالسام كۆڭلۈم ئەمىن تېپىپ قالاتتى.

مۇھەممەتنىڭ ئانىسىنىڭ بۇگۈن ھەسەلخان ئاچىنى يوقلاشتىن باشقا مەقسىتىمۇ بار ئىدى، شۇڭا ئۇ ئېھتىياتچانلىق بىلەن مەقسىتىنى ئاشكارىلاشقا ئۆتتى.

— نازاكەت قىزىمۇ شۇنداق ئەخلاقلىق، ئاق كۆڭۈل، ئىشچان قىز بوپتۇ. يىزىنى دېھقان خەق، سەھرالىق دېمىسىلىغۇ، ئاشۇ

قىزىمنى كېلىن قىلىۋالغۇم بار ئىدى.

ــ ئۇنداق دېمىسىلە، بىزمۇ دېھقانىنىڭ ئەۋلادى. سىلىدىن قىز ئاياپ ئولتۇرمايمەن.

ھەسەلخان ئاچىنىڭ رەسمىيەت يۇزىسىدىن ئېيتىپ قويغان بۇ سۆزلىرى مۇھەممەتنىڭ ئانىسىنى تولىمۇ خۇش قىلىۋەتتى، شۇڭا تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقۇشقا ئالدىرىدى:

ــ ئەگەر شۇنداق ياخشى كۆڭۈللىرى بولسا، مەنمۇ بۇ يەردە ئەلگەككە چىقىپ ئەرگە تەگكەندەك ئىش قىلماي، قائىدە بويىچە تەييارلىق قىلىپ ئەلچى كىرگۈزەي.

گەپنىڭ چىڭىغا چىقىشى ھەسەلخان ئاچىنى سەل تەمتىرەتتى. ئانا جىيەن ئوغلى ئىسمايىلجانغا ئوخشاشلا مۇھەممەتنىمۇ ياخشى كۆرەتتى، ئۇنى ئۆزىگە كۈيۈ ئوغۇل بولۇشقا مۇناسىپ دەپ قارايتتى. گاھى ۋاقىتلاردا مۇھەممەت بىلەن نازاكەتنىڭ تەقدىرىنى بىرلەشتۈرۈپ خىيالىمۇ سۈرگەنىدى. لېكىن، ئۇ ئاچىسى بىلەن مەسلىھەتلەشكەن، ۋەدە بەرگەن. بۇ ئۇرۇق ـ تۇغقاندارچىلىققا، قېرىنداشلىققا مۇناسىۋەتلىك چوڭ ئىش. يەڭگىلتەكلىك قىلىشقا ھەرگىز بولمايدۇ. ئۇ خىجىل بولغان ھالدا ئۆزرە ئېيتتى:

ــ مۇھەممەتجان بالىمۇ كۆزۈمگە ئۆز ئوغلۇمدەك كۆرۈنىدۇ. پەزىلەتلىك، ئەخلاقلىق ياخشى بالا بولدى. مەن ھەرقايسىلىرىدىن ھەرگىز قىز ئايىمايمەن. سىلىدىن يوشۇرۇپ نېمە قىلاي. ئۆتكەن يىلى دوختۇرخانىدا ياتقان ۋاقتىمدا شامالباغدىكى ئاچام بىلەن ئازراق بىر مەسلىھەت قىلىشقانىدۇق، شۇڭا باش ئاغرىقى قىلىپ كەلگەنلەرگە ئۇچۇر قىلالماي تۇرۇۋاتىمىز.

ھەسەلخان ئاچىنىڭ جاۋابىدىن مۇھەممەتنىڭ ئانىسى بىرئاز ئۇمىدسىزلەنىدى. «قىزى بارنىڭ نازى بار، دېگەن گەپ بار. لېكىن، ھەسەلخان ناز قىلغانىدەك قىلمايدۇ. ئاچىسى بىلەن قۇدىلىشىشقا پۈتۈشكەن بولسا، بۇ ئىشتىن ياندۇرغىلى بولمىغۇدەك. مۇھەممەت بالامنىڭ كۆڭلىگە كىرىپ چىقسامغۇ،

نازاكەت قىزدىن باشقىسىغا مەيلى بارەك ئەمەس. ئوغلۇمنىڭ پىشانىسى شورلۇق ئوخشايدۇ. ئۇنىڭمۇ پىشانىسىغا پۈتۈلگىنى باردۇر...»

ــ ھەرھالدا گەپنى ھازىرلا ئۇزۇۋەتمەي تۇرايلى، ــ دېدى مۇھەممەتنىڭ ئانىسى، ــ «نىكاھ غايىب» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ. ئالدىرىماي تۇرساق بىر گەپ بولار.

ــ شۇنداق، ھازىر جاھان بۇرۇنقىغا ئوخشمايدۇ. بالىلارنىڭ مەيلىگە قارىمىساق تېخى بولمىغان. كېيىنچە بىر گەپ بولار، ــ دېدى ھەسەلخان ئاچمۇ مۇجمەللا قىلىپ، نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنىڭ كۆڭلىمۇ تەۋرىنىپ قېلىۋاتاتتى. «مۇھەممەتمۇ ياماں ئەمەس بالا. ئاچام باشتا ئېغىز ئېچىپ قويمىغان بولسا، نازاكەتنى شۇ بالىغىلا بېرەركەنمەن. ئۇرۇق ـ تۇغقان بىلەن قۇدا ـ باجا بولسىغۇ ياخشى بولمايتتى. كونىلاردا ‹بېدە تاپساڭ ئاتقا بەر، قىز چوڭتۇساڭ ياتقا بەر› دېگەن تەمسىل بار. ناۋادا بالىلار كېلىشەلمەي قالسا، ئاچام بىلەن ياتلىشىپمۇ كېتەرمىزمۇ. شۇڭمۇ كىشىلەر ‹تۇغقانىنى يات قىلاي دېسەڭ ئوتتۇرىغا قىز قوي، ياتنى تۇغقان قىلاي دېسەڭ ئوتتۇرىغا پۇل قوي› دەيدۇ ئەمەسمۇ. خۇدايىم بۇ ئىشلارنىمۇ خەيرلىك قىلار. ئاشۇ بىچارە قىزنىمىڭمۇ بەختـ پېشانىسىدا باردۇر.»

4

بۇگۈن ھەسەلخان ئاچا تاماقنى بۇرۇنلا پىشۇرۇپ نازاكەتنىڭ ئۆيگە كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇردى. ئانا قىزى بىلەن ئىسمايىلجان ھەققىدە يەنە بىر سۆزلىشىپ باقماقچى، نازاكەت توي قىلىشقا ماقۇل بولسىلا، شامالباغقا چىقىپ ئاچىسىنى تويغا ئالدىراتماقچىدى.

گۈگۈم چۈشۈشكە باشلىغان بولسىمۇ نازاكەت تېخىچىلا كەلمەيۋاتاتتى. ئانا تىت ـ تىت بولۇشقا باشلىدى. «بويىغا يېتىپ

قالغان قىز بالا دېگەن كۈن ئولتۇرۇپ بولغۇچە ئۆيگە كەلمىسە قانداق بولىدۇ. ماۋۇ ئادەمنۇ ھە دېسىلا نازاكەتنىڭ يېنىنى ئېلىپ بەكلا ئىختىيارىغا قويۇۋەتتى. قىز بالا دېگەننى ۋاقتىدىلا بىرەر ئەرنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇۋەتكەن ياخشى ئىدى. مانا بۇ قىز بالىنۇ بارغانسېرى ھەددىدىن ئېشىپ كەچ كېلىدىغان بولۇۋالدى. كېچىلەردە بىرەر نامەردنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا، پۈشايمان قىلغان بىلەن ئورنىغا كەلمەيدۇ. خۇدايىم ئامان قىلار ئىلاھىم.» بىچارە ئاننىنىڭ يۈرىكى سۇ ئىدى. ئانىلىق قەلبى بىلەن قىزنىڭ بەختىنى ئويلايتتى، باش قاتۇراتتى.

— نېمانچە كەچ كېلىسەن قىزىم؟ — دېدى ئانا ئىشىكتىن كىرىۋاتقان نازاكەتنى كۆرۈپ كۆڭلى ئارام تاپقان ھالدا، — ماڭ، تامىقىڭنى يەۋال. سوۋۇپمۇ قالدى ھەرقاچان، قىزىتىپ بېرەيمۇ يا؟

— بولدى ئانا، ئاۋارە بولماڭ، — دېدى نازاكەت پۈتىغا ساپما كەشنى ئالماشتۇرۇۋېتىپ.

ئانا بىرئاز تەخىر قىلىپ تۇرغاندىن كېيىن، ھۈجرىسىدا يالغۇز كىتاب كۆرۈپ ئولتۇرغان نازاكەتنىڭ قېشىغا كىردى. نازاكەت ئانىسىنى كۆرۈپ دەس ئورنىدىن تۇردى.

— ئولتۇرۇڭ، — ئانا شۇنداق دېگەچ نازاكەتنىڭ بىقىنىغا كېلىپ ئولتۇردى، قىزنىڭ ياداڭغۇ چىرايىغا كۆيۈمچانلىق بىلەن سەپسالدى.

— بىرەر ئىش بارمىتى ئانا؟ — سورىدى نازاكەت ئانىسىنىڭ سىنچىلاپ قاراشلىرىدىن ئۇڭايسىزلىنىپ.

— ئەلۋەتتە بار، — دېدى ئانا قىزىنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ، — ماڭا راست گېپىڭنى قىلە قىزىم، ئىسمايىلجان بىلەن زادى نېمە دېيىشتىڭلار؟

— قايسى ئىشنى دەيسىز؟ — ئانىسىنىڭ مەقسىتىنى ئۇقمىغان بولۇپ سورىدى نازاكەت.

— تولا خۇپسەنلىك قىلما، — ئانا بىرئاز تېرىكتى، — ئىسمايىلجان بىلەن قىلىدىغان توي ئىشىڭنى دەۋاتىمەن.

نازاكەتىنىڭ يۈزى سۈسلا قىزاردى، دەرھاللا جاۋاب بەرمەي بېشىنى تۆۋەن سالدى. ئۇنىڭ يەنە بىرەر يىلغىچە بۇ ئىشلار توغرۇلۇق باش قاتۇرغۇسى يوق ئىدى. ئەمما، ئانىسىغا مۇڭاپىق سەۋەب تېپىپ چۈشەندۈرمىسە قايىل قىلالمايتتى. شۇڭلاشقىمۇ دەماللىقتا تىلى تۇتۇلۇپ قېلىۋاتاتتى.

— نېمانداق گەپ قىلماي ئولتۇرىسەن، — دېدى ئانا ئالدىرىتىپ.

نازاكەت ئاستا بېشىنى كۆتۈردى:

— مېنى بۇ ئۆيدىن قوغلاۋاتامسىز ئانا؟

ئانىنىڭ يۈرىكى ئېچىشتى، بۇ سوئال ئانىغا ئېغىر كەلگەندى، كۆز چانىقى لىققىدە ياشقا تولدى.

— نېمە دەۋاتىسەن جېنىم قىزىم، سېنى نېمىشقا قوغلىغۇدەكمەن. سەندىن بىردەم ئايرىلىشقىمۇ يۈرىكىم چىدىمايدۇ مېنىڭ. كۆڭلۈمنى چۈشەنگىن. قىز بويىغا يەتسە ياتلىق بولىدىغان گەپ. بۇ ھەرقانداق ئىنسانىنىڭ بېشىغا كېلىدىغان ئىش. يەنىلا سېنىڭ بەختىڭنى كۆزلەۋاتىمەن قىزىم. قىز بالا ئۇزاق ئولتۇرۇپ كەتسە بەختى چىگىلىپ كېتىدۇ، كەينىدىن ئۇششاق گەپ غولداپ قالىدۇ. مېنىڭ كاساپىتىمدىن ئوقۇشقا بارالمىدىڭ. تۇرمۇش ئىشىڭدا يەنە بەختسىز بولۇپ قالساڭ مەن قانداق چىدايمەن، قىزىم؟

— كەچۈرۈڭ ئانا، سىزنى رەنجىتىمەكچى ئەمەسمەن، — دېدى نازاكەت ئانىسىنىڭ كۆزىگە ياش ئالغىنىنى كۆرۈپ يۈرىكى ئېزىلگەن ھالدا، — بىراق ھازىرچە توي قىلغۇم يوق. ئەڭ ياخشىسى، بۇ ئىش توغرۇلۇق مېنى يەنە بىر مەزگىل ئالدىراتمىسىڭىز.

— مەن ئالدىراتمىغان بىلەن، خەق باش ئاغرىقى قىلىپ ئارامىمدا قويمايدىكەن، — دېدى ئانا خۇيلىنىپ، — ئۆتكەن ھەپتە مۇھەممەتجانىڭ ئانىسى كەپتۇ.

— مۇھەممەتجان؟ كىم ئۇ؟

ـــ هېلىقى سەن بىلەن بىللە باغ ھوۋدىگە ئالغان بالىچۇ !
ـــ ھە، مۇھەممەتنىڭ ئانىسىما؟ نېمىدەپ كەپتۇ؟
ـــ سېنى كېلىن قىلىۋالغۇسى بار ئىكەن. ئەھۋالىدىن قارىغاندا ئاشۇ بالا ئانىسىنى سۆز سالغىلى ئەۋەتكەن ئوخشايدۇ. مۇجمەللا جاۋاب بېرىپ يولغا سالدىم.
نازاكەتنىڭ قۇلىقىغا ئانىسىنىڭ كېيىنكى سۆزلىرى كىرمىدى، كۆز ئالدىغا مۇھەممەتنىڭ ھەم بىچارىلىك، ھەم ئىلتىجالىق چىقىپ تۇرغان تۇرقى كەلدى.
ئىككى ھەپتە ئاۋۇال باغدىكى ئىشلىرىنى تۈگىتىپ بولالماي كەچ قالغان نازاكەت ئۆيگە قايتىشقا تەرەددۇتلىنىپ تۇرۇشىغا مۇھەممەت كېلىپ قالدى. ئۇلار قىسقىچە ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن بىللە يولغا چىقتى.
مۇھەممەتنىڭ قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدا بىر مەزگىل ئۆچمەي قوقاسقا ئايلانغان ئاشقىلىق ئوتى خالمۇرات بىلەن نازاكەت رەسمىي ئايرىلىپ كەتكەندىن كېيىن يەنە يېلىنجاشقا باشلىغانىدى. ئۇ نازاكەتنىڭ روھىي ھالىتى ئەسلىگە كېلىپ، خالمۇراتنى ئېسىدىن چىقىرىۋەتكۈچە بىر مەزگىل سەۋر قىلىپ تۇرۇشنى نىيەت قىلغان بولسىمۇ، ئىسمايىلجاندىن ئىبارەت سۆيگۈ رەقىبىگە ئۇتتۇرۇپ قويۇشتىن ۋايىم يەپ ئالدىراپ قېلىۋاتاتتى. ھەر قېتىم ئىسمايىلجاننى كۆز ئالدىغا كەلتۈرسە خاتىرجەملىكى بۇزۇلۇپ جىددىيلىشەتتى، ۋۇجۇدى كۈچلۈك بىر ئىستەكتىن لەرزىگە كېلەتتى. ئۇ ئىككى ـ ئۈچ قېتىم قەتئىي نىيەتكە كېلىپ، نازاكەتكە يەنە بىر قېتىم سۆيگۈ ئىزھار قىلىش ئۈچۈن ئىزدەپ كەلدى، لېكىن ھەر قېتىمدا قېرىشقاندەك ئىسمايىلجان بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. يىگىتلەر بىر ـ بىرىگە پەقەتلا پۈرسەت بەرمەيۋاتاتتى.
بۇ قېتىم بەختكە يارىشا نازاكەتنى يالغۇز ئۇچراتتى، يۈرىكى خۇشاللىقتىن ئۇيناپ كەتتى. ئۇ بۇ پۈرسەتنى قولدىن بەرمەسلىككە ئۆزىنى ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرسىمۇ، ھە دېگەندە تىلى

كالۇالىشىپ قېلىۋاتاتتى، قېرىشقاندەك ئۆيگە قايتىشقا ئالدىراۋاتقان قىز ۋېلىسىپىت پېدالىنى تېز - تېز تېپەتتى. تەقەززالىق، هودۇقۇش، تەمتىرەش ئىلكىدە قىينىلىۋاتقان يىگىتنىڭ تاماقلىرى قۇرۇپ كېتىپ باراتتى.

— نېمانچىلا ئالدىراپ ماڭىسەن نازاكەت، — دېدى يىگىت ئاخىر غەيرەتكە كېلىپ، — ماڭا هەمراھ بولۇپ ماڭغۇڭ كەلمەيۋاتامدۇ يا؟

يىگىتنىڭ بارلىق مەقسەت، مۇددىئالىرى يوشۇرۇنغان بۇ سۆزنىڭ تەكتىگە نازاكەت دەرهاللا يەتتى، هاياجاندىن ۋۇجۇدى يەڭگىل جۇغۇلدىدى، يىگىتنىڭ ئىلتىجالىق سوئالىنى جاۋابسىز قالدۇردى.

— گەپ قىلە نازاكەت، — دېدى مۇهەممەت تېخىمۇ غەيرەتلىنىپ، — مەن قەلبىڭدىكى بوشلۇقنى تولدۇرالماسمەنمۇ؟ ساڭا تەقدىرداش بولالماسمەنمۇ؟

يەنە گەپ قىلماي مېڭىۋېرىشكە قىزنىڭ يۈرىكى چىدىمىدى. ئۇنسىز ندا قىلدى: «ئاھ تەقدىر، نېمانچە قىينايدىغانسەن مېنى، بىر يىگىتتىن ئايرىۋېتىپ، مانا ئەمدى ئىككى يىگىتنىڭ ئوتتۇرىغا تاشلىدىڭغۇ ئەجەب. ئاھ خۇدا، قانداق قىلارمەن. ماڭا بىر يول كۆرسەتكىن.»

— ئەڭ ياخشىسى هازىرچە مېنى قىستىما مۇهەممەت، — دېدى نازاكەت ئۆزىنى توتۇۋېلىپ، — مېنىڭ بىرەر يىلغىچە بۇ توغرۇلۇق ئويلانغۇم يوق.

— بىلىسەن، سېنى هازىرغىچە ياخشى كۆرۈپ كەلدىم، — دېدى مۇهەممەت خاتىرجەملىك بىلەن كۆڭۈل سىرلىرىنى تۆكۈپ، — ساڭا بىر مەزگىل بۇ تەلىپىمنى دېمەي تۇراي دېگەن، ئەمما ئەنسىرەپ قېلىۋاتىمەن، كۆتىۋېرىپ سېنى يەنە باشقىلارغا تارتقۇزۇپ قويارمەنمۇ دەپ.

— مېنىڭ سەندىن باشقا بىرسىگە بېرىدىغان جاۋابىمۇ شۇ، — دېدى نازاكەت مۇهەممەتنىڭ ئىسمايىلجانىنى بېشارەت قىلىپ

سۆزلەۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپ، ــ بىرەر يىلغىچە مېنى قىستىماڭلار. ئەگە ياخشىسى، ھازىرچە بۇ ئىشلار توغرۇلۇق باش قاتۇرمايلى.

مۇھەممەت قايتا ئېغىز ئاچمىدى، ئەمما، نازاكەتكە ئىشەك تۇڭنگچە ھەمراھ بولۇپ كەلدى.

ــ شۇكلەپ كەتتىڭغۇ قىزىم. كۆڭلۈڭدىكىنى مەندىن يوشۇرما.

ئانىسىنىڭ بۇ سۆزلىرى نازاكەتنى ئەسلىمىلەر قوينىدىن تارتىپ چىقاردى. «مۇھەممەت ئانىسىنى ئەلچىلىككە كىرگۈزۈپتۇ ــ دە. مېنىڭ ھازىرقى روھىي ھالىتىمنى چۈشەنسە نېمە بولار.»

ــ سەن ھازىر ئىسمايىلجان بىلەنمۇ، مۇھەممەت بىلەنمۇ بىللە ئىشلەۋاتىسەن، ــ دېدى ئانا قىزىنىڭ كۆزلىرىگە سىناش نەزىرى بىلەن قاراپ، ــ دەپ باقە، ئىككىسىدىن قايسىسى بەكرەك كۆڭلۈڭگە ياقىدۇ.

ــ بۇنداق سوئال سورىسىڭىز مەن خىجىل بولۇپ قالىدىكەنمەن ئانا، ــ دېدى نازاكەت خاتىرجەملىك بىلەن، ــ ئەگە ياخشىسى، بۇ توغرۇلۇق مەندىن جاۋاب ئېلىشقا ئالدىرىماڭ. مەن ھەر ئىككىسى بىلەن سۆزلەشكەن. ئۇلار مېنىڭ يەنە بىر يىل ئويلىنىۋېلىشىمغا پۇرسەت بەرگەن. مەن ئۆزۈمنىڭ ئىشلىرىمنى چوقۇم سىز رازى بولغۇدەك بىر تەرەپ قىلىمەن. مەندىن خاتىرجەم بولۇڭ.

ــ ئۇنى دېسەم، بۇنى دەيسەن، بۇنى دېسەم، ئۇنى دەيسەن. بىز ئانا ــ بالا بولغاندىن كېيىن كۆڭۈل سىرلىرىڭنى مەندىن يوشۇرماسلىقىڭ كېرەك ئىدى قىزىم، ــ دېدى ئانا مەيۇسلەنگەن ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپ، ــ بىر يىل بەك ئۇزاق بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇلارمۇ سېنى رەنجىتىپ قويمايلى دەپ ماقۇل بولغان گەپ. مۇنداق قىلايلى، ئۇچ ئايدىن كېيىن ماڭا جاۋابىنى بەر.

نازاكەت ئانىسىنىڭ بۇ تەلىپىگە جاۋاب قايتۇرمىدى، ئانىسى چىقىپ كېتىشى ھامان ئېغىر بىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك يەڭگىل تىن ئالدى.

ئون توققۇزىنچى باب

تەقدىرنىڭ چاقچىقى

سائەتنىڭ ئىستىرىلكىسى رەھىمسىز، قۇياش پەرۋاسىز، ئىككىلىسى ئوخشاشلا ئۆز مۇساپىسىنى ھېچنېمىگە قارىماي توختىماي بېسىش بىلەن مەشغۇل. بىر كۈنلۈك ھايات مۇساپىسى ئىشچانغىمۇ، ھۇرۇنغىمۇ ئوخشاش. ۋاقىتنى كۈنبويى ئويۇن - تاماشا، يەپ ـ ئىچىش، كەيپ ـ ساپا بىلەن ئۆتكۈزگەن ئادەمگىمۇ ئوخشاش. ۋاقىتنى يېتىشتۇرەلمەي سائەت ئىستىرىلكىسى بىلەن بەسلىشىپ مىنۇت ـ سېكۇنت بىلەن ھېسابلىشىپ جاپالىق مېھنەت تەرىنى ئاقتۇرۇۋاتقان ئادەمگىمۇ ئوخشاش.

مانا ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە بىر يىلدىن ئارتۇق ۋاقىتمۇ ئۆتۈپ كەتتى. نازاكەت، مۇھەممەت، ئىسمايىلجانلار ھۆددە ئالغان باغلىرىدىن بىر يىللىق پىلاندىكىدىن ئاشۇرۇپ ئىقتىسادىي قىممەت ياراتتى، لېكىن تېخىچىلا شەھەر ئەتراپىدىن زاۋۇت قۇرۇشقا يەر ھەل قىلالمىغانلىقىدىن ئۇلارنىڭ كۆڭلى يېرىم. تۇغمەس رەسمىيەتلەر، پۇتقى، دوقاللىرى تولا بەلگىلىمىلەر قەدەمدە بىر يوللىرىنى توسۇپ ئۇلارنى خىلىلا ھالسىراتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇلار بوشاشقىنى، نىيىتىدىن يانغىنى يوق.

ئىسمايىلجان ئىچ پۇشۇقىدىنمۇ، ئەيتاۋۇر ئازراق ئىچىۋالغاندى. ئۇ مۇھەممەت بىلەن كوچىدا دوقۇرۇشۇپ قېلىپلا دادلىغاندەك سۆزلەپلا كەتتى. يەر ھەل قىلىش ئۇچۇن

بېجىرىلمەكچى بولغان بىرەر رەسمىيەتنىڭ يەنە كەينىگە سۈرەلگەنلىكىنى ھېس قىلغان مۇھەممەت ئىسمايىلجانغا تەسەللى بەردى.

— خاپا بولما، قانداق قىلىمىز، سەۋر قىلايلى. ئۆزۈڭ دېگەنغۇ، بۇ ئىشنى ئالدىرىساق ئاسان ھەل قىلالمايمىز دەپ. ئىچىڭنى پۈشۈرما. سەۋرچان بول.

— يۈرە، قورساق تويدۇرۇۋېلىپ ئازراق ھاراق ئىچەيلى، — دېدى ئىسمايىلجان مۇھەممەتنىڭ قولىدىن تارتىپ.

— مېنىڭ ھاراق ئىچكۈم يوق، باشقا كۈنى ئىچەيلى، — دېدى مۇھەممەت تىرەجەپ.

— ماقۇل دە، بۈگۈن مېنىڭ كۆڭلۈم بەك يېرىم. ماڭا ھەمراھ بولۇپ ئىچىشىپ بەرگىن.

مۇھەممەت نائىلاج ئىسمايىلجانغا ئەگەشتى. ئۇلار بىرقانچە رېستورانىنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەن بولسىمۇ، ئىسمايىلجان قارايمۇ قويمىدى. مۇھەممەت سەل ئەجەبلەندى.

— نەگە بارىمىز.

— بارغاندا بىلىسەن، — دېدى ئىسمايىلجان.

ئۇلار شەھەرنىڭ سىرتىدىكى بىر خىلۋەت كوچىغا جايلاشقان «شېرىن بۇلاق رېستورانى» دېگەن ۋىۋىسكا ئېسىلغان، ئىشىكلىرىگە ئالىيېشىل تاۋارلاردىن پەردە تارتىلغان قاتار ئۆيلەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. مۇھەممەت بىرئاز ئىككىلەندى.

— كەلسىلە مېھمانلار، — چىنارنىڭ سايىسىدىكى چىغ ئورۇندۇقتا مۇگدەپ ئولتۇرغان ئوتتۇرا ياشلاردىكى سېمىز ئايال سۇۋارى قاپلىتىۋالغان ئالتۇن چىشلىرىنى چىقىرىپ ھىجايغىنىچە ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— بوش ئۆي بارمۇ؟ — سورىدى ئىسمايىلجان.

— بولمامدىغان، ھەمراھ بولىدىغان قىزلارمۇ بار تېخى.

يېگىتلەر ئايال كۆرسەتكەن ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرۇشتى.

ئۇلارنىڭ كەينىدىنلا بىر چەينەك چاي بىلەن ئىككى پىيالە كۆتۈرۈۋالغان بىر قىز ئاغزىدىكى تاماكىسىنى توغرا چىشلىگىنىچە غىلجىڭ كۇلكىسى بىلەن كىرىپ كەلدى ـ دە، يىگىتلەرگە بىر پىيالىدىن چاي قويدى.

ـــ مېھمانلارغا نېمە لازىمكىن؟

ـــ ئۆزۈڭ بىلىپ ئىككى ـ ئۈچ قورۇما سەي بىلەن بىر بوتۇلكا هاراق ئەكىر. يەنە چىرايلىقراق قىزلاردىن ئىككىسى كىرسۇن. بىرسىگە ئۆزۈڭ كىرسەڭمۇ مەيلى، ـــ دېدى ئىسمايىلجان قىزنىڭ كۆزلىرىگە شەھۋانىيلىق بىلەن تىكىلىپ.

قىز نازلىق كۇلۇمسىرەپ قويۇپ ناياقلاپ ماڭغىنىچە چىقىپ كەتتى.

ـــ مۇشۇنداق يەرگە كىرگۈچە، رېستورانغا كىرسەك بولماسمىدى. ماۋۇ چاي پىيالىسىنىڭ هەم پۇچۇق، هەم مەينەتلىكىنى قارىمامدىغان، ـــ دېدى مۇهەممەت غودۇڭشىپ.

ـــ سەنمۇ بولساڭ ئىچمىنى پۇشۇرماي ئولتۇرىۋەر ئاداش، ـــ دېدى ئىسمايىلجان مۇهەممەتنى سىلكىشلەپ.

ـــ قاچاندىن بېرى بۇنداق قاۋاقلارغا ئۆگىنىپ قالدىڭ؟ ـــ دېدى مۇهەممەت، ـــ سېنى ئادەتتە بۇنداق يەرلەرگە كەلمەيدۇ دەپ ئويلاپتىكەنمەن.

ـــ كەلسەم بولمامدىكەن، ـــ دېدى ئىسمايىلجان ئاچچىق كۇلۇمسىرەپ، ـــ بۇنىڭدىن كېيىن سەنمۇ ئانچە ـ مۇنچە كەپ قوي. ئىچ پۇشۇقۇڭ چىقىپ قالىدۇ. ئوغۇل بالىنىڭ خۇۋەينىسى كېلىدىغان يەر بۇ !

ـــ نېمىگە ئىچ پۇشۇقى تارتىپ قالدىڭ، ـــ دېدى مۇهەممەت ئىسمايىلجاننىڭ قەستەن چىشىغا تېگىپ، ـــ سېنى بىر كىم بوزەك قىلدىمۇ يا؟

ـــ سەن ئىچ پۇشۇقى تارتمىغان ئوخشىمامسەن، ـــ ئىسمايىلجان مۇهەممەتنىڭ كۆزىگە تىكىلدى، ـــ يا يەر هەل قىلالمىسام، يا توي قىلىمەن دېگەن قىز بىلەن توي قىلالمىسام.

— سېنى بىر كىم توسمىغاندۇ؟ — مۇھەممەت مەسخىرىلىك كۈلۈمسىرىدى.

— سەن گۈينەك بالىسى پۈتلاشمىغان بولساڭ، نازاكەت بىلەن ئاللىبۇرۇن توي قىلىپ بولغان بولاتتىم، — دېدى ئىسمايىلجان مۇھەممەتكە بىر تال تاماكا تەڭلەۋېتىپ.

— سەن ماڭا پۈتلاشتىڭمۇ ياكى مەن ساڭا پۈتلاشتىممۇ؟ — دېدى مۇھەممەت تەمكىنلىك بىلەن سۆزلەپ، ئىسمايىلجاننىڭ تاماكىسىغا ئوت ياققاچ، — سەن دېگەن بىر قېتىم توي قىلغان ئادەم. ئەسلىدە ئىنساب قىلىشىڭ، مەندەك بىر دوستۇڭغا يول قويۇشۇڭ كېرەك ئىدى.

— ما ئىنسابسىزنىڭ دەۋاتقان گېپىنى، — دېدى ئىسمايىلجان پىخىلداپ كۈلۈپ، — دەپ باقە، كىچىك بالا دېگەن چوڭ ئادەمگە يول قويامدۇ ـ قويمامدۇ؟

— ماڭا تولا چوڭلۇقۇڭنى پەش قىلما. مەندىن ناھايىتى بەش ـ ئالتە ياش چوڭ چىقىسەن. ئوتتۇرىمىزدا چوڭ ـ كىچىكلىك مەۋجۇت ئەمەس. قايسى تەرەپتىن بولمىسۇن، ئەسلىي سەن ماڭا يول قويۇشۇڭ كېرەك ئىدى.

— نازاكەتنى ساڭا ئۆتۈنمىدىم، ئۇخلاپ چۈشۈڭ.

— سەنمۇ خام خىيال ئەيلىمە. مەن بارکى ئالدىراپ مۇرادىڭغا يېتەلمەيسەن.

قورۇما، هاراق كۆتۈرۈپ كىرگەن ئىككى نەپەر كۈتكۈچى قىز يىگىتلەرنىڭ تالاش ـ تارتىشىنى ئۇزۇپ قويدى. قىزلارنىڭ بىرسى مۇھەممەتنىڭ، بىرسى ئىسمايىلجاننىڭ بىقىنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

— هاراقنى سەن قۇي، — دېدى ئىسمايىلجان بىقىنىدىكى قىزغا قاراپ ۋە مۇھەممەتنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ داۋام قىلدى، — ماۋۇ تېخى كۆزى ئېچىلمىغان سېرىق تۇك، چىگىلىپ كەتمىسۇن، هاراقنى ئازراق قۇيۇپ بېرەرسەن، — ئەمدى ئۇ مۇھەممەتنىڭ بىقىنىدىكى قىزغا قاراپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، —

سەنمۇ تولا يالغاندىن نازلىنىپ ئولتۇرۇۋالماي، قېشىڭدىكى ئاۋۇ شۇمتەكنىڭ كۆڭلىنى ئېچىپراق ئولتۇر، ئىش كۆرمىگەن ئۇششاق بالىلار خىجىل بولۇپ قېچىپ كەتمىسۇن يەنە؟ !

ئىسمايىلجاننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ قىزلار قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. غۇرۇرى ئازار يېگەن مۇھەممەتمۇ زورغا كۈلۈمسىرىدى:

— ئۆزۈمنىڭ كىچىك بالا ياكى ئەمەسلىكىمنى مۇشۇ يەردىلا ئىسپاتلاپ بېرىمەن ھېلى بىكار !

— شۇنداقمۇ تېخى، قارىسام خېلى بوش كېلىدىغانىدەك قىلمايسەن، كېلە، شۇ غەيرىتىڭ ئۆچۈن بىرنى سۆيۈپ قويماي، — دېدى مۇھەممەتنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان قىز ئاغزىنى مۇھەممەتكە تەڭلەپ. ئۇ مەست بولۇپ قالغان بولسا كېرەك، ئاغزىدىن گۈپۈلدەپ ھاراق پۇراپ تۇراتتى.

مۇھەممەت ئىسمايىلجاننىڭ مەسخىرىلىك قاراشلىرىغا چىداپ تۇرالماي، يېگىتلىك غۇرۇرىنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن قىزنىڭ لېۋىگە لەۋ ياقتى، لېكىن شۇ ھامان كۆڭلى ئىلىشىپ كەتتى.

ئۆينىڭ ئىچىدىن گۈرىدە كۈلكە كۆتۈرۈلدى. ئۇلار شەھۋانىي چاقچاقلار بىلەن ھاراق ئىچىشكە باشلىدى.

تۈيۈقسىز سىرتتا قاتتىق ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ كۆتۈرۈلدى. كىمدۇر بىرسى بىرسىنى ئۇرۇۋاتقاندەك قىلاتتى، تاياققا چىدىمىغان بىر قىزنىڭ ئېچىنىشلىق نىداسى ئېنىق ئاڭلاندى.

— ۋايجان، خۇش بولاي، ئەمدى ئۇرمىغىن. ئەمدى ئىككىنچىلەپ ئۇنداق قىلمايمەن.

قىزنىڭ نىداسى مۇھەممەتنىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغىدىمۇ ياكى قىزىپ قالدىمۇ، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ سىرتقا يۈگۈردى. ئىسمايىلجانمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن دەمبەس قەدەم ئەگەشتى. سىرتتا بىر يىگىت يەردە يۇمىلىنىپ ياتقان بىر قىزنىڭ ئۇدۇل كەلگەن يېرىگە تېپىپ ـ دەسسەۋاتاتتى.

— يوغانچىلىق قىلغانغا تويە، خەقنىڭ ئالدىدا يۈزۈمنى چۈشۈرگۈدەك بولدۇڭما جالاپ ! ھۇ زاتى پەس پاسكىنا...

قىز ھەربىر تېپىكتىن تولغىناتتى، ئېچىنىشلىق چىرقىرايتتى، ئەتراپقا ئولاشقانلار پەرۋاسىز ھالدا تاماشا كۆرۈشۈپ تۇرۇشاتتى. مۇھەممەتنىڭ يۈرىكى ۋىژىلدە ئېچىشتى، قىزغا ئىچى ئاغرىدى، ئارتۇقچە تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى.

ــ ئادىشەۋە، بولدى قىلىڭلا ئەمدى. بىر قىز بالىنى شۇنداقمۇ ئۇرغان بارمۇ؟

ھېلىقى يىگىت مۇھەممەتكە قاراپ غەزەپ بىلەن چەكچەيدى.

ــ نېمە كارىڭ. يا بۇ جالاپ سېنىڭ ئىگىچى ـ سىڭلىڭمىدى.

يىگىتنىڭ يولسىز، قوپال جاۋابى مۇھەممەتنىڭ تېخىمۇ بەك قېنىنى قاينىتتى.

ــ ئەمىسە، شۇنداق دۇمبالىغۇدەك سېنىڭ خوتۇنۇڭمىدى، ــ دېدى مۇھەممەت ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇپ.

ــ ھەي لاتا، ھېلى بىكار ئاغزى ـ بۇرنۇڭنى شاتۇت يېگەندەك قىلىۋەتمەي يەنە. ئارتۇقچە ئىشلارغا ئارىلىشىمەن دېمەي، كۆتۈڭنى غىت قىس!

ــ يوغان سۆزلىمە، ــ دېدى مۇھەممەت ئۇنىڭ كۆزىگە نەشتەردەك تىكىلىپ، ــ ئەركەك بولساڭ بىر خوتۇن كىشى بىلەن ئۇرۇشامتىڭ؟

ــ نېمە دەۋاتىدۇ ماۋۇ سويما. ھېلى بىكار ئانا ـ مانا ئىنى كۆزۈڭگە كۆرسىتىمەن!

يىگىت مۇھەممەتنىڭ ئالدىغا دېۋىلەپ كەلدى. غەزەپتىن چىشلىرى كىرىشكەن مۇھەممەتمۇ يىگىتكە بوراندەك ئېتىلدى. ئۇنىڭغىچە ھېلىقى يىگىتنىڭ ئاغىنىلىرىدىن بىرقانچىسى مۇھەممەتكە تەڭلا يوپۇرۇلۇپ كەلدى. دەل شۇ چاغدا ئىسمايىلجان چاقماق تېزلىكىدە كېلىپ مۇھەممەتنى گەۋدىسى بىلەن مۇداپىيە قىلدى ـ دە، ھېلىقىلارغا غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى:

ــ نوچى بولۇشساڭ بىرگە بىر كېلىش، نامەردلىك قىلىشىدىغان بولساڭ قارىڭنى يېرىپ تاشلايمەن خۇمسىلار!

ئۇلار ئىسمايىلجاننىڭ بەستلىك قەددىگە، تاتۇقى مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان سۇرلۇك چىرايىغا قاراپ پەيلىدىن بىرئاز بوشاشتى.

ــ سىلى ئارىلاشمىسىلا، ــ دېدى ھېلىقى يىگىت تەلەپپۇزىنى يۇمشاتقان ھالدا، ــ بىزنىڭ سىلى بىلەن ئىشىمىز يوق.

ــ سىنىڭ بولمىغان بىلەن مېنىڭ بار، ــ دېدى ئىسمايىلجان مىختەك تىكىلىپ، ــ قېنى قايسىڭ بۇ ئاغىنەمنىڭ بىر تال تۇكىگە تېگىدىكەنسەن، ئاناڭدىن تۇغۇلغانغا پۇشايمان قىلدۇرۇۋېتىمەن!

ئىسمايىلجاننىڭ ئەلپازىنى كۆرۈپ ئۇلار قايتا جاۋاب ياندۇرۇشقا پېتىنالمىدى.

ــ ماڭ، كىرىپ ھارىقىڭنى ئىچىش. ھە، نېمىگە قاراپ تۇرۇشسەن، بىر قەپەس تۇتۇشۇپ باقامدۇق يا؟

ئۇلار كۆسۈر ــ كۆسۈر قىلىشىپ ئاستا تارقاشتى. ئىسمايىلجاننىڭ مەرد، قورقۇمسىزلىقىغا مۇھەممەت ئىختىيارسىز قايىل بولدى. ئىسمايىلجان مۇھەممەتنىڭ قولىدىن تارتتى.

ــ يۈرە، بىزمۇ ھارىقىمىزنى ئىچەيلى.

ــ توختاڭلار!

تاياقتىن قۇتۇلغان قىز تۇيۇقسىز يۇگۇرۇپ كەلگىنىچە مۇھەممەت بىلەن ئىسمايىلجاننىڭ ئايىغىغا يىقىلدى ــ دە، ھۆڭرەپ يىغلىۋەتتى. يىگىتلەر ھەيرانلىق، ئەجەبلىنىش، تېڭىرقاش ئىلكىدە بىر ــ بىرىگە قاراپ قالدى.

ــ مۇھەممەت، مېنى راستلا تونۇيالمىدىڭمۇ ياكى...

قىز تېخىمۇ بەك ئۆكسۈپ يىغلاشقا باشلىدى.

مۇھەممەتكە قىزنىڭ ئاۋازى تونۇشتەك، بۇرۇن بىر يەردە ئاڭلىغاندەك تۇيۇلغان بولسىمۇ، لېكىن دەماللىققا ئېسىگە ئالالمىدى، قىپقىزىل بويالغان، بايىقى تاياق زەربىسىدە چۈۋۈلۈپ

كەتكەن چاچلار قىزنىڭ چىرايىنى توسۇۋالغاندى.

ــ ئاھ خۇدا ! ــ قىز ئېچىنىشلىق نالە قىلدى، ۋۇجۇدى ياپراقتەك تىترىدى، يەنە قايتىدىن ئۆكسۈشكە باشلىدى، ــ مەن... مەن... ــ قىز كۆز ياشلىرىنى سۈرتكەپ، يۈزىگە چۈشۈۋالغان چاچلىرىنى بارماقلىرى بىلەن كەينىگە تارىدى.

مۇھەممەت قىزنىڭ چىرايىغا قاراپ ھەيرانلىقتىن ھاڭۋېقىپ تۇرۇپلا قالدى، كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كەتكۈدەك چەكچەيدى. ئۇ بىرنەچچە دەقىقە شۇنداق تۇرغاندىن كېيىن ئېسىگە كەلدى ـ دە، تولىمۇ پەس ئاۋازدا پىچىرلىدى:

ــ بۇ راستلا سەنمۇ گۈلىستان؟

گۈلىستان يەنە قايتىدىن بۇقۇلداپ يىغلۇۋەتتى.

ــ مېنى تونۇغانلىقىڭ ئۈچۈن رەھمەت، ــ دېدى گۈلىستان بىر خىل مۇڭلۇق ئاۋازدا، ــ بىلەمسەن مۇھەممەت، مەن ھازىر ئىلگىرىكى گۈلىستان ئەمەس، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان دوستۇڭ ئەمەس. مەن ھازىر ياشاش ئۈچۈن تېنىنى ساتىدىغان، ھەرقانداق خورلۇقلارنى، تەلەپلەرنى قارشىلىقسىز قوبۇل قىلىدىغان بىر ئېپلاس قىز، ئەركەكلەرنىڭ خالىسا سۆيىدىغان، خالىسا دۈمبالايدىغان ئويۇنچۇقى.

گۈلىستان شۇلارنى دېدى ـ دە، ئىككى ئالىقىنى بىلەن يۈزىنى توسۇۋالدى.

مۇھەممەت گۈلىستاننى تونۇپلا قانچىلىك ھاڭ ـ تاڭ قالغان بولسا، يۈقىرىقى سۆزلەرنى ئاڭلاپ شۇنچىلىك گاڭگىرىدى. ئالدىدىكى بىچارىلىك بىلەن ياش تۆكۈپ تۇرغان بۇ قىزنىڭ ئىلگىرىكى مەغرۇر، ئەركە، شوخ، تەكەببۇر ساۋاقدىشى، تەڭتۇشلىرى قاراپ كۆزى يەتمەيدىغان ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئىكەنلىكىگە ئىشەنچ قىلالماي قايتا سىنچىلاپ قارىدى، لېكىن ئۇنىڭ ئالدىدىكىسى راستلا گۈلىستان ئىدى. «ئاھ تەقدىر، شۇنداقمۇ چاقچاق قىلامسەن كىشىگە؟»

ئىسمايىلجان بىر چەتتە نېمە قىلارىنى بىلەلمەي تۇراتتى.

ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ئون نەچچە مىنۇت ئاۋۋالقى گۈلىستاننىڭ تاياق ئاستىدىكى ئېچىنىشلىق قىياپىتى تېخىچىلا نېرى كەتمەيۋاتاتتى. ئۇ گۈلىستاننى بۇرۇنلا تونۇيتتى، ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىدا نازاكەت ئۇنى بىرنەچچە قېتىم شامالباغقا ئاچىققانىدى. لېكىن، ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بېرىپ تۇنجى يازلىق تەتىلدە قايتىپ كەلگەن ۋاقتىدا، باغدا نازاكەت بىلەن مۇھەممەتنىڭ ساۋاقداش ـ دوستلىرىنى كۇتۇشۇپ بېرىۋاتقان ئىسمايىلجان بۇ شوخ، سۆزمەن قىزغا ئالاھىدە دىققەت قىلغان، بىر ـ ئىككى قول تانسا ئويناپ مۇڭداشقانىدى. گۈلىستان شۇ چاغدا نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنىڭغا نازاكەتنىڭ ھالىدىن ياخشى خەۋەر ئېلىپ قويۇشنى قايتا ـ قايتا تاپىلىغانىدى. كېيىن ئىككى ـ ئۈچ قېتىم يولدا ئۇچرىشىپ قالغاندا تارتىنمايلا ئەھۋال سوراپ، دوستانە مۇئامىلە قىلغان گۈلىستان ئىسمايىلجاندا چوڭقۇر تەسىرات قالدۇرغانىدى. شۇ تاپتا ئىسمايىلجان گۈلىستانغا نېمە دېيىشنى، قانداق تەسەللى بېرىشنى بىلەلمەي قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ قالدى. ۋۇجۇدى ئاچچىق، ئەلەملىك، غەزەپلىك بىر ئىچكى سېزىم بىلەن تىترىدى، چىشلىرى كىرىشتى...

مۇھەممەت ئىسمايىلجاننىڭ يېنىدىن تارتىپ قۇلىقىغا پىچىرلىدى:

ــ قاراپ تۇرۇۋەرمەي گۈلىستاننى ئېلىپ بۇ يەردىن كېتەيلى.

ــ نەگە بارىمىز؟ ــ دېدى ئىسمايىلجان مۇھەممەتكە پىچىرلاپ.

ــ نازاكەتنىڭ قېشىغا بارايلى. بۇگۈنچە نازاكەتنىڭ قېشىدا تۇرسۇن.

ــ مەيلى ئەمىسە، شۇنداق قىلايلى.

ــ بولدى، يىغاڭنى توختات گۈلىستان. يۇر، بۇ يەردىن كېتەيلى، ــ دېدى مۇھەممەت قىزنىڭ بىلىكىدىن ئاستا تارتىپ.

ئۇلار خېلى بىر يەرگىچە ئۇن ـ تىنسىز مېڭىشتى. پەقەت مۇھەممەت بىلەن ئىسمايىلجاننىڭ ئېغىر ـ ئېغىر تىنىشلىرى، گۇلىستاننىڭ ئۆكسۈشلىرى، مىشىلداشلىرى ئاڭلىناتتى.

ـــ سەن يۇرتقا قاچان...

مۇھەممەت گۇلىستاندىن ئەمدىلا سوئال سوراپ بولغۇچە، ئىسمايىلجان «گەپ قىلما» دېگەننى ئىما قىلىپ پېشىنى يەڭگىل سىلكىشلەپ قويدى، مۇھەممەت ئىسمايىلجاننىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ جىم بولدى. ئۇلار نازاكەتنىڭ ئىشىك تۈۋىگە كېلىپ دەرۋازىنى يەڭگىل چەكتى، ھايال ئۆتمەيلا دەرۋازىنى ئاچقان نازاكەت ئىسمايىلجان بىلەن مۇھەممەتنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرغان گۇلىستاننى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ قالدى.

ـــ بىز قايتايلى، گۇلىستاننىڭ ھالىدىن ئۆزۈڭ خەۋەر ئالارسەن. ئەتىگەنلىككە كۆرۈشەيلى، ـــ دېدى مۇھەممەت قىسقىلا قىلىپ.

يىگىتلەر ئىشىك تۈۋىدىلا خوشلاشتى.

«گۇلىستانغا نېمە بولغاندۇ، ئۇنى ئەجەب مۇھەممەت بىلەن ئىسمايىلجان باشلاپ ئەكەپتا؟ بۇ شەھەردە ئۆزىنىڭ ئۆيى تۇرسا، توۋا، كېيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ رەسۋا بولۇپ كەتكىنىنى قارىمامدىغان ماۋۇ ئاداشنىڭ...»

ـــ ماڭا سۇ بەرگىن، يۈزۈمنى يۇيۇۋالاي، ـــ دېدى گۇلىستان ھويلىغا كىرىپ.

نازاكەت دەرھال چۆگۈن بىلەن داس ئەكەلدى ۋە يۈز يۇيۇۋاتقان گۇلىستاننىڭ چىرايىغا چىراغ يورۇقىدا سەپسالدى.

گۇلىستاننىڭ چىرايىدىكى سۈزۈكلۈك، يۈمرانلىق يوقاپ خېلىلا قېرىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى. ئىلگىرىكى ئويناپ تۇرىدىغان شوخ كۆزلىرى خېلىلا چوڭقۇر ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن بولۇپ، تولىمۇ مۇڭلۇق، دەردلىك مۆلدۈرلەيتتى، بايىقى تاياقنىڭ زەربىسىدىن بولسا كېرەك، مەڭزىدە بەش بارماقنىڭ ئىزى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇراتتى. نازاكەت دوستىغا ئىچ ئاغرىتىپ

چوڭقۇر بىرنى خورسىندى.

ــ تاماق يەمسەن؟

ــ بولدى، قورسىقىم توق، ــ دېدى گۈلنىستان.

ئۇلار نازاكەتنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ ئولتۇرۇشتى. دوستىغا بىرەر كېلىشمەسلىكنىڭ كەلگەنلىكىنى سەزگەن نازاكەت تاقەتسىزلىنىپ سورىدى:

ــ يۇرتتا قاچان كەلگەنسىڭ؟

ــ بىر ئايدىن ئاشتى، ــ دېدى گۈلنىستان ھەسرەتلىك تىنىپ، ــ سۆزلەپ كەلسەم گەپ تولا ئاداش. مېنىڭ بېشىمغا كەلگەن بۇ كۈنلەر ھېچقانداق قىز بالىنىڭ بېشىغا كەلمىسۇن، ــ گۈلنىستان شۇنداق دېدى ـ دە، بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى.

دوستىنىڭ يىغىسىنى كۆرۈپ نازاكەتنىڭ ۋۇجۇدى ئۆرتەندى، كۆزىگە لىققىدە ياش كەلدى.

ــ يىغلىمىغىنا جېنىم دوستۇم. زادى نېمە بولدى ساڭا؟ ــ دېدى ئۇ گۈلنىستانىنىڭ يېشىنى سۈرتۈپ.

ــ مېنى مەكتەپتىن ھەيدىۋەتتى، قوغلاندىم، ــ دېدى گۈلنىستان قىسقىلا قىلىپ.

ــ نېمە دېدىڭ؟ مەكتەپتىن ھەيدەلدىم دەمسىنا؟ ــ دېدى نازاكەت قۇلىقىغا ئىشەنمىگەن ھالدا. ئۇ گۈلنىستانىنىڭ مۇرىسىدىن تۇتۇپ ئۆزىگە قاراتتى ـ دە، كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ سورىدى، ــ راست گەپ قىلىۋاتامسەن ياكى... مەن خاتا ئاڭلاپ قالمىغاندىمەن ـ ھە!

ــ خاتا ئاڭلىمىدىڭ، راست دەۋاتىمەن، ــ دېدى گۈلنىستان بېشىنى تۆۋەن سېلىپ تۇرۇپ، ــ مەن ئالدانىدىم، ئۇۋالچىلىققا ئۇچرىدىم دوستۇم. ئالدىرىما، مەن ساڭا باشتىن سۆزلەپ بېرەي.

نازاكەت لاسسىدە بوشاپ كەتتى، ۋۇجۇدىنى ئېچىنىش تۇيغۇلىرى چىرمىۋالدى.

ئۇلار بامدات ۋاقتىغىچە مۇڭدىشىپ چىقتى.

يىگىرمىنچى باب

ئازغان قەدەملەر

1

ئابرۇيپەرەسلىك، شۆھرەتپەرەسلىك ــ ئىنسانىنىڭ ۋۇجۇدىغا چۈشكەن مىتە ـ قۇرتقا ئوخشايدۇ. ئۇ ئىنسانلارنىڭ ئەقىل كۆزلىرىنى كور قىلىدۇ، سەزگۈلىرىنى يوقىتىدۇ...

گۈلىستان مەست بولدى، قارىغۇ بولدى، گاس بولدى. ئۇ مەرداننىڭ مۇھەببىتىگە، قىزغىن سۆيۈشىگە نائىل بولغاندىن كېيىن، كەلگۈسىدە نازىرىنىڭ كېلىنى بولۇش، نازىر كېلىنچەك بولۇپ يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنلاردا خىزمەت قىلىش، مەرتىۋىلىك ئائىلىدە راھەت ـ پاراغەتتە ياشاشتىن ئىبارەت ئىككى ئۈمىد شارابى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى مەست قىلدى. گۈلىستاننىڭ كۆزلىرى مەردانىلا كۆرەتتى. قۇلىقى مەردانىڭ گەپ ـ سۆزلىرىنىلا ئاڭلايتتى. ئۇنىڭ خىيالىدا نە مەكتەپ، نە دەرس ئۆگىنىش، نە ئوقۇتقۇچى، نە ساۋاقداشلىرى يوق ئىدى. گۈلىستان كەچلىرى تانسا، ئولتۇرۇش، كىنو ـ تىياتىرلاردىن نېرى بولالماي، ياتاقتا تەك كېچىلەردە قايتىپ كېلەتتى، ئەتىگىنى ئۇيقۇدىن باش ئالالماي خېلى بىر ۋاقىتقىچە ئۇخلايتتى. كۈن خېلى بىر ۋاخ بولغۇچە قېنىپ ئۇخلۇۋالغاندىن كېيىن، ئېرىنىپ ئورنىدىن تۇراتتى ـ دە، يۇز ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپ ـ تاراپ بىرەر سائەتچە كۆڭۈل قويۇپ گىرىم قىلاتتى، ئاندىن بىر ـ ئىككى سائەت دەرسكە قاتنىشىپ قويۇپ، كەچ تەرەپتە باردىغان تانسا، ئولتۇرۇش، كىنو ـ تىياتىرلارنىڭ

پىلانىنى تۇزەتتى.

هايات گۈلىستان ئۇچۇن مەردان بىلەن گۈزەل، مەردان بىلەن مەنىلىك، مەردان بىلەن بەختلىك ئىدى. شۇنىڭ ئۇچۇن، ئۇ بارلىقىنى مەردانغا بېغىشلىدى، ئۆزىنى پۈتۈنلەي ئۇنىڭغا تاپشۇردى. گۈلىستان ئۆزىنىڭ قىزلىقىنى، ئوقۇغۇچىلىق سالاھىيىتىنى ئۇنتۇغانىدى، ئۇنىڭ مەردان بىلەن بىللە ئۆتكۈزگەن غەمسىز ھاياتى توپتوغرا ئۇچ يىل داۋاملاشتى. ئەگەر ئوقۇشنى پۈتكۈزۈشكە بىر - ئىككى يىلدەك ۋاقىت قالغان بولسا، گۈلىستان ۋۇجۇدىدا بىر تۆرەلمىنىڭ ئاپىرىدە بولغانلىقىنى سەزمىگەن بولسا، بەلكىم مەكتەپنى پۈتۈنلەي غەم - غۇسسىسىز تاماملىغانمۇ بولار ئىدى. ئەپسۇسكى، ئۇنىڭ ھاياتىدىكى بەختسىزلىك ئەنە شۇ تۆرەلمىدىن باشلاندى.

گۈلىستان تۇيۇقسىز سەمرىپ كېتىپ بارغانلىقىنى، شۇنىڭغا ئەگىشىپ ئادەت توختاپ قالغانلىقىنى ھېس قىلغان بولسىمۇ لېكىن بەدەن ۋە مىجەزىدىكى بۇ بىر قىسىم ئۆزگىرىشلەرگە ئانچە ئېرەن قىلىپ كەتمىدى، بارا - بارا كۆڭلى بىر خىللا تاماقنى تارتىدىغان، داۋاملىق تاماقنىڭ كەينىدىنلا قەي قىلىدىغان بولۇپ قالدى، ياتاقتىكى بىر قىسىم ياشتا چوڭراق، بىرئاز ئىش ئۇقىدىغان قىزلار ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ بىر - بىرىگە مەنىلىك قاراشتى. خۇپىيانە كۈسۈرلاشتى.

بۇگۈن گۈلىستان ئويغانغان بولسىمۇ، ئورنىدىن تۇرۇش خۇشياقماي، يوتقان بىلەن بېشىنى چۈمكىگىنىچە خىيال سۈرۈپ ياتاتتى. دەرس ئارىلىقىدا ياتاقتا ماتېرىيال ئالغىلى كىرگەن ئىككى ساۋاقدىشى ئۇنى تېخىچىلا ئۇخلاۋاتىدۇ دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك، ئۆزىچىلا پاراڭ سېلىشىپ قالدى.

— قارا گۈلىستانغا، تېخىچىلا ئۇخلاۋېتىپتۇ، ئويغىتىۋېتەيمۇ؟

— بولدى قوي. رەنجىپ قالىدۇ.

— ھازىر ئەڭ مۇھىم دەرسلەر ئۆتۈلۈۋاتقان تۇرسا، بۇ

غېمىده يوق ئۇخلاۋەرسە قانداق بولىدۇ. ھېلىمۇ نەتىجىسى سىنىپ بويىچە ئەڭ تۆۋەن.

ــ ئۇنىڭغا بۇنچىۋالا باش قاتۇرۇپ كەتمىسەڭمۇ بولىدۇ، ئۇ مەردانغا ئىشىنىپ شۇنداق قىلىۋاتىدۇ. مەردانىنىڭ دادىسى نازىر ئەمەسمۇ؟

ــ شۇنداق بولسىمۇ، ئۆگەنمىسە بولامدۇ؟

ــ كارىڭ بولمىسۇن، خەق ھېچنېمىدىن غەم تارتمىغاندىكىن، سەن باش قاتۇرۇپ نېمە قىلاتتىڭ.

ــ توۋا، ئۇ بۇرۇن ياتاقتا ھەرقانچە كەچ كەلسىمۇ ئەتىگىنى بىرىنچى سائەتلىك دەرس تۇگەپ بولغۇچە ئويغىنىپ سىنىپقا چىقىپ بولاتتى، ھازىر ئەتىگىنى ئىككى ـ ئۈچ سائەتلەپ ئۇخلاپمۇ ئۇيقۇسىغا قانمايۋاتىدۇ.

ــ مەيلى، ئۇخلىسۇن، ئادەم ئاشۇنداق بولۇپ قالغاندا ئۇيقۇچان بولۇپ قالسا كېرەك.

ــ قانداق بولۇپ قالسا دەيسەن، گۇلىستان قانداق بولۇپ قاپتۇ؟

ــ سەن تېخىچە بىلمىدىڭمۇ؟

ــ نېمىنى؟

ــ گۇلىستاندىكى ئۆزگىرىشلەرگە سەپسالماپسەن ـ دە.

ــ قانداق ئۆزگىرىشكە؟

ــ بۇيىغا يەتكەن بىر قىز تۇيۇقسىزلا سەمرىپ قالسا، تاماقنى يەپلا ياندۇرۇۋەتسە، ئۇيقۇچان بولۇپ قالسا، بۇ ئالامەتلەر نېمىدىن دېرەك بېرىدۇ؟

ــ بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ گېپىڭنى ئوچۇقراق قىلە، بېشىمنى قاپاق قىلىۋەتتىڭغۇ؟

ــ سەنزە ھېچ ئىشنى ئۇقمايسەن ـ دە، بەزى ساۋاقداشلار ئۇنى ھامىلىدار بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ دېيىشىۋاتىدۇ.

ــ نېمىدەپ جۆيلۇۋاتىسەن، توۋا دېگىنە.

ــ مېنىڭمۇ ھېچ ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ، لېكىن ئۇنىڭ مىجەز

ۋە بەدىنىدە يۈز بېرىۋاتقان ئۆزگىرىشلەرنىڭ ھەممىسى ھامىلدارلىقنىڭ دەسلەپكى ئالامەتلىرى.

ــ ۋاي خۇدايىمەي، گۈلىستان قانداقسىغا بۇنداق پوقنى يەپ قالغاندۇ. نېمىدېگەن سەتچىلىك.

ــ بولدى، ئاستا گەپ قىل. بۇ دېگەن بىر گۇمان. راست ـ يالغانلىقىنى گۈلىستاندىن باشقا ھېچكىم ئىسپاتلىيالمايدۇ. ئۇ ئەڭ ياخشىسى دوختۇرغا تەكشۈرتۈپ باقسا بولاتتى.

ــ ئۇنىڭغا ئېيتايلى، ۋاقتىدا شۇنداق قىلسۇن.

ــ ئۇنىڭغا بۇ گەپنى قانداق دېگىلى بولسۇن، ئۇ ئادەتتە ياتاقتا ھېچكىمنى كۆزگە ئىلمايدۇ. ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلمەن دەپ بىرمۇنچە ھاقارەتكە ئۇچرايدىغان گەپ.

ــ راست، ئۇ دوختۇرغا كۆرۈنۈپ بىر ئامالىنى قىلمىسا بولمىغۇدەك. بۇ ئىش ئاشكارىلىنىپ قالسا ئاقۇتى ياخشى ئەمەس. ئۇنى مەكتەپتىن ھەيدىۋېتىشى مۇمكىن، ئۇنىڭ ئۇستىگە بىز قىزلارنىڭمۇ يۈزىمىزگە سەت.

ــ شۇنى دېگىنە، بىراق بىز ئەڭ ياخشىسى، ئاغزىمىزنى چىڭ تۇتۇپ، قۇلاق يوپۇرۇپ يۈرگىنىمىز ياخشى، بەلكىم ئۇمۇ بىرەر ئامالىنى ئىزدەۋاتقان بولۇشى مۇمكىن. يەنە بىر تاپىلاپ قويساي، ئاغزىڭغا ھېزى بول جۇمۇ، بۇ گەپ سىرتقا يېيىلىپ كەتمىسۇن.

ــ تۇۋا دېگىنە، مەنمۇ بىر قىز بالا تۇرسام، لېكىن ھېچ ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ. ئۇنىڭ كېچە ـ كېچىلەپ مەردان بىلەن يۈرۈپ ياتاقتا كەلمەيدىغانلىقىغۇ راست ئىدى، لېكىن ئۇ ئۆزىنى نېمىشقا تۇتۇۋالالمىغاندۇ؟!

ــ ھەي... تۇۋا دېگۈلۈك، ئادەم دېگەن خام سۈت ئەمگەن نەرسە، ئازمايدىغان ئىنسان يوق. يۇر، ۋاقىت توشۇپ قاپتۇ، سىنىپقا چىقايلى.

گۈلىستان بۇ پاراڭلارنى جىممىدە يېتىپ تىڭشىدى. ئۇ ئۆزىمۇ يېقىندىن بېرى شۇنداق گۇماندا بولۇپ يۈرگەنىدى. بىراق، ئۇ بىر تەرەپتىن دوختۇرغا بېرىپ تەكشۈرتۈشتىن نومۇس

قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن «خۇدايىم ساقلا، بەلكىم بويۇمدا قالمىغاندۇ» دېگەن ئوي ـ خىيالىلار بىلەن ئۆزىنى بەزلەپ كېلىۋاتاتتى. مانا ئەمدى «بىگىز قاپقا پاتماپتۇ» دېگەندەك، ساۋاقداشلىرىمۇ شۇ پاراڭنى سېلىۋاتاتتى. گۈلىستان قورسىقىنى ئاستا سىلاپ باقتى، قورسىقى ئۇنىڭغا خېلىلا يوغىناپ قالغاندەك بىلىنىدى ـ دە، يۈرىكى جىغىدە قىلىپ، چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، قورسىقىدىكى تۆرەلمە تېپىچەكلەۋاتقاندەك بىلىنىپ ۋۇجۇدى قورقۇنچ، ئىزا، ئەندىشىدىن تىترىدى. ئۇ بۇگۈن كۈندىكىدەك ئۇنداق كۆڭۈل قويۇپ گىرىم قىلىپمۇ يۈرمىدى، ئۇچىسىغا كەڭرەك كېلىدىغان كىيىملىرىنى تاللاپ كىيىدى ـ دە، ئۇدۇل دوختۇرخانىغا چاپتى.

ـــ هامىلدار بوپسىز، تۆت ئايلىق بوپتۇ، ـــ دېدى ئەللىك ياشلارنىڭ قارىسىنى ئېلىپ قالغان سېمىزغىنا ئايال دوختۇر ئۇنى تەپسىلىي تەكشۈرگەندىن كېيىن، ـــ هامىلە ناھايىتى ساغلامدەك قىلىدۇ. بۇ تۇنجى قېتىم قورساق كۆتۈرۈشىڭىز ئوخشايدۇ.

گۈلىستان دوختۇرنىڭ پەرىزىنى باش لىڭشىتىش بىلەن تەستىقلىدى. ۋۇجۇدى غايەت زور بىرنەرسىنىڭ تېگىدە مىجىلىپ كېتىپ بارغاندەك ياكى بەدىنىگە ئوت تۇتىشىپ كەتكەندەك بولۇپ تىلى گەپكە كەلمىدى، ۋۇجۇدى تىكەنلىشىپ كەتتى.

ـــ ئەنسىرەپ كەتمىسىڭىزمۇ بولىدۇ قىزىم، ـــ دېدى دوختۇر ئايال گۈلىستانىنىڭ چىرايىدىكى بۇ ئۆزگىرىشلەرنى كۆرگەندىن كېيىن تەسەللى بېرىپ، ـــ بۇنىڭدىن كېيىن كۆپرەك هەرىكەت قىلىپ بېرىڭ، ئۇيقۇنى ئاز ئۇخلاڭ، كۆپ هەرىكەت قىلىپ بەرگەننىڭ بالىغا پايدىسى بار، كالتسىيلىق يېمەكلىكلەرنى كۆپرەك ئىستېمال قىلىڭ، پات ـ پات كېلىپ تەكشۈرتۈپ تۇرارسىز.

گۈلىستان دوختۇرنىڭ قېشىدىن قانداق يېنىپ چىققانلىقىنىمۇ بىلەلمىدى. ئۇ گاراڭ بولۇپ قالغانىدى،

مەكتەپكە كېلىپ بولغۇچە قۇلىقىغا بوۋاقنىڭ قىرقىراپ يىغلىغان يىغىسىدىن باشقا ھېچنېمە ئاڭلانمىدى. كۆز ئالدىدا قىزىل گۈش ھالەتتىكى بىر بوۋاقتىن باشقا ھېچنېمە كۆرۈنمەيتتى، كۆز يېشى مەڭزىنى بويلاپ ئېرىق بولۇپ ئاقاتتى. گۈلىستان ياتاقىغا كىرىپلا ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلاپ ھۆڭرەپ يىغلىۋەتتى، ئۇنىڭ يىغىسى تاكى تۈن يېرىملاشقۇچە بېسىقمىدى. ياتاقداشلىرى ئۇنىڭغا نېمىدەپ تەسەللى بېرىشنى بىلەلمەي بىر ـ بىرىگە مەنىلىك كۆز قىسىشتى.

2

گۈلىستان بۇگۈن ساۋاقداشلىرى دەرسكە چىقىپ كېتىشى بىلەنلا دەرھال ئورنىدىن تۇردى ـ دە، مەردانىنىڭ ياتقى جايلاشقان بىناغا قاراپ ماڭدى. ئۇ مەردانىنىڭمۇ ھەردائىم دەرسكە كېچىكىپ چىقىپ، بىر ۋاقىتلارغىچە ئۇخلايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. گۈلىستان ياتاقىغا كىرىپلا مەردانىنىڭ ئۇخلاپ ياتقانلىقىنى كۆردى. ياتاقنىڭ ئىچى ھاراق، تەر ۋە باشقا پۇراقلار بىلەن بۇلغىنىپ، ئادەم تىنىق ئالغۇسىز دەرىجىدە بەتبۇيلىشىپ كەتكەنىدى. گۈلىستاننىڭ بىردىنلا كۆڭلى ئېلىشتى، يۈگۈرۈپ بېرىپ ياتاقنىڭ دېرىزىسىنى تولۇق ئېچىۋەتتى. ئاندىن مەردانىنىڭ كارىۋىتىغا كېلىپ ئۇنى ئاستا مىدىرلاتتى، مەردان كۆزىنى ئاچمايلا يەنە بىر يېنىغا ئۆرۈلۈپ ئۇخلاشقا باشلىدى.

ـــ مەردان، مەردان، كۆزۈڭنى ئاچە.

گۈلىستاننىڭ سىلكىشلەپ تۇرۇپ قايتا ـ قايتا توۋلاشلىرى مەردانىنى ئاخىر ئۇيقۇدىن ئويغاتتى.

ـــ نېمە، ئادەمنى ئۇخلىغىلى قويماي، ئاچاڭنى...

مەردان ئۇيقۇلۇق كۆزلىرىنى ئاران ئېچىپ، بېشىدا قاراپ تۇرغان گۈلىستانىنى كۆردى ـ دە، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ياستۇققا يۆلەندى.

— نېمانچه ئەتىگەن تۇرۇۋالدىڭ. بىرەر ئىش بارمىتى؟
— ھەئە، — ئاستا جاۋاب بەردى گۈلىستان پاكىزىدە يىغلاپ تاشلاشتىن ئۆزىنى ئاران ـ ئاران تۇتۇۋېلىپ.
— نېمە بولدى ساڭا، ئەجەب شۇكلەپلا كەتتىڭغۇ؟ — دېدى مەردان قىزنىڭ چىرايىدىكى سولغۇنلۇق، مەيۇسلۇكنى كۆرۈپ، — مىجەزىڭ يوقمۇ يا؟
— مەردان ... مەن... مەن...
گۈلىستان بىردىنلا بېشىنى مەردانىنىڭ مەيدىسىگە قويدى ـ دە، بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى. قىزنىڭ بۇ قىلىقىدىن ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەن يىگىت گاڭگىراپلا قالدى.
— زادى نېمە ئىش بولدى؟ يىغلىماي گەپ قىلە.
مەردان ياستۇق لۆكۈسى بىلەن قىزنىڭ يېشىنى سۈرتتى. قىز مىشىلدايتتى، لەۋلىرى تىترەيتتى، لېكىن ئاغزى گەپكە كەلمەيتتى.
— ئادەمنى تەتۈر قىينىمىغىنا گۈلىستان. زادى نېمە ئىش بولدى؟
— مېنىڭ... مېنىڭ... — گۈلىستان يىغىدىن ئۆزىنى ئاران تەستە توختىتىۋالدى ـ دە، ئۆكسۈپ تۇرۇپ ئەھۋالنى ئېيتتى، — مېنىڭ بويۇمدا قاپتۇ...
— نېمە؟! — گۈلىستانىنىڭ جاۋابى مەردانىنى قاتتىق چۆچۈتۈۋەتتى. ئۇ گۈلىستانىنىڭ ئىككى مۈرىسىدىن قامالىلاپ تۇتۇپ ئۆزىگە قاراتتى ـ دە، ئەسەبىيلىك بىلەن ۋارقىرىدى، — بۇ راستمۇ گۈلىستان، يالغان ئېيتمايۋاتقانسەن ـ ھە!
— ساڭا يالغان ئېيتىپ نېمە قىلاي، تۇنۇگۈن دوختۇرغا تەكشۈرتكەنىدىم، دوختۇر تەكشۈرۈپ بالا تۆت ئايلىق بوپتۇ دەيدۇ، ئۆزۈمۇ مۇشۇ بىر ئايدىن بېرى بىر قىسمىلا بولۇپ يۈرەتتىم، — ئۇ مەردانىنىڭ تاتىرىپ كېتىپ بارغان چىرايىغا لاپىدە قارىۋېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ بۇ ئىش ئاشكارىلىنىپ قالسا يۈزۈمنى قانداق كۆتۈرۈپ

يۇرىمەن. دەرھال بىر ئامالىنى قىلمىساق، مەكتەپ ئۇقۇپ قالسا بىزگە چارە كۆرمەي قالمايدۇ.

گۇلىستاننىڭ بىر كېچىدىلا ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرى مەردانغا ئىلتىجالىق بىلەن تىكىلدى. ئۇ ھازىر ھەممە نەرسىنى ئۇتتۇرۇپ ئەسل ـ ۋەسلىدىن قۇرۇق قالغان قىمارۋازغا ئوخشاپ قالغانىدى.

ـــ پەقەت بىرلا ئامال بار، ـــ دېدى مەردان خېلى ئۇزاق ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، گۇلىستاننىڭ چىرايىغا كەسكىن قاراپ تۇرۇپ.

ـــ نېمە ئامال؟

ـــ بالىنى ئالدۇرۇۋېتەيلى.

ـــ نېمە؟ ـــ بۇ چارە گۇلىستانغا بەكمۇ تاسادىپىي تۇيۇلدى. ئۇ مەردانىنىڭ قېشىغا باشقىچە ئۇمىد ـ ئىستەك بىلەن كىرگەنىدى، ـــ بۇنداق قىلساق قانداق بولىدۇ؟

ـــ قانداق دەيسەن؟

ـــ مېنىڭچە، ـــ دېدى گۇلىستان مەردانغا يېلىنىش تەلەپپۇزىدا سۆزلەپ، ـــ بۇ ئەھۋالدىن داداڭنى خەۋەرلەندۇرەيلى. ئۇنىڭ ھوقۇقى بولغاندىكىن بىرەر يولىنى قىلىپ، مېنى مەكتەپتىن چېكىندۇرۇپ، بىرەر ئورۇنغا خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويسۇن. مەن بۇ ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرغۇم يوق. مەكتەپتىن بەكمۇ زېرىكتىم، ـــ گۇلىستان سۆزۈم تەسىر قىلىۋاتامدىكىن دەپ مەردانغا لاپپىدە بىرنى قارىۋېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ بالىنى تۇغقۇم بار. نېمىلا بولمىسۇن بۇ بالا مۇھەببىتىمىزنىڭ شېرىن مېۋىسى ئەمەسمۇ؟

مەردان گۇلىستاننىڭ سۆزلىرىگە جىممىدە ئولتۇرۇپ قۇلاق سالدى، ياستۇقنىڭ تېگىدىن بىر قاپ تاماكىنى ئېلىپ بىر تال تاماكىنى لېۋىگە قىستۇردى ـ دە، ئوت تۇتاشتۇرۇپ ئاچچىق ـ ئاچچىق بىرنەچچىنى شورىۋالغاندىن كېيىن، گۇلىستاننىڭ نازۇك بارماقلىرىنى ئويناپ تۇرۇپ سۆزلىدى:

— سېنىڭ دېگەنلىرىڭمۇ توغرا، لېكىن ئىمكان بار ئىشىنىڭ ئاسانراق ھەل بولىدىغان تەرىپىنى ئويلىغىنىمىز تۈزۈكمىكىن. بەلكىم ئەھۋالنى دادامغا ئېيتسام، چوقۇم يول مېڭىپ ساڭا مۇۋاپىق خىزمەت تېپىپ بېرىشى مۇمكىن، لېكىن مېنىڭمۇ ئوقۇشتىن چېكىنىپ خىزمەت قىلىشىمغا يول قويمايدۇ، بولمىسا مەنمۇ بۇ ئوقۇشتىن ساڭا ئوخشاشلا زېرىكتىم. پەقەت دادامنىڭ زورى بىلەنلا چىداپ تۇرۇپ ئوقۇۋاتىمەن. دادامنىڭ ئارزۇسى مېنى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغانلىق سالاھىيىتىگە ئىگە قىلىش. ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزگەنلىك دىپلومى ھازىرقى ۋەزىيەتتە ياخشى خىزمەت ئورنى تېپىشنىڭ، يۇقىرىغا ئۆرلەشنىڭ ئەڭ ياخشى دەسمايىسى. شۇنداق بولغاچقا، دادام مېنى ھەرگىزمۇ مەكتەپتىن چېكىندۈرمەيدۇ، چېكىنىشىمگىمۇ يول قويمايدۇ. بۇنى دېمىسەممۇ سەن ياخشى چۈشىنىسەن. مەن مەكتەپتىن چېكىنەلمىسەم، سەن چېكىنىپ خىزمەت قىلغىنىڭ بىلەنمۇ بەربىر توي خېتى ئالالمايمىز. بۇ تەرىپى ساڭىمۇ چۈشىنىشلىك. توي خېتى ئالالمىساق، سەن يەنىلا نىكاھسىز بالا تۇغقان ئاتاقا قالىسەن. شۇڭلاشقا، ھازىرچە بالىنى ھېچكىمگە تۇيدۇرمايلا دوختۇرخانىغا بېرىپ ئالدۇرۇۋېتەيلى. ئوقۇشىمىزنى تاماملىۋالساق، بالا دېگەننى سەن بىلەن مەن بولغاندىكىن يەنە تېپىۋالىمىز ئەمەسمۇ؟ قانداق دېدىم، گەپ قىلمايسەنغۇ؟

مەردانىنىڭ بىر تاغار ياغلىما سۆزلىرى ۋە كۆرسەتكەن سەۋەبلىرى گۈلىستاننى تېزلا ئېرىتتى، ئېرىمەيمۇ، مەردانىنىڭ گېپىگە كىرمەيمۇ ئامال يوق ئىدى. ئۇ مەكتەپتىن چېكىنىپ خىزمەت قىلىش ئارزۇسىنىڭ كۆپۈككە ئايلانغانلىقىدىن بەكمۇ ئەپسۇسلاندى.

— مەيلى، بالىنى چۈشۈرۈۋېتەيلى دېسەڭ چۈشۈرۈۋېتەيلى. سەن بەكمۇ تاش يۈرەك ئىكەنسەن مەردان، — گۈلىستان ئەركىلىگەندەك قىلىپ مەردانىنىڭ مەڭزىنى نوقۇپ قويدى.

— مەن تاش يۈرەكمۇ تېخى، — مەردان گۈلىستانىنىڭ

كۈلگىننىڭ كۆرۈپ قايتىدىن جانلاندى، ۋۇجۇدىغا قايتىدىن پەيدا بولغان بىر خىل ھاياجاندا قىزنى مەھكەم قۇچاقلاپ ئەركىلىتىشكە باشلىدى، ــ پۈتۈن جاھاننى ئىزدىسەڭمۇ مەندەك باغرى يۇمشاقتىن بىرنى تاپالمايسەن، يالغان بولسا كېلە، باغرىمنى كۆرۈپ باقە.

مەردان گۈلىستاننى قۇچاقلاپ سۆيگەچ، يوتقانغا سولىدى.

ــ ئۇنداق قىلما مەردان، ئۆزۈڭنى تۇتۇۋال، ئەمدى بۇنداق ئىشنى قىلمايلى.

ــ ماقۇل دە، خۇش بولۇپ كېتەي، ــ قاتتىق ھاياجانلانغان يىگىت قىزنى يېشىندۇرگەچ مەڭزىگە، بويۇنلىرىغا سۆيۈپ سۆزلەشكە باشلىدى.

ــ بولىدىغان ئىش بولۇپ بولدى. بەربىر بالىنى چۈشۈرۈۋېتىمىز ئەمەسمۇ؟ شۇڭلاشقا بۇگۈن بىر قېتىم...

ــ ياتاقتا بىرسى كېلىپ قالىدۇ، ــ دېدى گۈلىستان بوشاشقان ھالدا.

ــ خاتىرجەم بول. چۈشلۈك تاماقتا يەنە ئىككى سائەت ۋاقىت بار، ھېچكىم كىرمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىنادا ھازىر بىزدىن باشقا ھېچكىم يوق.

گۈلىستان ئىختىيارسىزلا مەردانغا چاپلاشتى، مەردانىنىڭ سۆزلىرىدىن كۆڭلىدىكى ۋەھىمىلەر تۈگەپ خېلىلا خاتىرجەم بولۇپ قالغان گۈلىستانىنىڭ ياش يۈقى كۆزلىرى بىر خىل ئەسەبىي ئىستەكنىڭ تۈرتكىسىدە مەھكەم يۇمۇلغانىدى...

3

بۇ ئىككى كۈن ئىچىدە گۈلىستان مەكتەپنىڭ دەرۋازىسىدىن ئاتلىمىدى. ئۇ ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئەتىگىنى سەھەررەك ئورنىدىن تۇرۇپ، سىنىپقا چىقىپ دەرسكە تولۇق قاتناشتى،

لېكىن ئۆزى دەرسخانىدا بولغىنى بىلەن پىكىر - خىيالى ۋۇجۇدىدا مەزگىلسىز پەيدا بولۇپ قالغان تۆرەلمىنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش ئۈستىدە پىلان تۈزەتتى، كاللىسىدا پەيدا بولغان خىياللار بىر - بىرىنى ئىنكار قىلىپ دەرھال بىر قارارغا كېلەلمەيۋاتاتتى. ئۇنىڭغا بالىنى ئالدۇرۇۋېتىش گويا چوڭ بىر جىنايەتتەك تۇيۇلۇپ، ۋۇجۇدىغا قورقۇنچ، ۋەھىمە ئولىشاتتى، يۈرىكى جىغىلدايتتى، بالىنىڭ قارا قاتتەك بىر جۈپ كۆزى تەلمۈرۈپ تۇرغاندەك، ئۆزىگە يېلىنىۋاتقاندەك بىلىنىپ ۋىجدانى ئازابلىناتتى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنىڭ بىر بۆلۈكلىرىدىن چەكسىز، كۈچلۈك بىر ئانىلىق مېھرى ئاستا - ئاستا باش كۆتۈرمەكتە ئىدى، تۇرۇپ - تۇرۇپلا بالىسى ھەققىدىكى گۈزەل ئارمانلار، بالىنىڭ ئوماق، تاتلىق ۋىلقىلاپ كۈلۈشلىرى، تايتاكلاپ مېڭىشلىرى گۈلىستانىنىڭ خىيالىنى ئىگىلەپ، دەردلىك يۈرىكىگە بىردەملىك خۇشاللىق ئاتا قىلاتتى، لېكىن ئۇ بۇ تاتلىق، شېرىن خىياللاردىن تېزلا ئېسىگە كېلەتتى - دە، ۋۇجۇدىنى قاباھەتلىك چۈشتىن ئويغانغاندەك ئازابلىق تۇيغۇلار ئىسكەنجىگە ئېلىۋالاتتى. رېئاللىق ئۇنىڭ يۈرىكىنى مىڭلىغان ئەشەددىي قۇرت بولۇپ غاجايتتى. شۇڭلاشقا، گۈلىستان بۇ ئىككى كۈننى تۈزۈك بىر قارارغا كېلەلمەي، مەردانىنىڭ بالىنى تېزرەك چۈشۈرۈۋېتىش ھەققىدىكى زورلاشلىرىغا تۆتۈرۈقسىز سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ ئۆتكۈزۈۋەتتى، قولىدىن كەلسە، مۇمكىن بولسا شۇ تاپىنىڭ ئۆزىدىلا مەردان بىلەن قانۇنلۇق ئەر - خوتۇن بولۇپ، قورسىقىدىكى بۇ گۈناھسىز بوۋاقنى يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچۇرسا، مېھرىبان ئانا بولۇپ، بوۋىقىغا ئانىلىق مېھرىنى قانغۇچە يەتكۈزسە - ھە ! لېكىن، ھازىر ئۇ بىر ئوقۇغۇچى ئىدى. ئوقۇغۇچىلىق سالاھىيىتى ھەممە ئارزۇ - ئارمانلىرىنىڭ توسالغۇسى بولۇپ قېلىۋاتاتتى. گۈلىستان بۇ ئىككى كۈن ئىچىدە ھەر خىل خىياللارنى قىلدى، ئالدىراپ قىلىپ قويغان ئىشىغا ئۆكۈندى، پۇشايمان يېدى. لېكىن، بولىدىغان ئىش بولۇپ

بولغاندى. ئۆكۈنۈش، پۈشايمان پايدا بەرمەيتتى. ئەمدىكى ئەڭ ئاقىلانە چارە دەرھال دوختۇرنىڭ قېشىغا بېرىپ قورساقتىكى بۇ گۈناھسىز جاننى ئۈجۈقتۇرۇۋېتىش ئىدى. ئاشۇ گۈناھسىز نارەسىدىنىڭ ھاياتى بەدىلىگە بارلىق ئىپلاسچىلىقلىرىنى يېپىشى، ئۆزىنى پاكلىق، ئالىيجانابلىق بويىاقلىرى بىلەن پەردازلىشى كېرەك. مانا بۇ، گۈلىستان ئۈچۈن بىردىنبىر چىقىش يولى.

گۈلىستان چۈشتىن كېيىنكى دەرس تۈگىگەندىن كېيىن، ياتاقتا كىرمەستىن مەكتەپنىڭ ئىچىنى مەقسەتسىز ئايلاندى. ئۈنىڭ كاللىسىنى كەسكىن بەس ـ مۇنازىرە قاپلىغاندى. شۈڭلاشقا، ئۇ ھېچنېمىگە دىققەت قىلمىدى. ھېچكىمگە پەرۋا قىلمىدى. ئۇچراشقانلار گۈلىستانىنىڭ خىيالچان، سولغۇن ئەپتىگە، تاتىرىپ، ياداپ مۇردىغا ئوخشاپ قالغان چىرايىغا قاراپ ھەيران بولۇشتى، لېكىن ھېچكىم ئۇنىڭدىن ئىككى ئېغىز ئەھۋال سوراپ قويمىدى. گۈلىستان خىيال سۈرۈپ مېڭىپ مەكتەپنىڭ پۈتبول مەيدانىغا كېلىپ قالغاندى. مەيداندا بىرقانچە ئوغۇللار پۈتبول تېپىۋاتاتتى. گۈلىستان ئۇلارغا قاراپمۇ قويماستىن، بېشىنى تۆۋەن سالغىنىچە مەيدانىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتۈشكە باشلىدى. دەل شۇ چاغدا كىمنىڭدۇر بىرسىنىڭ قەستەنمۇ ياكى تاسادىپىيلىقتىنمۇ زەرب بىلەن تەپكەن توپى ئوقتەك ئۇچۇپ كېلىپ گۈلىستانىنىڭ قورسىقىغا گۈپپىدە تەگدى. تۆمۈر بازغان بىلەن ئۇرغاندەك ياكى بەدىنىنىڭ گۆشىنى ئۆتكۈر تۆمۈر تىرناقلار بىلەن يىرتىپ تىتقاندەك بىر خىل چىدىغۇسىز، دەھشەتلىك ئازاب گۈلىستانىنىڭ پۈتكۈل ۋۇجۇدىنى قاپلىدى. ئۇ «ۋاي...» دېدى ـ يۇ، تىلى تۇتۇلغان ھالدا، قورسىقىنى چاڭگاللىغىنىچە بىرنەچچە قەدەم كەينىگە دەلدۇگۇنۇپ ـ دەلدۇگۇنۇپ ئولتۇرۇپ قالدى، شۇ ھامان كۆزىگە ئالەمچە قىزىللىق تىقىلدى، ئۇنىڭغىچە ئوغۇللار ئۇنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ كېلىشتى. گۈلىستان بىرھازا ئاشۇنداق تىنالماي

تۇرغاندىن كېيىن، تۇيۇقسىز قاتتىق بىر ئىگىرىدى ـ دە، هوشىدىن كەتتى.

ـــ ئاپلا، ئايلىنىپ كەتتىمۇ، نېمە؟

ـــ بولۇڭلار، تېزدىن دوختۇرخانىغا ئاپىرايلى.

ـــ مەكتەپ دوختۇرخانىسى ئىشتىن چۈشۈپ كەتتى، ئاپارغىنىمىز بىلەنمۇ ئادەم يوق.

ـــ ئۇنداقتا دوختۇرنى چاقىرايلى.

گۈلىستاننىڭ چۆرىسىگە ئولاشقان بالىلار تۇشمۇتۇشتىن تەكلىپلەرنى بېرىشتى، ئارىدىن قىزلاردىن بىرسى گۈلىستاننى تۇپتۇز ياتقۇزۇپ سۇنئىي نەپەس ئالدۇرۇشقا كىرىشتى. ئۇنىڭ بۇ ئامالى تېزلا ئۇنۇم بەردى. گۈلىستان دەسلەپ يەڭگىل تىن ئېلىپ، ئاستا ـ ئاستا كۆزىنى ئاچتى.

ـــ هوشىغا كەلدى.

ـــ كۆزىنى ئاچتى.

ـــ توپنى قايسىڭ تەپكەن؟

ـــ ئابدۇسەمەت تەپكەندەك قىلىۋىدى.

ـــ ياق، مەن ئەمەس، قادىر تەپكەن.

ـــ بولدى ـ بولدى، تالاشماڭلار، يامان ئىشنىڭ ئىگىسىنى تاپماق تەس، ـــ دېدى كىمدۇر بىرسى سۆلھى قىلىپ، ـــ قېنى كېلىڭلار، گۈلىستاننى كۆتۈرۈپ ياتقىغا ئاپىرىپ قويايلى.

تاڭ ئاتارغا يېقىن گۈلىستاننىڭ داد ـ پەريادى ياتاقتىكى قىزلارنىڭ شېرىن چۈشلىرىنى بۇزۇۋەتتى. ئۇلار چىراغنى يانداۋۇلا چۆچۈشۈپ كەتتى. گۈلىستاننىڭ چىرايى سارغۇيۇپ كەتكەن بولۇپ قورسقىنى مۇجۇغنىچە، كارىۋاتنىڭ بىر بۇلۇڭىغا پۈكۈلۈپ قالغان بولۇپ، يوتقانىنىڭ ئاياغ تەرىپى قىپقىزىل قانغا بويىلىپ كەتكەنىدى. قىزلاردىن چوڭراق بىرسى گۈلىستاننىڭ ئايىغىنى تازىلىغاچ باشقا قىزلارنى ئىسسىق سۇ تەييارلاشقا ۋە مەكتەپ دوختۇرىنى چاقىرىشقا بۇيرۇدى، يېرىم سائەت ئۆتمەيلا سىنىپ مۇدىرى بىلەن دوختۇر ياتاققا پەيدا

بولدى.

— قان جىق چىقىپ كېتىپتۇ، قان بېرىش كېرەك. دەرھال دوختۇرخانىغا يۆتكىمەسەك بولمايدۇ، — دېدى دوختۇر گۈلىستاننى بىر قۇر تەكشۈرۈپلا.

تاڭ يورۇش بىلەنلا بۇ ۋەقە پۈتكۈل ئۇنىۋېرسىتېتقا خۇددى يۇقۇملۇق كېسەلدەك تېزلا تارقالدى. مەكتەپنىڭ بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغىچە شۇ توغرۇلۇق گەپ. ئىككى ـ ئۈچ ئوقۇغۇچىنىڭ بېشى بىر يەرگە كېلىپ قالسىلا شۇ توغرۇلۇق پاراڭ:

— گۈلىستانىنىڭ بويىدا قاپتىكەن.

— تۆت ئايلىقتىن ئېشىپتىكەنمىش.

— توۋا دېگىنە.

— راست، دوختۇر شۇنداق دەپتۇ.

— تۇنۇگۈن پۈتبول مەيدانىدا بىرسىنىڭ تەپكەن توپى قورسىقىغا قاتتىق تېگىپ زەخىم يەپتىكەن، كېچىدىن بويىدىن ئاجراپ كېتىپتۇ.

— توۋا، نېمىدېگەن شەرمەندىچىلىك بۇ !

— بىچارە بەك ئالدىراپ كېتىپتىكەن.

— ھەي، ھازىرقى قىزلاردا ئىنساب قالمىدى جۇمۇ !

— قايسى گۇي ئازدۇرغاندۇ ئۇنى؟

— بۇ ئىشتا ئۇنى ئازدۇرۇپ كەتتى دېگىلى بولمايدۇ.

— راست، گۈلىستان بىر كىچىك قىز بالا بولمىسا.

— ئادەتتىمۇ ئادەمنىڭ كۆزىگە خېلى سۇيى بارەك كۆرۈنەتتى.

— بالىنىڭ دادىسى كىمدۇ؟

— بىرنېمە دەپ بولمايدۇ. ئادەتتىمۇ ئۇنىڭ بىلەن باردى ـ كەلدى قىلىدىغان ئوغۇللار كۆپ ئىدى.

— راست شۇنداق، مەكتەپتىكى ئوغۇل ساۋاقداشلاردىن باشقا، ھەتتا جەمئىيەتتىكى خېلى كۆپ ئوغۇللار بىلەنمۇ قويۇق

ئارىلىشاتتى.

ــ خېلىلا كېلىشكەن نەرسىتى جۇمۇ ئۇ!

ــ بىچارە قىزغا ئۇۋال بوپتۇ.

ــ ئۇۋال بوپتىمىش تېخى، خوپ بوپتۇ. ئەمدى ئۇ ھاكاۋۇر خېنىمنىڭ تاماشىسىنى قانغۇچە كۆرىدىغان بولدۇق.

ــ ئوغۇل بالىدەك گەپ قىلە ئاداش. خەقنىڭ بېشىغا كۈن چۈشسە گۇلقەقەلىرىك ئېچىلىپ كەتكىنىنى، توۋا دېمەي.

ــ بۇمۇ سەۋەبسىز ئەمەس، ئۆز ۋاقتىدا ئۇ گۇلىستانىنىڭ كەينىدىن بىرمەھەل پالاقلاپ يۈرگەن.

ــ ئۇندەكىكە كەلتۈرەلمىگەننىڭ قارىسىنى تۈتۈۋاتىدۇ دېگىنە.

ــ گۇلىستانغا مەكتەپ قانداق چارە كۆرەر.

ــ ناۋادا بالىنىڭ دادىسى ئېنىقلىنىپ قالسا، يەنە ئۇ ئوقۇغۇچىنىمۇ پالاكەت باستى دېگەن سۆز.

ــ ھەي تاڭەي، گۇلىستان ئۆزى ئېيتىپ بەرمىسە باشقىلار قانداق بىلىدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇنداق ۋاقىتتا ھېچكىم بالىنىڭ دادىسى «مانا مەن» دەپ مەيدانغا چىقمايدۇ ــ دە!

4

مەكتەپ دوختۇرخانىسىنىڭ كېسەللەر ياتقى. گۇلىستانغا ئاسما ئوكۇل ئېسىلغان بولۇپ، ئۇخلاۋاتقانمۇ، قانداق؟ كۆزىنى مەھكەم يۇمۇۋالغانىدى. ئۇ بىر كېچىدىلا خېلىلا ياداپ قالغان، كۆزلىرى ھارغىن، چىرايىدا قان دىدارى يوق، سارغىيىپ كەتكەنىدى. ئىشىك بىرنەچچە قېتىم يەڭگىل چېكىلدى. گۇلىستان ئېرەنسىزلىك بىلەن يېتىۋەردى، ئۇ ھوشىغا كەلگەندە نېمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى پەرەز قىلدى، شۇ ھامان نومۇس كۆچىدىن قەلبى ئۆرتەندى. مىڭ ئۆلۈپ، مىڭ تىرىلدى، ئۆزىگە دەرھاللا ئۆلۈم تىلىدى. لېكىن، ئۆلمەكمۇ ئۇنچە ئاسان ئەمەس

ئىدى. ئاخىر گۈلىستان ھېچكىم بىلەن كۆرۈشمەسلىك، ھېچكىمنىڭ يۈزىگە قارىماسلىق قارارىغا كەلگەنىدى. شۇڭلاشقا، ئۇ مەيلى ئۇخلىسۇن، مەيلى ئويغاق بولسۇن كۆزىنى پەقەتلا ئاچمىدى، ئۇنىسىز ياش تۆكتى. ئىشىك يەنە چېكىلدى، بىتاقەتلىك بىلەن چېكىلۈەردى.

— كىرىڭ، — دېدى ئۇ بىزارلىق بىلەن كۆزىنى ئاچمايلا.

ئىشىك چەككۈچى مەردان ئىدى. ئۇ تۇرقىدىن تولىمۇ پەرىشان، ئالاقزەدە كۆرۈنەتتى. كۆزلىرى قىزارغان، چىرايى تاتارغانىدى. ئۇ گۈلىستاننىڭ قېشىغا كېلىپ تىزلاندى ۋە ئاغزىنى گۈلىستاننىڭ قۇلىقىغا يېقىپ تۇرۇپ يىغلامسىرىدى...

— گۈلىستان، مەن...

گۈلىستان لاپپىدە كۆزىنى ئاچتى ـ دە، مەردانغا شۇنداق قاراپ قويۇپلا، كۆزىنى يەنە يۇمۇۋالدى.

— كۆزۈڭنى ئاچە گۈلىستان، سەن بىلەن سۆزلىشىدىغان مۇھىم ئىش بار ئىدى.

— سۆزلەۋەر، قۇلىقىم سەندە، — دېدى گۈلىستان بىرئاز تۇرۇۋالغاندىن كېيىن تولىمۇ زەئىپ ئاۋازدا.

— بويۇڭدا قالغانلىقىنى ھەممە ئادەم بىلىپ كەتتى. بۇ ئىش توغرۇلۇق پاراڭلار مەكتەپنى بىر ئالدى.

گۈلىستان كۆزىنى لاپپىدە ئاچتى. مەردانىڭ بىچارە، سولغۇن چىرايىغا بىرنەچچە دەقىقە قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، چىرايىنى ئۆزگەرتمەي «خەۋىرىم بار» دەپ خاتىرجەم ھالدا جاۋاب بەردى.

مەردان بىردەم ئۇنىسىز تۇرغاندىن كېيىن تۇيۇقسىز گۈلىستاننىڭ قولىغا ئېسىلىپ يىغلاشقا باشلىدى:

— گۈلىستان، جېنىم گۈلىستان، مېنى قۇتقۇزۇۋال، مەكتەپتە بالىنىڭ دادىسى توغرۇلۇق ھەر خىل پاراڭلار بولۇۋاتىدۇ. سەن... سەن مېنىڭ ئىسمىمنى چىقارمىساڭلا ئۇلار مېنى ھېچنېمە قىلالمايدۇ.

گۈلىستان ئۇنسىز ياتاتتى، كۆزلىرىدىن ياش تامچىلىرى

توختماي سرغىپ چۈشەتتى. ئۇ شۇ تۇرقىدا يا ئىچ ئاغرىتىشنى، يا نەپرەتلىنىشنى بىلەلمەي قالغانىدى. گۈلستان ئەلۋەتتە مەردانىنى چېتىۋېلىشنى خالمايتتى. بۇ توغرۇلۇق خىيال قىلىپ باققىنىمۇ يوق، ئەمما مەردانىنىڭ بۇنداق دەپ يېلىنىپ كېلىشىنى كۈتمىگەنىدى. مەردانىنىڭ بۇ سۆزلىرى ئۇنىڭ پارە ـ پارە بولغان قەلبىنى كۈكۈم ـ تالقان قىلىۋەتتى. ۋۇجۇدىدا قىلچىلىك يىگىتلىك غۇرۇرى يوق بىر ئادەمنى خاتا تاللىغانلىقىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلدى. مەردان ئۇنىڭغا يەنە يېلىنىشقا باشلىدى:

ـــ بولىدىغان ئىش بولۇپ بولدى. ئىش سەن بىلەنلا تۈگىسۇن. دادامغا ئېيتاي، مەكتەپ ناۋادا ساقچا چارە كۆرسە، دادام خىزمىتىنى تېپىپ بېرىدۇ. ئوقۇشۇم پۈتكەن ھامان توي قىلىۋالىمىز. گەپ قىل گۈلستان، نېمىشقا گەپ قىلمايسەن ـ ھە؟ ! ...

گۈلستان مەردانىن بۇنداق گەپنى كۈتمىگەنىدى. ناۋادا ئۇ «خاتىرجەم بول گۈلستان، مەكتەپ تەشكىلىگە ،بالىنىڭ دادىسى مانا مەن. جازالاشقا توغرا كەلسە مېنىمۇ گۈلستانغا قوشۇپ جازالاڭلار» دەيمەن، مەن سەندىن ئايرىلالمايمەن گۈلستان، بېشىمىزغا نېمە كۈن كەلسە تەڭ كۆرىمىز» دېگەن بولسا، خۇشاللىقتا گۈلستانىنىڭ بېشى ئاسمانغا تاقىشار ئىدى.

ـــ خاتىرجەم بول، بۇنچىۋالا قورقۇپ ئالاقزەدە بولۇپ كەتمە. مەن سېنى خاتا تونۇپ قاپتىمەن، سېنى بۇنچىۋالا قورقۇنچاق، يۈرەكسىز دەپ ئويلىمىغانىدىم. سەن ئوغۇل بالىغۇ، ھېچبولمىغاندا ئوغۇل بالىدەك تۇرە مىشىلدىمای، بېشىمغا شۇنچىۋالا ئېغىر كۈن چۈشسە، سەن تېخى ئۆز ھالىڭ بىلەن بولۇپ كېتىپسەن. مېنى بىرئاز ئارام ئالغىلى قوي. خاتىرجەم بول، مەكتەپ تەشكىلىگە ئۆزۈم ياخشىراق ئويلاپ جاۋاب بېرىمەن.

مەردان يەنە گەپ قىلىشقا تەمشىلىپ تۇرۇۋىدى، ياتاقنىڭ

ئىشكى چېكىلدى. ئۇ دەرھال كۆز ياشلىرىنى سۈرتتى ـ دە، بېرىپ ئىشكىنى ئاچتى. ئىشىك تۈۋىدە فاكۇلتېت مۇدىرى، سىنىپ مۇدىرى قاتارلىق بىرقانچە ئوقۇتقۇچىلار تۇراتتى. مەردان ئۇلارنى كۆرۈپ دەرھال سىرتقا ماڭدى. كىرگەنلەر مەردانغا گۇمانىي نەزىرى بىلەن قارىشىپ قويۇپ، گۇلىستانىنىڭ كارىۋىتىنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشتى.

ــ قىزىم. سىز مەكتەپنىڭ، شۇنداقلا ئۆزىڭىزنىڭ يۈزىنى تۆكىدىغان سەت بىر ئىشنى قىلىپ قويۇپسىز، نېمىشقىمۇ مۇشۇنداق ئىشنى قىلغانسىز قىزىم. قىز بالا دېگەن ئۆزىنى ئايايدىغان ئەمەسمۇ، ــ دېدى ياشانغان بىر ئايال ئوقۇتقۇچى گۇلىستانىنىڭ چۆچۈلۈپ كەتكەن چاچلىرىنى ئوڭلاپ قويغاچ.

ــ بۇ كىمنىڭ قىلغان ئىشى، بىزگە ئېيتىپ بېرىڭ، ــ دېدى سىنىپ مۇدىرى سۆز ئېلىپ، ــ ئۇ كىم؟ مەكتەپتىكى ئوغۇللارمۇ ياكى جەمئىيەتتىكى كىشىلەرمۇ؟ يوشۇرماي ئوچۇقىنى ئېيتىڭ.

ــ بىز ساۋاقداشلاردىن ئەھۋال ئىگىلىدۇق، ــ دېدى ئوقۇغۇچىلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى سۆز قىستۇرۇپ، ــ ئۇلار مەردان بىلەن ئىنتايىن قويۇق مۇناسىۋەتتىكىز بارلىقىنى ئىنكاس قىلىشتى. مەردان...

ــ مەردان بايا قېشىڭىزغا نېمىدەپ كىرىپتۇ؟ ــ دېدى سىنىپ مۇدىرى دەرھال سۆز ئېلىپ، ــ گەپ قىلمايسىزغۇ، ياخشىراق ئويلىنىپ جاۋاب بېرىڭ. بۇ ھەرگىز كىچىك ئىش ئەمەس.

ــ گەپ قىلىڭ قىزىم، زادى كىم؟ مەردانمۇ ـ ھە؟

ــ ماڭا قانداق چارە كۆرسەڭلار مەيلى، لېكىن سورىغان سوئاللىرىڭلارغا جاۋاب بېرىشكە قىستىماڭلار، ــ دېدى گۇلىستان يىغلاپ تۇرۇپ، ــ بولىدىغان ئىش بولۇپ بولدى. بۇ ئىش مەن بىلەنلا تۇغۇلغان. مۇدىر، مۇئەللىم مېنى ئەپۇ قىلىڭلار. ئالدىڭلاردا ناھايىتىمۇ خىجىلمەن. مەن سىلەرنىڭ

سوئالىڭلارغا جاۋاب بەرمەسلىك قارارىغا كەلدىم. ماڭا قانداق چارە كۆرسەڭلار مەن رازى.

گۈلىستان يۇقىرىدىكى سۆزلەرنى قىلىپ بولۇپ بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى. ئوقۇتقۇچىلار بىر - بىرىگە مەنىلىك قارىشىۋالغاندىن كېيىن، گۈلىستانغا ياخشى دەم ئېلىپ، سالامەتلىكىنى تېزرەك ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى تاپىلاپ كېسەلخانىدىن ئايرىلىشتى.

5

مەكتەپ تەشكىلى مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق گۈلىستاننى مەكتەپتىن چېكىندۈرۈشنى قارار قىلدى. مانا بۇگۈن ئۇنىڭغا مەكتەپ بوسۇغىسىدىن يېنىپ چىققىلى توپتوغرا بەش كۈن بولدى. بۇ بەش كۈن ئىچىدە ئۇ ھەر خىل خىياللار بىلەن مەقسەتسىز ھالدا شەھەرنىڭ كوچىلىرىنى ئارىلىدى، يېنىدىكى ئازغىنا پۇلىمۇ تۈگىدى. ئۇ ھازىر ئەتىگەندىن بېرى ناشتىسىز ئىدى. مەردان ئۇنىڭغا ئاشۇ كۈنى كېسەلخانىدا يىغلاپ - يېلىنىپ ۋەدىلەرنى بېرىپ چىقىپ كەتكەندىن بېرى پەقەتلا كۆرۈنمىدى. گۈلىستان بارلىق ئۈمىدىنى مەردانغا باغلىغانىدى. ئۇ مەردانىنىڭ دادىسى ئارقىلىق بىرەر ئورۇندا خىزمەت تېپىپ، ئۇرۇمچىدە قىلىشنى كۆڭلىگە پۈككەن ۋە بۇ ئىشقا مەردانىنىڭ يارىدەم بېرىدىغانلىقىغا قاتتىق ئىشەنگەنىدى. گۈلىستانغا ھازىر ئۇرۇمچىدە قېلىپ جان ساقلىغۇدەك خىزمەت بولسىلا جان - دىلى بىلەن قىلاتتى. ھازىر ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئاشۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق ئارزۇ يوق ئىدى. بىراق، گۈلىستان مەردانىنى تاپالمايۋاتاتتى. گۈلىستاننىڭ ئۇنى ئىزدەپ قىلغان بارلىق ئامالىرى بىكارغا كەتتى. مەردان گويا يولۋاسىنىڭ شەپىسىنى سەزگەن توشقانغا ئوخشاش نامەلۇم بىر كامارغا كىرىۋالغانىدى.

گۈلىستان خىيالىي ئايلىنىپ يۈرۈپ مەردانىنىڭ ئائىلىسى

جايلاشقان قورۇنىڭ تۆۋىگە قانداق كېلىپ قالغانلىقىنى تۇيمايلا قالدى. «مەردان ئۆيدە بارمىدۇ ـ يوقمىدۇ؟ كىرسەم قانداق بولار؟ ئاتا ـ ئانىسى بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقانمىدۇ؟ ئۇلارغا خىزمەت قىلىش ئارزۇيۇمنى قانداق چۈشەندۈرەرمەن». تۇيۇقسىز ئۇ ئۆزى تەرەپكە كېلىۋاتقان مەردانىنى كۆرۈپ، ۋۇجۇدىنى بىر خىل ئېيتقۇسىز خۇشاللىق، سۆيۈنۈش قاپلىدى، نەچچە كۈندىن بېرى مەردانغا نىسبەتەن يۈرىكىدە قوزغالغان غەزەپ، رەنجىش، ئاداۋەتلىرى بىردىنلا غايىب بولدى. قەلبىدە ئۆچەي ـ ئۆچەي دەپ قالغان ئۇمىد شامى لاپىلدە يورۇدى. مەردان قانداقتۇر بىرنەرسىنى خىيال قىلىۋاتقاندەك بېشىنى كۆتۈرمەي كېلىۋاتاتتى. ئۇ گۈلستاننى كۆرمىگەن بولسا كېرەك. قىزنىڭ ئالدىدىن بەخىرامان ئۆتۈپ كەتتى. غەزەپ ۋە خورلۇقتىن قىزنىڭ پۈت ـ قولىدا جان قالمىدى، كۆزىگە بىر دەقىقە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى. گۈلستان ياۋاش، بوش قىزلاردىن ئەمەس ئىدى. شۇڭا، ئۇ ئۆزىنى ئۇنچە يوقىتىپ قويمىدى، تېزلا ئەسلىگە كەلدى.

ـــ مەردان ! ـــ دېدى ئۇ غەزەپ بىلەن توۋلاپ.

گۈلستاننىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان مەردان چۆچۈپ توختىدى ۋە جۈرئەتسىزلىنىپ قارىدى. كۆزلىرى نەق مەيدانداتۇتۇلۇپ قالغان ئوغرىدەك ئالاق ـ جالاق بولۇپ كەتتى. گۈلستاننىڭ كۆزلىرىدىن تارىلاپ ياش تۆكۈلەتتى. مەردان گۈلستانغا بىرھازا ھېسسىياتسىز قاراپ تۇردى ـ دە، تۇيۇقسىز شارتتىدە كەينىگە ئۆرۈلۈپ، ئۇچقاندەك يۈگۈرگىنىچە بىنانىڭ ئىچىگە كىرىپ غايىب بولدى. گۈلستان ئۇنىڭ بۇ كۈلكىلىك قىلىقىغا قاراپ بىرھازا تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى، يا كۈلكىگە، يا يىغىغا ئوخشىمايدىغان بىر خىل تۇيغۇ ۋۇجۇدىنى قاپلىدى. تۇنجى قېتىم ئۆزىنى قاتتىق خورلانغاندەك دەپسەندە قىلىنغاندەك ھېس قىلدى ـ دە، نېمىلەرنىدۇر خىيالىدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن، قەتئىيلىك بىلەن بىنانىڭ ئىچىگە يول ئالدى. ئۇ مەردانىنىڭ ئۆيىگە بىرنەچچە قېتىم كەلگەنىدى. شۇڭلاشقا، ئۇدۇل ئىشىك

تۇڭگە بېرىپ قوڭغۇراق كۇنۇپكىسىنى باستى.

ــ كىمنى ئىزدەيسىز؟ ــ بىرھازا ئۆتكەندىن كېيىن چىققان مەردانىنىڭ ئانىسى گويا گۈلىستاننى پەقەتلا كۆرۈپ باقمىغاندەك، تونۇمايدىغاندەك ھالەتتە سورىدى.

گۈلىستان مەردانىنىڭ ئانىسىنى كۆرۈپ بىرئاز تەمتىرىدى، ھودۇقتى، پۈت ـ قوللىرى تىترىدى.

ــ مەردانىنى...

ــ مەردان يوق، مەكتەپتىن كەلمىدى. سىز ئۇنى مەكتەپكە بېرىپ ئىزدەپ بېقىڭ. ئادەتتە ئۇ شەنبە كۈندىن باشقا ۋاقىتتا ئۆيگە كەلمەيدۇ.

مەردانىنىڭ ئانىسى ئەنە شۇلارنى ئېيتقاندىن كېيىن «گەپ تۇگىدى» دېگەننى ئىما قىلىپ ئىشىكنى ياپماقچى بولدى.

ــ مەردانىنى ھازىرلا كۆردۇم، كەينىدىنلا كېلىشىم، خاپا بولماي چاقىرىۋەتكەن بولسىلا، ئىككى ئېغىز گەپىم بار ئىدى، ــ دېدى گۈلىستان يېلىنغان ھالدا كۆزىگە لىققىدە ياش ئېلىپ.

مەردانىنىڭ ئانىسى ھەممە ئىشلاردىن خەۋەر تاپقانىدى. ئۇ گۈلىستانىنىڭ ھازىرقى چۈشكۈن، بىچارە تۇرقىغا قاراپ بىردىنلا ئانىلىق مېھرى قوزغالدى، يۈرىكى شۇرىدە ئېرىدى، كۆزىگە غىلىدە ياش كەلدى.

ــ قېنى، ئۆيگە كىرىڭ قىزىم، ــ دېدى ئۇ ئىشىكنى يوغان ئېچىپ.

گۈلىستان بوسۇغىدىن تارتىنىپقىنا ئاتلىدى. يوغان ياسداق مېھمانخانا ئۆيىنىڭ ئىچى تىپتىنچ ئىدى. ئۆيدە مەردان كۆرۈنمەيتتى. گۈلىستان ئىشكى ھەم يېپىلغان باشقا ئۆيلەرگە تەلمۈرۈپ قارىدى، لېكىن، ئىشكىنى ئېچىپ قاراپ بېقىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنىڭ بايىقى بېشىغا ھەر بالا كەلسىمۇ چىداپ تۇرۇپ مەردانىنىڭ ئۆيىدىكىلەر بىلەن زاكونلىشىش ئىرادىسى تەۋرىنىپ قېلىۋاتاتتى.

ــ قېنى، چاي ئىچىڭ قىزىم، ــ دېدى ئانا مېھرىبانلىق

بىلەن.

گۈلىستاننىڭ كاللىسىدا كەسكىن زىددىيەت توقۇنۇشقا باشلىدى. «قانداق قىلاي، مەردان مۇشۇ ئۆيىنىڭ ئىچىدە بار، ئۇ مۆكۈۋالدى. ئانىسىغا ئەھۋالنى دېسەم قانداق بولار. مېنى بىرەر ئورۇنغا خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈلارنىڭ قولىدىن كېلىدۇغۇ. ئاھ خۇدا، قانداقمۇ قىلارمەن ئەمدى...»

— مېنىڭ ئەھۋالىمدىن بەلكىم سىلىنىڭمۇ خەۋەرلىرى باردۇ، — دېدى گۈلىستان، — مەن ھازىر مەكتەپتىن ھەيدەلدىم. مەردانىنىڭ ئىستىقبالىغا تەسىر يەتمىسۇن دەپ ئۇنى چېتىۋالمىدىم. مېنىڭ باشقا تەلىپىم يوق. مەن ھازىر بۇ تۇرقۇم بىلەن يۇرتقا، ئاتا - ئانامنىڭ ئالدىغا بارالمايمەن. ھەرقايسىلىرىنىڭ قوللىرىدىن كېلىدۇ. ماڭا ئۇرۇمچىدىن ئىشلەپ جېنىمنى باقالىغۇدەك بىر كىشىلىك خىزمەت تېپىپ بەرگەن بولۇشسىلا.

گۈلىستان يەنە بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى.

مەردانىنىڭ ئانىسىنىڭ گۈلىستانغا ئىچى ئاغرىدى، چەكسىز ھېسداشلىقى قوزغالدى، لېكىن ئۇ ئوغلىنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈۋىدى، بىردىنلا يەنە يۈرىكى قاتتى. ئانا گۈلىستاننىڭ ناۋادا ئۇرۇمچىدە خىزمەت قىلىپ قېلىپ قالسا ئوغلىنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىشىدىن، ئوغلىنىڭ ئوقۇشىغا، ئىستىقبالىغا تەسىر يەتكۈزۈشىدىن ئەنسىرەيتتى. «قىزنى بىر ئامال قىلىپ يۇرتىغا قايتىپ كېتىشكە كۆندۈرۈش كېرەك. ئەڭ ياخشىسى، ئۇ ئۇرۇمچىدە تۇرمىسۇن.»

— بۇ ئىشتا مەن سىزنى ئەيىبلىمەيمەن قىزىم. مەردانىنىڭمۇ بەلگىلىك مەسئۇلىيىتى بار. بايا دېگەن تەلىپىڭىزغۇ ئورۇنلۇق. ئەمما، ھازىر ئۇرۇمچىدە خىزمەت تاپماق، دۆلەت ئىشتاتىغا ئۆتمەك بەكمۇ تەس. بۇ ئاسانلا ھەل بولىدىغان ئىش ئەمەس. سىز ئاۋۋال يۇرتقا قايتىپ تۇرۇڭ. مەردانىنىڭ دادىسى ئالاقىلىشىپ سىزگە يۇرتىڭىزدىن ياخشى خىزمەت ھەل قىلىپ بەرسۇن.

كېيىنچە يول مېڭىپ خىزمىتىڭىزنى ئورۇمچىگە يۆتكىۋالايلى، ــ ئانا گۈلىستانىنىڭ جىملا تۇرغىنىنى كۆرۈپ سۆزىنى قايتا تەكىتلىدى، ــ ئورۇمچىدىن بىۋاستە خىزمەت تاپماق بەكمۇ تەس. بۇ ئىش ئاسانلىقچە ھەل بولمايدۇ، ــ ئانا گۈلىستانغا بىر تۇتام پۇلنى تەڭلىدى، ــ مەڭ، بۇ پۇلغا كىيىم ـ كېچەك ئېلىپ كىيىڭ، يۇرتقا قايتقۇچە يول خىراجىتى قىلىڭ.

گۈلىستان پۇلنى كۆرۈپ خورلۇق ھېس قىلدى، ۋۇجۇدى غەزەپتىن تىترىدى، قەلبىدىكى ئۈمىد يىپلىرى پۈتۈنلەي ئۈزۈلدى.

ــ مەن يانلىرىغا پۇل سوراپ كەلمىدىم، ماڭا سىلىنىڭ پۇللىرى لازىم ئەمەس. مەردانغا ئېيتىپ قويسىلا، ماڭا قىلغان نامەردلىكىنى باشقا قىزلارغا ھەرگىز قىلمىسۇن. خۇدا مەن تارتقان خورلۇقلارنى ئۇنىڭغا كۆرسەتمىگەي، ئىلاھىم.

گۈلىستان شۇلارنى دەپلا سىرتقا ماڭدى، كۆزىدىن سەلدەك ياش قۇيۇلاتتى. يۈرەك ـ باغرى پارە ـ پارە بولۇپ كەتكەنىدى. شۇ تۇرقىدا بىرسىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ قانغۇدەك يىغلىۋالغۇسى كېلەتتى.

ــ گۈلىستان، ئۆزۈڭنى تۇتۇۋال، غەيرەتلىكرەك بول.

گۈلىستان ئېسىنى يىغىپ ئۆزىنى شاكىرنىڭ يۆلەپ تۇرغانلىقىنى كۆردى ـ دە، پۈتكۈل ۋۇجۇدىدىكى قانىنىڭ ھەممىسى يۈزىگە تەپكەندەك قىزاردى، خۇددى كىچىك بالىغا ئوخشاش ھۆڭرەپ يىغلىۋەتتى. ئۇنىڭ بۇ يېشى ئازاب، پۇشايمان، ھەسرەت، خورلۇق يېشى ئىدى. شاكىر ئەتراپتىكى ئۆزلىرىگە قاراۋاتقان ئادەملەرنى كۆرۈپ گۈلىستانىنىڭ يىگىدىن ئاستا تارتتى.

ــ يۈرە، بۇ يەردە تۇرىۋەرمەيلى، ئاشخانىدىن بىرسىگە كىرىپ پاراڭلىشايلى.

گۈلىستان ئۇن ـ تىنسىزلا شاكىرنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى. شاكىر ئۇنى شالاڭراق ئاشخانىدىن بىرسىگە باشلىدى.

ئاشخانىدىكى تاماقنىڭ مەززىلىك پۇرىقى بىردىنلا گۈلىستاننىڭ ئىشتىهاسىنى قوزغىۋەتتى. ئۇنىڭ ئەتىگەندىن تارتىپ ناشتىسىز تۇرغان قورسىقى غورۇلداشقا باشلىدى. ئۇ ئالدىغا كەلگەن تاماققا تۇزۇت قىلمايلا تېز ـ تېز تېگىش قىلىشقا باشلىدى.

ـــ يەنە يەمسەن؟ ـــ سورىدى شاكىر كۆيۈنگەن هالدا.

ـــ بولدى، قورسىقىم توىدى.

ـــ ئەمىسە چاي ئىچ.

گۈلىستان پىيالىدىكى چاينى ئاغزىغا ئاپاردى ـ يۇ، لېكىن ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي يەنە يىغلاپ تاشلىدى.

ـــ بولدى، كۆڭلۈڭنى بۇزما. بۇ ئىشلارمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ، ـــ شاكىر قول ياغلىقىنى ئۇزارتتى.

ـــ مەن ساڭا يۈز كېلەلمەيمەن شاكىر، مېنى ئەپۇ قىل، ـــ گۈلىستاننىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقاتتى، كۆزىدىن ياش بۇلدۇقلاپ چىقىپ تۇراتتى.

ـــ بولدى ئەپۇ سوراپ يۈرمە. سېنى ئەپۇ قىلالمىغان بولسام قېشىڭغا كېلىپ يۈرمەيتتىم، ـــ شاكىر تاماكىسىنى قاتتىق شورۇپلىپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ بولدى، كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما. پۈشايمان ئادەمگە ئازاب، هەسرەتتىن باشقا هېچنېمە بېرەلمەيدۇ. ئەمدىكى گەپ بۇنىڭدىن كېيىن قەدەمنى قانداق بېسىشتا، ـــ شاكىر گۈلىستاننىڭ پىيالىسىگە چاي لىقلاپ قويغاچ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ سەن ئەڭ ياخشىسى، ئەمدى ئۇرۇمچىدە تۇرما. يۇرتقا بېرىپ مۇهەممەت بىلەن نازاكەتنى تاپ. ئۇلار زاۋۇت قۇرۇش تەييارلىقىغا كىرىشۋاتىدۇ، ئاشۇلار بىلەن بىللە ئىشلە. ئۇلارنىڭ تەسىرلىك ئىش ئىزلىرى، غەيرەت ـ جاسارىتى هەقىقەتەن ئادەمنى قايىل قىلىدۇ. ئەسلىي ئالىي مەكتەپتە ئاشۇ ئىككىسى ئوقۇشقا تېگىشلىك ئىدى. سەن دەرهال يۇرتقا قايتىپ ئۇلار بىلەن كۆرۈش. ئۇلار سېنى چوقۇم ئۆزلىرىنىڭ سېپىگە قوشۇۋالىدۇ، ـــ شاكىر يانچۇقىدىن يىگىرمە بەش يۈەن پۇلنى ئېلىپ گۈلىستانغا تەڭلىدى، ـــ ئاز

بولسىمۇ بۇ پۇلنى يېنىڭغا سېلىپ قوي. مەن مەكتەپكە بېرىپ ساڭا ئاپتوبۇس كىرا قىلغۇدەك پۇل تېپىپ كېلەي. ئەتە ئەتىگەن مۇشۇ يەردە كۆرۈشەيلى.

— مېنى خىجىل قىلما شاكىر. مەن ھەرگىزمۇ بۇ پۇللارنى ئالالمايمەن، ياخشى كۆڭلۈڭگە رەھمەت.

— ئۇنداق قىلما گۇلىستان، بىلىپ تۇرۇپتىمەن، ھازىر يېنىڭدا بىر تىيىنمۇ پۇل يوق، — دېدى شاكىر كۆيۈنگەن ھالدا، — مەن بۇ پۇلنى ساڭا ئىچ ئاغرىتىپ بېرىۋاتقىنىم يوق. ئەگەر بۇ پۇلنى شۇنداقلا ئېلىشنى خالىمىساڭ، قەرز ھېسابىدا بەرگەن بولاي. يۇرتقا بېرىپ پۇل ئېشىنغاندا ئەۋەتىپ بېرەرسەن.

— رەھمەت ساڭا، — دېدى گۇلىستان ئۆكسۈپ تۇرۇپ، — مەن ساڭا كۆپ قەرزدار بولۇپ كەتتىم. مەن بۇ قەرزلىرىمنى قانداقمۇ قايتۇرۇپ بولارمەن.

— ياق، ئۇنداق دېگۈچى بولما. بېشىڭغا كەلگەن بۇ پېشكەللىكلەرنى تولا ئويلاپ، ئۆزۈڭنى يوقىتىپ قويماي، باشقىدىن ئادەم بولساڭلا بولدى. گۇلىستان، ساۋاقداشلىق سۈپىتىم بىلەن سەندىن ئۈمىد قىلىدىغىنىم، ھاياتنى قىزغىن سۆيي، ئەمىسە ئەتە كۆرۈشەيلى.

يىگىرمە بىرىنچى باب

دوستلۇق مېھرى

1

تۇن يېرىملاشقان، ئاي نۇرى دېرىزىدىن ئۆيگە چۈشۈپ ئۆيئىچىنى ئاپپاق يورۇتۇۋەتكەنىدى. گۈلىستان بارلىق كەچۈرمىشلىرىنى نازاكەتكە ھەسرەت ـ نادامەت بىلەن سۆزلەپ بېرىۋاتاتتى، ئىككىلىسىنىڭ كىرپىكىدە ياش تامچىلىرى گۈل بەرگىدەكى شەبنەمدەك يالتىرايتتى.

ـــ شۇنداق قىلىپ، شاكىرنى ئەتىسى ھېلىقى ئاشخانىنىڭ ئالدىدا يېرىم كۈن ساقلىدىم دە، ـــ دېدى نازاكەت گۈلىستانىنىڭ كۆز يېشىنى سۈرتۈپ.

ـــ شۇنداق، يېرىم كۈن ساقلىدىم، لېكىن شاكىر كەلمىدى.

ـــ نېمىشقا كېلەلمىگەنلىكىنى بىلەلمىدىڭمۇ؟ ـــ ئەجەبلىنىپ سورىدى نازاكەت.

ـــ چۈشتىن كېيىن ساۋاقداش بالىلار بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. ئەسلىدە شاكىر پالاكەتكە ئۇچرىغانكەن.

ـــ قانداق پالاكەتكە؟

ـــ ساۋاقداشلاردىن ئۇقۇشۇمچە، شاكىر مەكتەپكە بېرىپلا قەرزگە پۇل تاپالماپتۇ. شۇ ئاچچىقىدا تۇرسا مەردانغا يولۇقۇپ قاپتۇ. قاندىقى قانداق بولغان، ئىككىسى مۇشتلىشىپ قاپتۇ. شاكىر غەزىپىگە بەس كېلەلمىگەن بولسا كېرەك، مەردانغا پىچاق تىقىۋېتىپتۇ.

ـــ مەردان ئۆلۈپتۇمۇ؟

ـــ ياق، ئەمما خېلى ئېغىر زەخمىلەنگەن ئوخشايدۇ. مەكتەپ قوغداش بۆلۈمىنىڭ ئادەملىرى كېلىپ شاكىرنى نەق مەيداندىلا تۇتۇپ كېتىپتۇ.

ـــ شۇڭا كېلەلمەپتىكەن ـ دە، ـــ دېدى نازاكەت شاكىرغا ھېسداشلىق قىلغان ھالدا.

ـــ شۇنداق، ـــ دېدى گۈلىستان ئازاب بىلەن چوڭقۇر خورسىنىپ، ـــ شاكىرنى جامائەت خەۋپسىزلىك ئورۇنلىرىغا تاپشۇرۇپ بەرگەنىكەن. مەن مۇئېبىر تەستە ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتۈم. ئۇ: «مېنى خۇش بولسۇن، خاتىرجەم بولسۇن دېسەڭ، ئۇرۇمچىدىن دەرھال كەت. يۇرتقا بېرىپ مۇھەممەت، نازاكەتلەرنى تاپقىن» دەپ بەك تاپىلاپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ئامال قىلىپ يۇرتقا قايتىپ كەلدىم.

ـــ ئەمىسە، يۇرتقا كەلگىلى شۇنچە ۋاقىت بولغان ئادەم نېمىشقا بىزنى ئىزدىمىدىڭ؟ ـــ دېدى نازاكەت بىرئاز رەنجىگەندەك قىلىپ.

ـــ ماڭا ئەڭ ئاخىرقى قېتىم تەربىيە بېرىپ يازغان ھېلىقى خەت ئېسىڭدىمۇ؟

ـــ ئېسىمدە، ـــ دېدى نازاكەت ئويلانغان ھالدا.

ـــ ئاشۇ خېتىڭنى تاپشۇرۇۋالغاندا، سېنى مەسخىرە قىلىپ قانغۇچە كۈلگەنىدىم، سەندىن رەنجىگەنىدىم، يولدا كېلىۋېتىپ ئاشۇ خەت قايتىدىن ئېسىمگە كېلىپ قالدى. شۇ ھامان پۈتكۈل جاھان، پۈتكۈل مەۋجۇدات مېنى مەسخىرە قىلىپ كۈلۈۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ، نومۇس كۆچىدىن ئۆرتەندىم. ۋىجدان ئازابى قەلبىمنى قۇرتتەك غاجىدى، مەكتەپ ئەھۋالىمنى ئۆيدىكىلەرگە خەت ئارقىلىق ئۇقتۇرۇپ بولغانىكەن، ئۆيگە كەلسەم دادام بىلەن ئانام بوسۇغىدىن ئاتلاتمىدى. ئۇلار ئاتا ـ بالىلىقتىن كەچكەنلىكىنى ئېنىق جاكارلاشتى. ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يۈزىنى تۆككەن مەندەك بىر قىزنى كىممۇ قوچاق ئېچىپ قارشى ئالسۇن دەيسەن. شۇنىڭ

بىلەن سېنىڭ ئالدىڭغا بېرىشقىمۇ خىجىل بولدۇم. يۈزۈم چىدىمىدى. قىز بالا بولغاندىكىن مەدىكار ئىشلەپ پۇل تاپالمايدىكەنمەن. بالا بېقىش، ئائىلە خىزمەتچىسى بولۇشتەك ئىشلارغا مەندەك تېگى ـ تەكتى ئېنىق بولمىغان ھەمدە بويىغا يېتىپ قالغان قىزنى ھېچكىم قوبۇل قىلمايدىكەن. ئۆز يۇرتۇمدا ئاچ قالدىم، ماكانسىز قالدىم. تىلەمچىلىك قىلىشنىڭ ئورنى يوق ئىكەن. ئاخىر ياخشىراق كىيىمىمدىن بىرسىگە تور رومالدىن بىرنى تېگىشتىم ـ دە، يۈزۈمنى يېپىپ كوچىغا چىقىپ كەتتىم. كېيىنچە مۇھەممەت بىلەن ئىسمايىلجان ئۇچراتقان «شېرىن بۇلاق رېستورانى»غا بېرىپ كۈتكۈچىلىك قىلدىم. ناممىز كۈتكۈچى، ئەمەلىيەتتە ئەرلەرگە ئويۇنچۇق بولىمىز، ھاراق ئىچىشىپ بېرىمىز، ئەرلەرنى كۆپرەك پۇل خەجلىتىشنىڭ ئامالىنى قىلىمىز. ئەرلەرنىڭ دېگىنىگە كۆنۈشكە مەجبۇر بولىمىز، خالىمىساق يا ئەرلەردىن تاياق يەيمىز ياكى رېستورانىنىڭ غوجايىنىدىن تاياق يەيمىز. بىزنى قوغدايدىغان، ئىككى ئېغىز گېپىمىزنى قىلىدىغان ئادەم يوق. ئۇ يەردىن كېتىشنىمۇ ئويلىدىم. لېكىن، بارىدىغان يېرىم يوق. ھاياتىمدىن ئۈمىد ئۈزۈپ ئۆلۈۋالاي دەپمۇ ئويلىدىم. لېكىن، جان تاتلىق ئىكەن. ئادەمنىڭ بۇ يورۇق جاھاندىن ئۈمىدىنى ئۈزگۈسى كەلمەيدىكەن. سېنى، مۇھەممەتنى ئىككى ـ ئۈچ قېتىم ئۇچراتتىم. مېنى كۆرمەي ئۆتۈپ كەتتىڭلار. ئالدىڭلارغا بېرىشقا يۈزۈم چىدىمىدى. ھېلىمۇ ياخشى ئىسمايىلجان بىلەن مۇھەممەت قۇتۇلدۇرۇۋالمىغان بولسا، تاياق زەربىسىدىن بىرەر يېرىم ناكار بولۇپ قالاتتى.

ـــ بىچارە دوستۇم، ـــ نازاكەت گۈلىستانىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ يىغلىدى.

ـــ ئۆزۈڭنىڭ ئەھۋالىچۇ؟ ـــ سورىدى گۈلىستان كۆيۈنگەن ھالدا، ـــ مەكتەپتە بالىلارنىڭ ئاغزىدىن سېنى مۇھەممەت بىلەن توي قىلىشقا پۈتۈشۈپتۇ دەپمۇ ئاڭلىدىم. يەنە تېخى نەۋرە ئاكىسى

بىلەن توي قىلىدىغان بوپتۇ دەپمۇ ئاڭلىدىم.

ــ ھەر ئىككىسى تەڭلا توي قىلىش تەلىپىنى قويۇشتى، ــ دېدى نازاكەت ئويچانلىق بىلەن، ــ ئۇلار بىر ـ بىرىدىن قېلىشمىغۇدەك ياخشى يىگىتلەر، لېكىن مېنىڭ ھازىرچە بۇ ئىشلارنى ئويلىغۇم يوق.

ــ نېمىشقا؟ خالمۇراتنى دەپمۇ ياكى باشقا سەۋەب بارمۇ؟

ــ بۇ ھەرگىزمۇ خالمۇرات ئۈچۈن ئەمەس، ــ دېدى نازاكەت چۈشەندۈرۈپ، ــ خالمۇرات بىلەن ئوتتۇرىمىزدىكى ئىش ئاللىبۇرۇن تۈگىگەن. مەن ھازىر ئۇنى دوستۇم دەپلا بىلىمەن، خالاس. سەن ئويلاپ باقتىڭمۇ گۈلىستان، ــ دېدى نازاكەت دوستىنىڭ كۆزلىرىگە قاراپ تۇرۇپ، ــ مەكتەپتىكى ۋاقتىمىزدا ئوقۇتقۇچىلار ئالدىراپ مۇھەببەت كوچىسىغا كىرىپ قالماسلىقىمىز ھەققىدە كۆپ نەسىھەت قىلاتتى. ئەمما، بىز بۇ نەسىھەتلەرنى قۇلىقىمىزدا تۇتمىدۇق. بىزنىڭ خاتالىقىمىز دەل مۇشۇ يەردە. بىز سۆيگۈنىڭ، مۇھەببەتلىشىشنىڭ نېمىلىكىنى تولۇق چۈشىنىپ يەتمەيلا بىر دەملىك ھېسسىياتىمىزغا بېرىلىپ مۇھەببەت كوچىسىغا ئالدىراپ قەدەم بېسىپ قالدۇق. نەتىجىدە يەتكۈچە دەرد تارتىپ يىغلىدۇق، ياش تۆكتۇق، ھەر خىل قىسمەتلەرگە دۇچار بولدۇق. نىكاھ، ئائىلە قۇرۇشقا چاقچاق قىلساق، يەنىلا ھېسسىياتقا بېرىلسەك بولمايدۇ. چوڭقۇر ئويلاپ، پۈختا قەدەم باسمىساق يەنە دەردتە، ھەسرەتتە قالىدىغان گەپ. نىكاھ مەغلۇبىيىتىنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇۋالماق بەكمۇ تەس. شۇڭا، مەن بۇ ئىشقا يەنە بىر مەزگىل ئالدىرىماسلىق قارارىغا كەلدىم. قىلىۋاتقان ئىشلىرىمدىن تولۇق نەتىجە قازانماي تۇرۇپ ھەرگىز توي قىلمايمەن.

ــ خالمۇرات بىلەن ھېلىمۇ خەت يېزىشىپ تۇرۇۋاتامسەن؟

ــ ئانچە ـ مۇنچە، ــ دېدى نازاكەت، ــ ئۇ بىر خېتىدە چەت ئەلگە چىقىپ ئوقۇشقا تەييارلىنىۋاتىمەن دەپ يېزىپتىكەن.

ــ شۇنداق، ئابدۇسېلىم بىلەن ئىككىسىنىڭ ئىرادىسى بەك

چىڭ. چەت ئەل تىلىدىمۇ خېلىلا ئىلگىرىلىدى.

ــ مەن ئۇلارنىڭ روھىدىن بەك خوش بولدۇم، مىللىتىمىز ئىچىدىن مانا مۇشۇنداق ئىرادىلىك ياشلار كۆپلەپ چىقسا نېمىدېگەن ياخشى ــ هە!

گۈلىستان ئۈن چىقارماي ئولتۇراتتى. تەھقىقكى، ئۇ هازىر پۈشايمان قىلىۋاتاتتى.

ــ هە راست، شاكىرىنىڭ ئىشىنىڭ كېيىن قانداق بولغانلىقىنى ئۇقتۇڭمۇ؟ ــ دېدى نازاكەت ئارىدىكى جىملىقنى بۇزۇپ.

ــ يېقىندا مەكتەپتىكى ساۋاقداش بالىلارغا تېلېفون بېرىپ ئۇقۇشتۇم. مەردانىنىڭ ئاتا ــ ئانىسى دەۋا قىلىپ تۇرۇۋالغاچقا، شاكىرغا ئۇچ يىللىق ئەمگەك بىلەن تەربىيەلەش جازاسى بېرىلىپتۇ. ئاتا ــ ئانىسى يول مېڭىپ يۈرۈپ ۋىلايەتلىك ئەمگەك بىلەن تەربىيەلەش ئورنىغا ئالماشتۇرۇۋالغانكەن...

ــ بۇ خەۋەر ئىشەنچلىكمۇ؟

ــ مۇتلەق ئىشەنچلىك. مەن ئۆتكەن هەپتە بېرىپ يوقلاپ كەلدىم.

ــ هە، ئۇ قانداقراق تۇرۇپتۇ؟ ــ قىزىقىپ سورىدى نازاكەت.

ــ بىلمىدىم... ــ دېدى گۈلىستان هەسرەتلەنگەن هالدا.

ــ بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ ــ نازاكەت بىرئاز گاڭگىرىدى.

ــ چۈنكى، ئۇ مەن بىلەن كۆرۈشۈشنى رەت قىلدى، ــ گۈلىستان شۇنداق دېدى ــ دە، كۆزلىرىدىن ئاققان ياشلىرىنى توختىتىۋالالماي قالدى.

نازاكەت گۈلىستانغا نېمىدەپ، قانداق تەسەللى بېرىشنى بىلەلمەي تولىمۇ تەڭقىسلىقتا قالدى. چۈنكى، ئۇ شۇ تاپتا شاكىرنىڭ گۈلىستان بىلەن نېمە ئۈچۈن كۆرۈشكىلى ئۇنىمىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى چۈشىنىپ يەتكەنىدى.

ــ شاكىرنىڭ هازىرقى روهىي هالىتىنى چۈشىنىشىڭ

كېرەك، ــ دېدى نازاكەت، ــ ئۇنى بۇ قېتىم بىللە بېرىپ يوقلاپ كېلەيلى، مۇھەممەت ۋە بىرنەچچە ساۋاقداشلارنى بىللە ئېلىۋالايلى.

ــ مەن ئەمدى شاكىرنى يوقلىغىلى بارمايمەن، ــ دېدى گۈلىستان ئازابلانغان هالدا.

ــ نېمىشقا؟

ــ ئۇ بەربىر مەن بىلەن كۆرۈشمەيدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ ئاشۇنداق يەرگە كىرىپ قېلىشىغا مەن سەۋەبچى. ئۇ مېنى هەرگىز كەچۈرمەيدۇ.

ــ مەيۈسلەنمە دوستۇم. ئادەم دېگەن ئۇمىدۋار بولۇشى كېرەك. شاكىرنىڭ سېنى كەچۈرۈش ـ كەچۈرمەسلىكىگە مەن هازىر بىرنېمە دېيەلمەيمەن. لېكىن، شاكىر بۇ ئەهۋالغا چۈشۈپ قالغان چاغدا ئۆزىمىزنى قاچۇرۇپ يۈرسەك بولمايدۇ. بىز ئۇنىڭ ياخشى تەربىيەلىنىپ چىقىشى ئۈچۈن يارەدەم بېرىشىمىز كېرەك.

2

بۇگۈن گەرچە هاۋا تۇتۇلۇپ سىم ـ سىم يامغۇر ياغقان بولسىمۇ، لېكىن يامغۇرغا قارىماي ئەتىگەندىلا يولغا چىققان مۇھەممەت، نازاكەت، گۈلىستانلار چۈشكە يېقىن ئەمگەك بىلەن تەربىيەلەش ئورنىغا يېتىپ كەلدى ۋە بۇ ئورۇننىڭ رەھبەرلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ، مۇناسىۋەتلىك رەسمىيەتلەرنى بېجىرىپ شاكىر بىلەن تېزلا دىدارلاشتى.

جىسمانىي ئەمگەك شاكىرنى خېلىلا جۈدەتكەن، تېرىسىنى ئوبدانلا قارىداتقان بولسىمۇ، كۆزلىرىدىن بىر خىل ئۇمىدۋارلىق ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئۇ ساۋاقداشلىرىنى كۆرۈپ ئېيتقۇسىز خۇشاللىققا چۆمدى، هاياجانلاندى، كۆزىگە مۆلدىرە ياش كەلدى.

مۇھەممەت بىلەن قۇچاقلىشىپ، نازاكەت بىلەن قىزغىن

سالاملىشىپ، گۈلىستانغا سوغۇقلا نەزەر تاشلاپ كۆرۈشتى.

ــ ۋاقتىدا خەۋەر تاپالماي قاپتىمىز، شۇڭا كېچىكىپىرەك يوقلاپ كېلىپ قالدۇق. ئەپۇ قىل دوستۇم، ــ دېدى مۇھەممەت ئۆزرە ئېيتىپ.

ــ ياق، ھەرگىز ئۇنداق دېمىگىن، مانا كۆرۈشتۇققۇ! ــ دېدى شاكىر تەسىرلەنگەن ھالدا كۆزىگە لىققىدە ياش ئېلىپ، ــ رەھمەت، ھەرنېمە بولسا مېنى بىر جىنايەتچى دېمەي يوقلاپ كەپسىلەر. بۈگۈن مېنىڭ ئۆمرۈمدىكى ئەڭ خۇشاللىق كۈنۈم. شۇ تۇرقىدا ئۆزۈمنى بىر شېرىن چۈش كۆرۈۋاتقاندەك ھېس قىلىۋاتىمەن. سىلەرگە كۆپتىن ـ كۆپ رەھمەت دوستلىرىم.

ــ بولدى، ئۆتكەن ئىشلارنى ئويلاپ يۈرمە، ــ دېدى نازاكەت تەسەللى بېرىپ، ــ ياخشى ئىشلەپسەن. بايا مەيدان مەسئۇللىرى بىرمۇنچە ياخشى تەرىپىڭنى قىلدى. مۇشۇنداق ياخشى ئىشلەپ بەرسە تەربىيەلەش مۇددىتىنى قىسقارتىپ، مۇددەتتىن بۇرۇن قويۇپ بېرىمىز دەۋاتىدۇ. سەن ھەرگىز مەيۇسلەنمە، كېيىن نېمە ئىش قىلارمەن دەپ غەم قىلىپمۇ يۈرمە. بۇ يەردىن چىقساڭلا، بىز بىرلىكتە ئىشلەيمىز، بىز سېنى كۈتىمىز. چۈنكى، بىز ئىچىملىكلەر زاۋۇتىنى قۇرۇپ بولدۇق.

ــ مەن چوقۇم ئۇمىدىڭلارنى ئاقلايمەن دوستلىرىم، ــ دېدى شاكىر ھاياجان بىلەن، ــ ماڭا ئىشىنىڭلار، مەن ھاياتىمنى قايتىدىن باشلايمەن.

ــ توغرا دېدىڭ ئاداش، ــ دېدى مۇھەممەت شاكىرنىڭ قولىنى مەھكەم سىقىپ تۇرۇپ، ــ مەن ساڭا ئىشىنىمەن، ھېچكىمنىڭ ھايات يولى تۈپتۈز بولغان ئەمەس. ئادەم ھاياتىدا ھەر خىل پېشكەللىكلەردىن، كېلىشمەسلىكلەردىن، سەۋەنلىكلەردىن خالىي بولالمايدۇ. گەپ ئۆزىمىزنىڭ ھاياتقا قانداق پوزىتسىيە تۇتۇشىمىزدا. بىز چوقۇم قابىلىيەت، ئىقتىدارىمىزغا تايىنىپ جەمئىيەتكە خەلقە ئاز ـ تولا ياخشى

ئىش قىلىپ بېرىشىمىز، قىسقىغىنا ھايات مۇساپىمىزدە يارقىن ئىزلارنى قالدۇرۇشىمىز كېرەك. يىقىلىپ چۈشۈشتىن قورقماسلىقىمىز كېرەك. لېكىن، يىقىلغان جايىمىزدا يېتىۋەرمەي، دەرھال ئورنىمىزدىن تۇرۇپ، يولىمىزنى داۋاملاشتۇرساق بولىۋېرىدۇ. جەمئىيەت، خەلق بىزگە موھتاج، بىز ئۇلار ئالدىدا يۈزىمىز قىزىرىدىغان ئىشلارنى قىلمايلى. دوستۇم، قولۇمنى مەھكەم قىس، بىز ھايات مۇساپىمىزدىكى ئالدىمىزنى توسۇپ تۇرغان ساناقسىز داۋانلاردىن ئوڭۇشلۇق ئۆتۈش ئۈچۈن بىرلىكتە تىرىشايلى.

بەلگىلەنگەن كۆرۈشۈش ۋاقتى توشۇپ قالغانىدى. شاكىر دوستلىرى بىلەن بىرمۇبىر قول ئېلىشىپ خوشلاشتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە كەلگۈسىگە بولغان ئىشەنچ نۇرلىرى بالقىيتتى.

ئۇلار بىر ـ بىرىگە ياخشى تىلەكلەرنى بىلدۈرۈشۈپ ئايرىلىشتى.

ـــ خوش شاكىر، بىز سېنى يەنە يوقلاپ كېلىمىز.

ـــ خەير ـ خوش دوستلار، ئامان بولۇڭلار.

ئۇلار شاكىر بىلەن خوشلىشىپ دەرۋازا ئالدىغا چىققاندا، ئۆزلىرىنى ساقلاپ تۇرغان ئىسمايىلجان بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى.

ـــ ماڭا خەۋەر قىلمايلا كېتىپ قاپسىلەر، ئارقاڭلاردىن قوغلاپ كېلىشىم، ـــ دېدى ئىسمايىلجان كۈلۈپ.

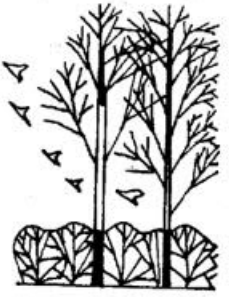
ـــ قوغلاپ كەلمىسەڭمۇ بىز يەنە قايتاتتۇق ئەمەسمۇ، ـــ دېدى نازاكەت.

ـــ قوغلاپراق تۇرغىنىم ياخشى، بولمىسا قېچىپ كەتمىگىن يەنە، ـــ دېدى ئىسمايىلجان چاقچاق قىلىپ.

ئىسمايىلجاننىڭ چاقچىقىنىڭ مەنىسىنى چۈشەنگەن دوستلار پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى. بۇ كۈلكىلەردىن دوستلۇق، سەمىمىيلىك، ساداقەتمەنلىك بالقىپ تۇراتتى.

هەئە، نازاكەتمۇ كۆلدى. ئۇ گۈلىستاننىڭ قولىدىن تارتىپلا مۇھەممەت بىلەن ئىسمايىلجاننى ئارقىدا قالدۇرۇپ تېز - تېز مېڭىپ كەتتى. خىجىللىقتىنمۇ ياكى ھاياجاندىنمۇ، ئەيتاۋۇر نازاكەتنىڭ چىرايىغا قىزىللىق يامرىغان بولۇپ، بىر قاراشتا توق ئېچىلغان قىزىل ئەتىرگۈلگە ئوخشاپ قالغانىدى.

1999 - يىلى، قەشقەر

داۋان (رومان)

ئاپتورى: ياسىنجان سادىق
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئابدۇقەييۇم سايىم
مەسئۇل كوررېكتورى: زەمرە پىدائىي
مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت
نەشر قىلغۇچى: شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
تېلېفون: 0991 – 2827472
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830001
باسقۇچى: بېيجىڭ شۇنچېڭ رەڭلىك مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتى
تارقاتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى: 1230×880 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 11.25
نەشرى: 2013 ـ يىلى 9 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
باسمىسى: 2013 ـ يىلى 9 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 1 – 3000
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 – 7 – 228 – 17054 – 8
باھاسى: 32.00 يۈەن